

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII Scriitorilor din R.P.R.

Din cuprins:

MIHU DRAGOMIR

Tudor din Vladimir (*poem*)

PETRU DUMITRIU

Davidă (*nuvelă*)

DEMOSTENE BOTEZ

Versuri

NICOLAE TAUTU

Versuri

ANA NOVAC

La începutul vieții

(*piesă în 4 acte*)

ROBERT BROWNING

Țintărețul vrăjitor (*în românește de Maria Banus*)

RADU POPESCU

Alexandru Sahia, - amintiri despre un contemporan (II)

OV. S. CROHMĂLNICEANU

Cronica literară

N. TERTULIAN

Cul prodest?

TUDOR VIANU

Patosul adevărului în Oedip și Hamlet

REVISTA REVISTELOR

6

108
V-54

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

45

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81, 88

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544724

6

Iunie 1954 - ANUL VII

Biblioteca Centrală
Reg. loc. 3
Hunedoara-Deva

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
MIHU DRAGOMIR: Tudor din Vladimir (poem)	5
★	
PETRU DUMITRIU: Davida (nuvelă)	32
★	
DEMOSTENE BOTEZ: Noaptea	74
GEORGE TUTOVEANU: Niciodată	76
NICOLAE TĂUTU: Parcul Kremlinului; Dimineață de Iunie	77
★	
ANA NOVAC: La începutul vieții (piesă în patru acte)	78
★	
IOAN MEIȚOIU: Cîntecul grănicerilor marinari	118
FLORIN MUGUR: În mica odaie de țară	119
VIOLETA ZAMFIRESCU: Patru flăcăi; Scrie, scrie să se știe	121
★	
PETRE IOSIF: Fundătura (schiță)	124
ANTON BREITENHOFER: Al cincisprezecelea (schiță)	132
RADU COSAȘU: Pasiunea (schiță)	139
★	
ZO-CEN-SEC: Mamei (în românește de Nicolae Ungureanu); Fata de la Buzău (în românește de Daniel Drăgan)	147
DIMOS RENDIS: Refren eroic; Într-o celulă la Doftana (în românește de Al. Philippide).	151
★	
SONIA LARIAN: În fața ferestrei (nuvelă)	154
★	
ROBERT BROWNING: Cîntărețul vrăjitor (în românește de Maria Banuș) . .	168
O R I E N T Ă R I	
INSEMNĂRI: „Mic manual pentru îndepărtarea de viață“	175
L I T E R A T U R A R E A L I S T Ă Î N T R E 1 9 2 0 ș i 1 9 4 4	
RADU POPESCU: Alexandru Sahia, — amintiri despre un contemporan . . .	178

TEORIE ȘI CRITICĂ

OV. S. CROHMĂLNICEANU: Cronica literară	213
N. TERTULIAN: Cui prodest?	227
TATIANA NICOLESCU: Artă portretului la Cehov	241
TUDOR VIANU: Patosul adevărului în Oedip și Hamlet	248
LUCIAN RAICU: „Despre pământ” și despre poezie	254
EUGEN LUCA: O mare conștiință	262
EUGENIA TUDOR: „Mesteacănul alb”	274

NOTE ȘI RECENZII

AL. I. ȘTEFĂNESCU: Mult e dulce și frumoasă	280
I. D. BĂLAN: Când arta e apreciată cu gusturi gastronomice	284
L. R.: Cremenea autocritică	286
G. RICHMAN: Scrisoare din Anglia	287
REVISTA REVISTELOR	291

TUDOR DIN VLADIMIR

INCHINARE

*Săraca slovă strînsă-n file
doar o scînteie-aş vrea să poarte
din flacăra acelor zile
lucind de-o slavă fără moarte.*

ULTIMA NOAPTE

„Eu nu mă tem de moarte...”

*Lîngă turnul mut, în noapte,
străjile lungite-n iarbă
stau pe gînduri. Noaptea-i albă,
şi pe căile de lapte
trage cite-o stea să moară.
Tîrgoviştea-a adormit.
Doar salcîmii-au ameşit
de atîta primăvară.
In lumina lunii, moale,
puşti sclipesc, grele pistoale
şi stau toţi străjerii-olaltă
şi scrutează-n noaptea-naltă:
ce se-aude acolo, sus?
Parcă-s paşi, în cerc mergînd...
Oare ce vă fi făcînd
cel pe care l-au adus,
cel pe care-n răsărit
îl vor căsăpi de viu?
Noaptea parcă-a împietrit.
Umbra-i lungă. E tîrziu...
Greu de strajă-i să stai drept
cînd un gînd nu-ţi mai dă pace,
cînd te strînge-o ghiară-n piept,
cînd te-ntrebi mereu: ce face?
Peste rîu-nrolburat
vreun dulău de stîină latră.
Sus în cuşca lui de piatră*

*merge-un om neîncetat.
Ştie: mîine dimineată...
geaba este... s-a sfîrşit...
Îşi revede-nitreaga viaţă:
Ce-a făcut? Şi ce-a greşit?
Merge-ntr-una-n lung şi-n lat.
Pumnii parcă-ar strînge foc
cînd se-opreşte-o clipă-n loc.
Cine-i omul condamnat?*

O JUDECATĂ

„Pe unde pun azi cocoanele voastre panglicele, vor pune într-o zi oltenii mei curelele opincilor“.

*Mare-i soba. Frigi pe ea
patru miei întregi deodată,
un cazan de ciulama
şi plăcinte o covată.
Dar acum, de dimineată,
numai apă-n căzănele
dă-n bulboci, face inele,
numai bună de cafele.
In ietacuri, nici un svon.
Toţi boierii zac în somn.
Dorm ciubucele în colţuri
cu papuci desperechiaţi,
scufile de pluş cu moşuri
stau prin blide cu cîrnaţi,*

linguri de argint sfârmate,
cobze pline cu șerbet,
cupe sparte-mprăstiate
după lungul zaiafet.
Nu-i nimic! Cînd o să geamă
dumnealui boier Răileanu
și-o deschide-ntîia geană
răgușit cerînd: — „Ligheanu'!”
vor veni în goana mare
ibricgiii grijulii
cu tacimuri de spălat,
— cești și tăvi de-argint curat —
fetele vor șterge-ndată
urmele de zaiafet
și bastoanele-or să curgă
că merg slugile încet.
Sub rotatul nuc, în curte,
baș-vătaful stă la masă,
câni de lut cu gîturi scurte
fac cu ochiul, dar le lasă,
că pîn' s-or scula boierii
nu e chip să tragi un gît.
Strici tot rostul calimerii
dacă le-amiroși urît.
Și întreagă slugărima
merge-ncet, ca motănimia.
In sfîrșit, către amiază,
cînd văzduhul e uncrop,
liniștea mi se retează.
Toți, de la vătaf la rob
sar ca arși, și-n toată graba
se începe-n casă treaba.
Dumnealui arhon Răileanu,
om de viță, divanit,
își îmbracă-ncet caștanul.
Somnul l-a cam obosit.
Dar așa-i, sînt treburi multe
și iar trebuie s-asculte
ce și cum e pe moșie.
— „Ieri, mărite, n-au ieșit
cinci clăcași în deal la vie.”
— „Să muncească împătrit!”
— „Nici Culiță, știți, grăjdarul,
n-a venit. Dormea-n bordei.
Zice că bolea, tilharul!”
— „Dă-i o slujbă cu ardei.”
— „Au murit trei robi.”
— „Ce spui?”
N-au avut destule rude?
Să muncească-n locul lui!”
A-nceput arhon s-asude
de atîta osteneală
cîtă-și dă cu judecata.

Robi, clăcași și zeciuială...
Cînd le-o da odată gata?
Își mîngîie, fără grabă
proaspăt aromata barbă,
și, lenos, c-un gest scurtează
vorba spusă de vătaf:
— „Fă ce știi. Cum știi. Lucrează.
Din țărani să iasă praf.
Însă pîinea din moșie
în hambar pe luni să fie.
Eu am oaspeți! Cheamă, dar,
pe toți robii bucătari.”
Din cerdac, de-aici, se vede
pînă hăt în prag de munți,
cîmpul nesfîrșit se pierde
legănînd galbene frunți
și-a cuptor încins miroase
griul îmbătat de soare.
Cîntă-n limbile lor coase,
cîntece legănătoare,
O, Valahie! Frumoase
sînt întinderile tale...
Trec, ușoare, prin saloane,
roabele, cu pași tăcuți,
pernele stropesc, divane,
cu parfumuri grele, iuți,
că slăvitul divanit
astfel e obișnuit,
și-n curînd va sta la masă,
și-o va ține pînă mîine
(de-aia trebuie culeasă
pînă luni întreaga pîine.)
Are un divan de oaspeți:
evgheniști cu nume rar,
și duduți cu-obrajii proaspeți
și-un poet chiar, din Fanar.
Că-au venit, în droști, de-o lună
și-or pleca cînd o vrea domnul.
Acum stau, că-i vremea bună,
vinu-i încuscrit cu somnul.
Iată, întră-acum, alene,
un cocon, cu plumb pe gepe,
scarbe-un gît de vișinap
înima să și-o așîte,
prinde-o roabă, după cap,
și-o ciupește drept de țîțe.
Țîpă roaba, vrea să fugă,
cască leneș beizadeaua,
nici n-o-njură, că-i doar slugă,
ci-i dă-n cap cu narghileaua.
Da-n cerdac ce țevatură?
Ce se-aude-acum acolo?
Stă Răileanu și înjură

(tot pe limba lui Apollo):

—„Să aştepte. Ți-am mai zis.
De-aia doar a fost trimis!“

—„Dar, slăvite, să vedești,
are-o carte subsuoară
cu domneștile peceți.“

—„Hai, să vină lingă scară.“
Și pristavul înghenunche
întinzînd, umil, pitacul.
Deschizîndu-l dintr-o muche
dumnealui săltă calpacul
și citi încet, în silă.

—„Pentru-atîta m-ai sculat?
Piei din față-mi, necioplilă,
să aştepți să fii chemat“.

—„Ce-i, arhon, coconu-ntreabă,
cu ce v-au mai supărat?“

—„Cică la divan e treabă
sînt pricini de giudecat!
Insă nu e nici o grabă.“

O ducă a intrat.

—„Psihi-mu, prea diminează
azi din plăpumi te-ai sculat!“
Ea-i răspunde c-un oftat:

—„O, ce plixis... Pînă-acuma
m-am trezit de vreo trei ori...“

—„Las-să-ncepem masa-acuma
psihi-mu, uităm ușor...“

Oaspeții-n cerdac se-adună,
temenele-și fac, cu șart,
dar cam plictisiți... De-o lună
tucsăneala nu s-a spart.

Iar sitari umpluți cu vrăbii?

Iar halvale și dulceți?

Iar vin scos de sub peceți?

Iar manele-n tactul bărbii?

Of, ce iute trece viața,
nici nu știi ce hram să porți:

noaptea-ngîină dimineața,

zilele se schimbă-n nopți.

La moșie la Răileni

n-ai ce face nici de frică.

Iar lăutele să-ți zică?

Of, ce moleșite vremi!

Și stau toți îngîndurați,
abătuți, nemîngîiați,
nici cafeaua le priește,
nici vinaș nu se poștește.
Vine-un răcnet, pasă-mi-te,
dinspre magazii?

—„Dar ce-i?“

—„Să trăiți. Nimic, mărite.
Pun un rob în jum de-ardei.“

—„Cum, aici? Să ne răcnească
în urechi tocmai acum?

Du-l la dracu' să-l găsească,
nu aici, că iese fum!“

Sug boierii-ncet șerbetul...

Vai, nimic nu-i de făcut...

Toropeala, cu încetul

îi îndeasă în șezut.

—„Stați, coconul a grăit,

am găsit ceva, copii,

e cevaș mai procopsit!

Tot ai dumneata scrisoare,

hai să mergem la divan,

mai vedem pricini, cutare...

Hai, arhon, n-am fost de-un an!“

Bucuroși, toți au sărit:

—„Ne! Că bine te-ai gîndit.“

Și-ntr-o clipă curg porunci,
se înhamă-ndată butci,
ies trăpași din grajduri, smei,
scăpărînd roi de scînteii,
hamuri lucii și zăbale
prinse cu argint, paftale,
și din casă se tot cară
coșuri pline cu mîncare,
și butelci cu vinuri groase,
narghilele, garanoase,
covorașe moi de lînă,
perne-nflorate de mină,
tot dichisul, tot tacîmul,
să-și ia ergheniștii drumul.
Și pornesc în goana mare
înnotînd prin praf ca-n ape.
Arnăuții, de-a călare,
îi înconjură pe-aproape.
S-a-nchinat la porți vătăful
dînd cu fruntea de pămînt,
pînă cînd i-a-nghițit praful.
S-a-ntors, apoi, înjurînd.
Ei, de-acum e vai și-amar.
El e cel mai mare doar,
și-o să știe cum să strîngă
gâlbișorii colea-n pungă!

Și în butci boierii
spre divan tot pleacă,
zăpușeala verii
poate-o să le treacă.

Numai colea-n magazie

stă Culiță, spînzurat,
iutea, groasa fumărie
ca-ntr-un somn l-a-nfășurat,
ochii i se sbat în cețuri,
inima tresare rar,
cu cîrligele-l prind grețuri,
trupu-i țeapăn, ca un par,
stă legat cu un curmei
atîrnînd cu capu-n jos
peste jarul roș de-ardei,
strîns în brațe de fum gros.
N-a știut cînd a venit
baș-vătaful, c-un cuțit,
și curmeiul l-a tăiat.
A căzut, s-a dărîmat
peste focu-mprăștiat...
Mîine-i iar la secerat.

★

Mîndru-i Bucureștiul, doamne,
cu biserici daurite,
parcă uiți, zău, și de foame,
cînd vezi curți grădinărite,
și palate-nalte, albe,
uliți lungi pe sub zaplaz,
lipscăanii, odoare, salbe,
gem tărăbile de-atlaz,
gură-cască adunată
în ograda unui han,
vinul rîde în găleată
și-n frigări cite-un hartan,
sună-un corn de vinătoare,
trei zarași stau la un colț,
dorm maidanele în soare,
arnăuții trec sub bolți, —
ba turcește, ba nemțește,
vinzoleală, galbeni grei,
crește Bucureștiul, crește,
nu mai e ce-a fost, ehei!
Și în mijloc de oraș
strălucește un locaș
unde pravila te-așteaptă
cu dreptatea cea mai dreaptă.
S-a oprit aici Răileanu
coborînd mărș din droști.
S-a trezit întreg divanul,
logofeți, dieci și proști
(că prostimea aștepta
ziua cînd s-o judeca.)
Așezat pe-un vraf de perne,
cu ciubucul strîns în dinți
oaspeții în jur și-așterne
ca să fie mulțumiți,

și poetului îi spune:

— „Mîine mergem și la vodă,
vezi te rog de cele strune,
poate azi ne scrii o odă!”

Și bătînd din palme rar,
a chemat un ciohodar.

— „Pricina dinții să vie!”

— „A mai veche-ați spus, mărite?”

— „A mai veche, hai, să fie,
dară vezi că-s pe grăbite!”

Au intrat jeluitorii.

Patru-cinci țărani uscați
și-unul, ochi însprîncenați,
nu prea-nalt, dar frunte dreaptă,
părul ca aluna coaptă
și la chică și-n musteți,
cu căciulă grea de oaie
și-un hanger la brîuleț.

— „Ei, ce-i pricina? Cu cine?”

— „Doamne — vorba curge rar —

sînt trimis de țărănime
că la noi, în Gorj, e-amar.

Ne-au luat vatra și pădurea
cu-anasîna ni le-au luat.

Ne-a rămas numai securea,
numai lacrimă și-oftat.

Iată-aici zapisul nostru,
iată ce ne-au jecmănit.

Scrie pe-nțeleș tot rostul.”

Și se-așterne pe citit.

— „Lasă-l, a rostit Răileanu,

nu-i timp de letopiseși.

Lămurește-acum divanul
pe cine-l pîrîți. Spuneți.”

— „Păi știut e că stăpînul —

Gorjului e unul doar,

Slătineanu e, bătrînul,

os de ban, vechi ișlicar.

Dumnealui și cu feciorul...”

— „Ce, răcnește divanitul,
mai cutezi? Să-mi dai zapisul!

(Bate-n perini cu piciorul)

Oare tu crezi că divanul

judecă pe-un Slătineanu?

Dă zapisul!”

— „Nu-l dau, doamne,

Că aici e dreptul scris,

anii noștri grei de foame.

Asta-i singe, nu zapis!”

— „Taci!”

— „Noi cerem doar dreptate!”

— „Taci!”

— „De-o vară stăm aici!“
 — „A, hulești? Îți dau pe spate
 sfînta lege-n sfîrc de bici!
 Ridicați-l!“

Și, grămadă,
 arnăuții sar pe el,
 în frînghie mi-l înoadă,
 zmulg hangerul de oțel,
 țipă lumea și gorjanul
 suduie, se zbate, geme...
 Palide ca și șofranul
 stau duduile în perne,
 de plăcere leșinate
 c-o să vadă cum îl bate.
 Cobză-l leagă pe oltean
 și-l trîntesc pe jos, buștean,
 și-i ard bice peste față,
 curge sînge prin musteață,
 părul castaniu frumos
 șterge praful de pe jos,
 c-un pistol de trei ocale
 mi-l frămîntă pe la șale
 și spinarea se-nconvoaie
 cum cad bicele șiroaie,
 minte ca să-i dea destulă,
 să nu mai aducă hulă.
 Și mi-l bat și-l bumbăcesc
 pîn' gealații obolesc
 iar duduile șoptesc:

— „Hai, arhon, ajunge-atîta!“
 — „Da, mai sînt și-alte pricini!
 Mai turnați-i trei cu bita
 și-aruncați-l prin vecini!“

Mai că mort este voinicul
 cînd mi-l scoate din frînghie.
 Îl reped de-a îmbrîncitul.

Nici nu poate să se ție.
 Dar cînd a ajuns la uși
 mai tresare, se întoarce,
 vrea ceva să spuie-acuș
 însă vorba-n gît se sparge,
 dă să cadă iar în brînci,
 dar din nou s-a ridicat
 și, privind cu ochii-adînci,
 spune-ncet și șuierat:

— „Unde stați voi, judecînd,
 și cocoanele-n panglici,
 vin oltenii mei, curînd,
 să se lege la opinci!“

Și pe ușă a zburat.

Sare-n șa. S-a depărtat.

— „Cine e? — Răileanu-i spume —

Trebuia pocnit la mir!“

— „Cică Tudor e pe nume.“

— „De-unde e?“

— „Din Vladimir“.

PRIBEGIE

„...am rămas mai goi decît
 morții cei din mormînturi.“

Tot pe Jiu în jos,
 de la Gorj la Dolj
 unde-i pămînt gras
 nu de eri de azi,
 unde-i grîul greu,
 bobul rotofeu,
 cam pe-acolo unde
 noaptea se aude
 cobza-n Craiova
 sunînd,
 și boierii
 veselind,
 îmi tot bate cale
 jupîneasa jale,
 cu ciulini în poale.
 Da' nu-i singurică,
 singură i-e frică,
 umblă
 c-un oltean bătrîn,
 cu-o cruce mare
 pe sîn,
 cruce nu de lemn,
 ci lăsată semn
 de-un fier înroșit
 și-n carne-adîncit,
 c-a fost în robire
 la vreo minăstire.
 Și mai umblă
 pe la umbră
 c-un flăcău fără sprîncene
 cu arsuri în loc de gene,
 că l-au ars la luminare
 cînd l-au prins c-un drob de sare
 netrecută pe la dare,
 și nevasta-alătura
 merge și ea, vai de ea,
 cu pruncii golași
 și de foame grași.
 Mînă jupîneasa, mînă,
 oamenii i-adună
 să-i ducă de mînă
 în țară străină.
 Omu-și ia muierea,
 muierea durerea,

tații-și iau copiii,
bunicii nepoții,
care-i numai unul
își ia doar ceaunul
și prin porumbiș
noaptea, pe juriș,
pleacă-n cete, mare,
tot către Dunăre.

Talpa
nici nu e crăpată.
atita e
de uscată,
ca piatra
în foc băgată.

Boierii cînd mi se scoală
văd moșia și mai goală,
că dintre șapte plugari
doi s-au făcut băjenari.
Alei, boierul răcnește
și-njură de-ngălbenește,
da' nimic nu-i folosește.

Ai rămași
la scară-s trași,
cu nuiua descîntați,
să fie de cîmp legați.
Da' după o săptămînă
alții au plecat pe lună
către Dunărea bătrînă,
că încolo und' s-ajungă?
La-mpăratul, peste munți,
țărani sînt tot desculți,
și în Moldova la frați
sînt la fel de nemîncăți,
în pădure la haiduci
nu mai poți zile să duci,
și în țară-i
foc și pară,
că plătești pe fumărit,
vinărit și oierit,
drumuit și vămuit,
pe trăit și pe murit.
Și-mi tot bate cale
jupîneasa jale
cu ciulinii-n poale,
mîna și tot mîna,
oamenii i-adună
să-i ducă de mîna
în țară străină,
la sirbi, la bulgari,
colo-n munții mari,
unde-s domni mai rari,
să trăiască
doar cu frunză,

da' de bir
să nu auză.
Tot pe Jiu în jos,
de la Gorj la Dolj,
unde-i pămînt gras
nu de ieri de azi,
se strecoară robii
unde văd cu ochii.

Pe-acolo s-a dovedit
o ceată că i-a-nțîlnit,
pe cai călărind, hai-hui,
cum stă bine omului.
—„Unde mergeți, oameni buni?”

La moșie la stăpîni,
să le strîngeți viile,
să le-alegeți vinurile,
să le umpleți leciurile
tot cu bunătățile?”

Cel oltean bătrîn
cu o cruce pe sîn,
cruce nu de lemn
ci lăsată semn
de-un fier înroșit
și-n carne-adîncit,
c-a fost în robire
la vreo mînăstire,
îl privea în fața
și scuipa cu greață:

—„Nu ni-e de stăpîni
nici cît ni-e de cîini.
Iar dacă și voi
sînteți neam ciocoi
nu ni-e nici de voi!
Noi ne-am pribegit
că de-așa trăit
limba ne-a-nlemnit,
și ne-arată cale
jupîneasa jale.”

Și da să pornească
să nu zăbovească.

Da' dintre călări ieșea
unul cu privirea grea,
cu căciulă grea de oaie,
nu prea-nalt dar frunte dreaptă,
părul ca aluna coaptă
și la chică și-n musteți,
și-un hanger la briuleț: .

—„Oameni buni, mai stați o leacă
că tot răul o să treacă
de ne-om strînge la un loc
și-om porni cu fier și foc
că la capăt de răbdare

altcum nu mai e scăpare.“

Cel oltean bătrîn

cu-o cruce pe sîn

îl privea şi îi spunea:

—„Cine eşti şi ce vei vrea?

Care-ţi este inima?“

—„Eu sînt Tudor, sînt sluger,

da' nu sînt neam de boier,

sînt pandur,

fiu de război,

trecut prin cele nevoi,

oltean din codrul cu frunză,

comandir în oastea rusă.“

Flăcăul fără sprîncene

cu arsuri în loc de gene,

se uita, uita,

de parcă-l rănea.

la pruncii golaşi

şi de foame graşi

şi spunea aşa:

—„Bună-i zisa ta,

pandure-ncercat

pus pe răzbunat,

oltean din codrul cu frunză,

comandir în oastea rusă.

Tare-aş ţine-n mîna

o flintuţă bună,

da' pîn' ne-om porni

mi-e că om muri

şi ne-om viermui.

Incercat pandur,

uită-te-mprejur

că şi-aşa cu toţi

sîntem ca ai morţi,

morţi şi îngropaţi,

ba mai dezbrăcaţi.“

Tudor dacă se uita

numai ochi roşiţi vedea

şi petece pe cămaşa

numai pielea cea golaşă.

Şi femeile şi ele,

uscate sau grele,

îl priveau sub stele,

un popor trudit

şi supt,

cu sufletu-n caznă

rupt,

un popor

vîrit în iad

căutînd oriunde

vad,

un popor

sleit, secăt,

dar cu ochiul ne-mpăcat,

cu-o secure în oftăt,

neam strivit, dar neam bărbat.

—„Bine, Tudor că le-a spus,

vă duceţi unde-i de dus,

da' cînd surla o să sune

şi pandurii-o să se-adune,

treceţi iară Dunărea

şi veniţi alături,

să izbim răul cu rău,

c-aşa-i de la Dumnezeu.“

Şi pe Jiu în jos,

de la Gorj la Dolj,

unde-i pămînt gras

nu de ieri de azi,

unde-i griul greu,

bobul rotofeu,

jupîneasa jale

cu ciulini în poale

îşi vedea de cale,

cu-n oltean bătrîn

cu-o cruce pe sîn

c-un flăcău fără sprîncene

cu arsuri în loc de gene,

cu pruncii golaşi

şi de foame graşi,

îi duce de mîna

în ţară străină,

la sîrbi, la bulgari,

colo-n munţii mari,

unde-s domni mai rari,

să trăiască

doar din frunză,

da' de bir

să nu auză.

Iar Tudor cu ceata lui

sta călare locului

şi privea în urma lor

şi vedea cu ochii lor,

că de ei era legat

cum este Jiul de vad,

că era cu ei de-o seamă

cum e pruncuţul de mamă.

Cel oltean bătrîn

cu cruce pe sîn

i-era tată bun,

flăcăul fără sprîncene

cu arsuri în loc de gene

îi era frate pe semne,

că Tudor mi se-ncrunta

şi coburii-ncerca

şi dădea calului pinteni

ca să iasă din răspinteni
și către ceilalți zicea:
—„Hai acum pe Jiu în sus
c-avem un răspuns de dus.“

Și noaptea îi înghițea,
și câte-o stea luneca,
de parcă plîngea și ea.

FORTĂREȚE

„Eu nu sînt făcut nici pentru
ăvere, nici pentru muiere; sînt
făcut pentru altceva.“

Lîngă zidul sur, de piatră
cai de munte bat potcoava,
arămită e dumbrava,
ici și colo câte-o vatră
fumegă întîiul foc,
jîrul copt plăcut miroase.
Dacă stai o clipă-n loc
sus, pe deal, aici, pe culme,
ulițele-s arătoase,
satu-ți pare rai pe lume.
Azi e zi de horă-n sat?
Oamenii se-nvîrt în roată,
jug, revin, pămîntu-l bat.
Dar ce sărbătoare-i, tată?
Of, e sărbătoare mare,
c-au venit pe drum bătut
turcii cei deprinși să vină,
și-au mîncat și au băut,
și-au luat grajdurile-n rînd
și pe ziuă, pe lumină,
le-au mînat cu ei, plecînd.
Uite-i, chiar acuma pleacă
ghioagele-nvîrtind de zor,
cătore Dunăre, în zbor.
Urlă lumea cea săracă,
unul scoate un topor,
boii rag și scurmă praful,
se trîntesc muieri sub cai...
L-au vrut turcii pe vîtaful,
Tudorel, vîtaf de plai,
satu-ntreg l-au răscolit,
însă nu l-au nimerit.

Unde e? Cu noaptea-n gene
a plecat la el, în munți.
Tot așa-i de la o vreme.
Pleacă. Tace. Ochii-s crunți.
Vesel nici n-a fost, se știe,

nimeni l-a văzut rîzînd,
doar de mult, în bătălie,
printre plumbii șuierînd,
cînd vedea venînd osmanii,
și juca și chiuia
de săreau și bolovanii.
Doamne, cum mergea la luptă!
Asta, da, un comandir!
Și de-atuncea îi străluce
pe piept sfîntul Vladimir.
Dar degeaba-a fost războiul,
geaba turcul l-au înfrînt.
Tot nu s-a oprit puhoiul,
tot n-au lege, nici pămînt.
Și blestemă bieții oltenii
cumpăna de foc a vremii,
și tot umblă-un plug nebun
vrînd să se preschimbe-n tun,
să se schimbe-n săbioară,
colo, către primăvară,
să umble nițel prin țară...
Plînge satul, ros de jaf,
plîng copiii... lacrimi... jale...
Ce-i cu-al plaiului vîtaf,
unde umblă, pe ce cale?

La Tismana-ntr-o grădină
a prins jalea rădăcină,
rădăcină lungă-amară,
cum a prins și peste țară.
Tudor pe aici îmi trece
drumurile să le cerce.
Pentru ce și-n ciuda cui,
știe numai gîndul lui.
Rîul saltă peste pietre
ca o lacrimă curat.
Calul merge-n pas, cercat,
cu mișcările încete.
Chiar prin apă a intrat,
că nu-i loc pe malu-nalt.
Și cum merg încetinel,
codru-i urmează și el,
des, sălbatic, făr' lumină,
bun numai de vizuină.
Cîte-o ghionoaie-arar
bate prînzu-ntr-un stejar.
Pînă cînd, nici nu știi cînd,
cînd ești obosit, flămînd,
parcă-o muzică se-aude
susurînd în pacea-adîncă.
Harfă grea, cu strune ude,
e cascada-n vîrf de stîncă.
Vultur doar să fii s-ajungi

colo-n piscurile lungi.
 Tudor însă știe țara
 și pe unde nici gîndești
 calu-și trece, lin, povara,
 doar atunci se veselea,
 printre colții-urieșești.
 Și, deodată, drept în față,
 sus, pe culmea cea de munte,
 unde stîncile cărunte
 cu cascada se răsfață,
 vezi un zid de mînaștere
 șters de norul cel subțire.
 Tudor într-acolo suie,
 calul pe la poartă-l lasă,
 poartă ca de cetățuie
 ferecată-n zaua groasă.
 Colo-n dreapta, în mormîntul
 greu de piatră-i Nicodim.
 Oamenii îi spun toți sfîntul
 și-l țin minte, din vechimi.
 Capul Tudor și-l înclină,
 că doar Nicodim aduse
 slova plină de lumină
 și-a durat în locuri suse
 ăst locaș de pomenire.
 În biserică e tihnă,
 cîțiva frați stau pe psaltire.
 Sînt în rugă? În odihnă?
 Lîngă ușă, pe perete,
 încordați de veghe, slabi,
 stă un șir de Basarabi.
 Ard coroanele pe plete.
 Tudor îi privește lung.
 — „Geaba v-ați luptat cu-o lume,
 spălînd spada-n Jiu-n spume.
 Am rămas tot vite-n jug!”

Dar răsună pași pe-afar'.
 Stareșu-a venit: — „Ce faci,
 fiule? Venit-ai iar?
 Rasa neagră vrei s-o-mbraci?”
 — „Nu, părinte, nu mi-i firea,
 dar îmi place mînaștirea.
 Haide să-i mai dăm o roată,
 s-o cuprindem încodată.”

Hău-adînc e într-o parte,
 în cealaltă steiul drept.
 — „Hai, părinte, te aștept.
 Lasă naibii ceea carte.”
 Și pornesc pe lîngă zid,
 printre stînci cu colți de fier,
 dacă mîinile le-ntind

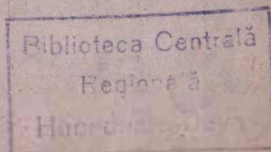
crezi că-ajung pînă la cer.
 Tudor mînghie hangerul
 și privește, nevorbind.
 Nu e-nțiul lui colind,
 a mai fost pe-aici slugerul.
 Chica deasă se-nfășoară
 printre degete de vînt.
 Cată-n jos, spre riul strîmt,
 intră-n orice chilioară,
 și se-ncrede doar în vînt
 cînd un murmur îi strecoară:
 — „Stau și patru ani aici,
 cu pandurii mei roinici...”
 Pînă-ocolu-a terminat,
 stareșul, de-alergătură,
 e cu sufletul la gură.
 Tudor s-a îmbujorat.
 — „Locu-i potrivit cu treaba,
 spune el, privind spre stareș.
 N-am venit nici azi degeaba!
 Nu-s de tihnă pismătareș,
 ci de altceva, știi bine...”
 — „Știu, dar zău că nu-nțeleg.
 Bați toți munții, vai de tine,
 ne-nsurat, sărac, ne-ntreg...”
 Tudor l-a privit abia:
 — „Nu-s făcut pentru avere,
 și nu-s nici pentru muier.
 Sînt făcut pentru-altceva!
 In curînd, aici, părinte,
 vor veni pandurii mei,
 tunuri aducînd, și flinte,
 gloanțe, tot ce-i de temei.
 Aici, punem fortăreață,
 și-om lupta, cît avem viață!”
 — „Oameni, zici, ai strîns destui?”
 — „Oameni, părințele, spui?
 Dar norodul ăsta tot,
 mai sărac ca ai din groapă,
 ce așteaptă? Să înceapă
 o răsvală ca de foc!”

...Jos, în satu-ndepărtat
 plinsetul s-a înopțat.

HAIDUCII

.... Cîți sînteți vrednici de a
 purta arme împotriva vrăj-
 mașului dreptăților țării, veniți
 la mine, să vă cercetez starea
 vitejiei voastre.”

Sub bolta codreană,
 colca-ntr-o poiană,

*luna-a răsărit,
stele-au licurit,
de s-a luminat
codru-ntunecat?*

*Luna nu mi-a răsărit,
stelele n-au licurit,
ci-i un focușor
de-al haiducilor,
care-au tăbărit
și au poposit
să răsufle-o leacă,
să mai frigă-o vacă,
și să chibzuiască
unde să pornească.*

*Nu-s haiduci de-o zi sau cinci,
cu inima în opinci,
sînt haiduci din tată-n fiu,
iuți ca păstrăvul din Jiu,
neam oltean,
pui de Jian,
învățați ce-i iatagan.*

*Da' nu-i bucurie,
da' nu-i veseie,
c-au adus cu ei
patru voiniței,
patru ha ducei,
pe descălecate,
fără flintă-n spate,
doar cu ochiul ghiață,
cu cușma pe față.*

*Jianul mi se-ntindea
la pămînt, pe jos, colea,
flinta-n pumn că mi-o strîngea
că și fierul pîrîia.*

*Nu-i păsa nici de mîncat,
nici de codrul legănat,
nici de cînt,
nici de muiere,
nici de vinul gros, de miere,
că îmi tot piereau haiducii,
cum pierd frunza-n toamnă nucii,
țara-i de putere plină,
și la cite-o săptămînă
flintuțele îmi răsună.*

Vin în jurul lui haiduci:

*— „Ia, Jiene, să mănînci,
nu mai sta posomorît,
în gînduri negre vîrît.”*

Da' Jianu sta-ncruntat:

*— „Asta-i vreme de mîncat?
Să nu fiu posomorît,
în gînduri negre vîrît,
cînd haiducii mi-au murit?”*

*— „Au murit, Jiene, da,
și ne seacă inima,
da' le-om face-o-ngropăciune
că tot Jiu-o să răsune,
ba și Dunărea în lume
de-așa slujbă va tot spune.
Și-apoi, iată, că în loc
stau alătura de foc
trei rumîni fugiți de bir,
doar cu sufletu-n chimir!”*

*Jianu se ridica,
cușma pe spate și-o da
și spre foc mi se uita,
și acolo ce vedea?*

*Trei rumîni, mai dezbrăcați
decît morții îngropați.*

*Unu' c-un pietroi în față
tot mișca mereu din brață.*

*— „Cine ești tu,
măi creștine?”*

Ai fugit de rău, sau bine?”

*— „Să trăiești, haiduc Jiene,
știu că te pricepi la semne,
Culiță-mi spune pe nume,
și-apoi uită-te la mine
și-ai să vezi de-i rău sau bine.”*

*Și brațele-și ridica,
și brațele-i zăngănea,
și la foc mi se vedea,
atîrnate*

*lanțuri grele,
să legi șase boi
cu ele.*

*— „Asta-i binele ce-l am
eu de la boier Răilean.”*

*Jianu un semn făcea
și haiducii îmi sărea
și lanțurile sfărîma.*

*Da' Culiță le lua
lîngă el mi le punea.*

*— „Nu le las, le iau cu mine,
că aș vrea să-mi prindă lîne.”*

*Și-apoi povestea
tot ce mai știa
de boier Răilean,*

*și-ntîmplarea din divan
cu voinicul cel oltean.*

*Jianul mult se mira
și apoi îmi cuvînta:*

*— „Asta nu-i un comandir,
de pămînt din Vladimir,
luat de rus cu armia,
cînd trecu și Dunărea*

și pe turc mi-l reteza?
 Mi-a trimis vorbă să viu
 pîn' la el, în sus, pe Jiu,
 că vrea să adune-o oaste
 pe boieri să-i ia din coaste.
 Da' eu nu mă duc,
 că rămîn haiduc."
 Și-un haiduc bătrîn spunea:
 — „Jur că-i el, pe legea mea!”
 — „Păi de unde știi, haiduce?
 Vorba mea nu vrei a-i duce?”
 — „Știu c-am fost și eu cu el
 și cu rusul la răzbel,
 iar de dus la el mă duc,
 că de-aia îmi zic haiduc.”
 Jianu ședea
 și mai chibzuia:
 — „Poate că l-om haiduci,
 să ne-nvețe-a război.
 Plecăm mîine-n zori de zi.”
 Da' haiducul a vorbit:
 — „Jiene, haiduc vestit,
 asta nu-i de haiducit,
 asta umblă ostășește,
 o armie-i trebuiește.
 Și atunci, doamne ferește!”
 Jianu întăritat
 în tot codrul a strigat:
 — „Încă nu s-a născut neam
 să-i dea porunci lui Jian!
 Nu-i așa haiducilor,
 spaima arnăuților?”
 Da' tăceau haiducii toți
 tot privind la frații morți.
 Nici pasărea nu cînta,
 numai frunza șopotea,
 iar Jianu-nțelegea
 și-a făcut un semn că — da!

JURĂMÎNTUL

„Patria e norodul, nu tagma
 jefuitorilor.”

Peste mîndre dealuri verzi,
 cum treci Oltul pus pe harță,
 printre ceri bătrîni în scoarță
 luce crucea din Hurez.
 Vara, ursu-i domnitorul.
 Iarna, lupul hămesit
 vine pînă la pridvorul
 larg de la arhondaric.
 Dar acum, de-o săptămînă,
 călăreți pe-aicea mînă

de la miază-zi și noapte,
 cîte unul, cîte doi...
 Au că toamna e în toi
 și goldanele sînt coapte?
 Și de ce au fost să vie
 cu toți în musafirie
 cînd e starețul plecat
 pînă hăt la București,
 unde grabnic l-a chemat
 cu porunci arhieresti?
 Starețul-a plecat grăbit,
 dar în urmă-i a venit
 rang mai mare, de vlădică,
 c-au sărit cu toți din somn
 auzind că iată, pică
 Prea Sfințitu-Ilarion.
 Barba-i doar un puf ușor,
 vorba-i dulce te îmbie,
 vinu-i place-aromitor
 și citește-n franțuzie.
 Pentru oaspeți, cu dichis
 îl așteaptă-o încăpere.
 Cu alți șapte s-a închis
 și mereu mîncare cere.
 Ce vorbesc de-o zi și-o noapte?
 Pun la cale care fapte?
 Ca să stea numa-n mătânii
 toți monacii au canon
 de la el, Ilarion.
 Parcă-ar fi-n soroc de denii.
 Și-ntr-o noapte-au tropotit
 cai la poalele pădurii.
 Două umbre au sărit,
 au sunat, a plin, coburii.
 Umbrele-au găsit, pe dată,
 calea către stăreție.
 Bat și intră. Și-apoi iară
 mînăstirea-i sihăstrie.

Dacă poți intra cu luna
 prin fereștile-arcuite
 vorbă ai s-auzi acuma:
 — „Și răsvala, Prea sfințite?”
 — „Să schimbăm orînduiala,
 dar de ce să vărsăm sînge?
 Mai slăbim și zeciuală,
 alinăm pe cel ce plînge...
 Totul e să ne aducă
 Domn român. E și divanul,
 cler, boierii cei de țară...
 Țștia înțeleg țaranul.
 Altfel moare multă lume
 și ne va primi gheena!”

— „Nu așa citeam, anume,
din gazeturi, la Viena,
c-au făcut cindva franțuzii!
N-au belit pe boierime?
Cum, balaurii și cruzii
știu ce-i aia țărănime?
Să grăiască el, țăranul,
că-i și el gură de om!”

Unul, Tudor e, olteanul,
Celălalt, Ilarion.

Împrejur, pe largi sofale,
stau și-ascultă, nemișcați,
cam la șapte, opt, bărbați.
Unul s-andreptat de șale
și-a sărit în mijloc, drept..

— „Fraților, de ieri aștept
ca să vină comandirul.

A venit. Ce așteptăm?

Prea stințite, patrafirul,

Biblia; — și să jurăm,

cum o cere prea măritul

prințul nostru, Ipsilante.

Iacă, vine răsăritul.

N-avem timp de celelalte,

să mai stăm de vorbărie.

Doar sintem din Eterie!”

— „Dreptu-i, drept! strigară toți.

Să jurăm, ca patrioți!”

Încăperea parcă-i plină

de tumult de oști și arme,

parcă-i gata să se darne.

— „Să jurăm!”

Urii se-nchină.

Se aține la fereastră

luna codrilor, roșcată.

— „Stați o leacă, dumneavoastră,

spune Tudor. Fie-mi dată

lămurire: Prințul vine

să ajute fapta noastră?

Pentru domn e? Pentru cine?

Ce armie-l însoțește?”

— „Prințul nostru poruncește

să-i jurați cu toți credință.

El va să se sprijinească

pe armia cea rusească,

ne-ntrăcută-n biruință.”

Tudor stă o clipă-n loc.

Ard obrajii, ca de foc.

— „Prințul nu va da poruncă

nimănui în astă țară!

Am purtat destul povară

precum vita cea de muncă.

Frați să fim! Să zmulgem jugul
ce ne-a pus pe umeri turcul
și boierii cei hapsini.

Frați să fim, greci și români!

Iar de armia rusească

va veni cu el, pornim

toată oastea pandurească.

Altfel, noi nu biruim!

Pe ce-am spus, pun jurămînt.

De-oi călca, merg în mormînt.

Solul prințului pufnește

sub mustăți. S-ar repezi.

Dar Ilarion șoptește:

— „Lasă-l, că s-o domoli!

Bine, fiilor. De-acum

am purces și noi la drum.

Hai, veniți. Îngenunchiați.

Iată Biblia. Jurați.”

Tudor s-a descoperit.

Pune-o mină pe scriptură

iar cealaltă nu se-ndură

de hangerul ascuțit.

Cînd ridică geana deasă

spre vecinu-i, deodată

simte inima-nțepată.

Ar țipa, cu limba arsă,

dar în geam, încet, afară,

ciocănește cineva.

— „Am venit, Sfinția ta.

Caii toți se înhămară.”

Face-Ilarion un semn

și pășesc, pe rînd, jurații.

Scîrțîie scara de lemn.

Dorm în mînăstire frații.

Însă Tudor, pe vlădică

l-a oprit în ușă, drept:

— „Pôpo, mie nu mi-e frică

nici cu dracul să dau piept.

Dar să-mi spui cine-i jupînul,

că i-am mai văzut caștanul”.

A suris Ilarion.

„Păi, e-un frate cu rumînul,

e cu noi. Boier Răileanu.”

— „Da? Mă mai cunoști, arhon?”

Dar Răileanu s-a smucit

peste scări sărînd afară.

— „Pôpo, dat-ai sfoară-n țară

că iubești omul trudit.

Cu-ăștia vrei să faci răsvală?

Vino să-ți vorbesc ceva.

Hai, să vezi ce-i aia țară!”

Și-a-nfundat căciula grea

P/544x24

și-au ieșit. În curte, nime.
 Se zbat zorii să se-aprindă.
 Dintr-a codrului desime
 amiroase-a jir și-a ghindă.
 Omul ce-a venit cu Tudor
 sare dintr-un colț: — „Plecăm?”
 — „Vino, Gîrbeo, că Prea Sfîntul
 vrea la robî să mai intrăm.”
 Și se-opresc lîngă-un bordei,
 o cocoase de pămînt.
 Da-ntr-o parte nu-i pămînt,
 Niște birne, ușă sînt.
 Trage Tudor, și-n răcoarea
 miresmată-a nopții clare
 îl izbește-n piept duhoarea
 unei bolniți stătătoare.
 Zece trepte-n lut tăiate,
 un opaiș ameșit
 arde-n hîrbul mucezit.
 Parcă simți o ghiară-n spate.
 Jos, prin măcinate paie
 oameni sînt, sau din scripturi
 a-nviat ce scrie-n foaie,
 iadul, cu flămînde guri?
 Doamne, unde-i adevărul?
 Parcă-s oameni. Însă părul
 e-ncîlcit și lung, genunchii
 ascuțiți că mai te-njunghii.
 Numai pîntecul e-umflat.
 Două semne pe spinare
 cam de-o palmă fiecare.
 Le-a pus fierul înroșit.
 Dar sînt vechi. S-au albăstrit.
 Oameni sînt. Sînt goi. Grămadă.
 Dorm, ca arborii tăiați.
 Dorm, sau mor, cine-i să-i vadă?
 Și copii sînt, și bărbați.
 Unu-n somn de se întoarce
 pe-ăilalți pe toți îi trage,
 că sînt toți de miîni legați.
 Și-n clocita vizuină
 doar opaișu-ameșit
 este singura lumină.
 — „Ei, Sfințite, ai privit?
 Cu-ăștia rudă e Răileanu?
 Nu, ș-ascultă spusa mea:
 robul, birnicul, țăranul,
 știe el singur ce vrea.”
 Cuviosul iese-afară,
 soarbe-un aer parfumat.
 Glasu-i este tremurat,
 fruntea parcă e de ceară.
 — „Tudore, scăpăm de toate,

dar divanul poți să-l strici?
 Eu vreau pace, nu vreau bici,
 și cu duh de bunătațe.
 Patria are nevoie
 de boieri, țărani, de toți...”
 — „Nu! Că patria-i norodul,
 și nu tagma celor hoți!
 Eu voi ține ce-am jurat.
 Haidem, Gîrbeo.”
 Și-au plecat.

SABIA

„Am jurat să lupt cu pandurii
 mei alături cu sîrbii și grecii,
 sub steagul oștirii rusești.”

Valea Deșului, secată,
 zace-n bolovanii muți,
 buruieni cu frunza lată
 cresc pe lîngă-nalții pluși
 și drumeagul șerpuiește
 din Gilotru pînă hăt
 unde culmea se-nvelește
 în marama de omăt.
 Ici și colo-ți dau binefe
 stîlpi cu zugrăvite fețe,
 pe care-un zugrav stîngaci
 pus-a litere de-o schioapă,
 flori, sucindu-se să-ncape
 precum vișele pe-araci.
 Toate vor să-nsemne nume
 ale celor duși din lume.
 Stîlpîi stau, tăcuți, în șire,
 că-i un obicei străbun—
 morții dorm în cimitire,
 dar cinstirea e la drum.
 Și-s mulți morți pe-aici, acum.

Dealurile-s numai poame,
 dar țărani mor de foame,
 munții plini de codri sînt,
 dorm țărani pe pămînt,
 grele-s apele de pești,
 însă toți sînt boierești,
 dealuri line, dealuri line,
 potecite cu suspine...

În amiaza cea de toamnă
 aerul țesînd cu fir,
 doi drumeți mi se îndeamnă
 către satul Vladimir.
 Unul e-un haiduc bătrîn,
 altul e-un iobag român,

e Culiță cel fugit
 și ajuns la haiducit.
 Merg de-o zi și-o noapte lungă
 că așa le-a poruncit
 Jianu, haiduc vestit,
 pîn-la Tudor să ajungă.
 Și, lîngă hotar de sat,
 unde fagii mi se-ndeasă,
 pe-un tăpșan mai ridicat
 s-au oprit lîngă o casă,
 casă mică, bîrnuită,
 toată numa-n lemn clădită
 de la prag și pîn-la cui.
 Piatră de adus nu-i voie,
 iar cu fieru-i anevoie,
 că-i ca bulgărul de aur:
 dacă-l dai pe mîini de faur
 și ți-l toarnă-n legea lui,
 nu mai ți-e de cuie-aminte
 că mi-ți scoate numai flinte.
 Lat de-o palmă e pridvorul,
 iar cînd intri te apleci,
 Scîrîiie, încet, ușorul
 și te lasă ca să treci.
 Numai două chilioare.
 Vatră veche, oltenească,
 calapăr pe policioare,
 fuse vechi, parcă de iască,
 vadra cu caucul ei,
 lingure din lemn de tei.
 Dincolo, o masă joasă
 dintr-un greu butuc cioplită
 și o laiță-nvelită
 c-un chilim cu flori focoase.
 Scaune tăiate-n bîrnă.
 Numai colo, sub icoană,
 strălucește și te cheamă
 sabia care atîrnă,
 cu o teacă de argint
 și mînerul înflorit.
 — „Slugerul acasă nu-i,
 spune ostenit Culiță.
 Ce ne-om face, măiculiță,
 ce-i duxem Jianului?”
 Dar haiducul nu l-ascultă
 către sabie se-ndreaptă,
 o desprinde, o privește,
 cîntărind-o-n mîna dreaptă.
 — „Știi, Culiță, de-unde vine
 astă sabie-argintuită?
 Ia te uită-ncoace bine!”
 A strîns pumnul și, svîcnită,
 lama a ieșit afară.

Parcă, drept, în chilioara
 unde stă tăcutul sluger
 s-a oprit, orbînd, un fulger,
 și s-a luminat, deodată.
 Spada tremură, mlădie,
 parcă-i o ființă vie.
 N-are glas ca să vorbească,
 dar ce limpede-o-nțelegi
 cînd te-ndeamnă-n briu s-o legi!
 — „Asta-i sabie rusească,
 măi Culiță, și o are
 semn c-a biruit păgînul.
 I-a încins-o, drept cînstire,
 Miloradovici bătrînul.
 Hei, ce oaste! N-o văzuși
 rupînd inima turcimii!
 Cînd intrau călării ruși,
 sau năvala pedestrimii,
 zău că te trezeai și mort!
 Dar tunarii! Măi Culiță,
 îți ocheau și-o porumbiță
 odihnînd pe-un virf de cort.
 Doar că-n păsări n-o să tragă,
 fiindcă tare le e dragă!
 Parcă se jucau cu tunul!
 Nici nu se temeau de moarte.
 Oameni toți unul și unul,
 că chiar și pe Bunăparte
 cînd la ei a vrut să intre
 l-au bătut, să-i țină minte!”
 — „Dă-mi”, a spus Culiță-ncet.
 A strîns garda lîngă piept
 și-a privit cum, peste lamă,
 sta amurgul de aramă.
 — „Și de ce i-a dat-o lui?”
 — „Fiindcă Tudor, cum îți spui,
 e parucic, rang cînstit!”
 Strîmb Culiță a privit:
 — „Ce înseamnă vorba asta?
 N-o-nțeleg! Ascunde-un tilc?”
 — „Tudor e știut în oastea
 rușilor. I-au dat un pîlc
 de l-a dus în bătălie.
 E, să-l vezi atunci la muncă!
 Cînd lipsit-a ghinărarul
 el de șase ori o mie
 a avut chiar sub poruncă!”
 — „Cum? În oastea care spui
 slugerul e între-ai lui?”

În odaia oltenească
 intră aerului noptatec.
 Numai sabia rusească

scapără, ca de jăratec,
pîn' s-aude un oftat:
— „Hei, cînd vom porni odat...”

ARGEȘUL, FRATE CU NOI...

„...nici în găurile șerpilor
nu veți scăpa...”

Bun e cîmpul înverzit
să-l străbați din zori în seară,
dar mai bine-i de-ai găsit
Argeșul cu unda clară,
să te-așterni pe mal, la umbră,
să te mîngîie un vînt,
și s-auzi încet cum umblă
gîzărimea pe pămînt.
Bucureștiul nu-i departe,
doar o fugă te desparte,
dar aici parcă mai uiți
toată zarva ciocoiască,
pasul greu de arnăuți,
suferința omenească.
Iar de ai și o friptură
și un clondiraș cu vin,
păi atunci, ține-te gură,
bucură-te azi puțin!
Chiar așa și face-acum
Prea Sfințitu-Ilarion.
Toamna dă prin luncă svon
și presară de-aur scrum.
Sînt vreo cinci bărbați voinici
poposiți de prînz aici,
și tot gustă-un Drăgășan
din vremea lui Caragea.
Cuviosul spunea-așa:
— „Sfînt îi vinul greu de ani!
Nu-i Valahia ferice?
Doar să știi s-o cîrmuiești.
Blinzi țărani sînt pe-aice
dacă-i mai milostivești.
Domn de-al nostru de-am avea,
n-ar mai fi domnia grea...
De osînda unor biruri
să-i slăbim pe bieții frați.
Și-atunci anii noștri-n șiruri
fi-vor binecuvîntați!”
Bucuros de tot ce-a spus
ridică paharul sus.

Beau cu toții, numai unul
stă, se scoală, șade iar,
tot scrutînd într-una drumul.
— „Vine oare?”

— „Vine dar!”

„Asta cînd a spus ceva
casă faci pe vorba sa.”
Și așa-i. În fundul zării
se ițește-un nor, crescînd.
Iată-acum se vād călării.
Doi sînt. Vin alunecînd.
Dintr-o clipă sînt aici.
Albi de praf. Osoși. Voinici.
— „Am venit la timp, părinte?
Haide, binecuvîntează!”
— „Să nu rizi de cele sfinte,
fiule. Acum te-așează.
Te-așteptăm de dimineață.”
Dar alături a ieșit
cel bărbat nerăbdător.
— „Tudor ești?”
Stau față-n față.

— „Da.”

— „Eu sînt învățător,
Gheorghe Lazăr, din Ardeal.”
Cîntă Argeșul în val
ca o cobză pricepută.
Cu arniciul toamnei viu
toată lunca e cusută.
Tudor zice numai: — „Știu!
Inveți școală-n romînește.”
Și-și dau mîna, bărbătește.
— „Hai, a spus Ilarion,
luați, mîncăți, și-apoi e vreme
să vorbim. De ce ne teme
n-avem. Nu-i nici pui de domn.
Slugere, nu ne spui cine
a venit aici cu tine?”
— „Tot de-al nostru e, țăran.
N-auzit-ați de-un Jian?”
— „Cum? Haiducul? S-a-nvoit?
Vrea să meargă după lege?”
— „După lege, negreșit.
Dar pe-a noastră, se-nfelege.”

Sfatu-ncepe. Ce-au vorbit —
mai tîrziu s-a dovedit.

Și, deodată, către seară,
cînd răcoarea-și țese plasă
și prin tufănimia deasă
aur roșu se strecoară,
parcă se aude-o goană.
Cine-i? Oare-s urmăriți?
Vine-o ceată de năimiți
scăpărînd din iatagane.
Tudor și Jianu, iuți,
intră-n miez de frunzătură.

Ceialți, privind tăcuți,
stau, cu sufletul la gură.
Arnăuții au și flinte
și-s grăbiți. Nu sar din șa.
— „Sărutăm dreapta, părinte.
N-au trecut pe-aici, cumva,
niște răzvrățiți fugari?”
— „Răzvrățiți? Ferească Sfântul!
Pe-aici trece numai vîntul.”

— „Răzvrățiți, Prea Cuvioase,
niște zdrențăroși și hoți.
Au fugit de dimineață.
Acum prinde-i, dacă poți!”
Și-au plecat, cu-o suduială,
către Dunăre, întins.
Popa rîde: — „Ca din oală
m-așteptam să ne fi prins.
Însă ei au alte treburi!”
Și s-a-ntors către zăvoi:
— „Haideți și ieșiți din ierburi
Nu e cine credeam noi.”
Iese Tudor și Jianu.
S-au scăldat puțin în rîu,
Dar pistoalele la brîu
neudate-s. Și cu ei
ies din tufe încă trei.
Doar cămașa au pe piele,
fețe negre, supți de munci,
de brîu spînzură-n inele
niște cuțitoaie lungi.
Cînd îl văd pe-Ilarion
se întorc. parcă-ar fugi.
Tudor însă îi oprește:
— „Stați, dacă-ați ajuns aci.”
Și se-ntoarce către frați:
— „Nu, nu-s hoți de drumul mare.
De-arnăuți sînt căutați
pentru altfel de-ntîmplare.”
Lazăr îi privește, drept:
— „Ați fugit de pe moșie?”
— „Nu, fugim de clăcășie,
spune unul, lat în piept.
De doi ani
nu sînt țaran,
de se poate
să fiu doar pe jumătate.
Că-s iobag și tot plugar,
da' țarina n-o mai ar,
nu-mi mai văd de plugărit,
am altfel de slugărit,
că muierea mea
și pruncii cu ea
sînt tot pe moșie.”

tot în clăcășie
da' pe mine m-au adus
și la zalhana m-au pus
să tai vite cu cuțitu'
și-asta să-mi fie muncitu.
Casa mea e pe imaș,
da' eu stau colo-n oraș,
și muncesc mereu,
și nimic nu ieu,
vai de capul meu.
Și-acum ne-am vorbit
tus-trei de-am fugit
că nu-i de trăit,
nu sîntem plugari,
și nici zălhănari,
sîntem numai robi
cu lacrimi în ochi.
Și-acum am fugit
numai c-un cuțit.”

Cînd a terminat de zis
Tudor sare: — „Pòpo, hai,
parcă tot așa spuneai
că a fost și la Paris.
Știi istorii tare multe,
bine-i omul să le-asculte,
dar că și la noi așa-i,
asta parcă nu credeai.
Fraților, bine-ați fugit!
Că azi bine e în țară
s-aibe omu-o săbioară.
Voi aveți cîte-un cuțit.
De le-ați socotit pe toate
și-ați văzut că nu se poate,
iaca, mergeți cu Jianu
că vă-nvață ce-i oșteanu'.”
Și Jianu i-a luat,
că tare era-nsetat
de braț greu și înarmat.

Tudor se așează jos.
Parcă nicăieri privește.
Dar pe chipu-i neguros
sfîntă ură se citește:
— „Ei, părinte, tot ce-mi spui
despre rostul omului
bun se pare că-i în carte.
Dar ce scria mai departe?
Oamenii sînt ciocoi oare,
sau balauri sînt, spurcați?
Nici cînd am să-i văd tăiați
n-am să am îndurerare!”

Argeșul, frate cu noi,
îl ascultă, din zăvoi.

CÎMPIA PADEȘULUI

„Șarpele cînd iese la drum
îi dai în cap și-l omori!”

Colo-n cotul munților,
în cuibul vulturilor,
de treci de șapte izvoare
că poteca se-ngustează
și se urcă drept în sus,
stîncăria stă de pază,
și-alte căi să afli nu-s.
Dinspre Dunăre, cîmpia
ca ulcioru-i către gît.
Munții sprijină tăria
ca un lanț posomorît.
În ăst loc greu de pătruns
este Padeșul ascuns.
Sat cît palma. Dar țărani
aspri sînt, pietroși, ca munții.
Pe aici nu vin cu anii
taxidarii, arnăuții,
că plugarii-s și haiduci
și cu ei nu prea te-ncurci.
Dar de vin, sau de nu vin,
tot e rău de cel creștin,
că din plumb
nu scoți porumb.
că din piatră
ce să scoată,
urlă sărăcia-n vatră.
Popă nu-i, că-i satul mic
și n-ar cîștiga nimic,
lipsa-i domn mai mare-n sat,
ca un fiu de împărat.
Iarna-i crudă. Gerul taie
cu-ascuțite fierăstraie
de te seacă la bojoc.
Nu-i în sat nici un cofoc.
În zăpezile sticloase
moartea-și tot ascute coase.
Dar nici oamenii nu stau.
Strînși la vetrele răcite
dar mereu din cute, dau,
bat în furcile-ascuțite,
și cioplesc cozi de topoare,
lăncile de ciobănit.
Ce-i? La Bobotează oare
este timp de plugărit?
Nu-i de plugărit pămînt,
e de-un plugărit mai sfînt,
lăncile nu-s pentru-oîțe,
nici pentru lupi pădureți...

Arde gerul, și-n nămeți
parcă-s cremene și crițe.
Și câte-un țăran uscat
ca un pisc bătut de-urgie
tot sucește un plug stricat
și-l descîntă pe șoptie:
—„Plugulețul meu nebun,
cum te-aș mai schimba în tun!
Face-te-aș de-o săbioară
să umblu cu tine-n țară...”
Dacă-n asprul ger și-n noapte
pui urechea la pămînt,
ai s-auzi cum, dintre șoapte,
umblă plugul, dus de-un cînt,
plugulețul cel nebun,
fier de-arat și fier de tun.
Și dacă e-o noaptea grea
spre sfîrșitul lui Ghenar,
cînd vișornîța cea rea
hohotește-n cer amar,
ai s-auzi și-un tropotit,
apoi şuier panduresc.
Padeșul s-a-ntroenit.
Stîncile de ger troznesc.
Dar de vrei să intri-n sat
te trezești cu-o furcă-n piept.
Flămînzit și degerat
un pandur de strajă-i, drept.
Încît vișoru-n uliță,
cam miroase-a răzmîriță.
Către locu-acest ferit
bat, de zile-ntregi, troenii
neștiute căpetenii
ale neamului trudit,
vechi ostași, deprinși cu plumbul,
sau haiduci bătrîni din munți.
Oameni tineri sau cărunți
ce-au prășit, din veac, porumbul,
însă n-au avut la cină
decît bobul rar, încins,
Către Padeș vin, întîns,
cu pușcoaie grele-n mîină.
Și merg numai pe-noptat,
că-s chemați la tainic sfat,
coala-n miezul de păduri,
căpitanii de panduri.
Și în ceas de dimineată
cînd cîmpia te orbește
cu zăpada ce sclipește,
cînd suflarea-n vînt îngheață,
sub un soare roș, cu colți,
ies, la poalele pădurii.

poporeni și pandurii,
 înarmați, călări, mai toți.
 — „Frați lăcuiitori din țară,
 veri de orice neam ați fi,
 șarpe-n drum de-ți va ieși,
 dă-i cu bita, de-l omoară!
 Nu e pravilă s-oprească
 răul să-l oprim cu rău!
 Tagma rea și boierească
 nu-i un șarpe de dudău?“
 Cel care vorbește-acuma
 stă în șa parcă-i turnat.
 Calu-i este spumă numa,
 bate-n loc, încrîncenat.
 — „Noi, obșteasca adunare,
 ne-om alege-un cap acu...“
 — „Tudore, fii capul tău!“
 — „Tudor!“

„Tudor!“
 Crește-n zare
 culmea munților albiți.
 Jos, la poale-un pîlc de oameni,
 în opinci de fag, trudiți,
 de răbdare istoviți,
 către cer urcă topoare,
 că-s porniți prin codrul vieții
 să-și deschidă-acum cărare.
 Și în aerul geros
 ca un clopot greu, răsună
 vestea luptei, vestea bună
 care-aici, în loc stîncos,
 încrustată-o să rămînă.

Lîngă Tudor, un oștean
 cu priviri săgetătoare.
 — „Slugere, nu-s prea puțini?
 Prințul vrea armia mare!“
 — „Nu, Iordache, aști desculți
 sînt de mii de ori mai mulți!
 Toată Țara romînească,
 și Moldova lîngă ea,
 strigă-aici prin gura lor.
 Tot norodul truditor
 azi așteaptă să pornească.
 De-o nădejde de dreptate
 vor și ei să aibă parte!“

Padeșul parcă-i o mare —
 clocote de nerăbdare.
 Au venit în straie proaste,
 rupți, lihniți, sleiți de drum.
 Dar cum pleacă-n rînd acum
 vezi că alții sînt: o oaste.

Spre Tismana pleacă-o ceată,
 alții către Olt, departe...
 Tudor îi privește, roată.
 Da: pe viață și pe moarte!

VIN APELE

„Veniți dar, fraților, cu toții;
 ca cu răul să pierdem pe cei
 răi, ca să ne fie nouă bine“.

Tună primăvara, tună,
 Jiul apele-și adună,
 și-o sfîntuță de furtună
 îmi vestește vremea bună.
 Ascultați, firtați, la mine
 că Jiul singur nu vine!

Tot curge și curge
 și-n Jiu mi se strînge
 apa cea de munte,
 pe pietre mărunte.
 Tismana,
 codana,
 cu apa
 ca mana,
 Gilortu
 și Motru,
 cu freamăt de codru,
 Amaradia,
 limpede ca sabia,
 una cîte una
 apele se adună,
 primăvara tună,
 întii sînt pîraie,
 sau numai șuvoaie
 apoi cîte-un rîu
 cu stejari la briu,
 pînă dau în Jiu,
 Jiul oltenesc,
 legăn panduresc
 drumul haiducesc,
 cîntec romînesc.
 Da' Jiul cît e de mare
 nici că-mi ajunge la mare,
 că-l ia Dunărea
 de mînă,
 Dunărea,
 maică bătrînă
 care strînge apele
 de prin toate țările,
 și trece prin țara mea
 pînă-ntîlnește marea.

Ascultați, fîrtați, la mine,
 că Jiul singur nu vine!
 Cu Tismana,
 codana,
 cu apa
 ca mana,
 cîte doi sau trei
 îmi vin pandurei
 prin codri merei,
 cu Motru,
 Gilotru,
 prin freamăt de codru,
 îmi vin alți o sută
 și din flinte cîntă,
 pe-Amaradia
 limpede ca sabia,
 îmi vin două sute
 cu securi bătute
 sdrăvenel pe cute,
 o sută sau zece
 pandurimea trece.
 Întii sînt pîraie,
 sau numai șuvoaie,
 apoi îmi curg rîu
 cu paloș la brîu,
 pînă dau de Jiu,
 Jiul oltenesc,
 leagăn panduresc,
 drumul haiducesc,
 cîntec romînesc.

Patru sute-mi sînt în Padeș
 da! tot vin mereu tovarăși,
 că apele se desghiață
 și se-nvolbură a viață.
 La Craiova în cîmpii
 îi numeri pe șase mii
 și mereu sosesc,
 și se bulucesc,
 ba haiduci
 de-ai lui Jian,
 învățați ce-i iatagan,
 robî mînăstirești
 cu lănci ciobănești,
 ba unul fără sprîncene
 cu arsuri în loc de gene,
 ba tunari,
 cu mîna bună
 ce-nvățat-au
 cum se tună
 în armia cea rusească,
 puși pe turc să-l dovedească,
 Ca unu' ce-are-n desagă
 semn de cîte-a fost să tragă,

niște lanțuri
 mari și grele
 să legi șase boi
 cu ele,
 ba și un oltean bătrîn
 cu-o cruce mare pe sîn,
 ba și niște zălhănari,
 la brîu cu cușite mari.
 Cum dă iarba-n primăvară
 așa dă oștimea-n țară,
 ies desculți,
 că-s ai mai mulți,
 opincari
 și băjenari,
 vin flăcăi
 moșnegii vin,
 în oastea lu' Tudorin,
 oltean din codrul cu frunză,
 comandir în oastea rusă.
 Și femeile în poartă
 cu-azimi coapte îi așteaptă,
 plîng și îi binecuvîntă
 iar pandurii trec și cîntă:
 —„Nu mai plînge Măriuță,
 vezi de Ion și de căsuță
 și de biete copile
 c-am ajuns și bune zile.
 Dumnezeu fie cu voi,
 Domnul Tudor e cu noi“.

Tot curge și curge
 pe Jiu mi se strînge
 oastea cea de munte
 cu Tudor în frunte.
 Cînd Tudor trece Gilortu'
 au ajuns boierii Oltu'
 vor să-l treacă de-a înotu'
 că s-au prăpădit cu totu'!

Cînd Tudor trece-n Pitești
 pe drumuri îmi tot găsești.
 condurași de-ai boierești.
 Cînd trece și Argeșu'
 boierii-și trag sufletu'
 bat mătânii la icoane,
 își schimbă cele caftane
 pe țări și pe sumane.

Tună primăvara, tună.
 Jiul apele-și adună,
 surla de răsvală sună,
 și-o sfîntuță de furtună,

îmi vestește vremea bună.
Ascultați, firtați, la mine
că Jiul singur nu vine!

LA COTROCENI

„...Veri-care se va împotrivi
binelui obștesc, acela ca un
vrășmaș se va socoti“.

Vreme cam de-o lună-ncoace,
pe sub gerul cel sanchiu,
Bucureștiul n-are pace,
ziua-i mort și noaptea-i viu,
și boierii, orice-ar face,
li se pare tot târziu.
Noaptea, la lumini de facle
ies, ca puii de sub clôști,
divaniți pe lângă droști,
cu femei, copii și lacre.
Droștile se-urnesc din greu
către munți, către Brașeu,
dumnealui arhon cutare,
toate bărbile slăvite,
ies prin uliți ocolite
și gonesc pe drumul mare.
Însă nu se-abat de loc
printre cele mahalale.
Le e teamă ca de foc.
Lefegiii au pistoale,
dar la ce-i pistolul bun
cu rumînul cel nebun?
Mahalalele și ele,
zumzăite, că o stupină,
după garduri de nuiete
se ivește vreo lumină,
și în raza ei se vede
cite-un fier, cite-un satir,
E Ignatu-acum? N-aș crede!
Parcă-i altfel de hatir.
Că de cînd murit-a vodă
parcă totu-i răsturnat,
stau boierii tot în sfat,
dar li-i vremea de nagodă,
că pe crivăț a venit
călărind, un svon cumplit.
Cică-un ala, un oltean,
s-a sculat cu opincarii,
blasfemînd pe toți mai marii,
și pornit-a năpristan
Către-ncoace-n capitală.
Uniin-au stau la taifas,
ci fugit-au la iușeală
peste munți făcînd popas.

Alții-au vrut, cu grea minie,
să-l bage-n sperietură,
i-au trimis epistolie
să se-ntoarcă-n bătătură.
Însă n-a ieșit nimic.
Răsvrătitul ăst calic
ține una, ca nărodul:
cică patria-i norodul!

Mare zarvă-n București
prin căsoaiele domnești...

Și-ntr-o dimineată rece
săgetată-n cruci și turle,
parcă-un junghi prin aer trece
cînd răsună, proaspăt, surle,
și la margini de oraș
s-a împădurit cîmpia.
Martie umplut-a glia
cu mulțime de ostași.
Numai corturi, corturile,
înșesate de olteni,
ba și cinci tunoaie grele
stau de veghe-n Cotroceni.
Și cînd șir de oaste lungă
bulucitu-s-a-n cetate,
și au prins răsbit a bate
clopotele toate-n dungă,
cînd pe murgul lui călare
Tudor a tăiat cărare
cu o spadă-n mîna dreaptă,
și-n cealaltă-o piine coaptă,
cînd în flinte se-nălțau
căciuloaiele mițoase,
cînd pe steagul de mătase
sfînte slove fluturau,
cînd norodul da năvală
de ce întreia oștirea,
cîntec, tunet de răsvală
cuprinde nemărginirea:
— „Plugulețul meu nebun,
azi te-ai prefăcut în tun,
în tun și în săbioară,
să te port mereu prin țară!

Și pe ulița domnească
Trec golanii și țărani,
Însă nu vin cu jelanii.
E-adunarea cea obștească.
In deal, la mitropolie
sboară clopote-n tărie
și pe podul de pămînt

trăsesc puștile în vînt
 și din curși și beciuri reci
 ies, ca spadele din teci,
 oamenii furați de viață,
 strînși de soartă în butuc,
 cei ce neam de neam o duc
 doar cu pleasna peste față.
 Și în cîmp la Colentina
 pe de-antregul se frig miei,
 ploscile împart prăștina,
 ies din fluier scînteii,
 că așa e-n primăvară,
 dar mi-te acum cînd ară
 plugulețul cel nebun,
 fier de-arat și fier de tun.
 Se pornește olteneasca,
 se încinge pandureasca,
 sus opincă, dă-i virtos,
 că pandurii spada-au scos,
 cu minie, cu folos,
 zi-i așa, mărunt, cotit,
 că-i vremea de răsărit,
 zi-i bătut și apăsăt,
 că-i vremea de judecat.
 Lîngă hora romîneasă
 legănată-n tactul tristeții,
 sună limba elinească,
 bat pămîntul eteriștii,
 tineri ce-au jurat să moară
 decît să mai rabde-n țară,
 în Elada lor frumoasă
 sabia ienicerească.
 Joacă greci, joacă romîni,
 strîns ținîndu-se de mîni,
 că sînt mîni aspre, crăpate,
 mîni de luptător și frate.
 Harnic este anotimpul,
 dînd în floare și-n răscoală,
 cînd din nouri, la iveală
 ies Parîngul și Olimpul.
 Tudor, cum privește totul
 murmură, cu vorbă rară
 către-Iordache-Olimpiotul:
 — „Bate vîntul nou prin țară...
 Ne-om izbi în multe de-azi!”
 — „Nu-i nimic, a spus Iordache,
 asta-i faptă de viteaz.
 Iară cel care se teme
 poat' să plece. Mai e vreme!”

Doar boierii-n vremea asta
 tremură, cu ochii plînși,

c-a picat pe ei năpasta.
 Iată-i în grămadă strînși,
 și închiși într-o căsoaie,
 cu panduri străjeri la porți.
 Stau cu toții-ntr-o odaie,
 muți și galbeni, parcă-s morți.
 Și cînd poarta s-a trîntit,
 din mulțime a ieșit,
 unul, de-i zicea Culiță,
 și zăvoru-a prins să-l tragă
 să-l încerce dacă-i criță.
 Apoi scormoni-n desagă.
 și mi-ți scoase
 lanțuri grele
 să legi șase boi
 cu ele:
 — „Mult le-am mai tîrît pe drum,
 dar le-a venit timpu'-acum!”
 Și cu fierăria grea,
 martoră de cîte-a tras,
 poarta grea o fereca,
 îi punea belciugu-n nas
 Evghenișii tăceau mîlc,
 că simțeau și-altfel de tîlc.
 Unu-ncearcă două vorbe
 c-un pandur: — „Cînd om ieși?
 Avem galbeni, grele torbe...”
 A zîmbit. pandurul: — „Și?
 Parcă galbenii-s ai voștri?
 I-am muncit noi, ăștia, proștii!
 Iară de ieșit, cocoane,
 veți ieși, să n-aveți teamă.
 Tudor chiar ne-a dat poruncă
 să ieșiți scurtați de-o palmă.
 Ian uitați-vă ciocoi
 colo-n Cotroceni. Vedeți?
 Stă pe coate-un tunuleț
 îndreptat mereu spre voi...”

Aferim. Poți să ascuți
 la rumîinii cei desculți?
 Dar boierii știu cevaș,
 tremură, însă așteaptă.
 Tunu-ncoace se îndreaptă,
 dar au ei și un chezaș,
 Prea Sfîințitu-Ilarion,
 voce blindă de amvon,
 om de carte și voroavă,
 priceput nevoie mare
 să întoarcă o-ntîmplare,
 pe boieri să-i urce-n slavă.
 „— Tudore, vezi că boierii...”

— „Nu i-ar mai ierta pământul!
Vrei cu iadul să mă sperii?

Imi voi ține jurământul,
și-am să-i tai, cum ne-au tăiat,
că nu e niciun păcat!“

Vreme de o noapte lungă
au vorbit și-au, tot vorbit.

— „Pòpo, unde o s-ajungă
neamul ăsta obidit
de iertăm boierii iar?

Am jurat...”

— „Te înțeleg.

Dar, pe sfântul nostru-altar,
eu, vlădică, te desleg.

Iartă-i, nu-i mai judeca.

S-or supune-n fața ta“.

Tudor a oftat adînc:

— „Bine, fie voia ta.

Insă, pòpo, tu răspunzi
că iert șerpîi ăștia cruzi“.

A fugit Ilarion
spre boierii-nchiși cu pază,
vestea să le-o dea plocon
cum că Tudor vrea să-i vază
și, de-i cer cu plecăciune,
o să-njghebe iar divan,
și-au să iasă la liman,
Steaua lor încă n-apune.

Și cînd lîngă foc pandurii
armele își curățau,
cînd se deșertau coburii
și ghiulele se turnau,
cînd romîni și greci, olaltă,
patrulau în noaptea-naltă,
cînd din Gorj și pîn-aici
se mișcau mii de voinici,
cînd Tudor scria solie
către vreo isprăvnicie
ce biruri să nu mai fie,
boierii se veseleau
și mi se firitiseau,
c-or să stea tot în caftan
cu ciubucul la divan.

...Tudore, om ne-nfricat,
of, de ce i-ai ascultat,
de ce nu i-ai judecat!
Le-ai crezut glasul spurcat.
Of, atît au așteptat,
te vor vinde, te-or tăia,
și ți-or mîncea inima!

IPSILANTI

Foaie șoralea,
cîntă cobza mea
tot pre legea ta,
că e și a mea,
tu, cobză umflată
cobză descîntată,
cobză de-ălea mari,
bine-i de cobzari!

Tot pe strune subțirele
zi-mi cînd iese soarele,
soarele, mai marele,
de-mi trezește-ulițele
și la mar'ne corturile
unde stau pandurii-n ele
și-aleg pulberea
uscată,
flinta drept la semn
să bată.

Da' în cortul din mijloc
oamenii nu dorm de loc,
că mereu se tot gîndesc
și oștile plănuiesc,
și armele socotesc,
că-s porniți să scoată-n țară
pluguleț de primăvară.
Și-n mijlocul cel de sfat,
cu cepchen îngăitănăt,
cu mușteșile castane,
la briu două iatagane,
îmi stă Tudor, Tudorin,
panduraș din Vladimir,
oltean din codrul cu frunză,
comandir în oastea rusă.
Hei, că bun e gîndul lui
că e al calicului,
robului,
săracului,
și nevinovatului,
veri-care-ar fi neamul lui.
Și mi-ți șade-alătura
căpitanul vechi Gîrbea,
tot o cruce de pandur,
cu glas rar și părul sur,
și Iordache-Olimpiotul,
ce-a trecut adesea Oltul,
ba cu calul, ba înotul,
grec din Grecia cea veche
și viteaz fără pereche,
care-acum vorbește-așa:
— „Tudore, în țara ta
ești ca altul nimenea.

Dară astăzi vine prințul
 să vorbești cu dinadinsul,
 Ipsilante, prinț mărit,
 mare oaste a pornit,
 mavrofori neînfricați,
 căm la zece mii bărbați.
 Și în urmă-o să sosească
 mîndra armie rusească
 pe turc să îl dovedească.“
 Nu și-a sfîrșit vorba
 c-a răpăit toba,
 toba și cu surlele,
 semn că vine oaspele
 și de-afar s-a auzit
 glas cu-nvăț la poruncit:
 — „Văd că nimeni n-a venit
 ca să-mi spuie bun sosît!
 Ieșiți cu toții afară
 că v-aștept de-un ceas călare“.
 Tudor dacă auzea
 sprînceana și-o cobora
 dar nici murmur nu vorbea
 ci numai un semn făcea
 să-i deschidă cortu-ncoa.
 Prințul mînios
 sărea din șa jos
 și pășea în cort, pe iarbă,
 cu-o ocară-ascunsă-n barbă,
 dar făcea o temenea
 și vorba și-o îmblînzea,
 moale ca o catifea:
 — „Slugere ești gata?
 Unde ți-e armata,
 că mîine,
 poimîine,
 cînd mi-o veni bine,
 vreau s-o iau cu mine“.
 — „Prințe, șezi o leacă jos
 ca să vorbim cu folos.
 Pandurii s-au strîns din țară
 cum i-ai văzut pe afară,
 cu flinte
 sau cu topoare
 cu ce are
 fiecare.
 Dacă ești pus pe pornit
 und' ți-e oastea ce-ai vestit?
 Unde-i armia rusească,
 izbăvirea romînească,
 romînească și grecească?“
 Prințul a clipit din gene:
 — „Vine, vine, nu te teme,
 doar mai e și mîine vreme“.

Da' Tudor nu mi-l credea
 și-i spunea
 pe șleau așa:
 — „Vine numai din vorbire,
 da' nu vine cu oștire,
 că mi te-ai pornit
 cam razna
 și acum duci singur
 cazna.
 Rușii ar veni încoace,
 da' țarului nu-i prea place,
 țarul, prietenul tău
 vād cămî-a pus un gînd rău,
 mi-a luat rangul
 comandir
 și pe sfîntul
 Vladimir,
 de parcă mi le-a dat el,
 nu le-am luat eu la răzbel.“
 Prințul negru se făcea
 mîna pe spadă pune
 și își și chema garda:
 — „Slugere, neam ne-nsemnat,
 calci acum pe ce-ai jurat,
 dar ai să fii judecat...“
 Da' mai multe n-a mai spus
 c-a sărit și Gîrbea-n sus,
 și prin ușa cortului,
 pe întinsul cîmpului,
 märe, doar panduri erau,
 flintele că-și încărcau,
 săbioarele sclipeau,
 și securile-așteptau.
 Ipsilante a tăcut
 da' mi s-a posomorît,
 i s-a pus un nod în gît.
 Numai Tudor, Tudorin,
 îl privea cu ochi senin:
 — „Ce-am jurat eu știu și țin,
 jurămînt am pus să vin
 cu oștile pandurești
 sub steagul oastei rusești.
 Da' tu, prințe, ce-ai făcut?
 Că prin țară mi-ai trecut
 și biruri din nou ai pus
 și pîinea toată ai dus
 și-ai pus ispravnicii tăi,
 de-ai vînduți și de-ai mai răi!“
 Prințul, roș la față,
 mușca din musteață
 și zicea: — „Tudore, hei,
 te pui cu oamenii mei?
 Vrei să te faci vodă-n țară

și mă dai pe mine-afară?“
 Da' Tudor cum sta înalt,
 deși nu mare de stat
 parcă a crescut de-odat
 ca Parîngul de bărbat:
 — „Nu mi-e poftă a domni
 ci mi-e poftă a-mpărți
 dreptatea
 săracului,
 pravila
 norodului,
 să tai ghiara
 boierească
 de pe țara romînească,
 că norodul m-a adus
 ca pe-un fiu al lui supus.“
 Ipsilante-nțelegea,
 se-nclina și mai fierbea
 și din cort că îmi pleca.
 Doar Iordache-Olimpiotul
 ce-a trecut adesea Oltul
 ba cu calul, ba cu-notul,
 grec din Grecia cea veche
 și viteaz fără pereche,
 se-ntrista și cuvînta:

— „Tudore, în țara ta
 ești ca altul nimenea,
 însă un mare rău faci
 cu prințul de nu te-mpaci“.
 Tudorin oșta din greu:
 — „Iordache, viteazul meu,
 eu cu grecii mă-nțeleg,
 da' neghina o aleg,
 că boieri
 romîni
 și greci,
 sug sîngele
 țării-ntregi.
 Prințul nici nu vrea răzbel,
 vrea doar slavă pentru el“.

Foaie șoralea.
 plîngi tu, cobza mea,
 tot pre legea ta
 că e și a mea,
 tu, cobză umflată,
 cobză descîntată,
 cobză de-ălea mari,
 rău e de cobzar!
 Cînd te uiți pe cîmp
 multe corturi sînt,
 mult popor se-adună
 cu armele-n mînă,

da-n oraș
 dacă privești,
 multe ițe-ai să găsești,
 ba boieri cu piră,
 arnăuți cu hîră,
 prințul pus pe slavă,
 a ulcele cu-otravă,
 ba o cumetrie
 între-o boierie
 și-ntre cea Anglie,
 ba epistolie
 către-o-mpărăție —
 fie-le-n cap să le fie!

Foaie șoralea,
 plîngi tu, cobza, mea,
 struna cea mai grea!

VIN TURCII

„... să deșertăm pușca noastră
 în carne de turc...“

Case-s multe-n București,
 dar mai bine e în cort,
 Tudor nu dă nici un ort
 pe sofale boierești,
 căci oșteanul e deprins
 jos, pe-un țol de cîmp să doarmă,
 capul sprijinit pe-o armă,
 paloșul la briu încins.
 Și-apoi timpu-i de dormit?
 Tot orașu-i hîrțuit.
 Vești din cele patru zări
 vin, cu norii primăverii,
 scrie-agentul Engliterii,
 uscă patru călimări,
 din Silistra vin iscoade
 doar or prinde ce-i și cum,
 arnăuții-s puși să prade,
 ziua mare ies la drum.
 La o margine de-oraș
 Tudor tabăra-și înalță.
 Dincolo, pe-un cîmp golaș,
 stă, în cortul lui trușă,
 Ipsilanti. Față-n față,
 Prins ca-n clește e pandurul.
 Turcii, țarul, și boierii,
 prințul... Norii-s împrejurul
 oștilor reînvierii.
 Poate turcii-au să-i dea pace
 să așterne dreptu-n țară?
 Poate țarul, bunăoară,

va trimite oști încoace?
 Nicăiri vreo licărire.
 Doar aicea, în popor,
 doar în flintă și topor,
 semn mai e de izbăvire,
 Îl așteaptă-n munți Tismana
 și Strehaia, și Novaci.
 Rînduită bine-n saci
 pentru flinte-i gata hrana.

Intră un pandur: — „Venit-a
 Prea Sfințitul să-ți vorbească.”
 Scurtă-i vorba pandurească
 iar privirea ne-mblinzită.
 Știu și ei că răul vine.
 Dar n-a fost nicicînd mai bine.

— „Tudore (e speriat
 Prea Sfințitu-Ilarion),
 nu mai știi că mi-ai jurat
 moarte să nu faci de om?
 Urlă-ntregul București
 c-ai trimis la spînzurare
 arnăuți vreo cinci, îmi pare.
 Te compromitarisești!
 Ipsilanti-i foc și pară...”
 Tudor face sul hîrtia
 und' și-a socotit armia
 și-i vorbește: — „Ce să-l doară
 de nevoia celui rob?
 Ipsilanti-i surd și orb
 pentru ai de jos. Iar tu
 vorba zău că-ți strici acū.
 Ceasul nu-i de sindrofie.
 Cumpăna s-a aplecat
 Aia de i-am spînzurat
 duși sînt. Și n-au să mai vie.”
 — „Cum ai spus? Ai cutezat?”
 — „Fost-au prinși c-au jefuit
 oamenii, la drumul mare,
 schingiuiind și împușcînd.
 De-aia le-a dat arme oare
 bietul ăst norod flămînd?
 Ramul cel uscat îl rupi!
 Oastea fără-o țință mare,
 oastea fără ascultare,
 e o haită, doar, de lupi!
 Cum se-nvinețește zarea,
 doar în oaste ni-i scăparea!”
 Popa mîinile își frînge:
 — „Tudore, sînt toți porniți
 că-nceput-ai să verși singe!
 Nici Iordache nu mai vrea
 să asculte vorba ta.

Iar boierii, azi, vorbiți,
 plîngere-au trimis, și rugă
 către prințul...”

— Hei, părinte,
 spusu-ți-am, mai ții tu minte,
 că boieru-i neam de slugă?
 Se tîrăște la oricine
 numai lui să-i fie bine.”
 Un pandur suriu la chică
 vine: — „Slugere, acum
 Ipsilanti își ridică
 tabăra, pornind la drum.
 Oștile de-aici se vîd.
 De la Dunăre, veni
 solul ce-a gonit o zi.
 Turcii vin spre noi prăpăd.”

S-a lăsat în cort tăcere.
 Inima auzi sîcînd,
 cum în repede cădere
 Jiul undele gonind.
 — „Ei și-acum? — șopti vlădica —
 E sfîrșitul cel temut...”
 — „Pôpo, n-am sfîrșit nimica.
 Sîntem doar la început”.
 Și-nălțîndu și fruntea lată,
 cu privirile semețe,
 Tudor cu privirea cată
 colo-n munți, la fortărețe.
 Știe lupta bărbătească,
 știe c-a sosit sorocul,
 și-și încinge-ncet mijlocul
 mîngîind spada rusească.
 — „Vestea-i rea, dar nu e proastă.
 Printre plumbi eu nu mă-ncurc.
 Deșerta-vom pușca noastră
 astăzi în carne de turc.
 Pandurimea să se-adune.
 Tirgul, îl lăsăm pre el.
 Puneți surlele să sune
 cu restirea de răzbel.”
 Și-n amiaza nouroasă,
 surlele chemarea-și varsă,
 caii făcănesc a ducă,
 tunurile se hurducă,
 trec panduri, ostași desculți,
 trec glotași cu mers iușit.
 Doar că astăzi sînt mai mulți,
 ca în ziua de-au sosit.
 E-un norod întreg pornit.
 Și pe cîmp la Cotroceni
 parcă bate-o vijelie

*Cînd trec miile de-oșteni,
loc cătînd de bătălie.*

*Bucureștiu-n loc rămîne,
legănînd, a plîns, grădini,
Miine, cine știe, miine
soarele cînd s-o-nălța
ulițele ce-or vedea...
Doar boierii-s toți în sfat
cum să se mai pregătească,
miine, colo pe-nserat
oastea turcă s-o primească.*

*Trec pandurii iar spre munte.
Tudor e călare-n frunte,
ca de obicei, tăcînd.
Parcă-n fața-i gîndurată
grija țării e-adunată.
Spada îi sclipește-n vînt.*

*Doar Iordache e-ncruntat.
Hei, ce gînd întunecat
fierbe-acum în tîmpla lui?
Tudore! Stai locului!
Funii groase ți se-ntind!*

Dar el merge, neghicînd.

FÎNTÎNA BLESTEMATĂ

*„Mă omorîți, tîlharilor! Dar
nici de voi nu va fi bine! Cîinii
și corbii or să vă mănînce!”*

*Lîngă turnul mut, în noapte
străjile, lungite-n iarbă
stau pe gînduri. Noaptea-i albă
și pe căile de lapte
trage cite-o stea să moară,
Tîrgoviștea doarme încă.
Dintre nopți, cea mai adîncă
se sfîrșește. Către zare
alburește-o nouă zi
pentru cei ce vor trăi.
Din perdeaua de arini
vreun dulău de stîină latră.
Sus, în cușca lui de piatră
stă un om, privînd senin.
Ceru-i pal, a dimineață.
Jos, se-aude-un pas grăbit.
Omul știe ce-a greșit.
Și-a văzut întreaga viață.*

*Și deodată se smucește
Ușa mare, din fițîni.
Arnăuți. Hangere-n mîini.
Omul nici nu se clintește.
Vine-un miros drag și reavăn
de pămînt sub plug încins...
Omul s-ar lupta... Dar, strîns,
funia-l înhață zdravăn
și pe scările de stană
trupul s-a rostogolit,
cu-o grăbire rea, dușmană,
ca un șoim în piept lovit.
Străjile sînt adunate
parcă înfruntînd armate.
— „Slugere, nu este vreme
de județ, de celelalte.
Prințul nostru, Ispilante,
te trimite-acum la moarte
că te-ai tras de el deoparte.
Să te-aștepte mult și bine,
Pin li s-or uri de tine!”
Slugerul, cum zace jos,
cu obrazul noroios,
a zvicnit, dînd să se scoale.
Vorba-abia că i se strînge,
cum un roșu strop de singe
se prelinge-n barbă, moale.
Dar e-un şuier firul vorbii:
— „Voi mă omorîți pe mine.
Dar de voi nu va fi bine.
Cîinii v-or mîncă, și corbii.”*

*Parcă-ar mai fi spus ceva,
dar cu primul steag de soare
care s-a-nroșit în zare
a trăznit o bardă grea,
mîna dreaptă, de la cot,
răsucită, ca un ciot,
a zburat. Și stînga-apoi.
Țipătul s-a înecat
într-al singelui șuvoi,
inima parcă-a crăpat,
un picior de la genunchi,
șoldul ca un om răcnește,
cad securile pe-un trunchi
ce blestemă omeneste.
Tîrgoviștea-i adormită,
se deșteaptă pui de grîu...
Inima înebunită
cade-n hăul fără frîu,
și-n lucirea orbitoare
cînd lovește iataganul,
parcă-aici vezi robi în fiare,*

parcă-aici rinji Răileanu,
 parcă-aici fug oști călare,
 parcă-aici gonesc haiducii...
 Fac hangere semnul crucii
 de la creștet la picioare,
 ciopîrîndu-l, fărîmîndu-l
 de s-a îngrozit și vîntul
 și-a pornit cumplit să bată,
 detunînd în dimineață,
 cu-apa singelui, curată,
 pe tîlhari stropînd pe față,
 și umplînd întreaga țară
 pînă-n mucedu unghere
 cu scrișnitul de hangere.
 Și creștea, vuind întruna,
 pîn' l-a adormit furtuna
 ce-alerga cu cozi de foc,
 oprind soarele în loc,
 arborii se despleteau
 de toate cîte vedeau
 și primăvara și ea
 cu-ace de ghiață plîngea.
 Au rămas doar chiaguri groase,
 bucăți de cepchen, și oase.
 Și cum colo-n răsărit
 soarele s-a-nghemuit
 într-un nor învinețit,

casapii, fără de glas,
 au strîns tot ce-a mai rămas,
 os cu os, mîna cu mîna,
 c-o lopată-au aruncat
 ce-a fost Tudor, în fîntînă.
 Și-apoi toți au răsufat.
 ... Doar că n-a fost timp trecînd,
 din tăcere, de odată,
 se-auzi, străfund, gemînd,
 din fîntîna blestemată.
 Toți aud șuierul vorbii:
 — „Voi mă omoriți pe mine
 Dar de voi nu va fi bine
 Cîinii v-or minca, și corbii.“

Și lopețile cu sînge
 prînd țărîna rece-a strînge,
 nebunește-aruncă-ntr-una,
 doar s-o potoli fîntîna.

Dar cît ar svîrli pămînt,
 munți de-ar pune adăpost,
 tot s-o auzi gemînd.

... Il auzi, copilul meu?
 Nu-l uita. Așa a fost.

INCHINARE

Te-ai frînt sub ură și hangere...
 Dar astăzi, cînd ostașii trec,
 te vād pășînd cu noi, slugere,
 și fruntea-n fața ta mi-o plec.

DAVIDA

I

În hîrtii de vînzare și de cumpărare de moșii de pe vremea principelui Constantin Brîncoveanu se ivește întîia oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub munte unde e mînăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Tîrgoviște. Cozia era moșia lor atunci; în hrisoave e vorba de o jupîniță Davida, de un Mihail, de un Grecea Cozianul și apoi de alții, urmași ai lor, care au stăpînit Cozia, adăugîndu-i moșia Gîrla, moșia Slobozia Veche, moșia Dîrdori, și altele; strănepoții lor au cumpărat pămînturi în cîmpie, la Tătaru și alte sate pe care le-au umplut cu țărani bulgari. Asta s-a petrecut mai tîrziu, cînd pe poruncile domnilor Mavrocordați și Callimachi, după formula *10... Voevod Bojiu milostei gospodar zemli Vlahiskoe*, și sfîrșitul, *toliko pisal Gospod*, "atîta a scris stăpînul", se lipea *pecetia Gospod*, cu corbul heraldic, și dedesubt iscăleau înșirați toți marii dregători. Printre numele lor sgîriate cu litere colțuroase, se scriu în multe documente Șerban Cozianul Serdar, Alexandru Cozianu Logofăt, Lascarache Cozianu iarăși Logofăt; încă de tineri, copiii lor erau mumbașiri domnești; unul s-a călugărit și a fost episcopul Neofit al Rîmnicului - Noul - Severin; fetele Cozienilor au fost măritate după nepoții lui Vodă, după feciorii lui Villara, după frații mai mici din neamul Pîrșcovenilor și al Văcăreștilor, și pe vremea principelui Suțu Cozienii erau veri de-al doilea și de-al treilea cu Grădiștenii, Grecenii și Floreștii.

La 1848, Paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Brașov din fața revoluției, împreună cu fiul cel mai mare, Alexandru, noră-sa, Sofia, fata lui Gussi de la Voivoda, și cu copiii lor care erau mici de tot; apoi s-a întors, și-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluție și de împărțirea a moșiilor intrată în oase. Manolache Cozianu a murit lăsînd o faimă de nemaipomenită sgîrcenie, dar și cinci mii de pogoane la Cozia, trei mii la Gîrla, opt mii la Dîrdori, și așa mai departe, încît pe la 1850, fiul-său Alexandru a dărîmat casele din ulița Culmea-Veche, a tăiat castanii bătrîni din curte, și a zidit o casă potrivită cu marea lui avere, bine cunoscută de importatorii de grîne englezi cu agenții în porturile dunărene.

Casa aceasta care există și azi, era în fundul unei curți pietruite, cu zăbrele înalte de tuci, încoronate cu vîrfuri aurite în chip de sulită. De o parte și de alta a ficăreia din cele două porți cu grilaj de fier forjat, erau felinare mari împodobite cu frunze și flori de-asemena de fier. Trăsurile intrau pe o poartă și ieșeau pe alta; se opreau la peron, la piciorul scării ovale cu multe trepte care ducea sus, la unicul cat al clădirii. Înăuntru era o anticameră, iarăși trepte, și un salon mare cu ferestrele de la podea pînă la tavan

împărțite în multe ochiuri pătrate cu arcade, *à la française*; într-o latură, două saloane mai mici, o sufragerie și o bibliotecă în cealaltă, căci Alexandru Cozianu era un om citit, care învățase la Paris și supsesse din cărți o trufie la fel de mare ca sgîrcenia lui taică-său. Această trufie înșirase pe pereți portrete apocrife ale Serdarilor, Logofeților și Episcopilor din neamul lui, pictate de Theodor Aman; această trufie înșirase în salon canapele și fotolii din tapiserie de Aubusson, cu picioarele răsucite, acoperite cu trandafiri și ghirlande cioplite în lemnul suflat apoi cu aur din ducați și ludovici. Aceeași trufie lipise de pereți scrinuri pîntecoase din lemn de trandafir încrustate cu flori și figuri din alte esențe scumpe, atîrnase trei policandre uriașe de cristal în salonul mare și pusese într-un colț o harfă și un pian dreptunghiular ca o ladă pe două picioare în chip de X, un pian de o formă ciudată care apoi n-a mai fost repetată de fabricantul cu numele gravat sub capac: *Gaveau, fournisseur de S. M. l'Empereur*.*) Pereții erau căptușiți cu mătase cu flori în salonul cel mare, cu catifele în cele mici, cu cărți în bibliotecă și cu stejar în sufragerie, unde mîncarea venea pe tăvi din bucătăria aflată jos, în curte, în casele slugilor, alături de grajduri și de remiza trăsurilor, clădiri vărute și cu acoperișuri strîmbe din șindrilă, rămase încă de la casele vechi.

Intr-o seară dela începutul primăverii lui 1860, cîteva echipaje, din care două aveau steme pictate pe lacul negru al ușilor, așteptau pe partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Caii ciocăneau cu copitele caldarîmul; vizitiii beau vin fierț la bucătărie; ferestrele cele înalte străluceau; se întrevedeau prin perdele roiurile de lumini ale candelabrelor. Afară cerul era roșu la orizont, iar la zenit albastru închis, cu cîteva stele. Bătea un vînt subțire și reze prin crengile seci ale copacilor din stradă. Înăuntru însă era cald; sobele dogoreau, și cucoanele erau în rochii decoltate, din întîmplare nu erau decît aproape numai cucoane, care veniseră în vizită în seara aceea la Sofia Cozianu.

Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braț pe singurul bărbat care sosise pînă la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui județ de la cîmpie, și fără un cuvînt îl duse afară din salonul cel mare și luminat în care scînteiau în aer deasupra capetelor girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbați trecură printr-un salonaș unde nu ardea decît o candelă, și intrară într-un al doilea, cel din urmă din partea aceea a casei și cu desăvîrșire în întuneric, afară de dreptunghiul galben pe care-l arunca pe jos și pe un perete, ușa ce răspundea alteia, din celălalt salon, și pe care venea lumina din salonul cel mare. În dreptunghiul acela se vedeau un fotoliu mare, verde întunecat și alături o masă de lemn lucios cu trandafiri, ghirlande și copii goi de bronz aurit la colțuri, sub tăblie. În umbră se ghiceau alte mobile; lucea stins, abia bănuită, lemnăria aurită a fotoliilor din vremea lui Ludovic al XVI-lea. La intrarea celor doi domni, ceva se mișcă în întuneric. Domnul Cozianu întrebă:

— Care ești acolo?

— Eu sînt, Măria ta, săru' mîna. Florica, răspunse repede un glas de femeie cam răgușit — poate de somn.

— Ai dormit aici, constată rece domnul Cozianu. Aprinde lampa.

Rămase în ușa, ținîndu-l mereu de braț pe Lascăr Lascari, și așteptă. O femeie scundă ieși din întuneric și trecu pe lîngă ei, iute-iute, cu pași mici și repezi, cu capul plecat și cu mîinile pe piept; era legată la cap cu negru, și cu fustă creată de un albastru întunecat și lucios. Lascăr Lascari încercă să-i vadă fața, dar nu izbuti. Peste cîteva clipe, femeia se întoarse cu o lumîinare,

*) Gaveau, furnizor al Majestații Impăratul.

ingenunchie și vîrî flacăra sub abajurul lămpii de pe măsuța de lemn scump cu copilași goi de bronz aurit. Obrazul femeii ieși deodată din întuneric. Se uita de aproape la fitilul ce ardea. Era încă tînără. Pleoapele îi cădeau peste ochii întredeschiși, de un verde tulbure. Obrajii îi erau netezi, măs-linii. Gura zîmbea arătîndu-și doi-trei dinți cu goluri între ei. Cu zîmbetul acela și ochii întredeschiși și verzi ca o baltă stătută vara, și cu dinții ei putrezi, avea un aer de viclenie bestială. Lampa se aprinse și țigancă se ridică în picioare dintr-o singură mișcare sprintenă și mlădioasă. Se depărtă cu capul plecat și obrazul ferit de privirile celor doi bărbați. Domnul Lascari întinse mîna și o ciupi nemilos de șold, cam jos și înspre spate; femeia însă se depărtă iute, fără să pară că simțise ceva și fără să-și părăsească încovoierea umilită, deși de bună seamă o duruse ciupitura.

— Cum zici c-o cheamă? întrebă domnul Lascari.

— Florica.

— *Elle n'est pas mal**)

Domnul Cozianu nu răspunse. Deschidea masa cu amorași, care-și arată căptușeala de postav verde. Dintr-un sertar scoase o pereche de cărți. Lascăr Lascari îl cuprinse cu brațul de după umăr. Era mai scund decît stăpînul casei, și familiar, unsuros, cleios; se lipea de om, mîna îi era umedă și lipicioasă, felul de-a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape galeș, zîmbetul ce dovedea dinți nespălați, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvășit și cu un început de chelie, totul semăna cu o bucată de caș care a făcut păr și-ți vorbește cu o intimitate și o indiscreție insuportabilă; te așteptai ca domnul Lascari să miroasă a brînză; dar redingota-i mototolită, cravata înaltă de mătase prost înnodată, cămașa murdară, umerii hainei plini de mătreață, miroseau tare a tutun bun, turcesc, și a cafea. Domnul Lascari era foarte bogat; așa soios cum era, își juca mereu în buzunar cu sunet muzical, cîțiva napoleoni din care nu scotea niciodată vreunul. Il ținea de gît pe domnul Cozianu și-i zîmbea galeș cu dinții murdari.

— Coane Sandule, de ce nu mi-te mărturisești ca unui frate?

Apoi, cu ochii în pămînt, cu aerul de-a nu spune nimic, adăugă:
— Lumea vorbește că la dumneata la Cozia le topești pe țărănci...

Domnul Cozianu dădu din umeri. Era un om voinic, greoi și adus din umeri, cu o față plumburie, ochii stinși, gura amară; la Paris, în tîne-rețe, un astrolog îi spusese că e născut sub influența nefastă a lui Saturn. Domnul Cozianu suferea de ficat și era mîncăcios și băutor; era mereu posomorît, nemulțumit de oameni, de lume și de sine însuși; tăcea și clocea în sine o veșnică furie stăpînită. Doar la țară, alergînd toată ziua peste cîmp cu cîinele și pușca, putea să-și mai domolească neagra melancolie. Dar acuma nu era la vînătoare. Se-ntoarse brusc spre Lascari și întrebă:

— Ei, și ce? Ce-are a face una cu alta?

— N-ai de ce să te superi, murmură Lascari ridicîndu-și pulpanele redingotei ca să nu se așeze pe ele. Ca un adevărat prieten, ți-am spus ce se vorbește; te-am prevenit.

Domnul Cozianu se așeză și el la masa de joc și începu să amestece cărțile.

— Florica e o bestie, zise el. Curvă și otrăvitoare... Trage o carte, Lăscăruș.

— Pe cine a otrăvit? Am tras o damă.

— Era un vizitiu la mine la țară, cu care se avea ea bine... Zece. Fă cărțile, Lăscăruș. A-nșelat-o cu altă țigancă, și într-o zi a murit cu

*) Nu-i urîtă.

niște dureri de mațe și urlete cumplite. A mers vorba că l-a otrăvit Florica. Când te uiți la ea, ai crede. Dar cum să știi? Sofia o protege; a luat-o de la țară, să n-o omoare ailaltă rivală. E prea bună Sofia cu ele.

Apoi tăcu și nu mai fu atent decât la partida de cărți pe care o jucau. Din salonul cel mare se auzeau rîsete; un glas bărbătesc, metalic, răsunător, se înălța cîte odată deasupra celorlalte.

— Auzi-l pe oratorul nostru... rîse Lăscăruș Lascari și puse pe masă un șapte. Domnul Cozianu nu zîmbi; amar și pătruns de fiere, îl tăie cu un opt. Avea să cîștige partida. Lăscăruș regreta polul pe care stătea să-l piardă. Se uită la Alexandru Cozianu, la fața lui frămîntată și suferindă, convulsată de veșnică furie și indignare a bolnavului de ficat. Știa că-l poate lovi în măduvă, să-l doară cumplit; dar nu-i ajungea să știe că poate; simțea nevoia să-și răzbune polul pierdut. Când se mai auzi o dată glasul metalic din salon, Lăscăruș Lascari murmură ca la un gînd al lui:

— E adevărat că e bună coana Sofia...

Apoi, fără legătură zise, pe un ton neutru:

— Sînteți prieteni buni cu Șerban. Mi se pare că-l aud vorbind. El e?

— El e, murmură Cozianu fără să ridice ochii de pe cărți.

— Sînteți de mult prieteni? întrebă Lăscăruș, părăind că nu dă nici o importanță întrebării, că a pus-o într-o doară. Puse o carte jos: un șapte. Domnul Cozianu i-o tăie și pe asta, cu un zece.

— E văr de-al doilea cu Sofia.

— A, asta da, rîse Lăscăruș. Mai mult cu dumneaei e rudă.

Și puse o carte pe masă. Vorbise prosteste, anume. Ce putea să însemne „a, asta da” și „mai mult cu dumneaei e rudă”? Orice, — sau nimic. Dar Cozianu stătu cîteva clipe nemișcat, cu cărțile în mînă. Apoi tăie cu o carte greșită. Lăscăruș puse repede un zece peste șaptele lui Cozianu, care de aici înainte jucă prost. Mai încolo Lăscăruș îi mai spuse:

— Vine des pe la voi Șerban, în vremea din urmă?

— Da, zise scurt și rece Cozianu, și puse încă o carte greșită. Peste cîteva minute, Lăscăruș cîștigase partida și puse în buzunar cu o satisfacție liniștită, napoleonul pe care Cozianu îl aruncase pe postavul verde. Cozianu stătu o clipă, ținîndu-se de masă cu amîndouă mîinile, încruntat și concentrat ca un om care simte o durere neașteptată în trup. Lăscăruș întrebă:

— Mai facem una?

— Nu.

— Revanșa dumitale, monșer. (Putea să-i mai ia un pol sau doi lui Cozianu).

— Nu, răspunse Cozianu. Renunț. Nu mă simt bine. O să mă duc să mă întind puțin.

— Ți-e rău? întrebă Lăscăruș cu o grije și o sollicitudine nemaipomenită. Voi să se apropie de Cozianu, să puie mîna pe el, dar Cozianu îl respinse:

— Nu-i nimic! O să mă întind aici; du-te și stai cu cucoanele, Lăscăruș.

— Stau cu dumneata, Sandule dragă, îți țin de urît, zise Lăscăruș, aproape cu gingășie.

— Du-te, omule și lasă-mă! exclamă Cozianu scos din fire de durere.

— Bine, mă duc, mă duc, te las; să-ți trimit pe cineva? Ai nevoie de ceva?

— Nimic! N-am nevoie de nimic și de nimeni! spuse Cozianu și suflă în lampă. Se duse pe întuneric spre un colț unde nu mai erau fotolii franțuzești de catifea cu lemnul aurit și cu trandafiri ciopliți mărunți în el; ci un divan acoperit cu o blană de urs, și scoarțe turcești pe pereți. Domnul Cozia-

nu se întinse pe divan, își largi cravata trăgînd de ea cu furie, și stătu în întuneric, asudînd de indignare. Iar Lăscăruș Lascari ieși din salonașul întunecat, trecu liniștit, agale, printr-al doilea, sunîndu-și în buzunar polii de aur ce se înmulțiseră cu unul, și intră în salonul cel mare, cu un aer de curiozitate ațîțată. Încă puțin și s-ar fi putut aștepta cineva să-l vadă că adulmecă fremătînd din nări ca un iepure. Prima lui privire merse de-a dreptul la doamna Cozianu care ședea într-un fotoliu lîngă sobă; și cu aceeași privire Lăscăruș îl cuprinse și pe Șerban Vogoride, care stătea în picioare lîngă Sofia Cozianu, rezemat cu spinarea de soba de teracotă împodobită cu floricele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare, cu siguranța de sine și aerul stăpînitor care-l făcea atît de temut în adunări. Iar Sofia Cozianu, așezată într-un fotoliu, îl asculta și-l privea de jos în sus, cu o liniște satisfăcută în care Lăscăruș Lascari știa să citească mai mult decît mulțumirea unei prietene și a unei cucoane care primește vizita unui musafir plăcut. Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani, și se îngrășa. Dar era albă, sprîncenată, cu ochi negri și blînzi și trandafirie în obraji. Rochia de taftă roz cu dantele la mînecele scurte pînă la cot și cu alt rînd de dantele în jurul umerilor, strînsă pe talie și înfoiată pe șolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei; corsetul făcea să-i iasă brațele pline, umerii rotunzi, cărnoși și gîtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preț. Își purta părul negru în zulufi ușori peste urechi și pe ceafă, tot ca Eugenia de Montijo, și se mișca puțin, leneșă și moale, cu unduiri rotunde ale ființei ei pline de o dulceață matură.

Șerban Vogoride se prefăcea nesimțitor la această neconținută înbiere mută, dar Lăscăruș Lascari îl știa și bănuia tocmai din indiferența asta că treaba se făptuise. Căci Șerban era un om lacom și nedomolit înpoftele lui, pe care și le ascundea cu o voință necruțătoare, dar numai ca să și le sature mai sigur.

Șerban era nepotul lui Nicolae Vogoride, Caimacamul, și cel din urmă Vogoride care mai rămăsese în țară. Căci nevasta Caimacamului, Coca Conachi, fata Logofătului Conachi, poetul, a plecat în străinătate curînd după moartea Caimacamului. Cei doi băieți făcuți cu el, au luat unul o Ruspoli, la Roma, altul o Puy Ségur la Paris, și au murit fără urmași. Din fete, Marias-a măritat cu un conte din Roma, și n-a avut copii, iar pe Lucia a luat-o Rosetti Roznovanu, și a doua oară Dimitrie Greceanu, ministru, mort în atentatul cu bomba de la Senat. Urmașii Luciei trăiesc și azi. Coca Vogoride, frumoasă și elegantă, s-a măritat la Roma cu prințul Ruspoli, primar al Romei, mai tîrziu principe de Poggio Suasa, care avea demnitate de paznic al podurilor Tibrului în vremea conclaviilor; și i-a născut pe Constantino Ruspoli, căsătorit cu o Talleyrand-Périgord, apoi o fată care s-a măritat cu un conte de la Forest-Divonne și i-a făcut o fată, Claire, căsătorită cu Vladimir Mavrocordat; fiul lor, Alexandru Mavrocordat, trăia prin 1950 la Paris; iar ultimul copil al Cocăi Vogoride, Margherita, mai apoi contesă della Gherardesca, trăiește și azi, trecută de șaptezeci de ani; dar astea sînt lucruri tîrzii.

Prin 1860, ultimul Vogoride aflat în țară era Șerban. Rămăsese aici cu moșiile moștenite de la taică-său, fratele Caimacamului. Avea acum vreo patruzeci de ani, era mare, pieptos, spătos și începea să se îngroașe în pîntec. Dar se ținea drept, în rendigota neagră și vesta albă strînsă pe talie și care ascundea un corset. Jobenul de mătase și-l pusese pe jos și aruncase în el cu nepăsare mînușile *gris-perle*. Stătea încordat, cu capul sus, ținut de gulerul scrobît și de cravata înaltă, neagră. Purta părul scurt, adus pe frunte

în şuvițe, așa cum îl văzuse în tinerețe la Paris pe Chateaubriand. Dar nu semăna cu melancolicul și romanticul ministru și poet; fața îi era cărnosă și mare, nasul gros, sprâncenele stufoase, gura roșie, ochii de un albastru palid, fulgători. Se juca mereu cu monoculul care-i atârna de o panglică prinsă în butonieră, și pe care-l punea uneori sub sprânceană ca să ținutiască prin el pe un om care-i displacea, și pe care-l sdrobea cu privirea-i decolorată și disprețuitoare.

— Și ce le-ai spus, Șerbane? întrebă Sofia Cozianu. El dădu din umeri rîzînd:

— N-are nici un rost să repet... Nu sînt orator, decît cînd mă mînie mișăii. Da' mă mîniasem!

Cucoanele rîdeau.

— Hai, spune-ne, se rugă de el bătrîna Vorniceasă Sturdza, sprijinită cu amîndouă mîinile în bastonul cu cap de fildeș. Nu cocheta, Șerbane. Cum a fost? Că tot tîrgul numai de asta vorbește.

Vogoride se mai lăsă rugat; se apăra, rîzînd fără ipocrizie, căci era prea mîndru ca să aibă vanitate. Lăscăruș Lascari se lipi de el, intim, familiar, mic și alb și gras:

— Spune, cucoane Șerbane, că de nu, povestesc eu și stric tot hazul...

— Fie! Cînd i-am văzut cum tabără pe boierime ca o haită, a început să fiarbă sîngele în mine. Am sărit în picioare și nu m-am mai suit la tribună. De-acolo, de pe banca ministerială, m-am întors spre ei, spre stînga, și am răcnit: „Domnilor! Dumnezeu i-a spus profetului Iona, că dacă află măcar un om drept în cetate, o va ierta de pedeapsă. Dar dumneavoastră, nici de veți afla un singur boier de treabă, nu veți ierta boierimea. E adevărat că nu sînteți dumnezei, ci oameni. Și încă ce soi de oameni!”

Vorbise cu glasul lui mare și metalic, ale cărui vibrații umpleau incinta Camerei, iar ultimele cuvinte „și încă ce soi de oameni!” le rosti cu un asemenea dispreț, cu o asemenea veselă, neiertătoare și nimicitoare obraznicie, cu monoculul sub sprînceană, și cu ochii scînteietori de insolentă și sfidare, încît cucoanele din salon începură să bată din palme și să țipe de încîntare, așa cum izbucniseră deputații conservatori în ședința din acea după amiază, cînd ceilalți tăcuseră, mirînd de ură sub șfichiul insultei. Lăscăruș Lascari exclamă:

— Și n-aveau de ce să se plîngă! Apostrofa era cu totul parlamentară. Numai tonul nu era!

Și, vorbind, se uita împrejur, iscodind fețele aprinse de plăcere, privirea adîncă și pierdută și zîmbetul moale al Sofiei Cozianu, și rîsul gros și hohotitor al lui Șerban Vogoride jovial și *bon enfant*, care făcea haz de glumă ca de a altuia. Intr-un colț, sprijinită de pian, fiica Sofiei Cozianu, Davida, o fată de șaptesprezece ani, subțire, slabă, neagră, cu părul ca noaptea, îl privea fix pe Șerban Vogoride cu o atenție nemaipomenită, ciudată, ca pe o ființă necunoscută sau un obiect uimitor și de neînțeles. Lăscăruș Lascari se apropie de Davida, pe cînd în cercul de fotolii dimprejurul sobei se stîrnea iarăși conversația din care se deosebeau rîsul lui Vogoride și glasul bărbătesc al Vornicesei bătrîne.

— Aferim, Șerbane, evghenisul mamei! Oameni ca tine de-am avea mai mulți! Aferim: vino să te sărut!

Lăscăruș Lascari se uită prin caietele de note de pe pian, trăgînd cu coada ochiului spre fata de lîngă el, care nici nu-l observase, atît de pierdută era în contemplarea lui Vogoride. Era sveltă, într-o rochie de taftă de culoarea pieptului de porumbel, cu ape liliacii, cenușii, roz. Avea nasul fin, încovoiat, gura cărnosă dar palidă, ochii negri, arzători, adînci, cu

genele lungi și fine, îndoite în sus; părul îi era strâns fără grijă, negru ca întunericul, cu luciri albastrii, creț și bogat. Și pielea fragedă și străvezie avea în ea o umbră albăstrie. Fata era necoaptă, sălbatică, tăcută. Stătea acolo, departe de cercul de musafiri, închisă în sine și privindu-l țintă pe Șerban Vogoride. Lăscăruș Lascari o apucă de braț cu obișnuita lui familiaritate, care-i îngădui să-i pipăie brațul încă prea slab, copilăresc, și o strînse tare, fără să vrea: îi făcuse poftă să strângă în pumn brațul acela de copil. Davida nici nu băgă de seamă. El o întrebă:

— Ei, ce zici?

Fata tresări și-l privi cu aerul ei sălbatic, închis, aproape dușmănos:

— Despre ce?

— Despre Șerban al nostru... rîse diplomatic Lăscăruș și-și arată dinții verzi. Fata întoarse capul și răspunse mereu cu ochii la cercul de musafiri.

— E cel mai mare om de Stat al nostru.

Vorbise cu o asemenea tărie și convingere, de parcă ar fi rostit adevărul suprem al vieții. Lăscăruș Lascari strîmbă din nas, glumeț:

— Imi place că te interesează politica...

Fata înalță capul cu o mîndrie împărătească:

— Tata spune că asta e datoria unei fete de neam.

Lăscăruș Lascari începu să rîdă și vroi s-o apuce iar de braț:

— Trebuie să stăm de vorbă atunci, să ne sfătuim...

Ea își trase brațul cu vioiciune și zise foarte serios:

— Dacă dorești, poți vorbi cu mine cum vorbești cu un bărbat.

Lăscăruș Lascari rîse și mai tare; îi făcea poftă această naivitate și această sălbătăcie de adolescentă. O luă de umeri părintește și o trase spre el:

— Trebuie să fii nevastă de om politic, zise el. Fata se făcu palidă și murmură cu buzele uscate:

— Am să fiu.

Lăscăruș se tulbură și zise numai pe jumătate în glumă, zornăindu-și nervos napoleonii în buzunar:

— Apăi să nu ne spui asta nouă, oamenilor politici, că te și cere careva din noi...

Și o apucă de mîină, dar în clipa aceea Șerban Vogoride îl și chemă cu glas tare:

— Lăscăruș, vino încoace și spune-le cucoanelor ce vor mișaii. Vino, vino încoace.

Și-l trase în mijlocul cercului de cucoane, ca să-l ia de martor:

— Vor să ne fure moșiile fără să dea nimic în schimb. Ne despoaie pe noi, le dau țăranilor, și-apoi, cînd vor avea aceia nevoie de credite, pun mîna dumnealor pe pămînt, cu băncile dumnealor, cu negustoria dumnealor! Asta vor! Și cred c-o să ne lăsăm despuiați!

— Dacă n-ai fi dumneata, zise Lăscăruș Lascari, nici n-am avea un om care să se poată împotrivi. Vodă vrea reforma, Kogălniceanu o vrea; Rosetti, Ionescu, Brătianu, toată caracuda, și-au pus în minte să ne jupoaie...

Vorbea mașinal; lucrurile astea le spusese de mii de ori, în cercuri, în saloane, în redacții, la Cameră. Cu ochii trăgea spre Davida, care stătea în capătul celălalt lîngă pian și se uita spre ei. Se uită la Vogoride, nu la el, se gîndi Lăscăruș Lascari cu o înțepătură de ciudă în inimă. În clipa asta, ar fi vrut să-l știe plecat, sau mort, pe taurul acesta care vorbea prea tare, care era prea sigur de sine, și oriunde se afla era el în mijloc, înconjurat de bărbați și de femei, ascultat, întrebat, admirat. Dracul să-l ia, se gîndi Lăscăruș Lascari, care n-avea patruzeci de ani dar era urît și fără haz și nevoit să se mulțumească cu muieri ieftine, actrițe de la Union, care-l costau

cîțiva (dureros de mulți, după părerea lui) din napoleonii pe care-i suna în buzunar. Dracul să-l ia pe Șerban Vogoride, nesuferit de mare și de sigur de el! Ce găseau la viața asta cu monoclu și cu glas ca de clopot? Tremurau pentru moșii. Se știau slabi, n-aveau oameni tari, oratori ca dușmanii lor; Luminăția Sa Beizadea Mitică Ghica asculta de ce spunea Vogoride ca de Evanghelie, și chiar ceva mai mult; toți erau în genunchi în fața lui, în fața omului providențial. Iar tîrgoveții, gazetarii, negustorii, Ioneștii și Brătienii și însuși Vodă, știau că numai de el au a se teme, dar că de el, într-adevăr au de ce să se teamă.

Cufundat în aceste cugetări morocănoase, Lăscăruș Lascari încetă de-a mai fi vorbăreț în seara aceea, și se mulțumi să tragă cu coada ochiului la fata Cozienilor, nemișcată și tainică în colțul ei — și care se uita fix la Vogoride. Lăscăruș era amar, furios și scormonit de o ciudă mult mai dureroasă decît adineaori, cînd fusese cît pe ce să piardă niște bani la cărți. N-are să mai joace cărți. De ce să fie prost și să piardă bani? N-are să-i mai pese nici de femei: Mamsell Fanny de la teatru era de ajuns pentru un om ca el. *Un om ca el?* Era mai deștept decît Vogoride; mai tînr; mai înfometat de plăceri, nu ieftine și ușoare (de-acelea se scîrbise). De ce „un om ca el”? Nu era tot așa de bărbat ca Vogoride? se întreba Lăscăruș umilit și mestecîndu-și ura și amărăciunea, care-l rodeau de cînd era în umbra lui Șerban Vogoride. Știa că Șerban era aici ca la el acasă. Nu mai putea suporta în astă seară să-l vadă, unic centru al interesului oamenilor acestora. Trebuia să plece cît mai curînd, să-i lase singuri; îl mai mîngîia oarecum ideea că Șerban și Sofia vor rămîne cu Cozianu care înțelesese aluzia adineaori, la *écarté**). Nici ei n-o să fie liniștiți astă seară, se gîndi cu o oarecare satisfacție Lăscăruș Lascari.

Cînd o văzu pe Vorniceasa Sturdza că se ridică, gemînd și proptindu-se în baston, și că se pregătesc de plecare și celelalte cucoane, se grăbi să-i ofere brațul bătrînei și să se incline în fața Sofiei Cozianu. Lui Vogoride îi strînse mîna și-l sărută pe amîndoi obrazii:

— Ne vedem mîine la Cameră.

Vogoride își trase capul înapoi, dar nu izbuti să scape de pupătura cleioasă și de barbetele mătăsoase ale lui Lăscăruș. Nu-i plăcea să se apropie de el un bărbat, și mai ales lividul, grasul și părusul Lăscăruș Lascari. Rămase singur în salon cu Sofia Cozianu și suflă pe nări, desgustat și jucîndu-și monoculul pe deget. Afară se auzea trapul cailor pe caldarîm și uruitul trăsurilor care plecau. Davida nu se mișcase de lîngă pian. Șerban Vogoride se aplecă ușor spre mama Davidei și spuse, surîzînd:

— *Vous êtes belle comme le jour ...**)*

Sofia Cozianu vroi să-i răspundă dar deodată simți că n-au rămas singuri; se-ntoarse și o zări pe Davida.

— Aicea ești? Ce faci acolo, huhurezule?

Șerban Vogoride se îndreptă și exclamă pe un ton prea firesc:

— Sigur că-i aici; n-o văzuseși? A stat și-a tăcut toată seara. Nici nu te-am văzut bine, Davida.

— Vino-ncoace, să stai de vorbă cu noi, zise Sofia Cozianu stăpînindu-și cu greu plictiseala. Avea și ea o clipă liberă, și proasta asta mică venea să i-o strice. Ce căuta aici?

Davida însă se apropie, fără să știe că dorința maică-si era s-o vadă

*) Joc de cărți.

**) Ești frumoasă ca ziua.

plecată cît mai curînd. Șerban Vogoride o privi cu plăcere. Ii puse mîna pe cap ca unui copil:

— Ce mare se face fata asta! Mîine-poimîine o mărităm...

— Nu vorbi așa, Șerbane, că mă faci să mă simt bătrînă...

— Dumneata, cucoană, ai să fi fermecătoare pînă la optzeci de ani... și cine te-a iubit tînără, are să te iubească și atunci, spuse Șerban Vogoride înclinîndu-se politicos ca și cum ar fi făcut un compliment; dar se uita țintă la Sofia, care înțelese că i-a vorbit cu tot dinadinsul, și se roși abia văzut, de plăcere. Vogoride nu-și luase mîna de pe capul Davidei, care închise o clipă ochii. O mîngîie ușor pe obraz și-i spuse:

— Să te gîndești mîine la mine; o să am o bătălie grea la Cameră.

— O să cîștigi, zise Davida cu o aprindere întunecată și pătimașă care-i făcu pe cei doi să izbucnească în rîs.

— Crede în dumneata mai mult ca mine, zise Sofia Cozianu. În casa asta nu se poate spune o vorbă despre dumneata, că sare ca o tigroaică!

Davida zîmbi silit.

— Ce nu sînt onorabilii membri ai partidului conservator la fel de porniți ca fetița asta! spuse Vogoride. Nu și-ar mai face Vodă și Kogălniceanu mendrele în țara asta, cu negustorașii și cu țărani dumnealor...

Din fundul salonului se ivi o femeie în rochie neagră. Abia cînd intră sub cel dintîi din cele trei candelabre de cristal atîrnate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprîncenele bălane și ochii verzi ca ghiata; gura îi era strînsă și fața rece și severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decît un guleraș alb și manșete albe. Făcu o plecăciune ușoară din cap lui Șerban Vogoride; el se înclină foarte rezervat, ca în fața unei persoane pe care n-o cunoaște, își puse monoculul și-o cercetă distant.

— *Je cherchais justement Davida*, zise străina. *Venez, mademoiselle, il est temps de vous coucher**), adăugă ea către Davida.

— *Mais pas du tout, je ne veux pas***), răspunse Davida, furioasă.

— Ba da, du-te și te culcă; are dreptate mademoiselle Marchand, spuse mama Davidei, care era atît de mulțumită să scape de Davida, încît într-un elan de bunăvoință pentru providențiala mademoiselle Marchand, se-ntoarse spre Șerban Vogoride și-l întrebă:

— N-o cunoști încă pe mademoiselle Marchand? Ea se ocupă de educația copilei asteia. Mademoiselle, adăogă ea pe franțuzește, vino să-ți prezint pe Excelența Sa domnul Șerban Vogoride.

Franțuzoaica se apropie cu un zîmbet pal, amabil, gata să încline capul și să întindă mîna. Deodată se opri. Zîmbetul îi înlemni pe față, apoi se șterse treptat. Șerban Vogoride își virîse mîinile în buzunare și se uita peste ea, în gol, ca și cum ea n-ar fi existat, ca și cum unde se afla ea n-ar fi fost decît aer.

Nu păru că aude nici ce-i spunea Sofia Cozianu:

— Șerbane, mademoiselle Marchand, *l'institutrice de Davida.****)

Sofia Cozianu rămase și ea o clipă înmărmurită. În întregul salon imens și gol afară de colțul unde se aflau ei, domni un moment de tăcere apăsătoare, încordată, penibilă. Sofia Cozianu se roși și-i spuse pe franțuzește guvernantei:

— Mulțumesc, domnișoară; du-o pe Davida să se culce. Du-te, Davida. Mademoiselle Marchand se înclină, cu ochii în pămînt:

*) Tocmai o căutam pe Davida. Haideți, domnișoară, e timpul să mergeți la culcare.

**) Nicidecum, nu vreau.

***) Profesoara Davidei.

— *Bonsoir, Madame. Bonsoir, monsieur.* Și ieși ducînd-o după ea pe Davida pe care Vogoride o mîngîie binevoitor pe cap pe cînd trecea pe lîngă el. Cum ieșiră ele, Sofia Cozianu se întoarse spre Vogoride:

— Bine, Șerbane, ce-ți veni să-i faci afrontul ăsta bieteii femeii?

El rîse dur:

— Draga mea, ești prea bună la suflet; mîine ai să mă prezînți sufragioaicelor și țigăncușelor dumitale de prin casă! Să te întreb eu ce ți-a venit să mă prezînți unei persoane pe care-o plătești și o hrănești? Cine e mademoiselle Marchand? N-o cunosc! Nu mă interesează, și prin urmare nu există. Cu moliciunea și cu bunătatea dumitale, începe să uite prostimea ce se cuvine și ce nu: de-aceea trebuie să răcnesc eu în Cameră împotriva răzvrătiților și a demagogilor.

— Bine, dar e franțuzoaică, n-are nimic a face cu... încercă să spună Sofia Cozianu, dar el rîse sec:

— Mîrlan franțuz, mîrlan rumîn, tot una mi-e! De la ei vin toate ideile revoluționare, draga mea; acolo le-au intrat prostii în cap teoreticienilor noștri, cum era Bălcescu mai ieri și cum sînt azi amicului lui, Ion Ionescu, și Rosetti, și toată haita! Hai, să-i lăsăm în plata Domnului, că mă faci să-ți țin un discurs și, adăugă el cu glas scăzut și surizînd, avem altele de vorbit.

Sofia Cozianu zîmbi fericită.

— Așa, îmi închizi gura; dar tot îmi pare rău pentru biata Herminie... E o femeie cumsecade, Șerbane, nici nu-ți închipui ce virtuoasă e, următoamna Cozianu rîzînd dintr-odată. Acuma, în iarna asta care a trecut, s-a îmbolnăvit, săraca, a avut friguri mari, și a început să aiureze. Știi ce tot spunea în delir? Nu-ți poți închipui.

— Măscări, zise Șerban Vogoride, și rîse gros.

— Numai la prostii te gîndești. Nu, dragul meu, ci tocmai dimpotrivă.

Tipa: „*Qu'on enmène un medecin pour qu'il puisse témoigner que je suis vierge!*”*)

— Săraca de ea, exclamă Șerban Vogoride, rîzînd cu lacrimi, vai, săraca, îmi pare rău de ea; și cum, *chère amie*, nu s-a aflat un romînaș de-ai noștri să se milostivească de ea și s-o scape de pacostea asta?

Rideau amîndoi, cînd domnul Cozianu apărură în ușa ce dădea spre cele două saloane din dreapta. Era galben la față, cu cravata deslegată și cu hainele mototolite.

— De ce rîdeți? întrebă el morocănos. Apoi se uită împrejur cu o mirare exagerată și întrebă pe un ton dezagreabil:

— A plecat toată lumea?

— Ce e cu tine? întrebă Sofia Cozianu. Te simți rău?

— Da... Mă muncește iar ficatul, mormăi Cozianu și se așeză într-un fotoliu. Șerban Vogoride și cu Sofia schimbară o privire iute. Șerban mai stătu cîteva clipe, vorbind de lucruri fără însemnătate, apoi se ridică să plece; Cozianu întrebă într-o doară și fără chef: „De ce nu mai rămîi”, dar pe un ton care arăta că nu mai dorește societate. Șerban își luă rămas bun și ieși. Cozianu se duse la fereastră și stătu acolo, uitîndu-se în întunericul de afară, pînă auzi tropotul cailor și văzu geamurile cupeului sticînd și licărul roșiatic al lămpilor trăsorii cum trece prin față-i și dispăre pe poarta cea mare cu zăbrele de tuci, printre cele două felinare de fier forjat în chip de frunze și de flori. Apoi se-ntoarse și veni la nevastă-sa. Era pămîntiu, și-și stăpînea cu greu mînia.

— Ascultă, Sofio dragă. Ți-am făcut pe plac în toate. Atunci cînd ai

*) Aduceți un medic, să fie martor că sînt fecioară.

dorit, am primit să dormim despărțiți; am primit să trăiești cum poțtești; să călătorești singură; nu m-am atins nici de averea dumitale. Dar nu pot, mă-nțelegi, nu pot răbda să mă dezonorezi. Verișorul dumitale Șerban e om mare, e tot ce vrei, dar nu se cuvine să ajung de rîsul oamenilor din pricina lui și-a dumitale! Încă sînt eu stăpîn în casa asta, după cîte știu! Și spre binele dumitale, o să pun regulă în toată istoria asta. Spre binele dumitale, înțelegi? Că mîine-poimîine o să te arate lumea cu degetul, și-ai să fii nevoită să pleci în străinătate, că aici nimeni n-o să-ți mai calce în casă! Vorba multă, sărăcia omului: mîine dimineată plecăm la Cozia.

— Cum? Mîine dimineată?

— Mîine dimineată la ceasurile opt sîntem porniți la drum! Ai ceva de zis împotrivă? Întrebă Cozianu, tremurînd de enervare. Fața plumburie și ochii tulburi îl arătau mai mult ca niciodată născut sub o constelație satureliană, amară și sumbră. Doamna Cozianu își mușca buzele privindu-l țintă. Se gîndea concentrat, speriată. Se sili să zîmbească.

— Dragul meu, ți-e rău, și asta te face să vezi lucrurile în negru. De unde ai scos toate poveștile astea cu Șerban și cu lumea care n-o să ne mai calce în casă?

— De unde da, de unde nu, te poftesc să mă crezi! strigă Cozianu tremurînd de furie. Mi s-a dat a înțelege destul de fără perdea, că lumea vede! Lumea nu e proastă cum o crezi tu. — Ce vrei? răcni el, întorcîndu-se spre o femeie care intrase.

— Nu poftiți la masă? întrebă femeia fără să se sperie. Era aceeași țigancă, Florica, care-i aprinsese lampa ca să joace cărți cu Lascari.

— Nu! Piei de-aici!

— Du-te, Florico, zise liniștită doamna Cozianu. Culcați-vă toți. Nu mîncăm astă seară.

Așteptă pînă se închise ușa, apoi spuse:

— Lumea? Să zică ce-o vrea, Sandule dragă; vorba cîntecului: „gura lumii slobodă“. Dacă vrei, plecăm și acuma. Dar vrei să ne supărăm cu Șerban? Ce-o să crează de noi? Că am înnebunit, sau că avem ceva cu el. Socoti că-i un om cu care-i bine să te certî?

— Nu-mi pasă de el! mugi înfundat domnul Cozianu și începu să se plimbe cu pași mari în sus și în jos. Apoi se opri brusc:

— Nu-mi vine la socoteală, cucoană, să mă facă de rîs! Mă înțelegi? Vrei să fii nevoit să mă bat cu dînsul în duel? Acolo o să ajungem!

— Asta ar mai lipsi! spuse Sofia Cozianu pîlind. Să-l mai și omori!

— Poate că mă omoară el pe mine! La asta nu te-ai gîndit! rîse amar Cozianu.

— Te știu mai bun țintaș, că toată ziua ești la vînătoare, zise Sofia; și dacă i se întîmplă ceva, îți dai seama ce urmează? Ai să-i ții dumneata locul în Cameră? Ai să ții dumneata piept lui Kogălniceanu și lui Vodă? Cît și ești în stare, zise ea cu dispreț. *Est-ce qu'il nous faut un éclat,*)* tocmai în momentul ăsta?

Cozianu se opri, descumpănit. Fierbea, neputincios. Moalea și blînda Sofia Cozianu își adună toate puterile și îndrăzni:

— Să zicem că ține la mine.

— Să faci bine să nu-ți mai bați joc de mine, rîse indignat și amărît soțul. Ea însă urmă, neînduplecată:

— Să zicem că ține la mine. Eu plec fără un cuvînt. Dacă ține cu adevărat la mine, apoi n-are să mai fie el bun de Cameră, de ședințe ale ca-

*) Ne trebuie un scandal

binetului, de nimic: e în stare să lase totul baltă, și ori să vie după noi — îți închipuiești scandalul și ruina lui ca om politic — ori să-și dea demisia și să plece în străinătate, sau la moșie, sau să-și facă seama.

Nu era sigură de nici unul din lucrurile acestea, dar vorbea cu o cutezanță disperată, și fără umbră de îndoială. Il vedea pe bărbatu-său clătinat, și de aceea urmă cu și mai multă hotărîre:

— Dacă pleacă el, Cuza și Kogălniceanu nu mai au nici un adversar în partidul conservator; față de el, ceilalți sînt un fleac.

— O să ia moșiile și cu el, și fără el! zise Cozianu încruntat și sumbru. Sîntem pierduți și-așa. N-o să oprească un om valul ăsta...

— Ești sigur? Iei asupra ta ce-o să urmeze?

Cozianu tăcu. Incepu să se plimbe iar prinsalon. Abia după multă vreme, mormăi:

— Mai vorbim noi mîine.

Și ieși fără să mai adauge un cuvînt. Sofia Cozianu își trecu mîinile peste obraz și suflă adînc. Tremura de încordare. Murmură, singură:

— Nici nu visezi tu, Șerbane... Tu nici nu știi...

Rămase tăcută, palidă de osteneala acestei jumătăți de ceas, zîmbind slab în gol. Foarte tîrziu, plecă și ea să se culce. Candelabrele rămaseră aprinse și arseră pînă spre sfîrșitul nopții; fumegau sleite, cînd se făcea ziua.

La vremea aceea, Davida dormea ca un copil, răsufîind liniștit; iar Mademoiselle Marchand stătea în pat, cu ochii deschiși, țeapănă și rece ca un cadavru, și se gîndea.

Cînd o dusesese pe Davida să se culce, în odaia unde dormeau amîndouă, trecuse după paravan și se desbrăcase în tăcere. Davida ședea pe pat și vorbea:

— Nu crezi că seamănă cu lordul Byron? Nu, mai degrabă cu Chateaubriand. Ah, mademoiselle, aș fi vrut să fii de față cînd a povestit cum le-a răspuns liberalilor la Cameră! Era de neuitat. E un om care va rămîne în istorie. Are mîndria și geniul diabolic al lui Manfred, al lui Lara, al.... Mademoiselle, știi de ce mi-am adus aminte? Mi-a citit tata din Sallust o frază pe care o s-o țin minte pînă la moarte: *contemptor animus atque superbia, consueta mala nobilitatis*. Dar nu sînt lucruri rele, mi-a spus tata, ci fac parte din noblețea spiritului, și sînt semnele unui duh înalt și generos: *contemptor animus atque superbia, ipsa nobilitas*.

Odaia lor de dormit era pătrată, cu un tapet de hîrtie cu flori pe pereți, cu două paturi mari cu picioarele de bronz și cu cîte o comodă pentru fiecare; pe una era un lighean și o cană de faianță: era a domnișoarei Marchand; pe cealaltă, a Davidei, un lighean de argint și o cană mare de argint, cu o canelură în spirală înfășurată pe ele. Mademoiselle Marchand ieși după paravan și se culcă, apoi suflă în luminare. Nu spusese o vorbă. Davida se gîndi puțin, apoi întrebă, cu o supunere neobișnuită:

— Mademoiselle... aș vrea să mai lucrez la lecția de matematici...

Mademoiselle Marchand nu spuse nimic. Davida se repezi la comodă cu o vioiciune de animal tînăr, cotrobăi într-un sertar, scoase un caiet și începu să scrie, pe noptiera, pe-a cărei marmoră pica încet ceara ce se scursesese pe piciorul de fildeș al sfeșnicului. Scria într-un caietel cu scoarțe negre. În capul paginii puse ziua și luna. Apoi scrise:

„Azi mi-a vorbit iar. Mi s-a părut mai mult ca niciodată că seamănă cu Manfred, deși are ceva și din Lara. Stăteam și-l ascultam, cînd de odată m-a chemat și mi-a vorbit. Mi-a spus că are nevoie de mine, mi-a cerut să mă gîndesc mîine la el, cînd îi va înfrunta pe adversari. Mă voi gîndi la tine, și vei birui, iubitul meu!

Stătu puțin, sugînd capătul tocului, apoi scrise iarăși:

„*Cît de mult aș vrea să fiu bărbat, să-l ajut, să lupt alături de el! Tata nu-l înțelege; mama și mai puțin. Mama e o găină, dovadă cea mai bună e că mă crede un copil. Se înșeală! Ar trebui să aibe un spirit eroic, și atunci dînsul ar iubi-o; dar el nu poate iubi decît o fire înrudită, la fel de bărbată ca a lui.*“

Roase puțin capătul tocului, apoi adăugă în caiet:

„*L. L. mi-a spus astăzi că ar trebui să fiu soția unui om politic: asta înseamnă că deși pare respingător și mărunț, e un om inteligent. Cred și eu că ar trebui să fiu soția unui om politic. Dar numai a unuia singur.*“

Sublinie de două ori cuvintele a unuia singur apoi urmă:

„*Soția lui, iubita lui, sclava lui. Aș vrea să-mi dau viața pentru el!*“

Închise caietele și se uită pe furis la mademoiselle Marchand, întinsă sub plapomă și nemișcată. O întrebă încet:

— *Est-ce que vous dormez? **)

Cealaltă nu răspunse. Dormea, de bună seamă. Davida ascunse caietele, se desbracă repede și se vîrî în pat. Încercă să-și închipuie scene romantice în care jucau în rol ea și Șerban Vogoride, dar în curînd imaginile se amestecară în mintea ei, se topiră și peste cîteva clipe Davida dormea răsufîind liniștit, cu părul ei negru ca noaptea risîpît pe pernă, și cu mîna sub obraz, ca un copil.

Nu însă și mademoiselle Marchand. Nu răspunse, nu vorbise, fiindcă îi era gîtul strîns, fiindcă se înnăbușea și fiindcă nu-și putea îngădui să spună ce simțea. Zăcea în pat, nemișcată, cu trupul înghețat, cu dinții încleștați, și nu putea nici măcar să plîngă. O frigeau ochii. Stătea și se gîndea la un singur lucru. Rămase așa toată noaptea. Cînd începu să se lumineze de ziuă, se sculă, își dădu cu apă rece pe față și se îmbracă. Luă o carte și se așeză într-un fotoliu, dar fără să citească. Davida, cînd se trezi, îi zîmbi copilărește și o întrebă dacă s-a și sculat:

— *Voyons, quelle bêtise*, îi spuse mademoiselle Marchand; *vous voyez bien que je suis debout. **)* De ce mă mai întrebi?

Era liniștită și severă ca întotdeauna.

Davida oftă, se întinse și încercă să mai lenevească în pat, dar mademoiselle Marchand trase plapuma de pe ea. În curte se auzeau glasuri și tropot de copite. Davida sări din pat și se duse desculță la fereastră: trăsura de călătorie era trasă la scară.

— Ce s-a întîmplat? Cine pleacă? Plecăm undeva? întrebă ea.

— Nu știu nimic, răspunse mademoiselle Marchand; îmbracă-te mai repede și ai să afli mai curînd; hai, îmbracă-te: în cămașa asta lungă, albă, și cu părul negru pe umeri, arăți ca o sălbatecă: *une vraie sauvage. ***)*

II

În aceeași clipă, perdeaua groasă de catifea vișinie de la fereastra doamnei Cozianu se dădu la o parte numai de două degete, apoi recăzu. În întunericul odăii cu perdelele trase, cu flăcăruiua candeliei care pîlpîia sub luciul stins al icoanelor de argint, Sofia Cozianu se așeză într-un fotoliu și așteptă, hotărîtă ca atunci cînd Alexandru va veni să-i bată la ușă și s-o poștească în caleașca de călătorie care aștepta, să-l refuze ritos. Era nervoasă;

*) Dormi ?

**) Spui prostii — vezi bine că m-am sculat.

***) O adevărată sălbatecă.

își juca papucul de satin în vârful piciorului alb. Își trăgea pe piept halatul de mătase în care i se făcuse deodată frig. Afară tropăiau caii, scuturînd caldarîmul cu copitele și sforîind; se auzeau glasurile rîndașilor și al lui Dumitru, vizitiul. Sofia Cozianu aștepta să audă bătaia în ușă, să se ridice în picioare și să spuie: „Nu plec cu tine!”

Davidă se îmbrăcase în grabă și ieșise cu mademoiselle Marchand, care în dimineața aceea era galbenă, ca de ceară. Se întîlni cu tată-său, cu o manta groasă pe umeri și o șapcă de vînătoare în mîinile înmănușate în piele de Suedia, cenușie-verzuie. Se aplecă să-l sărute fiică-sa pe obraz, apoi se-n-toarse spre mademoiselle Marchand și o luă la o parte să-i spună pe franțuzește:

— Trebuie să plec la țară; e posibil să lipsesc mai multe luni; te rog să-mi scrii despre progresele și purtarea Davidei: și, mai ales, s-o ții strîns din scurt! Să fii severă cu ea; maică-sa, de altfel, nu te va stingheri în educarea Davidei, zise în treacăt domnul Cozianu cu un zîmbet saturnian, la care mademoiselle Marchand nici nu clipi.

— Să fii alături de ea în orice moment; să-i supraveghezi lecturile, clipele libere, tot. Nici o distracție prostească: *pas de sots amusements*, și matematici, istorie, latină, muncă de dimineață pînă seara; să nu neglijeze muzica, și *le maintien**), care e esențial; trebuie să iasă din ea o persoană deosebită. Mă bizui pe dumneata.

— Imi cunosc datoria, zise mademoiselle Marchand cu o asemenea fermitate necruțătoare, încît amărâla domnului Cozianu se risipi o clipă dînd loc unei satisfacții posace.

— *Très bien, mademoiselle. Au revoir*, zise Cozianu și dădu ușor din cap.

— *Au revoir, monsieur*. Mademoiselle Marchand înclină capul cu o mișcare rigidă, apoi se îndreptă la loc, ca o vargă de oțel. Cozianu o mîngîie ușor pe obraz pe Davidă, își puse șapca de vînătoare, îi făcu lui Hector, valetul francez, semn să-l urmeze și se sui în trăsură. Davidă, în capul scărilor, vroi să fluture batista și să strige ceva. Mademoiselle Marchand nici nu întoarse ochii spre ea, ci murmură printre buzele subțiri și palide:

— *Voyons, Davidă*. Sentiment în fața slugilor? *Du sentiment devant les domestiques?*

Davidă se opri brusc; apoi mulțumi politicos și intrară în casă, în clipa cînd trăsura ieșea pe poartă și rîndașii închideau cele două canaturi înalte cu zăbrele de fier.

Doamna Cozianu mai sări odată la fereastră cînd auzi caleașca grea urnindu-se și o văzu cum iese din curte. Nu-i venea să creadă. Ieși din odaie și străbătu casa de la un capăt la altul, ca să se asigure că Alexandru plecase; încerca să pară liniștită, astfel ca slugile s-o creadă în deplină știință a plecării soțului ei; dar înainte de-a intra și în odaia lui, care mirosea greu a fum de țigară de foi răcit, nu se putu împiedica și bătu în ușă. Nu era pe aproape decît una din țigănci, Floarea, pe care-o adusese de la moșie și care părea vicleană și de o răutate animalică încît nimeni n-o putea suferi, dar pe care Sofia Cozianu o ținea pe lingă sine și o apăra dintr-un simțămînt ciudat și neexplicabil de siguranță și de independență pe care-l avea știindu-se ascultată cu supunere de rob de această slugă antipatică și căreia-i mersese duhul de otrăvitoare. Acuma, cînd se trezi că bate în ușă, își luă seama și-i zîmbi Floricăi cu vinovăție:

— Ce-o fi cu mine de m-apuc să bat în ușe...

*) Ținuta

Tremura că țiganka îi va spune: „Păi boierul doarme, cuconiță“. Dar Florica, uitându-se pe sub gene cu ochii-i verzi și tulburi, care nu plăceau nimănui, rîse și-și arată dinții putrezi:

— De drag ce vi-i de dumnealui, zise ea țuguindu-și buzele. Sofia Cozianu rămase o clipă să se uite la ea: ce vroise să spună? Era obrăznicie vicleană, sau înjositoare cîrdășie? Nu putea citi nimic în pupilele ca de apă de baltă ale femeii. Intră. Alexandru nu era. Nu era nicăieri. Plecase. Nu putea ști pe cîtă vreme și unde (de bună seamă la o moșie, la Cozia sau la Gîrla); plecase ca să nu mai dea ochii cu ea, ca să nu accepte, să nu recunoască; îi fusese teamă, rușine de sine însuși... „Fricosul!“ se gîndi Sofia Cozianu cu un zîmbet de dispreț.

De acum înainte, Șerban Vogoride veni și mai des în casa din strada Culmea Veche; de altfel, prietenii și cunoscuții își continuară vizitele ca și mai înainte și chiar și mai mult, căci și pînă atunci, nu mohorala și rîsul plin de fiere ale lui Alexandru Cozianu îi atrăseseră, ci farmecul molatic și bunătatea zîmbitoare a soției lui, care acuma înflorise, rîdea, glumea, era spirituală fără răutate și nici nu ațîța vreo gelozie la celelalte cucoane care o bănuiau „fixată“. În aceeași vreme, lupta politică și duelurile oratorice în Cameră, adunau în casa Cozienilor pe oamenii de frunte ai partidului conservator care știau că-l văd acolo pe Șerban Vogoride, rămas mai mult ca oricînd ultimul lor sprijin; de altfel, foile liberale arătau că și adversarii știau asta și începuseră să strecoare în articole amenințări nedesluite, de care Șerban Vogoride rîdea seara sprijinit de sobă, în mijlocul salonului casei din strada Culmea Veche.

Iar Davida urma să trăiască în visurile pătimașe și eroice ale sfîrșitului adolescenței sale, cu capul înfierbîntat de Tacit și de matematici, urmărită de dimineața pînă seara, la masă, la toaletă, pretutindeni, de atenția, de vocea rece și calmă, de corectitudinea de ghiață a domnișoarei Marchand, care-o ținea ca într-un invizibil corset de oțel. Davida nu vedea pe nimeni din jurul ei decît pe deasupra; trăia numai în sine și în visurile sale; nu-și dădea seama la ce gîndesc și ce simt ceilalți, fiindcă ea gîndea un singur lucru și simțea prea aprins. Cu șiretlicuri din ce în ce mai desperate izbutea să scrie din cînd în cînd în caietul cu scoarte negre, și să-l ascundă de vigilența domnișoarei Marchand.

Într-o zi, Șerban Vogoride venise la masă așa cum obișnuia în vremea din urmă. În jurul mesei celei lungi din sufragerie, în capul căreia Sofia Cozianu, în toaletă de primăvară, rochiede mătase *gris-argent* cu un jabot de dantele de Bruxelles și nasturi de argint rîdea și glumea fericită, mai ședeau Lăscăruș Lascari, apoi un frate al Sofiei Cozianu, deputat dintr-un județ din Moldova, om cu favoriți lungi, grav și de o mare prostie, apoi două mătuși sărace ale Sofiei, ofilite și tăcute și care mîncau lacom, cu ochii în farfurie; mai era mademoiselle Marchand, mută, înghețată, răspunzînd politicos cu „da“ sau „nu“; și, în sfîrșit, Davida, care-l asculta pe Șerban Vogoride cum vorbește aprins:

— ... Vodă e hotărît să facă reforma agrară; e și el un teoretician și un progresist! spunea Vogoride, care rostea „phroh-ghesist“, cu un dispreț sdrobitor, neîntrecut decît de acela pe care-l punea în rostirea cuvîntului „teoretician“. Iar liberalii îl susțin numai ca să ne ia locul — sau mai bine zis locurile! Numai că n-o să se lase nimeni jupuit de averea muncită de părinții lui, ca să-i vadă pe domnii Rosetti și Brătianu în guvern.

Davida îl privea cu ochii ei mari, negri și aprinși, și uita să mănînce. Mademoiselle Marchand o întreba în șoaptă:

— De ce nu mănînci?

Davida nu auzea.

— De ce nu măninci, Davida?

— Poftim? ai spus ceva?

— De ce nu măninci!

Davida stătu o clipă, aiurită, ca trezită din somn, apoi se reculese și răspunse:

— Nu mi-e foame!

Și se-ntoarse iar spre Vogoride, să-l asculte.

Mademoiselle Marchand tăcea și mînca mai departe, puțin, cu înghițituri mici, căci îi era gîtul strîns și numai cu o sforțare cumplită a voinței își păstra calmul impasibil al feței.

După prînz, domnii mai stătură cu stăpîna casei la cafea și coniac, mătușile se retraseră în odaia lor, în dos, cu fereastra spre curte și casele slugilor. Davida încercă să mai stea, dar maică-sa o trimise din salon:

— Du-te, fețițo; *va étudier**). Davida se ridică, nemulțumită. Lăscăruș Lascari îi ținu partea, rîzînd:

— Las-o, cucoană Sofio: pricepe mai multă politică decît unul din noi ăștialalți....

— Fugi de-acolo: e un copil. Trebuie să învețe, Lăscăruș dragă, Alexandru are planuri mari cu ea; du-te, Davida.

Fata se uită la Vogoride, așteptînd ajutor; dar Vogoride, nu era atent; își încălzea în palme paharul de coniac și se gîndea, de bună seamă la ședința de mîine a Camerei.

Cu capul în piept și furioasă, Davida ieși după mademoiselle Marchand.

În odaie, o fișie lată de lumină în care jucau fire de praf aurii, trecea printre perdelele întredeschise și aprindea o pată dreptunghiulară pe covorul roșu. Davida trecu prin fișia de lumină, deschise secretarul cu picioare arcuite, cu frunze și flori încrustate în lemnul lui gălbui, și se așeză în fața lui, dar nu luă nici o carte.

— Mă socotește copil, murmură ea încruntîndu-și sprîncenele. Asta arată cît de bine mă cunoaște.

Mademoiselle Marchand trecu o clipă după paravan, apoi ieși de acolo cu un caiet în mînă. Veni la Davida și i-l arătă:

— Vrei să-mi explici ce e asta, domnișoară? întrebă ea pe un ton glacial și vibrant. Ce e asta?

Davida sări în picioare, palidă. Era caietul ei negru. Se repezi să-l smulgă din mîna guvernantei.

— De unde-l ai? Cum l-ai găsit? Dă-mi-l îndărăt! N-ai dreptul să-l citești! exclamă ea înnăbușit.

Mademoiselle Marchand feri caietul. Davida ajunsese în fața ei, la mai puțin de un pas. Se înfruntau, fața neagră și subțire, cu ochi arzători, și femeia palidă și blondă cu sprîncene și gene decolorate, și cu ochii verzi, înghețați. Tremurau amîndouă, una de indignare, alta de o furie îngrozitoare încă stăpînită, dar care nu mai putea fi ținută în frîu decît o clipă și avea să izbucnească.

— N-ai dreptul că umbli în lucrurile mele! Spioano! șueră Davida.

— N-am dreptul? E datoria mea să te educ, să știu unde-ți rătăcești mintea, copil nerod! șopti cu patimă mademoiselle Marchand. Răspund de dumneata în fața tatălui dumitale! Ce-are să spună cînd va afla ce scrie aici?

*) Du-te de învață.

— N-ai dreptul să-i spui! Ești o trădătoare! E josnic să-i spui! E infam!

— E infam ce fac eu? E infam idolul dumitale! În el ai găsit să adori noblețea și generozitatea? De el ai găsit să te îndrăgostești, minte de vrabie! *Tête de linotte*! Mă faci să și rîd! zise mademoiselle Marchand cu un rîs silnic, înveninat.

— Ce-ai spus? Ce ți-ai îngăduit să spui? Îți permiti să-l judeci? întrebă Davida sufocată de furie și ridică mîna să-i tragă o palmă, dar mademoiselle Marchand îi prinse brațul și o împinse îndărăt.

— Ticăloaso! suflă Davida. Am să cer să fi gonită din casa asta!

— Să fii gonită? Da! Să fii gonită! Ce mai caut aici? Ce mai caută în casa asta o ființă care mai are onoare în ea? Am să plec cu dragă inimă, fiindcă nu mai pot suporta să asist la ce se petrece aici! Singurul om vrednic de stimă e tatăl dumitale, și e dezonorat, e batjocorit, iar situația mea nu-mi îngăduie să spun ce gîndesc și ce văd! Da, am să plec și să te las în admirația dumitale imbecilă față de amantul mamei dumitale!

Davida se făcu palidă de tot. Peste o clipă îngăimă:

— Ce-ai spus?

Mademoiselle Marchand își trase un cufăr de sub pat, deschise dulapul, începu să scoată rochii din cuiere și să le arunce în cufăr cu o grabă febrilă. Davida se repezi la ea, o apucă de umăr și o scutură:

— Ce-ai spus? Ești nebună?

— Nu sînt nebună de loc, vorbi mademoiselle Marchand împachetînd mereu. Tremura din tot trupul, și vorbea sec și repezit, pe nerăsuflate:

— Nu, nu sînt nebună; am moștenit de la părinții mei scaun la cap și demnitate, și am greșit stînd prea mult aici și răbdînd să fii înjosită. De ce să rabd? Sînt o ființă mai onorabilă decît mama dumitale și amantul ei. Părinții mei au muncit ca să-și facă o mică stare; aveam cel mai bun hotel din Nogent. I-a ruinat invidia și răutatea oamenilor; s-a făcut drumul de fier și cursele de diligență nu s-au mai oprit în oraș; a fost olovitură a destinului pe care am îndurat-o curajos; apoi a venit la putere tiranul Bonaparte, și tatăl meu, care era cunoscut ca republican, a fost deportat; dar sînt mîndră de el; era un om respectat, un om integru, nu un aristocrat corupt, depravat și fără onoare, ca idolul dumitale care batjocorește patul conjugal al celui mai credincios prieten al său. Am să muncesc cu mîinile; nu mi-e frică de muncă; da, am să plec, am să plec din țara asta blestemată, din țara asta de sălbatici! Să mor de foame, dar să nu-mi pierd demnitatea! vorbi mademoiselle Marchand cu glas înecat de patimă. Era verde la față și-și ghemuia cămășile de noapte în cufăr, cu mîini tremurătoare. Davida o trase de braț și o așeză cu sila pe pat. Cealaltă se lăsă, în neștire.

— Ce-ai spus? Nu e adevărat! spuse Davida cu îndoială, într-un fel rugător, de parcă o implora s-o liniștească, să-i spună că nu e decît un vis, că n-au fost decît vorbe în vînt. Mademoiselle Marchand vorbi însă cu o liniște sumbră:

— Ba da, e adevărat.

— Minți! țipă Davida și se ridică de lîngă ea. Minți! Ești o intrigantă și o mincinoasă!

Mademoiselle Marchand zîmbi pal:

— E greu să fii slugă... mai ales la niște stăpîni de sclavi...

— Iartă-mă, șopti Davida; iartă-mă. Am fost nebună; nu știam ce spun; dar înțelegi ce-nseamnă asta pentru mine? Te rog, uită cum ți-am vorbit. Te rog, nu pleca; te implor *mademoiselle, je vous en supplie*, nu pleca, nu mă lăsa așa...

Alunecă de pe patul unde se așezase lîngă mademoiselle Marchand.

căzu în genunchi și-i cuprinse talia îngustă și dură cu brațele; se uita la ea cu spaimă, palidă, cu ochii rătăciți:

— Nu pleca de aci: n-am pe nimeni cu cine să vorbesc; n-am pe nimeni pe lume! Rămii și ajută-mă să aflu! Trebuie să aflu! Nu cred că-i adevărat! Nu poate fi adevărat!

Era atât de îngrozită și de palidă încât mademoiselle Marchand zîmbi rece, cu un aer decis și ferm, nu fără satisfacție:

— Bine, vei afla.

Începînd din după amiaza aceea, cineva care ar fi fost atent la purtarea Davidei ar fi observat că e și mai tăcută ca pînă atunci, că răspunde monosilabic, că urmărește cu o atenție dușmănoasă orice gest cît de mic al maică-si și al lui Șerban Vogoride. Dar nimeni nu se uita la ea afară de Lăscăruș Lascari, și acesta doar ca să se apropie de ea, s-o ia de braț sau de talie și să-i vorbească glumeț și curtenitor. Davida se scutura însă la orice atingere, răspundea scurt și se depărta cît putea de repede. Mademoiselle Marchand părea neschimbată: rece, decolorată și țeapănă în rochiile ei negre, sau cafenii, sau cenușii cu gulerașe scrobite. Pînă cînd, într-o după amiază cînd Davida fusese iarăși trimisă la ea în odaie și ședea pe pat, nemișcată, absentă, iar afară era soare, vorbeau tare niște oameni la grajduri și bătea un vînt ușor care mișca perdelele la fereastra deschisă, mademoiselle Marchand intră în odaie. Ținuse ușa ca să nu scîrțîie, și mersese fără sgomot. Avea o strălucire în ochii verzi și glaciali și un zîmbet de dispreț pe buzele-i subțiri. Davida se ridică încet, cu ochii la ea, fascinată. Guvernanta îi făcu semn și Davida se luă după ea. În coridorul întunecat ce ducea printre șirul saloanelor din față și rîndul de odăi din spatele casei, se opriră oclipă. Ușa arcuită, cu geamuri, lăsa să se vadă lumina din salonul mare, niște palmieri de-o parte și de alta, și în fața ei ușa cealaltă, a anticamerei tot cu geamuri, și dincolo vîrfurile aurite ale zăbrelelor grilajului, castanii din stradă și niște case vechi peste drum. În coridor însă era tăcere și umbră. Mademoiselle Marchand o luă de braț pe Davida, o trase spre adîncurile tot mai întunecoase ale coridorului, împinse o ușă care stătea întredeschisă și dădea în odaia de toaletă a stăpînei casei. Se întvedeau halate aruncate pe scaun, păpuci pe jos; mirosea a levănțică. Guvernanta o împinse ușor pe Davida înăuntru, și-i făcu semn spre ușa care dădea în odaia de dormit a Sofiei Cozianu, apoi se trase îndărăt și se întoarse fără sgomot în camera Davidei, unde se așeză într-un fotoliu, luă o carte și stătu cu ea pe genunchi. Afară ciripeau vrăbii în curte, iar o femeie dela bucătărie striga:

— Stane! Stane! Unde s-a dus Stan?

Un glas gros dinspre grajduri răspunse:

— Mai rabdă și tu oleacă, că n-o să crăpi fără Stan! Stane, te cheamă muierea, nu-ș ce vrea. Mă, Stane, n-auzi, bre?

Dar guvernanta nu pricepea, și chiar de-ar fi știut bine romînește n-ar fi auzit, cum nu simțea nici mîngîierea soarelui de primăvară, nu vedea nici cerul albastru, nici nu se bucura de aerul dulce și blînd și curat care venea în adieri pe fereastră mișcînd ușor perdelele...

Tîrziu de tot, cînd mademoiselle Marchand simți că nu mai poate îndura încordarea și era gata să se ridice și să se ducă după Davida, ușa se deschise încet și Davida intră. Guvernanta se ridică în picioare. Davida mergea nesigur, era urîțită, părul despieptănat îi cădea pe umeri. Trece pe lîngă ea, se așeză pe pat și stătu acolo o clipă. Se trînti deodată cu fața în pernă și începu să plîngă înăbușit, sguduindu-se și gemînd întretăiat printre hohotele care o înnecau:

— Ce josnicie.... ce josnicie... ce urîțenie....

Mademoiselle Marchand încercă să se apropie, s-o mîngîie, dar Davida sări în sus și o respinse sălbatic, cu ochii fulgerînd:

— Lasă-mă! Nu sta aici! Lasă-mă singură!

— Prea bine, zise mademoiselle Marchand cu demnitate, și ieși.

Seara, Davida nu se arătă la masă, spuse că se simte rău și cînd maică-sa veni s-o vadă, o goni ferindu-și ochii de privirea ei. Sofia Cozianu dădu din umeri — avea musafiri care o așteptau — și ieși: mîine are să vadă dacă e nevoie să cheme doctorul. Dar a doua zi, Davida era liniștită, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu mai vorbi niciodată cu mademoiselle Marchand despre după amiaza aceea, nici despre caietul negru, nici despre Vogoride; iar guvernanta nu îndrăzni s-o întrebe; nu știa de ce, și nu voia să-și mărturisească nici sieși, dar îi era o frică nelămurită.

Peste cîteva zile, o dată, la masă, Sofia Cozianu spuse:

— Nu știu ce are Davida, e schimbată, morocănoasă...

Vorbea despre ea cu ea de față, ca despre un copil. Vogoride rîse, își puse monoculul și o privi pe Davida cu bunăvoință părintească:

— Primăvara... *Chagrin d'amour**)... Spune-ne și nouă, Davida.

Fata se făcu palidă și nu răspunse. Sofia și cu Șerban Vogoride se priviră zîmbind și nu insistară. După masă, Sofia Cozianu o luă la o parte pe guvernantă și o întrebă ce are Davida. Nu cumva...?

— Nu poate fi vorba de așa ceva, răspunse rece mademoiselle Marchand. Sînt tot timpul cu dînsa: *je ne la quitte pas d'une semelle*.***) Așa sînt cîte odată tinerele fete.

Îi era o teamă cumplită ca nu cumva Davida să-și piardă cumpătul într-o bună zi și să izbucnească; s-ar depăna firul pînă la guvernantă, și atunci... Trebuia să treacă ușor peste posomorala Davidei. De aceea, văzînd că doamna Cozianu nu pare convinsă, zîmbi discret și murmură:

— Poate e numai o indispoziție fizică... La vîrsta ei, îi dă tulburări...

— Ah, da... Așa da, zise Sofia Cozianu, liniștindu-se. Peste două-trei zile, tot la masă, nu erau decît el, Șerban Vogoride, guvernanta și Davida, palidă și mută. Șerban Vogoride se întrerupse în mijlocul conversației, și se uită la Davida:

— Ce are fata noastră? întrebă el cu aceeași bunăvoință părintească pe care o mai avusese, și care-i încrîncena carnea Davidei dedezgust și de ură, fără ca el să poată măcar bănui.

Davida nu suflă un cuvînt; Sofia Cozianu însă rîse ușor și spuse pe romînește, ca să nu înțeleagă guvernanta, și cu o intimitate de care nici ea nu-și dădea seama:

— Ei... ale femeilor... E ea copil, dar a ajuns-o legea firii...

Vorbise cu un fel de bonomie rustică, de fată crescută la moșie, la țară, unde i-a auzit pe oamenii de la curte spunîndu-le verde pe romînește multor lucruri cînd nu știau că-i aud boierii, și uneori chiar cu stăpînii de față, din naivitate, fiindcă nu cunoșteau alt fel de-a vorbi de lucruri de altminterea firești și omenești. De asemenea Șerban Vogoride, crescut și el la țară, cu slugile, la vînătoare, și care era foarte îndeaproape cunoscut cu femeile și ale lor, rîse îngăduitor și trecu la alt subiect. Davida nici nu crîcnise. Dar după masă se încule în odaie. Guvernanta aștepta afară, îngrijorată și neînțelegînd nimic. Bătu timid.

— Cine e? întrebă Davida, dur și neprietenos.

*) Suferințele iubirii

**) N-o slăbesc din ochi

— *C'est moi, Davida, ouvrez.*)*

— Am încuiat din greșală, zise Davida lăsînd-o să intre. Mademoiselle Marchand rămase în ușe; ligheanul ei de faianță era pe jos, țândări; la fel și cana, crăpată de sus pînă jos, cu toarta ruptă. Ligheanul de argint și cana de argint ale Davidei nu se vedeau; în schimb, geamul ferestrei ce da spre curtea din dos, spart, arăta pe ce drum o luaseră. Davida se uita fix la guvernanta, așteptînd o întrebare, cu o asemenea față încît mademoiselle Marchand nu spuse nimic, se duse după Sultana, țigăncușa care le slujea, se înțelese cu ea cum putu cu cîteva vorbe romînești și multe semne, o trimise după geamgiu și cumpără alt lighean și altă cană, plătînd totul din buzunarul ei; cana și ligheanul de argint, ciocnite și strîmbate, își reluară locul pe o comodă, și nu se mai vorbi despre asta.

Dar din zilele acelea, Herminie Marchand trăi într-o teamă neîncetată și într-o chinuitoare strîngere de inimă. Deși nu era nici fricoasă, nici șovăitoare, se simțea strînsă între forțe care puteau s-o strivească. Regreta cîte odată că le dezlătuisese, dezvăluindu-i Davidei ce se petrecea între Sofia Cozianu și Șerban Vogoride. Dar numaidecît își amintea de satisfacția necruțătoare pe care-o simțise cînd o văzuse prăbușită pe Davida, și prăbușit de pe pedestal, în închipuirea Davidei, pe Șerban Vogoride. Totuși, acum, Davida era în stare de orice nebunie; chiar să și provoace un scandal, să spuie în față, în mijlocul salonului plin de lume, ce credea despre Șerban Vogoride.

Ar urma numaidecît izgonirea rușinoasă a domnișoarei Marchand (căci nu se aștepta ca Davida s-o acopere și s-o apere în nici un fel). Și atunci — ce? În Principatele-Unite n-ar mai avea ce căuta; Șerban Vogoride, ministru atotputernic, ar avea grijă s-o vadă trimisă peste graniță în douăzeci și patru de ceasuri. Și apoi? Îndărăt la Nogent, orașel cu acoperișuri de ardezie sură, la Nogent, unde în mijlocul pieții primăriei era fostul *Hôtel des Voyageurs*, ce aparținea acum domnului Hébrard, dușmanul și concurentul tatălui ei și unde n-ar mai fi decît fata lui Marchand, falit și deportat ca republican, indezirabil pentru liniștea împăratului. Și săracă. Era mai ușor să înduri disprețul și grosolănia acestor magnati valahi decît milostenia rece și ucigașe a rudelor din Nogent. S-ar afla, de altfel, și că a fost gonită din Valahia, și limbutele din Nogent, care stăteau îndărătul perdelelor să vadă cine trece pe asfaltul vechi și cenușiu al liniștitelor străduțe provinciale și încotro se duce, și să discute de ce trece și ce-l mină, ar avea de vorbit despre ea, ani de zile. „Uite-o pe biata Herminie Marchand. Am fost la școală cu ea; era liniștită, dar mîndră și rea. Totuși, cine ar fi crezut? — Dar ce-a făcut? — A fost cameristă la un prinț rus, sau polonez, sau valah, nu se știe bine; și se pare că trăia cu el, sau că a otrăvit pe cineva; a scăpat de spînzurătoare *de justesse**)* și ambasadorul Franței a trimis-o în țară sub un nume fals! — Vai, ce-mi tot spui, verișoară: cînd o vezi, abia ai crede... — Da, dar așa sînt soiul ăsta de femei. Doamna Lafargeera doar frumoasă ca un înger, și-i făcea foarte bine soțului ei *de petits plats al' arsenic***)*

La Nogent curge Sena, cu ape verzi și bulboane adînci printre maluri ierboase cu plop și ulmi. N-ar sta mult la Nogent, Herminie Marchand; ar ieși într-o seară din oraș și ar lua-o pe malul rîului pînă într-un loc mai singuratic, unde malul e înalt și dedesubt apa rece și adîncă.

În cîte o după amiază de primăvară, cînd pe strada Culmea Veche

*) Eu sunt, Davida, deschide.

**) Ca prin urechile acului.

***) Mîncărică cu arsenic.

trecea vreun precupeț întârziat, și în curte tropăiau în loc caii de la caleașca lui Șerban Vogoride, iar în aerul limpede plutea miros de fin înflorit și sunau undeva departe peste mahalalele Bucureștilor clopotele celor o sută de biserici, Herminie Marchand ședea singură într-un colț al salonului pustiu, sub sclipirea roiurilor de cristal ale candelabrelor împrejmuite de mobilele aurite și tapisate cu flori și cu scene din Fabulele lui La Fontaine, dar cu gândul era pe malurile Senei, unde se jucase când era copil și unde se înecaseră odată niște băieți la scăldat; și i se făcea groază și frig.

Intr-o zi, când situația ei i se părea mai fără ieșire ca oricând și se întreba de ce se născuse, ce vîrtej orb și descreerat spulberase totul și-i risipise viața, din zilele pentru totdeauna pierdute când ea și cu frații ei și cu părinții mînceau supă în sufrageria cu bufet și dulapuri, toate înalte și vechi și sumbre, de nuc lustruit, pînă aici, unde era singură și pierdută între forțele vrăjmașe, gata să se dezlănțuie și s-o distrugă, Herminie Marchand, care de altfel părea aceeași ca oricând, dreaptă și rece și decolorată în rochia simplă, neagră, se trezi că domnul Lascari, prieten al casei, care fusese totdeauna politicos și chiar amabil cu ea și-i spunea uneori „mademoiselle Herminie“, ba i se-ntîmpla să-i facă și cite un compliment, o luă la o parte pentru o clipă și-i șopti:

— Domnișoară, aș vrea să stăm o dată de vorbă prietenește, despre un anumit lucru...

Mademoiselle Marchand își stăpîni tulburarea. Ce putea să aibe cu ea? Cu privire la ce? Nu cumva?... Nu știa de ce ar putea să se teamă din partea lui Lascari, dar de săptămîni de zile era în încordare. Fața nici nu i se clintî; întrebă, abia mișcînd buzele subțiri:

— *De quoi s'agit-il?* *)

— *Question d'affaires***), zîmbi Lăscăruș enigmatic. Vrei să viu eu la dumneata, sau dumneata la mine? Aici e totdeauna lume.

— Mîine după amiază, *ces dames* se duc la teatru... Eu nu mă simt prea bine; am să stau acasă, murmură mademoiselle Marchand și se depărtă cu un zîmbet politicos și o ușoară înclinare, ca și cum ar fi răspuns la una din obișnuitele banalități amabile ale lui Lăscăruș; lumea din salon nu observă nimic.

A doua zi, cupeul lui Lăscăruș intră pe poartă la o jumătate de ceas după ce ieșise caleașca Sofiei Cozianu. (Davida se împotrivi zadarnic să vie, și se ghemuise apoi într-un colț, ferindu-se să se atingă de maică-sa). Lăscăruș intră, întrebă: „cucoana e acasă?“, se miră cu părere de rău că n-o găsește, întrebă „dacă nu-i acasă chiar nimeni“; i se spuse că nu, afară de duduia franțuzoaică.

— Ei, o să am cu cine sta de vorbă pînă se-ntorc dumnealor.

Peste o clipă, mademoiselle Marchand se ivi în salon, încheiată pînă la gît, cu guler scrobît, părul lins și strîns pe ceafă, și o crinolină după moda soției lui Napoleon al III-lea, împăratul care-l trimisese pe tatăl domnișoarei Marchand să moară de friguri galbene în coloniile de peste mări.

Lăscăruș Lascari părea să se simtă foarte bine. Tolănit într-un fotoliu, își suna niște poli de aur în buzunar, se frămînta, avea ticuri, strîmbături, se foia în fotoliu, își mîngîia cu o mînă cu unghiile roase și murdare, barbetele mătăsoase, și aducea aminte de o bucată de brînză de Camembert care a început să se „miște“. Vorbi despre vreme, despre fierberea nemai-pomenită din oraș, unde se țineau adunări la partizanii și la potrivnicii

*) Despre ce este vorba?

**) Afaceri.

reformei agrare, despre o mișcare țărănească ce părea pe punctul de a izbucni, atîtată de liberalii „roșii” și chiar de revoluționari necunoscuți, veniți, după cît se spunea, din străinătate și afiliați cu mișcarea revoluționară din Europa, în sfîrșit ajunse să vorbească și despre domnișoara Marchand, despre familia ei, despre lipsa ei de avere.

— Se vede bine că sînteți o persoană desăvîrșit de bine crescută, de excelentă familie, dar într-o oarecare strîmtorare, pe care o suportați cu demnitate, zise Lăscăruș Lascari. Apoi, fără s-o privească, și cam în treacăt, adăugă:

— Eu aș fi în măsură să vă creez o modestă bună stare... un mic capital... cu o mică rentă...

— Sper că nu-mi cereți decît ceva onorabil, întrebă guvernanta după o clipă de tăcere.

— A, cu totul și cu totul onorabil... văd cu încîntare că sînteți la fel de inteligentă după cum prevestește fizionomia dumneavoastră; cu totul onorabil, vă dau cuvîntul meu de onoare. În două vorbe, eu țin foarte mult la Davida; și sînt prea tînăr pentru ca acest sentiment să aibă un caracter părintesc. Pot spune că aș face mari sacrificii ca să o pot lua de nevastă. Știu că prietenul meu Alexandru e un om ambițios și chiar cu unele fumuri de mărire care pot părea ridicole și stupide cui nu-l înțelege și nu-l iubește ca mine. Ingîmfărea lui nu e justificată decît poate de averea, care e destul de importantă, în tot cazul nu de nume, care e bun, dar de mîna a doua față de familiile care au domnit în Principate, dintre care Cantacuzinii au fost și împărați ai Bizanțului, ca și familii care de atunci n-au mai domnit, ca Duca sau, nu mă sfiesc s-o spun, Lascari. Totuși, Alexandru visează pentru fiică-sa o alianță sau cu una din familiile princiare, sau cu o familie nobilă din Europa, dar de întîia mînă, sau ce consideră el ca atare. Cred că sînteți de destulă vreme în casă, să înțelegeți că abia cu greu s-ar resemna el să-și dea fata după o persoană... în sfîrșit după altcineva, încheie Lascari destul de vag. Cît despre înclinațiile tinerei persoane, adăugă el repede, nu le cunosc, dar dumneavoastră mi-ați putea spune dacă e cazul să sper, dacă există vreo posibilitate cît de îndepărtată, sau dacă, dimpotrivă, ar fi mai bine să renunț...

Și tăcu, privind-o încordat, strîmbîndu-se fără voie și sunîndu-și nervos polii în buzunar. Mademoiselle Marchand se gîndi cîtăva vreme, uitîndu-se la el tot atît de atent, dar cu aerul de-al cîntări.

— În clipa asta Davida nici nu s-ar gîndi la așa ceva, murmură ea.

— Da, da, zise el cu tărie, ca și cum ar fi fost încîntat că află, și strîmbîndu-se mereu: — Da, da, Așa. Foarte bine. Perfect.

— Dar s-ar putea ajunge la o situație... la o greșeală a Davidei... care să facă inevitabilă căsătoria...

— Așa? Așa? Sigur... o greșeală! exclamă Lăscăruș pe un ton glumeț, ușuratic și politicos. Foarte bine. Perfect.

— Nu cred însă că persoana dumneavoastră, domnule, ar putea s-o atragă pe Davida în așa măsură. V-o spun franc.

— A, zise Lăscăruș și amuți. Apoi începu să se foiască iarăși în fotoliu.

— Dar... mi-ar dispăcea să...

— Nu e vorba decît de aparența unei greșeli, zise rece mademoiselle Marchand. Destul ca să existe o bănuială din partea tatălui. Eu, ca educatoare, nu mi-aș îngădui s-o las pe pupila mea să alunece. Aici e vorba de conștiința mea. În ceea ce privește ce poate crede domnul Cozianu, asta e alt capitol.

Lăscăruș respiră, îi luă mîna și i-o strînse cu putere. Mademoiselle Marchand spuse:

— Totuși, domnul Cozianu n-o să știe-că în conștiința mea n-am să-mi reproșez decît o greșeală mărunță, pierderea unor aparențe, nu a fondului. Îmi risc situația.

— Nu face nimic; voi avea grijă, zise Lăscăruș, care în clipa aceea era hotărît să nu-i dea nici un ban guvernantei. Dar Herminie Marchand știa că trebuia să scape de Nogent și de malul Senei, așa că-l ținu din scurt:

— Cred că întîi trebuie să aveți dumneavoastră încredere în mine și apoi cu în dumneavoastră... Nu știu dacă mă fac înțeleasă.

— Bine... Un sfert din capital acuma, la banca lui Hillel.

— Jumătate, *s'il vous plaît*.

— Jumătate, fie, zise Lăscăruș pe un ton dureros și învinș, plecînd capul pe piept. Se gîndea că măcar cu cealaltă jumătate are să-i tragă chiulul.

Seara, cînd Sofia Cozianu se întoarce de la teatru cu Davida și cu cîțiva prieteni, i se spuse că domnul Lascari o căutase, că stătuse de vorbă un sfert de ceas, așteptînd-o, cu mademoiselle Marchand, dar că apoi plecase. Ea nici nu luă în seamă ce aude; în schimb, se tulbură auzind că a sosit adineaori un om de la curte, de la Cozia, călare, cu o scrisoare de la boierul. Ceru scrisoarea numaidecît; era pecetluită și adresată ei. O deschise; înăuntru era un plic, de asemenea închis, pe care scria „Pentru Davida“. Doamna Cozianu stătu în cumpănă o clipă. Alexandru vroia să păstreze formele curteniei; nimeni n-avea să știe că ei nu i-a scris; dar jignirea nu era mai puțin adevărată: ei n-avea nimic să-i spuie, n-avea nimic de împărțit cu ea. Dar dacă în scrisoarea către Davida se afla ceva? Rupse plicul și citi. Apoi o chemă pe Davida. Era furioasă și i-l întinse de departe:

— Poftim. Ți-a scris tată-tău.

Se aflau în anticameră amîndouă; doamna Cozianu lăsase musafirii fără ea. Davida se uită la plicul rupt, la scrisoare, și întrebă:

— Mi-a trimis scrisoarea așa?

Sofia Cozianu tresări și zise:

— Ce e obraznicia asta? Să știi că te pleznesc! De cîtăva vreme ești impertinentă! Incape-ți în piele, că de nu îți vin eu de hac!

— De cîtăva vreme, tac! răspunse ferm Davida, și avea dreptate. Deși maică-sa avea și ea dreptate, într-un chip mai adînc, căci simțise, la început fără să-și dea seama, și nici acum în chip lămurit, ura și sfidarea din acea muțenie dușmănoasă, acum nu găsi ce să răspundă; se învîrti în călcîie, cu crinolina foșnind, și intră în salon. Davida surîse șters și citi scrisoarea. „*Mi-e dor de tine, copila mea*“, scria Alexandru Cozianu. „*Sînt foarte amărît și simt mai mult ca niciodată nedreptatea oamenilor, fătărnicia prietenilor, lipsa de credință a celor care-ar trebui să ne fie credincioși*“. Și urma în acelaș stil, ușurîndu-și acreala prin aluzii pe care nu putea bănuî că Davida le va înțelege. Ei însă i se umplură ochii de lacrimi și sărută scrisoarea șoptind cu exaltare:

— Am să-ți arăt că sînt demnă de tine!

Apoi își puse scrisoarea în sîn, încheie corsajul rochiei peste ea și intră în salon, unde bărbații și cucoanele discutau cu aprindere despre apropierea tot mai amenințătoare a luptei decisive pentru reforma agrară, pe care Vodă și Kogălniceanu o voiau cu orice preț. Șerban Vogoride perora după obicei, cu spatele sprijinit de sobă. Intr-un colț, retrasă, Davida îl urmărea cu ochii, cu o atenție nemaipomenită, ca pe un străin, ca pe o ființă necunoscută. Apoi, tocmai cînd vorbea el mai aprins, se așeză la pian și începu preludiul în Do minor de Chopin, mult mai tare decît o cerea

partitura. Toată lumea amuți și întoarse capul. Davida ședea cu spatele la ei și cânta.

— Davida! Se vorbește aici! exclamă doamna Cozianu, nemulțumită. Davida nu auzi, sau se făcu că nu aude, și cântă mai departe.

— Nu face nimic; e o bucată foarte frumoasă, zise Șerban Vogoride politicoș și se prefăcu că ascultă cu încântare, deși n-avea nici un fel de înțelegere pentru muzică, afară de cea de café-chantant și de cornul de vânătoare. Davida zîmbi singură, nevăzută de nimeni, cu dispreț, și cântă pînă la capăt bucata, apoi se ridică și se înclină morocănoasă la aplauzele musafirilor.

III

Mademoiselle Marchand se gîndise la cineva anume, încă din clipa cînd stătuse de vorbă cu Lăscăruș Lascari. Se uita la domnul Lascari cu ochii ei verzi și nu i se citea nimic pe obrazul decolorat cu sprîncene blonde. A doua zi se duse la banca lui Hillel și se trecu în contul ei din ordinul lui Lascari o sumă însemnată în napoleoni cu capul împăratului, și în ludovici, cu capul lui Ludovic Filip, și în taleri, cu efigia lui Francisc, Cezar al Austriei și Rege al Ungariei și Boemiei. Incepînd din ziua aceea, guvernanta, deși părea neschimbată, la fel de rece, demnă și țeapănă, nu se mai ținu de Davida ca pînă atunci. Mai ales cînd Davida își lua lecția de matematici, mademoiselle Marchand citea sau broda în celălalt colț al odăii, cît mai departe. Aerul cald al primăverii mîngîietoare intra pe fereastra deschisă și nu se auzeau decît glasurile rîndașilor de la grajduri, ciripitul păsărilor în copaci, și în odaie murmurul tînărului care-i explica Davidei elementele algebrei. Profesorul de matematici încă nu împlinise douăzeci și cinci de ani; era subțire, strîns într-o redingotă neagră, tocită, încheiată peste pieptu-i îngust și lucioasă la coate, pe pulpane, pe la cusăturile umerilor. Tînărul era galben la față, iar ochii lui negri, fără luciu, stinși, semănau cu doi cărbuni înfipti într-un glob de ceară. Părul și-l purta lung, după moda romantică a tineretului vremii; îi cădea pe obraji, de pe tîmplele pătrate. Era modest, tăcut, fecior al popii de la Sfîntul Nicolae Pînzari; domnul Cozianu trimisese la Paris la studii pe cei doi elevi mai buni din clasa în care învățaseră, la Colegiul Sfîntul Sava, fiii lui. Unul din acești doi era Anghel Popescu, băiatul popii Agapit. Se întorsese de la Paris înainte de a-și isprăvi învățătura, căci se îmbolnăvisese de piept; iar pe cînd tinerii Cozieni își prelungeau cît puteau șederea la Paris, el trăia aici, dînd lecții de matematici și așteptînd să se facă liber un post de suplinitor la Sfîntul Sava, unde avea să fie numit fără întîrziere prin influența domnului Cozianu.

Intr-o dimineață, înainte să se ducă în strada Culmea Veche, ședea acasă, în odăița cu scoarțe pe pereți și pe lăzi, cu icoane afumate, întunecate și încununate cu busuioc în peretele de la răsărit; soba de cărămidă pe a cărei plită fierbea un ibric cu cafea, răspîndea o căldură prea mare pentru ziua strălucitoare de primăvară. Anghel Popescu era numai în laibărul lui cenușiu și în pantalonii cu genunchii tociți; ședea cu coatele pe coapse și se uita absorbit la ghetele-i scîlciate. Părul îi cădea pe obraji, și nu i se vedea decît fruntea curată și galbenă ca de fildeș vechi. Surorile lui, Aglaia și Aristița, fete de treizeci de ani, încă nemăritate, se înghesuiseră pe divanul din colțul odăii, cu o pasiență întinsă între ele; iar popa Agapit, în hainele lui de casă, mondir încheiat pînă la gît, șalvari de atlas negru și papuci, ședea în fața lui Anghel și se uita la el cu milă și cu mîhnire.

— Ești o lipitoare, asta ești, dacă vrei să știi! îi spuse Aristița lui

frate-său. Era subțire, slabă, cîrnă și rea; avea o dușmănie și o scîrbă cumplită pentru bărbați; „bărbații e un ce murdar“, zicea ea.

— Ești o lipitoare!

Anghel plecă și mai mult capul și nu răspunse. Aglaia, mai moale și mai frumoasă, tăcea și se uita cu coada ochiului la oglindirea chipului ei în geamul unei litografii colorate cu împăratul Nicolae I al Rusiei, călare și cu un coif pe cap, atîrnată pe peretele din stînga. Apoi se-ntoarse și zise cu un dispreț alintat:

— E un tont. Alți frați își ajută surioara să se mărite, îi face cunoștință cu juri din nobilime... Dumnealui umblă numai prin case mari și nici nu pomeneste acolo că ar avea surori... Cucoana aia nici nu știa că are o soră; cînd m-am dus eu s-o vizitez, a făcut ochi mari, și a rîs, și pe urmă m-a primit așa cum se cuvine, m-a dus prin ușa a mică din dos, pe unde nu intră decît prietenele ei intime, mi-a dat cafea...

— Și pe urmă, cînd te-ai dus a doua oară, ți-a spus feciorul că nu-i acasă, și a treia oară la fel, și a patra așisderea, rînji cîrna Aristița, care la bătrînețe avea să semene cu un cap de mort. Aglaia însă dădu din umeri cu indulgență:

— Tot fata popii Agapit ai rămas, săraca de tine... Nu cunoști iuza-jurile din lumea bună... Avea musafiri, și nu putea să-i lase, să bea cafea cu mine.

Aristița rîse strident, batjocoritor, dar Aglaia nici n-o luă în seamă și se uită iar pe furiș, în loc de oglindă, în geamul gravurii din perete. Era încîntată de sine; nu găsea nici un bărbat care să-i placă, și de aceea rămînea fată bătrînă. Auzindu-le, Anghel nu se mișcase, dar o roșeață întunecată îi încinse obrajii supti. Fără să-și dea seama, clătină din cap, amar. Ce ființe! Ce lume! Dar Aristița îl sfîchiui iar:

— Ești o lipitoare! Mănînci mai mult decît aduci în casă! Nici n-ai fost în stare să te duci la boier să-i ceri slujba aia, amărîtule! Tot tata trebuie să se ducă cu căciula în mîină, să se milogască pentru tine!

Anghel tresări și ridică fruntea de parcă l-ar fi fript cu cărbune aprins. Se uită la taică-su:

— Ai fost la domnul Cozianu? Să nu te duci!

— Am fost, băiete... Trebuia să mă duc, murmură popa în barba-i căruntă. Dacă tu nu te duci, trebuie să mă duc eu, adăugă el trist.

Dar pe Anghel îl apucase o tulburare și o enervare nemaipomenită:

— Ți-am spus să nu te duci! Ți-am spus! Te-am rugat! Vrei să-ți cad în genunchi, să mă tîrăsc pe jos, ca să înțelegi? De ce mă chinuiești? De ce mă umilești, tată?

Popa tăcea și se uita cu milă la el. I se rupea inima. Era copilul lui. Un om tînăr și galben în straie de la Paris, tocite și gata să se ferfenitească. Bolnav.

— Nu-mi trebuie pomana lui! strigă Anghel și-și șterse un fir de scuipat de pe buze. N-am nevoie! Mai bine mă mănîncă cîinii! Mi-ajunge că am stat cu băieții lui, ei în apartament mobilat și eu sub acoperiș, cu o masă șchioapă și un pat plin de ploșnițe! Mi-ajunge! Nu mai vreau! De ce mă-mpingi îndărăt? De ce mă chinuiești? Tocmai tu, tată? Tu m-ai făcut pentru asta? Pentru asta? Sărut mîna pentru binele ce mi-ai făcut!

Și-și acoperi fața cu mîinile, ca să nu înceapă să plîngă.

— De ce n-ai vrut să ascuți de mine? murmură popa Agapit. Acuma erai diacon sau preot, aveai casă și nevastă și un rost pe lume... Tu n-ai vrut. Cine a visat să se ducă în străinătăți? Cine vorbea numai de Paris,

și s-a întors de-acolo bolnav și fără credință? M-am luat eu după mintea ta, și uite unde-ai ajuns...

— Unde-am ajuns? întrebă aprins Anghel, sărind în picioare. Unde-am ajuns? Crezi că așa de rău am ajuns? Află că mai bine crăp de foame cum sînt, decît să trăiesc ca un rob cu leafă! Eu.. eu... Las-c-o să vedeți voi odată cine sînt! Am stat cu voi în casă și nu m-ați cunoscut!

Aristița necheza de rîs. Ii plăcea, îi plăcea la nebunie cînd îi auzea glasul pătimaș și îndurerat: așa îi place unui cîine de abator cînd simte sînge cald.

— Ce să cunoaștem? Ce ești tu? O lipitoare, un tont, cu capul în lună! Căposule! Deșteptule! Ce știi tu să faci? Nimic!

Anghel se uită la ea și deodată se liniște. Vorbi cu un zîmbet de dispreț:

— Știu să fac ce nici nu visați voi, cu capul vostru strîmt!

Se așează iar pe scaun.

— Știu să trăiesc și să mor pentru binele omenirii... și caut cui să-mi dăruiesc mintea și brațul și viața...

— Și ai găsit? îl întrebă popa Agapit, cu blîndețe și milă, ca pe un copil. Anghel nu răspunse. Ședea cu coatele pe genunchi și se uita la gheata dreaptă în care-și mișca piciorul și ale cărei crăpături subțiri se căseau la fiecare mișcare.

— Dacă erai preot, allai ce cauți acum, spuse tatăl. Anghel dădu din umeri. Popa oftă:

— Ți-ai pierdut și credința... Nimic nu mai ai...

— Ba am știința, murmură, înnăbușit, Anghel.

— Ce poate face știința ta?

— Poate răsturna lumea, spuse Anghel cu o tărie liniștită. Poate să-i facă pe oameni să trăiască liberi și fericiți, ca frații; să fie stăpîni ai pămîntului, bogați, puternici, toți la fel! M-ai întrebat. Acuma știi.

— Of, of, of, Doamne Dumnezeu! iartă-l că se rătăcește... Iartă-l, Doamne, gemu popa Agapit, lăcrimînd.

— N-am nevoie de milă, spuse Anghel, întunecat.

— Da' de bani ai nevoie? întrebă mușcător Aristița. Să-ți gătim noi și să te ție tata din bani, ai nevoie?

— Nu mă ține! răcni Anghel, sărind în sus. Nu v-ajunge cît vă dau? N-am să vă mai stau pe cap! N-o să vă mai fac pagubă!

Iși luă redingota neagră din cui și pălăria înaltă care-și pierduse luciul și avea pete întunecate la frunte și la tîmple; se îmbracă și-și înfundă pălăria în cap; ieși trîntind ușa, trecu prin curte și lăsă poarta de la uliță deschisă. Se încheie repede, și murmurînd chinuit, desnădăjduit și furios. Nu mai putea îndura. În fiecare zi, în fie-e-care zi! Nu mai putea. Să-și găsească un colț, un coteț, orice, unde să stea singur, să gîndească, să viseze, la ce știa el, și la cine știa el...

Cînd trecu peste podul Mogoșoaiei, o caleașcă venea în trap mare; el umbla așa de năuc, încît caii ajunseseră peste el, gata să-l zdrobească. Vizitiul răcni și Anghel sări îndărăt; pălăria îi căzu pe spate și jos în praf. Se aplecă, o ridică și o șterse cu mîneca, roșu la față, sub rîsetele unortrecători. Plecă mai departe, asudat, cu ochii țintă în gol și cu o hotărîre cumplită născîndu-se în el, o hotărîre pe care nici el n-o știa ce anume e, nici încotro o să-l ducă.

Intră pe poarta de fier a casei din Culmea Veche, și urcă scările, trăgînd pe el și potrivindu-și redingota strîmtă care nu mai avea mult pînă să se crape la încheieturi. Feciorul îl primi binevoitor:

— Să trăiți, dom-le Anghel, — cu o familiaritate pe care n-o avea

față de musafirii simandicoși. Nu era om rău, feciorul; nici nu-și dădea seama că Anghel Popescu se strîmbă și se încruntă abia văzut, cînd îl aude. Anghel Popescu ar fi vrut să fie primit ori cu „Intră, măi neică“, ori cu închinăciunea mută rezervată boierilor; dar așa, să fie un fel de boier care nu e boier... Trăgînd mereu de hăinuța-i neagră, trecu prin două saloane, apoi în coridor, și bătu la ușe.

Îi deschise guvernanta franțuzoaică, cu o veselie neobișnuită la ea. Davida abia dădu din cap. Părea tristă și morocănoasă. Avea o rochie de mătase de un verde întunecat, strălucitor și metalic cum e ciobul de sticlă în spărtură; lăsase deschiși doi nasturi la gît, unde se vedea o gropiță, începutul pieptului.

— *Voyons*, Davida, iar ești despletită, zise mademoiselle Marchand cu o falsă nemulțumire. În acelaș timp, trase cu ochiul la Anghel Popescu, care se uita la Davida, cu părul ei negru ca noaptea, cu pleoapele pure plecate, și-și trăgea în jos pe el redingota tocită.

— Ei, începeți să lucrați. Ce mai faci, domnule Popescu? Ce mai e nou în oraș? Se spune că guvernul a izbutit iarăși să amîne dezbaterile despre chestiunea pămînturilor...

Anghel Popescu rămăsese cu furia jignită și disperată de adineaori moccînd în el. De aceea, timiditatea și tulburarea îi pieriră pentru o clipă și vorbi, cu capul în pămînt și cu tonul lui înăbușit, încăpățînat și ferm:

— Domnul Vogoride luptă cu multă energie pentru apărarea nedreptății.

— Cum? A, asta a fost foarte bine zis: „Cu energie, pentru apărarea nedreptății“. Mademoiselle Marchand era încîntată; repetă iarăși fraza.

— E aproape o epigramă: *vous êtes bien spirituel*.*)

Davida ridicase ochii și-l privea pe Anghel Popescu pe care-l vedea cu adevărat înțîia oară. Își scotea caietele dintr-un secretar din lemn de tran-dafir din care începeau să cadă încrustațiile, și de aceea fusese mutat din salon în odaia ei. Întrebă:

— Ce e nedreptatea?

Anghel Popescu murmură, mereu cu hotărîrea mînioasă ce-l stăpî-nise pe drum:

— Pot să vă spun ce socotește domnul Vogoride că e dreptate și nedreptate. Drepte sînt privilegiile și abuzurile. Nedreaptă, lupta pentru libertate.

Se gîndea: „Nu mai pot fi nici sluga lor. E prietenul casei; poate că or să se supere și să se lipsească de mine. N-o s-o mai văd. Ei și? N-am să mai sufăr...“ Il dorea inima, și-i părea rău că vorbise. Dar nu se mai putea opri. De aceea răspunse și la a doua întrebare a domnișoarei Marchand:

— Și ce e, după dumneata, dreptatea?

— Dreptatea, domnișoară, e binele omenirii!

— Bravo, domnul meu. Se vede bine că ai fost în Franța, spuse mademoiselle Marchand. Ce spui, Davida?

Fata se uita mereu la Anghel Popescu.

— Cred, murmură ea, cred că e o gîndire nobilă... *C'est noblement pensé*...**)

Anghel Popescu se așteptase la o răceală de ghiată; și iată că vorbele lui fuseseră primite cu admirație. Era înțîia oară cînd i se întîmpla asta, și-l cuprinsese un val de recunoștință pentru mademoiselle Marchand și pentru Davida. Dar tocmai de aceea amuți și nu mai fu în stare să spună vreun cuvînt mai cu miez. După cîteva încercări de-a învia conversația la care Anghel Popescu nu răspundea decît cu „da“ sau „nu“, guvernanta se ridică:

*) Ești foarte spiritual

**) E o gîndire aleasă

— Davida, am câteva cumpărături de făcut în oraș. Dacă vrei să iei ceaiul, suni; am să-i dau eu ordine Anastasiei.

Și se retrase, demnă. Anghel Popescu îi dădu Davidei lecția de algebră, simțind mereu că i se încurcă gândurile de o bucurie tremurătoare pe care nu îndrăznea să și-o mărturisească. Nu cumva... S-ar putea oare...? Dar Davida nu ceru ceaiul și se despărți de el cu obișnuita-i muțenie morocănoasă. Pe drum îndărăt, Anghel Popescu văzu întâia dată că e primăvară. Cerul era albastru, soarele tare, în curțile dimprejurul caselor cu coloane de stuc ciripeau păsările în castani și în tei; copiii se jucau în praful ulițelor nepietruite; șiruri de care cu boi treceau încet, depășite la trap de echipaje elegante, cu cucoane în mătăsuri și cu pene de struț la pălărie; de pe trotuare domnii le salutau cu un gest larg al mîinii înmănușate care ținea jobenul și-apoi mergeau mai departe pe trotuarul pe care ucenicii cu șorțuri murdare făceau opturi de apă cu o pîlnie și o cană, spre a pieri apoi înăuntrul dughe-nilor care miroseau a cafea, a pește sărat și a mirodenii. Clopotele băteau în turlele bisericilor, precupeți încovoiați sub cobilițe își strigau marfa, mahalagii tineri adunați pe la răspîntii vorbeau tare și rîdeau, din grădina unui birt se auzea țîrîit de scripcă. Anghel Popescu se opri în fața unei ferestre pe care era lipită o hîrtie pe care scria: „*De închiriat*“. Unde era intrarea? Se uită împrejur. O curte îngustă, umedă, întunecoasă, ca o fîntînă; în fund se vedea un fel de podișcă împrejmuită cu parmaclic de fier; deasupra era acoperișul. Aici erau desigur odăițe mici, cu tencuiala cojită, în care trăiau acoperiști, studenți, slujbași mărunti ieșiți la pensie. Găsi în sfîrșit ușa, bătută și-i deschise o femeie grasă, în halat de macat roșu, legată la cap cu tulpă pîmbé.

— Aveți de închiriat?

Da, avea. Il duse tocmai sus, sub acoperișul de șindrilă, pe o podișcă cu parmaclic de fier: o odaie mai înaltă decît largă, deși era foarte scundă; un fel de carceră, cu un pat, o masă, un scaun, și un scrin mîncat de vreme:

— De sertare trebuie să tragi binișor, că se cam desfac și eu nu plătesc tîmplarul; orice meremet îl faci din punga dumatăle.

Chiria era de zece lei pe lună, pe care Anghel îi plăti dinainte, și se duse să-și ia boarfele de acasă. Popa era la biserică; surorile îl primiră cu rîsete:

— Ei, ai venit la vorba noastră? Ești lipitoare, sau ni se pare nouă?

Dar cînd îl văzură că-și faceo boccea din lucruri și iese cu ea pe ușă, amuțiră. Erau atît de uimite, încît nici nu se gîndiră să se ia după el, să-l vadă unde se duce. Cu o excitare a nervilor care se deosebea de o bucurie obișnuită și sănătoasă, Anghel Popescu se mută în locuința cea nouă. Se uita la pereții coșcoviți și totuși nu-și putea stăpîni un simțămînt de mulțumire și de triumf. „Sînt liber! Sînt liber!“ își zicea el, încercînd sertarele scri-nului, care într-adevăr era gata să se deschioleze în mîinile lui. „E și mai multă mizerie ca la Paris, dar aici nu sînt din mila nimănui. Aicea n-am stăpîn!“

Se trînti pe patul șubred și care mirosea a vechitură și a sărăcie și visă, multă vreme, cu mîinile sub cap. Și cu toate că pe fereastra fără perdele venea o lumină gălbuie, știa el că afară e soare și cer și primăvară. Indrăzneala, își spunea Anghel Popescu, cu o înflăcărare înfrigurată, cu o încordare aproape de neîndurat a nervilor, îndrăzneala, asta-i lipsise. Și la Paris, și aici, fuseseră anumite împrejurări în care era sigur că viața și soarta îi deschid o ușă; nu pășise înăuntru, din tembelism. „Au dreptate surioarele“, își zise el zîmbind ironic, „că sînt căzut din lună. Dar acuma s-a isprăvit“. Făcuse marea descoperire. Găsise cheia. De-acum înainte, nimic nu-l va mai putea opri să trăiască așa cum se socotea merit să trăiască, adică nobil, curat, pătimaș și eroic.

În clipa aceea, fără ca el să știe, Davida Cozianu se gîndea la el. Și deasemenea, Anghel Popescu n-avea să afle niciodată cum se gîndea la el, ce socoteli întortochiate, ce calcule subțiri, cutezătoare, nebunești, cotite, se țeseau în mintea ei aprinsă care se hrănise numai cu autori clasici, de o gravitate apăsătoare, și cu singurătate.

La lecția următoare, mademoiselle Marchand avea de supravegheat ceva în casă; doamna Cozianu era în vizită la Vorniceasa Sturza, bolnavă. Davida puse creionul jos și întrebă, cu un aer visător:

— Astăzi sînt obosită. N-ai vrea să-mi povestești ceva... despre Paris? Și sună să vie ceaiul. Peste cîteva minute, cu ceașca în mînă, Anghel Popescu se străduia să nu tremure ușor de încordare, fiindcă farfuria și ceașca zornăiau, abia perceptibil, dar făcîndu-l să roșească.

— N-am cunoscut același Paris pe care-l știu oamenii bogați, zise el cu un zîmbet silit.

„Îndrăzneală“, se gîndea el, „îndrăzneală și sinceritate“.

— Sînt prin apropierea teatrelor birturi la subsol, unde aerul miroase a pivniță și a alcool, și unde oameni cu fețele brăzdate, scobite, cu ochii sticloși, beau absint ca să uite de mizerie. Mă duceam acolo nu ca să beau, ci ca să mă întîlnesc cu anumiți prieteni...

Și se opri. Să spună? Îndrăzneala îl va salva. Numai îndrăzneala. În toate lucrurile trebuie să mergi pînă la capăt.

— Dumneata nici nu știi, duduie Davida; dar îți spun, fiindcă mi se pare că ești singura persoană care poți înțelege... Sper, — nu: cred, sînt sigur că înțelegi noblețea revoluției. De acolo, din subsoluri, din odăile sărace ale foburgurilor, o să pornească explozia. Bonaparte șade pe un butoi cu praf de pușcă, și azi, mîine, are să sară în aer! Și el știe asta. Știe foarte bine, că doar nu-s decît doi-trei ani de cînd i-a adus aminte Orsini.

— Acela care-a tras cu pistolul în el?

— Da, acela! Eram acolo și m-am dus să-l văd la ghilotină! Niciodată nu mi s-a părut un om mai mîndru și mai frumos decît Orsini cînd s-a urcat pe eșafod!

Se făcuse și mai galben ca de obicei și ochii de cărbune stins îi străluceau. Davida îl privea țintă.

— Povestește-mi despre Orsini, îl rugă ea și-i zîmbi — cu zîmbetul ei atît de rar și care încă părea de copil. Il ascultă multă vreme. Se juca în neștire cu o batistă de dantelă, pe care la sfîrșit o vîrî în mîneacă și spuse:

— La noi, oameni de aceștia nu sînt...

— Eu cred că sînt și la noi, îngăimă Anghel Popescu.

După aceea tăcură amîndoi multă vreme, într-o încordare pe care fiecare o simțea numai pentru sine. Deodată, Davida își acoperi fața cu mîinile și se cutremură. Anghel Popescu se ridică în picioare, înfiorat.

— Duduie Davida... ce e? Ce s-a întîmplat? Ce-am făcut?

Ea nu-și deslîpea mîinile de pe față. Anghel Popescu făcu o mișcare, vroi să fugă s-o cheme pe mademoiselle Marchand în ajutor, făcu un pas înapoi, întinzînd mîinile. Davida își luă palmele de pe ochi și se uită la el, galbenă și cu privirea arzătoare. Il întrebă:

— Să-ți spun?

Nici nu era o întrebare. Anghel Popescu, pierdut, nu răspunse.

— Aud pe cineva, șopti Davida. Șezi și ia o carte.

Se prefăcură că lucrează. Anghel Popescu tremura. Davida îl cerceta cu coada ochiului. Nu se auzea nimic, nu se mișca nimeni. Davida se ridică și sună. Întrebă pe țigancă unde e mademoiselle Marchand. Plecase. Anghel Popescu așteptă să iasă slujnica; era tulburat, îi bătea inima, asuda de emoție,

și se pregătea nici el nu știa la ce clipă supremă a vieții lui, dar Davida îi spuse:

— Te rog, acum a pleacă. Trebuie să mă gîndesc.

— Dar... de ce...

— Nu, lasă-mă, du-te. O să vorbim... Vino... vino mîine.

Și, în ușa, îi spuse:

— Pînă atunci, am să mă gîndesc la dumneata...

Intr-adevăr se gîndi la el, nu așa cum s-ar fi așteptat Anghel Popescu, ci cîntărindu-l, calculînd, întrebîndu-se cît și pînă unde se poate încrede în el. Iar Anghel stătu încuiat în odăița lui, sărind uneori de pe pat și plimbîndu-se ca într-o cușcă, pînă amețea, împrejurul mesei nevopsite și unicului scaun.

Era într-o stare de exaltare care-l făcea să nici nu poată mîncea. Bea apă din cînd în cînd și pornea iarăși în jurul mesei. Podeaua scîrțîia cumplit. Vecinii de dedesubt bătură de cîteva ori în tavan, degeaba. În sfîrșit, cineva bătu și în ușa; Anghel deschise și se trezi în fața unui bătrîn cu tichie de atlas și halat ca un antieriu de negustor armean; omul i se plînsese că nu se poate odihni.

— Sînt bolnav și doctorul mi-a spus să mă plimb zece ceasuri pe zi, răspunse Anghel și-l împinse afară. Ii venea să rîdă, i se părea că viața abia acum începe, că e minunată, de necrezut, că se întîmplă a avea lucruri despre care auzise sau citise în cărți. Noaptea nu izbuti să doarmă. Nici nu voia să doarmă. Vedea mereu mîinile fine și negricioase ale Davidei cum îi acopereau fața. „Are nevoie de mine. O s-o salvez. O s-o ajut. N-o să-i cer nimic în schimb, decît s-o pot vedea, să stăm de vorbă ca adineaori. Ce fericire! Ce fericire!“ Ar fi vrut să mulțumească, să se închine, dar n-avea cui: doar vieții, întîmplării — și lui însuși, care era îndrăzneț și neînfricat, gata de faptele cele mai mari și mai eroice.

A doua zi, vibrînd de încordare, cu capul înfierbîntat, tremurînd de emoție, sosi cu un sfert de ceas mai devreme, și pînă să vie ora hotărîtă se plimbă pe stradă. Trei echipaje strălucitoare intrară în curte și traseră la peron; cîțiva domni eleganți urcară treptele și intrară în casă, iar trăsurile ieșiră pe poarta cealaltă și traseră la trotuar. Anghel Popescu îi privi fără invidie: de-ar ști ei ce era în el, cine era el, l-ar invidia ei. Le era superior; aproape că-i era milă de ei.

Intră și el și trecu, urmîndu-l pe fecior, prin saloanele unde lumea vorbea fără să-l ia în seamă. Bătu în ușa Davidei. Deschise chiar Davida. Era singură. Avea tot rochia verde, dar încheiată pînă la gît. Il pofti să șeadă. Apoi tăcură. Guvernanta nu era acolo: plecată, de bună seamă după cumpărăturile ei, neobișnuit de frecvente în vremea din urmă.

— M-am gîndit mult la dumneata, îngîină Davida. Anghel Popescu plănuiise să-i cadă în genunchi, să-i sărute mîna, dar nu putu; era că paralizat, cu brațele și picioarele moi.

— M-am gîndit la dumneata... și încă nu știu...

— Ce? șopti înneecat Anghel.

— Încă nu știu... dacă pot avea încredere...

— Davida... îngăimă Anghel și alunecă din fotoliu, căzîndu-i în genunchi. Ea înțepenii abia văzut, parcă ar fi vrut să se dea îndărăt și n-avea unde.

— Nu știu dacă ești omul pe care... îl visez eu.

Tonul îi era fals; nu visa de loc un asemenea om. Se aplecă spre el:

— Ai văzut cine e în casă la noi?

— Nu... n-am...

— E omul cel mai odios, cel mai infam, cel mai mîrșav! suflă Davida, aplecîndu-se și mai mult spre el. Anghel îi simțea răsuflarea parfumată, de ființă tină, și mireasma părului spălat de țigănci cu floare de tei și de mușetel.

— E omul care ne dezonoare țara, care vrea să ne ție în întuneric, care pătează numele celor mai bune familii, tiran, desfrînat, ipocrit, obraznic, un om care face rușine pămîntului pe care-l calcă!

— Cine? îngăimă Anghel Popescu.

— Cine? Mai întrebă cine? Nu-l cunoști? Ești mai puțin decît credeam — zise Davida și întoarse capul. Anghel rămase o clipă năuc, apoi întrebă nesigur:

— Domnul Vogoride?

Davida îl privi drept în față; era atît de schimbată de patimă, încît Anghel Popescu își pierdu mințile de tot.

— Te-a jignit pe dumneata?

— Pe mine? Cum îndrăznești să gîndești așa ceva? Crezi că mă poate atinge jignirea unui grecotei infam ca el? Ah, lasă-mă, văz că numai vorbele erau de dumneata. Te pretinzi republican și revoluționar, și trebuie eu să te învăț că n-au a face jigniri personale, n-au a face interese mărunte și josnice, ci o cauză mai înaltă și mai nobilă. Cred că am greșit...

Tăcură o clipă.

— Ia loc; sezi în fotoliul cela... Să sun să aducă ceaiul? întrebă Davida cu o răceală care-l desnădăjdui pe Anghel Popescu. Anastasia adu-se ceaiul, apoi ieși fără un cuvînt. Pe cînd nu se auzea decît murmurul ibricului de argint, Anghel Popescu întrebă:

— Și ce trebuie să fac?

Se întristase. Se întunecase. Davida turnă ceaiul, îi puse zahăr. Clinchetul linguriței răsună în tăcere.

Anghel Popescu șopti:

— Să-ți jertfești viața... pentru cine? Pentru negustorii și bancherii domnului Brătianu și ai celorlalți...

Davida înălță capul și-l întrebă cu disprețul ei trufaș și sălbatic:

— Fiindc-o să folosească și niște netrebnici, mai bine să-l răbdăm pe tiran? Ce generoasă gîndire!

Anghel Popescu păli, rănit, și nu spuse nimic dar se întunecă. Davida îi luă însă mîna într-ale ei și murmură:

— Cred că n-ai putea iubi decît un om care e gata să-și jertfească viața pentru o cauză nobilă.

Spuse asta cu ochii plecați. Anghel Popescu îi sărută mîinile și rosti anevoic:

— Bine, am s-o fac...

Davida îl privi atunci iarăși drept în față, și-i zîmbi. El o privi, cutremurat. aproape cu spaimă și vru să spună ceva, dar nu izbuti decît să-și miște buzele, și i se umplură ochii de lacrimi. Davida îi luă fața între mîini; Anghel Popescu se înfioră la atingerea asta, și închise ochii, iar lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Cînd îi deschise, Davida nu mai era în fața lui. Se ridicase, subțire și mlădioasă, și căuta ceva în sertarul cel vechi din lemn de trandafir. Scoase din sertar un pistol și i-l aduse:

— E al lui tata... încărcat.

Era un pistol de duel, cu țeava lungă, în șase muchii, și cu mînerul împodobit cu sidef.

— Trebuie să țin-tești, așa.

Și-i arătă lui Anghel Popescu cum să tragă; el se lăsă învățat, ca în

vis. Tot ca în vis ascultă explicațiile ei, unde îl poate găsi pe Vogoride, unde îl poate aștepta.

— Zilele astea am să-ți trimit vorbă, cu locul și cu ceasul unde-l vei afla.

Anghel Popescu stătea în picioare, amețit. Davida îl îmbrățișe și se strînse la pieptul lui, iar el se aplecă s-o sărute, pierdut; ea îi întinse obrazul stîng, fraged și rece. După ce plecă el, își șterse obrazul. Nu-i ajungea. Își turnă apă și se spală pe față. Își schimbă și rochia.

Anghel Popescu se-ntoarse umblînd în neștire, se-ntinse pe pat și seara, noaptea, dimineața, rămase acolo, galben, nădușit, cu creerii arzînd. Se duse apoi iarăși la Davida, unde o găsi și pe mademoiselle Marchand, care însă după ce-i învăluî într-o privire pătrunzătoare, pe el descompus la față și pe Davida neschimbată, închisă și mută, ieși ca să pregătească ea însăși ceaiul:

— *Ces pauvres femmes ne savent pas ce que c'est qu'un thé bien fait.**)

Davida îl întrebă pe Anghel:

— Ți-i frică?

Asta, cu un zîmbet batjocoritor și trufaș. Anghel se îndreptă, jignit:

— Nu, zise el trist, mai voiam să te văd.

— Ascultă, șopti repede Davida, — o să am grijă să nu ți-se-ntîmple nimic. Nu trebuie să te vadă nimeni atunci... fiindcă vreau să ne mai întîlnim.

Anghel Popescu își puse mîna pe inimă. Il durea de o fericire ciudată, sfîșietoare, întunecată, pe care n-o știa și de care nu auzise niciodată.

În zilele următoare, veni iarăși. Vorbeau repede și în taină. Apoi se hotărîră: mîine, Anghel avea să se ducă să-l aștepte pe Vogoride la locul potrivit.

Dar a doua zi nu se întîmplă nimic. Anghel Popescu veni spre seară. Feciorul îi spuse că duduia Davida nu e acasă. Anghel așteptă în stradă să vadă trăsura întorcîndu-se cu Davida din oraș, dar nici o trăsură nu se întoarse pînă după miezul nopții. Anghel Popescu veni și a doua zi dimineața. Duduia Davida era „în oraș“. După amiază veni iar. „Era ocupată“. A treia zi mai încercă odată, și-nțelese înșfîrșit că Davida nu vrea să-l primească. Plecă încet pe Culmea Veche în jos, spre oraș.

IV

În zilele acelea (începuse vara, era cald și bătea un vînt uscat dinspre Bărăgan) Lăscăruș Lascari începuse să fie mai agitat decît oricînd. Se plimba prin casă în halat și papuci, cu mîinile în buzunări, și sunînd ca deobicei cîțiva napoleoni amestecați cu fire de tutun. Bea cafele, umbla nervos printre mobilele prăfuite ale casei lui deburlac, cu perdelele trase și îmbîcsite de fum de țigări de foi și aburi de cafea. Își ștergea fruntea cu o batistă mototolită, pe care spre prînz, cînd căldura ajungea înăbușitoare, și-o vîra între guler și gît. Mîinile îi erau umede și lipicioase; cerea altă batistă, își ștergea palmele; peste două minute, batista era mototolită și murdară, și mîinile lui Lăscăruș iarăși umede.

Înșfîrșit, nu mai putu răbda; deschise ușa și bătu din palme:

— Spune-i lui Nicolae să tragă la scară! strigă Lăscăruș în penumbra anticamerei cu perdele trase și pe care sticlele colorate, roșietice și albăstirii,

*) Bietele femeii, nu știu ce înseamnă un ceai bine preparat.

ale marchizei de deasupra intrării, o umpleau cu fișii de lumină roșie și albastră în care jucau miriade de fire de praf.

Lăscăruș își strînse cravata, lepădă halatul și-și puse c haină cenușie și o pălărie cu fundul rotund, blestemîndu-le și înjurînd. Avea să moară înăbușit în guler și cu capul fierț sub pălărie! Se urcă în trăsură, și caii porniră la trap pe străzile liniștite, prăfuite, printre case cu jaluzele trase, printre curțile cu copaci adormiți în soare, sub cerul albastru-cenușiu, prevestitor de secetă. Lăscăruș simțea cîteodată că-i e frig, apoi asuda iar. De ce nu-i spusese nimic? Ce se întîmpla? Cînd intră în curtea Cozienilor, în fața căreia așteptau trei trăsuri în stradă la umbra unor duzi, se uită la ferestre. Fațada lungă și tencuită galben, încoronată cu oribile creneluri de cărămidă, nu-i destăinui nimic. Ferestrele înalte *à la française*, erau mute, astupate cu perdele. În anticameră îi dădu pălăria feciorului:

— Boierii sînt acasă?

— E conîța și duduia, conașule.

— Au musafiri?

— A venit cuconul Șerban și Luminăția Sa prințul Ghica și sora conîței.

Lăscăruș nu mai ascultă și intră ștergîndu-și fruntea și gîtul gras și alb. Înăuntru era răcoare și umbră. Intr-un colț al salonului celui mare, doamna Cozianu, în rochie albă, și soră-sa Oteteleșanca, în verde deschis ca o apă, își făceau vînt cu evantaiurile de dantelă și fildeș; domnii stăteau în picioare lîngă una din ferestre și vorbeau încet.

— A, Lăscăruș, bine că ai venit, zise Sofia Cozianu. Mai spune-ne altceva decît ce auzim de un ceas; oamenii ăștia ne-au înnebunit cu politica.

— Păi, să mă iertați că nici eu nu pot vorbi de altceva; sărut-mîna, conîță Sofio, sărut-mîna, Ortanso. Fierbe tot orașul, arde mocnit. Se pregătește ceva: Vodă cheamă mereu oameni politici la el, Rosetti adună în fiecare seară mărimile *lor* și completează pînă noaptea tîrziu, Kogălniceanu a început să nu mai ascundă că socotește necesar *un coup de force**), într-un cuvînt, totul atîrnă de un fir. Respectele mele, *prince*; bunăziua, Șerbane. Ei, ce facem? Izbucnește vulcanul? Ii lași să facă adunarea de 11 Iunie?

Șerban Vogoride era ceva mai palid ca de obicei; înalt și spătos, în jachetă neagră, cu vestă albă și cămașa scrobită, de un alb strălucitor, se îndreptă cu pieptul și cu pîntecul înainte:

— Nu pot îngădui cu nici un preț o asemenea adunare. Vor să adune masele prostimii, să le agite cu ideile revoluționare care ne-au făcut atîta rău acum mai vreo zece ani. Nu pot îngădui; sînt un vulpoi prea bătrîn ca să cred ce se spune, că totul o să decurgă în ordine și că n-o să se întîmple nimic. În cîteva ceasuri ne putem trezi cu revoluție în București; și Vodă nu s-ar supăra; îl cunosc bine: ar fi în stare să se puie în capul lor. Nu. Niciodată!

Luminăția Sa Beizadea Mitică își mîngîia favoriții și dădea din cap: da, așa era. Vorbise oracolul, și nu mai era nimic de adăugat. Lăscăruș Lascari se uita împrejur: unde-o fi guvernanta? Fotoliile cu buchete de trandafiri pe tapiserie, buchete de trandafiri legați cu panglici de mătase filfiind într-un vînt inexistent, nu-i spuneau nimic. Comodele pîntecoase din lemn de trandafir, harfa aurită și pianul din fundul salonului, portretele de Aman

*) Un gest de forță.

al cărorulei lucea în penumbră, nu-i spuneau ce voia el să știe. Incetă să mai asculte ce se vorbește, și se așeză, ștergându-și fața cu batista mototolită care devenise cenușie. Se agita în fotoliu, fața grasă și albă îi tresărea în ticuri surprinzătoare, răspundea deandoselea la întrebări.

— Ce-i cu Lăscăruș? Ce-i cu dumneata, omule? se miră Sofia Cozianu cu râsul ei plin și voluptuos.

— Căldura, cucoană, căldura... și grija, răspunse sincer Lăscăruș.

— Ce, ți-i frică? Uite, ia exemplul de la Șerban, care-i ca o stîncă

— Lui nu-i pasă de ce-mi pasă mie, zise Lăscăruș, dar cînd le văzu pe cucoane că ridică sprîncenele, își luă seama:

— Adică, vreau să spui că e mai curajos; eu simt că mi se cutremură pămîntul sub picioare. E grav ce se întîmplă; e foarte grav!

Vorbea de cu totul altceva, dar cucoanele crezură că se gîndește la politică și le cuprinse și pe ele îngrijorarea. Afară se auziră uruind trăsuri și peste cîteva clipe intrară alți musafiri: prieteni de-ai Cozienilor, doi membrii din Moldova ai adunării care țineau să vorbească neapărat cu Șerban Vogoride înainte de ședința de după amiază, două fete Grădișteanu cu guvernanta lor, madame d'Aubigny, și care veniseră s-o vadă pe Davida. Se iscă sgomot, bărbații se adunară într-un colț împrejurul lui Vogoride, Davida apărură într-o rochie galbenă cu mîneci scurte, și se retrase într-un colț cu fetele. Sofia Cozianu rămase într-un cerc de cucoane și de oameni în vîrstă. Lăscăruș, cu mîinile în buzunare, se plimba prin salon, uitîndu-se fără interes la tablouri și trăgînd cu ochiul la mademoiselle Marchand, în negru, care vorbea cu madame d'Aubigny. În sfîrșit, îi întîlni privirea, rece și verde și impersonală. „Ce e cu ea? A înnebunit? Imi trage chiulul? Își bate joc de mine?” se întrebă speriat și furios Lăscăruș și iar începură să-l treacă sudorile. Nu fu chip să-i vorbească guvernantei nici la masă, unde rămase toată lumea, și unde Lăscăruș mîncă mult și repede, cu un aer scîrbit, și asvîrlind căutături furișe spre mademoiselle Marchand.

Cînd se ridică toată lumea de la masă ca să treacă în salon pentru cafea, Lăscăruș se opri și cînd mademoiselle Marchand ajunse lîngă el, o auzi că-i șoptește:

— Bună ziua, domnule Lascari; ce mai faceți? Am să vă vorbesc.

Și se depărtă, fără să mai aștepte răspunsul. Dar peste cîteva minute, cînd domnii își încălzeau în palmă paharele de coniac și-și aprindeau țigările, iar Davida și fetele se adunaseră ca să aleagă o bucată din partiturile asvîrlite pe capacul pianului, mademoiselle Marchand se apropie ca din întîmplare de Lăscăruș care numaidecît o apostrofă în șoptă, furios:

— Ce faci? Nu știu nimic! Credeam că ți-ai luat anumite obligații! De ce nu mă ții la curent?

Voia să-i aducă aminte de banii pe care i-i dăduse dar se stăpîni, de frică să n-o jignească, și să nu se trezească și cu banii pierduți, și cu treaba nefăcută. Zgîrcenia, dorința, frica, furia, îl făceau să tremure. Își ștergea fața și-și vîra batista pe sub guler.

— Vrei să-mi explici?

— O să vă explic, dacă-mi lăsați timpul pe care-l risipiți cu întrebări inutile, murmură guvernanta. Cred că Davida e pe punctul să-și piardă capul pentru un *petit jeune homme de rien du tout*,*) o nimica toată, profesorul ei de matematici... L-ați văzut pe-aici, un tînar în negru, sărăcăcios, un protejat al casei... Nu l-ați văzut niciodată?

— Matematici? Profesor? Un june pe care l-a trimis Cozianu la Paris?

*) Pentru un tînar de nimica

Îl știu; dar ce-a găsit la el? Inspiră milă; e penibil, e ridicol! Îl știu foarte bine; are aerul de-a fi bolnav. Cum să nu-l știu! Dar cât de departe aumers lucrurile? Ai băgat bine de seamă să nu se întâmple nimic? Nu vreau să viu prea târziu! N-am nici o încredere în...

Voia să spuie „în dumneata“, dar se opri și de astă dată.

— N-am nici o încredere; sunt foarte nemulțumit de dumneata. De ce nu m-ai ținut la curent? Dacă-mi spuneai, n-ași fi consimțit! E o greșală gravă!

— Este exact ce mi-ați cerut, murmură rece mademoiselle Marchand.

— Nu, nu ți-am cerut nimic, șopti Lăscăruș nervos. Și acum ce facem? Ce faci? Ce-i de făcut?

— E din ce în ce mai nervoasă, are crize de plîns și nu vrea să spuie nimic; azi mi-a cerut s-o lăsaș ia trăsura și să se ducă în oraș. Am refuzat. Atunci a acceptat să meargă cu mine împreună și m-a implorat s-o las să coboare și să se ducă singură, sînt sigură că la el, iar eu s-o aștept în trăsură.

— Bine, dar e nemaiauzit! E primejdios! Îți dai seama ce se poate întîmpla? suflă Lăscăruș.

— Nu se va întîmpla nimic; am s-o urmez după un minut de la intrarea ei în casă, am s-o aduc îndărăt și trimit chiar azi după amiază o scrisoare domnului Cozianu. Mîine va sosi, iar poimîine, n-aveți decît să stați de vorbă cu el. — Da, doamnă, e o bucată foarte frumoasă, și fiica dumneavoastră o cîntă ca un înger, zise ea zîbind politico doamnei Grădișteanu, care se apropiase.

— Ce vreme obositoare, nu-i așa, domnule Lascari? întrebă doamna Grădișteanu.

— E de neîndurat! Simt că înnebunesc! spuse Lăscăruș cu o convigere și o tărie neașteptată. Doamna Grădișteanu îl privi mirată, dar nu spuse nimic.

Cînd domnii începură să-și ia rămas bun, fiindcă plecau la ședința Adunării, Sofia Cozianu îl opri o clipă pe Șerban Vogoride și schimbă cîteva vorbe cu el, cu glas scăzut:

— Te aștept diseară, șopti ea. Mi-ai lipsit zilele astea.

— Nu-s eu de vină, știi bine... Vin negreșit...

— Și vreau să mă și sfătuiesc cu tine: Davida îmi dă de gîndit; nu știu ce e cu ea, e obraznică, ciudată, insuportabilă...

— Bine, o să vorbim și de Davida... după ce se hotărăște ce facem cu manifestarea populară de 11 Iunie, zîmbi Șerban Vogoride.

— Rîzi de grijile mele mărunte, zise doamna Cozianu.

— Nu rîd, spuse el cu bunăvoință; dar, fiecare lucru la vremea sa, și la locul său... în ordinea importanței. Vorbim diseară, draga mea.

Se înclină, îi sărută mîna și ieși pe peron.

Lăscăruș Lascari trebuia să plece și el tot într-acolo. Găsi prilejul să mai treacă pe lângă mademoiselle Marchand și să-i sufle:

— Să bagi bine de seamă... Norocul dumitale atîrnă de ce se va întîmpla... Mai ales, nimic ireparabil...

Și plecă repede, agitat, luîndu-l de braț pe Vogoride și lipindu-se de el:

— Acum e acum, Șerbane!

Ceilalți deputați vorbeau și glumeau nervos, încordați, știind că azi și mîine sînt desbaterile hotărîtoare, că reforma agrară va putea fi amînată sau întoarsă după voia partidului conservator, dacă azi sau mîine vor obține majoritatea în chestiunea în aparență neînsemnată a manifestației de 11 Iunie.

Cei ce au luat parte la această ședință a Adunării n-aveau s-o uita nici

odată. Drumul pînă acolo ducea prin oraşul zdrobit de căldură, pestegîrla galbenă şi aproape secată, ce-şi scurgea apa groasă, turbure, dinspre mahalaua tabacilor, cu mirosurile ei putrede şi pestilenţiale, aerul era uscat, praful plutea peste oraş, şi turllele celor o sută de biserici păreau mai depărtate în negura gălbuie, sub cerul de un albastru fără strălucire, apăsător, înnăbuşitor. Pe uliţele dimprejur se îngrămădeau grupuri de oameni, se auzeau strigăte, înspre hanul lui Manuc şi mahalaua Lipscanilor mulţimea era deasă şi se despărţeau din ea inşi care alergau fără să se poată ghici de ce şi încotro, dar păreau să aibe o ţintă precisă şi un rost tainic şi poruncitor. Şirul lung de trăsuri urca neîncetat, la pas, şi intra pe sub bolta turnului Mitropoliei, unde crucile aurite străluceau stins deasupra turllelor galbene ale bisericii celei mari. Mulţi deputaţi urcau pe jos; pe laturile urcuşului pietruit erau adunaţi privitori în grupuri din care izbucneau aplauze la trecerea cîteunui om politic popular. Copacii deşi şi tufişurile ce acopereau costişele dealului, pînă la zidurile vechi de mînăstire, erau plini de praf şi nici măcar rarele adieri fierbinţi dinspre cîmpie nu le tulburau nemişcarea împietrită. Toată colina părea de piatră nisipoasă, galbenă-cenuşie, pe care se tîrau ca nişte gîngănii negre trăsurile, şi ca nişte furnici oamenii în negru, cu jobenul pe cap, într-un şir necurmat. Sus, între biserica Mitropoliei şi clădirea Adunării, era înghesuială de trăsuri şi oameni. Deputaţii intrau salutîndu-se cu un aer de înţelegere cu prietenii politici şi cu o politeţă ironică şi duşmănoasă cu adversarii.

Înăuntru, în sala cea mare, cu portretul sultanului şi cu acela, mai mic, al principelui domnitor, aerul era înnăbuşitor; la început se deschiseseră ferestrele, dar la glasul primilor oratori ferestrele se umplură de capete de curioşi, şi preşedintele porunci să fie închise. De aici încolo, desbaterile se desfăşurară într-o zăpuşeală apăsătoare, care aţîta nervii. Din bănci, răcnete şi întreruperi ţîşneau în mijlocul discursurilor de la tribună. Preşedintele îşi agita clopoţelul. Pînă şi înalţii prelaţi, cu potcapuri negre şi vâluri călugăreşti, cu cruci împodobite cu ametiste pe piept, sub barba căruntă, se arătau neliniştiţi şi chiar agitaţi, ei altădată de un calm cu totul eclesiastic. Kogălniceanu se urcă la tribună, rotofei şi pleşuv, cu un braţ de cărţi la subsuoară; le puse pe tribună şi-şi şterse ochelarii, apoi începu să vorbească. În mijlocul perioadelor celor mai avîntate şi mai generoase, pe cînd vocea-i grasă şi melodică rostogolea imagini vaste şi raţionamente strălucitoare, ochii îi alunecau uneori spre banca ministerială, unde Şerban Vogoride şedea cu capul în piept, fără să-l privească. Lăscăruş Lascari îşi ştergea gîtul, întinzînd disgraţios bărbia. Vecinul lui se aplecă spre dînsul şi-i şopti

— Leul oratoriei noastre parlamentare se teme de un singur ins.

Un membru al opoziţiei, care auzise, şopti mai tare:

— Leul e Vogoride, şi dînsul se teme de Kogălniceanu! Leul a întîlnit un om!

— Sst! Sst! şuerară deputaţii din băncile învecinate. Lăscăruş se mişcă fără astîmpăr; soarele zăpuşitor încălzea geamurile, tăia în bucăţi sala cu paloşele-i de lumină, lăsînd bucăţi mari în umbră. Lăscăruş îşi feri ochii de soarele care-l orbea. Preşedintele, biroul secretarilor şi al stenografilor, tribuna însăşi, erau în semiîntuneric; se vedeau sticlind ochelarii lui Kogălniceanu şi răsuna glasul-i mare şi cîntător, care mergea la inimă. Banca miniştrilor era în lumină; doi îşi ştergeau feţele de năduşală; Vogoride şedea mereu cu capul în piept.

Lăscăruş pierduse şirul, şi nu asculta. Deodată, îl văzu pe Vogoride că se ridică în picioare, şi-şi dădu seama că e tăcere. Kogălniceanu

coborîse în aplauzele a jumătate din Adunare. Trebuia să răspundă cabinetul, și o făcea, în numele întregului guvern, oratorul cel mai bun al conservatorilor. După obiceiul său, fără să se urce la tribună, Vogoride își îndreptă talia masivă și se-ntoarse spre băncile din stînga, pe care le privi rece și fulgerător prin monoclu:

— A vorbit cu arta sa bine cunoscută domnul Kogălniceanu; dar s-o spunem pe șleau; chiar dacă eu aș fi de două ori mai mare orator decît dumnealui, chiar dacă aș avea un glas de sirenă, o gură de aur, nu i-aș putea convinge pe adversarii noștri. Ei și-au însușit cuvîntul domnului Disraeli: „Un discurs bun mi-a schimbat uneori convingerile, dar niciodată votul“!

Rîsete ațîțate izbucniră pe băncile din latura dreaptă; înalții prelați zîmbiră, întorcîndu-și bărbile unul către celălalt. În stînga, deputații murmurau furioși, unul strigă:

— Așa sînteți dumneavoastră, nu noi!

— Domnilor, tună Vogoride și se înveseli deodată: — de ce să ne ascundem după principii generoase? Vreți să le dați țăranilor un bacșiș sub formă de pămînt, și să scoateți la mezat pentru dumneavoastră și ai dumneavoastră uriașele moșii mînăstirești, și încă mai uriașele moșii ale statului!

Murmurul crescă.

— E cinic! spuse de la locul lui Kogălniceanu, indignat, și se uită împrejur, căutînd parcă oameni care să se asocieze la indignarea lui. Dar numai la vreo doi-trei deputați cărunți care mai rămăseseră dintre prietenii și aderenții aripei stîngi dela 1848 și-ai lui Bălcescu, mai văzu el aceeași demnitate rănită. Cei mai mulți mîrîiau, rîzînd-galben: fuseseră loviți în punctul cel mai simțitor, în lăcomia lor nemărturisită, în mobilul cu grije și ipocrizie ascuns al acțiunii lor politice. O vorbă ca a lui Vogoride putea să-i facă urîți și detestați de țărani. De aceea, fără să îndrăznească nimeni a cere cuvîntul în numele opoziției, vreo doi se ridicară din bănci răcnind nedeslușit, protestînd, acoperiți de clopoțelul președintelui.

— Vreți să vă urcați? Cine vă împiedică? rîse Vogoride, scoțîndu-și monoculul și vorbind ca într-un salon. Slujbele vă stau la îndemînă. Dar dumneavoastră vreți totul dintr-odată, dintr-o singură lovitură! Nu vreți să urcați pe trepte, ci pe umerii noștri, apoi de acolo pe streășină, și hop pe acoperiș! Veți cădea și vă veți frînge gîtul!

Strigăte indignate îi innăbușiră glasul.

— La ordine! La chestiune! strigă Kogălniceanu.

— Chestiunea zilei e manifestația pentru aniversarea revoluției din 11 Iunie! răcni Vogoride. Se făcu iarăși tăcere. Și acuma, cu o mare gravitate, aproape emoționat, Vogoride rosti răspicat:

— Domnilor, manifestația ce se plănuiește nu se va face cu buchete de trandafiri, ci cu topoare, cuțite, sulii, furci și chiar puști! Să înceteze a mai crește pe pămîntul țării asemenea trandafiri, al căror parfum este otrava cea mai ucigătoare pentru societatea noastră! Pacea socială, domnilor, e scăparea țării, și voi preferi moartea înainte de a călca sau lăsa să se calce vreuna din legile țării!

— Are lacrimi în ochi, săracul Șerban, zise mișcat beizadea Mitică, întorcîndu-se spre vecinii săi.

— Cer Adunării ori închiderea discuției, ori amînarea ei pentru mîine, nouă iunie! încheie Vogoride și se așeză la loc.

— Amînarea pentru nouă, pentru zece, pentru calendele grecești! rîse Kogălniceanu. Ce tactician! Ce abil comediant!

— Continuăm discuția! Discuția! strigau cei dimprejurul său.

— La vot! răcneau conservatorii. La vot!

Intr-o încordare care putea să scapere dintr-o dată în încăierare, cu priviri sfidătoare, amenințări și cuvinte dușmănoase: „Ne mai întâlnim, domnule, pe alt teren!“, se trecu la vot și majoritatea conservatoare obținut amânarea. Deputații se ridicau, tropotul pașilor și murmurul glasurilor învâlmășite și ațitate umplură sala. Kogălniceanu și prietenii săi rămaseră între bănci și tribună. Vogoride își ștergea monoculul.

— Ai fost măreț, Șerbane, zise Dimitrie Ghica, strângându-i mâna, și cu obrajii tremurând de emoție, sub favoriții cărunți.

Vogoride dădu din umeri.

— Apăr pas cu pas un bastion pierdut, spuse el descurajat. Își făcu loc spre ieșire, urmat de o gloată de amici politici. În ușă era înghesuială. Trecură anevoie printre oamenii adunați pe scări, pe care câțiva vardisti îi țineau cu greu la o parte. Priviri dușmănoase și tăcere întâmpinară ivirea lui Vogoride. El își întepeni monoculul în ochi și ceru trăsura. Nimeni nu-i răspunse. Lăscăruș Lascari întrebă un vardist unde e trăsura Excelenței Sale.

— A plecat acasă, să trăiți!

— Cine-a spus să plece acasă? întrebă Vogoride care auzise și era la un pas de ei, cu prințul Ghica de braț.

— A venit un tânăr în negru, cam galben la față, și a spus că-i poruncă de la Excelența Voastră; m-am dus la vizitiu de i-am spus, și-a plecat.

— Vino să te iau eu cu trăsura mea, zise beizadea Mitică. Sau urcă-te în trăsura lui Lăscăruș, că ești în drumul lui.

Și se duseră toți trei la trăsura lui Lăscăruș, care-și ștergea fața de sudoare.

— Ne vedem mâine dimineată — sau poate astăseară la Sofia, m-auzi Șerbane?

— Bine, Luminăția Ta, fie pe diseară, spuse Vogoride, urcându-se în trăsură. Imprejurul lor era înghesuială, vizitii strigau să se facă loc, caii sforăiau, gata să dea peste privitorii ce se îmbulzeau printre echipagii. Pe când trăsura se urnea încet în urma altor două ce intraseră pe sub turnul Mitropoliei, Vogoride se întoarse spre Lăscăruș:

— Ce-a fost gluma cu trăsura mea?

Lăscăruș voi să răspundă, dar amuți deodată și închise ochii, înfri-coșat. Intraseră sub turn și ieșeau chiar în clipa aceea. În față aveau orașul, cu zecile de mii de acoperișuri, cu masele de verdeată întunecată ale grădinilor și ale zăvoaielor, cu turlile bisericilor sclipind în abureala roșiatică-purpurie a asfințitului care învăpăia văzduhul plin de pulberi deasupra Cotrocenilor. Și aici, la un pas, lipit de zidul turnului, stătea un om tânăr îmbrăcat în negru, a cărui față galbenă ca ceara, ai cărui ochi ca niște cărbuni stinși, Lăscăruș Lascari le recunoscă într-o fulgerare. Tânărul ridica un pistol și-i ținea. Lăscăruș închise ochii. Pocnetul detunăturii îi asurzi urechea dreaptă. Simți mirosul tare de praf de pușcă ars.

O clipă nu știu nimic. Apoi se gândi: „Nu m-a lovit“. „Nu m-a lovit, nu m-a lovit!“ răcni în el o bucurie uriașă, și spaima. Avea să urmeze încă un foc. Dar nu urmă nimic. Deschise ochii. Fumul alb de praf de pușcă se destrăma. Se uită spre stînga: tufișurile se mișcă o clipă, apoi împietriră din nou. „A fugit“.

— Ce-a fost, Șerbane? îngăimă Lăscăruș înghețat de frică. Șerban Vogoride ședea în dreapta lui, cu capul pe piept ca pe banca ministerială. Dar nu mai avea pălărie. Pălăria căzuse jos în fundul trăsurii. Șerban era schim-

bat la față, cu ochii întredeschiși, și părea ciudat, parcă se gîdea la ceva, sau încerca să-și amintească de ceva, din răputeri.

— Ce e, Șerbane? Ești amărît? se gîngăvi Lăscăruș, simțind că i se face frig. În clipa aceea auzi, limpede de tot, deși departe, cum strigă cineva:

— În Vogoride au tras!

Își dădu seama că e glasul lui Dimitrie Ghica. Dar nu mai știu de nimic, cîtăva vreme. Oamenii care se repeziră la trăsura, întrebările încâlcite, răcnetele, agitația vardiștilor, glasul prefectului poliției, Nicolae Bibescu, care striga:

— Să se închidă porțile să nu mai iasă nimeni din sală!

Toate astea nu-l putură scoate din năuceala care-l făcea să bîlbîie numai vorbe fără șir. Întreg acel sfert de ceas fu numai zăpăceală, strigăte, agitație. Abia tîrziu veniră roșiorii din garda domnească, să păzească locurile și să gonească pe nepoștiți. Dar pînă noaptea tîrziu se adunară grupuri de curioși care nu se puteau apropia de locurile pustii și de sala unde rămăseseră hîrtii pe pupitre și scaune răsturnate, dar unde nu mai era nimeni.

V

Lăscăruș Lascari se duse acasă și bău cafele, plimbîndu-se singur prin odaie. Știa mademoiselle Marchand? Ce amestec avea? Știa Davida? Ce rost avea Davida în toate astea? Lui Lăscăruș îi era frică pentru el, pentru patima lui, frică de lucrurile necunoscute care se puteau întîmpla. Seara tîrziu nu mai putu răbda, ceru cealaltă trăsura — pe cea de după amiază, cu perna plină de sînge, vroia s-o dea la carosier, să-i schimbe perna, și s-o vîndă, cu preț cît mai bun — și porni. La Cozieni erau luminate numai două ferestre. Putu intra ca prieten al casei. „Cucoana Sofia era bolnavă“. Ceru să vorbească guvernantei. Palidă, cu părul netezit și strîns în coc, mademoiselle Marchand îl întîmpină în salonul pustiu unde ardea numai o lampă:

— *C'est terrible, cette pauvre madame Cozianu souffre éffroyablement,*)* zise ea. Pentru Vogoride nu avu nici un cuvînt. Lăscăruș, livid și gras, o spiona cu ochii lui tulburi:

— Da, Vogoride era un prieten bun al lor...

Guvernanta strînse buzele și nu spuse nimic. Lăscăruș mai încercă de vreo două ori să aducă vorba despre Vogoride, dar ea tăcea îndărătnic. În sfârșit, spuse:

— Era un om rău.

„Nu știe nimic“, se gîndi Lăscăruș, care schimbă vorba numaidecît:

— Azi după amiază, ați fost acolo?

— Da... Tînărul nu era acasă... Dar însăși vizita e de ajuns. I-am și trimis scrisoarea, cu amîndouă veștile, domnului Cozianu.

— Foarte bine! Foarte bine... Foarte bine!

— Domnule Lascari... v-ați mai gîndit la mine?

— N-ai nici o teamă, domnișoară. Cum se face treaba, ești o persoană independentă. Nu bogată, dar cu mica dumitale independență materială, zise grăbit și larg Lăscăruș. Guvernanta înclină ușor capul:

— Mulțumesc... Sînteți foarte generos...

— Așa sîntem noi, orientalii... Ce face Davida?

— Are o criză de nervi, ca și maică-sa, dar din alte motive, cred... Plînge și nu vrea să vadă pe nimeni.

*) E îngrozitor, biata doamnă Cozianu suferă înspăimîntător.

— Aha, așa... murmură gînditor Lăscăruș. Bine; bună seara; am să mai viu pe aici și mîine.

A doua zi și a treia zi, Lăscăruș care stătuse să se gîndească toată noaptea, umblînd ca un strigoi și sunîndu-și nervos banii în buzunar, umblă prin tot orașul. Află că principele Cuza se înfuriase cumplit de vărsarea de sînge, ceruse să se descopere numaidecît făptașul, și că foarte mulți oameni fuseseră luați pe sus și închiși la Plumbuita. Nimeni nu se îndoia că fapta fusese pusă la cale în cercurile din jurul lui Rosetti și Kogălniceanu, deși aceștia se lepădau de asasinat și de răspunderea morală pentru el. Lăscăruș îi vizită chiar și pe ei, spre marea lor surprindere. Ceru să le vorbească între patru ochi și se arată părtaș al ideilor lor, de multă vreme bătut de gîndul de a-i urma pe ei, nu pe conservatori, în arena politică. De altfel, lăsa să se înțeleagă că el știe cine a plănuit și cine a săvîrșit fapta; frămîntîndu-se în fotoliu, zîmbind cu dinții lui verzuși și schimonosindu-și fața în ticuri și-rețe și amabile, îi băgă în cap lui Rosetti: că de bună seamă „conul Mihalache” a urzit atentatul, și că însuși Vodă nu e străin de el, iar lui Kogălniceanu îi insinuă că el, Lăscăruș, are dovezi sigure de răspunderea lui Rosetti, „și poate chiar a lui Cuza”. Așa, din bănueli și zvonuri obscure, din convorbiri tainice în doi la lumina unei lămpi al cărei abajur lumina numai covorul de pe masa de lucru a lui C. A. Rosetti sau a lui Kogălniceanu, se țesu urzeala de nesiguranță, de vinovăție amestecată cu triumf, care a dus, precum se știe, la închiderea anchetei și la neștiința desăvîrșită ce domnește pînă astăzi asupra pricinilor imediate ale uciderii lui Șerban Vogoride. Dar din toate astea, Lăscăruș Lascari se alege cu stima amestecată cu oarecare teamă și repulsie a fruntașilor opoziției; iar după lovitura de stat a lui Cuza, naivii se mirară văzîndu-l membru al Camerei, în sînul partidului lui Kogălniceanu și C. A. Rosetti, în care partid dealtfel, ascensiunea lui a fost pe cît de nevăzută, pe atît de reală, mai ales cînd Brătianu începu să-și întemeieze dominația absolută asupra partidului liberal, și să-i îndrepte politica spre țeluri tot mai depărtate de cele vechi.

Lăscăruș nu veni a doua zi în casa din Culmea Veche; se întîlni cu Cozianu întors dela țară, în îmbulzeala de redingote negre, cucoane în doliu, ofițeri în mare ținută și cu o fundă neagră la mînerul săbiei, ce astupau Calea Mogoșoaiei în fața bisericii Sărindar, unde era expus trupul răposatului, în frac, cu ordinele și decorațiile turcești, rusești, austriace și romînești sclipindu-i pe piept, și cu o lumînare în mîini. Pe cînd trecea Cuza, urmat de ofițerii Cîrții și de miniștri, Lăscăruș se apropie de Cozianu, care se întîlnea cu prieteni și rude și împărțea strîngerii de mîini. Cozianu era întunecat ca totdeauna, și cuprins de o agitație febrilă, care-l făcea uneori să zîmbească și chiar să rînjească un rîs nelalocul lui:

— Ce nenorocire, monșer... Ce să-i faci: loviturile soartei; da, e o mare pierdere pentru țară... (și altuia:) — Da, monșer, și-a făcut-o singur; eu i-am spus de multe ori, dar n-a vrut să mă asculte, era insuportabil... (altuia:) — Da, Sofia e bolnavă (și aici se posomora iar), exagerează și ea; toți sîntem muritori.

Lăscăruș îi spuse discret:

— Sandule, am să-ți vorbesc într-o chestiune însemnată...

— Bine, vino după amiază.

După amiază, Lăscăruș veni și ceru să-i vorbească Davidei întîi, și să nu fie anunțat încă stăpînul casei. Era în frac, și cu un buchet de trandafiri albi în mînă. Davida trimise vorba că se simte rău, și că nu-l poate primi.

— Nu face nimic, mă duc eu și-i bat la ușă, zise Lăscăruș. Îl lăsa acolo pe

feciorul uimit și intră în odaia Davidei. Fata sări în sus de pe scaun. Era în rochia ei verde ca măslina crudă, pusă neglijent, descheiată la mînici și la gît. Era palidă, cu ochii mari și arzători, și cu părul lucios răvășit pe umeri. Mademoiselle Marchand se ridică și ea în picioare și protestă:

— *Mais, monsieur...*

— Ca vechi prieten al familiei, pot să vorbesc singur cu pupila dumitale; și am ceva foarte important să-i spun, zise Lăscăruș, amabil și strîmbîndu-se de nervozitate. Lasă-ne o clipă singuri.

— Nu pleca! exclamă fata. N-am nimic de vorbit cu nimeni!

— Mă duc să-l avertizez pe tatăl dumitale, murmură mademoiselle Marchand; ieși și se așeză pe un fotoliu în salon. Davida rămase singură cu Lăscăruș. Acesta puse buchetul pe o masă și spuse:

— Știi că am fost cu el în trăsură. Nimeni nu bănuiește măcar cine l-a omorît. Eu însă, știu. Eram în trăsură.

Davida înțepeni, dreaptă și privindu-l fix cu ochii ei arzători. Era slabă și neagră și subțire — încă un copil. Lăscăruș, gras și nespălat (fracul îl făcea să pară și mai unsuros), zise:

— Ții mult la prietenul dumitale?

— La care prieten? suflă Davida printre buze pălite și uscate.

— Care l-a omorît. Știi tu bine care, spuse familiar, aproape părintește, Lăscăruș Lascari și se așeză în fotoliul părăsit de mademoiselle Marchand.

— Știu tot, adăugă el.

— De unde? De la cine ?

— Ce te privește ? Pot să-ți spun un lucru. Vodă e scos din fire, și vrea să-i spînzure pe făptaș și pe complicii lui.

Nu era pedeapsă cu moartea în legile Principatelor-Unite, dar Lăscăruș socotea că Davida nu știe, și că în clipa asta n-are să se gîndească să se asigure. Era doar un copil.

— Dacă-l prinde, o să spuie tot; o să știe ăia dela Agie să scoată din el și ce n-a făcut. O să se afle și de tine; o să fie un scandal cumplit; taică-tău își zboară creerii și maică-ta înnebunește.

Davida se așeză, cu mîinile pe genunchi; îl privea, rătăcită, cu gura întredeschisă. Lăscăruș se apropie de ea și-i luă mîna într-ale lui; mîna aceea mică și rece și fragedă îl tulbură; o lăsă și se depărtă iar: trebuia să-și păstreze cumpătul.

— Ca om politic și cetățean am datoria să spun că l-am văzut ridicînd pistolul, zise Lăscăruș. Tremura. Tremura și Davida. Dar Lăscăruș, tremurînd, zîmbea cu dinții-i verzui.

— Numai că eu țin la tine și la ai tăi, și n-am s-o fac. Mă duc chiar acum la taică-tău și te cer de nevastă.

Tăcu, așteptînd. Davida se ridică și îngîmă:

— Nu...

— Ce-ai spus ? întrebă amabil Lăscăruș, tremurînd. Davida căzu pe pat și începu să plîngă. Lăscăruș se apropie și o mîngîie pe păr, pe umeri, pe spate, pe talie.

— Las-că nu-i nimic. Îți trece. O să scapi... Te scape eu... Și pe el îl scap...

Davida începu să plîngă și mai tare, cu desnădejde, icnînd ca un copil. Lăscăruș deschise ușa și o chemă cu glas tare pe mademoiselle Marchand. Aceasta se ivi într-o clipă.

— Stai cu ea. N'o lăsa nici un pas, să nu facă vreo prostie. Și se duse la Alexandru Cozianu cu care se încuie în biroul acestuia. Cozianu era fericit că scăpase de Vogoride, turbat de ură pe nevastă-sa, speriat de ce-i spusese mademoiselle Marchand despre pasiunea netrebnică a Davidei

pentru un om de nimic, al cărui binefăcător fusese el, Cozianu. Aproape că-i sări de gît lui Lăscăruş cînd îl auzi că o cere pe Davida:

— *Tu ești un adevărat prieten!* zise el îmbrățișîndu-l. Dar cu Davida ai vorbit?

— Da, și primește, dacă dumneata primești.

— Bine că mă iubește ea cel puțin, murmură Cozianu, încruntîndu-se.

— O să trebuiască să vorbim și cu coana Sofia, zise Lăscăruş.

— E prea mîhnită acuma ca să se mai gîndească la copiii ei, rîse dur și amar Cozianu. Nu e nevoie.

În zilele acelea, Anghel Popescu veni de cîteva ori să întrebe de Davida, dar slugile, care primiseră porunci straşnice de la mademoiselle Marchand, îl respinseră. Ceru să vorbească guvernantei, care-l primi cu răceală și cu un dispreț ucigător:

— După cum te-ai purtat în casa binefăcătorului dumitale, mă mir că mai ai nerușinarea să vii aici!

Încercă să-i vorbească lui Cozianu, dar feciorii îi spuseră:

— Dom-le Anghel, nu mai veniți, că nu e bine. E foc boierul...

Se întoarse acasă și zăcu singur, neștiut, fără să mănînce. Cînd ieși, nu știa nici el peste cîte zile, și se mai duse odată în Culmea Veche, află că boierii au plecat ca să facă la țară cununia duduii Davida cu conașul Lăscăruş. Se-ntoarse în neștire, se culcă și nu se mai sculă: peste cîteva zile muri de friguri la creeri. Cozianu o dădu afară pe mademoiselle Marchand, deși ea îi declară cu mîndrie că n-are nimic să-și reproșeze, că a veghiat asupra purtării Davidei, dar că n-avea nici o putere asupra sentimentelor ei. Totuși, guvernanta nu se împotrivi prea mult; spera să se retragă acasă la Nogent cu micul capital din care Lăscăruş urma să-i dea a doua jumătate; dar Lăscăruş îi trase chiulul, și nu-i dădu nimic; dimpotrivă, mademoiselle Marchand se trezi la hotel, cu un mandat de expulzare: trebuia să plece din Principatele-Unite în douăzeci și patru de ceasuri. De la plecarea ei, nu i se mai știe urma.

Cozianu și cu Sofia Cozianu trăiră la țară cîteva ani. Cozianu nu vorbea cu nevastă-sa decît strict cît era nevoie. Prin 1870, muri de o mîncare de ciuperci. Zvonurile care umblară o vreme, că l-ar fi otrăvit Florica, țiganka cu dinți putrezi, nu găsiră crezare. Sofia Cozianu se mărită iar, cu un baron Bodman, la Viena, și se crede că a fost fericită.

Iar Lăscăruş și Davida Lascari avură, încă din primii ani, cinci copii, ai căror urmași există și azi. Lăscăruş a fost unul din guvernatorii Băncii Naționale. S-a vorbit mult despre figura enigmatică și sinistră a lui Eugeniu Caradă, care conducea în umbră „Oculta”, directoriu ascuns al partidului liberal. Dar Caradă nu era decît o copie ștearsă a grăsului și verzuiului Lascăr Lascari, inspiratorul livid al multora din manevrele politice ale liberalilor în anii aceia, astăzi de mult uitat, pe atunci aproape neștiut dar cu atît mai puternic. A murit în Elveția, de un cancer, iar Davida i-a supraviețuit puțin. Există un portret al ei din 1860, o fotografie făcută după metoda părăsită de atunci, a lui Daguerre. Și o altă fotografie, din 1889, la un an înainte de moarte. Prima arată o fată de vreo optsprezece ani, în crinolină și cu fișii subțiri de dantele la gît și la mîneci. Fața îi e îngustă, copilărească; Davida își ține capul sus cu o mîndrie sălbatică, iar ochii ei mari și negri privesc ca spre o soartă eroică și spre o lume pe care ființa aceasta o va cuceri. A doua fotografie e a unei femei trecute de patruzeci de ani, colțuroasă, slabă, cu gura suptă și ochii încercănați; pare încăpățînată, uscată și dură, iar privirea ei e pustie, plină de desnădejdea ostenită a unui om care nu înțelege, n-a înțeles și nu va înțelege niciodată.

DEMOSTENE BOTEZ

NOAPTE

E noapte. Lampa mea cu abajur
O lună plină-așterne pe birou.
Dorm oameni, lucruri, toate, împrejur.
Din stradă nu se-aude un ecou.

Lumina nemișcată și rotundă,
Pune-o pecete albă de lentilă,
Pe manuscrisul început, pe filă,
Și-alături face noaptea mai profundă.

Cu capul aplecat nu văd ce-i după
Conturul alb al cercului lunar,
Și literele-apar ca sub o lupă
Pe manuscrisul neciteț și rar.

Așez arar, o vorbă, o silabă
Ca pietrele-ntr-un chip de mozaic.
Le potrivesc alături, fără grabă,
Cu o mișcă grea de ucenic.

Dar liniștea aceasta dintr-odată,
Parcă-a țipat prelung ca o chemare,
Că-a fost pe ne-așteptate sfișiată,
De-un fluerat de tren din depărtare.

Și apoi, repetat ca un refren,
Prin smoala nopții a ajuns la mine,
De-abia simțit, din nevăzutul tren,
Și vuietul vagoanelor pe șine.

Prin sgomotul acela surd, vulcanic,
Ca o neliniște subpământeană,
Eu am văzut acolo un mecanic,
Minînd locomotiva lui în goană.

Și ochii lui rotunzi eu i-am zărit,
Tăind în beznă două puncte mici
Sub piatra neagră-a cerului boltit,
Printre scînteii, ca niște licurici.

*Și fluieratul trenului fugar,
In ceasu-acel tîrziu, mi s-a părut,
Ca un semnal de frate, un salut,
Ce mi-a trimis mecanicul în dar.*

*De-accea potrivesc aici, în șoapte,
Cuvinte dăltuite, pîn' tîrziu,
Ca, drept răspuns, să le trimit în noapte,
Acelui om pe care nici nu-l știu.*

GEORGE TUTOVEANU

NICIODATĂ

*Dinspre apus se-nalță glasuri iar
Vestind furtuni, vrînd codrii să-ncovoie.
Bocesc prin crînguri, urlă prin zăvoaie
Și peste șesuri bombăne-n zadar.*

*Scrîșniri de paloș, strigăt de războaie,
Tumult, zăpor de cai, prăpăd barbar,
Chemări de clopot, bucium de hotar,
Tunete lungi învîrtejiri de ploaie.*

*Dar noi cunoaștem glasurile-aceste,
Și toată-amara, crunta lor poveste
Trăită-n largul vremilor, o știm:*

*Din suferința noastră-i ridicată
Cetatea acesta-n care viețuim
Și n-o s-o-nvingă nimeni, niciodată!*

PARCUL KREMLINULUI

*Intrăm pe poarta veche cît balada,
Trecutul tot reînviază-n zare,
Un cavaler de bronz strîns în pieptare
Și-a ridicat de șase secoli spada...*

*Un tun uriaș cu țeava răsturnată,
Monumental împarte pe alee
Regretul său că-n ani de epopee
El n-a bufnit spre ceruri niciodată!*

*Și soarele cu sulii ruginite
Desprinde iar stejarilor agale,
Cu frunze mari scînteetoare zale,
Pe care calci ca peste oseminte...*

*Dar iureș viu ca matca primăverii
Trezește firea, freamătă grădina,
S-a ridicat pe virfuri și glicina
Și-a salutat voioasă pionierii!*

DIMINEAȚĂ DE IUNIE

*Iși apleca salcîmul o creangă înflorită
Să-și caute polenul în stupii noi din vie,
Cînd mi-a adus stuparul pe masa împletită
Un fagure, ca luna, cu miere aurie...*

*Foșnea adînc prisaca de zumzur de albină,
De parcă-n stupi nu mierea ci codri-ntregi de floare,
Livezi fără de margini și cîmpuri de suljină
Iși împărțeau din rodul lor picurat din soare!*

*Și am sorbit din faguri o miere aromată
Spunînd: — „E rai nectarul!”*

— Păi, cum ai vrea să fie!...

*Și-a mai grăit bătrînul privind grădina roată:
— Vezi, mierea asta-i suptă din inima Rusiei!*

ANA NOVAC

LA ÎNCEPUTUL VIETII

(Scene din viața unui institut)

Piesă în 4 acte

PERSONAGIILE :

ȘTEFAN POP	— director de teatru (Balaurul)	}	profesorii institutului
ADAM	— directorul institutului		
ELLA	— actriță		
DEMETRIU	— actor		
DAN	— actor		
BOGDAN	— asistentul lui Ștefan Pop		
BARONEASA	— actriță		
MATEI	— figurant bătrîn		
MARICA	— figurantă, apoi studentă		
ANA			
LIA			
BALERINA			
ANDREI	— studenții institutului		
MIHAI			
PAVEL			
TIBBY			
JUDY			
REGISORUL DE CULISE			
DAMA DE ONOARE			
COSTUMIERA			
1 MAȘINIST			
CURTENI, STUDENȚI			

Dreptul la fericire nu-l are decît cel ce zilnic se
avîntă la lupta pentru el.

Goethe-Faust

ACTUL I

Grădina interioară a unui teatru, pe malul apei. În dreapta, o parte din clădirea teatrului, luminată. Reprezentația a început. Cînd în grădină e liniște, glasurile actorilor de pe scenă se aud deslușit. O ușă mică și cîteva trepte duc în culise. Grădina e neglijată, destul de pitorească: copaci bătrîni, mese și bănci de grădină. La ridicarea cortinei, cîteva dame de onoare de pe timpul lui Richard al treilea, trec în fugă prin scenă, ținîndu-și trena. În față, lingă o masă, stă Marica — bine făcută, cam plinuță, de vre-o treizeci de ani, — și Matei — figurant bătrîn. Alături, Pavel — tînăr — stă rezemat de un copac.

Toți trei sînt costumați. Marica tricotează. Pe masă o sticlă, un pahar. În fund — mișcare, agitație, chiar atunci cînd nu sînt indicații speciale pentru asta: pe scenă și între culise se duce o muncă febrilă.

Acțiunea piesei se petrece într-un oraș de provincie între anii 1946—1949. Ea începe într-o vreme cînd în teatru domnea încă atmosfera și toate racilele teatrului burghez.

UN GLAS DIN CULISE: Marica!... Maricaaa!... (*Marica oftează, dă să se ridice*)

PAVEL (*oprind-o*): Las-o, n-are decît să se îmbrace singură. Dumneata ai fost angajată în figurație, nu cameristă. E o chestiune de principiu.

MATEI (*mormăind*): Din principii nu-ți poți plăti chiria.

MARICA (*se ridică, neliniștită*): De ce o fi întîrziind vară-mea? ... N-a mai fost pe aici... Mă tem să nu se rătăcească singură.

PAVEL: Da'cîți ani are vara dumitale?

MARICA: Astă vară a împlinit optsprezece. (*cu duioșie*) Draga de ea... și are de-acu diplomă. E învățătoare. Dar vrea să ajungă actriță — e visul ei. Eu... ce să-i spun? (*oftează*). Mihai, logodnicul ei, a și început să joace. În piesa asta are un rol important.

MATEI: Să joci un rol ca ăsta nu-i lucru greu.

MARICA: Dumneata joci totdeauna ușor rolurile altora.

PAVEL: Iar vă certați? (*Iși toarnă în pahar*).

MARICA: Iar bei? Ești încă copil. Ai să-ți bei și fărîma de minte pe care ți-a dat-o dumnezeu.

PAVEL: Pentru mine și asta e mult. (*ride*) N-am ce face cu ea... Bine, bine, nu mai beau. (*pune paharul pe masă*).

MARICA: Dă-mi mîna! (*îi măsoară mîneca*) Acum vor să dea amîndoi examen de admitere la școala de teatru. Numai de-ar reuși!... Cică ar fi sosit o comisie anume pentru asta.

MATEI: O comisie! (*ride*) Ce crezi, cîți membri are? — Unul! De o săptămînă se zbate aici ca peștele pe uscat. Nimeni nu-l ia în seamă. Cît despre artă... se pricepe cît mă pricep eu la astronomie. E eismar de profesie.

PAVEL: De unde știi?

MATEI: Mare filozofie! Pînă și între miniștri sînt muncitori! Acum sînt muncitorii la putere. Ei guvernează statul.

MARICA (*uluită*): Singuri?

PAVEL: Nu, toți laolaltă.

MARICA: Înțeleg. (*pe gînduri*) Acum înțeleg... (*revine asupra ideii*) Adică cum vine asta?

MATEI: Foarte simplu. (*se ridică, cu emfază*) Prima: egalitate, egalitate și iar egalitate!

ADAM (*se oprește lingă el, zîbind*): Nu tocmai...

MATEI: Dar pe aproape. (*recunoscîndu-l, încurcat*) Discutăm și noi...

ADAM: Poate a fost pe aici... Nu l-ați văzut pe Cardaș?

PAVEL: E pe scenă.

ADAM: Mulțumesc. (*pleacă*).

MATEI: Vorbești de lup și lupul la ușă.

PAVEL (*mirat*): El e profesorul?... Il știu doar! Mi-a împrumutat și o carte. (*se gîndește*) Vladimir... (*vesel că și-a amintit*) Maiakovski!... Cardaș îl știe de acasă.

MATEI: Pe Maiakovski?

PAVEL: Pe profesor. Și-a dat toate examenele. Dar n-a profesat din motive politice. L-au tot hărțuit... a stat și la închisoare. Și acum suferă de nu mai știu ce. Dar n-a dat înapoi. — Pînă trăiesc, zice, pînă respir, voi lupta pentru revoluția mondială!

MATEI: Printre palăte? (*ride*)

MARICA: Ce, noi nu sîntem oameni ca toți ceilalți?

PAVEL: Noi sîntem genii — o categorie specială. Dar vreau să vă întreb: — cum vă place noul nostru coleg, acest Cardaș? Nostim, nu?... Tace, tace, iar cînd spune ceva, i se aprind ochii. L-am întrebat odată: și ce vreți în fond cu revoluția asta? (*schimbînd glasul*) „Vrem ca niciodată pe acest pămînt nici un om să nu mai poată fi umilit!” (*gînditor*) „Ca niciodată pe acest pămînt nici un om să nu mai poată fi umilit!”... Ziua lucrează la fabrica de încălțăminte, iar seara face zece kilometri pe jos numai ca să poată striga cu alți treizeci: „Glorie învingătorului!” sau „Jos cu tiranul!”...Moare după teatru!

MATEI: N-are reumatism.

MARICA: Ce prozaic ești! (*o vede pe Ana care se apropie*) Uite-o, a venit!... Draga mea! Frumoasa mea! (*se ridică s-o întîmpine*).

ANA: Nu mă urmărește nimeni?... Cum am mai fugit!... Portarul nu mă lăsa să intru. M-am strecurat pe sub nasul lui... Am venit prin culise... (*privind înapoi*) Grădina teatrului?... Frumos...

PAVEL: Da, seara și urzica e plantă de seră... Dar s-o vedeți la lumină... Mă iertați. (*se înclină*) Pavel.

ANA (*Maricăi*): Pe Mihai nu-l pot vedea pînă la pauză. (*ride fericită*) Are succes! Toți spun că are succes! (*dinspre scenă se aude o voce pițigăiată*) „Ce, tremurați? Toți tremurați de frică?”

ANA (*neplăcut impresionată*): Intotdeauna... face așa?

PAVEL: Numai cînd vorbește...

ANA: Și, de ce... o răbdați?

MATEI: Chestiunea stă pe dos: ea ne rabdă pe noi. Dacă soțul ei, domnul baron, ar înceta să ne subvenționeze — ne putem lua tălpășița, duduie. (*Ana nu știe ce să spună. De pe scenă se aude vocea lui Gloucester: „Frumusețea ta m-a dus pe această cale /Frumusețea ce-n vis m-a ispitit/ Ca să ucid o lume-ntreagă /Pentru o oră pe sînul tău iubit“.*)

ANA (*recită*): „Să fi citit cu gîndurile tale /Frumusețea de pe fața-mi, călăule/ Cu unghiile mi-ași fi smuls/“...

ANDREI (*în costum de paj, se apropie de ea, recită*): „Acești ochi n-ar supraviețui frumuseții tale!”

ANA: Cunoști textul? Ce bine! — E bucata mea de examen.

ANDREI: „Ochii tăi, doamnă, m-au vrăjit!” (*se înclină*) Cardaș.

MARICA: Bravo! Dumneata nu ești pe scenă?

ANDREI: Ba da. (*se așează pe iarbă, posomorît*).

MARICA: Ce s-a întîmplat?

ANDREI: Conformația gurii mele e nesatisfăcătoare (*toți îl privesc mirați*). La început totul mergea bine. Strigam și eu împreună cu ceilalți: „Trăiască regele Richard!”... Deodată, se îndreaptă spre mine, mă scoate

din rînd: „Richaard... aaa, spune aaaa!“ — Dumneata — zice — articulezi greșit. „A“-ul dumitale e sărac, strîmt. Cu un astfel de „a“ — n-ai ce face în teatru.

MARICA: Balaurul!

MATEI: Așa ți-a spus? Ei, poți să-i pui cruce!

ANA: Pentru un „a“?!

MATEI: „A“ sau „b“, nu contează. El e directorul. Dacă lui îi place, și un țîntar poate juca rolul principal. Iar dacă nu — „a“, „b“, „c“, n-ai unde face apel. Dumneata, drăguță, poți să te știi Greta Garbo, — dar să te ferească dumnezeu să tușești altfel decît își imaginează el dinainte: pînă la moarte ai să joci același rol: „un glas din mulțime“!

ANA: Vorbești serios?

MATEI: Pe vreme umedă nu glumesc niciodată. Mă chinuie reumatismul.

MARICA: De ce nu te duci acasă? Pune ceva cald...

MATEI: Am o apariție în actul IV.

ANA ((cu interes)): Ce creați?

MATEI: Pe mortul din dreapta. Douăzeci și două de minute stau înțepent, iar văduva îndurerată se învîrte în jurul meu și mă tot scuipă. Imi vine să urlu — dar n-am dreptul nici măcar să respir: sînt mort.

MARICA (după o pauză): Să-ți spun ceva? Pe dumneata tot te mai roade ambiția.

MATEI (pe gîndiri): Ceva mă roade, e drept...

MARICA: Nu poate fiecare ajunge un Lear sau un Hamlet.

MATEI: Fiecare — nu. Dar eu aș fi putut. Eu am avut scînteie.

MARICA: Păcat că ai băut-o.

MATEI: Am băut. Dar dumneata? Și dumneata ai băut? Cît despre talent, ai mai mult ca toți ăștia la un loc. Totuși, de zece ani stai în culise: „un glas din mulțime“! De ce? — Trebuie să știi să da idin coate, asta e!

MARICA (oțînd): Trebuie să ai noroc...

ANA (se ridică brusc): Noroc! Asta au inventat-o cei care n-au curajul să lupte singuri. Firește, e mai ușor să condamni lumea, norocul, decît pe tine însuși (Andrei o privește cu un viu interes, pauză penibilă)

MATEI (înclinîndu-se, ironic): Mulțumim... mulțumim cu plecăciune... Vom vedea cum ai să lupți dumneata.

MARICA (rugător): Dragii mei... la ce bun?... nu trebuie...

ANA (mai potolit): Nu știu cum am să lupt. Știu doar atît, că doresc din tot sufletul, din toate puterile mele, să ajung actriță. Dar dacă s-ar dovedi că am greșit, că n-am talent — n-aș insista nici o clipă. Aș găsi în mine puterea să renunț.

MATEI: Crezi că alții nu s-au gîndit la asta?... Numai că, vezi, omul așteaptă mereu. Așteaptă ceva... Poți să-i spui de o sută de ori că n-are talent... Nu vorbesc despre mine: eu, cum s-ar spune, „părăsesc scena“... O spun în general... (declamă) „Fiți mai dîrji voi, ce-mi veți lua locul!“ „Pompă vitejească, glorie plătită cu sînge, — dumnezeu cu voi: pentru Othello, soarele a apus!“... (Balerina vine în fugă dinspre culise, e cît pe aci să-l răstoarne) Ei, ei,... mă ia vîrtejul! (dispare. O fată, apoi un bărbat cu cămașa deschisă, fug după balerină. Agitație, țipete. „Ajutor“... „prindeți-l, o omoară!“)

ANA (îngrozită): Ce e asta?

PAVEL: O bat pe balerină.

MARICA (oștează): Iar?

ANA: O bat? De ce o bat?

PAVEL: Fură. Mai bine zis, își însușește. Ce să-i faci? Și baletistele trebuie să mănince... *(pauză, apoi pe gânduri)* Talentul... da, talentul... Vor-bim mereu despre el... Dar ce e în fond? În ce constă?

MARICA *(încet)*: Cine știe?

ANA: În ce constă? — N-aș putea spune. Dar cred, da, cred că un adevărat talent nu s-a pierdut încă în istorie.

PAVEL: Pentru că pe cei ce s-au pierdut nu-i cunoaștem. Lipsesc din istorie... Cîți au fost? Cum s-au poticnit? Cine le-a rănit sufletul?... S-au scufundat. Nimeni nu-și amintește numele lor — cu toate că și ei s-au străduit, și ei au suferit, și ei au filozofat despre talent...

MARICA: Ce deștept ești!... Dumnezeu să te țină...

PAVEL: Căutăm talentul, da, îl visăm... Privim luna: poate ne va pica de sus o Duse sau un Beethoven... Pălăvrăgim într-una: „Talentul așa, talentul pe dincolo... ah, talentul!“... Vocea ne tremură, nasul ni se înroșește de emoție. Iar în realitate, îl trădăm de o sută de ori în fiecare zi, îl călcăm în picioare...

ANA: De ce?

PAVEL: Simplu. Pentru că nu e în lună, ci aici, aici, — în ea, în mine, în dumneata! Dar asta e prea prozaic, lipsit de mister. În sufletul omului sănătos talentul încolțește firesc, ca iarba în pămînt.

ANA *(nerăbdătoare)*: Dă-mi voie!...

PAVEL *(n-o ascultă)*: Numai că iarba crește de la sine, pe cînd talentul trebuie plivit, trebuie îngrijit. Dar ce facem noi? De cum a răsărit, îi punem în față oglinda: privește-te, cît ești de stîngaci, de ridicol! Cum îndrăznești să sperii?... *(pe gânduri)* Odată o vom înțelege poate: nu există nimic mai sensibil, mai măreț pe pămînt! Oamenii vor iubi și vor stima talentul, și îl vor păzi ca pe cea mai scumpă comoară. Atunci nu vor mai exis-ta suflete încovoiate, seci, — și mie mi se pare că și cel mai mic om va fi un uriaș față de noi. *(zîmbește jenat)* Amin. *(pauză)*.

MARICA *(îngîndurată)*: Dumneata ar trebui să scrii... da, să scrii. *(unde va bate un ceas. Toți tac, pe gânduri.)*

ANA: Zece.

MARICA: Zece... *(cască)* Și așa copii, azi nu vă luați la hartă... Andrei!... A adormit? *(în întineric nu-și dau seama: toți privesc într-acolo)*.

ANDREI *(brusc, deșteptîndu-se parcă)*: Odată!... Odată vom înțelege!... Dar de cine depinde ca acest „Odată“ să fie mîine, nu: azi!? Îți închipui poate că vremea asta minunată va cădea din senin? *(se ridică)* Ah, ce poftă aș mai avea să vă scutur! Oameni în toată firea, tineri, sănătoși, — în jurul lor totul clocotește — și ei ce fac? Stau și oftează „odată... peste o mie de ani!“ Am auzit că directorul vostru, balaurul, n-a citit un ziar de douăzeci de ani. E cu toane ca o fată bătrînă... Dacă la noi în fabrică cineva umblă pe cap, e limpede: a înnebunit. Dar aici asta se cheamă „personalitate“, „geniu“! Iertați-mă, dar geniile sînt inevitabil...? *(arată la cap)*.

PAVEL *(prețios)*: Hotărît, noi avem ceva... specific... Conformația psihică a artistului.

MARICA *(izbucnind, cu furie)*: Conformație! Psihic! Măcar de n-ați minți!... Băutura, mizeria, o viață urîță, rușinoasă!

ELLA *(în costumul reginei Margareta, se apropie însoțită de o damă de onoare)*: Ce seară plăcută! *(se oprește lângă Pavel, cerî foc)*.

PAVEL: Mda. *(o servește. Ella dă din cap, se depărtează. Dama de onoare rămîne în picioare lângă masă)*.

ANA (*privind după Ella, vrăjită*): Ea e, nu-i așa? E minunată! E cea mai mare artistă!

DAMA DE ONOARE: Rutină, totul e rutină. Adineauri, pe scenă, am stat lângă ea. Ronțăia bomboane.

ANA: Nu-i adevărat!

DAMA DE ONOARE (*dînd din umeri*): Du-te de vezi... Dumneata, draguță, nu erai încă pe lume cînd asta ... (*îi șoptește ceva*)

ANA (*cu dezgust*): Cum îndrăznești?... Dumneata ai mînji și soarele dacă ai putea! Ești o... o...

MARICĂ: Am amorțit! Ah, cum am amorțit! (*se ridică, pleacă, trăgînd-o după ea pe Ana*)

DAMA DE ONOARE: (*privind după Ana*): E nouă, nu? Tinerică... Ei, s-o luăm din loc... (*nu se mișcă; privește sticla de pe masă*) Nu mă serviți?

PAVEL (*neprietenos*): Unei aristocrate engleze nu-i șade bine beată.

DAMA DE ONOARE: Ții la etichetă? (*ridică sticla, o golește dintr-o înghițitură. Lui Andrei*) Și dumneata ești nou, nu?

ANDREI: De unde se vede?

DAMA DE ONOARE: După ochi. Nu-i nimic, trece... Ei, rămîneți cu bine. (*iese, pauză*).

ANDREI: Spune, aici la voi toți filozofează?

PAVEL: Numai bețivii. Eu sînt o excepție. Filozofez și treaz. Se vede că am stofă... Cine știe, dacă aș fi învățat...

ANDREI: Știi că se înființează o școală pentru artiști? Ce te oprește să înveți?

PAVEL: Ce mă oprește! Glumești? Eu și școala!... Ha-ha, eu și școala! (*ride*) Intîi: n-am acte. Legal nici nu exist. Din orfelinat m-au dat afară pentru comportare nerespectuoasă; din școala de corecție am fugit; pe de-asupra sînt bolnăvicios. Iarna trecută am scos la capăt două pneumonii în biserică: sfinții au înghețat — eu, nu! (*ride*) Îmi place să beau, și... principalul: n-am școală, n-am nici o clasă primară! Tot ce știu e dintr-un pod. (*Andrei îl privește nedumerit*) Vopseam acoperișul, și am găsit niște cărți. Le-am cărat acasă; mai bine decît să le roadă șoarecii, nu?... Nietzsche, silogism, dialectică! Am citit totul, pînă la ultimul rînd. Dar scrisul meu seamănă cu cel al unei pisici. Nu știu unde e „Brest-Litowsk“, și ce înseamnă asta: „Je vous plains, Monsieur“!

ANDREI: Tu crezi că alții știu? Liceul îl dăm în particular.

PAVEL (*nu-l crede*): Pe cuvînt? Adică, cu începere de azi, dacă nu-mi mai convine să-l fac pe „curteanul III“, „poftim la liceu, draguțele, la ce facultate dorești să te înscrii?“ (*înviorat*) N-am hîrtii, nu știu nimic, dar îmi place să învăț! E pasiunea mea. Istorie, filozofie — mi-i tot una, îmi place deopotrivă. Și ce memorie am! Dacă vrei, ți-l spun pe Richard pe derost! Aștia, aici, nu pricep. Ce-mi pasă? Tac, aștept, mă pregătesc mereu! (*Ana și Mihai, în costumul lui Richmond, apar în fund*) (*Pavel, înfierbîntat*). Acum pregătesc rolul lui Trofimov din „Livada cu vișini“ — dar cel mai mult mă pasionează filozofia. Ce zici, artist și filozof!?

MIHAI (*își ia rămas bun*): Mă aștepți în fața cabinei. Roagă-te pentru mine! (*pleacă*)

ANA (*fuge după el, îi face semnul crucii pe frunte*): În numele tatălui, al fiului și al sfîntului duh!...

PAVEL: Se spune că s-ar fidescoperit o nouă orientare: marxism, parcă așa îi zice? E ceva serios? (*Își dă seama că Andrei o privește pe Ana care se apropie de el. Ridicîndu-se*) Dar eu... mai am ceva treabă. (*se*

inclină spre Ana) Și în uralele entuziaste ale mulțimii, vicontele s-a retras!

ANA: N-ai văzut-o pe vară-mea?... De ce zîmbești?

ANDREI: Nu știu. Dar dacă vrei, mă voiu gîndi...

ANA: Dumneata... *(după o ezitare)* Ești comunist, nu?... Iar zîmbești?

ANDREI: Ce-ai spune dacă te-ai întreba: „Ești printre cei mai buni, nu?”

ANA *(pe gînduri)*: Cei mai buni... *(brusc)* Și ești sigur?

ANDREI: Da.

ANA: Sigur de tot?

ANDREI: Da.

ANA *(oftînd)*: Asta-i bine...

ANDREI: De ce?

ANA: E bine să fii sigur de ceva... Ce miroase aici?

ANDREI: Alcool. Dumneata nu ești sigură?

ANA *(dă negativ din cap. Privind în jur)*: Ce oameni! *(face un pas înspre el. Neliniștită)* Ce crezi...

ANDREI: ... Aici nu putem sta de vorbă, *(îi atinge brațul)* haidem. *(ies împreună)* *(Adam și Bogdan vin dinspre clădire)*.

ADAM: Totuși, aș vrea să cunosc părerea dumatăle... Doar lucrați împreună, sînteți asistentul lui...

BOGDAN *(Cu un zîmbet)*: Iertați-mă. Nu sînt de mult în Partid, dar la drept vorbind... nu pricep ce caută acest bătrîn retrograd, acest anarhist...

ADAM *(nerăbdător)*: Poți să ne propui un director mai bun?

BOGDAN: Momentan... *(cu demnitate)* Poate că se va găsi totuși un element tînăr, cu perspective de dezvoltare...

ADAM: Da... *(brusc)* Ce crezi, eu am perspective de dezvoltare?

BOGDAN: Cu dumneata, tovarășe Adam, nici odată nu știe omul cînd glumești și cînd vorbești serios.

ADAM: Acum vorbesc serios. Am avut norocul să intru în mișcarea muncitorească aproape copil. Am învățat cîte ceva. Dar dacă îmi voi lipi o barbă și voi ieși cu ea pe scenă, nimeni nu mă va crede că sînt regele Lear. Acest bătrîn îndărătnic nu are nici cea mai vagă idee despre lupta proletariatului, — dar pe el îl cred, vezi? Ceea ce face e important, important și scump pentru noi.

BOGDAN: Da... Judecînd din acest punct de vedere... aveți dreptate.. Dar voiam să vă întreb — ce se aude cu școala? Se svonește că profesorii, toată comisia de examen, ar veni din Capitală. Din păcate, nu văd altă soluție. *(Lia se apropie de ei, se oprește, ascultă)*.

ADAM: Poate... S-ar putea să vină... Dar se poate întîmpla să nu vină nimeni. *(Bogdan nu înțelege. Adam rîde)* O vom crea, o vom naște. *(vesel)* Vom naște o comisie!

BOGDAN: Firește... mă gîndisem și eu...

ADAM *(rece)*: La ce?

BOGDAN: Ca prin forțele noastre să încercăm... să înființăm... să naștem, cum v-ați exprimat...

ADAM *(il tachinează, mirat)*: Douăzeci de profesori? Cum?

BOGDAN *(e furios, dar zîmbește)*: Dialectica nu cunoaște imposibilul!

ADAM *(pe gînduri)*: Așa e... dialectica... *(Lia izbucnește în rîs. Bogdan se întoarce, o privește cu ciudă; Adam e mirat. Andrei se apropie din fund)*.

BOGDAN *(Liei)*: Mă căutai pe mine? *(lui Adam)* Mă scuzați. *(pleacă împreună)*

ADAM (*se uită după Lia*): Cine e?

ANDREI: Cică-i italiancă — fată de inginer.

ADAM: Și ce a făcut-o să se dedice artei?

ANDREI: Plictiseala. De altfel aud că se repatriază.

ADAM: Și de ce te superi?

ANDREI: Nu mă supăr... Ba, mă supăr! Iar l-ai jignit pe acest Bogdan. I se citea pe față. Nu te înțeleg, zău. Sînt aproape cincizeci de candidați la examen — dar nici un profesor. Actorii se țin la o parte, nu cred în școala asta. Apare un om: să zicem că nu ți-e prea simpatic, dar e membru de partid, se străduiește...

ADAM: Prea mult. De ce se străduiește atît? Trebuie să cred că e bine intenționat. Dar prefer pe unul care lovește cu pumnul în masă, și-și apără astfel punctul de vedere. Cel puțin ai cu cine să te bați! Iată, de pildă, directorul. De cînd sînt n-am întîlnit ceva mai imposibil. Și totuși, diavolul ăsta bătrîn are ceva...

ANDREI (*cu necaz*): Isterie! (*izbucnind*) Teatrul! Cîți ani l-am visat! Și acum?... Colegii mei mănîncă semințe pe scenă... Oamenii aștia n-au stimă pentru artă. Nu vorbesc despre toți. Dar cei mai mulți sînt sau blazați, sau bețivi... Înțeleg, toate astea se vor schimba... Dar eu sînt muncitor și... ce s-o lungim: nu-i de mine, și gata!

ADAM (*îl imită*): „Nu-i de mine!” (*împinge sticla pe masă*) Dar de cine e?... Atunci? De jur împrejur, construim o altă viață; iar aici, va rămîne o gaură, ca în șvaiter: teatrul! Nu-i de comuniști! Faci cum crezi, dragul meu, dar... (*se aude dinspre culise glasul baronesei*: „Lăsați-mă, nu mă puteți sili!” *Apare baroneasa în costumul Lady-ei Ana. După ea costumiera, un mașinist, regisorul de culise.*)

ANDREI (*se ridică*): Ce e?

COSTUMIERA: A pierdut un medalion...

BARONEASA (*tinguindu-se*): Acum zece minute îl aveam încă la gît. Am observat pe scenă... De odată simt că vocea mă părăsește... duc mîna la gît (*plînge*) un medalion mic, cu chipul sfintei Amelii.

REGISORUL DE CULISE (*disperat*): Se oprește spectacolul... vreți scandal?

BARONEASA: Am răgușit... Doamne! (*îngenunchiază, se roagă*) Fecioară precurată!...

REGISORUL DE CULISE (*îngenunchiază și el*): Vă rog, vă implor, fie-vă milă de mine: am patru copilași...soția mea suferă de astmă... (*Baroneasa se roagă, Andrei iese grăbit, Adam se dă la o parte, buimăcit*).

MAȘINISTUL (*o scutură pe baroneasă*): Sînteți în toate mințile? Se oprește spectacolul, omul ăsta își pierde pîinea! Iar dumneata îi tot dai cu Amelia! Ia o altă sfîntă, atîrn-o de gît, și mișcă-te cu ea! (*Baroneasa se roagă, nestîngerită. Andrei intră, trăgînd după el pe Ana, care e foarte speriată. Vorbește cu costumiera*)

COSTUMIERA: Ce spui? (*regisorului de culise*) Avem aici o fată, spune că știe textul.

ANDREI: Cu asta dă examenul de admitere.

REGISORUL DE CULISE (*zăpăcit*): Acum e tot una... Unde e? (*costumierei*) Imbrac-o cu ceva. (*Anei*) Ai mai vorbit pe scenă?

ANA: Nu...

REGISORUL DE CULISE: Doamne!... Fii atentă la sufleur. Vorbește tare.

BARONEASA (*încetează să se roage, se ridică*): Nu te frămînta degeaba, drăguță. (*Costumierei*) Un coniac! (*Anei*) La vîrsta dumitale, prea multă grabă strică. (*I se aduce coniacul, îl dă de dușcă*) Rugați-vă pentru mine. (*Vrea să plece*).

MAȘINISTUL (*Ii taie drumul*): Mai stai, cucoană, că nu-i totdeauna praznic! (*Anei*) Ce aștepți? Intră în scenă! (*O împinge din spate. Ana și costumiера ies*).

BARONEASA (*țipă*): Ce-i asta, șarpe?... Poliția! Să vină poliția! (*leșină*)
REGISORUL DE CULISE (*se roagă*): Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se...

O VOCE: Balaurul! (*toți încremenesc*).

BALAUURUL (*cu liniște aparentă*): Ce e aici, vă întreb?

REGISORUL DE CULISE (*mormăie*): Facă-se voia ta...

MAȘINISTUL: Ce să fie, domnule director? Circ!

BALAUURUL: Ce? Cum?... Asta... Ați auzit? Ieși! Stai! (*bate din picior, tremurînd de furie*) Unde e? Interzic! O arestez! Cortina! Cor... (*dinspre scenă se aude o voce tinăre, caldă; Balaurul se potolește, e din ce în ce mai atent; pe fața lui se ivește un zîmbet; pornește spre scenă; ceilalți stau o clipă nemișcați, apoi îl urmează. Pauză. Intră Lia cu Bogdan*).

BOGDAN: ...Așadar, ați primit viza... Felicitări! Cînd plecați?

LIA: Părinții cu sora mea — peste o săptămînă.

BOGDAN: Și dumneata?

LIA: Eu n-am cerut-o.

BOGDAN: Glumești? (*pauză*) Ce să cred? Ești iresponsabilă, sau nu-ți dai seama de situația dumitale? Oricum, ca un vechiu cunoscut, mă simt dator să te previn...

LIA: De ce?

BOGDAN (*solemn*): Frumoasa mea adormită! În ce castel fermecat ți-ai petrecut ultimul an? Dar de zidul chinezesc ai auzit?... (*Lia dă din umeri*) Ei bine, un asemenea zid chinezesc se ridică aici, sub ochii noștri, și începînd de azi, pentru mai multe decenii, ne desparte de restul lumii.

LIA: De unde știi?

BOGDAN: Mi-a ghicit o țigancă... „Guvernul muncitorilor și țăranilor“ — cum îți place?

LIA: Nu mă pricep. Dar de ce ar fi mai rău decît alte guverne?

BOGDAN: Nu e mai rău — e mai bun — pentru spălătoreasa dumitale. Fiul ei poate ajunge general, și în fiecare lună o să-și poată repara pantofii. Dar pentru dumneata nu cred să aibă haz.

LIA: Și dumneata?

BOGDAN: Eu sînt bărbat. Și crezi că mi-e ușor?

LIA: Ce ai de gînd?

BOGDAN: Deocamdată studiez situația. (*brusc, pe alt ton*) Nu înțelegi? Aici sînt în joc două mii de ani, tot ce a creat civilizația umană!

LIA (*pe gînduri*): Crezi?... (*brusc*) Crezi că și pe negustorii de postav i-a creat civilizația umană? (*schimbînd tonul, încet*) De cînd mă știu, mi se repetă mereu: „Nu sîntem la cheremul nostru. Noi trebuie să privim lucrurile din punct de vedere practic“. La 17 ani, m-au măritat cu un magazin de postav; eu aș fi vrut să învăț, dar magazinul era mai practic... Știi cum mă consola mama? „Nu plînge, nici eu nu l-am iubit pe tatăl tău, — totuși trăiesc cu el de 25 ani“.

BOGDAN: Draga mea...

LIA: Nu știu... Din acești două mii de ani, nu cunosc decît 21, dar dacă ceilalți le seamănă... (*pauză*) Acum, ei pleacă... Poate voi reuși să mă înscriu la școala de teatru... Oricum, se schimbă ceva...

BOGDAN: Nu e momentul să-ți vorbesc despre sentimentele mele: le cunoști. Dar vreau să te întreb: crezi că îți vreau binele, dezinteresat, din tot sufletul?

LIA: Cred... cred... Dar știi ce? Lasă-mă acum! (*pleacă repede*).

BOGDAN: Lia! Stai, oprește-te! (*pornește după ea*) (*apar: Ana, costumată, Ella, Balaurul: în urma lor, câțiva curteni și doamne de onoare*).

BALAUURUL (*vorbește despre Ana*): Cleopatra lui Shaw!

ELLA: Rozalinda!

BALAUURUL: Cleopatra — și nu mă contrazice!

ELLA: Pardon, am uitat: cu dumneata nu se poate vorbi.

BALAUURUL (*strigă*): Cu mine?! Cu mine nu se poate vorbi?

ELLA: Sind Sie verrückt? De ce o sperii pe copila asta?

BALAUURUL (*Anei, prietenos*): Cum te cheamă? (*Ana nu poate vorbi de emoție*) Ai uitat? (*ride. Ciupind-o de obraz*) Ha-ha-ha! De ce te temi? Nu mușc.

ANA: Dar ciupiți.

BALAUURUL: Ciupesc? (*ride*) Ella! Dă-i o bomboană! N-am la mine. Hm... de... vom vedea. (*sever*) Și să-ți intre în cap: talentul e doar așa, pentru drum: principalul e munca. Dacă-ți închipui cumva că arta e o lojă în care intri, ocupi un loc, și-ți întinzi fusta, — te sfătuiesc, mai bine mărită-te! Ai înțeles? (*Ana dă din cap*) Dă-i încă o bomboană! Dă-i toată punga! Ți-o cumpăr. (*pleacă*)

ELLA (*privind în urma lui*): Îmbătrânește. Dealtfel, era totdeauna așa. (*întinzându-i punga*) Sînt cu vișine. Ți plac?... Poftim, poftim!

DAN (*apare în costumul lui Buckingham. Se înclină ceremonios*): „Regină, mă mistuie flăcările.“

ELLA (*zîmbind*): Să nu exagerăm. Dar dacă te porți bine, am să-ți prezint o adevărată regină. E proaspătă, talentată. Sie ist wirklich délicieuse. Cum te cheamă, micuț? — am uitat...

ANA (*îmbufnată*): Ana Sas. Sînt din Șimlău, am 18 ani...

DAN: Ha-ha-ha! E cam sălbatică. (*îmbrățișînd-o*) Dar las' c-o îmblînzim. (*Ana îl îmbrîncește*).

ELLA: Ei, ei, n-a vrut nimic rău!

DAN (*ride*): De vrut ar fi vrut — dar de ce e rău? — Dacă aceeași ochi ar putea să ucidă!... Văd că sînt de prisos. Mii de scuze (*se înclină, iese. Pauză*).

ELLA: Nu te superi, dragă, dacă o bătrînă îți atrage atenția, dumneata, firește, fă cum crezi. Teatrul are o anumită atmosferă, o lege nescrisă, nu e bine s-o calci. Să nu dai impresia că ai fi mîndră, sau, în orice privință, deosebită de ceilalți.

ANA (*izbucnind*): De ce? De ce răbdați obrăznicia? Sînteți cea mai mare artistă pe care o cunosc — de ce permiteți oricărei lichele să-vă trateze astfel?

ELLA (*dă din umeri*): E membru în comitetul de conducere... Crede-mă, nici nu observ. Dealtfel, pot schimba ceva?

ANA (*cu convingere*): Odată, cineva trebuie să schimbe! Ori va fi întotdeauna așa? Lichelele, oameni proști și jalnici, îi vor conduce pe ceilalți?

ELLA (*zîmbește trist*): Cît ești de tînără!...

ANA: Înțeleg, va trece. Cînd voi îmbătrîni, voi fi și eu indiferentă, blazată.. Și pentru asta există o lege? Poate. Dar eu n-am să cred niciodată în ea!

ELLA: Să te ajute dumnezeu... (*se așează*) Vino aici, lîngă mine... răzvrătită mică. Ce făptură ciudată!... Dar ce-i, de ce plîngi? Ia te uită!

Dumneata ești prea sensibilă, dragă! Așa, n-o să-ți fie ușor...

ANA: Nici nu vreau să-mi fie ușor. Vreau să cunosc, să încerc totul: și suferința. Vreau ca nici un sentiment să nu mă ocolească. (*brusc*) Spune-ți-mi: oare fără minciună nu se poate trăi?

ELLA (*după o pauză*): Ce pot să-ți spun eu? Fiecare trăiește cum știe și cum poate.

ANA: Dumneavoastră cum ați trăit?

ELLA: Cu mai puțină filozofie. (*dă din umeri*) Am trăit. (*crispându-se*) Ficatull!

ANA: Adineauri v-am văzut pe scenă: plîngeați, blestemați, — credeam că vi se frînge inima. Aș da bucurăoasă o săptămînă din viață ca să aflu: cine sînteți, ce fel de om?

ELLA (*zîbind*): Pot să-ți dau un sfat? Nu întreba așa ceva în teatru. În genere, întreabă mai puțin, (*duce mîna la stomac*). Incepe...

BALERINA (*se învîrte prin apropiere, ronțăie semințe, scuipă cojile peste tot*): De ce nu vă culcați?

ELLA (*face un gest nervos Anei*): Cine sînt? Te interesează? Implinesc 47 de ani. Am jucat-o pe Ofelia în patru limbi, pe 12 scene din Europa — dar aș schimba bucurăoasă cu oricine are ficatul teafăr și e cu zece ani mai tînăr... Poate că în acești 47 de ani au fost multe lucruri interesante... Trebuie să mă întind (*face cîțiva pași, dar se oprește*) Dumneata ești tînără, plină de entuziasm... poftim nășcocește ceva, o nouă filozofie, împotriva ridurilor, a fricii, a gustului amar din gură!

ANA (*încet, cu tărie*): Trebuie să trăim, asta e! Să trăim cu adevărat, din toate puterile noastre! Să simțim într-una: facem, facem, facem ceva! Să merităm fiecare clipă din nou, de la capăt!...

ELLA (*mirată*): Ești de stînga?... Nu face nimic... n-am prejudecăți. Miercuri și sîmbătă după masă primesc... De altfel, oricînd vii, mă voi bucura. La revedere. (*pleacă. Ana privește în urma ei, nemișcată*).

BALERINA (*oprindu-se lîngă ea*): Ai un pol? (*Ana tresare*) Îți spun viitorul.

ANA: În cărți?

BALERINA: În palmă. (*Ana îi dă un pol; fetița îl ascunde. Vorbește repede, plictisită*) Văd un drum lung... succes în planurile tale... văd doi copii, un băiat și o fată...

ANA: Asta unde se vede?

BALERINA: Mai pui zece? (*Ana caută și-i dă banii*) Nicăieri.

ANA: Adică... e înșelăciune?

BALERINA (*senin*): Da' ce-ai crezut?! (*se uită la pungă*) Șocolată?

ANA (*o servește*): Spune, dumneata ai țipat astă-seară?

BALERINA: Da'ce, dumneata taci cînd te jupoaie? Cică i-am furat butonii de la manșete! Asta-i! Nici n-am altă treabă! (*numără bomboanele*) Am luat zece. Banii — cu împrumut. N-ai grijă, ți-i dau înapoi.

ANA (*încurcată*): Și de cînd... vreau să zic... Cine se îngrijește de dumneata?

BALERINA: Cine se îngrijește de păsări?

ANA: Ai mamă?

BALERINA (*cu un mic oftat*): Altfel m-ar durea capul? De 6 ani nu s-a mai dat jos din pat. (*arată punga*) Ce-a rămas îți trebuie?

ANA (*i-o dă*): Vrei să i le duci?

BALERINA: Aș! E în comă.

ANA: Groaznic!

BALERINA: Ce-i groaznic? Omul trăiește, apoi moare. Așa-i orînduit!
— Dar dumneata ești încă tînăra.

ANA: Am optsprezece ani. Și mata?

BALERINA: Șaisprezece. Noi, din balet — îmbătrînim repede. Dar mă grăbesc — se închide bufetul.

ANA: Le vinzi?

BALERINA: Nu — le mănînc! Știi că ești bine?! (*pornește*)

ANA: Stai... nu te-ai gîndit... n-ai vrea să înveți?

BALERINA: Dar dumneata n-ai vrea să te plimbi în lună? Să învăț? Pentru ce? Știu destule ca să nu mă poată înșela nimeni.

ANA: Totuși, te-au înșelat.

BALERINA (*mirată*): Cine? (*Andrei vine din fund; cînd se apropie îl observă pe Mihai; se retrage*).

MIHAI: Un sfert de oră am așteptat în fața cabinei. Zece minute la poartă. În total, 25 minute. (*Balerinei*) Așteptați pe cineva?

BALERINA: Pe dumneata te aștept! Interesant!!! (*pleacă. Intreabă din mers pe niște curteni*) N-ați văzut, e deschis bufetul? (*iese*)

MIHAI: Te felicit!

ANA: Dac-ai ști! Și nu mi-a fost frică! Parcă vorbeam în vis.

MIHAI: Ai reușit să te faci de rîs! Era de prevăzut! (*Ana se depărtează, îl privește speriată*) În cabine nici nu se vorbește de altceva. Intotdeauna ai fost sălbatică și prost crescută. Dar acum te-am rugat de o sută de ori: caută să te stăpînești, sau învață croitoria.

ANA: Dar... ce-am făcut?

MIHAI: Poftim, miorlăie, asta e cel mai ușor. Ai jignit un membru al direcției!

ANA: Voia să mă îmbrățișeze!

MIHAI: Ei și? Așa e obiceiul aici.

ANA: Obiceiul?

MIHAI: Nu erai singuri. Crezi că mie mi-e ușor? Cu ce plăcere i-aș rupe oasele acestui nemernic! Iar n-ai batistă! (*scoate batista, șterge ochii fetei*) Poftim o batistă! (*o îmbrățișează, lipindu-și obrazul de al ei*) Cîtă bătaie de cap voi mai avea cu tine! (*pe alt ton*) Deocamdată, îmi ascund pumnii. Las' să se adune socoteala. Ce crezi, am uitat?... Resturi de mîncare... pantofi scîlciati... Să umbli în vîrful picioarelor pe covoare străine.. Tatăl meu e fochist, dar eu am terminat liceul. Da, am răbdat, dar nu m-am îndoit nicio clipă: va veni ziua cînd toțiăștia vor face coadă ca să prindă un singur cuvînt de al meu.

ANA: Și pînă atunci?

MIHAI: Voi scrișni din dinți. Încă puțin. Nu, draga mea, eu nu sînt modest. Timpul e scurt. Ce vreau? Totul. Tot ce se poate dori, visa: — succes, strălucire, gloria cea mai înaltă, mai răsunătoare!

ANA (*trecîndu-i ușor mîna pe frunte*): Numai să nu ametești.

MIHAI: Fii liniștită. Crezi că sînt egoist? Te înșeli — numai sincer. Aș vrea ca toți oamenii să fie mulțumiți, dar mai întîi eu.

ANA: Eu, eu, eu...

MIHAI: Da, eu, eu, eu. E un păcat? Se poate. Numai că lumea e clădită pe acest păcat.

ANA: Care lume?

MIHAI: A noastră, a chinezilor, a hindușilor...

ANA: A maimuțelor...

MIHAI: Și a maimuțelor. Ce e asta — ironie?

ANA: Tu te folosești de talentul tău ca de o scară.

MIHAI: Mă folosesc cum vreau, cum îmi place. E al meu!

ANA: Nu-i adevărat! Talentul ... dar nu-nțelegeți? (*se clatină*)

MIHAI: Înțeleg, cum să nu! E tîrziu, abia te ții pe picioare.

ANA (*ca pentru sine*): Poate îl primim doar cu împrumut, în păstrare, ca apoi să-l înapoiem însutit celor ce au nevoie de el. Zi și noapte, oriunde merg, îi văd: stau, mă privesc, și parcă așteaptă ceva...

MIHAI: Așteaptă să te miști... Haidem, zăpăcită mică! Se clatină, i se lipesc ochii — dar vorbește, explică...

ANA (*în mers*): Da... parcă... totuși, n-ai dreptate (*se oprește, îmbrățișându-l, rîzînd*) Am jucat! Am fost pe scenă! Eu am fost! Nu visez!? (*ies*) (*Andrei intră, privește în urma lor, se așează pe o bancă, stă nemișcat, cu capul rezemat de spetează: balerina vine în grabă, se oprește lângă masă, își golește poșeta, numără mărunțișul cu o figură preocupată*).

BALERINA (*îl vede pe Andrei*): Ce faci aici?... Stai așa?

ANDREI: Nu „așa” — mă gîndeam...

BALERINA: La ce?

ANDREI: În general... La toate. Nu obișnuiești?

BALERINA: N-am timp. (*pauză, își strînge lucrurile; brusc*) Ba să știi, și mie mi se întîmplă uneori să stau așa, să mă gîndesc... Dacă, să zicem, din întîmplare, mi-ar pica de undeva un miiar...

ANDREI: Ce ai face?

BALERINA: M-aș duce acasă... întîi și întîi — în pat... O săptămînă întreagă nu m-aș mișca de acolo... Aș căsca, m-aș întinde, n-aș avea nici o grijă...

ANDREI (*privind-o încet, mișcat*): Ai obosit?...

Cortina

ACTUL II

O cabină de actor. Mobilier obișnuit: mese cu oglinzi, un colț despărțit printr-o perdea. În față o ușă, în dreapta alta. La ridicarea cortinei, în scenă sînt vre-o zece, doisprezece candidați la examenul de admitere. Agitație, atmosferă specifică dinainte de examen. Unii vorbesc, alții repetă.

UN TINĂR (*trece recitînd*): „Făclie de veghe pe umezi morminte...”

O FATĂ (*vine din direcția contrară*): „Teodat, îți tem domnia...”

JUDDY (*tînră, fardată, în rochie țipătoare. Balerinei, care-i ghicește în palmă*) Zici că fac carieră?

BALERINA: Ihî!

JUDDY: Sigur?

BALERINA: Dacă-ți spun! (*Lia intră, se oprește în ușă, nehotărîtă: în agitația generală, nu-și află locul*).

A DOUA FATĂ: Un coșar! (*toți fug spre fereastră*).

TIBBY (*vine cu Ana și Andrei recitînd niște versuri, apoi se oprește privindu-i*): Ei?

ANA: Cyrano de Bergerac!

TIBBY: Ați ciștigat! (*face o reverență, scoțînd de pe cap o pălărie imaginară și se depărtează*)

ANA (*lui Andrei*): M-am gîndit... E frumos tot ce-mi spui. Dar întîi trebuie să mă conving. Pînă atunci nu pot face nimic.

ANDREI (*gînditor*): Poți să-mi spui, cine e acest... Bergerac?

ANA (*zîmbind*): Un cavalier francez. A fost un om bun, viteaz, dar fără de noroc...

ANDREI: De ce?

ANA: A iubit mult o fată. Ea însă nu-l iubea, din cauza nasului. Avea un nas prea mare.

ANDREI: Așa? Un cavaler fără de noroc... (*ride*)

BOGDAN (*intră prin față*): Examenul începe peste o jumătate de oră. (*Marica se roagă în șoaptă și-și face cruce*) Sinteți rugați să așteptați în sală. (*O vede pe Lia, care vrea să iasă. Reținind-o*) Ce se aude? Au plecat? (*Lia dă din cap*). Lia...

LIA (*nervoasă*): Voi reuși, ce crezi?

BOGDAN: Sper. (*privind-o nemulțumit*) De ce acest tailleur?

LIA (*speriată*): Nu e bun?

BOGDAN: Cum să-ți explic?... Îți vine foarte bine... (*arătînd spre ușă*). I-ai văzut? Sînt muncitori, oameni simpli... Dă-mi voie să-ți spun: îmbrăcămintea dumitale, felul cum te miști, au ceva... ceva care distonează, stîrnește antipatie...

LIA: Ce vrei să spui?

BOGDAN (*grav*): Lia, te-ai gîndit vreodată cîți oameni se spetesc pentru ca dumneata să-ți bei cafeaua în pat?

LIA: Nu pricep... dumneata....

BOGDAN (*cu mindrie*): Da, eu am înțeles ce datorez acelora care timp de veacuri au fost robiți.

LIA (*buimăcită*): Și... de cînd gîndești astfel?

BOGDAN: Din totdeauna. N-am spus-o întotdeauna, asta e altceva. De ce te miri?

LIA (*se așează*): Toate mi se învălmășesc în cap... adică dumneata... (*brusc*) Atunci de ce ai stăruit să plec?

BOGDAN: Nu înțelegi? Mi-era teamă pentru dumneata. Ai o situație delicată... Dar azi sînt fericit. Cum să-ți mulțumesc că nu m-ai ascultat?

LIA: Ești un om ciudat. (*ride*) Spune, par foarte proastă?

BOGDAN: Știi bine cum pari... Ești dezorientată, e firesc. E timpul să cobori pe pămînt.

LIA: Da... ai dreptate... Și ce trebuie să fac?

BOGDAN: Lasă-mă să te ajut, e tot ce-ți cer. Lia, am să lupt ca să intri în școală. Am să mă bat cu toate comisiile. Numai un lucru: puțin, puțin mai multă încredere!

LIA (*privindu-l în față*): Dumneata crezi în talentul meu?

BOGDAN: Cred că nici o altă femeie nu are asemenea ochi... draga mea... (*intră Adam, Ana, Marica, Tibby — care aduc o masă*). Așteaptă-mă o clipă. (*lui Adam*) Voiam tocmai să vă caut. (*ies împreună*).

ANA (*Liei, care le stă în drum*): Dă-mi voie.

LIA: Poftim. (*o ajută să așeze niște scaune în jurul mesei*). Sinteți din teatru?

ANA: Nu, învățătoare. Și dumneata?

LIA: Fără profesie.

ANA: Cum, nu faci nimic?

LIA: Ba da. Dimineața mă scol, fac baie... (*brusc, provocator*) Știi, mi se aduce cafeaua la pat.

ANA (*mirată*): Și de ce-mi spui mie?

LIA: Poate vom fi colege. E bine să ne cunoaștem.

ANA: Să ne cunoaștem. (*pauză, privind-o*). Ești nefericită?

LIA: De ce?

ANA: Nu știu. Dar în cărți, fetele bogate suferă de melancolie și toate visează să ajungă actrițe.

LIA (*ride din toată inima*): Poftim, mai întreabă-mă!

ANA: Ești măritată?

LIA: Am fost. *(pauză)* Iubești?

ANA: Da.

LIA: Și el te iubește?

ANA: Da.

LIA *(spontan)*: Și e bine?

ANA *(zîmbește)*: E bine.

LIA *(îi întinde mîna)*: Îți doresc succes din tot sufletul... Poate o să ne mai întîlnim...

ANA: Cum? Nu rămîi la examen?

LIA: Nu. Te surprinde? Am și eu ambiția mea. Grezi că nu pot munci? ...Dacă va fi nevoie, spāl rufe dar vreau să știu sigur: există un loc pe lume unde e nevoie de mine, de mine! *(merge spre ușă)*.

ANA *(îi taie drumul)*: Așteaptă! Poate... mai ai să-mi spui ceva...

ANDREI *(intră, cu emoție)*: Vin!

PAVEL *(costumat, intră, se oprește în ușă și anunță solemn)*: Domnia sa ducele de Gloucester, Regele Angliei: Richard al III-lea! *(toți dispar prin ușa din față. Intră Demetriu în costumul lui Richard al III-lea, Adam și Dan în costumul lui Buckingham)*.

DEMETRIU *(lui Adam)*: Ai întrebat deschis, și răspund deschis: nu primesc să fiu profesor. *(se așează în fața oglinzii. În timp ce vorbește, se demachiază. Dan face acelaș lucru la masa lui)* Ia loc. *(Adam se așează)* Să vedem, în ordine... N-aș vrea să rămîneți cu impresia că ar fi vorba de un capriciu. *(furios)* Sticla mea cu ulei! Asta e totuși... Și vă rog pe toți, odată pentru totdeauna... e masa mea! sertarul meu! *(dă din mîna)* Vorbe în vînt... mîine cumpăr un lacăt.

DAN *(rîde)*: De 16 ani mă sperie cu asta!

DEMETRIU *(lui Adam)*: Iată prima problemă: timpul. Dimineața repetiție, pînă la miezul nopții — spectacol. Rămîn două-trei ore libere după masă. Te întreb — oare am dreptul să le petrec în societatea lui Goethe sau Heine al meu?

ADAM: Nu știu.

DEMETRIU *(îl privește de parcă n-ar fi sigur dacă a auzit bine)*: Vrei să aprinzi? Ești mai aproape.

ADAM *(aprinde lumina)*: Dă-mi voie să te întreb și eu ceva: aici, în fața ușii, ne așteaptă vreo douăzeci de tineri. Nu-i cunosc, dar poate că printre ei sînt doi sau cinci care ar putea să-i joace pe Richard sau pe Julietta. Deocamdată pronunță greșit, se mișcă stîngaci, nu știu ce să facă cu mîinile... Ce credeți, cui să i se adreseze?

DEMETRIU: Ce încăpățînat ești! Fac ce-mi stă în putere: mi-am oferit cabina pentru examen, sînt în comisie... Dar pricepe odată... Sînt artist, nu pedagog. Acești copii.... o problemă delicată. După părerea mea, aici e nevoie de un specialist.

ADAM: Mulțumesc. Acum sînt liniștit. Și după părerea dumitale, de unde să-l scoateră pe specialist?

DEMETRIU: Iartă-mă, această problemă... N-am predat niciodată, nici nu m-am gîndit...

ADAM: La orice problemă ne gîndim odată pentru prima oară. Iată, de exemplu, o problemă: v-ați gîndit oare că toate acestea sînt doar pre-texte?

DEMETRIU: *(se oprește din demachiat, gata să izbucnească, se reține)* Și... de ce ar fi nevoie? *(trece după perdea)*

ADAM: Nu știu. În fond, ați putea spune deschis: nu mă tot plictisi cu școala asta. Eu, slavă domnului, joc. Restul nu mă privește.

DEMETRIU (*de după perdea*): De ce acest ton? (*Dan urmărește scena cu interes*) Bine, nu ne înțelegem. Dar ne putem respecta reciproc principiile.

ADAM (*se plimbă pe scenă, agitat*): Ce principii? Sînteți comod, vă e frică de răspundere. — Unde sînt aici principiile?

DEMETRIU (*gesticulează, astfel că perdeaua dansează*): Eu v-am ascultat... cu răbdare. Dacă îmi permiteți, am totuși un principiu: (*Andrei îi face semn prin ușa din față lui Adam să vină*) (*Adam iese*) Să mă lăsați în pace! Eu îmi fac treaba corect... corect. Mă scol dimineața la 7, nu beau, nu joc cărți... întreabă pe oricine; cînd am întîrziat eu? cine m-a văzut beat?... Pentru dumneata, desigur, sînt un filistin... un om ridicol, meschin... (*iese de după perdea, în costum de oraș, îl vede pe Dan care stă în fața lui rîzînd; privește în jur*): Tu ... el... a plecat?

DAN (*face un semn la tîmplă*): A plecat... Că n-ai mai mult simț practic decît masa asta — e lucru știut. Dar dacă nu te gîndești la tine... de 16 ani stăm într-o cabină! 16 ani de glorie și insuccese...

DEMETRIU: Și ce vrei?

DAN: Ei vezi!... Eram sigur: nici nu te-ai gîndit să mă propui pe mine!

DEMETRIU: Pe tine?! Asta... da... glumești?

DAN (*jignit*): Așa arăt eu?

DEMETRIU: Am auzit bine? Tu dorești să te ocupi cu tinerii, oameni în dezvoltare?

DAN: Dacă mi se plătește... merg și-n patru labe. Doar cunoști situația mea. Cît despre „oamenii în dezvoltare” — am fost în recunoaștere (*face semn cu ochiul spre ușa*) Sînt vre-o două... (*Demetriu îl privește sever*) Bine, recunosc, codul bunei morale n-a fost scris după modelul meu. Dar tu ai refuzat, e fapt. Ei bine, cineva trebuie să se ocupe de acești bieți copii. Iată-mă, sînt gata! — Apropos, știai că mi-am dat adeziunea la comuniști?

DEMETRIU: Te felicit.

DAN: Așteaptă, întii să mă primească... La mine e o chestiune de prestigiu: de 20 de ani sînt guvernamental consecvent. (*pauză*).

DEMETRIU: Spune-mi, ai cugetat vreodată asupra propriei tale persoane?

DAN: Nu te osteni, știi doar cît e de greu să mă jignești. Și, mă rog, de unde acest ton? Imi menajez pielea? Ce, tu pe a ta n-o menajezi, poate? Am calculat altfel, asta-i tot. Tu ai rămas cineva, — eu m-am compromis. Am cotizat la 9 partide... Dar dacă ne uităm bine, ce am făcut? Ce-ai făcut și tu, care n-ai îndrăznit să te înscrii nici măcar într-un club! (*triumfător*) Nimic!... Nimic plus nimic fac nimic. Amîndoi sîntem artiști, și nimic mai mult!

DEMETRIU: Amîndoi... (*rîde nervos*) amîndoi... (*vrea să plece*)

DAN (*se încheie grăbit*): Dragul meu... (*Demetriu, fără să se întoarcă, pune o bancnotă pe masă*) Nu voiam să-ți cer bani — de ce jignești omul din mine? (*Demetriu vrea să ia bancnota, Dan o apucă*) Ascultă-mă, poate ar fi mai simplu — n-ai putea să mă propui profesor de dans?... Nu?... Nu?... Sau dacă am scrie împreună o dramă... am un subiect (*își sărută vîrful degetelor. Inviorat*) Ce crezi, cît se plătește la radio pentru un act? Două mii! Două acte — patru mii. Trei acte... (*se plimbă pe scenă, emoționat*) Dacă ne apucăm, într-o noapte... Tu o scrii, eu introduc linia politică... Ce e? Ce mă privești așa?... Nu m-ai văzut încă? (*intră Balaurul, Ella, Bogdan, cu un catalog*)

BALAUURUL: Repet, domnilor, nu vorbiți deodată.

ELLA: Știm, vorbești numai dumneata. (*iau loc în jurul mesei*)

BALAUURUL: Asta are un substrat pedagogic. (*Ellei*) Hm! (*pe tonul dinainte*) Căci talentul e un mugure gingaș, se deschide încet, cu timiditate. De aceea, vă spun: răbdare, domnilor, răbdare, răbdare! (*Ella tușește*) De ce stai lângă fereastră? (*intră Adam, se așează mai la o parte*).

BOGDAN (*deschide catalogul*): Incepem?

BALAUURUL: Dumnezeu cu noi!

BOGDAN (*în ușă*): Antal Maria. (*intră Marica; poartă o rochie neagră; e foarte emoționată*).

BALAUURUL: Ei, Marica dragă... sîntem nervoase?... Atunci să respirăm. Calm, (*strigă*) mai calm! (*Ellei*) De ce mă calci pe picior?

MARICA: „Pajul fără grai“, (*pauză. Concentrîndu-se*) „Sîntem singuri, voi vorbi/ ne vede doar luna, tăcută...”

DAN (*Ellei, în șoaptă*): Ce credeți, cît se plătește la radio pentru un act? (*Ella nu înțelege, dă din umeri*)

MARICA: „Ne-aude numai turnul trist. Și-acești pereți de piatră...”

DAN: Patru mii! Două acte sînt gata. Dacă mi-ați împrumuta...

MARICA: „Și-aici, de-asupra noastră, în zarea nesfîrșită”...

DAN (*în șoaptă*): Bani siguri!

MARICA: „Și-aici, de-asupra noastră, în zarea nesfîrșită...” (*i se frînge vocea*)

BALAUURUL (*blind*): Nu-i nimic... ne odihnim... așteptăm puțin... Ei, ei... De unde ești, dragă?

MARICA (*printre lacrimi*): Din Șimlău...

BALAUURUL (*ca unui copil*): Foarte bine! Ge comună plăcută!

MARICA: Oraș.

BALAUURUL: Așa, e un oraș mai mic. (*o privește, pe gînduri*) Dar dumneata... nu ai lucrat la Poștă?

MARICA (*încet, speriată*): Nu mă cunoașteți?

BALAUURUL: Cum să nu! (*încurcat*) La Sighișoara... poate ai jucat?

MARICA: Nu mă cunoașteți?! (*iși netezește părul, face un pas spre el, privindu-l țintă: apoi începe să strige cu voce plină imitînd corul*): „Jos tiranul, jos tiranul!”, „Călăul, călăul, călăul!”

ELLA: Ce-i cu ea?

BALAUURUL: Ei, ei... desigur, știam că te cunosc... dumneata ești...

MARICA: „Cineva în fund”. „A treia voce”, „O femeie din popor”. Nu m-ați observat? De zece ani stau în fiecare zi acolo, chiar în față. N-am obiceiul să întirziu. N-o luați în nume de rău... dar eu... pe mine... sînteți oameni învățați... dumnezeu să vă plătească... să simțiți numai o dată... o dată!... (*iese în fugă*)

BALAUURUL: (*după o pauză*): Da... Ați observat? Are tonuri adînci... (*lui Bogdan*) Inscribe-o. Următorul. (*Bogdan iese, revine cu Balerina*).

BALAUURUL (*amabil*): Ia te uită! De cînd te gîndești să devii actriță?

BALERINA: De azi dimineață. Zicea o fată din balet, dacă treci la examen, ai casă, masă — gratis.

BALAUURUL: Înțeleg... Așadar, nu simți o vocație deosebită?

BALERINA: Să ai ce pune-n supă — vocația vine ea!...

BALAUURUL (*gînditor*): Așa? — Atunci să auzim ce știi.

BALERINA: Numai o poezioară: „Am intrat în casă / Pipa s-o aprind.” De... ei, cel după care au numit fostul bulevard Göring... Petofi, Petofi Sandor!

DEMETRIU (*zîmbind*): Și ce crezi, de ce l-au numit după el?

BALERINA (*nehotărîtă*): Pentru o poezioară ca asta?! (*iși dregă vocea*) „Am intrat în casă / Pipa s-o aprind... pipa s-o aprind... pipa s-o aprind...” (*se oprește cu un zîmbet*) La dracu'! Și doar știam! (*După o clipă de gîndire*) Acu' ce să facem?

BALAUURUL (*se încruntă ca să-și ascundă un zîmbet*): Ascultă... (*se gîndește*) E dimineată; te trezești... ridici capul, și observi pe fereastră că liliacul a înflorit pe neașteptate. Toată grădina e în floare. (*se gîndește*) Poftim, restul — cum vrei. (*pauză*)

BALERINA (*stă pe scaun, se întinde ca cineva care se deșteaptă; privește pe „fereastră”, observă „florile”, se dă jos, se „îmbracă” în grabă: iese în „grădină”, începe să rupă „florile” — unde e mai greu, se ajută cu dinții: scuipă ce i-a rămas în gură. Tulpinile rupte le aruncă jos: cînd s-au adunat mai multe le ridică, face un „bucet”, îl ia în brațe, pornește cu el spre stradă, fără a uita să închidă poarta. Începe să vîndă „florile”: „Cumpărați liliac, liliac cumpărați!” (oferă celor din jurul mesei: lui Demetriu): Nu sta pe gînduri, frumosule, cumpără domnișoarei; numai un leu bucată! (Demetriu „scoate” cîteva flori din „bucet”, Balerina așteaptă plata, el aruncă o „monetă” pe masă; moneda a căzut pe jos, Balerina o ridică, o scuipă) Să fie de safta! (iese, înclinîndu-se)*

DAN (*hohotește*): Nu mai pot! Nu mai pot! Ați văzut cum rupea florile?

BOGDAN: Are ceva...

BALAUURUL: (*imitîndu-l*): „Are ceva...” Are talent, talent! (*intră Tibby, tînăr, scund*).

BALAUURUL: Dumneata ce dorești?

TIBBY: Am monologul nasului din „Cyrano”.

BALAUURUL: Poftim.

TIBBY (*recită*): „Asta-i tot? Eu nu sînt mulțumit!

Un om de duh, amice, săgeți ar fi svîrlit.

Schimbînd de pildă glasul, eu răspundeam așa.

Obraznic: Mușchetare, ascultă, nu-l lăsa.

Oprește-l să se-ntindă, retează-l fără milă.”

ELLA (*lui Dan, încet*): Ce micuț! Er ist wirklich komisch!

TIBBY (*recită*): Un prieten: „Nu se cade să bei mereu în silă,

Cu el muiat în cană: ia-ți, omule, ulcior.

Cu aere de pictor: E pisc? E promontor?

Un munte-ntreg arată! — Ia spune, la ce scop

— Întrebi glumeț — servește acest năstrușnic dop?

O fi o călimară? Cutie de mărgele?”

BALAUURUL: Mulțumesc. (*prietenos*) Unde lucrezi?

TIBBY: Sînt tipograf.

BALAUURUL: Frumos. Ce muncă frumoasă!

TIBBY: Nu vă osteniți. Dacă nu mă primiți acum, voi reveni la anul; dacă nu mă primiți la anul, mă întorc peste doi ani — și așa am să vă plictisesc zece ani. Dar atunci vom fi cu toții bătrîni și nervoși. De aceea propun: primiți-mă acum.

BOGDAN: Doar sînt atîtea posibilități. Poftim, de ce nu te înscrii la medicină?

TIBBY: ... la drept, la textile, la veterinară — pentru că ... n-am chef, nu-mi încălzește inima. Ori poate că inima intră la socoteală numai de la 1 metru 70 în sus? — Port o sută de lumi în suflet, dar natura m-a înșelat cu zece centimetri. Și... să mă plîng? Omul își cîștigă

singur înălțimea. Bu puterea gândului, a talentului. Priviți-mă: nu sînt eu înalt? nu sînt eu înalt?... Totuși, dacă mă uit înainte, în viitor...
BALAURUL (*enervat*): Astea le-am mai auzit! Viitor! (*brusc*) Dumneata ești cu socialiștii?...

TIBBY (*modest*): Nu... sînt cu comuniștii.

BALAURUL: Mulțumesc... următorul. (*Tibby dă să iasă*) Stai, spune drept: ai venit aici să înveți, sau să faci politică?

TIBBY: Știți, eu nu văd aceste lucruri despărțite, și ca să vă explic...

BALAURUL (*furios*): Ajunge! Aici e examen, nu parlament! (*Tibby iese. Lui Bogdan*) Inscribe-l!... Stai!... Ce aștepți?

BOGDAN (*lui Adam*): Un tînăr care promite... (*Intră Iuditha*). — Co-man Iuditha.

IUDITHA (*corectîndu-l*): Juddy.

BALAURUL: Cum?

IUDITHA: Același — în engleză.

BALAURUL: Și... cu ce vă pot servi?

IUDITHA: Dacă m-ați asculta în Julietta... Dar vă previn: merg pe o cale proprie. Aduc o creație.

BALAURUL: Așa? S-auzim...

IUDITHA: „Oh, Romeo, de ce ești tu, Romeo?... Aruncă numele tatălui tău, care poate compromite origina mea nobilă... Ah, se luminează, — păcat! Trebuie să te pierzi în depărtare... Romeo, iubitul meu, nu simți cum se zbate în sufletul meu... furtuna emoțiilor?”

BALAURUL: Nu... Dar de ce te smucești așa, drăguță? Nu te poți mișca normal?

IUDITHA: Normal poate oricine... Atunci — unde e creația?

BALAURUL (*gînditor*): Așa e... creația... În dreapta e o ușă.

IUDITHA (*speriată*): Ciudat... Încă din copilărie ceva mă atrăgea spre scenă...

BALAURUL: Intr-adevăr ciudat... La revedere.

IUDITHA (*repede, febril*): Am jucat ca amatoare. Un ziar german a publicat și un articol: „Die kleine Fee”. Pe romînește: „Mica zîină”... Am și un album cu fotografii (*scoate albumul din poșetă*) Asta-i un joc de Crăciun... aici, ca balerină... asta — de cînd eram sugaci: „Juddy într-un lighean cu apă” — nu-i dulce? Încă de pe atunci mi s-a prezis un viitor strălucit. Am fost un copil neobișnuit de deștept.

DAN: Și cînd v-ați dezobișnuit?

IUDITHA: Ce ironic sînteți! (*cochet*) Dar la mine ați nemerit-o: mor după ironie!

BALAURUL (*ca și cum s-ar teme să n-o lovească*): Ieși afară!

IUDITHA (*demnă*): Vă rog, nu țipați! Înțeleg și încet! Dar vă previn: ori ajung artistă, ori...

BALAURUL: Bei vitriol? Asta n-o pot împiedica. De ce plîngi?

IUDITHA: Atît de tînără — și n-am avut încă nici o bucurie...

BALAURUL: O să ai — ai să naști un copil, și așa mai departe. Dar acum, ieși te rog. Pleacă!

IUDITHA: Și nu pot să sper?...

BALAURUL: Poți... Apă! (*Iuditha iese*) Inchideți ușile. Apă!

ELLA (*zîbind*): Cunosc acest gen: intră și pe fereastră.

BALAURUL: La dracu'!... m-a chinuit de moarte! „Juddy într-un pahar cu apă!”

BOGDAN (*lui Adam*): Un produs specific al marelui capital. (*După catalog*) Cardaș Andrei! (*intră Andrei*)

BALAUURUL (*stă nemișcat, cu capul între mâini, fără să-și ridice ochii*): Da...
vă ascult.

ANDREI:

„Multe flori sînt, dar puține
Rod în lume o să poarte,
Toate bat la poarta vieții
Dar se scutur multe moarte.

E ușor a scrie versuri
Cînd nimic nu ai a spune...

BALAUURUL (*ridică capul*): „nu ai a spune“... ai, aaa... (*îl recunoaște*)
Mulțumesc. Următorul.

DEMETRIU: Nu înțeleg...

BALAUURUL (*lui Andrei*): „A“-ul dumitale e închis, n-ai ce începe cu el.
Ți-am explicat odată. (*enervîndu-se*) Da sau nu?

DEMETRIU: Permiteți-mi să...

ANDREI: Mulțumesc, nu-i nevoie! (*iese*)

BALAUURUL: Următorul!

ADAM (*lui Bogdan*): O clipă, te rog.

BALAUURUL (*bate din picior*): Următorul!

ADAM: Ați respins un om fără să-l ascultați.

BALAUURUL: Și ce dorești, mă rog?

ADAM: Chemați-l înapoi.

DEMETRIU: Și eu sînt de părere...

ELLA (*ronțăie o bomboană*): Și eu, și eu...

BALAUURUL: Mănîncă-ți frumos bomboana.

BOGDAN: Imi permit să atrag atenția comisiei asupra faptului că tînărul
acesta e muncitor. Chiar dacă din punct de vedere artistic se prezintă
mai slab, — politica noastră de clasă ne impune...

BALAUURUL (*nu înțelege*): Ce vrea?

ADAM (*tăios*): Greșește! Nimeni nu impune să primim oameni lipsiți de
talent. Fiecare are însă dreptul să fie ascultat.

BALAUURUL (*blînd*): Te pregăteai să fii tîmplar, sau lăcătuș?

ADAM: Pedagog.

BALAUURUL: Foarte interesant. (*brusc*) N-ai de gînd să te ocupi cu educația
mea? — Sînt orfan! (*Adam vrea să intervină, Balaurul nu-l lasă*)
Ajunge! Nu mă privește! Din partea mea, — educați, săriți, cît vă
place! Dar pînă la poarta asta! Aici e teatru, pricepeți!. Aici se
muncește, se crează!

ADAM: Pentru ce? (*toți îl privesc mirați*) Cu ce scop?

ELLA: Cu ce scop? Arta a existat întotdeauna. Oare frumosul în sine nu-i scop?

ADAM: Nu. (*cu tărie*) Nu-i scop!

BALAUURUL: Următorul!

DAN: Ce-ați zice de o scurtă pauză? Domnilor, zece ani pentru o țigară!
(*toți se ridică, vorbesc tare, fumează*)

BALAUURUL (*își strînge hîrțile de pe masă; lui Adam*): Am spus: Ajunge!
Nu mă învăța pe mine. Sînt mai bătrîn, am văzut mai multe ca dumneata.

ADAM: Dar nu vedeți principalul...

BALAUURUL (*se ridică de la masă*): Spune-mi, îți place să privești stelele?

ADAM: De ce?

BALAUURUL: Calmează. Vezi aceste boabe de griș? Aproape fiecare e de milioane de ori mai mare decît pămîntul nostru. Priviți de pe Sirius, nu sîntem decît o fărîmătură, o iluzie.

ADAM: Totuși, v-ați zbatut zeci de ani ca să păstrați această iluzie: teatrul. De ce nu v-ați odihnit la soare? Priviți din Sirius, sîntem o iluzie? Se poate, dar noi privim de aici. Măsura noastră e pămîntescă; asta n-o poate schimba nici o filozofie. De cînd trăiesc oameni pe acest bob de griș, niciodată nu s-a dus o asemenea bătaie pentru o viață mai bună. Nu știu cum e privit acest lucru pe Sirius, dar judecînd cu cap pămîntesc, cel ce evadează din ea e un om mărunt, jalnic, în dosul oricărei teorii s-ar ascunde.

BOGDAN (*care a urmărit discuția, agitat*): Așa e; și cred că...

BALAUURUL (*face un gest de parcă ar alunga o muscă. Lui Adam*): Mărunt, jalnic, totuși nu te-ai jenat să bați două săptămîni la ușa mea. Aveți nevoie de mine, asta-i situația, domnule erou.

ADAM: Asta-i situația. Iar dumneata poți fi liniștit: abuzezi de ea din toate puterile. Și cu toate astea, nu-mi pierd speranța: am convingerea că noi doi vom sta de vorbă și în altă dispoziție.

BALAUURUL: Mă tem că vei renunța la această plăcere.

ADAM (*gînditor*): Veți rămîne singur. Cu dumneavoastră sau fără, vom face un teatru nou.

BALAUURUL (*ride*): Cine, dumneata? Cum? Mă interesează.

ADAM: Vă interesează? V-o spun: greu, stîngaci, cu mii de lipsuri, dar îl vom face: asta e principalul. Iar dumneata ne vei privi cu mîinile încrucișate...

BALAUURUL (*tare*): Incepem. (*mergînd spre masă; obosit*) Cine te-a chemat aici?

ADAM (*senin*): Partidul.

BALAUURUL (*din nou, cu furie*): Ce? Ce fel de partid? Eu sînt independent, și n-am să îngădui...

ADAM: Glumiți? (*liniștit*) Teatrul e subvenționat de baronul Fabian, fabricantul de chereștea. Dacă lui îi place, jucați Shakespeare. Dar dacă are altă poftă, vă prezentați cu cea mai jalnică operetă.

BALAUURUL: Minți!

ADAM: Iar dumneavoastră înghițiți totul. Ii și zîmbiți!

BALAUURUL (*urlă*): N-am zîmbit niciodată!

ELLA: Doamne! Ați turbat?

ADAM (*cu încăpăținare*): Ba zîmbiți! Și îi veți zîmbi atîta timp cît veți fi la cheremul lui!

BALAUURUL (*face un efort supraomenesc să se stăpînească*): Știi ce înseamnă asta proces fiscal?... Dumneata sugeai biberonul cînd eu... De 17 ori ne-au rechiziționat decorurile... Dar ce rost are? ...Sînt un om calm... un om potolit... vă rog în genunchi, nu mă scoateți din minți! Vă rog în genunchi... (*se îndreaptă brusc, se duce la masă, bea un pahar cu apă; apoi iese cu capul sus, cu pași măsurați; pauză. O clipă, toți privesc în urma lui, încremeniți. Dan e nehotărît: ar vrea să plece, dar și să rămînă. Pînă la urmă, o șterge neobservat. Ella pornește și ea, dar se răsîndește, se întoarce de parcă ar fi uitat ceva, și se așează la marginea mesei, ca și cum ar sta numai întîmplător, pentru o clipă. Bogdan, Demetriu și Adam stau unul lîngă altul, formînd un grup.*)

DEMETRIU (*respiră adînc, luînd parcă o hotărîre*): Bine, vom mai vedea. Eu aș fi vrut... (*brusc*) Iată ce-i... la politică nu mă pricep, dar tehnica vorbirii o cunosc. Dacă această pregătire a mea poate fi cuiva de folos

vă pun la dispoziție două-trei după amieze pe săptămână. Încă ceva: propun să-l chemăm înapoi pe tînărul ăsta, pe Cardaș. Asta am vrut să spun. Și acum, pentru că e tîrziu, să continuăm, domnilor.

BOGDAN (*solemn, luînd locul Balaurului*): Da, să continuăm.

Cortina

ACTUL III

Sală de cursuri la Institutul de teatru. Cîndva a fost hol sau sufragerie, într-o vilă particulară. În față, o ușă care duce spre coridor, alta spre bibliotecă. La dreapta, o ușă spre grădină. Peretele din stînga e aproape în întregime ocupat de fereastra prin care se vede grădina. În fața ferestrei, cîteva coloane; mese cu scaune în loc de bănci; în colț, o catedră; în față, un podium pentru repetiții. E începutul verii. Au trecut mai bine de doi ani. La ridicarea cortinei, Balaurul intră în clasă, urmat de Bogdan.

BOGDAN: Repet; e vorba de un spectacol pentru țărani... piesa mai are stîngăcii, dar pentru un începător... merită atenție...

BALAUROL: Începător?!... De 20 de ani asasinează publicul cu jocul lui anost. Dar asta nu ajunge, l-a apucat inspirația! Doamne iartă-mă, acum serie drame!

BOGDAN: Totuși, o încercare...

BALAUROL (*nu-l ascultă*): Poate știi dumneata, de ce o fi mîzgălind atîta hîrtie?...

BOGDAN: Permiteți-mi să nu vă răspund.

BALAUROL: Nu!

BOGDAN (*după o pauză, gînditor*): Cînd Vandalii au invadat Roma, n-au observat capodoperele ce împodobeau coloanele antice.

BALAUROL: Mai clar!

BOGDAN: E o necesitate istorică, ca să mă exprim astfel. Clasele care se ridică sînt totdeauna mai rudimentare. ... Vreau să spun că....

BALAUROL: Mai scurt!

BOGDAN (*oftează, ca și cum ar ceda în fața unei forțe*): Trăim sub regimul de dictatură a proletariatului.

BALAUROL (*supărat*): Poate că dumneata! Mie nu-mi dictează nimeni! Și dacă mă bateți mult la cap, mîine îmi dau demisia, nu, încă azi! ... De ce rîzi, mă rog?

BOGDAN: Au trecut doi ani de cînd ne amenințați zilnic. Totuși, dacă nu mă înșel, sînteți încă aici, spre mulțumirea noastră, a tuturor. Munciiți, predați... Ba mai mult: ați început chiar să vă integrați.

BALAUROL (*speriat*): Eu?

BOGDAN: Nu frecvențați oare cursurile de marxism? (*zîmbește*) Dumnea-voastră, protestul întruchipat! (*cu patos*) Ce ar putea dovedi mai grăitor forța invincibilă a colectivului?!

BALAUROL (*bui măcit*): Ce... Ce colectiv?... M-am obișnuit cu țîncii ăștia, atîta tot. Cît despre curs... Păi, dacă nu mai auzi decît „dialectica în sus, dialectica în jos“... M-am înscris și eu, de curiozitate... Aici nu-i nici o forță.

BOGDAN (*se înclină*): Scuzați-mă, dar nu mi-am terminat încă referatul pentru ședința de azi. (*Face un pas, se oprește*) Era să uit: piesa despre

care v-am vorbit. *(Îi întinde un manuscris; iese. Balaurul face nu gest, ca și cum ar vrea să-l rețină o clipă. Privește după el, nedumerit, apoi deschide manuscrisul; îl răsfoiește; începe să citească; pare întii mirat, apoi din ce în ce mai furios. Se uită în jur, căutînd parcă pe cineva pe care să-și verse necazul.)*

ADAM *(intră dinspre bibliotecă, se oprește lângă bătrîn)*: Bună dimineața! *(Balaurul tresare, mormăie ceva)* În clipa asta am telefonat la teatru. Mi-era teamă că ați uitat de ședință.

BALAUURUL: Ți-era teamă? Și de ce, mă rog? *(izbucnind)* N-am să permit, pricepeți... rușine, rușine! *(aruncă manuscrisul jos, dă să iasă)*.

ADAM *(nu înțelege, ridică mașinal manuscrisul)* Ce-i asta?

BALAUURUL *(oprindu-se)*: Nu vezi? O dramă în douăzeci și trei de tablouri. Mi s-a oferit cîstea de a o pune în scenă. *(Adam, care a început să citească „drama politică”, ride în hohote)*

BALAUURUL *(îl privește supărat, încordîndu-și memoria)*: E o necesitate... o necesitate... *(bucuros că a găsit termenul)* istorică! Clasele care se ridică sînt întotdeauna rudimentare. Spre exemplu, vandalii, cînd au ocupat Roma....

ADAM: Cîte teatre au deschis, poate vă amintiți?

BALAUURUL: Vandalii?!

ADAM: „Vandalii” aceștia despre care vorbești dumneata! Știți poate cum stăteau cu analfabetismul? Pentru că această „clasă rudimentară” care se ridică, e pe cale să-l lichideze. Ce barbarie! În ultimii ani s-au deschis numai 15 teatre, numai un milion de oameni au avut posibilitatea să-l vadă pe Shakespeare!

BALAUURUL: Bine, bine, dar de ce țiți?

ADAM: Pentru că mă revoltă! De ce sînteți nedrept? Dacă vreodată o clasă a năzuit spre lumină, dacă a respectat talentul, dacă a păstrat tot ce a creat mai de preț oamenirea — e clasa muncitoare! Scopul nostru e curat...

BALAUURUL *(nerăbdător)*: Bine....

ADAM: Ne stau în cale bandiți, proști, șarlatani? Da, dar asta nu-l schimbă! *(Balaurul face un gest de nerăbdare)* Nu sînteți de acord? Admit și asta. Numai un lucru: țin să spuneți de ce?

BALAUURUL *(gesticulînd)*: În general... sînt în dezacord în general... cu toate! *(deodată, așerat)* Și... ce, nu mai începe ședința asta odată? *(iese repede; Adam îl urmează zîmbînd)*

LIA *(intră prin față cu Marica și Tibby)*: Cine a țițat aici?

MARICA: „Cine”! „A stat de vorbă” cu directorul.

LIA: Asta înseamnă că iar va fi tîmbălău la oră.

TIBBY: Dimpotrivă, asta înseamnă că va fi blînd ca un mieluşel. Dacă și-a făcut porția, te înțelegi cu el de minune. *(se așează în bancă, scoate niște caiete. Lia stă rezemată de o coloană; privește pe fereastră; Marica șade pe podium, lângă ea; citește)*

LIA: Cînd începe lectura?

TIBBY: Acuși; trebuie să vină și ceilalți.

MARICA *(ridică ochii din carte)*. Ce lectură?

LIA: O piesă. E vorba s-o jucăm la țară.

MARICA *(speriată)*: În timpul examenelor?! Cine a spus?

TIBBY: Bogdan. E o sarcină politică, nu pricepi?

MARICA: Așa... *(oștează)* Numai de m-ar ajuta Dumnezeu mîine la marxism!

TIBBY: La marxism nu ajută. E împotriva principiilor lui.

MARICA: Nu cu tine vorbesc. Tu vezi-ți de scris. *(stă cu cartea deschisă,*

dar nu citește; se vede că o frământă ceva; brusc, gînditoare) Eu înțeleg... lumea e materială.... n-a creat-o nimeni, și așa mai departe... Dar atunci cum s-a făcut?

TIBBY (*simulînd mirarea*): Nu știi? În șapte zile: în prima zi apa, în a doua zi cerul... (*Lia izbucnește într-un rîs zgomotos.*)

MARICA (*cu ciudă prefăcută*): Mare minune! Rîde, rîde mereu... Cînd a venit la noi, era ca și moartă...

LIA (*zîmbește*): Și acum, mă trezesc în fiecare dimineată rîzînd, și grozav de flămîndă... Mă bucură soarele, pîinea cu marmeladă... Nu, nu-mi fac iluzii c-am să ajung o mare actriță. Dar am ambiție! Și încă ceva... (*se oprește, încurcată*)

TIBBY (*recită*): „Cînd vorbește de Oneghin, o epocă îi sună-n glas. Dar nasturele de la haină de-o lună tot rupt a rămas“.... Apropos, de ce nu i-l coși?

LIA (*speriată*): Cum... ce-ți veni?

TIBBY: Foarte simplu. Te duci la el, și-i spui: „Tovarășe director, vă lipsește un nasture.“

LIA (*oftează*): Nu pot...

TIBBY (*privind-o*): Ce copil ești! Și doar ai fost măritată!

LIA: Cînd? Nu-mi amintesc. (*rîde*) Nu-mi amintesc.

MARICA (*se plimbă în sus și în jos cu cartea în mînă*): „Trăsăturile caracteristice ale Renașterii sînt: Intîi:....“

TIBBY (*iși astupă urechile*): Stimată ciocănitoare!

MARICA: „... Omul se eliberează din cătușele misticismului“ (*se oprește, necăjită*) De ce vă bateți joc de mine?

LIA: Cine-și bate joc?

MARICA (*o imită*): Cine-și bate joc!... Înțeleg, nu mai sînt tînără. Invăț! Rîdeți, dacă vă place. Dar eu simt cum mi se deschide capul ăsta greu... De oboscală și de bucurie, mă podidesc și lacrimile... și parcă m-aș înălța mereu, și parcă în jurul meu e tot mai multă lumină! (*oftează*) Iar am visat examenul... În fiecare noapte....

LIA: Aseară ai mîncat mult. (*privește pe fereastră*) Asta nu mai e primăvară. E vară adevărată!

MARICA: Se făcea că erau aici în clasă... Mă ascuți?... Profesorii, toți în negru, stau în jurul mesei; iar Bogdan, asistentul, îmi face semn să mă apropiu. Spune-mi, zice, în ce an s-a născut Lope de Vega? — Lope de Vega?... Dar nu-mi amintesc, nu-mi amintesc nimic. — Atunci, zice, nu te pot ajuta, și mă privește cu niște ochi, de și acum mă apucă groaza. Știi cu cine am cinat aseară? — De unde să știu eu? — Cu Karl Marx! — zice....

TIBBY (*rîde*): Bună! Strașnică! (*Liei*) Ce zici?

LIA (*distrată*): Da... adică (*brusc*) Ce aveți toți cu el?

TIBBY: Ce are el cu noi? N-apuci să deschizi gura, el a și sărit. (*imitînd*): „Ce ne învață marxismul?“ Dacă intră în clasă, dacă se așează, dacă strănută, pe toate le face în numele lui Marx și cu o astfel de mină... (*Lia îl privește țintă*) Ce-i?

LIA: Mi-am adus aminte... nimic... nimic... (*Intră Mihai, se uită împrejur*).

TIBBY: Ana e în grădină.

MIHAI (*iritat*): Te-am întrebat ceva? (*vrea să iasă, dar în ușă se oprește, nehotărît*) E singură?

TIBBY: E cu Pavel, învață. (*Mihai iese*).

MARICA (*oftează*): Așa o duc de doi ani, de cînd ne-am mutat la cămin.

Dumnezeu să-i înțeleagă: dacă se iubesc, de ce se ceartă mereu? Iar dacă nu, ce mai așteaptă?

TIBBY: Ana e secretara organizației de studenți, iar Mihai se sustrage de la orice muncă. El joacă la teatru, se crede artist format... După mine, e doar un încrezut. (*îndreptîndu-se din umeri*) Ce-o fi găsit la el, zău că nu înțeleg.

LIA: Balerina! (*toți se întorc spre ea*) A adormit în grădină. În jurul ei o grămadă de cărți... vîntul le răsfoiește...

TIBBY: Ce să-i faci? (*zîmbind*) Înainte de examene o apucă un adevărat acces de învățătură... Cică într-o noapte s-a trezit din somn, și a început să strige: „Nu voiu sicriu bogat/ Făclie și flamuri,/ Ci-mi împlețiți un pat/ Din tinere ramuri!“ (*rid toți*)

BALERINA (*din ușă, somnoroasă lui Tibby*): Ție-ți vine ușor. Ai făcut și liceul.

TIBBY: O clasă.

BALERINA: Și asta e ceva. Eu abia acum dau examen de semestrul doi. Eri, la istorie, mi-au picat fenicienii... Acum un an, nu știam cine sînt fenicienii... (*repede, ca pentru sine*) „Popor navigator, făceau comerț pe țărmul Mării Mediterane...“ (*se așează pe o bancă; legănîndu-și picioarele, visătoare*) Marea Mediterană... Siria... Piramidele... Ce multe orașe sînt!... Și în Africa sînt orașe... Înainte nu era decît pădure, pădure, și iar pădure... restul l-a născocit omul... S-a apucat și a născocit un vapor... Sau a născocit să scrie pe hîrtie! (*Maricăi*) De ce rîzi?

MARICA: Așa... nu mă luați în seamă... iată la ce mă gîndesc: Eu, Marica Antal stau aici, și pricep toate astea! ... Eu, Marica Antal, înțeleg Marea Mediterană... piramidele!

TIBBY: Știi că ești nostimă! (*caută ceva; răscolește cărțile pe masă*) Era aici, ce dracu'... Nu mi-ați văzut stiloul?

MARICA: Da, țin minte (*toți caută stiloul*).

TIBBY (*se oprește necăjit*): Nu-i!

ANDREI (*intră*): Ce nu-i?

TIBBY: Un stilou. Acum o clipă am scris cu el. Imi amintesc precis.

ANDREI: A fost cineva?...

MARICA: Numai eu și cu Lia.

BALERINA: Și eu. (*stă în acelaș loc, nemișcată, cu ochii larg deschiși: toți se întorc spre ea; pauză penibilă*)

ANDREI: ... Vezi în căptușeală... așa am pățit odată cu un creion.

TIBBY: Se poate... deși îmi amintesc precis... aici parcă simt ceva... (*scoate stiloul*) Ciudat... într-adevăr... extraordinar.

BALERINA (*izbucnește în plîns, tremurînd din tot corpul*): Nu eu! N-am luat nimic! ... ucideți-mă... să mi se usuce mîna!...

MARICA: Ce-i cu tine? S-a găsit doar... s-a găsit! (*o mîngîie*)

BALERINA: Să mi se usuce mîna... Voi toți v-ați gîndit... știu eu!...

ANDREI: Ce prostie! Nimeni nu s-a gîndit la nimic.

BALERINA: Pe cuvînt?... Pe tine te cred. Dar vezi, să nu minți!

ANDREI (*solemn*): Pe cuvînt! Ei haide, ajunge, caraghioasă mică... Să-ți cumpăr o înghețată?... (*o duce spre ușă, împreună cu Marica*)

BALERINA (*printre lacrimi*): Una mare!

(*Ies toți trei. Lia privește după ei, gînditoare. Intră Bogdan, vrea să treacă spre grădină, dar văzînd-o pe Lia se oprește.*)

BOGDAN (*recită cu nuanță de ironie*): „Unde rătăcește privirea-ți blindă oare?/ Ce e ce-n depărtare ea caută mereu? Ori poate umbra neagră a unor vremi trecute...“

LIA (*fără să se întoarcă*): Da, umbra neagră a unor vremi trecute...

BOGDAN (*ride*): A, capitolul amintirii? Parcă a plîns cineva... /Ori mi s-a părut?... Ce mă privești așa?

LIA (*nu imediat*): În ultimii ani am vrut de multe ori să te întreb... nu te simți puțin... stingherit?

BOGDAN (*zîbind*): Iată o întrebare care-ți seamănă! Mă simt ca oricare altul care a înțeles...

LIA (*imitînd tonul lui*): ...Că trebuie să lupte pentru o viață mai bună, alături de proletariatul care construiește...

BOGDAN: Fără ironii! (*pauză*) Ce-ți scrie surioara?

LIA: Imi trimite salutări din vîrfurile Alpilor. Sora mea e o turistă pasionată.

BOGDAN: Și dumneata?

LIA: Și eu sînt pasionată. De ce te încrunți?

BOGDAN (*sec*): Vezi numai să nu ți se facă poftă de Alpi.

LIA (*ride*): De ce nu?

BOGDAN: Sînt lucruri cu care nu se glumește.

LIA: De ce nu?

BOGDAN (*întunecat*): Azi ești bine dispusă.

LIA: Grozav!

BOGDAN: Lia, ce-i cu dumneata?

LIA: Nimic.

BOGDAN: La drept vorbind, nu-mi place. Azi sora, mîine mama...

LIA: Ei, și?

BOGDAN: Te pomenești că poimîine îți vei aduce aminte că ești încă cetățean italian.

LIA (*privindu-l în față*): Te pomenești!

BOGDAN (*complet buimăcit*): Te previn...

LIA: Dumneata m-ai mai prevenit odată.

BOGDAN (*și-a regăsit stăpînirea de sine; serios, aproape grav*): ... că pășești pe marginea unei prăpăstii. Sînt numai două căi: cea pe care mergem noi, și calea bombelor, a degenerării... Dumneata ai de ales, fetiço.

LIA (*nu știe ce să creadă; cîteva clipe îl privește în tăcere, stăruitor, ca și cum ar vrea să pătrundă în adîncul gîndurilor lui. Bogdan suportă neclintit examenul. Lia brusc, cu emoție*): Iartă-mă, acum o clipă eram gata să...

BOGDAN: Tîrziu. (*Stau față în față, se privesc. De odată el izbucnește într-un rîs atît de vesel, că fata se dă speriată în lături*) Știam!... De trei ani aștept asta! Răbdare! N-ai motive să te neliniștești... cazul dumitale e clar:... ești cetățean italian. (*cu o nuanță de invidie*) Cetățean italian... Vreau să-ți spun: în toate te poți bizui pe mine; și încă ceva... (*dinspre culise se aud voci, gălăgie; intră Ella, Demetriu, Balaurul*).

BALAUROL: Democrit!

ELLA: Aristotel!

DEMETRIU (*privind în jur*): Aici nu sînt. Să-i căutăm în grădină.

ELLA (*reținîndu-l*): O clipă! Cine a spus că la baza existenței stă focul, și așa mai departe?

DEMETRIU: Heraclit!

BALAUROL: N-am zis eu?

ELLA: Dumneata ai zis? Dumneata?!... Am martor!

BALAUROL: La urma urmelor, mi-e tot una. Mă supără numai că ai un orizont atît de strîmt.

ELLA: Voi lua cu împrumut dintr-al dumitale! Am un orizont strîmt! Dar cine n-a știut două întrebări ieri la seminar? Stai că mi-am notat...

BALAUROL: Iar dumneata tocești, o știe toată lumea! Ești o tocilară!
 DEMETRIU: Ajunge! Ajunge! Sînteți mai răi decît copiii... (*Toți ies spre grădină, certîndu-se*). (*Lia și Bogdan îi urmăresc cu privirea pînă dispar.*)

BOGDAN (*se ridică*): Plec. Curaj, și nu uita: orice s-ar întîmpla, poți conta pe mine. Ai înțeles? (*Lia dă din cap. Bogdan îi ia mîna, o duce la gură. De afară se aud vocile studenților. Bogdan iese repede. Intră Ana, Marica, Tibby, Pavel, cu manuscrisul pe care Bogdan i-l dăduse Balaurului.*)

ANA (*Liei*): Andrei n-a fost pe aici? (*Lia nu răspunde*) Nu l-ai văzut pe Andrei?

LIA (*tresare*): Nu... adică da... a fost...

MARICA: Trebuie să vină.

TIBBY: La 11 avem curs. Eu zic să începem fără el.

ANA: Să începem.

MARICA: Să ne așezăm, copii. (*se așează*) Cine citește?

PAVEL: Eu. (*citește*). „Holda lui Vasile Făiug“.

LIA: Cum?

MARICA: Fii atentă, te rog.

PAVEL: „Dramă politică în 3 acte, 15 tablouri“ (*Tibby fluieră*).

PAVEL: „Personagiile: Gheorghe Pîntecută; chiabur, Alexandrina, nevastă-sa, chiaburoaică; Vasile Făiug, țaran sărac; Furtună, din biroul organizației de bază; un tovarăș de la raion, paznici. În ograda chiaburului. Gheorghe Pîntecută, tip specific de exploatator, apare de după șopron cu o biciușcă în mînă. Bătînd un cîine cu sălbăticie: — Na javră, na, satură-te! Dînd cu ochii de Făiug, care tocmai trece, se sufocă, apoi prinzînd curaj: — Las-că mă socotesc cu voi, neam de calici! — Oftînd, ca pentru sine: — Dă doamne să vină mai repede americanii, ca să pot exploata din nou! (*scurtă pauză, risete.*) I-a venit un gînd, un gînd rău. Ochii lui Pîntecută se fac mici, ca de pisică: chiaburul ia o hotărîre și brusc se îndreaptă spre fund. O vacă muge prelung.“ (*toți rîd*).

PAVEL: Am terminat.

VOCI: Mai departe! Mai departe!

PAVEL (*răsfoiește textul*): „Tabloul VII. În fund arde grîul lui Făiug. Primul paznic: — Vasile, mîndrețea ta de grîu arde! Făiug privește lung la fiecare, apoi cade pe butuc, asudat, cu capul în palme. Tăcere grea. Furtună, punîndu-i mîna pe umăr: — Haide, mă Vasile. Nu te lăsa doborît de ghiara chiaburului. Să n-o uiți, Vasile Făiug, durerea ne oțelește pe noi! Să n-o uitați, fraților! Toți: — N-o să uităm! — Furtună către ceilalți: — Bietul Vasile!... No, eu mă duc la regională. Iese“. (*toți rîd cu hohote. Pavel închide revista*). .

PAVEL: Văd că nu ne înțelegem... Vi se pare poate că e o glumă... greșiți! E o sarcină, tovarăși.

ANA (*mirată*): Ce fel de sarcină?

TIBBY: Lui îi place să exagereze.

PAVEL (*enervat*): Dar cînd vă spun... Imi place să exagerez!... (*se înclină*) Vă foarte mulțumesc...

BOGDAN (*apare în ușa bibliotecii*): Nu s-ar putea mai încet? Dincolo se lucrează. (*vrea să iasă*)

PAVEL: O clipă! (*Bogdan se oprește*) Voiam tocmai să vă căutăm.

BOGDAN: Despre ce e vorba?

PAVEL (*îi întinde manuscrisul*): Ne-ai recomandat-o pentru munca la țară. Cunoașteți piesa?

BOGDAN: Odată ce am recomandat-o... de ce?

ANA: E adevărat... v-ai gândit s-o jucăm?

BOGDAN: Citiți-o pînă la capăt, pe urmă stăm de vorbă. (*e grăbit*)

TIBBY: Atunci vă bateți joc. (*Lia urmărește scena cu încordare*)

BOGDAN (*se oprește în ușă, iritat*): Lucrarea a fost apreciată. Ciudat, cu toții greșim, sîntem niște proști, numai studenții anului III dramă gîndesc just!

ANA (*dezorientată*): Aici... trebuie să fie o neînțelegere...

BOGDAN (*insinuant*): Nu-i plăcut să ai neînțelegeri cu partidul...

ANA: Nu cred! Spuneți ce vreți, dar partidul nu poate accepta o piesă ca asta!

MARICA (*speriată*): Liniștește-te, draga mea!

LIA (*o apucă pe Marica de mînă, șoptind emoționată*): Las-o să vorbească!

ANA: Vorbiți în numele altora! Dar dumneavoastră ce credeți?

BOGDAN (*demagog*): Nu-i sarcina mea să judec. Cred ceea ce trebuie crezut.

TIBBY (*strigă*): Orbește? Dar cine cere asta?

BOGDAN (*sentențios*): Ochiul partidului vede mai departe ca al meu.

ANA: Tocmai el m-a învățat să-mi folosesc ochii proprii. (*disperată*)
Parcă vorbim alte limbi. E atît de simplu! Noi vă întrebăm, nu, vă rugăm să ne spuneți, dar sincer, din toată inima...

BOGDAN: Bine, am să vă spun. Sincer? Shakespeare scria mai bine. Dar se vede că problemele colectivizării nu l-au interesat. (*zîmbește, schimbînd tonul*) Pentru noi, tovarăși, importantă e înainte de toate intenția, ca să mă exprim mai concret...

ANA (*aprinsă*): Important e înainte de toate adevărul, să credem fiecare cuvînt! Altfel se spulberă orice intenție!

BOGDAN (*ca și cum n-ar fi auzit*): ... O idee simplă, precisă! Acum nu-i timp de discuții!...

TIBBY: Nu pricep, vreți să spuneți că noi nu discutăm?

BOGDAN (*urcînd tonul*): Iată pe unde răbufnește idealismul, rămășițele mentalității burgheze! Vreau să spun că noi construim tractoare, noi ridicăm fabrici...

ANA: ...și un om nou, care iubește arzător adevărul și nu se lasă intimidat de fraze!

BOGDAN (*o privește lung, apoi pe tonul dinainte*): Marii noștri dascăli, ne atrag atenția de repetate ori...

LIA (*nu se mai poate stăpîni, aproape involuntar*): Unde?

BOGDAN (*privind-o țintă*): Să fim fără cruțare, fără cruțare față de elementele care... (*Anei*) Dumneata rîzi?

ANA: Ca să nu plîng. Noi vrem să jucăm oameni adevărați, care gîndesc, se bat, suferă, ca mine, ca el! Dar ăștia?... Grîul arde și ei se uită la flăcări, țin discursuri, se vaită!... Și dumneavoastră vreți s-o jucăm! Vorbiți de partid... Nu știu, nu înțeleg, dar mi se pare că noi ne-am înscris în două partide diferite!

BOGDAN (*amenințător*): Te previn...

LIA (*se ridică, buzele i se mișcă, dar nu e în stare să scoată nici un cuvînt. Iese în fugă*) (*tăcere nedumerită*)

MARICA (*se ridică*): Poate i s-a făcut rău... Doamne ferește! (*vrea să iasă*)•

BOGDAN (*îi pune mîna pe umăr*): Am să mă duc eu. (*Anei*) Mai stăm noi de vorbă. Pînă atunci te sfătuiesc, gîndește-te, caută să găsești de

unde provin aceste îndoieli, aceste idei nesănătoase! Spor la muncă, tovarăși. *(pornește, dar din ușe se întoarce)* Încă ceva, disciplină, mai multă disciplină! *(iese)* *(toți stau pe loc, buimăciți)*

ANA *(se întoarce)*: Ce stați așa?

PAVEL *(posomorît)*: Cum vrei să stăm?

TIBBY: Idealism... rămășițele mentalității burgheze! Vă felicit!

PAVEL: Nu înțeleg! Spuneți ce vreți, nu înțeleg!... Parcă ar fi un coșmar!

ANA: Nu e coșmar. E o luptă!

TIBBY: S-a hotărît, va să zică! Cu începere de azi, nimeni nu mai discută! E o rămășiță burgheză.

MARICA: O fi avînd și el puțină dreptate, că prea mult vă sbuciumați cu toții...

ANA: Termină! *(toți tac, mîhniți)*

PAVEL *(brusc, cu sinceritate)*: Ah, dacă ași putea...

ANA *(ridică ochii spre el; încet)*: Ce ai face?

PAVEL: Un milion de afișe, iată ce! Ași desena pe fiecare, cu litere uriașe: „Scriitori, redactori, critici: publicul nu e mai prost ca voi!“...

TIBBY *(aplaudă zîbind)*: Se aprobă!

PAVEL *(înviorat)*: Poate că nu l-a citit pe Cernîșevski, dar și fără asta se deosebește minciuna de adevăr. Da, se apropie timpul cînd versul fals va fi pedepsit ca sperjurul; demagogii vor sta în rînd cu alți criminali, și numai cea mai curată mînă va îndrăzni să se atingă de condei. *(toți aplaudă zgomotos)*

MARICA: Liniște! Lăsați-l, lăsați-l să spună! *(pauză)*

PAVEL *(ridică un pahar imaginar; vorbește solemn, jumătate serios, jumătate în glumă)*: Să închinăm în cinstea artei sfinte! În viața mărunță, întunecată, din trecut, — flacăra ei lumina înainte drumul. *(Intră Dan, se oprește în ușă, ascultă)* Azi, iată toastul meu: Să fie arta nouă atît de îndrăzneată ca viața noastră nouă! Moarte platitudinii! Moarte fățarniciei! Trăiască noul Caragiale! Gorki al viitorului, te așteptăm!

DAN *(aplaudă)*: Bravo! E dintr-o piesă nouă? Pe cîntea mea, în dumneata se pierde un Cicero. Adică, de ce s-ar pierde? Dar ce voiam să spun? — Nu poate ajunge fiecare un Gorki. Și personalități mai mici trebuie să-și găsească un colțisor sub soare. Cum remarcă nu mai știu care clasic: „mărunț, dar onest“. *(privind în jur)* Cred că am întîrziat... Aici, la dumneavoastră, se ține o lectură... *(se înclină)* Sînt autorul piesei. O voi citi singur, dacă îmi permiteți... intonația are și ea un rol, nu-i așa? *(în timp ce vorbește, studenții se depărtează unul cîte unul. În jurul „autorului“ se formează un gol. Nedumerit)* Dar poate... am greșit sala... *(merge spre ușă, unde se lovește de Mihai)* Scuză-mă...

MIHAI: Nu-i nimic... *(Dan iese; Mihai văzînd-o pe Ana)* Ce a vrut? *(scoate din buzunar o scrisoare)* Am găsit-o pe noptieră. *(o rupe)* Dacă ai să-mi comunici ceva, comunică personal.

ANA: Bine, dar nu acum. *(Vrea să intre în bibliotecă)*

MIHAI *(apucînd-o de braț)*: Acum! *(pauză)* Ești supărată pentru că n-am fost duminică cu munca la țară? Am să-ți explic. Duminica fac zi de poezie. Am decis s-o petrec în aer liber... Ana, să ne lămurim odată pentru totdeauna, mă pregătesc să devin artist, nu agitator. Politica e necesară, și așa mai departe, dar... o pot face și alții.

ANA *(ironic)*: Tu ai talent...

MIHAI: Eu am talent. Da, timpul meu e mai scump. Unde vor fi toți acești agitatori cînd eu îl voi juca pe Hamlet? Ce-i cu tine? Pari obosită?...

ANA: Nimic...

MIHAI: Ana... De ce ne chinuim? De o săptămînă mă ocolești intenționat... Nu mă mai iubești, — spune deschis, n-am să te mai turbur. Ei? (*Ana tace, Mihai rîde*) Cîtă vorbărie! Nu simți? Adevărul e simplu: stăm aici față în față, vii, sănătoși; tremurăm unul pentru celălalt... Ana, o colibă, undeva în munți... Jur împrejur zăpadă... Înăuntru arde focul... Stăm numai noi doi...

ANA: ... Și ne certăm! (*Mihai oftează*) Vezi, eu nu cred, nu pot să cred că un om mărunț poate înfăptui ceva... de seamă.

MIHAI (*fluieră*): ... Teorii, teorii! Dar să vedem faptele. Omul mărunț joacă al treilea rol anul acesta, pe cînd dumneata, stimată tovarășă, ai călcat pe scenă o singură dată — din întâmplare. Ce-i drept, ții ședințe. (*între Andrei, se oprește*) În fond, am greșit: ai rămas doar o învățătoare, modestă, cumsecade, — o amatoare!

ANDREI: Minți!

MIHAI (*se întoarce*): Interesant! De cînd obișnuiește biroul de partid să tragă cu urechea?

ANDREI: Nu e nevoie să ascuți pe la colțuri ceea ce toți știu.

MIHAI: Ce vrei?

ANDREI: Ași vrea să-ți spun: fii om, sau nu meriți...

MIHAI (*ironic*): Numai că asta nu merge după merit. Uite de pildă, tu ai o mie de merite...

ANA: Mihai!... pleacă... pleacă te rog! (*Mihai vrea să mai spună ceva, dar se mulțumește să-i privească ironic; iese*)

ANDREI: Iartă-mă, nu trebuia să mă amestec, dar...

ANA: Lasă asta...

ANDREI: Te căutam de fapt pentru o problemă...

TIBBY (*între agit*): Iat-o! Ascultă, Ana, următoarea problemă...

ANA (*izbucnind*): Nu mă interesează!

TIBBY (*mirat*): Atunci... e altceva... Bine, bine, am plecat. (*iese*)

ANA (*după o pauză*): Cum să-ți spun? (*se gîndește*) Ai văzut o furnică trăgînd o povară de trei ori cît ea?... Toți vin la mine ca la un conducător, ca la un comunist... Eu mă străduiesc, mă agit, fac propuneri cu o nutră serioasă — și în fond mi-e rușine. Imi vine să le strig: dar nu vedeți că sînt mică, amărită, și singură nu știu să mă ajut, și... uite că-mi vine să plîng... (*printre lacrimi*) Așa arată un conducător?

ANDREI: Ana...

ANA (*nenorocită*): Poate că nu aveam dreptul să mă gîndesc la artă... N-am destul talent. (*brusc*) Nu-i adevărat, am talent! Simt! Atunci de ce, de ce-i așa de greu?

ANDREI (*după o pauză*): Firește, tu îți închipui că aceste sentimente complicate sînt monopolul tău. Numai tu te întrebi, numai tu te frămînti... (*după o pauză*) Mi-e și ciudă, și rușine... Ce să fac? Și acum mi se moaie genunchii de cîte ori bătrînul mă cheamă la catedră. Și mă sbat, și vorbesc, și alerg toată ziua — totuși, mereu îmi scapă, greșesc cîte ceva, și la 26 de ani nu știu nici cît un licean de clasa a treia... Așa arată un secretar de partid?... Știi, mă gîndesc că la anul, sau peste trei ani, toate se vor schimba... Cel din urmă student va fi și el poate mai pregătit ca tine sau ca mine. Dar n-aș schimba cu

ei!... Greu, bîjbîind, așa cum putem, noi... noi sîntem cei ce pornesc!...
(*pauză*) La ce te gîndești?

ANA: La tine. (*cu spontaneitate*) Ce bine că exiști! (*brusc*) Păcat că...

ANDREI (*încordat*) Că?...

ANA: Că nu sînt scriitoare. (*zîmbește*) Te-ași li luat drept model pentru un erou pozitiv. (*pauză*) Voi ai parcă să mă întreb ceva?

ANDREI (*fără s-o privească*): Am un examen după masă, la liceu. O problemă de geometrie... Dacă se dă o mediană și ipotenuza unui triunghi dreptunghi... dar aici n-o să avem liniște. Să mergem în grădină.
(*ies împreună*) (*intră Adam și Lia*)

ADAM: Ajunge, liniștește-te. Zici că vă cunoașteți de mult?

LIA: De mici. Tata era inginer la ei în fabrică.

ADAM: Așa? — Spune, spune te rog!

LIA: Cînd Bogdan se întorcea vara de la liceul militar, ne plimba cu mașina pe sora mea și pe mine. Nu prea-l sufeream... Mi-aduc aminte că-l tuteia pe șofer... îl pune să-i spele galoșii... Maică-mea îl invita mereu și...

ADAM: De ce aști atît de speriată?

LIA (*izbucnind cu amărăciune*): A mințit... Și-a bătut joc de mine!... L-am crezut... Mi se părea firesc: e tînăr, de ce n-ar înțelege ca mine, ca alții?... Să fi cinstit e mai simplu — nu?... Dar el nu s-a schimbat. El ne urăște!... E... e un dușman! Dumnezeu, parcă m-aș fi scufundat pînă la gît în gunoi! Aș vrea să fac un duș.

ADAM: Fii liniștită, vei face. După asta urmează un asemenea duș, că un an de zile vom strănuta într-una. Dar dumneata arzi toată... Ai febră. Acum te duci la cîmin, în pat! Și nu te gîndești la nimic... (*pauză, Lia nu se mișcă*) Ei?...

BALAUURUL (*intră fără să-i observe, mormăind*): 11 trecute... Unde întîrzie strengarii? (*Adam o ia de mîină pe Lia și o trage spre ușe, ies pe vîrfurile picioarelor*) Ieri, în culise, m-a furat somnul... fără precedent! (*Iși ia locul la catedră*) Mi se pare că am obosit puțin... Da... am obosit... (*stă cîteva clipe nemișcat, cu ochii închiși. De afară se aud pași, glasuri*).

BALERINA (*intră, face semn din ușe celorlalți*): Ssss, nu țipați! (*intră studenții*)

TIBBY: Nu țip. (*lui Mihai*) Te întreb foarte încet: de ce n-ai venit ieri la repetiție?

MIHAI: Mi-era lene. Te mai interesează ceva?

PAVEL: Lipsește cineva?

MARICA (*privind împrejur*): Lia!

TIBBY: Înțeleg, ești un artist format, joci deja în teatru. Dar atunci îți pun întrebarea: Ce cauți printre noi?

MIHAI: Și eu îți pun o întrebare: de ce ești așa de mic?

ANA: Grosolănia nu ajută. Propun ca... (*Balaurul strănută; toți fug la locurile lor*)

BALAUURUL: Ridică-te, amice! Vorbesc cu dumneata, domnule artist format. (*Mihai se ridică*) Cîți ani ai?

MIHAI: 22.

BALAUURUL: Cîți centimetri?

MIHAI: 1,83.

BALAUURUL: Ești nervos?

MIHAI: Nu. Am repetiție la teatru. Voi am să vă rog să-mi permiteți să plec.

BALAUURUL: Nu-ți permit. (*Mihai se așează, pauză*). Mi-aduc aminte... aveam un coleg la Conservator... Numele i l-am uitat, dar după figură,

I-ași recunoaște și acum... O frumusețe de om! Bine făcut, cu ochi ca de jar... Din primul an, repeta numai Shakespeare: Hamlet, Othello, Lear!... O mare speranță! — Nimeni nu vorbea altfel despre el...

ANA: Și?...

BALAUURUL: Ne-am angajat la teatre diferite. O vreme l-am urmărit... Juca pe Othello exact ca la școală, și pe Hamlet la fel cu Othello. Nu împlinise nici 25 ani, și era sătul, rutinat, ... Aici, aici, inimioara n-a suportat succesul. *(pauză, observînd privirea încordată a lui Mihai)* Dumneata poți să pleci.

MIHAI *(se ridică, își strînge lucrurile, merge pînă la ușă, urmat de privirile întregii clase; se oprește)*: Și... ce s-a întîmplat cu el?

BALAUURUL: Nu știu. N-am mai auzit vorbindu-se despre el. *(văzînd că Mihai stă în ușă, nehotărît)* Ești foarte grăbit?... Răbdare, răbdare... În meseria asta și cărunț o iei zilnic de la capăt... Uite ce, liniștește-te, respiră bine, adînc... observă oamenii, viața... Nu, n-o observa, trăiește-o, trăiește-o! ... Cît despre glorie... păcat să alergi după ea. Gloria îi ocolește pe cei prea insistenți *(pauză)* Du-te, să nu întîrzie! Dar vezi, e pentru ultima oară.

MIHAI: Mulțumesc. Eu... *(iese turburat)* *(pauză)*.

BALAUURUL: Cardaș! *(Andrei se scoală)* Rolul președintelui de soviet ți-l încredințez duminică. Așa am hotărît. Ești mai apt pentru a crea eroi pozitivi.

ANDREI *(cu emoție)*: Nu vreau! Vreau...

BALAUURUL *(mirat)*: Vreau?!

ANDREI: Iertați-mă... aș dori.

BALAUURUL: Eu împart rolurile. Stai jos. *(Andrei nu se mișcă)* *(Tibby cere cuvîntul)* Dumneata de ce te frămîntî?

TIBBY *(ridicîndu-se)*: Vreau să vă fac o critică!

BALAUURUL: Cee?

TIBBY: Cu toții vă respectăm. Sîntem mîndri de dumneavoastră... Sînteți printre primii artiști ai Republicii, și în ultimii ani ați crescut mult; dar...

BALAUURUL: Am crescut? Interesant! Continuă, te rog!

TIBBY: Metoda pe care o folosiți cu noi e perimată... Parc-am fi la instrucție... Ar trebui să acordați mai multă atenție laturii pedagogice.

BALAUURUL: Serios?

BALERINA: L-ați citit pe Macarenko?

BALAUURUL: Pe Macarenko?... Vă arăt eu Macarenko!... asta... da... *(din ușă)* Mucșilor! *(iese furios)*

PAVEL *(lui Tibby)*: Poftim!... acum ești mulțumit?

TIBBY: Eu... nu m-am gîndit... Să mergem după el! *(pornește. Ceilalți îl urmează, gălăgioși. Ies toți, înafară de Ana, care rămîne la locul ei, nemișcată)*.

ANDREI *(vrea să iasă și el, dar observînd-o se răzgîndește. Se apropie de ea, se oprește)*.

ANA *(vorbește încet, cu disperare)*: Il iubesc... Tot ce spune mi-e străin, nesuferit, totuși îl iubesc! Mi se strînge inima cînd îl văd... Cum e cu putință? Hai, spune-mi, explică-mi!... Ce să fac?

ANDREI *(se așează lîngă ea. Cu blîndețe)*: Nimic... îl iubești, foarte simplu.

ANA *(cu sfială)*: Tu crezi în el?

ANDREI: Eu cred în tine.

ANA: Da... Tu ești bun... ești cel mai bun prieten... Numai că asta n-o

poți înțelege... Tu nu ești în stare... (*aproape cu răutate*) Pentru asta, ești prea cumsecade!

ANDREI: Mulțumesc... Nu spun că m-am supărat... Numai că n-am s-o uit niciodată... Și-acum ascultă: și eu iubesc. Iubesc stupid, disperat, foarte ne-cumsecade... Iubesc așa, că-n somn îmi mușc plapoma și seara mă plimb sub fereastra ei, ca un câine!... (*privind-o sălbatic*) Poftim, acum știi! (*pauză*)

ANA (*după o ezitare, neliniștit*): Și... ea?

ANDREI: Ea? Ce ar găsi ea la mine? Eroii pozitivi ies de obicei palid... și asta n-are nici o importanță! (*Se întoarce și iese din clasă*).

ANA (*mirată și puțin speriată*): Andrei! (*în timp ce se lasă cortina*) Andrei!

Cortina

ACTUL IV

Biroul directorului de studii, de unde se deschide o terasă largă spre grădina institutului. Se vede o parte a grădinii; câțiva copaci, o cărare ce duce spre poartă, alta spre interior. Pe terasă, câteva fotolii împletite. Pereții camerei sînt aproape în întregime acoperiți cu cărți. În față, o ușă mică; în stînga, o fereastră. Între cameră și terasă, o ușă de sticlă, larg deschisă. În cameră sînt două fotolii, o masă de lucru. La ridicarea cortinei, camera e puțin răvășită. Într-un colț, un rucksack mare, deschis. O dimineată însorită de vară. Balaurul discută cu Adam.

BALAUURUL: Mai încet, mai încet... Pe vremea noastră, nu se învăța această... această dialectică. Pe atunci, oamenii gîndeau încă simplu: ce e alb nu e negru și așa mai departe... Acu' două săptămîni ne mai sîcîia încă: „formalism, futurism, fracționism“... Și aflu acum că domnul Bogdan, cel mai de seamă tovarăș, nu e decît dușmanul de clasă, care se plimbă printre noi, deghizat ca Tartuffe!... Te implor, cum să înțeleg asta?... Dacă el e dușman, cine e prieten? Și în general, cum îi deosebești?...

ADAM (*zîmbind*): A existat o rețetă, dar s-a pierdut. Înainte era mai simplu, edrept. Știai întotdeauna cine te-a lovit și pentru ce. Dar astăzi, bandiții știu să citeze din clasici, și în timp ce ne dau în cap, urlă din răspuseri: trăiască socialismul!

BALAUURUL: O clipă... o clipă... (*scoate un caiet din servietă; îl răsfoiește agitat, citește*) „În perioada de trecere de la capitalism la socialism, lupta de clasă ia forme...“ (*triumfător*) Asta e? (*rîde*) Dumneata ai spus-o la cercul de politică. Ce bine le știi! Totuși, te-au tras pe sfoară! (*curios*) Acum o să vă pedepsească, nu? Spune-mi: nu ți-e frică?

ADAM (*sincer*): Nu... Mi-e rușine.

BALAUURUL (*satisfăcut*): Aha... (*după o pauză, cu bunăvoință*) Dar știi, nu te frămînta, dacă e nevoie de vre-un martor, cheamă-mă fără jenă...

ADAM: Mulțumesc. (*pauză*)

BALAUURUL (*observînd rucksackul*): Ce-i asta?

ADAM: Plec la munte.

BALAUURUL: Ții vre-o conferință?

ADAM: Mă odihnesc.

BALAUURUL: Așa?... Bine... bine... Îți place să urci?

ADAM: Nu cunosc plăcere mai mare! *(cu însuflețire)* Poți asemui asta cu ceva?... Dimineța... Puțin după răsăritul soarelui... Te cațeri spre un vîrf... o liniște, în care auzi pînă și cum răsuflă pietrele...

ANDREI *(intră prin față)*: Tovarășe profesor, vă caută de la teatru.

BALAUURUL: Să aștepte. *(nu prea îi vine să plece; Andrei vrea să iasă)* Stai... Unde e?

ANDREI: În grădină.

BALAUURUL *(nemulțumit)*: N-ai un moment de răgaz. *(iese)*

ANDREI: De ce a venit?

ADAM: Să treacă notele în catalog. De cînd e vacanță, vine în fiecare zi. Ii place să stea în grădină. *(Ia de pe un raft o carte, o pune în rucksack, apoi se oprește; zîbind)* Trei săptămîni în munți! Nu visezi? *(Pe terasă apar Ana și Marica)*

ANDREI *(cu emoție)*: Vin!

ADAM: Da. Vasăzică, ne-am înțeles. Dacă nu merge altfel, îți muști limba, dar nu te amesteci.

ANA *(intrînd)*: Bună dimineța.

MARICA: Pot să rămîn și eu? Dacă deranjez, vă rog să-mi spuneți.

ADAM: Deloc. Nu deranjezi pe nimeni. Ana dragă, mai bine zis „Caterina“, — aseară, după spectacol, ți-am strîns odată mîna; dar erai înconjurată de atîția, și atît de emoționată ... Permite-mi să ți-o strîng acum din nou. *(Strînge mîna Anei, apoi a Maricăi)* Și dimitale. *(cître Ana)* Desigur, ai să crești încă mult, dar eu aș dori să rămîi mereu, în fiecare rol, tot atît de sinceră ca la acest spectacol de examen.

MARICA *(fericită)*: Nu-i așa?... *(imitînd-o pe Ana)* „Nu pot... nu merge... am să mă fac de rîs!“... Două zile și două nopți n-a închis un ochi, n-a scos o vorbă. Cînd i-a venit rîndul, eram amîndouă mai mult moarte decît vii... Mă strecor spre culise, și ce să vezi? Moartea mea vorbește, se mișcă pe scenă atît de liniștit, de parcă ar fi numai la noi în cameră, acasă.

ADAM *(zîbind)*: Te-a păcălit, cum s-ar spune.

MARICA *(cu un oftat)*: Slavă domnului.

ADAM: Dar să ne așezăm. *(se așează cu toții)* Voi fi scurt. Trenul meu pleacă peste o oră, și am vrut să-ți comunic personal: facultatea noastră a obținut două locuri la Institutul de Teatru din Moscova. Pentru unul, ne-am gîndit la dumneata.

ANA: La mine?... *(o clipă se uită tăcut, de la unul la altul, zăpăcită parcă de bucurie; dar își revine brusc; cu vocea tremurîndă)* Și... pentru celălalt? *(Andrei face o mișcare să se ridice, dar întîlnind privirea lui Adam, rămîne pe loc).*

ADAM: La Andrei Cardaș. *(liniște. Ana se ridică involuntar; stă astfel cîteva clipe, fără să privească pe nimeni)* Gîndește-te, Ana... Te rog din suflet, nu lua o hotărîre pripită... O asemenea posibilitate nu ți se dă de multe ori în viață...

ANA: Știu... știu... și vă mulțumesc, și... *(se luptă cu plînsul)* Pot să plec? *(iese repede)*

MARICA *(necăjită)*: Vedeți cum e?... Și totul pentru acest... Of, doamne, doamne! *(dă să iasă)*

ADAM: Stai! Aseară ai jucat-o cu atîta haz pe pelerină, că toată sala hohotea de rîs. Dar în viață, te vaiți mereu: „Of... vai... doamne!“ De ce?

MARICA: Din obicei... așa-s obișnuită. De cîte ori observați, vă rog să-mi

atrageți atenția, eu am să vă mulțumesc. (*oțtînd involuntar*) Of-of... (*dă din mină, rușinată; iese. Adam se uită după ea, zîmbind*).

ANDREI: Ascultă-mă.

ADAM (*oțtînd*): A cîta oară?

ANDREI: A mia oară. Incep...

ADAM: Gîndește-te și tu, ce-mi mai poți spune nou? Că Ana îl iubește? Știu. Că el e talentat? Știu. Că tu nu faci două parale? Știu. Că eu sînt un tiran lipsit de inimă? Și asta o știu. Un singur lucru nu pricep: de ce mă bați la cap? Eu te-am propus?

ANDREI: Dar cine?

ADAM: Consiliul. (*apăsînd fiecare silabă*) Consiliul profesoral.

ANDREI: Și bătrînul?

ADAM: Și bătrînul.

ANDREI (*emoționat*): Ce a spus?... Cum s-a uitat?... Cum îi era fața?

ADAM: A spus: „Hm“... Apoi s-a mai gîndit și a adăugat: „Nu mișcă rău, mormolocul“

ANDREI (*fericit*): Zău?... (*după o pauză, mîhnit*) Înțelegi, de cîte ori se va uita la mine, se va gîndi: de ce nu eelaici? (*Adam oftează plictisit*) Și organizația?... Nu crezi că sînt mai necesar aici?

ADAM: Ți-am mai spus: nu, nu, nu! Cred că în teatru, comunist este acela care-l joacă mai bine pe Othello, cu o forță mai mare! Actori, regisori, scriitori! Iată ce ne trebuie ca apa, ca aerul!

ANDREI: Și ești convins...

ADAM (*împingîndu-l spre ușă*): Ia revedere... Mi-a făcut multă plăcere... Înainte de plecare te caut. (*Andrei protestează, dar fără rezultat: e dat afară; Adam se uită după el, pe gînduri, apoi începe să trebăluiască prin cameră; o bătaie în ușă*) Da.

LIA (*se oprește în ușă*): Nu vă deranjez?

ADAM: Ia loc. Nu te superi dacă îmi continui treaba? (*se uită la ceas*) Mă silește timpul.

LIA: Poftiți... eu... numai pentru o clipă... voiam să... Am hotărît: părăsesc institutul. Hotărîrea mea e definitivă, irevocabilă.

ADAM: Cum așa? Doar aseară a mers destul de bine...

LIA: Da, numai că eu m-am plictisit să-mi meargă „destul de...“ E trist cînd cineva e „destul de bun“ farmacist sau „destul de bun“ croitor. Dar să fii „destul de bun artist“ — e groaznic.

ADAM: Dar... ce ți-a venit deodată?

LIA: Deodată?... Nu, nu deodată!... Știți, am o cunoscut, funcționară pe undeva... a terminat conservatorul; dar încă din școală i s-a propus să se lase. Totuși, a continuat să studieze. Și azi, oricît de obosită se întoarce de la birou, se așează la pian. Uneori ne întîlnim pe stradă. O întreb: studiezi? — Da, zice, studiez, și își pleacă ochii. Dar eu nu vreau, nu vreau, nu vreau să fiu privită astfel!

ADAM (*cu căldură*): Viața e atît de mare!... Ești tînără, inteligentă, ai încă totul în față... Numai nu plînge, te rog... terog!

LIA (*își șterge ochii*): Nu plîng... gata (*zîmbind printre lacrimi*) Gata.

ADAM: Cu ce ași putea să te ajut? De ai ști cu cîtă plăcere

LIA (*ridicîndu-se aproape fără voie*): Ia-mă cu dumneata! (*se sperie și ea de ce a spus*).

ADAM (*surprins, încurcat*): Trebuie să pui problema la sindicat... Dar eu știam că aveți locuri la mare...

LIA (*cu aprindere*): Dar eu iubesc munții!... Iubesc așa de mult munții!

ADAM (*se uită la ea; nu prea pricepe; deodată începe să ridă*): Înțeleg...

acum înțeleg! (*Lia așteaptă, cu răsuflarea tăiată*) De ce nu spui deschis că te așteaptă cineva?

LIA (*își întoarce privirea de la el, obosită*): Nu mă așteaptă nimeni. Eu aștept. De mult... fără rost...

ADAM: O fată atât de tânără? (*cu hotărîre*) Asta nu-i sănătos.

LIA: Nu-i sănătos! (*începe să ridă nervos*) Păcat... păcat că n-ai studiat medicina.

ADAM: De ce?

LIA: Ieșeați un minunat doctor... de provincie, un unchiuș cumsecade, care se îngrijește de toți, împarte povețe și-i mîngîie pe creștet: „Mai doare inimioara?... Nu face nimic... Ia două aspirine înainte de culcare!” Ah, dacă... (*mai vrea să spună ceva, dar nu izbutește; iese turburată; Adam vrea s-o oprească, dar în ușa se lovește de Pavel*).

PAVEL: Le-am adus înapoi. (*pune două cărți pe masă; privește spre bibliotecă*). Am o rugămintă: mai pot lua două? (*Adam aprobă absent, Pavel scoate două cărți*) O noutate, vor să mă angajeze. Vin de la teatru, e lucru serios. Nu știu cine m-a văzut aseară la spectacol..

ADAM: Felicitările mele!

PAVEL: Pentru ce? — nu primesc. Vreau să-nvăț, să-nvăț, și atât deocamdată. (*Adam vrea să spună ceva*) O clipă, ascultați-mă întîi. Din punct de vedere practic, ce-i drept, nu trăiesc cu banane, dar mă satur de trei ori pe zi. Mai departe: domiciliiez! Am o adresă!... Uneori mă apucă o poftă nebună să intru în corespondență cu cineva, numai ca să pot scrie pe plic: „Institutul de arte, secția teatru, Bulevardul Republicii 9”... Poate că pentru alții, toate astea sînt de la sine înțelese, ca aerul. Dar eu, de cîte ori mă trezesc dimineața, mă gîndesc: iată că sînt student, cetățean, un membru al societății! (*văzînd că Adam îl ascultă distrat*) Dar eu vă rețin...

ADAM: Nu... dar... Mă tot gîndesc la fetița asta, la Lia... ce om de treabă!... Cunoști situația ei... Va avea mare nevoie de ajutorul vostru.

PAVEL: Mda... (*după o pauză*) Cu adevărat nu vă dați seama?... Și portarul a observat, și profesoara de muzică, deși are 70 de ani. Vă iubește!

ADAM: Ce... fel de glume sînt astea? (*foarte încurcat*) La urma urmei, îi sînt profesor.

PAVEL: Acum e vacanță. Mi-e tot una: ori mă dați afară, ori vă spun ce gîndesc. Duminica după masă, ați cîrpit ciorapi în acest fotoliu, cu ușile închise. Mă iertați, v-am zărit... De ce trăiți astfel? Din viața dumneavoastră lipsește... firește, dacă vă intrați în concepție, e altceva... (*cu căldură*) — Un cămin!... Poate că mi-l închipui atât de minunat, pentru că îl cunosc doar din vis... Știți, sînt ferm hotărît să întemeiez o familie! M-am și pus pe treabă, pînă acum, mi-am oferit mîna la șapte colege.

ADAM (*zîmbind*): Cu ce rezultat? (*Pavel dă trist din mînă*) Ce copil ești... Nu accept, și condamn toate astea din suflet, ca și dumneata. Ba mai mult, zilnic iau hotărîrea solemnă de a face ordine în jurul meu: o casă, flori, perdele și așa mai departe. Apoi, ori n-am timp, ori intervine ceva, ori, ce e mai rău, pînă la urmă te deprinzi și cu dezordinea... (*pauză*) Știi, cîndva mă gîndeam și eu mult la viața de familie... (*tace o clipă*) Toate astea s-au petrecut de mult... (*puțin ironic*) Ciorapi rupți... sentimente neterminate... Dar nu e încă tîrziu... sînt tînăr. (*îngrijorat*) Nu-i așa, nu sînt încă bătrîn? Ai dreptate, trebuie să-mi schimb felul de viață. Dar unde mi-e șapca? Te pomenești

că întârziu pînă la urmă. (*ies amîndoi prin faţă. Dinspre grădină se apropie Balaurul şi Ella*)

BALAUURUL (*urcă scara*): Zăduf! 40 de grade în Iunie! Ce o să fie în August?

ELLA: Ai tot timpul să te încrunţi atunci.

BALAUURUL: Şi dacă eu am poştă să mă încrunt acum? (*Ella se așează într-un fotoliu, rezemîndu-şi capul de spetează; stă nemişcată, cu faţa la soare; Balaurul se așează şi el*). Ai spus ceva?

ELLA: Nimic. (*pauză, în cameră intră Adam: caută ceva, iese*).

BALAUURUL (*urmărindu-l din ochi*): Pleacă...

ELLA (*ironic*): Te pomeneşti că ai să-i duci dorul?!

BALAUURUL: Eu? (*după o clipă, pe gînduri*) Te pomeneşti... Te cerţi cu cineva regulat timp de doi ani. Pînă la urmă, te deprinzi. Sînt omul obiceiurilor.

ELIA: Al obiceiurilor neplăcute.

BALAUURUL: Aşa-i, nu sînt un om plăcut. Mie nu mi-au cărat florile cu lada.

ELLA: Iar începi? Da, mie mi-au cărat. Eu am trăit, pe cînd dumneata n-ai făcut decît să scrişneşti din dinţi, de teamă ca nu cumva să-ţi pierzi carapacea. Pentru că în fond eşti timid, grozav de vulnerabil... (*ride*) da, da, eşti iremediabil cumsecade!

BALAUURUL: Iar dumneata eşti o cochetă! Intotdeauna ai fost aşa: vanitoasă, superficială... (*Ella se crispează de durere*) Nu ți-e bine?

ELLA: Dă-mi mîna. (*Ii ia mîna*) Ne cunoaştem de 30 de ani...

BALAUURUL (*bănuitor*): Şi ce vrei?

ELLA (*cu simplitate*): Fă-mi un compliment... Haide, te rog... (*ride*) De 30 de ani aştept să-mi faci un compliment!

BALAUURUL (*se ridică, ia o atitudine solemnă: vrea să vorbească, dar în clipa asta se aud paşi, gălăgie dinspre culise; uşurat*) Mai aşteaptă 30! (*prin faţă intră Adam cu rucksackul în spate, Marica, Andrei, Pavel*).

MARICA (*are în mînă două pachete*): Asta v-o trimite bucătăreasa pentru drum. Asta e un pullover, vi l-am tricatat eu; un lucru simplu, dar ţine cald. Păziţi-vă sănătatea, pentru numele lui dumnezeu!

ADAM: Mulţumesc... mulţumesc... (*nu ştie ce să facă cu pachetele şi cum să dea în acelaşi timp mîna cu Ella şi cu Balaurul*).

ANDREI: Cred că o putem porni.

BALERINA (*intră cu Lia*): Vasăzică nu vrei să-mi spui ce-i aia „iacobin“?

LIA (*nervoasă*): Acum nu. Caută în lexicon! Pisăloagă mai eşti! (*Balerina iese; pe potecă se apropie Demetriu cu un ziar în mînă*).

ELLA (*văzîndu-l pe Demetriu*): Ia priviţi-l, de ce se bucură oare?

DEMETRIU: (*Urcă scara în fugă, cu vioiciune*): Aţi citit?

VOCI: Ce?

DEMETRIU: Ziarul de dimineaţă. (*îl întinde Balaurului, toţi se strîng în jurul lor*).

BALAUURUL (*citeşte ziarul, ţinîndu-l mai departe de ochi*): Răcitor electric de vînzare... (*întoarce pagina*) Fruntaşul în producţie Vasilescu Gheorghe a depăşit norma la piesele... Despre asta scria şi acu o săptămînă...

ADAM: Nu, era altul.

BALAUURUL: Se poate. (*mormăie*) Toţi fruntaşii ăştia seamănă între ei... (*citeşte*) La fabrica metalurgică din Sibiu... Cu ocazia împlinirii a 60 de ani de la naştere. rtistul Stefan Pop... Ştefan Pop... (*înţelegînd*) Ce-i asta? (*începe să-şi caute ochelarii cu înfrigurare; încercînd*

să-și stăpînească emoția, citește articolul în liniște; pauză; pune ziarul pe masă; aruncînd celor din jur o privire plină de uimire) Sînt decorat. *(tăcere, apoi toți încep să se agite, să-i strîngă mina).*

PAVEL *(se apropie, solemn)*: În numele anului III dramă, permiteți-mi...

BALAUURUL *(regăsindu-și tonul obișnuit)*: Nu permit nimic! Ce-i asta?... În sfîrșit... ce... ce nevoie era să afle toată Republica cîți ani am?... Nemaipomenit!

ELLA: De ce te prefaci? Ești mișcat.

BALAUURUL: Nu-i adevărat. Nu sînt mișcat. *(se așează)* Nu înțeleg, pur și simplu. De ce?... 40 de ani tragi la jug, te lupți cu foamea, cu nepăsarea, cu toți receptorii din oraș... și ești dat în judecată, și ți se scoate ultimul scaun din casă, și nimeni nu bagă de seamă, nici măcar tu însuși, că ai avea ceva... deosebit. Apoi, într-o bună zi, afli că ești o personalitate de seamă, că poporul îți poartă respect și ministrul se ocupă personal de tine. Dezlegați-mi, vă rog, ce se ascunde aici?

DEMETRIU *(zîmbind)*: Sherlock Holmes.

BALAUURUL: Ești încă prea tînăr ca să mă înveți... Da, parcă m-aș mișca pe o planetă străină... Iaca, în ziar scrie aici că „am ajuns la o mare maturitate“... — iar propriul meu student îmi „critică“ metoda... Dar ce stăm?... Ai să întîrzi... *(grăbit)* Și eu... am drum spre gară. *(În timp ce pornesc, mormăind, mai mult ca pentru sine)* Toate s-au răsturnat parcă: nu mai știi cine e tînăr, cine e bătrîn, — cine e student, cine e profesor... Și Dumnezeu știe, poate că nu s-au răsturnat chiar așa de rău... *(trec toți spre poartă; o clipă scena rămîne goală, apoi pe terasă apare Ana; se așează în fotoliul în care a stat Ella; pauză)*

BALERINA *(intră prin față cu ocarte mare; citește)*: „revoluționar democrat, membru al clubului radical de pe vremea marii revoluții franceze“... *(Anei)* Spune, la noi e revoluție?

ANA: Dar ce ai crezut?

BALERINA *(citind)*: Uite, la francezii ăștia, „luptele au durat mai bine de trei ani“. Dar la noi? De exemplu, eu ce fac? Stau în bancă și învăț că „Shakespeare a compus 37 de piese“ sau că „La pașa vine un arab...“ *(Tibby vine dinspre grădină, se oprește, ascultă)* Unde e aici revoluția?

TIBBY: Iat-o *(o ridică în aer; o ține astfel o clipă, rîzînd)*

BALERINA *(dă din picioare)*: Lasă-mă! Ai înnebunit?

TIBBY *(o pune jos)*: Nu. Dar inima mi-e prea plină. Care înțelegt a spus asta: A trăi e bine? *(văzîndu-l pe Mihai, care vine spre ei)* Dar cred că am întîrziat. Era vorba să ne ducem la gară... *(oferă brațul Balerinei)* Doamnă!... *(ies spre grădină; Mihai se oprește la picioarele scării, se uită după ei).*

MIHAI *(Anei, care s-a ridicat)*: Știu.

ANA *(cu sîială)*: Mihai...

MIHAI *(privind-o de aproape)*: Ce-i?

ANA *(se strînge la pieptul lui, șoptind)*: Strînge-mă tare... mai tare!

MIHAI *(o strînge în brațe sălbatec, dar imediat se îndreaptă; o dă în lături. Se așează)* Îți doresc succes. Cred că asta va avea o mare influență asupra formării tale. *(sever)* Nu plînge! *(mai blînd)* Ei bine, ajunge. *(pauză)* M-ai bătut, recunosc. Și acum ce mai vrei, să cînt de bucurie? *(se ridică)* Fii liniștită, n-am să-ți îngreunez... mă voi sili... Dar acum pleacă, te rog. Imi vine greu... E peste puterile mele...

ANA (*cu disperare*): Ce vrei?

MIHAI: Știu eu?... După cum mi-a mers aseară, ar trebui să mă înscriu la altă facultate. (*rîde nervos*) Nu-i tot una?... De neînțeles!... Cîtă bătaie de cap, cîtă frămîntare! Și totul pentru acest fleac de 20—30 de ani care ți-au mai rămas...

ANA: De ce vorbești ca un laș? Doar tu ai voință! (*imitînd tonul lui*) „Poruncește-mi să ridic un munte și am s-o fac!” (*îl privește zîbind*) Cine a spus asta?

MIHAI: Am greșit. Vanitate, atîta tot. Azi mă văd așa de rece și treaz ca un procuror. Ei și? Ce folos?

ANA (*după o pauză, schimbînd tactica*) Poate că ai dreptate; ție-ți trebuie o muncă mai liniștită.

MIHAI: Nu-i adevărat! Mie-mi trebuie teatrul și nimic altceva.

ANA: Ți se pare numai. Dacă ar fi așa, nu te-ai poticni la primul obstacol. Te-ai agăța cu dinții! Ai lua totul de la capăt odată, de două ori, de zece ori! Te-ai bate împotriva întregii lumi, chiar și cu dracu!... Știu pe cineva care a fost respins de patru ori la examenul de admitere totuși a ajuns actor celebru.

MIHAI: Și eu știu pe cineva care a fost respins...

ANA: Și?

MIHAI: N-a ajuns nimic. Dar nu m-ai înțeles. Ascultă, nu cu un drac, cu o sută m-ași lupta dacă ași fi sigur de mine! Dar dracul meu e aici. (*își lovește pieptul*) Spune, ai simțit vreodată că te scufunzi te scufunzi, și n-ai de ce te agăța, și n-ai pe cine trage la răspundere, căci singur nu pricepi ce se întîmplă cu tine... Ca să nimicești dușmanul, trebuie să-l vezi... Dar pe asta, aici, cum să-l ating?... (*pauză*) Cîndva, în liceu, eram nenorocit că merg jerpelit; niciodată nu mă pot sătura după poftă, și omenirea nu se grăbește să descopere talentul meu. Îți amintești cum ne întorceam serile de la lecții — dîrdîind, cu degetele înghețate? Dar ne țineam de mîna și recitam, recitam... (*din Heine*) „În coliba de pe munte locuiește un minier“... (*cu Ana împreună*) „Brazilii verzi foșnesc în noapte, luna strălucește-n cer“. (*zîmbesc amîndoi*) Ce bucuros aș medita acum, aș răbda de foame, aș sta cu soarecii într-o mansardă — numai de-aș simți din nou așa, de mi-aș regăsi visurile!... (*pauză*) Se spune că talentul nu moare. Dar amortește... De cînd am venit aici, trăiam într-o veșnică încordare: să joc pe scenă! să mă realizez! Să ajung! Să ajung!... Nici n-am observat că de efortare s-a rupt ceva în mine; ceva inexprimabil, nespus de gingaș și de simțitor...

ANA: Mihai... Amîndoi știm ce ar însemna pentru mine să învăț în Uniune... Dar acum, te implor, lasă deoparte toate celelalte. Vorbește așa cum vorbești numai față de tine, cînd te știi singur. Dacă rămîn aici, voi fi soția ta, și vom împărți totul, și ne vom lupta, și ne vom trezi împreună; ți-ar fi mai ușor?... Spune, ași putea să te ajut? (*Mihai vrea să vorbească*) Nu, întii ascultă-mă pînă la capăt: (*cu pasiune*) Te iubesc!... Te iubesc atît de tare... atît! — Înțelegi că pentru mine nu există „mult“, „imposibil“?!

MIHAI (*o așează lingăel, o mîngîie în tăcere; pe gînduri*): Nu... tu trebuie să pleci... (*cu hotărîre*) Tu nu mă poți ajuta. Nimeni, dacă eu singur n-am să pot. M-am scufundat singur. Singur va trebui să mă înalț.

ANA: Singur! (*brusc*) Spune, ți-a trecut vreodată prin cap că în afară de tine, mai există oameni care știu să gîndească?

MIHAI: Ce prostie e și asta?

ANA: Da... acum te simți nenorocit, mic, slab... Dar în fond ești foarte sigur: alții sînt și mai slabi, și mai nenorociți, dacă în general îți amintești de ei; dar asta e improbabil. Iată, clasa noastră... De doi-trei ani sîntem împreună, zi de zi... Există oameni cu care n-ai schimbat cinci cuvinte — e adevărat? Te învîrtești printre noi ca un pasager într-un hotel. Adu-ți te rog aminte, cîte minute ai consacrat în acești trei ani, spre exemplu... balerinei? Să te fi gîndit vreodată: cine-i în fond? Ce o să iasă?...

MIHAI: Și dacă m-aș gîndi? La ce ajută?... Nu te înțeleg ce vrei?

ANA (*cu încăpăținare*): Vreau să-i bagi în seamă!... De jur împrejur, și aici... și aici... și aici, trăiește, răsufală cineva! Poate că nu e o personalitate marcantă! Dar învață și el, se zbate, are idei, frămîntări. E o întreagă lume care-ți scapă! Te-ai scufundat singur? Nu! Te-ai scufundat *pentru că* erai singur, pentru că te-ai furat!... Ești talentat, bine. Dar nici cel mai mare talent, nici un geniu nu poate trăi numai din el însuși. Dacă nu-l hrănești, talentul se usucă ca floarea ce crește într-o groapă. (*Mihai se ridică brusc, face cîțiva pași pe terasă; apoi se așează pe o treaptă, lângă scaunul Anei*).

MIHAI (*după o pauză*): Știi ce senzație am? — Ca și cum aș împinge o locomotivă, cu mîinile, noaptea, sus pe un deal. (*iși ascunde fața în poala ei*) Dacă ai ști...

ANA (*vorbește ca unui copil, mîngîindu-i părul*): Știu... știu... Acum nu e bine... e greu... Dar de noi depinde, numai de noi! Mîine, sau peste trei ani, nu-ți pot promite... Dar cred, cred cu putere. Într-o dimineată ne va trezi bucuria... Viața ne așteaptă. Atîta muncă! Atîtea planuri! Atîtea bătălii! Și soarele strălucește ca și acum, și cerul e albastru și nimeni nu ne poate opri: totul, totul, totul este al nostru!

CORTINA

IOAN MEIȚOIU

CÎNTECUL GRĂNICERILOR MARINARI

*Patrulăm prin furtuni și rafale...
Multe-nfruntă o navă în larg,
Pînă cînd de la țarmuri natale
Vin în sbor pescăruși spre catarg.*

*Tu, asemeni cu nava ești, țară!
(Tu de veacuri străpungi vijelii!)
Prin furtuni fiii tăi sîngerară
Să străbați către zorii-aurii.*

*...Hai, matrozi! Săgetați marea-albastră!
Pînza ei cercetați, neclintiți!
Priveghiați, priveghiați steaua noastră,
Ochii dragi, luminoși, ochi iubiți!*

*Vînt de foc bate-acuma din urmă —
Norii-aprinși răbufnesc în șuvoi —
Dar stăpîni sîntem astăzi, la cîrmă,
Țara-ntreagă-i pe navă cu noi.*

*Și răzbim prin furtuni și rafale...
Multe-nfruntă ea, nava în larg,
Pînă cînd de la țarmuri natale
Vin în sbor pescăruși spre catarg...*

IN MICA ODAIE DE ȚARĂ

Coboară-nserarea ușoară
In mica odaie de țară.
Mai șters se zăresc în oglindă
Portretele prinse sub grindă,
Mai stins strălucesc, pînă pier,
Culorile de pe lăicer,
Ba parcă și vorba, înceată,
Mai tainic răsună deodată.
Și pînza luminii, de in,
O lampă o-ntinde blajin
Pe-un zmeu ce visează-n ungher
Intinderi albastre de cer,
Pe cîteva lucii gutui,
Pe ceasul cu cîntecul lui,
Pe mărul cel rumen, uitat,
Din care-o fetiță-a mușcat...

Și iată la masa cea mică,
Doi oameni încet se ridică,
Inchină ulcelele grele,
Beau vin rubiniu din ulcele...

Străvechile gesturi ascund
Un nou înțeles, mai profund.
Și-n zîmbetul ochilor vezi
Acest luminos înțeles.
Sînt anii de cumpănă-n urmă,
Și anii cumplitelor griji.
De astăzi, cu ochii deschiși,
Un om cu trecutul o curmă.
In urmă-ndoieli, șovăieli.
Și gazda pe toate le știe.
Din clipa aceasta, și el
Pășește în gospodărie.

Puternic și grav, doi țărani
Iși prind unul altuia mîna
Asprită de trudă și ani,

*Fierbinte ca-n vară țărîna.
Rid limpede: oaspele, gazda.
E-o clipă de aur aceasta.
Și clipa nu ornice-o bat,
Ci inimi cu sunet curat.*

*... Și lampa întinde blajin,
O pînză subțire, de in,
Pe-un zmeu ce visează-n ungher
Intinderi albastre de cer,
Pe mărul cel rumen, uitat,
Din care-o fetiță-a mușcat...*

*Discursuri, lozinci nu auzi,
Nici flori, nici aplauze nu-s.
Nu-s steaguri înalte, de pară,
In mica odaie de țară,
E-un zmeu, sint gutui ce lucesc.*

*Și totuși cuvinte-nfocate,
Cum e „Revoluție”, poate,
Nespus ar suna de firesc.*

PATRU FLĂCĂI

*Copii de țară nouă, copii crescuți de noi...
Jucau arșice pînă tirziu după război.*

*Și-acum cu primăvara ar alerga desculți
Ar hăuli pe dîmburi și-ar prinde fluturi mulți.*

*Și-acum li-i a hîrjoană, dar pe tractor cînd sînt,
Mijesc în ei răspunderi pentru acest pămînt!*

*Și-n ochii mari, în care copilăria încă
Se miră-n fața vieții, lumina este-adîncă.*

*Hai, vino-aici cu mine, tu ce-i cunoști puțin,
Și tu, voi toți, la care vi-i drag de cer senin,*

*Vi-i drag cînd ciocîrlia spre soare zboară-ntins
De grîul verde-n care un zarzăr alb a nins.*

*Veniți unde brigada e-n cîmp de-o săptămînă
Că n-o să găsiți urmă de racilă bătrînă.*

*Vagonul lung pe roate este culcușul lor.
Vezi? Colea-n doniți albe au apă de izvor.*

*Din cîmpuri osteneala aceea și-o adună
Cînd steaua mare-a serii le spune noapte bună.*

*Cînd grijuliu, trimete la ei un președinte
Și piine rumenită în țest, și blid fierbinte.*

*Vin negru în bărdacă și țuică în ulcioare,
Că brațul le-a fost harnic, și noaptea e răcoare...*

*Dar munca dacă-i leagă cu dragoste de frate,
Tot altă fire-s fiii veniți din patru sate.*

*Tot alta-i firea celor ce-și trec din mînă-n mînă
Bărdaca și ulciorul cu zeama lui de prună.*

*Cînd noaptea, greeri sprinteni s-aud pe arătură,
Și mazărea sădită mai timpurie, fură*

*Puterea brazdei, și-apoi svîcnește fără preget
Să pipăie văzduhul c-un fir nici cît un deget,*

*Aicea, la popasul tractoarelor greoaie,
Vezi? Doi poate-ntîrzie în risete vioaie.*

*Da-i mustră c-o privire sau poate c-o ocară
Al treilea ce-nvață din cărți în orice seară.*

*El poartă-n el dorințe ce nu se sting, nu pier,
Din cărți și-nvie visul s-ajungă inginer.*

*Iar cel cu ochii negri, care cu mintea trează
Privește la luceferi și nu știu ce visează*

*Auzi-l! Cîntă! Taina ce inima-i purtase
E-ntîia tresărire a dragostei sfioase.*

*Băeții-aceștia tineri, flăcăii aceștia care
Cu noua lor mașină au cucerit hectare,*

*Sînt fii de țară nouă, cu ei vom răscoli
Tot ce e vechi pe miriști și-n inimi, într-o zi!*

SCRIE, SCRIE SĂ SE ȘTIE

*O casă boierească. E spre seară.
Din parc privighetoarea se îngînă
C-un ucenic ce cîntă-ntîia oară
Și poezia-i tremură în mînă.*

*Flăcăul scrie-n stihuri strălucirea
Și tinerețea țării care-l crește.
Ii dogore obrazii și privirea,
Și sub cămașe inima-i svîcnește...*

*Nu te sfii! Citește cît mai tare!
Dezvăluie-ți și inimă și gînd,
Că-n casa cu oglinzi și cu covoare
Bunicu-ți, știu că n-a intrat nicicînd.*

*Pe scaunul pe care stai acumă
Boieru-n catastifuri răscolea
Să-ți jecmănească tatăl de ce bruma
Avea și poate nici nu mai avea.*

*Tot policandrul ăsta văzu poate
Sub el un zîmbet larg de fost stăpîn.
Cînd da porunci să fie despuiate
Și-n ger udate trupuri de rumîn.*

*Nu te sfii! N-auzi privighetoarea?
Ca ea-nvăța-vei măestritul cînt,
De simți în tine răscolind dogoarea
Să dăruiești vieții un cuvînt!*

*Fecior crescut pe străzile bătrîne
Ale orașului ce-a fost Bănie,
Dacă viața ta de azi, de mîine
Ți-e dragă? Scrie. Scrie să se știe!*

FUNDĂTURA

Tinerii vorbesc cu însuflețire de ultimul film german. Nici unul nu l-a văzut.

Din când în când, șoferul mormăie câte o înjurătură împotriva beznei de nepătruns și a gropilor ce se țin lanț.

Rarele becuri minjite cu albastru par înfipite în masa de tăciune a nopții. Un salt teribil. Nu, mașina nu s-a fărîmat. Un scrișnet în cutia de viteză și vechiul Ford își reia cursa mai domol. Dar bătrînul șofer se întoarce furios de-a binelea:

— Dumneavoastră ce vă pasă! Vă giugiuliți în mașini și prin cinematografe... Și noi? Încă o groapă ca asta și s-a dus șandramaua... Lua-l-ar dracu' de război... Camuflaj și gropi. Că de cauciucuri și benzină...

O nouă groapă îi înghite restul vorbelor. Fata se grăbește și ea să-l potolească:

— Încă puțin, neică, și-am ajuns.

Mașina se oprește în fața unui bloc.

De-asupra porții atîrna luminînd sărăcăcios obișnuitul bec albastru. Șoferul smulge banii din mîna bărbatului și fără să-i mai numere îi înfundă în buzunarul de la piept al hainei.

-Cei doi tineri coboară și ținîndu-se strîns de braț împing cu greu poarta. În gangul pustiu rămîn atenți pînă cînd icniturile motorului ca tusa astmatică a unui bătrîn și un uruit hodorogit îi înștiințează că mașina s-a îndepărtat. Se luptă iarăși cu ușa grea și după ce s-au strecurat din nou afară, pornesc pășind prudent prin întuneric. După cîteva pași bărbatul șoptește:

— Parcă s-a lăsat și ceață.

Apoi întreabă cu teamă:

— Ai să nimerești?

În clipa aceasta se izbește de o umbră, un gardian public care mormăie grosolan:

— Deschideți ochii... camuflajul ăsta parcă-i făcut anume pentru de-al de voi...

Fata strînge mai tare brațul tînarului și după ce se depărtează puțin, murmură cu o ușoară nuanță de ironie:

— Nici o grijă, cu mine nu te pierzi.

După cîteva secunde adaugă cu tonul de seriozitate forțată pe care-l folosește de obicei:

— Am făcut aseară o vizită de control. Și de altfel am și ajuns.

Acum cotesc într-o ulicioară îngustă. După cîteva metri se găsesc în

fața unui bloc cu cîteva apartamente. Înainte de a deschide ușa, tînărul se oprește brusc și întreabă alarmat, arătînd o umbră neagră ce se întinde de-a curmezișul ulicioarei:

— Asta ce mai e?

— Gard, ce să fie?...

— Păi bine, dar sîntem într-o fundătură...

— Ei și, foarte bine... casa e izolată, ideală pentru...

Tînărul ezită o clipă apoi se hotărăște:

— Bine, o să discutăm înăuntru. Cred că ceilalți au și sosit.

Coboară cîteva trepte. Fața ciocănește după semnalul convenit în ușa scundă. Lumina vie, după întunericul de afară îi orbește pentru cîteva clipe.

Radu aproape nici nu răspunde salutarilor și exclamațiilor de bucurie ale celor trei bărbați așezați în jurul unei măsuțe rotunde. Cuprinde încăperea într-o privire.

Odăiță mică de subsol. Mobila, un pat sărăcăcios adînc ca o covată, măsuța scundă și cîteva taburete de diferite stiluri. Agățată de un piron înfipt în perete, îmbrăcămintea de fată. Într-un colț al odăii un lighean și o sticlă cu petrol. Într-alt colț, un vraf de cărți și caiete.

Cei trei îl privesc pe Radu mirați de tăcerea lui prelungită.

— Să-ți prezint gazda — zise Valentin, responsabilul colectivului — un bărbat înalt, roșcovan. E tovarășa... și întinzînd mîna cu un gest ceremonial spre o fată așezată timid pe marginea patului, mormăie un nume...

Frumusețea fetei tinere pare să împodobească încăperea sărăcăcioasă, ca un tablou minunat... Părul negru cu luciri albastrii îi cade pe umeri în bucle bogate. Sub nasul scurt, cu nările puțin depărtate, o umbră ușoară de mustață scoate mai mult în evidență roșeața vie a buzelor de copil. Fața își ridică încet genele lungi și parcă mai închise ca părul. Doi ochi de tăciune îl privesc cu bucuria pe care o cunoaște de mult.

„O simpatizantă nouă, studentă“ — gîndește Radu. Și după obiceiul lui, încearcă în răgazul cîtorva clipe, să pătrundă în sufletul noii cunoștințe. „Ne admiră fără rezerve... Are încredere fără margini... Ne crede puțin supraomeni, deși, din păcate!... Incheie bucuros: va fi o tehnică bună.“

Dar își reamintește repede și după ce mormăie și el un nume, rămîne încruntat.

— Ce e? Ce s-a întîmplat? întreabă responsabilul zîmbind. Pari nemulțumit!

— Da, sînt, — răspunde hotărît Radu și continuă:

— Fundătură... camera asta fără ieșire, singură...

— Nu-i nimic, tovarășa are să stea cît timp lucrăm în vestibul...

— Hm — în vestibulul de un metru pătrat, rîde uscat Radu... Dar nu de vestibul e vorba... Nu vă dați seama că sîntem într-o adevărată cursă de șoareci?

— Așa e, — sare Neagu, radistul — și eu am zis la fel. Adevărată cursă de șoareci!

Neagu, culegătorul de știri la radio este un tînăr înalt, uscățiv, cu o figură veșnic suferindă. Ceilalți îl cunosc pentru ușurința cu care se poartă de obicei și nu se pot stăpîni să nu pufnească de rîs.

— Tu, mai încet, îl repede responsabilul. Tu ai cunoscutele tale teorii în materie de conspirativitate. Nu susții cînd ți se cere să folosești mașina că „Agenții nu sînt spirite fără corp“ și că deci poți să-ți dai seama dacă ești urmărit și fără automobil?

Responsabilul spune fraza lungă fără să respire și se trîntește supărat

pe taburetul său. Neagu ridică din umeri și își înalță privirea în tavan, cu un aer voit indiferent.

— Și apoi, — se amestecă fata care îl însoțise pe Radu — nu vă înțeleg, întotdeauna sînteți nemulțumiți... Și știți doar ce greu să găsește o casă conspirativă.

— Măi, fraților — intervine cu vocea lui domoală Dragu, blond și plinuț, întotdeauna bine dispus — ce vă legați de fleacuri? Locul este admirabil, izolat... Aici au mai ținut ședințe și alți tovarăși, — și termină rîzînd: — Apoi, sîntem păziți. Dincolo de gard este un grajd militar germano-romîn, așa că...

Radu tresare. Nu izbutește să scoată decît un:

— Cum?

În clipa aceasta, Valentin bate nervos cu creionul în masă:

— Ei gata, cred că am pierdut destulă vreme. Ședința din noaptea asta este hotărîtoare pentru numărul de gazetă. Ne adunăm destul de rar cu toții la un loc ca să ne permitem luxul să amînam. Ar însemna să întîrziem apariția cu cel puțin două săptămîni.

— Tocmai de aceea, mai încercă Radu să-l convingă, — pentru că sîntem cu toții la un loc...

Ca și cum nici nu l-ar fi auzit, responsabilul continuă:

— Avem de pregătit un număr de gazetă deosebit de important. Materialul trebuie să plece mîine la tipografie. Să lăsăm exagerările și excesele de vigilență. La urma urmei, eu răspund.

Nemulțumit, Radu se așează, gîndindu-se că ceilalți ar putea să creadă că-i este frică. Își dă seama că nu face bine renunțînd să mai stăruie. Simte că are dreptate. Nu odată s-a certat din pricina acestui orgoliu pe care l-a numit singur, intelectualist...

— Eu am plecat, spune tehnica. De mine n-aveți nevoie. Mîine seară aștept la locul cunoscut materialul pentru tipografie. Vedeți să nu întîrziați. Dă mîna cu toți patru, face un semn gazdei cu capul și pleacă. Fata se ridică cu greu de pe pat și clătinîndu-se, de parcă ar fi fost gata să se frîngă, cînd pe un șold cînd pe celălalt, iese în vestibul. Radu o urmărește cu o privire plină de surpriză dureroasă:

— După revoluție, cei mai buni chirurghi se vor ocupa de ea — gîndește el.

Îl trezește vocea aspră a lui Valentin:

— Incepem. Tovarășul Dragu ne va face o scurtă expunere a situației politice. La partea asta a ședinței trebuie să asiste și gazda.

Strigată, fata intră, și, cuminte, se așează la locul ei pe marginea patului. Ascultă cu mîinile căzute în poală, urmărind cu ochii umezi de emoție.

— Mai întîi — întrerupe Neagu — cred că ar fi bine să citesc ordinul de zi al tovarășului Stalin. L-am prins azi dimineață la Radio. A fost o emisiune foarte clară, cu dictarea mai rară ca niciodată.

În timp ce ceilalți își exprimă bucuria și îl felicită, Neagu, cu gesturi solemne, scoate dintr-o cutie de chibrituri un ghemotoc de hîrtie subțire cît o nucă. Îl desface și începe să citească rar.

Nume de orașe ucrainene se înșiră unul după celălalt. Apoi trofee... Mii de camioane, tancuri, prizonieri... Oamenii ascultă tăcuți. Unii cu privirile pierdute în depărtări, alții ușor încruntați.

Radu închide ochii și își apasă cu degetele marginile orbitelor. Vede fumul, flăcările. Aude uruitul năpraznic al tancurilor și avioanelor, cîntecul continuu al Katiusei.

... Iată orașul acesta vechi, universitar. Pe strada principală a pătruns coloana de tancuri cu stelele lor roșii în cinci colțuri. Înaintează grăbite printre resturi de ziduri înegrite și fumegînde. Cum se mai țin drepte? Mai ales balcoanele rămase cu fiarele răsucite ca niște șerpi, și deele, atîrnate în șir nesfîrșit, trupuri omenеști. Brațele au căzut neputincioase de-a lungul trupului. Bărbiile, înfipte în piept.

De unde au apărut atîtea pînze roșii în golurile ferestrelor?

O bătrînică a ieșit parcă dintr-un mormînt de moloz. Apoi copii, femei ... Bătrîni sprijinindu-se pe bîte noduroase. De unde atîtea flori?

Iată-i cătărîndu-se pe namilele de fier. Plîngînd și rîzînd sărută fețele strălucind de sudoare ale ostașilor. Nu departe, vîiește fără oprire, prin mii de guri de oțel, muzica victoriei...

Pe o parte a drumului trec coloanele nesfîrșite de prizonieri. Gheboșiți, fără nici o povară în spinare, bărboși, ascunzîndu-și privirile, pășesc încet, împleticindu-se. Au fețele legate caraghios în basmale colorate, de parcă o epidemie de boli de dinți i-ar fi cuprins deodată pe toți.

Neagu citește mereu, cu vocea lui monotonă.

În încăperea a pătruns atmosfera de sărbătoare.

Te aștepti din clipă în clipă să se cutremure pereții de salvele de tun trase în cinstea eliberării orașelor.

Oamenii se privesc cu bucurie. Ei știu că acuma, chiar în clipa aceasta, Piața Roșie e înfășată de lume. Cerul e brădat de sute de fîșii argintii ce se întretaie și se fugăresc vesele pe bolta imensă.

Neagu a sfîrșit. Își împătorește liniștit hîrtia, care a devenit iar un ghemotoc. Îl împinge ușor în cutia de chibrituri.

Apoi începe să vorbească Dragu.

În odăița de subsol, zăpușeala a devenit de nesuportat. Oamenii își scot hainele și cravatele. Acum ascultă zîmbind. Dragu este în seara aceasta mai în vervă ca de obicei. Compară comunicatele cartierului general al lui Hitler cu realitatea pe care au ascultat-o pînă acum.

Vorbește cu seriozitate, îngroșîndu-și vocea, despre „pozițiile arici“, „retragerile elastice“. Tînăra gazdă ride, rîde... În obrajii de copil s-au adîncit două gropițe. Acestea dispar însă repede. Cuvintele oficiale, gaze-tărești, despre situația internă cad grele. Pe căile ferate și pe ape se scurg bogățiile țării. Antonescu se pregătește să mobilizeze ultimele rezerve.

Valentin întrerupe și se adresează lui Radu:

— Ai scris apelul la rezistență?

Radu răspunde afirmativ cu capul și scoate din buzunarul hainei un ghemotoc ca acela al lui Neagu.

— Bine, îl vom discuta îndată.

— În sfîrșit, am ajuns și la capăt!

Dragu se apleacă pe spate gemînd ușor. Ceilalți se ridică de pe taburete și fac cîțiva pași prin odaie. Capetele despică norii groși de fum. Pe măsută stau înșirate cîteva ghemotoace de hîrtie în jurul cutiei de chibrituri a lui Neagu. Într-o farfurie, o grămăjoară de mucuri de țigări și resturi de hîrtie arsă.

Valentin își privește ceasul brățară și spune bucuros:

— E numai trei dimineața, așa că putem pleca imediat. Dacă am mai întîrzia, ne prinde ziua aici. Asta ar însemna să așteptăm pînă ce se lasă din nou întunericul.

Se oprește puțin și după ce rotește o privire cercetătoare continuă:

— Acum, ca de obicei, Radu ia materialul și pleacă primul. După el, noi, ceilalți.

Radu a ieșit în vestibul. Se întoarce cu fata pe care o găsisese moțâind pe un scăunăș, cu capul sprijinit de perete. Acum zîmbește cu ochii puțin tulburi de somn chinuit. Valentin îi mîngîie ușor părul bogat.

— Lasă, tovarășă, se apropie vremea cînd n-o să ne mai ascundem prin beciuri.

Fata răspunde șoptit, cu privirea de odată limpezită.

— Știu, acum știu.

Radu și-a umplut un buzunar cu ghemotoacele de hîrtie. După ce strînge mîinile celorlalți, pornește spre ieșire însoțit de Valentin.

Dibuind prin întunericul de pe scară, au ajuns la ușa întredeschisă a blocului. Radu se strînge voind să se strecoare fără să mai provoace scîrțîitul. În aceeași clipă, își retrage piciorul ca și cum ar fi călcat gol pe jăratic. Fusesse gata să-l răstoarne pe Valentin.

— Ce e, ce s-a... îngîimă acesta speriat.

Nu poate sfîrși întrebarea. Radu i-a astupat gura cu mîna și îi suflă în ureche:

— În fața ușii, două țigări aprinse...

Coboară repede seara fără prudența de adineaori și pătrunde din nou în odăiță.

Dragu își îmbrăcase haina și își strîngea nodul la cravată. Era rîndul lui să plece. Întoarce capul mirat.

— Ce s-a întîmplat?

Întrebarea asta va stăruî multă vreme în mintea lui Radu.

Se așează pe un taburet, avînd pentru prima oară înfățișarea unui om obosit. Răspunde cu un ton nefiresc de indiferent:

— Pe marginea trotuarului de peste drum, doi indivizi...

Oamenii se privesc lung între ei, apoi de odată Valentin se repede la ligheanul cu sticla de petrol cerîndu-i lui Radu:

— Dă-mi repede materialul.

Neagu care se întinsese pe pat îl ajunge dintr-un salt:

— Mai stai să vedem... Poate nu e pentru noi... Ar fi de neiertat...

Cineva stinge lumina. Au întredeschis ușor fereastra. Prin crăpătura îngustă zăresc la înălțimea capetelor lor, la vreo doi metri, mucurile de țigări strălucind ca doi ochi de lup. Din cînd în cînd, se mișcă perînd, descriind curbe luminoase.

De odată, în liniștea nopții, se aude limpede mai întîi un căscat lung, apoi o voce adormită:

— Dacă n-au ieșit pînă acum, după obiceiul lor or s-aștepte pînă mîine seară... Pînă atunci vine echipa noastră și-i ia ca din oală...

Celălalt rîde scurt și mormăie aprobativ:

— Hăhî...

Apoi prima voce reia, de data asta mai vioi:

— Știi ce? N-are rost să stăm amîndoi. Eu mă duc sus, la „al treilea“... la Margareta... Ne-a poftit încă aseară... N-are pe nimeni acum... Și de, nu face să...

Omul rîde înăbușit și adaogă cîteva cuvinte triviale. — Mă întorc să te schimb peste un ceas. Pînă atunci, tu poți să te miști, să te plimbi pînă la colțul fundăturii.

Celălalt mormăie somnoros din nou răspunsul său:

— Hăhî.

Un capă de țigară se ridică brusc și dispare. Jos, la înălțimea feres-

trei a rămas numai un cărbune aprins. Apoi se înalță și acesta și se depărtează spre ieșirea fundăturii. Pașii se aud sunînd ritmic pe asfalt. Fereastra se închide încet, încet. Cineva a întors butonul electric și lumina îi face pe toți să clipească din ochii obosiți. Pe fețele tuturor s-a așternut o seriozitate gravă. Privirea fetei trece mai mult întrebătoare decît speriată, de la un chip la celălalt.

Cîteva minute domnește o liniște adîncă. Numai odată ferestrele zîngănesc ușor. Pe strada principală trece un camion greu.

De odată Dragu rupe tăcerea. Spune cu vocea lui calmă:

— Situația mi se pare nițel schimbată. A rămas unul singur. Trebuie să găsim o ieșire. M-am gîndit. Iată ce cred. Sărim unul cîte unul, la distanță, în curtea garajului. Face un gest cu mîna. Neagu vrea să-l întrerupă și reia:

— Am trecut de multe orinoaptea pe lîngă garaj. Poarta e întotdeauna deschisă. La ora asta, mai mult ca sigur că sentinelele moșăie în gheretă... Și... și altă soluție nu văd.

Cîteva clipe nimeni nu spune nimic. Caută să-și ascundă tulburarea, să-și înfrîngă teama. În capul lui Radu stăruie chinuitoarea întrebare: Ce s-a întîmplat? Nu cumva?... Iși dă însă seama că acum nu este momentul să găsească răspunsul.

De odată, Valentin începe să vorbească rostogolind cuvintele:

— Da, cred că Dragu are dreptate. Nici eu nu văd altă soluție. Sărim dincolo, la interval de zece minute. Căutăm să ne strecurăm cu grijă pe poartă. Dacă ne prinde sentinela o să spunem că am intrat pe poartă, de nevoie, să... și după o scurtă bilbiială continuă ușuratic:

— În sfîrșit, vedem noi... Se descurcă fiecare cum poate... Important este ca Radu să scape primul. Are materialul care diseară trebuie să plece la tipografie. Și nu mai avem de pierdut nici un minut. În curînd se luminează de ziuă. Atunci, totul ar fi pierdut...

Trec iar cîteva clipe de tăcere. Apoi oamenii consimt. Radu întreabă arătînd cu capul spre fată:

— Cu dînsa ce facem?

Valentin își trece nervos mîna prin părul roșcat și se adresează gazdei:

— Tu, pe la 5 dimineața, cînd pornesc gospodinele la piață, îți iei o sacoașă goală și pleci liniștită. Bine înțeles nu te mai întorci.

Fata privește lung boarfele agățate de piron apoi, trist, vrafu de cărți din colț.

Radu o bate ușor pe umăr și-i spune aproape șoptit:

— Nu-i nime, tovarășă, avem noi grijă de dumneata. În curînd ai să ai o bibliotecă mare...

Il lungi pe a. Pentru prima oară în ultima jumătate de oră oamenii zîmbesc.

Ca și înainte, Radu iese însoțit de Valentin.

În vestibul își scoate pantofii. Îi ține în mîna stîngă. La ușa blocului se opresc să asculte. Așteaptă pînă cînd pașii grei ai omului de afară se depărtează, apoi, după o strîngere de mînă, Radu se strecoară hotărît prin deschizătura strîmbă.

Frecîndu-se de zid, se apropie de gard. Îi este teamă să nu-l trădeze pantalonii albi, eleganți. Prinde cu greu din cauza pantofilor marginea de sus a ulucilor înalte și dese și, fără să-și poată stăpîni un geamăt, saltă pînă se așează călare pe vîrfurile ascuțite ale scîndurilor negeluite. Ascultă o clipă. Nici o mișcare. Aluneacă ușor pe partea cealaltă. Mărăcinii îi sfișie ciorapii și îi jupoaie pielea picioarelor. Nu simte durerea.

Ochii caută să străbată întunericul.

De odată o lumină puternică îl orbește. Iși duce cu un gest de apărare inutilă mâna la ochi.

O voce înăbușită îi svîrle, odată cu razele puternice ale unei lanterne cuvîntul care-l lovește ca un bolovan în frunte.

— Halt!

Prima impresie pe care o are, e un miros ascuțit de piele de cismă. Alți pași grei se apropie în fugă. Zîngănit de armă și odată cu a doua fișie de lumină:

— Ce e? Stai! Mîinile sus!

Totul s-a petrecut în cîteva secunde.

Radu are sentimentul sfîrșitului definitiv. În cap se învîlmănesc gîndurile:

— Acum vor sări ceilalți... Materialul e în buzunar... Măcar materialul de l-aș putea svîrli undeva unde să nu-l găsească nimenea... Totul s-a sfîrșit... Mă-mpușcă... Să nu cadă și ceilalți ... Să nu vină... Să nu vină... Să țip?... Să le dau de veste?...

Nu vede decît țeava strălucitoare... Plutonul de execuție... Păcat! Și mai era atît de puțin...

De odată tresare: se petrece ceva neașteptat. La început nu-și dă seama ce anume.

Cei doi oameni rîd în hohote.

De-a lungul unei fișii de lumină se întinde un deget. Razele lanternelor se mișcă întocmai ca două reflectoare. Il mîngie din cap pînă în picioare. Radu stă nemișcat, cu brațele ridicate. În mîna stîngă ține pantofii.

O voce, înecîndu-se de rîs, spune cu accent german:

— Te-a prins bărbat, la femeie?

Și se-neacă într-un nou hohot. Celălalt continuă și el rîzînd:

— Hai, zi, era s-o pați!...

Printre sughițuri de rîs, neamțul biîguie în romîneasca lui stricată:

— Dai de băut — și spui la noi cum a fost!

Radu rămîne cîteva secunde uluit. Doar cîteva secunde. A înțeles repede puțința de scăpare.

Din gura lui pornește un potop de vorbe. Inșiră incoherent o poveste cu un bărbat care plecase de cu ziuă la Ploiești și s-a întors pe neașteptate:

— Inchipuiți-vă... Am sărit de la mezanin... Era să-mi sparg capul...

Un hohot de rîs îl întrerupe, apoi neamțul îl îndeamnă:

— Povestește tot, tot, cum a fost.

Pe Radu îl cuprinde din nou îngrijorarea. În curînd va sări următorul. Pe unul l-a prins bărbatul, dar doi, trei, patru... Cam mult:

— Știți ce? Să mergem să bem... Fac cînte...

Intervine românul:

— La ceasul ăsta e cam greu... Încă nu s-au deschis cîrcîmule.

— Nu face nimic — sare neamțul vesel. Am eu o sticlă de coniac grozav... Adus de la Paris... Haideți la baracă.

Radu răsuflă ușurat. I s-a părut că a auzit un foșnet dincolo de gard.

În baraca slab luminată de o lampă cu petrol, cei doi militari se arată a fi rezervați bătrîni.

O asemănare surprinzătoare. De n-ar fi mustața sură, a românului, țărănească, cu vîrfurile căzute spre colțurile gurii, ochii albaștri spălăciți ai neamțului, și mai ales uniforme... Aceeași spinare ușor încovoiată. Acelaș aer de oameni necăjiți.

Imaginația lui Radu în legătură cu aventura lui amoroasă a secat cu

totul. Acuma însă știe că ceilalți au trecut. În minte a început din nou să se învîrte ca un burghiu, îndoiala: — Cine să fie? Trădare? Întîmplare?

Pe la jumătatea sticlei, oamenii oftează și blestemă războiul. Pare că se înțeleg de minune, și că nu sînt la cea dintîi discuție de acest fel. Românul vorbește de un fecior trimis în Rusia. Nu mai are știri de peste un an. Germanul scoate din buzunarul de la piept al tunicii o fotografie cu lacul crăpat. O privește lung și geme:

— Copiii mei... Bombardamente... Orașul meu — kaput...

Se luminează de ziuă.

Din casă au început să iasă femeile cu coșuri și genți în mînă. În fundătură și-a făcut apariția o fată scundă. Se clatină ritmic, cînd pe un șold cînd pe celălalt. În mîna dreaptă pendulează o sacoșă goală. Doi tineri par să stea prietenește de vorbă în colțul străzii. Au zărit-o. Unul îl lovește cu cotul pe celălalt. Șoptește:

— S-o lăsăm. Se-ntoarce... Și nu ea interesează.

După cîteva minute, o mașină încărcată cu oameni în uniformă și cîteva civili, cotește în plină viteză și intră în fundătură.

ANTON BREITENHOFER

AL CINCISPREZECELEA

Era iarnă. În obloanele ferestrelor mele crivățul suflase în voie pînă-n zori. Grija examenelor semestriale de la politehnică făcuse să nu-mi ticnească somnul, încît cu noaptea-n cap mă dădui jos din pat. Oaspetele meu, un fost tovarăș de muncă, astăzi student prin corespondență, venit în Capitală pentru a da examenele, se sculă și el.

Ne cunoșteam de mult. Cu șaisprezece ani în urmă lucrasem ca lăcătuși în același atelier: eu ucenic, el calfă. Acum urmam aceeași facultate amîndoi, ca să ieșim ingineri.

După obiceiul provincialilor care țin la colțul de țară unde s-au născut, cum nu ne văzusem un timp, am adus vorba de Reșița, vechiul nostru oraș natal. L-am rugat:

— Ia spune, Wilhelm, ce s-a-ntîmplat în ziua cînd ați dispărut așa de odată, din întreprindere? Dacă nu mă-nșel, erai și dumneata printre cei cincisprezece. Povestește-mi și mie cum a fost.

A tăcut o vreme, privindu-mă stăruitor, adunîndu-și gîndurile. Peste ochi parcă i s-a coborît o umbră. A strivit țigara în scrumieră și a început să vorbească.

— În primăvara lui 1940 nu mirosea — cum știi și tu, de altfel, a viorele. Tovarășii mei de laminor m-au ales ca omul lor de încredere. Știau bine că trăiam retras și-mi vedeam mai mult de familie decît de politică. Fiind vorba de pîinea zilnică, n-am putut respinge această sarcină.

Însă în vara aceea înăbușitoare a războiului ploua cu zvonuri, cu știri ciudate și cu întîmplări care scoteau viața din făgașul ei obișnuit. Tinerii în cămașă verde proclamară statul legionar, iar cînd toamna polei cu aramă frunzișul copacilor, pămîntul țării gemea sub greutatea cismelor hitleriste și a tunurilor care se-ndreptau de zor spre Răsărit.

Cam în vremea aceea am fost chemat într-o seară la Căminul muncitorilor pentru ședință. M-am dus fără chef, nu numai din pricina ploii care începuse, dar și pentru că, de obicei, nu prea mă dam în vînt după întruniri.

— Colegi!

Așa începea în ultimul timp Cojocaru, președintele sindicatului, ori de cîte ori lua cuvîntul. Înainte ne spunea mai totdeauna — tovarăși — . Fața lui încerca să arate liniște, dar cele două șiruri ale lanțului de aur de la ceasornic tresăltîndu-i pe burtă, trădau neliniștea lăuntrică.

Vreo treizeci de muncitori stăteau înghesuiți în jurul mesei și fumau agitați. Nu-i mai văzusem niciodată atît de posomorîți. Unii priveau pieziș

spre colțul sălii, unde, spre uimirea mea, văzui pe comisarul Cuzun, cel cu fața ciupită de vărsat, împreună cu doi polițiști înarmați. Ce tîlc avea asta oare? Cuzun, care prigonise ani de-arîndul muncitorimea, și mai ales pe prietenul meu Ion Munteanu, lua cu sîrguință însemnări și zîmbea viclean.

Cojocarul, al cărui guler tare se înmuiase de tot din cauza nădușelii, privi nevinovat și glăsui cu sfătoșenie:

— Totuși, colegi, capul sus! Nimic nu e pierdut! Trebuie să-nțelegeți că noi, socialiștii, sîntem nevoiți să ne ținem în pas cu vremea. Concepția noastră socialistă s-a învechit și e depășită. Concepția nouă este național-socialistă. Priviți în jurul vostru! Franța și Polonia sînt dărîmate. Rusia abia se mai ține pe picioare și tremură în fața național-socialismului.

— Minți! — strigă un muncitor. În acelaș timp comisarul sări în sus.

Lui Cojocarul i se tăie răsufllarea și fu nevoit să-și întrerupă vorba. Muncitorii tușeau încurcați. Unii șopteau între ei. Comisarul ciuli urechile. Ce n-ar fi dat să aibă zece perechi ca să poată auzi totul!

Eu ascultasem încordat, fără a înțelege nimic din torentul de cuvinte sau din înfățișarea lui pe care nu i-o mai recunoșteam. Unde era muncitorul liniștit, chibzuit, de odinioară, pe care-l ascultam cu plăcere, de la care ani de-arîndul cumpărasem ziare și cărți, muncitorul în care crezusem? Il privii dezamăgit. Fața lui bine hrănită și sprîncenele ridicate îmi spuneau nu atît că se îngrășase, ci că devenise șiret. Această schimbare mă indignă. Mă ridicai să plec, dar el mi-o luă înainte, se repezi la ușă, îmi tăie calea, ridicînd mîinile și crăcănîndu-și picioarele. Zămbea.

— Intîi hotărîm, votăm, și pe urmă putem să mergem acasă — zise el politicos și mă-mpinse în sală.

Cojocarul nu luă în seamă murmurul muncitorilor. El îi tot da zor cu votarea.

— Așadar, muncitorii romîni să se înscrie în Corpul muncitoresc legionar iar cei germani în Muncitorimea germană din România! Cine este pentru propunerea mea să ridice mîna!

Se făcu o tăcere de moarte. Ce să fac? mă-ntrebam, înțelegînd că va trebui să iau o hotărîre. Gîndurile îmi asaltau conștiința.

Să votez pentru Cojocarul? Asta însemna să-i votez pe fasciști. Am vorbit cu un antifascist scăpat dintr-un lagăr de concentrare german și nu voiam să ajungem și noi ca-n Germania. Dar poate că fasciștii de la noi nu sînt atît de răi ca hitleriștii? Poate! Cine știe! Să așteptăm, prin urmare, și să vedem.

Mă uitai în partea cealaltă, la prietenul meu Ion Munteanu. Obrazul său întunecat era urîțit de cute. Vorbea în șoaptă cu strungarul ungar Szabo.

— Dar muncitorii maghiari, slovaci și evrei ce să facă? — întrebă pe neașteptate Szabo.

— Ține-ți clanța! Nu te-a întrebat nimeni.

Și Cojocarul cercetă arțăgos chipurile împietrite ale oamenilor.

— Ei, cine este pentru propunerea mea?

Să ne ținem clanța? Cum așa? Unde era demnitatea, unde era solidaritatea, unde erau drepturile noastre, — mă întrebam. De odată începui să pricep. Asta era numai începutul? Aveau să se ia oare alte măsuri împotriva noastră? Trebuia să-ndurăm alte umilinți?

Cojocarul ridică cel dintîi mîna sa moale. Doi funcționari îi urmară pilda. Ceilalți erau nehotărîți. Cînd văzu că lucrurile nu merg chiar atît de neted cum gîndise el, înjură și bătu cu pumnul în masă, de zăngăniră paharele de apă. Trei muncitori ridicară și ei mîinile.

Eram revoltați de chipul în care se purta Cojocarul. Unii se uitau po-

somorîți și oftau. Alții luară o atitudine de împotrivire mută și se uitau disprețuitori la Cojocaru și la cei care votaseră. Aruncai o privire nedumerită spre Ion și Szabo, cerîndu-le astfel ajutor. Păreau întăritați. Ion și cu mine împărțisem cinstiți, încă din copilărie, aceeași soartă de proletari și rămăsesem totdeauna prieteni. Ochii lor îmi cereau să nu votez pentru Cojocaru și asta fu pentru mine un sprijin. Dar să votez împotriva lui Cojocaru tot nu cutezam, fiindcă voiam să-mi păstrez liniștea, slujba, și deci pîinea de toate zilele pentru mine și ai mei. În clipa ceea îmi veni un gînd salvator: să păstrez o ținută de nepărtinire, de neutralitate. Da, asta era lucrul cel mai potrivit. De ce să-i stîrnesc pe fasciști?

Răsufilai ușurat. Între timp se mai hotărîseră opt oameni pentru Cojocaru. Printre ei se aflau oameni pe care direcția uzinei, din felurite pricini, îi tocmise de curînd. Cojocaru îi strecurase și pe ei în sindicat. Trei dintre aceștia, un român și doi germani, erau naționaliști înfocați.

Ion își dădu seama de primejdia ce ne păștea și păli. Ochii lui, care altfel oglindeau o adîncă viață lăuntrică, scăpărau de minie. Privi cîteva clipe în ochii muncitorilor, apoi, stăpîn pe sine, se ridică și zise tare:

— Cojocaru vrea să-nfăptuiască prin teroare visul patronilor săi. A răpi muncitorilor tocmai acum organizarea unitară înseamnă a-i lăsa pradă în ghiarele sîngeroase ale fascismului.

— Jos, comunist blestemat — răcni comisarul și tăbărî, împreună cu cei doi polițiști asupra lui Ion.

Începură să dea în el și să-l tragă spre ieșire. Ion lovea în stînga și-n dreapta. Mai apucă să strige, de la ușă:

— Păstrați-vă unitatea sindicală! Cojocaru vă cere votul ca să ducă masele pe o cale greșită. El a trădat și greva din 1926. E un agent al siguranței... al fasciștilor. Fascismul înseamnă război! Războiul înseamnă moa-a-arte!

Polițiștii încercară să-i pună un căluș în gură, însă lucrătorul mic și îndesat nu putea fi stăpînit cu una cu două. Numai după ce săriră în ajutor încă doi polițiști, care stătuseră în fața ușii, izbutiră să-l tîrască pe Ion afară din sală.

Parcă m-ar fi lovit cineva în moalele capului. Glasul prietenului meu mă-nfioră din creștet pînă-n tălpi. Mi se făcu rău. Tremuram de minie. Amărăciunea și durerea îmi sfîșiau inima.

Cîțiva muncitori se împotriviră cu glas tare și se codiră să mai ia parte la vot. Cuzun se furișa pe lîngă masă, gata să intervină iar și silea pe oameni să se pronunțe. Cojocaru continuă să vorbească pînă făcu spume la gură. Cu toate stăruințele și rătoielile lui, rămaseră 14 voturi. Fața-i era aprinsă.

— Și cine este împotriva mea? — întrebă el îndîrjit. Trei oțelari romîni își ridicară mîinile noduroase. Szabo făcu la fel. În cele din urmă, numărăi patrușprezece mîini. Vasăzică, patrușprezece contra patrușprezece. Numai eu nu votasem încă.

Privirile tuturor se ațintiră asupra mea. Simțeam că fac fețe-fețe. Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Cojocaru îmi zise prefăcut:

— Wilhelm, dumneata doar ești muncitor german. Sper că măcar dumneata să nu fii împotriva mea.

Uitai într-o clipă tot ce-mi pusesem în gînd. Nu mai simțeam decît amărăciune și dispreț. Cojocaru se legase de naționalitatea mea și asta mă întărita din ce în ce mai mult. Ion nu mă-ntrebaseră niciodată de asta, după cum nu mă-ntrebaseră nici tovarășii de lucru din întreprindere, care mă aleseseră. Așa ne-am pomenit, lucrînd laolaltă, ca și părinții noștri. De ce

să desbin tocmai cu această unitate? Imi dădai seama într-o clipă ce mare răspundere apăsa pe umerii mei. Privii țintă în ochii lui Cojocaru.

— In asemenea împrejurări, când dumneata admiți ca Ion să fie maltratată în halul acesta, nici n-ar trebui să-ți răspund. Vrei să mă momestești ca german? Nu mă atrage asta. Înainte de toate, sînt muncitor, votez împotriva.

Și ridicai mîna.

Eram al cincisprezecelea.

— Dobitocule! — șueră Cojocaru printre dinți.

Oamenii începură să vorbească tare, să strige și întrunirea se termină într-o larmă asurzitoare.

În drum spre casă, pe cînd străbăteam, în bezna nopții, străzile înguste, mă cuprinsă tot felul de îndoieli. Era cu mine și un muncitor de la turnătorie. O ploaie rece ne biciuia obrazul. Ne urmarăm drumul fără a scoate o vorbă. Duduitul înăbușit al mașinilor din laminor, care de obicei îmi suna în ureche ca o muzică plăcută, de astă dată mă copleși.

Ajuns acasă, mi-am scos îndată hainele și ghetele ude și mi-am pus pantofii de casă împlețiți. Rînduiala și curățenia din mica bucătărie mă liniștiră. Tic-tacul credincios al ceasornicului de lemn sculptat, cu cuc, scrinul cel vechi, portretele părinților, leagănul copiilor, colivia scatiului, toate astea îmi erau nespuse de dragi și făcură să-mi recapăt încrederea în mine.

M-am dezbrăcat binisor, fără zgomot, am intrat în cameră și m-am furișat în pat. Nevasta și copiii dormeau duși. Am încercat să adorm, dar n-am izbutit. Mă gîndeam încă dacă am făcut bine sau nu. Mă întorceam cînd pe o parte, cînd pe alta. Vechile mele dureri reumatice mă chinuiau iarăși. Afară, vîntul sufla peste brazdele de flori ofilite și printre arbuștii de trandafiri în grădinița noastră. Parcă se tînguia cineva. Mă gîndii la Ion. Vîjîitul vîntului se auzea tot mai slab și mai trist. În sfîrșit, am ațipit.

De odată auzii bătăi puternice în ușa bucătăriei.

— Bate cineva, Willy... nu auzi?

Nevastă-mea, buimăcită de somn, se trezise. Am sărit speriat din pat, am dat fuga-n bucătărie și am aprins lumina.

— Deschide, cîine, că de nu te împușe pe loc, strigă o voce respingătoare.

De turburare, nu nimeream cheia în broască, dar în cele din urmă izbutii să descui.

În pragul ușii stătea comisarul Cuzun și alți doi bărbați în uniformă. Toți trei purtau pelerine de ploaie, din cauciuc negru.

— Ce vrei, în toiul nopții?

Bărbatul în cămașă cafenie, cu zvastica pe braț, încins cu revolver în toc de piele, îmi dăte brînci, făcîndu-și loc pentru a intra în odaie.

— Percheziție! — îmi rînji Cuzun obraznic.

Nevastă-mea, în cămașă de noapte și cu părul despletit se repezi spre mine.

— Dumnezeu! sfinte!

Începură să caute. Eu tremuram din toate mădularele. M-am îmbrăcat, fără să-mi dau seama. Nevastă-mea își îmbrăcă paltonul și își potrivea părul.

Măsurai cu privirea pe cei doi însoțitori ai lui Cuzun și mă-ngrozii. În omul cu cămașă cafenie am recunoscut pe Felix Wunschina, care nu se-ndeletnicea cu nimic. Părinții lui aveau în deplină stăpînire un local de noapte, o fabrică de băuturi spirtoase și patru case mari pe care le dădeau cu chirie. Gura lumii îi botezase pe Wunschini „hinghierii“. Cunoșteam și pe legionarul spătos, îmbrăcat în cămașă verde. Era măcelarul

Vida, fiul geambaşului ăla bogat. Alde Vida erau cunoscuţi ca oameni abraşi, şi toate gospodinele îi blestemau cu foc ori de câte ori nevoia le împingea să cumpere carne de la ei.

Cei trei răscoleau cu sălbăticie. Scăpară vasele din mână, rupseră pungile cu alimente şi acestea se risipiră. Aruncară pe jos îmbrăcămintea şi călcară în picioare cu cizmele lor lucrurile noastre mai de preţ, care ne costaseră o viaţă de trudă şi de răbdări. Nevastă-mea, care nu ştia ce e frica, ţipa şi blestema, aruncându-mi priviri întrebătoare.

Intrară în odaie şi răvăşiră paturile. Mă aşteptam că nu vor îndrăzni să se atingă de pătucul copiilor, cel puţin. Ți-ai găsit! Wunschina trase plapoma de pe Elza, fetiţa mea în vîrstă de doi ani şi-i zmulse atît de brutal perna, încît căpşorul ei cu părul buclat se izbi de marginea patului. Copilul se tîngui jalnic. Nevastă-mea se repezi ca o lupoaică asupra zbirului şi-l împinse de lîngă patul copilului. El îi dădu brînci. I-am sărit în ajutor, dar am păţit la fel. Cei doi copii mai mari izbucniră şi ei în plîns. Imi muşcai buzele, desuădăjduit.

De odată Cuzun zări etajera cu cărţi.

— Uite unde sînt cărţile acestea blestemate. Şi începură să arunce cărţile pe jos.

— Asta ce este? — întrebă măcelarul şi întinse mîna să apuce o carte cu copertile verzi. M-am cutremurat. Era o carte primită-n dar de la Ion, cu prilejul zilei mele de naştere, cînd împlinisem treizeci de ani.

Citi mai întîi titlul şi apoi întoarse cartea pe toate părţile. Părea că-i face plăcere faptul că atît culoarea ei cît şi a organizaţiei din care făcea parte era aceeaşi.

— „Mama“! De cine-i scrisă? — întrebă răstit Wunschina, care părea a fi şeful.

— De Maxim Gorki.

Toţi trei se priviră nedumeriţi şi ridicară pe rînd din umeri.

— Dracu' să-i mai descurce, atîţia mîzgălituri! Sînt doar om citit, însă de mustăciosul ăsta n-am auzit niciodată. Unde s-o fi tipărit asemenea plăcintă?

-- La Berlin, editura Malik — răspunse îndatoritor măcelarul.

— Aha, la Berlin! E în regulă — hotărî Felix şi continuă să caute cu rîvnă. Răsuflai atît de adînc, încît îmi veni ameţeală. Ticăloşi nătărăi — mă gîndii eu şi mă uitai cu dispreţ la fasciştii.

— Hei, veniţi aici! Am găsit — strigă Wunschina ca un smintit şi arată triumfător două volume grele cu copertile roşii. Cei doi se repeziră la cărţile roşii ca nişte tauri furioşi. In graba lor, răsturnară un scaun. Cuzun smulse cărţile din mîna lui Felix şi le răsfoi cu sălbăticie.

— Sha-kes-pea-re... — silabisi el neputincios şi privi întrebător pe cei doi însoţitori.

— Shakespeare? Păi ăsta este cunoscutul romancier francez—hotărî Vida.

— Francez? Da' de unde! E chiar american! — strigă cel cu cămaşa cafenie, strîmbînd din nas.

— American? — se miră Cuzun şi se scărpină, încurcat, după ureche. Apoi întrebă, prevăzător:

— Bine, dar dacă domnul este american, de ce dă să-i lege cărţile în roşu?

— De ce? De ce? Pentru că este ovrei. Ovrei din America. Ai înţeles? — lămuri Felix cu superioritate.

— Corp delict — strigă comisarul cu sîrg şi aruncă cele două volume Shakespeare pe maldărul cel mare de lucruri care le şi strînsese pe masă, ca obiecte suspecte.

Asta mă lovi în adâncul sufletului. Mi-era rușine de nevastă-mea și de mine însumi. Slugi afurisite! Și voi vreți să faceți educația muncitorimii?

Nu mai tremuram. Teama se prefăcea în minie.

În sfârșit, isprăviră. O mulțime de ziare și reviste vechi, bluze roșii, romane, nasturi roșii, mărgеле, ghetuțe roșii de copil — fură declarate material primejdios pentru siguranța statului. Cuțitul de tăiat foile la cărți fu socotit pumnal; pantofii roz ai nevesti-mi considerați modă de Moscova. Și toate astea nimeriră în sacul cel mare pentru făină, categorisite corpuri delictе.

Cînd totul fu gata, am izbutit să-i smulg măcelarului un peisaj pictat de mine, pe care-l dosise. Cuzun strecură în buzunar un briceag cu tirbușon.

Cuzun îmi porunci să merg cu ei la poliție. Imi trînti în spate sacul cu păcate și cînd Felix ordonă „Înainte“ o luarăm din loc.

— Doamne Dumnezeu, ce ai făcut Willy, dragul meu, bunul meu Willy! — țipă nevastă-mea desnădăjduită, și se luă după noi.

— Liniștește-te, Ana. Vezi-ți de copii. Am fost la-ntrunire și am votat împotriva acestor zbiri, — răspunsei amărît. Wunschina îmi dete un picior în spate.

Ploua mai liniștit acum, dat vîntul se întetise. Mergeam prin noroi, pe strada întunecată. De odată, două coloane puternice de foc se-nălțară de la furnale și luminară totul în jur. Parcă mă salutau muncitorii. Simții întărindu-se în mine o hotărîre. Acoperișurile de tablă, strălucitoare de apă ale caselor de muncitori și pavajul prost al străzii se zăriră cîteva clipe și apoi se cufundară iarăși în bezna vijelioasei nopți de toamnă.

Ajunserăm curînd la clădirea poliției. Imi luară sacul și mă-mbrînciră într-o încăpere plină de oameni. Privii în jur și recunoscu pe prietenii mei de muncă: cei patru sprezece care votaseră împotriva lui Cojocarul erau toți acolo.

Szabo veni spre mine și, fără a spune o vorbă, îmi strînse mîna.

Căutai pe Ion, dar el nu era.

Trebuie să fi trecut de mult miezul nopții, cînd începură interogațiile. Mă duseră într-o cameră de la subsol. În fața mea ședea un bărbat gras, în uniformă. După obrazul roșu de bețiv și după nasul buretos recunoscu pe șeful Siguranței, Voina. Am tresărit. Ochii mi se înțepeniră pe vîna de bou și la cleștele de pe masa omului vestit prin cruzimea lui. O dîră subțire de sînge îmi călăuzi privirile pînă la marginea mesei. Într-o pată întunecată de sînge închegat se vedea o unghie, smulsă din rădăcină. Fiori reci îmi trecură de-a lungul spatelui. Șeful îmi zîmbi cu bună voință și mă-ntrebă politicos, în romînește:

— Cum vă numiți?

Ii spusei numele.

— Maică precistă, un jerman! exclamă el în limba mea. Vorbea o germană stricată, cu accent franțuzesc. Studiase în Franța.

— Cetățean român de naționalitate germană — am răspuns eu, căzîndu-mă să-mi stăpînesc clăntănitul dinților.

— O, domnule Wil'em, lăsați asta cu nasionalité. Astăzi nu mai trebuie să spuneți așa. Astăzi voi sînteți cineva. Așa, vasăzică, jerman. Dar cum ați ajuns aici Dumneavoastră? Desigur, o greșală a nerodului de Cuzun, nu-i așa? — întrebă el și rise larg. Buza de sus îi dezgoli dinții galbeni ca de cal. Rîsul lui mă scîrbi.

— Nu. Nu-i greșală; am votat la ședință împotriva fasciștilor, — am răspuns eu, ceva mai hotărît.

— Dar, iubite camerad, nu trebuie faci asemenea prostii astăzi, chind fūrēr al nostru a eliberat întreaga Europă de Roșii. Dumneata, ca jerman, nu poți să fii contra. Gîndește-te ce post gras ai putea să capeți! Și dela dumneata cer numai o nimica toată: să zici un da.

Propunerea lui mă umplu de mînie și de rușine, încît încetai să mai tremur. El însă își roti ochii holbați și zise aproape visător:

— O, de ce nu sînt și eu jerman! Ce n-aș face să capăt o moșioară cu vie, undeva în Franța, cum au căpătat atîția gauleiteri!

Privirile mele cercetară pereții improșcați cu sînge ai acestei camere de tortură. O indignare nemărginită mă cuprinse. Fiară cu chip de om! Vasăzică, vie îți trebuie! Imbogățire prin jafuri și crime! Asta este, vasăzică, țelul războiului vostru blestemat!

El aștepta cu nerăbdare răspunsul meu. Mi-am strîns toate puterile spre a mă putea stăpîni. Voiam să-l fac să-mi simtă înălțimea morală și am răspuns măsurat:

— Vedeți, domnule șef, eu sînt un om simplu. Imi place liniștea și nu fac politică. Dacă dumneavoastră doriți cu tot dinadinsul să fiți german, vă pot da un mic sfat. Toți schingiitorii devin astăzi germani hitleriști. Te asigur că dumneata nu ai mai puține șanse decît Wunschina sau Vida! Dar, te rog să nu crezi că toți germanii sînt fasciști!

Omul autorității păli, trăsăturile sale deveniră fioroase. Inchise ochii pe jumătate, apucă vîna de bou și-mi dădu două lovituri peste față. Am scos un țipăt și, orbit de durere, m-am împleticit.

— Comisare Cuzun, strigă el scos din minți. Cuzun apăru și duse mîinile la cusătura pantalonului.

— Bagă pe dobitocul ăsta numaidecît în celulă, — porunci el.

Cuzun îndrăzni să întrebe:

— În celula antifascistă?

— Ce antifascistă! Neghiobule! Bagă-l în celula comunistă pe porcul ăsta de nasionalité jerman — răcni el de răsună tot coridorul.

Ușa celei comuniste fu descuiată și eu împins înăuntru.

Prin ferestruica zăbreilită mijeau zorile și am putut desluși cîteva trupuri schingiuite.

— Willy, Willy! strigă un glas ce-mi era drag din copilărie. Mă repezii la Ion și el mă îmbrățișă cu mîinile-i sîngerînde, mă strînse la pieptu-i zdrobit.

Urmară zile grele — săptămîni, luni. Rănile pe care mi le pricinuiseră Cojocaru, Wunschina și Voina, se închiseră cu greu. În cumplita mea dez-nădejde, tovarășii de celulă îmi dezvăluiră, prin statornicia, omenia și credința lor nezdruncinate, o lume nouă. Era spinos drumul pe care am început să-l străbat pe vremea aceea, în închisoare, dar el dădu vieții mele un cuprins nou. În ciuda măcelului care bîntuise de la un capăt la altul al lumii, puteam să privesc cîstit în ochii copiilor mei, ai văduvelor și orfanilor de război. Tot atunci Partidul Comunist Român m-a primit în rîndurile sale. Urmarea o știi...

Aici și-a întrerupt povestirea. Afară se luminase bine de ziuă. L-am privit în tăcere, m-am ridicat și m-am apropiat de el. Flăcările aprinse în ochii săi albaștri mi-au dat curajul să-i destăinuiesc o dorință care mă frămînta de multă vreme.

— Spune, tovarășe Wilhelm, ce să fac spre a deveni membru al Partidului?

M-a privit cu prietenie și mi-a spus:

— Să muncești și să-nveți!

RADU COSAȘU

PASIUNEA

12 octombrie 1953

Dragă Irina,

Plecarea ta neașteptată m-a uluit. Băieții mi-au scris că te-ai retras de la cursuri, fără nici o explicație. Nu vreau ca în această carte poștală să încep o discuție înaltă, „de-a noastră“, ci numai să te rog să mă lămurești cât mai repede asupra cauzelor care te-au determinat să iei o asemenea hotărîre. Te rog mult. Nu-ți mai spun că și băieții și Ada și Rodica așteaptă la Institut vești de la tine. Dacă mie nu vrei să-mi scrii, măcar fetelor dă-le de știre ce faci, cum te simți. Eu o duc bine aici, la Sighișoara. Termin curînd prima parte a filmului. Aș fi vrut să discut cu tine despre documentarul ăsta — deși tu disprețuiești genul. Multe au rămas de discutat între noi. Te rog încă odată — scrie-mi un cuvînt despre tine.

Lucian

26 octombrie 1953

Dragă Irina,

Au trecut două săptămîni de cînd ți-am scris prima carte poștală și acum iat-o pe a doua. N-am primit nici o veste de la tine. De ce taci? Nici celor de la Institut nu le-ai scris. Ei au început cursurile și se gîndesc să-ți trimită notițele. Sînt nemulțumiți și îngrijorați în privința ta. De ce nu le răspunzi? Ți-ai uitat colegii? De decanul vostru ce să mai spun ! Cum are liniște — cînd un student i se retrage de la cursuri? Trebuia măcar s-o lase pe detectiva de Ada să plece pentru o zi, să te vadă. Nu dă voie nimănui; a înregistrat cererea ta de retragere și gata. De-aș fi eu decan la Plăstice — ar fi altfel cu tine. Insfîrșit, în februarie cînd termin filmul, voi da o fugă pînă la tine. Sper însă să nu mai fie nevoie și pînă atunci să te întorci la Institut. Dar scrie-mi odată ce faci, ce ai de gînd? Totdeauna ai gîndit mai mult decît ceea ce spuneai și făceai. Îți plăcea să taci. Măcar acum, vorbește. Scrie-mi cît de mult vrei. Aștept.

Lucian

12 noiembrie 1953

Dragă Lucian,

Am primit ambele tale cărți poștale. Nu ți-am răspuns atîta vreme

nici ție și nici celor de la Institut pentru că nu mai vroiam să mă gîndesc la problema asta. Am făcut bine ce-am făcut. Îți scriu totuși, nu pentru a mă sfătui cu tine, nu pentru a pune în discuție problema, ci pentru a te lămuri. Atît și nimic mai mult. Îți repet: hotărîrea a fost luată.

Eu m-am înșelat intrînd la Arte Plastice. Cînd am absolvit Școala Tehnică Sanitară și mi s-a aprobat înscrierea la Facultate — eram amețită ca în fața mării nesfîrșit de albastre. Credeam că pot orice, că toți se pleacă înaintea mea și-mi deschid o mie și una de porți. Desenam bine, unii spuneau că am talent. Nu-mi dădeam seama ce înseamnă talent. Eu credeam că talent înseamnă dorința aceea a mea de a pune pe hîrtie și colora ce văd. Am intrat la Arte Plastice. În anul întîi, dorința aceea a mea de a picta totul, a crescut; primele tablouri le cunoști: amintirea din copilărie, derdelușul cu un alb pe care Sterescu l-a numit „alb de maestru“, capul mamei, nu prea reușit după spusele tale, dar totuși cu o înclinare dulce pe umăr care-mi plăcea. Am terminat anul I și știi ce „proiect grozav“ aveam pentru anul al doilea. Ciclul de activiști utemiști! Cine mai îndrăznise asemenea temă? Idei, îndemnuri în dreapta și în stînga. Eu eram sigură că voi realiza toate portretele. Imi iubeam eroii, îi cunoșteam — doar atîția ani am lucrat în organizație. Ardeam să dau ciclul la care nimeni nu se gîndise. Conform teoriei, totul trebuia să meargă pe roate. Și ce-am realizat în anul al doilea? În anul al doilea nu am realizat nici un portret. Ce să-ți mai explic? De ce nu am reușit? De ce nu am perseverat? De ce nu m-am bătut? Teorie!

Nu am talent, dragă Lucian. Nu am talent. Cea mai mare greșală a noastră, a tinerilor, este să luăm drept talent dorința noastră de a face artă. Nu poți face nimic în artă dacă nu ai siguranță, dacă nu ai certitudinea talentului. Am auzit, la mitinguri, tovarăși vorbind în fața microfonului. Aveau o voce puternică, impunătoare, înmărmurind mulțimea. Era de ajuns ca să se miște puțin la dreapta sau la stînga, să li se audă vocea fără microfon și dezamăgirea — poate naivă — să mă cuprindă: auzai o voce mică și pirpirie. Așa m-am întrebat și eu: cît timp o să mai vorbesc în fața unui microfon, mimînd o voce puternică? Eu am o voce pirpirie, Lucian, și în artă nu-i ca la miting. În artă, microfonul nu o să fie niciodată convingător.

În al doilea rînd — fără să-ți dezvolt ideea, dat fiindcă am mai discutat-o, nu cred ca Irina Scupcea să poată da vreodată ceva care să stea lîngă Grigorescu sau Băncilă. Clasicii sînt acuzatorii cei mai nemiloși ai lipsei noastre de talent.

Mai e ceva. Eu cred că tablourile noastre trebuie să se nască din întrebări. Prin fiecare erou, să ne întrebăm și să răspundem. Eu am încetat să mă mai întreb și să-mi mai răspund, pictînd. A amortit ceva în mine. O vreme am căutat să mă amăgesc: mă sileam să mă întreb! Așa au ieșit două tablouri, ultimele, pe care nu le-ai mai văzut. Tablouri groaznice. Interogatoriile cu tine însăși, constrîngerile cu tine însăși nu pot să dea roade în creație, nu-i așa, Luciane? Și numai cînd ai talent, eviți interogatoriile acestea silite, nesuferite. Dar eu nu am talent. Ai să mă întrebi cum s-a putut naște amintirea din copilărie? S-a născut cum se nasc multe poezii reușite la 19 ani. Acele poezii spun atît: sînt tînăr — și multora le plac aceste două cuvinte. Dar dacă nu mai ai de spus și altceva și continui să faci poezie — ești la fel de ridicul ca cel care-și închipuie că va rămîne în istoria matematicii pentru că știe tabla înmulțirii. Eu nu am vrut să mă înnece în mediocritatea tablei înmulțirii. Prefer să-i pansez pe oamenii din satul acesta, să le alin durerile. E mai bine așa. Mă vor iubi mult mai mult decît dacă le-aș fi pictat nu știu cîte tablouri mediocre.

Iată cum am ajuns să iau această hotărîre. Iartă-mă că ți-am scris atîta. Toate astea le aveam de mult pe inimă. Și pe urmă chiar tu mi-ai spus că-s tăcută. Ai dreptate. După nimic nu-mi pare mai rău decît după tăcerea din plimbările cu tine. Nu ar fi trebuit să tăcem atîta. Prietenii nu ar trebui să fie tăcuți niciodată.

O duc bine în sat. Lucrez la dispensar și-s mulțumită. Numai raionul trebuie să aprobe numirea mea, aici. O s-o aprobe pentru că prea mulți sînt încă cei care întorc spatele satului. Doctorul are ceva din autoportretul lui Negulici și-ți mărturisesc că odăta m-am surprins schițîndu-l. El m-a văzut și a ris. Am fost tristă multă vreme. M-a rănit risul acela. Mama-i fericită că m-am întors acasă, dar tata strîmbă din nas; de cînd i-am explicat hotărîrea mea mă privește rar și trist. Și asta mă doare, dar va trece. Doar nu sînt dezertoare; am schimbat numai arma, luînd una mai potrivită. Am să scriu la Institut, după cum mă rogi. Nu am nevoie de notițe; mai bine să-mi trimită cărți. Cehov, mai ales. Pe tine te aștept în februarie aci. Mai scrie-mi și promit că-ți voi răspunde. Maiscurt, desigur. Mult succes în lucrul la film. O ultimă precizare, falsificatorule: nu disprețuiesc filmele documentare bune.

Irina

25 noembrie 1953

Dragă Irina,

Am citit scrisoarea ta de cîteva ori. Sistematică și de o ironie rece, m-a înfuriat cu fiecare rînd. Poate și faptul că am primit-o în același timp cu o altă veste de la București — Dana se lasă de medicină și face ziaristică — m-a înfuriat și mai mult și nu am putut lucra toată ziua. Acum mi-a mai trecut și am ajuns să-ți dau și circumstanțe atenuante pentru scrisoare: tot ce mi-ai scris rectiliniu și fără modulații era sedimentat în tine, precizat și atunci poate că a fost firească expunerea aceea de motive, creînd atmosfera unei introduceri la o lege juridică. În orice caz, nu te-am recunoscut decît spre sfîrșit, unde au reînviat toate speranțele mele. Să nu te aștepti la un răspuns „pe puncte“, problemă cu problemă — ca în vechile noastre discuții.

Eu am impresia că tu, Dana și alții ați înebunit ca moștenitorii — peste noapte — ai unei averi fabuloase. Noi am primit în anii aceștia o bogăție fără seamăn, am primit-o repede, fără a îndura toate durerile celor care s-au bătut pentru ea, ani și ani de zile; poate de aceea ne-am obișnuit să fim bogați și am început să rezolvăm fără bătăi de cap problemele vieții noastre, bazîndu-ne, dintr-un condei, pe această bogăție de nabab a cărei măreție foarte puțini o înțeleg încă. Și uite așa, ca administratoare proaste ale averii voastre, tu pleci de la pictură, Dana de la medicină.

Te văicărești că n-ai talent. Te văicărești degeaba: așa cum nimeni nu poate să-ți dea talent, nimeni n-o să ți-l poată evalua, asigura. De altfel cu ceea ce în mod general se numește talent nici nu ajungi prea departe în artă și nu cred să fie ceva mai inutil și mai absurd decît zilele pierdute de un artist în căutarea definiției talentului. Iar cînd te apuci să și detectezi talentul în creație, conform definiției găsite așa cum faci tu — situația îmi apare mai ridiculă decît nenorocitele mele analize gramaticale din clasele primare, cînd căutam atributul și complementul după definiția scrisă pe tablă de „domnu“. Greșeala ta esențială este că ai trecut cu o ușurință nemaiîntîlnită la tine, peste problema vitală a artistului — pasiunea. De ce ai uitat-o? De ce ai evitat-o? Cred mai de grabă că ți-a fost frică. Dacă ai curajul cît de cît să te uiți în ochii tăi, să sfîrșești cu iluzia unei

„amorțiri“ a personalității tale — vei recunoaște că tu ai pasiune în artă. E mult mai mult decât dorința de a face artă, despre care, ca și tine, cred că, cu toată bună-voința, nu poate fi confundată cu pasiunea creatoare.

Tu ai însă pasiune creatoare, nu te înșela, Irina. Ți-au spus-o nenumărați și, pe cât se poate, ți-am arătat-o în accentele din figura mamei, în amurgul acela admirabil al „amintirii din copilărie.“ Ți-aduci însă aminte de ziua în care n-ai mâncat nimic din cauză că roșul amurgului era prost? Eu nu uit înfrigurarea cu care te așezai în fața pânzei, lungile tale tirade (singurul domeniu în care erai vorbăreată) despre arta fără ștersături. Ții minte crezul nostru, Irina? „Nu cred în arta fără ștersături, în manuscrisele impecabile, cum nu cred în declarația de dragoste cursivă, ca fraza perlată“... Dar de filmul lăsat la mijloc pentru că, în sfârșit, venise ideea? M-ai lăsat ca un caraghios acolo — și n-am să ți-o iert niciodată! Și după aceea, ce chef am înălțat în cinstea ideii tale — mama cu capul puțin înclinat! Acolo era pasiune, nu gest — cum spunea deșteptul acela de Cristescu, criticul nostru plastic cu inimă de piatră și cap de lemn. În tine, dialogul acela interior — întrebări, răspunsuri — se face la temperatură înaltă, arzi, te sbați ca o flacăară. Și focul acesta, pasiunea, vrei să-l stingi, sugestionându-te că n-ai talent și nu mai ai ce spune? N-ai să poți, Irina! Pasiunea artistului nu-i gripă să te duci la dispensar, și să-ți treacă. La dispensar dai de un doctor ca Negulici și fără să vrei începi să-l schițezi, el râde de tine și pe tine te doare. Te doare pentru că a râs de pasiunea ta. Cauți motivări: „nu sînt dezertoare“ și așa mai departe. Dar toate acestea au forța remușcărilor după ce ai ucis un om. Înțelege însă că pasiunea nu poate fi ucisă, ea reînvie chiar de ai spulbera cenușa ei în cele patru vânturi. Va reînvia ea și la tine, sînt sigur! De aceea, nu intrînd la plastice te-ai înșelat, ci plecînd. Tu ai pasiune de artist, nu de soră de caritate. Dana nu va face nimic la ziaristică pentru că o va chinui mereu medicul din ea, înăbușit, torturat.

Citind finalul scrisorii în care-mi scrii de durerile tale, m-am bucurat. Și acesta-i începutul. Îți urez din toată inima să te chinui și mai mult. Niciodată nu-mi va părea rău. Aștept cu nerăbdare viitoarele tale scrisori.

Lucian

11 decembrie 1953

Dragă Lucian,

Fată de frumusețea urărilor tale, cred că o singură carte poștală e suficientă. Furiile tale, dezlănțuirile, semnele de exclamație și de întrebare, aveau efect altădată, cînd era vorba cine dintre noi stă la coada pentru bilete la „Patria“... Acum nu-mi mai fac nici o impresie. Sîntem departe, poșta merge încet și pînă la mine furia ta se risipește. Cît despre proorocirile tale, ele nu-s potrivite nici măcar unui regizor neînspirat al unui jurnal-sablon.

Află deci despre mine că sînt bine, sănătoasă, care sănătate ți-o doresc și ție. Mai află că — așa cum am prevăzut — tata a început să mă privească cu ochi mai buni. De averea noastră nu-ți fă griji. O administrez bine și n-am să rămîn fată bătrînă. Eu îți urez toate cele bune, cu cît mai puține chinuri. Poți să-mi scrii, oricît de mult, oricît de furios.

Irina

1 ianuarie 1954

Iartă-mă Luciane, te rog iartă-mă; rupe cartea poștală pe care ți-am trimis-o, uit-o. Nu știu cum am scris-o; totul e mincinos, în ea. De la privirea împlînzită a tatei pînă al ideea josnică a artei fără chinuri. Iartă-mă, Luciane.

E un început de An Nou cum nu se poate mai trist pentru mine. Mă tem că nu numai în cartea aceea poștală am mințit și am sfidat prietenii, mă tem că m-am mințit pe mine însumi. Am recitit zilele acestea scrisoarea ta. Ai atîta dreptate în cele ce-mi scrii încît nici nu vreau să mă mai gîndesc la problema creației mele. Nu se mai poate face nimic: a te minți pe tine însuși e o minciună ireparabilă. Ea paralizează în mine imaginația, simțirea, observația. Ce am să fac în noul an?

În satul nostru ninge. Domnia albului impecabil. M-am plimbat cu sania prin păduricea înghețată, bătută de soare. Nu am văzut niciodată ceva mai frumos decît această pădurice de porțelan fin. Din cînd în cînd închideam ochii, lăsîndu-mă așa, dusă de sanie. Aș fi vrut să aud un cîntec. Sau poate un cuvînt dela tine. Mi-aduc aminte cît doream cu toții la Institut, acest peisaj, această liniște. Ce copii eram!

Satul, de fapt, nu are pic de liniște. Eri a venit la dispensar o delegație de femei. Delegație-n toată regula. Învățătorul i-a pus pe elevi să taie lemne pentru gospodăria lui. Să fi auzit blesteme! Doctorul s-a mirat: ce ajutor le poate da dispensarul? Din nou hărmălaie: că au fost la sfat, la secretarul de partid, la U.T.M... au găsit închis la A.R.L.U.S. și atunci au venit la dispensar. Ca să știe toată lumea ce bandit, ce dușman, ce inimă de cîine, ce netrebnic e învățătorul!

O ceartă nemaipomenită a sguduit satul: în curtea președintelui sfatului, responsabilul cu alfabetizarea aproape să se bată, pentru o grămadă de lemne, cu responsabilul cercului agrotehnic. După strigătele fiecăruia, grămada de lemne era necesară „revoluției culturale” sau „transformării socialiste a agriculturii”.

Alt eveniment istoric: la dispensar s-a prezentat alaltăieri o femeie cu un copil care avea degerături. Negulici al meu s-a crucit. Nu mai avusesese în cariera sa de medic la sat un asemenea caz. Pentru degerături să vii la dispensar! „Se revoluționează concepția satului despre igienă!” — a sintetizat el filosofic, evenimentul.

Însfîrșit, ultima mea capodoperă: un afiș pentru începerea reparațiilor la S.M.T.! Afiș de mare succes. Eri, plin de entuziasm, Marin Marin, secretarul de U.T.M. dintr-un sat apropiat, mi-a cerut o copie după afiș. „O copie conformă cu originalul, tovărășă!” mi-a atras el atenția, imitînd foarte serios gesturile și intonația „primului” de la raion...

10 ianuarie 1954

Dragul meu Lucian, am primit felicitările tale pentru anul nou acum cîteva zile. Îți mulțumesc mult — deși, recunosc, nu mă așteptam la ele după cartea mea poștală. Mi-au făcut atît de bine, încît mi-a fost rușine să-ți trimit scrisoarea pe care ți-o scrisesem la întîii ale lunii. Față de optimismul tău — tot ce scriam eu acolo părea o lungă lamentare. Orice ar fi, lamentarea trebuie ștearsă din viața noastră. Îmi închipui că zîmbești citind aceste rînduri și poate te uiți încă odată la semnătură. Nu te îndoi, Irina îți scrie. Sint bucuroasă, înțelege-mă, Luciane. E prima mea bucurie după atîtea luni — lasă-mă să mă bucur, omule al explicațiilor logice și necesare. Mă lași să mă bucur fără explicații? Știu că nu mă lași. Atunci, află.

Acum cîteva zile a venit la mine Tudor Moise, secretarul nostru de U.T.M. Brigadier în gospodăria colectivă, oamenii îl vorbesc „ca pe un individual“ — după cum se plîngea el odată. Nu mi-a spus pentru ce a venit. Pentru că tărăgănez mutația, mi-am închipuit. Pe cît mă pricep, îți redau cele ce mi-a spus, eu tăcînd tot timpul:

— Ce să fac, tovarășe dragă? Zi dumneata, venită de la București, ce să fac? Eu îmi bat capul cu toți, dar de mine nici dracu' nu știe. Parcă aș sta la capătul lumii, nu la doi pași de raion. — Ai nivel? — Am nivel! — Școală de cadre? — Ei... — Ești ridicat? Ridicat! Descurcă-te!... Uite, așa mă fierb prin telefon, da' să dea ochi cu mine, poate pe lumea ailaltă... Ce să fac? Mă ridic și eu!

Am zîmbit. — Zîmbești? Și eu mai viu la dumneata pentru sfat. Da' tot îți spun. Mi-am luat și eu o sarcină: pe 6 să le povestesc pionierilor despre Creangă. De unde pînă unde, nu mai întreba. Mă ridic și eu... Și-mi place Creangă. Numai că aseară, făcînd punctajul — văd că n-am cuvinte. Uite-așa: n-am cuvinte. Imi place Creangă, dar cum să le-o spun puștilor... la asta n-am nivel. Și acum, zi, ce să fac?

— S-o țin eu, tovarășe Moise? I-am iscodit. S-a sculat de pe scaun, roșu la față, nu a suflat o vorbă și a și deschis ușa, gata să plece. Il jignisem. Vroiam cu orice preț să-l împac. Și iată ce mi-a trecut prin minte: să-i fac la repezeală cîteva desene ilustrînd oameni și întîmplări din basmele lui Creangă; să le arătăm pionierilor completînd spusele lui, poate chiar inspirîndu-l. A sărit în sus, aplaudînd ca un copil. Nu-ți mai povestesc cum sedea lîngă mine seară de seară, urmărindu-mi lucrul. Eu nu vedeam în desene mai mult decît o schiță rapidă. El însă observa, analiza, insista. M-a pus dracu' să-i povestesc că Leonardo migălea la schițe. A căpătat curaj și a început „să emită obiecții“. M-a criticat că dau peste cap portretul spînului, amintindu-mi cît de important este ca pionierul și aibă în față o figură adevărată de om rău, dușmănos. Înainte de a începe lucrul la Dănilă Prepeleac, mi-a atras atenția „să nu care cumva să iasă un chip de prostovan“... Cînd am terminat desenele, era în seara de 5, tîrziu, a cutezat să-și ceară iertare:

— Te-am obosit, tovarășe... Să știi însă că pe lumea asta munca secretarilor de U.T.M.... lasă, ai să spui că-s avangardist... Să vezi ce succes vor avea desenele...

Intr-adevăr, pe desene a fost bătaie și-am primit propuneri temeinice de la pionieri să viu să le desenez părinții, ba chiar sugestia să urmez pictura. Lui Moise i-au cerut să le povestească mai departe despre Ștefan cel Mare, Cotovschi și Nică fără frică. (Ștefan cel Mare — pentru că învățătorul le-a explicat prost, Cotovschi — fiindcă filmul venit de la raion era tăiat, Nică fără frică — pentru că fostul bibliotecar vînduse toate cărțile și cel nou nu s-a mai îngrijit să le aducă alte exemplare). Moise și-a notat și m-a întrebat ce legătură au toate astea cu Creangă. Era o întrebare pusă doar pentru a-și ascunde emoția. Povestise minunat.

Aș fi vrut să fii lîngă mine cînd povestea; ți-ai fi amintit de întreaga noastră discuție despre eroii ciclului și-ai fi apreciat-o ca și mine drept o imensă copilărie. Ți-aduci aminte: am discutat atîta dacă eroii să fie frumoși sau nu! Unilaterali! Unilaterali! Trebuia să-l vezi roșind în căutarea cuvintelor, ferindu-și ochii de pionieri, întorcîndu-se spre desene „pentru inspirație“, găsind ceva acolo, luminîndu-se — așa cum nu aș fi gîndit un „chip luminos“ în vre-un tablou de-al meu — apoi înfrigurarea cu care urmărea privirile ascultătorilor și din nou „ă“ —ul acela, deloc supărător, din nou apropierea de desene „pentru inspirație“. Îți jur Luciane, niciodată

n-am să uit privirea lui asupra desenelor mele! Gîndeam odată că sora de caritate Irina Scupcea îi va mulțumi pe oamenii aceștia. De cînd există desenele acestea — cu nenumăratele lor imperfecțiuni — mă gîndesc că sora de caritate Irina Scupcea e prea puțin. Poate că voi reuși să le dau gînduri noi, acțiuni — așa cum i-am dat lui Moise unele „cuvinte“. Știu, încrunți sprîncenele, acuzîndu-mă de retorism. Înțelegeți odată, esteți rafinați, că nu-i nici un păcat să fii retoric cînd iubești, cînd ești bucurios, cînd ești tînăr și lumea e a ta!

Să-ți mai scriu despre un lucru interesant: am observat că Moise avea cuvintele lui, pe care le apropia des, cu o deosebită plăcere; îl plăcea după „Harap Alb“ să spună „tovarăși dragi“... „Harap Alb, tovarăși dragi“... parcă trecea degetele peste o harpă. Sau: „cocoșul nostru năzdrăvan“... Se vedea că acest „năzdrăvan“ îl bucură. M-am gîndit la tine și te-am invidiat: în arta ta, omul îl poate auzi pe Moise spunînd: „Harap Alb, tovarăși dragi“... și-i poate vedea și fața în acea clipă. La noi, pictorii...

12 ianuarie 1954

Dragul meu Lucian; am întrerupt acum două zile o scrisoare pentru tine din pricina unei explozii. Ultima frază a acelei scrisori era de o banalitate desăvîrșită: scriam că la cinematograful auzi și vezi! Lîngă această frază, era începutul alteia despre „la noi, pictorii“... Am fost atît de tulburată de acest „la noi, pictorii“... încît am lăsat definitiv scrisoarea. Imi părea explozia unui material inflamabil de care niciodată nu am fost conștientă.

Mi-aduc aminte cu cîtă precizie ți-am explicat de ce m-am lăsat de pictură. Acum, oricît ai insista, nu-ți pot da nimic ordonat, motivat. Știu atît: trebuie să reîncep ciclul. Nu există ceva mai arzător pentru mine decît reînceperea ciclului. Nici Grigorescu, nici Băncilă nu l-au cunoscut pe Tudor Moise. Eu îl cunosc pe Tudor Moise. Cu el trebuie să înceapă ciclul! Nu știu dacă am sau n-am talent; Tudor Moise e problema cea mai importantă acum. La explozia aceluia „la noi, pictorii“... s-a asociat erii o întîmplare. Poate o vei socoti numai pitorească. Eu o integrez în explozie.

Prin nu știu ce minune, a sosit erii în sat instructorul raional. Eu nu l-am văzut. Sosirea lui și cele ce-au urmat mi le-a povestit Moise. Ca să nu lungesc vorba, îți voi rezuma „frecătura“ primită de Moise: de ce pierde din vedere perspectiva și se bagă în mărunțișuri — cu alte cuvinte, conferința despre Creangă; de ce se plînge „că nu are cuvinte“ (cum de a aflat?) — compromițînd astfel școala de cadre pe care a absolvit-o; ce l-a apucat să mobilizeze zugravii satului pentru desene la Creangă; în care instrucțiuni a citit el metoda aceasta cu desenele și — această ultimă critică abia am smuls-o — cum poate el, Moise, să fie atît de orb, încît să nu-și dea seama că pictorița aia îl momeste pentru că să-i stea ca model?

M-am îmbrăcat, furioasă, și am pornit, cu Moise după mine, să-l caut pe instructor. Nu l-am găsit. Plecase. Moise căuta să mă îmbune, să mă facă să rid:

— Da' lasă, că i-am spus eu deajuns... Cînd ne-om întîlni în rai — că mai devreme n-o să ne mai întîlnim — o să-și ceară iertare...

Deodată, se opri și mă întrebă foarte serios:

— La drept vorbind, ce vrei să spui? Că nu mă iei ca model? Asta i-am spus-o și eu. N-a vrut să creadă... Să fie sănătos. Dacă nu se ocupă raionul de noi, o să se ocupe pictorii. Iartă-mă că ți-o spun. Deși...

— Deși?

— Deși munca secretarilor de U.T.M. e... lasă, ai să spui că-s avangardist...

Asta-i toată întâmplarea care eu o asociez exploziei. Recitesc toată această scrisoare și îmi dau seama că nu ai să înțelegi nimic. Nu știi cine-i Moise, ce-i cu desenele. Astăzi nu pot face nimic ordonat, cu cap...

13 ianuarie 1954

Tovarășului Lucian Proda—Sighișoara.

Așteaptă-mă 15 ianuarie seara în gară. Vîncu primele schițe din ciclu. Irina.

27 ianuarie 1954

Dragă Lucian; conform înțelegerii, iată că în prima zi a vacanței sîntem la Irina acasă. Numai că spre uimirea noastră, Irina e plecată într-o direcție necunoscută, după ce și-a luat rămas bun de la părinți în cele mai bune condițiuni. Totuși ne simțim obligate să-ți dăm un scurt raport asupra celor constatate:

a) Am găsit aceste trei scrisori neterminate adresate ție. Ca bune prietene ale tale și ale ei ți le trimitem, contribuind poate astfel la buna voastră înțelegere. Te asigurăm că nu le-am citit.

b) Atît mama cît și tatăl ei susțin că în ultimile două nopți de dinaintea plecării, Irina a desenat mult; am căutat peste tot, n-am găsit nimic. Ceea ce înseamnă că le-a luat cu ea. Subiectul, pare-se, după spusele tatălui, figuri de tineri. Să fie din nou ciclul? Să i se fi impus din nou tema? Cum?

c) Doctorul de la dispensar e profund nemulțumit. Deși Irina nu era definitivă în schemă, el susține că: „așa-i tineretul din ziua de azi, mînat de pasiune.

d) Un grup de copii aflînd că sîntem prietenele ei, ne-a rugat să-i aducem aminte de promisiunea făcută lor să le deseneze părinții.

e) Responsabilul cu alfabetizarea ne-a obligat să ne notăm comanda lui pentru Irina, dat fiind că afișele ei au fost apreciate la „regiune“. Afiș mare: „Veniți la cursurile de alfabetizare“... Prim-plan: un moș și o babă în banca întîia, scriind“...

Acesta e raportul nostru, pe scurt. Nu știi ce avem de făcut pentru a o găsi. Plecăm înapoi la Institut. Scrie-ne acolo.

Ada și Rodica

M A M E I

*Mamă scumpă, mi-amintesc de tine...
 Acum e primăvară și mugurii pe crengile arborilor
 Pleznesc încît poți să-i auzi.
 Ascult chiotul vieții în toate părțile
 Și-mi amintesc de tine-ngîndurat.
 Tu ai murit atunci cînd primăvara
 Venea în țara mea.
 De-aceea, eu, cînd primăvara vine
 Imi amintesc de tine.
 ...Cînd eram copil acasă
 Tatăl meu a plecat în munți partizan
 S-alunge pe cîmpitории japonezi.
 Noi am rămas acasă cinci copii...
 Țin minte că n-aveam nici un bob de orez la masă,
 Fratele meu de trei ani
 Voia mîncare, el nu știa nimic,
 Pe tine te durea inima de mila noastră,
 Palmele tale erau aspre de muncă;
 Mi-ai spus că pe cînd erai fată
 Aveai mîinile mai fragede,
 Acum se aspriseră cu totul.*

*Mamă, eu te chem mereu,
 Dar știu că nu m-auzi din mormîntul tău.*

*Astăzi, cînd mi-amintesc de tine
 Imi pare rău că pe cînd eram copil
 Nu te puteam ajuta cu nimic.
 Imi spuneai atunci
 Să-mi apăr țara cînd voi fi mare
 Și vor încerca vrăjmașii s-o atace.*

*Eu mi-am ținut cuvîntul...
 La cincisprezece ani am luptat în război
 Impotriva imperialiștilor americani.
 Astăzi trăiesc în România
 Și-s fericit că pot să-nvăț în libertate
 Tot ce vreau.*

*) Tînăr poet coreean care studiază în R.P.R.

*Mamă, dormi în liniște,
Doi ani sînt de cînd ai murit.
Dorul meu de tine
Mă-ndeamnă să-mi revăd Coreea scumpă.*

*Inima mea
Mă-ndeamnă să culeg un buchet de flori
Ud de roua dimineții,
Și cu el în brațe să-ți sărut
Mormîntul săpat în pămîntul Coreii.*

(În romînește de Nicolae Ungureanu)

FATA DIN BUZĂU

*I-am cunoscut inima și chipul senin;
Ochii mari și negri, părul negru și lung,
Fața ca mărul în pîrg
Iar prin haina simplă, i-am ghicit,
trupul plin.*

*Am purtat în minte
Părul lăsat pe fruntea cuminte.
Dansul ei săltăreț și ușor;
Ochii ei cu limpezimi de izvor,
Care știau a vorbi mai mult decît gura
Și care rîdeau odată cu inima.*

*Fata asta a suferit mult
În vremea boierilor,
Dragostea ei de viață
Era călcată în picioare.*

*Romînia e-o țară minunată
Dar cînd oamenii plîngeau sub bici de boer
Pînă și ochiul cerului se-ncrunta
Și plîngea și el.*

*Dar năframa lui August veni
Și șterse de lacrimi
Ochiul cerului și al oamenilor
Pentru ca să fie de-apururi senin.*

*Fata din Buzău
A simțit atunci aceeași caldă bucurie
Pe care am simțit-o și eu
Un an mai tîrziu,
Pe celălalt meridian...*

*Atunci cînd soarele a dat altfel binețe,
Ea a pornit să învețe...
Să apere oamenii de moarte...*

2

*In țara dimineții liniștite
Și eu am cunoscut lacrima
Și eu am rămas fără tată
Și eu am cunoscut durerea mamei.*

*M-am bucurat și eu de seninul ochiului cerului,
De zîmbetul oamenilor.*

*Dar s-a înăruntat din nou acel ochi,
S-a acoperit de fumul bombelor americane.
Oamenii s-au înăruntat și ei,
Și au ridicat piedica rece a armei.*

*Atunci am cunoscut războiul cel rău
Și poate ca o răsplată pentru atîtea suferințe
Am ascultat cîntecul fetei din Buzău...*

*Pe patul alb al unui spital din România,
Sora-mi cînta să-mi alinte durerea,
Iar eu povesteam cum a fost bătălia...*

*I-am cunoscut inima și chipul minunat
Ochii mari și negri, părul negru și lung...*

*Dintre toate bunele surori,
Ea era cea mai bună.
Dintre toate frumoasele, cea mai frumoasă.*

*Graiului meu, mai mult semne decît vorbe,
Ea-i răspundea cu armonia limbii romînești,
Și limpezimea ochilor.*

*Am învățat atunci cuvinte noi
Și am văzut că aceleași doruri în suflet
Le-avem amîndoi.*

*Vouă, prieteni ai mei,
Căroră acum vă vorbesc,
Vă spusei de seninătatea și liniștea ei.*

*Voi, prietenii mei,
Să nu credeți că ea
E frumoasă și liniștită întocmai ca o stea.*

*Ea a cunoscut amarul, nevoia,
A iubit, a muncit,
Iubește, muncește
Și știe să lupte ca Zoia.*

*Am văzut-o pe viscolul greu
Ziua și noaptea mereu,*

*Printre munți uriași de zăpadă,
Fără să se-ntoarcă din drum
Și fără să cadă.
Alerga să aducă bolnavilor hrană,
Și să le pună reci bandaje peste rană.*

*Și am văzut-o,
Ca pe un grănicer la granița vieții,
Stînd nopți după nopți fără somn,
Să nu vină moartea la om.*

*În dragostea ei caldă am găsit,
Iubirea poporului, frate iubit.*

*Am înțeles atunci, ca și în război,
Cît de mari,
Și de tari
Sîntem noi.*

*Îmi povestea de Tudor, eroul român,
Cum lupta să alunge turcimea,
Iar eu de Li-Sun, marinarul,
Eroul ucis de niponi.*

*Am văzut că popoarele noastre,
Sînt fiii aceleiași mame istorii.
Că luptele fost-au aceleași,
Și-aceleași victorii;*

*Și am văzut că țări
Din orice bătaie a vîntului,
Se leagă cu sînge-n frăție
Prin inima caldă-a pămîntului,
Iar inima e pururea vie.*

*Vouă, prietenii mei,
Vă-mpărtășii dragostea frățească a ei.*

*O vei cunoaște tu, fată romîncă,
Și-odată cu tine și eu.
Va crește mai caldă frăția,
Și-oi scrie despre dînsa mereu.*

*Pe orice meridian voi umbla,
Voi avea alături inima ta,
Fată codană din mîndrul Buzău!
Mereu voi purta
dragostea ta
Și-a poporului tău.*

(În romînește de Daniel Drăgan)

REFREN EROIC

*Pășesc semeț și dîrz, cu păru-n vînt
Și cînt cu glas sonor și voie bună
Și-n orice cîntec nou pe care-l cînt
Partidul, ca un splendid refren, mereu răsună.*

*Chiar cînd evoc natura în ritm de tamburină
Partidul se ivește din cînt, biruitor,
El, care-a gonit norii și-a revărsat lumină
Pe drumul care duce spre-un mîndru viitor.*

*Și de-mi rostesc puterea pe corzi de aspre lire
Partidul e izvorul ce-mi dă avînt și vlagă;
El îmi deschide calea spre zări de fericire;
Prin el găsesc tovarăși de drum în lumea-ntreagă.*

*Și dacă marșul urii mă va-ndemna-mpotriva
Dușmanului, partidul va merge lîngă mine
Și sabia dreptății ascuți-va
Și mi-o va da spunîndu-mi cum să lovesc mai bine.*

*Din trîmbițe de slavă cînd patria mi-o cînt
Eu cînt Partidul care, făcînd să înceteze
Trufașa exploatare a firmelor burgheze
Le-a răsturnat și spulberat în vînt.*

*Spre viitor se-nalță cîntările-mi sonore!
Partidul le dă aripi s-ajungă pîn-departe.
Al lui e chiar și timpul: minute, clipe, ore,
Mai tare decît timpul, Partidul n-are moarte.*

*Partidul! Nu cunosc vreun alt cuvînt
Mai plin de miez și de avînt fierbinte,
Afară doar de două mari cuvinte
La fel de-adînci și pline: om, pămînt.*

*Și cînd închin o odă artei mele,
Partidu-ndrumător e lingă ea, —
Cîntînd Partidul simt că numai el e
Cel care-nviorază arta mea.*

*Cînt. Glasul meu nu-i însă glas de privighetoare
Ce-și gîngurește trîlul pustiu în nopți albastre;
E-o notă — dar o notă din cîntecul cel mare
Al oamenilor muncii pe-ntînsul țării noastre.*

INTR-O CELULĂ LA DOFTANA

*„Unsprezece mai 1937“...
Și-apoi o semnătură ce nu se vede bine.
Pe-un zid, într-o celulă de la Doftana, cine
A scris această dată și pentru care fapte?*

*O! Va fi fost o noapte întunecoasă, grea...
Pe ferestruica-ngustă nici o stea
Nu-și trimitea lumina ei subțire...
El nu dormea. În beznă sta veghind
Și aștepta să prindă în privire
Lucirea roză-a zorilor mijind...*

*Cît o fi ceasul? Timpul e pustiu...
Aici în beznă e-ngropat de viu.
Dar grațiile-oricît ar fi de groase
Nu pot opri mireasma primăverii
Să intre în celulă... Ce minunat miroase!
Și el și-aduce-aminte... Ce bine-i pe un plai
Să umbli-n voie printre flori frumoase
Sorbînd albastrul cerului de mai...*

*Sau, lunecînd în bancă pe-a lacului oglindă,
Intr-o lumină dulce ca-n povești,
Ce bine-i vîntul serii să-l lași să te cuprindă
Și părul dragei tale cu-al tău să-l împletești...*

*Citise asta-n niște poezii.
Da, mari sînt toate-aceste bucurii
Și flacăra lor dulce și măiastră
De farmec umple toată viața noastră.*

*Așa e, da. Dar iată că aseară
A fost chemat. I s-a făgăduit
Că se va bucura de primăvară.
Și-n schimb ce i se cere oare?
Nimic, zic ei, un lucru ușor de-nfăptuit:
Să-și calce omenia în picioare...
Cît o fi ceasul? Două? Trei? O, ce-ngrozitoare*

*Sînt ceasurile-acestea care se scurg pustii!
Ce mici sînt toate-acele bucurii,
Ce vane sînt pe lîngă bucuria
Pe care-o ai păstrîndu-ți omenia!*

*O, ce-ntuneric!... Buzele lui, iată,
Se mișcă-n beznă... Plînge el sau cîntă?
Prin noapte mintea-i vede pe frați cum se avîntă
La cea din urmă luptă-nverșunată...*

*Zărește, iată, fruntea Carpaților în soare,
Și-apoi, mai jos, cîmpia de holde blonde plină
Și mari clădiri, furnale, uzine cresc în zare
Scăldate într-o limpede lumină.*

*O horă uriașă el vede cum se-ntinde
In cîntec vesel de viori și nai;
De-a valma salopeta cu ea-n joc se prinde
Și hora saltă vesel sub ceru-adînc de mai.*

*Dar iar e întuneric. Și iată după uze
Zgomot de pași. Pocnesc încărcătoare
De armă. E plutonul. Tresar în închisoare
Toți șobolanii-n salturi jucăușe.*

*Deci s-a sfîrșit. O, grele ceasuri crunte!
S-apropie plutonul. Vă fi aici curînd.
El își ridică îndrăzneța frunte,
In umbră, fără frică, așteptînd.*

*Ii vin în gînd rapoarte pe care le-a-ntocmit
Pentru Partid, de-alungu-atîtor ani...
„Uneltele trădării ne-au lovit,
Dar pîn-la urmă biruim tot noi...”
„Ieri au venit la miting și țărani...”
„La sindicat am luat poziții noi”...*

*Dar drumul lui deodată s-a isprăvit, prea-n pripă...
A! Scîrțîie zăvorul... Vor fi aci-ntr-o clipă...
Și repede el scrie, clar și citeț, pe zid,
Mesajul lui din urmă, suprem, către Partid.*

„Noroc, tovarăși”... Data și-un nume, scrijălate.

*O, cîte lupte, cîte izbînzi și cîți martiri!
Ce aspru-i drumul către libertate
Care preface crunte Doftane-n amintiri!*

(In romînește de Al. Philippide)

SONIA LARIAN

ÎN FAȚA FERESTREI

Odată, în copilărie, — să fi avut, pe-atunci, vreo cinci ani — Dodu a stat multă vreme în fața unei ferestre luminate, urmărind fiecare mișcare pe care o făceau cei dinăuntru. Întîi, a văzut o femeie care bătea un copil și țipa tot timpul, dar ce anume spunea — nu putea Dodu să audă. În acelaș timp, o altă femeie sedea pe pat și fuma, atît de liniștită, de parcă nici nu s-ar fi aflat acolo, în aceeași odaie în care prima femeie striga și bătea copilul. Au apărut apoi un bărbat și un alt copil, care și-a pus în cap un săculeț cu făină și a început să se strîmbe în fața oglinzii. Pe urmă, s-au așezat cu toții la masă și au mîncat cartofi cu scrumbie, după care femeia cea liniștită și-a pus paltonul și a plecat, iar cei din casă s-au desbrăcat și au stins lumina.

De multe ori de atunci, trecînd seara prin fața unor ferestre luminate și uitîndu-se pentru o clipă înăuntru, Dodu a încercat acelaș simțămînt al unei lumi îndepărtate și toată neliniștea ce ți-o dau lucrurile pe care nu le înțelegi pe deplin.

Niciodată n-ar fi bănuît însă că va privi odată așa, de afară, prin fereastră, în casa părinților săi.

Dodu se apropie acum de casa în care a trăit cincisprezece ani și nu știe ce să-și dorească: să vadă lumină la fereastră sau, dimpotrivă, în casă să fie întuneric, pustiu. Știe că dacă va vedea lumină, va tresări tot de bucurie și de frică, în timp ce, dacă va fi întuneric, se va simți mult mai liniștit, și mai trist...

Dar chiar de va fi lumină, lui Dodu tot n-are de ce să-i fie frică. Știe doar bine că n-a venit decît pentru o clipă, să se uite așa, puțin, prin fereastră, să-i vadă că mai trăiește.

Trece fără grabă colțul și, ca să-și prelungească așteptarea, de frica desamăgirii, mai merge pe strada întunecoasă vreo cîțiva pași, cu privirile plecate, hotărît să nu le ridice decît odată ajuns în fața casei. E lumină — a zărit-o dintr-o dată, fără să se aștepte. Lumina roșiatică de la primul geam, de lingă poartă, geamul de la odaia părinților. Încă o clipă — și o să-i vadă. Acum nu e decît o fereastră înaltă, înrămată cu albastru, prin care răzbate lumina, o fereastră cum mai sînt încă douăzeci pe stradă. Iar peste un minut nu o să fie în lume decît fereastră asta și tot ce se poate vedea prin ea.

Ajuns în dreptul geamului, Dodu se dă cîțiva pași înapoi, vede mai întîi lampa, pe urmă soba, dulapul. Inchide ochii, se mai dă un pas înapoi și-i deschide. La masă, stau mama și tatăl lui și beau ceai.

Mama lui suflă din cînd în cînd în pahar și pare că se gîndește undeva, departe. Pe taică-său nu-l vede decît din spate, dar Dodu îi ghicește fața

încruntată cu buzele strînse, — cum ai vedea, ducînd linii punctate, suprafețele invizibile într-un cub desenat.

Poate că în această clipă, mama lui Dodu se întrebă numai ce supă să gătească mîine dimineată iar taică-său e supărat pentru cine știe ce pereche de galoși, rămasă fără cumpărător. Dodu e însă convins că numai la el se gîndesc, că din cauza lui oftează mama iar tata șade — sigur — încruntat.

Ce bine i-ar fi părut să-i vadă rîzînd, să-i găsească fericiți și nepăsători! S-o vadă pe maică-sa cum se uită în oglindă, cum își piaptăna sprîncenele și-și pune cerceii albaștri, ca întodeauna înainte de a pleca în vizită... Sau să fie în casă luminile toate aprinse, și mulți musafiri, și zgomot, și veselie... Să-și poată spune: uite-i, că pot trăi și așa... nici nu le pasă de mine, nici nu le pasă...

Nimic nu este însă din toate acestea. Mama lui suflă mai departe în ceai și oftează, iar taică-său se ridică puțin să-și taie o felie de lămîie și-atunci Dodu îi vede bine fața încruntată, cu buzele strînse.

... Cu șapte zile în urmă, într-o duminică la fel ca și astăzi, Dodu a plecat, fără să se mai întoarcă, din casa părinților săi.

Era o dimineată albă, sau mai degrabă — fără culoare. Lui Dodu i s-a părut însă de un alb tăios, înfricoșător, dimineata aceea, pentru că trezindu-se din somn și deschizînd ochii se așteptase să fie încă noapte, să vadă din patul lui prin fereastră cerul negru, înstelat. Se simți de aceea ca și cum cineva l-ar fi luat prin surprindere sau l-ar fi păcălit urît, în timp ce el dormise.

Dodu s-a mirat văzînd că afară e ziua, dar nu s-a mirat numai ci a simțit în același timp, cum îi pare rău, tare rău, că nu mai era întuneric, că nu mai era noapte.

Asta însemna că ziua care începuse aducea ceva neplăcut și că adormind, în ajun, Dodu își dorise ca noaptea să țină mult, cît mai mult...

Și Dodu își aminti dintr-odată de ce îi era urîtă acea zi: pentru că nu era nici luni, nici marți, nici vineri, ci tocmai duminică.

Iar dacă ziua care începuse se numea duminică, asta însemna că nu era școală și că nu aveau unde să te grăbești și pentru ce să pleci repede de acasă, să te duci, să scapi...

Dodu s-a întors cu fața în jos, și-a înfundat capul în pernă și a strîns tare pleoapele, doar-dar i-o veni iar somnul și s-o întoarce noaptea înapoi. În loc de noapte veneau însă roiuri de gînduri neplăcute, exasperante și lipicioase ca muștele: Dodu le gonea, iar ele se-ntorceau neobosite și bîzîiau pînă-n pinzele albe că e duminică... duminică...

Apoi, ca în fiecare dimineată cînd se trezea, îi veni în minte imaginea unei fete îmbrăcate în alb, care se juca cu o creangă înflorită. Această imagine se asociase, în ultimele luni, cu chipul unei fete pe care Dodu o întîlnea în fiecare zi în drum spre școală. În realitate, fata se îmbrăca în toate culorile curcubeului și se juca de obicei nu cu o creangă înflorită, ci cu o sfoară sau cu un elastic. Dodu îi spunea în gîndul lui, cu toată siguranța, *Veronica*, și nici prin cap nu-i trecea că adevăratul ei nume ar fi putut fi, să zicem, *Eufrosina*.

Dealtfel, era convins că frumos este să știe cît mai puține lucruri despre ea, după cum își dorea ca nici ea să nu afle nimic despre el. Dacă o întîlnea pe stradă în timp ce vorbea cu cineva, amuțea dintr-odată, căci era sigur că a apărut în fața ei vorbăreț sau vesel era tot atît de nepotrivit, cum ai ronțai covrigi în timp ce ai citi „Luceafărul” lui Eminescu.

Se iveau însă, uneori, tot felul de întîmplări nenorocite, care-l întristau de obicei, pe cîteva zile. Așa, de pildă, se întîlnea în drum cu Veronica, iar

el avea tocmai atunci în mână două sticle. În asemenea ocazii, se strîngea tot, lăsa capul în jos și-și apropia mîinile, de corp, dar oricît de mic se făcea — tot nu putea dispărea cu totul, nici el, și nici sticlele. Catastrofa cu adevărat ireparabilă o prilejuia însă de obicei o oaie care trăia, senină și neștiutoare, în curtea casei în care locuia Dodu. Dacă se întîmpla să treacă prin fața casei Veronica, tocmai cînd se afla și oaia pe-acolo, Dodu simțea că și-ar da bucuros jumătate de viață, dacă în schimb oaia ar deveni deodată de cauciuc și ar putea fi împăturită și ascunsă în buzunar, sau dacă măcar ar apărea de undeva din cer, o pătură, pe care s-o arunce repede peste oaie.

De cînd era îndrăgostit de Veronica, Dodu simțea din ce în ce mai des că în lume n-ar trebui să fie decît flori, fluturi și culori gingașe, și că nu trebuie să existe umbrele, ceapă, galoși, oi, sticle, căciuli și toate celelalte lucruri care fac viața prozaică. De mîncat — dacă s-ar putea — să nu se mai mănînce de loc sau cel mult, atunci cînd nu te vede nimeni.

... Dodu a auzit deodată șoapte din camera alăturată și și-a tras repede plapuma peste cap. Să nu audă despre ce vorbesc părinții lui, să nu știe... Așa era și mai întuneric. Cîteva șoapte întrerupte i-au ajuns totuși la ureche:

— Ce crede el? În viață, se poate trăi așa, ca o păsărică?... I-am spus de o mie de ori... Intr-o bună zi, o să-l mănînce moliile...

Vorbeau despre el. Ca de obicei, vedeau viitorul lui, viața în general, în culorile cele mai negre și orice amănunt, uneori cu totul neînsemnat, lua în ochii lor proporții catastrofale.

Acum, de pildă, Dodu știa că „i-au spus de o mie de ori“ se referă fie la ciorapii lui, în legătură cu care tatăl său îi repeta în fiecare dimineață, neobosit, să vină seara mai devreme acasă, să și-i pună în ordine, ca nu cumva să se-ncurce perechile; fie, în cel mai bun caz, la batista pe care a uitat-o ieri acasă.

Cu Titi, frate-său mai mare, era altfel. Titi știa „cum se trăiește în viață“. Mergea să se tocmească cu doamna Garoflid, cu colonelul Gonciu și cu bătrînul Arnet și se-ntorcea acasă cu cîte-o capă de nurci, un covor persan sau porțelanuri chinezești pe care storcea duminică, în talcioc, pret dublu. „Are stofă de negustor, m-a întrecut și pe mine...“ spunea, cu ochii strălucind, taică-său cînd se întorcea de la vreo vînzare. Dacă veneau în vizită Eleftereștii sau mătușa Matilda, cumnată cu bunica din partea mamei, Titi se amesteca și el în discuții, ofta cînd era de oftat, spunea și el din cînd în cînd, ca mătușa Matilda, „da, da... vremuri grele“... apoi se apuca să povestească „bancuri uscate“ cu care cîștiga admirația deplină a întregii asistențe. Dodu, în schimb, nu apărea niciodată în asemenea ocazii, sau dacă se afla întîmplător pe-acolo, stătea mut, într-un colț, fapt care-i atrăgea compătimirea tuturor rudelor, convinse de prostia lui înnăscută, în aceeași măsură în care erau sigure de deșteptăciunea lui Titi. Taică-său era și el mîndru de inteligența lui Titi, care se dovedea în afaceri și în relațiile cotidiene, în timp ce, faptul că Dodu se ocupa, la vîrsta lui, cu matematicile superioare și citea pe Marx, nu-i făcea, bineînțeles, nici o impresie. De altfel, era atît de încîntat de Titi, încît îi trecea acestuia cu vederea și chefurile de la care se-ntorcea dimineața și faptul că, din lene, se lăsase de școală. Mama, însă, îl iubea mai mult pe Dodu și tocmai de aceea suferea, compătîmindu-l — în marea ei simplitate — pentru faptul că nu e tot atît de deștept ca și Titi.

... De pe stradă se auzi, mai întîi slab, apoi tare de tot și pe urmă din nou tot mai slab, pe măsură ce se îndepărta de fereastră, vocea caldă a unui țigan care striga, punînd parcă vorbele pe-o melodie, „Măturile de măturaaaat.. trecu apoi femeia care țipa în ficare săptămîină, cu aceleași intonații, pe acelaș glas ascuțit, ca de curcă înfuriată „Smîntînă — brînză!“ și Dodu se întrebă

atunci, ca în fiecare săptămînă, de ce pronunța femeia așa de parcă nici n-ar fi fost vorba de două cuvinte, ci de un singur cuvînt compus și din nou își aminti — pentru că femeia nu trecea în nicio altă zi a săptămînii, — că e duminică.

Căută instinctiv, orbește, plapuma care alunecase puțin pe jos, și vru să și-o tragă peste cap, dar lumina zilei îl ajungea peste tot, inundîndu-l, albă, necruțătoare.

Dacă ar fi fost luni, sau marți, sau vineri, sau oricare altă zi afară de duminică ar fi sărit acum repede jos din pat, s-ar fi îmbrăcat și ar fi plecat la școală. La școală, viața era pentru Dodu la fel de veselă și luminoasă, ca pentru toți băieții de șaisprezece ani. La școală se petreceau atîtea lucruri, încît nu mai era loc niciodată pentru gînduri neplăcute, griji, amintiri. Evenimentele zilei se îngîmădeau vii, puternice, pline de emoții, se vorbea despre Ehrenburg și despre cromozomi, despre fete și despre șah, despre Pavlov, despre speculanți și despre cercul Krateyl. Pe urmă se rîdea de profesorul de muzică, de Șandor, colegul de bancă al lui Dodu, la care veneau tot timpul pionierii să-l întrebe cîte ceva, încît ajunsese mai rău ca o dădacă, — și mai ales, se rîdea de tot și de toate, oricînd și cît de mult.

În fiecare zi, de la opt dimineața pînă la unu, Dodu vorbea și el despre toate astea și rîdea, se pasiona în rezolvarea unei ecuații, avea cîte o dispută cu Șandor în jurul problemei dictaturii proletariului, înjura pe lăptărese și pe speculanții de talpă și scria pe toate caietele cu litere mici de tot, ca să nu vadă nimeni: „Veronica, te iubesc”. La școală, toți se gîndeau în viitor. Șandor începuse cu pionierii o lucrare de grădinărie care nu avea să fie terminată decît peste un an. Dodu vorbea cu Sincoca, secretarul utemeului, despre perspectiva de dezvoltare a cercului de matematică pe care îl conducea.

Îi veneau idei peste idei, începuse un ciclu de prezentări a vieții unor matematicieni iluștri, redacta o revistă matematică a liceului, se hotărîse să-l invite la cercul lor pe matematicianul Mironescu, să aducă un aparat de proiecție, să țină o conferință despre povestea numerelor...

Pe urmă, însă, se făcea unu și asta însemna că Dodu nu mai avea dreptul, pînă a doua zi dimineața, la bucuria oricărui băiat de șaisprezece ani.

Acasă se rîdea puțin. Tata era mereu încruntat și mama vorbea veșnic pe o voce plîngăreată ca și cum ar fi zăcut tot timpul în pat, fără vreo nădejde. Sub bătaia de bronz a pendulei bătrînești, în odaile tixite cu haine, pantofi, blănuri, vase, pînă și stilouri vechi, timpul nu se măsura în ani, ci în luni, săptămîni și zile. Părinții și mătușa Matilda care întrebă „cît o să mai dureze oare?...” și Eleftereștii care vorbeau tot timpul în șoaptă, temîndu-se în aceeași măsură de rechiziții de camere, de restructurări și de paralizie infantilă, făceau cu toții impresia unor oameni care s-ar afla închiși într-o casă sortită prăbușirii și care ar sta tot timpul cu ochii în tavan, urmărind îngroziți candelabrul enorm care a și început să se clatine. Se părea că nimic pe lume nu mai poate merita calificativul de durabil, că totul e grăbit, provizoriu, trecător.

Chiar senzația vieții comode pe care o duceau mai ales în ultima vreme, blana de hiber a mamei, pantofii eleganți cu talpă dublă, în culoarea oului de rață ai lui Titi, bomboanele de ciocolată umplute cu rom și ceasurele „Omega”, semănau foarte mult cu mulțumirea tristă și goală pe care ți-o dă purtarea unui frac strălucitor, împrumutat pentru o singură noapte de bal.

... Din nou se vorbea în odaia alăturată. Acum nu mai erau șoapte. Vorbeau tare, strigau aproape. Era și o voce străină, de femeie. Cine oare? A... Sica. Matahala cu geamantanul. Lui Dodu îi era groază și scîrbă de femeia asta, de mîinile ei durdului și lipicioase. Nu se despărțea niciodată de geamantanul ei

scorojit, plin cu bulendre dar și cu zahăr, untură sau cafea aromată. Singur numele ei, Sica, cuprindea și femeia și geamantanul.

Mama o admira pe Sica. Femeie energică. Asta însemna că Sica se ocupa ea însăși de afaceri și că-și bătea cam odată la trei luni bărbatul supus și pirpiriu, adică de câte ori îi venea în gând acestuia să se răsvrătească, plictisindu-se să tot spele vase și să jumulească găini în locul nevastă-sii.

— ...mi l-a adus azi noapte un băiat de la Oradea... unt proaspăt... na, gustă...

Dodu își stăpîni cu greu greața, închipuindu-și cum, în această clipă, Sica vîră două degete durdulii și lipicioase în putina cu unt, și i le îndeasă apoi maică-sii cu sila în gură, să guste.

La Sica veneau mulți „băieți” din provincie. Unii îi aduceau marfă, alții o vindeau ei înșiși mai departe, dar trăgeau la Sica o zi sau două cît rămîneau la București și-i plăteau pentru găzduire de obicei tot în marfă.

... Lui Dodu i se păru că alături se spune ceva în șoaptă și imediat după asta cineva închise ușa spre odaia lui. Ii păru bine că au închis-o. De obicei, cînd era acasă, o închidea el singur. Nu suferea pe nimeni din cei care veneau în casă — nici pe Elefterești, nici pe Sica, nici pe mătușa Matilda. Nu suporta nici priverile lucrurilor îngrămădite în toată casa, în dulap, pe dulap, sub pat. Ii era lehamite de freza unsuroasă și de zîmbetul imbecil al lui Titi, iar taică-său îl enerva pînă și cînd citea, mai ales că de cînd îl știa, de ani de zile, nu-l văzuse în mîină decît cu două cărți, pe care le studia conștiincios, ca pe-o biblie, — „Animalele de pe fundul mării” și „Anecdote englezești”.

În ultima vreme, Dodu nu mai venea acasă decît să mănînce și să doarmă. În timpul zilei, își avea locuința într-o cameră plină cu cărți, în care putea sta de vorbă oricînd cu înțelepții tuturor timpurilor, — la prietenul său Valeriu Gane.

Cînd venea la Valeriu, Dodu uita dintr-odată de tot ce-i era urît în viața asta, de Sica și de Elefterești, de fața încruntată a tatălui și de vocea plîngăreată a mamei, de hainele vechi de pe dulap și de certurile tîrzii, pînă la miezul nopții: „Ți-a trebuit uteme! Ședințe! Nimic n-o să iasă din toate astea...”

Cam ce ar fi vrut ei „să iasă”? Un ceainic? O pereche de galoși?

Valeriu, omul pe care Dodu îl iubea și-l stima cel mai mult dintre toți oamenii pe care-i cunoștea, avea douăzeci și șapte de ani și era, în același timp, mult mai bătrîn și mult mai tînăr. Era greu de stabilit dacă impresia de bătrînețe ți-o dădea faptul că începuse să chelească, sau inteligența lui care diseca iluzinozitățile cu puterea razelor Roentgen, sau poate severitatea necrutătoare pe care o manifesta față de ceilalți și față de el însuși. Pe lîngă toate acestea, Valeriu își păstra însă seninătatea sufletească, veselia și entuziasmul unui copil de cinci ani.

Dodu îl cunoscuse pe vremea cînd Valeriu era încă student și bibliotecar la liceul său. Nu întîlnise niciodată un om care să fi citit atîtea cărți. Apoi observase de la o vreme că bibliotecarului, care era sever, ironic și cam posac cu toți elevii școlii, îi făcea plăcere să stea de vorbă cu el.

Valeriu mai avea doi frați și toți trei semănau — pentru că aveau fruntea înaltă și părul repezit în sus — cu niște iepuri. El însuși, Valeriu, avea mișcări vioaie, iuți, ca de iepure. Și se părea că în capul lui ideile sar și ele, se mișcă, la fel de iute, de vioi.

Dodu îl asculta vorbind și se simțea pe deplin fericit. Valeriu îi povestea din anii studenției, cînd învăța vara, că era mai răcoare, într-un cavou

din cimitirul de pe lângă căminul Matei Voevod. Pe urmă, îi vorbea despre oameni, despre cei pe care-i admira și despre alții pe care-i disprețuia. Rîdeau împreună de Basil Cantia, profesor de franceză și istorie, un tip acrit, veșnic scandalizat, care nu recunoștea pe lumea asta nici un profesor, traducător, scriitor, filosof, conferențiar, actor sau critic în afară de el însuși, care, în schimb, întrunea toate aceste calități la un loc. Valeriu și Dodu imaginau un dialog între Basil Cantia și duioasa lui nevastă, din care reieșea că personalitatea celebrului profesor, traducător, scriitor, filosof, conferențiar, actor și critic se realiza pe deplin abia atunci cînd, în halat și papuci, discuta în voie și pe larg despre găluștele pe care ar fi vrut să le mănînce a doua zi, sau despre vreme. De altfel, devenise o formulă convențională în convorbirile lui Valeriu și Dodu ca, referindu-se la intelectualii de felul lui Cantia care nu aveau alt țel pe lumea asta decît mîncarea și traiul tihnit, să-i numească „Ce spui ce vreme-i azi afară?”

De cînd Valeriu își dăduse examenul de stat și fusese numit asistent la facultatea de matematici, Dodu mergea în fiecare zi la el acasă. Valeriu venea tîrziu și uneori Dodu stătea aici zile întregi singur, citind și așteptîndu-l. Și chiar dacă nu vorbeau pe urmă decît zece minute, tot se simțea fericit.

Acum, cînd Valeriu nu mai era bibliotecarul liceului, nu mai aveau prilejul, ca înainte, să confrunte impresii imediate, trăite de amîndoi. Faptul că, departe de a se resimți de această distanțare în spațiu, convorbirile lor cîștigă, dimpotrivă, în adîncime, îi întări lui Dodu convingerea că prietenia lor nu ține de împrejurări întîmplătoare, că nu a început vreodată și nu poate, de aceea, nici sfîrși.

Se întîlnea cu Valeriu pe linia unui humor de un anume fel, în structura lor profund lirică, nebanuită tocmai dintr-o excesivă pudoare a sentimentelor, în oroarea de patetism și emfază. Pe Dodu îl uluia extraordinara putere de abstractizare a lui Valeriu și-i plăceau mult groaza și enervarea pe care acesta le resimțea în fața imposibilității unor oameni de a îndepărta necesitățile din judecățile cele mai simple. Valeriu cita, de pildă, aceste cazuri cotidiene: o cucoană cumpără un kilogram de mere. După ce merele îi sunt cîntărite, ea se adresează vînzătorului: „Și, acum, mai dă-mi te rog, un kilogram *pentru cumnată-mea*, ca și cum faptul că le cumpără pentru cumnată ar putea avea vreo importanță în fața celui om care nu operează, în acel moment, decît cu două noțiuni — greutate și pungi. Sau: un student își face autobiografia orală, într-o adunare deschisă. Ajungînd la o anumită etapă a vieții sale, nu se mulțumește să menționeze că nu a putut duce nici o activitate în această perioadă deoarece a fost bolnav, ci se apucă să înșire — nu se știe pentru ce — numele scîlcite ale tuturor medicamentelor care i-au fost prescrise.

În ultima vreme, Valeriu lucra mai mult decît oricînd. Cu ani în urmă fusese preocupat de problemele algebrei logicii, dar neputînd desluși semnificația lor, le părăsise, consacîndu-se altor domenii de matematică. Nu de mult, aflase că în 1950 savanții sovietici Gavrilov și Șestacov au dat o aplicație a algebrei logicii în teoria proiectării schemelor cu contacte de rele. Această legătură între două domenii pe care le credea atît de depărtate, unul pîrîndu-i-se pur teoretic iar celălalt avînd un caracter pronunțat ingineresc, îl umplu de uimire. Avea sentimentul că descoperise profunzimi nebanuite. Cu o pasiune necunoscută de el pînă atunci, începuse să studieze memoriul lui Gavrilov.

... Din odaia de alături nu se mai auzea vocea gălăgioasă a Sicăi. Liniștea care se așternu deodată îl făcu pe Dodu să-și întrerupă brusc visarea,

aşa cum tresari din somn, în tren, nu cînd se pune trenul în mişcare ci, dimpotrivă, cînd se opreşte. Auzi fără să vrea:

— „, O să meargă!... cu cine vrei să mă duc, dacă nu e Titi?... o să se ducă şi el odată, n-o să se prăpădească lumea dacă nu citeşte o zi...

Drept răspuns, se auzi vocea plîngăreaţă a mamei îngăimînd ceva, înăbuşit.

Pe Dodu îl cuprinse o ciudă neputincioasă, ca atunci cînd era mic şi-l duceau cu sila la dentist. Parcă anume să-i mărească ciuda, taică-său îl mai şi înjosea de fiecare dată în faţa dentistului, ţinîndu-i mîinile strînse la spate, ca în cleşti. Iar mama, înţelegîndu-i mai bine sufletul, plîngea şi se ruga: „Lasă-l Vasile, că stă şi aşa...”

De data asta nu-l supăra numai faptul că voiau să-l silească, să-i impună să meargă cu taică-său la talcloc. Nu s-ar fi dus cu mai mare plăcere nici de bună voie. Simţi cum îl năpădeşte o scîrbă nemăsurată. O clipă, îl străfulgeră gîndul că nu va avea încotro, că n-are cum să scape, că dacă Titi e plecat nu are cine să meargă. Şi imediat îi trecu prin minte: ce ar spune Valeriu dacă ar şti că el se duce?

De la o vreme, se întreba mereu: ce ar spune Valeriu? Valeriu devenise pentru el o unitate de măsură. Cînd voia să ştie dacă trebuie sau nu să-i fie ruşine de ceea ce a făcut, sau a spus, sau a gîndit, vreodată, se întreba „ce ar spune Valeriu” tocmai pentru că lui Valeriu nu avea nici odată de ce să-i fie ruşine, faţă de nimeni.

Valeriu era comunist şi Dodu ţinea minte, pentru toată viaţa, cum i-a spus odată: „În faţa partidului, ori eşti limpede ca lacrima, ori dacă nu, poţi să stai nopţile, să te îmbolnăveşti de plămîni sau să te înjunghie chiaburii, — te simţi, în sufletul tău, ca şi cum n-ai fi făcut nimic.

El, Valeriu, stătea şi nopţile şi odată Dodu aflase de la cineva, din întîmplare, cum în anul I, fiind secretarul organizaţiei pe facultate, era să fie omorît de nişte legionari. Era de necrezut uneori, cum acelaş om, care abia cu o jumătate de oră în urmă era adîncit în cele mai abstracte străfunduri ale algebrei logicii se avînta, cu acelaş entuziasm, în discutarea problemelor cele mai practice ale învăţămîntului şi ale muncii politice în general. Putea vorbi cu exact aceeaşi pasiune, despre funcţii şi variabile, ca şi despre cămine şi grupe de învăţămînt. Părea neobosit. Dar nu mai puţin sigur ştia Dodu că Valeriu era limpede ca lacrima, că nu ascundea nici cel mai mic gînd partidului. Într-o zi venise un lingău să-l roage să dea pentru el o „referinţă” bună. Valeriu îl dăduse afară fără multă vorbă, şi deschisese fereastra, în urma lui, aproape un ceas, încît se făcuse în cameră un frig cumplit.

Dodu băgase de seamă că lui Valeriu nu-i prea plăceau cei care se osteneau mereu să-ţi amintească, printr-un anume fel de a vorbi, că sunt devotaţi partidului. Îl pasiona acum şi pe el să observe, pînă şi în felul cum oamenii foloseau uneori persoanele pronumelui personal o întregă politică de clasă. Părinţii lui Dodu spuneau întotdeauna, despre comunişti, „ei”, Bazil Cantia spunea „noi” chiar atunci cînd era vorba de cele mai însemnate realizări ale partidului. („noi” am făcut naţionalizarea, sau grija „noastră” pentru vechile cadre de tehnicieni) şi acest „noi” suna în gura lui, ca nuca în perete, în timp ce Valeriu, în asemenea ocazii, spunea simplu şi modest, „Partidul”. Cam din aceeaşi categorie cu Bazil Cantia îi apăreau lui Dodu şi unii activişti din organizaţia de tineret, cei care căutau să se învîrtească mereu în jurul lui Sincoca şi să iasă în evidenţă cu munci sgomotoase, în care să deţină un rol important, sau cei care te luau cu „tovarăşe” şi treceau imediat la un ton „de organizaţie” numai cînd încercau să te intimideze,

uneori să-ți impună o sarcină pe care din neglijență un au îndeplinit-o ei înșiși, în timp ce, în mod obișnuit, îți spuneau pe nume și vorbeau cu vocea lor naturală.

Valeriu nu avea de ce să se teamă, ce să ascundă sau să cocoloșească și de aceea nu căuta semne exterioare, etichete, deși Dodu nu întâlnise un alt om mai mîndru de calitatea sa de comunist.

Mîndria aceasta o resimțea Valeriu mai cu seamă față de oameni ca profesorul Maximilian, dialectologul, care îi mărturisise odată că atitudinea activiștilor de partid față de „specialiști” îi apare ca purtarea îngăduitoare, și în același timp plină de prevenire și suspiciune a unor moștenitori față de unchiul lor nebun. În aceeași zi, Valeriu îi spusese lui Dodu că în fața acestui om care cunoaște atîtea limbi și dialecte încăt nici nu le mai știe numărul, are sentimentul că știe o limbă pe care acesta n-o va înțelege niciodată. „El nu va pricepe niciodată ce frumusețe stă în intransigența noastră comunistă. Lui, care gustă subtilitatea zecilor de nuanțe ale unui cuvînt i se pare că a fi criticat e tot una cu a fi nimicit.

Dodu înțelegea din întreg felul de viață al lui Valeriu că nu e de loc ușor să fii un adevărat comunist, să te știi în fața partidului limpede ca lacrima, dar că simți, așa, că meriți să trăiești.

Dar el, Dodu, era oare limpede ca lacrima?

La școală îi urmărea neobosit pe toți cei pe care-i bănuia că ar putea fi autorii inscripțiilor dușmănoase care apăruseră în vreo două rînduri pe pereții coridorului, iar acasă mîncea din aceeași tocană cu niște oameni care spuneau aceleași cuvinte în fața lui, în gura mare.

Odată, cînd venise o cantitate mare de zahăr la cooperativa din colțul străzii, după ce vreme de vreo două luni nu se găsisse, Dodu, se apucase să explice unei femei că nu avea nici un rost să se repeadă acum să cumpere cîte zece kilograme, și în timp ce vorbea, simți pe neașteptate cum își pierde șirul ideilor, căci îi venise în minte imaginea bufetului de acasă, cu raftul de jos plin cu zahăr dela cooperativa din colț.

Azi se va duce poate cu tatăl său să vîndă haine vechi, la talcioc, iar mîine dimineață, la școală, va discuta cu Șandor despre cele două ascuțituri ale nepului și despre îngrădirea comerțului privat.

Dodu avu deodată un sentiment de sfîrșeală absolută, simți că nu vrea să mai știe de nimic și-și găsi în cele din urmă salvarea într-un somn întrerupt, neliniștit, din care se trezi cu capul greu, ca de plumb. Se pomeni pe neașteptate că s-a sculat din pat, nici el nu știe cum și cînd.

Vru să se încalțe și nimeri, din greșală, cu piciorul drept în pantoful stîng. Lucrul îl întărită peste măsură și cînd, pe urmă, tot încercînd să tragă de un nod rupse șiretul de la pantof cu totul, simți cum îl cuprinde o răutate nestăpînită. Constată apoi că nu-și găsește nicăieri cămașa și atunci ciuda i se transformă aproape în bucurie. Găsea acum o satisfacție amară în postura de victimă a tuturor împrejurărilor potrivnice, mînia surdă provocată de rezistența unor obiecte neînsuflețite îi dăruia o nebănuită voluptate.

Auzi de alături vocea tatălui său, întrebîndu-o pe mama dacă l-a trezit. Era tîrziu, se grăbea, pe semne, să-l ia cu dînsul. Pe urmă, acesta mormăi ceva că se duce numai după lemne și-l trezește el, numai decît, pe Dodu. „Așa, ei lasă!” își spuse Dodu și simți o mulțumire drăcească la gîndul că s-a trezit el singur și că știe totul dinainte, că, cel puțin, cu luatul la repezeală, prin surprindere, nu-l vor mai putea doborî.

Trecu repede în odaia de alături, hotărît să-i înfrunte chiar el, să-i strice tatălui său socotelile, să nu-l găsească acolo, cum se așteptase. Nu

găsi însă el, pe nimeni. Din bucătărie venea sgomot de cuțite și furculițe trîntite. Dodu deschise ușa cu putere, mormăi ceva, încruntat, în loc de bună dimineată, și se strădui să arate că azi nu mai era cazul să-l repeedă cineva, sau să se supere, pentru că era *el* supărat, dinainte.

În bucătărie era cald și mirosea plăcut a mere coapte. Dodu luă din tavă un măr încă fierbinte și, în timp ce sufla în el, se uita pe sub sprîncene la maică-sa care stătea pe jumătate întoarsă și-și punea tocmai un șorț alb. Își aminti de odată cîtă plăcere îi făcea, cînd era mic, să se apropie tiptil de ea și să-i desfacă fundade la șorț, iar ea să-l certe, prefăcîndu-se supărată. Mărul în care mușca acum era dulce, iar cînd maică-sa se întoarse puțin și Dodu văzu limpede cum ea și-a dat imediat seama c-ar fi ceva cu el, simți că inima i se moaie cu totul.

Dacă ea ar fi tăcut atunci și ar fi continuat să robotească în liniște, cu aceeași privire tristă, lui Dodu i-ar fi dat poate lacrimile. Dar ea nu tăcu, se întoarse spre el și atunci simți ca deobicei că-l copleșește cu dragostea ei prea mare, cu grija bolnăvicioasă, de cloșcă:

— Ce?... S-a întîmplat ceva? Te-a supărat cineva? Ce ai? Te doare măseaua? Spune!...

Mormăi enervat:

— Nimic. N-am nimic.

Îl irită și mai tare cînd o auzi oftînd din greu. Pe urmă, vru să bea un pahar cu apă și găsi paharul ud, așezat pe un caiet de-al lui pe care-l uitase în ajun pe cuier, cînd venise acasă, și care ajunsese acum aici, pe bufetul din bucătărie, în vecinătatea unui borcan cu untură și a unei legături de pătrunjel. Paharul lăsase pe caiet un contur rotund, incolor ce-i drept dar, oricum, ud.

Dodu șterse caietul cu silă, de cămașă, și constată cu acest prilej că pe dosul copertei se afla înscrisă cu litere uriașe, — cum notează lăptarii socoteala, pe cîte un zid, — o listă de rufe murdare:

„cămăși 5,
batiste 10,
un capot,
două cearceafuri,
o față de pernă...”

Lucrul îl enervă cu atît mai tare, cu cît în acest caiet era cuprinsă munca lui de aproape un an încoace, — o carte de probleme pe baza ecuațiilor de gradul II. Își aminti deodată de toate caietele sale cu compoziții la care ținea și pe care i le prăpădiseră, cu nepăsare, — unele svîrlite într-o ladă, în pivniță, altele vîndute cu kilogramul, la zarzavagi.

Se gîndi atunci, pentru prima dată — și această răbufnire a mîndriei jignite îl făcu să se rușineze — că la școală îi expuneau pînă și caietele de notițe la gazeta de perete și că pentru lucrările cu care zarzavagiul învelea acum morcovii luase de mai multe ori premii, la diferite concursuri pe întreaga țară.

Auzi apoi scîrțîitul ușii dela intrare, pașii grei ai tatălui său, cu bocancii răsunînd pe ciment și sgomotul lemnelor aruncate. Pașii se apropiu, răsunau tot mai nesuferit și alarmant, făceau inevitabil momentul înfruntării. Dodu simțea că tot trupul i se pregătește în vederea acestui moment, avea senzația că suprafața pielii i se întărește de atîta încordare, ca o carapace. Aproape mașinal, cu un gest de apărare instinctiv, își luă repede o ceașcă cu ceai, pentru ca, cel puțin, să nu-i dea prilej tatălui său să spună, ca în fiecare dimineată: „Te hrănești cu marxism! N-ai băut nici ceai... Bine, să nu bei! Ai să te prăpădești cu totul...”

Se ghemui într-un colț, pe un scaun șchiop, și-și apropie fața atît de mult de ceașca cu ceai încît, atunci cînd taică-său intră pe ușă avu senzația că aburii fierbinți îl învăluie și-l feresc, nu-l lasă gol, în fața întîlnirii neplăcute cu acesta.

Dodu aștepta încordat, cu toată ființa pregătită, să-i spună, să-i poruncească să vină cu dînsul, iar el să răspundă atunci că nu, că nu se vadece, că n-are timp și că-i e scîrbă, că nu va face lucrul acesta niciodată, în viața lui.

Faptul că tatăl său nu-i spunea nimic, făcînd să întîrzie momentul inevitabil, îi mărea încordarea, făcîndu-l să bănuie, — așa cum și era, în realitate, — că acesta prevăzuse o asemenea ripostă și că pregătea o introducere mai complicată, probabil un discurs lung, o expunere de principii pe care Dodu o cunoștea de mult pe din afară și care se repeta din timp în timp cu precizia mișcării corpurilor cerești.

— Să-mi cauți cheile de la geamantan... — spuse apoi tatăl său, iar mama îi răspunse:

— Ia-l pe celălalt, că se-nchide mai bine.

Vorbeau liniștit, de parcă nici nu se sinchiseau de soarta lui, oricum pecetluită. Mai important, mai nesigur era acum geamantanul, decît el.

Dodu își sorbea ceaiul și se gîdea cu ciudă cîtă vreme pierdea el zadarnic cu discuțiile, geamantanele și maniile lor insuportabile. Dacă n-ar fi fost ei și toată viața lor nesuferită, n-ar fi trebuit să-i fie azi groază să se deștepte, s-ar fi sculat devreme și ar fi lucrat — fără să se gîndească la nimic altceva — la cartea lui de probleme. Îl nemulțumea faptul că problemele de un anumit tip semănau prea mult unele cu altele și i-ar fi fost prielnică ziua de duminică în care lucrul de mai multe ore în șir i-ar fi permis o mai intensă concentrare.

A crezut că e stăpîn pe timpul lui, că o să-i fie urît să stea o zi întreagă cu ei dar că măcar o să-l lase în pace, să-și vadă de treburi, uite însă că nici măcar asta nu-i adevărat, că pot dispune de el, de viața lui, ca de-un obiect, că le pricinuieste mai puține griji decît un geamantan.

Dar dacă nu vrea, dacă pur și simplu nu vrea să se ducă, și dacă nu vrea nici să-i audă vorbind de sdrențele lor murdare și nici să mai vadă toate boarfele de pe dulap și de sub pat și nici să mai mănînce cu ei aceeași mîncare și dacă nici nu poate să-i mai vadă.. atunci?

Nu era nevoie pentru asta decît de un lucru simplu de tot, — ca el, Dodu, să nu se mai afle acolo, pe scaunul din bucătărie și să nu mai fie ni-căieri, în toată casa asta care-i era urîtă, să dispară, să plece. Să plece, și să nu se mai întoarcă deloc.

...Deodată tatăl său îi aruncă o privire mînioasă:

— Bea mai încet... Ți-am spus de o mie de ori să nu înghiți așa repede... Te grăbești? Vin turcii după tine? Te așteaptă afacerile?

Ultimile cuvinte le spusese cu o voce în care se străduia să pună toată ironia de care era capabil, o ironie prostească, grosolană, gustată doar de el însuși.

Povestea cu ceaiul era unul din refrenele zilnice care-i sunau lui Dodu cel mai plicticos, mai enervant. Simți acum aproape o bucurie că putea să se agate de acest prilej, i se păru chiar că-l așteptase:

— Vrei să spun eu acum în locul tău, tot ce ai de gînd să spui mai departe? Pot să continui, știu totul pe din afară. „Azi ai o zi liberă, să-ți scoți din dulap toți ciorapii și să-i așezi perechi, să nu se-ncurce. Bagă de seamă, să-ți pui cărțile în ghiozdan seara, nu dimineața în grabă... Te hrănești cu marxism, n-ai timp nici să mănînci, bine, o să chemăm un secretar

să mănânce în locul tău... Departe crezi că o să ajungi cu descreerații ăștia?... Ți-a trebuit uteme, ședințe... Nimic n-o să iasă din toate astea!"

Spusese totul repede, cu o mulțumire nestăpînită, temîndu-se parcă să se mai oprească. Tată-său, înmărmurit, mut de mînie, nici nu încerca de altfel să-l întrerupă. Dodu vorbea acum frenetic, ca un om beat, nici nu-și mai controla cuvintele, spunea orice, numai să zică ceva, să nu se oprească, să vorbească:

— O să urlu așa pînă seara. Nici nu mă mai opresc. Puteți să spuneți orice, că nu aud. Și la talcioc nu mă duc, asta-i sigur.

Începusă vorbească mai puțin furios, mai șovăitor, căci își văzuse mama ascunzîndu-și capul, îngrozită, în șorțul mare, alb și suferea auzindu-i, în răstimpuri, gemetele înăbușite. De odată, învins, se opri.

Atunci taică-său făcu un pas spre el și-l prinse, cu mîna stîngă, de gulerul cămășii. Cînd îi văzu privirea mînioasă deasupra lui, Dodu bănuî o clipă că o să-i ardă o palmă cu dreapta, dar îi simți mîna mare, grea, în piept și se trezi îmbrîncit cu toată puterea, încît nimeri cu mîinile — cînd căută să se sprijine în spate — într-un lighean în care erau muiate niște cîrpe.

Faptul că fusese îmbrîncit și senzația desgustătoare a mîinilor ude, care se îmbibaseră de grăsimea cîrpelor de bucătărie și miroseau acum a mîncare, îl umiliră cumplit, doborîndu-l cu totul.

Apoi, îi trecu prin cap de odată că de acum, orice s-ar întîmpla, nu mai putea avea nici o însemnătate. Il cuprinsese, după atîtea emoții și suferinți o liniște ciudată, o nepăsare totală. Vedea și auzea totul fără să se simtă nici sguđuit, nici îndurerat, gesturile rugătoare, desperate ale mamei și cuvintele înecate de mînie și suferință ale tatălui:

— Ai uitat cu cine vorbești? Noi suntem părinții tăi, pentru tine muncim, pentru voi, pentru copii, e totul! Suntem cu toții servitorii tăi, și eu și mama și Titi... Crezi că-i ușor de trăit, că totul vine de-a gata? Mă scol la cinci dimineața, îmi sacrific și liniștea și totul... Tu, nimic nu vrei să faci, nu vrei să știi, nu te interesează... Ai să vii azi cu mine, și ai să duci tû geamantanul ăla mare, și ai să te tocmești tû acolo, să vezi și singur, odată, cum e viața...

Pe urmă asistă indiferent, fără să dea nici cel mai mic semn de împotrivire, la toate pregătirile de plecare. Cără geamantanul afară și se așeză pe el călare în fața casei, în așteptarea tatălui său care se întorsese după două pături cadrilate și niște pălării pe care avea să le ducă Dodu, în mîină. Pe stradă, niște copii jucau șotron. Un băiețaș cu nasul sgîriat țipa ca din gură de șarpe: „Tanti Marilena, Costel nu vrea să mă lase să mă uit și eu prin tubul de sticlă...”, iar un altul își striga sora: „Auricaaaa... Vino repede cu Nero să vezi cum a ieșit soarele pe stradă!..”

Deodată, Dodu simți că-i fuge pămîntul de sub picioare. O-zărise, în capul străzii, pe Veronica. Ea venea încoace, fără să se grăbească, ușoară, purtată parcă din spate și nu avea nimic în mîină, nu trebuia să ducă nimic. N-o mai văzuse de trei zile și ce n-ar fi dat s-o întîlnească dimineața, în drum spre școală, dar uite că ea venea tocmai acum, cînd tată-său o să-i pună în mîină paturile cadrilate și niște pălării tari și moi, în toate culorile.

Dodu fu cuprins de disperare. I se părea acum ca un vis de neîndeplinit, ca o supremă fericire în lume, să poți merge pe stradă fără să duci nici o pălărie și nici o pătură, să nu ai în mîină nimic, nimic.

Se sculă de pe geamantan și se întoarse cu fața spre curte, zăpăcit, neștiind ce să mai facă pentru ca să fie văzut mai puțin, să nu rămînă chiar descoperit în fața privirilor ei. Nu se putu stăpîni să nu se uite de loc și

văzu că Veronica mergea acum cu privirile în jos, ceea ce însemna că ea îl zărise și că mergea așa înadins, să nu-l mai vadă. Poate că, cine știe, se simțea și prost, gîndindu-se la stînjeneala lui. Știa că ea se apropie, că trebuie să fie acum foarte aproape, la doi pași și că tată-său vine și el, din clipă în clipă, iar ea o să-i vadă pe amîndoi, și geamantanul, și pălăriile și o să înțeleagă tot.

Ar fi putut poate să alerge în casă, să întîrzie momentul plecării dar rămase ținut locului, cu privirile în pămînt, îngrozit că nu mai era nimic de făcut, pierdut; iar cînd îl zări de odată lîngă el pe tată-său și acesta îi întinse păturile, le lăsă să cadă pe jos și se auzi spunînd pe neașteptate, liniștit:

— Nu le iau. Mă duc. Am treabă.

Ultimile cuvinte le spusese în mers, pe jumătate întors și porni, fără să pară grăbit, în direcția contrară celei din care venea Veronica. Merse așa pînă în colțul străzii, știindu-se urmărit de privirile ei, apoi coti la dreapta și începu să alerge, nebunește.

Tatăl lui, care nu înțelesese bine ce se întîmpla și care lăsase și păturile pe jos, de uimire, stătea acum în stradă, pe geamantan și striga în neștire, nefiind în stare de altceva:

— Mai vii tu azi acasă.. Ai să te mai întorci tu... Mai vorbim noi.. Copil mi-a trebuit... Copil...

Dodu era departe, nu-l mai auzea, și poate că nici nu mai era, de aici înainte, copilul lui.

Pe strada întunecoasă nu trece nimeni. E o liniște desăvîrșită, așa că Dodu poate privi tot timpul în casă și numai rar de tot, cînd răsună pași, se îndepărtează puțin din dreptul ferestrei, stingherit.

Pîndește plin de îngrijorare orice mișcare a celor dinăuntru și caută să ghicească, în cel mai mic amănunt, o semnificație dintre cele mai complicate.

Cînd mama lui strînge ceștile de pe masă, pune zahărul la loc și așează în mijlocul mesei farfuria mare, de sticlă albastră, străvezie, în care sunt de obicei chitanțe, recipise și gheme de lînă, i se pare că ea face totul în silă, din obligația de a trăi. Pe urmă, cînd ea începe să scotocească prin farfuria albastră, se înfioară tot la gîndul că poate caută biletul lui, pe care l-a trimis cu cîteva zile în urmă și prin care le dădea de știre că trăiește, e sănătos, dar nu se mai întoarce acasă.

Mama lui scoate însă din farfurie niște andrele și un ghem de lînă verde, și atunci Dodu se gîndește că cine știe, poate ea îl mai așteaptă totuși și s-a gîndit să-i facă mînuși.

Duminica trecută, după ce l-a lăsat pe taică-său în mijlocul străzii, cu geamantanul și cu păturile, s-a dus, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, la Valeriu. A vorbit și a rîs mult ziua întreagă, seara s-a dus cu Valeriu la teatru, iar la înapoiere i-a spus acestuia, foarte firesc, că rămîne să doarmă la el. Valeriu n-a întrebat nimic și a doua zi la școală, totul a decurs, de asemenea, normal, în afară poate de faptul neînsemnat că la geologie i s-a scăzut nota cu un punct, pentru că nu avea la el caietul.

Pe urmă, însă, cînd s-a făcut ora unu și toți s-au dus acasă, Dodu s-a desmeticit dintr-odată și și-a dat seama că lucrurile nu erau de loc simple. Atunci l-a cuprins un soi de disperare, s-a simțit pierdut, rătăcit, și a hotărît să se ducă imediat la facultate, la Valeriu, să-i spună tot.

L-a căutat înfrigurat, la toate etajele, deschizînd de cîte trei ori uşa fiecărei săli de seminar şi l-a întîlnit, în cele din urmă, jos pe stradă. Au intrat vis-a-vis, la cofetărie, şi după ce a ascultat toată povestea, Valeriu a fost de părere că trebuie să se mai gîndească amîndoi iar pînă atunci, Dodu să rămînă la el.

Marti şi Mercuri s-a simţit pe deplin liniştit, dar Joi l-a cuprins îngrijorarea, dorul şi neliniştea şi atunci, la îndemnul lui Valeriu, le-a scris un bilet. Pe urmă, în ultimile trei zile, a înţeles, încetul cu încetul, că n-o să se mai întoarcă niciodată şi că se simţea, în noua lui viaţă, curat şi liniştit.

Dormea cu Valeriu într-un pat şi vorbeau mult înainte de a adormi, iar dacă venea seara tîrziu, de la vreo şedinţă, nu era nimeni care să-l jignească, să-i spună: „ei, bine ai venit, utemistule!“

...Mama împleteşte dusă pe gînduri, iar tatălui său i-a alunecat ziarul din mîină şi a aţipit pe scaun, cu ochelarii pe nas. Capul îi atîrnă moale, cu bărbia în piept, şi pe Dodu îl doare îngrozitor să-l vadă cum pînă şi în somn e încruntat, încruntat ca pentru vecie.

Oare aşa să fi fost întotdeauna?

Işi aminteşte cum îl lua tatăl său în braţe, cînd era mic, cum îi desena elefanţi şi case, şi-i sufla, în glumă, în ureche. Într-o zi, s-au dus împreună să-i cumpere lui Dodu o pereche de pantofi. Pantofii cei noi erau foarte frumoşi şi pentru că erau cu un număr mai mare decît fuseseră ceilalţi, lui Dodu îi păreau atît de uriaşi, încît trei zile la rînd s-a lăsat de capul lui taică-său să-l convingă să-i încerce şi el, că erau buni şi pentru dînsul. Pe urmă, într-o noapte, s-a trezit plîngînd în hohote, căci visase că pe tata îl urmăreau nişte pompieri şi începuseră să-l stropească din toate părţile cu furtunul, iar el striga disperat „Lăsaţi-mă!... Lăsaţi-mă“.

Işi aminteşte apoi cum, într-o seară de vară, nu a putut adormi, de spaimă, pentru că o fată îi spusese în ziua aceea că există oameni care iau de pe stradă copii, îi tund şi din părul lor fac măhuri. Dodu nu putea înţelege cum de pot fi asemenea oameni şi se întreba mereu: „de ce? de ce? de ce? de ce?“ Atunci mama s-a apoiat de patul lui şi i-a spus că totul era o minciună. Dodu a plîns uşurat şi ţine minte şi acum cu cîtă dragoste şi cu cît dor a privit-o îndepărtîndu-se, în întuneric, în rochia înflorată şi pantofii albi.

Altădată, după ce i-a făcut baie, în timp ce-l învelea bine într-un prosop moale şi cald, mama a început să plîngă şi să-l întrebe cu cine i-ar place mai mult să stea, cu mama sau cu tata, iar cînd Dodu a răspuns că nu voia decît cu amîndoi, mama a început să plîngă şi mai tare.

...A început să îngheţe, tot stînd aşa, nemişcat, lîngă fereastră şi îi vine în minte că dacă ar intra acum în casă mama i-ar da imediat un ceai fierbinte şi i-ar pregăti bucuroasă o baie şi i-ar da şi un prosop moale şi cald, şi ar plînge iar ca atunci, cînd era el mic.

De odată mama lui se ridică şi începe să caute ceva în dulap. Scoate un palton verde ţipător, cu nişte nasturi uriaşi, apoi scotoceşte într-un raft în care sunt svîrlite nişte stofe, un halat şi o manta de ploaie.

Dodu ar vrea să-i strige să închidă repede dulapul, să nu-i amintească iar de toate astea, acum, cînd se gîndeşte numai la lucruri frumoase.

Încearcă să-şi reia firul gîndurilor, să-şi închipuie cum ar fi, dacă ar intra acum în casă. Mama i-ar da deci un ceai, i-ar pregăti o baie, i-ar da un prosop moale şi cald. Ar plînge. Poate şi tata l-ar ierta, s-ar bucura de întoarcerea lui, nu l-ar întreba nimic. Sau poate că l-ar întreba şi el ar povesti, le-ar explica totul, iar ei ar asculta cu îngăduinţă. Dar cu cea mai largă bunăvoinţă de care erau în stare, l-ar putea ei oare înţelege vre-

dată? L-ar asculta în cel mai bun caz ca pe un nebun. L-ar compătimi și s-ar purta mai cu grijă, ca față de un smintit. Orice le-ar spune ar suna, în fața lor, ca într-o limbă străină.

Ar prefera deaceea să-și bea ceaiul tăcut, să nu spună nimic, să-l lase mai bine pe Titi să-și ciripească bancurile lui. Ei l-ar crede atunci doar prost, ca de, obicei, și-atîta tot.

Dodu se gîndește că nu e ușor să știi cum cele mai frumoase lucruri pe care le-ai gîndit și simțit în viață și care își găsesc răsunset nu numai în sufletul prietenilor dar și la oameni străini, nu vor fi niciodată înțelese sau măcar bănuite de chiar părinții tăi.

... Mama lui ia paltonul verde, țipător, și-l pune la loc, în dulap. Se întoarce apoi cu mișcări încete, vine mai aproape de geam și cînd își ridică privirea să se uite la ceas, pe Dodu îl cuprinde deodată o frică îngrozitoare că s-ar putea ca ei să-l descopere, să-l vadă acolo, lîngă fereastră, să-l cheme înăuntru și să trăiască iar, ca înainte, printre toate lucrurile care-i sînt urîte și-l înăbușă; s-o vadă iar pe Sica, să audă din nou, în fiecare dimineață și seară povestea cu ciorapii, cu ceaiul, cu ședintele, cu secretarul care să mănînce în locul lui, să audă suspinle mătușii Matilda, svonurile reacționare aduse de Titi și care-l enervează numai cît sunt de imbecile, să fie nevoit să care pălării și pături și poate să devină și el, cu încetul, un vînzător de haine vechi.

Instinctiv își acoperă fața cu mîinile și deodată, fără să-și dea bine seama cînd, se îndepărtează, îngrozit.

Sînt părinții lui și poate l-au acoperit de sute de ori noaptea, cînd el striga din somn că-i e frig, și l-au veghiat cînd era bolnav, și au îmbătrînit de grija lui, dar nu mai poate trăi cu ei, orice s-ar spune.

Dodu simte pentru prima dată, de cînd a plecat de acasă, că-i dau lacrimile și se silește să nu se mai uite înapoi cu toate că oricum, nimic din ceea ce se petrece dincolo de fereastră nu mai poate fi văzut, a rămas doar o fereastră luminată, ca atîtea altele.

ROBERT BROWNING

CÎNTĂREȚUL VRĂJITOR

O POVESTE PENTRU COPII

I

Undeva, înspre Soare Apune,
Lîng-o cetate vestită în lume:
Un târgușor. Zidul lui e scăldat
De un rîu molcom, adînc și lat;
Un loc mai frumos nici nu s-a aflat.
Dar cînd începe povestea de vale,
Acum cincisute de ani și ceva
Să-i vezi pe târgoveți așa
Triști, chinuiți — era o jale!

II

Șobolani!
Se luptau cu cîini, omorau motani,
În leagăn mușcau copilașul,
Mînceau din puțină cașul,
Lingeau bucătarului din farfurii,
Despicau butoiașele de scrumbii,
Cuib făceau domnilor, în pălării.
Femeilor chiar, — de mă crezi —
Taifasu-l stricau,
Atît chițăiau și țipau
În nenumărați bemoli și diezi.

III

În cele din urmă, întregul norod
La Primărie se strînse în goană.
„E clar“, strigară ei, primaru-i nerod,
„Cît despre Sfat — rușine! — să dăm de pomană,
„Mantii scumpe împodobite cu blană,
„Unor proști cari nu pot sau nu vor să știe
„Cum să scape orașul de-această urgie.
„Fiindcă sînteți grași și bătrîni, vă-nchipuiți

„Că-n mântiile scumpe veți sta liniștiți?
 „Sus, Domnilor! Spargeți-vă capul nițel,
 „Pacostea asta stîrpiți-o-n vreun fel,
 „Sau de nu, tălpășița v-o luați, frumușel!“
 La asemenea vorbe, Primar și Sfat,
 Cu spaimă mare au tremurat.

IV

Un ceas întreg au stat și au stat,
 Pînă spuse Primarul cu glas visător:
 „Pe-un ban mi-aș da mantia de dregător;
 „O, de-aș putea peste ziduri să zbor!
 „E ușor să spui cuiva: „Bate-ți capul!“
 „Al meu, uite, parcă pleznește, săracul,
 „De cît îl bătui și tot n-aflai leacul.
 „Pentru-o cursă, o cursă, o, ce n-aș da!“
 Dar ce se ivise pe cînd el vorbea?
 Un deget, în ușe, ușor ciocănea.
 „Doamne!“ strigă Primarul, „Ce s-a-ntîmplat?“
 (Mic arăta Primarul de stat,
 Cum ședea în grăsimia sa cufundat;
 Ochiul lui, nu mai umed, nu mai lucios
 Decît o stridie cu miez lunecos,
 Se-aprindea doar la prînz, cînd vreun sos unsuros
 De poftă-i sucea burdăhanul pe dos.)
 „Scîrîie ghetete doar pe covor?
 Orice îmi sună a rozător,
 Face să-mi treacă prin piept un fior.“

V

„Intră!“ strigă Primarul, pîrînd mai mare;
 Și iată intrînd o stranie-arătare,
 Cu haină lungă, lungă, din cap în călcîie,
 Jumătate roșie, jumătate gălbuie;
 El însuși lung ca o frînghie,
 Ochi vii, albaștri: gămălie;
 Păr blond, lăptos; piele-arămie,
 Pe obraji niciun smoc; un fir în bărbie;
 Pe buze un zîmbet ușor ce adie.
 Ghicește: ce hram poate insul să ție?
 Și care de care stăteau s-admire
 Pe omul ciudat, înalt și subțire.
 Spuse unul: „Parcă, fără de știre,
 Străbunul, vestind judecata de-apoi,
 Din mormînt sculat, a venit către noi!“

VI

El pași înainte spre masa cea mare,
 Zicînd: „Cu voia Voastră-s în stare,
 Prin tainică vraje s-atrag după mine,

Orişice fel de vieţuitoare.
 Orice-aleargă, se tîrîie,-nnoată sub soare
 Cînd fluier, în urma mea se aţine.
 Şi-n primul rînd vraja-mi e necruţătoare
 Cu-acele fiinţe răufăcătoare:
 Cîrţiţă, viperă, şobolan;
 Oamenii-mi spun Cîntăreţ Năzdrăvan."
 (Atunci la gîtul lui ei văzură
 O galbenă-roşie legătură,
 La fel ca şi portu-i împestrîţat,
 Şi-un fluier la capăt purta aninat;
 Văzură şi mîinile-i fremătătoare,
 Jucînd parcă-n aer de nerăbdare,
 Să cînte pe fluierul cel legănat
 Deasupra vestmîntului vechi şi ciudat).
 „Deşi doar un biet Cîntăreţ Năzdrăvan,
 „Stîrpit-am pentru-al Tătarilor han
 „Oşti mari de fînţari ucigători,
 „În Asia, eu l-am scăpat pe sultan
 „De-un neam cumplit de vampiri sugători,
 „Cît despre cei ce vă turbură-aşa
 „De curăţ cetatea de răzători
 „O mie de ducaţi mi-ţi da?“
 „Nu una! Cincizeci!“ au strigat
 Miraţi, Primarul şi al său Sfăt.

VII

În stradă Cîntăreţul păşi,
 Zimbînd un zîmbet abia mişit,
 Parcă ştia el ce vrajă-ar dormi
 În fluierul său liniştit.
 Şi, ca un meşter iscusit,
 Pe fluier buzele-a-ncreţit.
 Şi ochii, verde-albastru-au licărit,
 Ca focu-n care sare ai svîrlit.
 Şi-abia scoase trişca trei note, subţire,
 Că parcă-mprejur murmura o oştire,
 Din murmurat se făcu mormăială,
 Din mormăit se făcu bombăneală,
 Şobolani, şobolani în rostogoleală,
 Şobolani mari, şobolani mici, şobolani uscaţi
 şi cărnoşi şobolani,
 Bătrîni gravi, barosani, săltăreţi domnişori,
 Taţi, mame, unchi şi verişori,
 Cozi ridicate, mustăţi ca peria,
 Familii întregi, cu duzina, cu seria,
 Fraţi şi surori, şi bărbat şi soţie,
 Pe cîntăreţ îl urmau pe vecie.
 Din stradă-n stradă trecea fluerînd,
 Ei pas cu pas îl urmau dansînd.
 Pînă dădură de riul sus pomenit,
 Unde, în valuri, cu toţi au pierit.

Numai unul, asemeni lui Cezar, voinic,
 A trecut înnot și a dus cu sine *
 (Ca Iuliu Cezar manuscrisul iubit)
 Comentariul, în țara Șobolănimii.
 În el sta scris: „La-ntîiul fluierat ascuțit
 „Auzii un sunet ca un ghiorăit,
 „Și ca de mere coapte, mustoase,
 „Cînd încep sub teasc să se lase,
 „Ca borcane ciocnite de castraveciori,
 „Ca uși deschise larg la cămări,
 „Ca cepuri trase din butii, pe rînd,
 „Ca doage sărite la putini cu unt;
 „Și se făcea că un glas aerian,
 (Mai dulce decît cîntarea ușoară
 „A harfei) striga: „Bucurați-vă, o, șobolani,
 „Lumea s-a preschîmbat în uriașă cămară;
 „Ronțăiți, plescăiți, mestecați,
 „Dejunul și prînzul și cina luați.
 „Și tocmai atunci cînd se făcea
 „C-o bute de zahăr în preajmă-mi lucea
 „Precum un soare și mă îmbia:
 „Ce stai? Hai, ronțăie-mă, hai!
 „Sub val, în rîu mă scufundai.“

VIII

Bătură clopote-așa tare
 Că tremurau și foișoare.
 Strigă Primarul: „Hai, luați prăjini.
 „Cuiburi aflați, astupați vizuini,
 „De la dulgheri și zidari luați povață,
 „Să nu rămînă-n tîrg nici pomeneală
 „De șobolani!“ — cînd deodată ciudata față
 A Cîntărețului, iat-o în Piață
 Și: „Mia mea de ducați, vă rog, după-nvoială.“

IX

O mie de galbeni! Primarul păli.
 Adunarea și ea se-nvineți.
 Căci ospețele Sfatului aveau trebuință
 De cele mai scumpe vinuri de viță.
 Jumătate din bani le-ar ajunge din plin
 Să-și umple beciul cu viță de Rin.
 Să plătești o sumă atît de-nsemnată
 Unui golan cu haina bălțată?
 „Și-apoi“, spuse Primarul, clipind mucalit,
 „La rîu treaba s-a sfîrșit,
 „Am văzut cum guzganii se-nneacă pe rînd
 „Și ceea ce-i mort cred că n-o fi-nviind;
 „Așa, băiete, nu sîntem oameni să ne codim,
 „Datoria ne-o facem și îți plătim
 „Ceva de băut și de cheltuială.

„Cît despre-aşa numita-nvoială,
 „A fost doar o glumă, nu-ncape-ndoială.
 „Şi-apoi paguba ne-a făcut mai calici;
 „O mie de galbeni? Cincizeci! Ține-aici!“

X

Strigă Cîntărețul, la faţă schimbat:
 „N-am vreme de glumă şi nici de-aşteptat!
 „La cină fi-voi la Bagdad.
 „Astfel cuvîntul mi l-am dat,
 „Chiar Bucătarul Şef îmi face
 „Alese feluri, tot ce-mi place
 „Căci din scorpii una n-am lăsat vie
 „Intr-a Califului bucătărie.
 „El n-a stat ca voi la tocmeală, aşa!
 „Să vă văd că-mi ciupiţi dintr-o biată pară!
 „Şi-apoi cui mă scoate din fire de tot
 „Şi eu ştiu alt cîntec din fluier să-i scot.“

XI

„Cum? Socoţi că voi răbda, strigă Primarul
 „Să fiu mai prost tratat ca bucătarul?
 „Să fiu jignit astfel de-un nemîncat
 „Cu fluier şi cu strai bălţat?
 „Ne ameninţi pe noi? Fă ce posteşti!
 „Din fluier suflă pînă ce plezneşti.“

XII

Şi înc-odată în uliţă păşeşte,
 La buze fluierul el duce iară.
 Fluierul neted, lung, din trestie uşoară,
 Şi nu suflă de trei ori bine
 (Dulci sunete atît de line
 Că tot văzduhul îl vrăjeşte)
 Şi iată, se-aude foşnind, parcă ar trece vuind
 Voioase mulţimi, izbind, înghiontind, în puhoi venind,
 Picioare mici tropăind, saboţi bocănind,
 Miini mici ropotind, limbi mici piuind,
 Ca puii cînd trag la grăunţe, cu jînd,
 Ieşeau copiii din case fugind,
 Toţi băieţaşii şi toate fetiţele,
 Toţi obrajii rumeni şi toate cosiţele,
 Toţi ochii sclipind şi toate guriţele,
 Săltînd, topăind, strigînd şi gonind,
 Vraja din cîntec urmau chicotind.

XIII

Primaru-amușise. Intregul Sfat
In stane de piatră părea preschimbat.
Nu puteau să strige, nici un pas să facă
Spre pustii fremătînd de joacă.
Numai din ochi puteau urmări
Ceata vrăjită, în cîrduri zglobii.
Și ce tortură pentru Primar
Și Sfatu-i jalnic — ce calvar —
Cînd Cîntărețul, din Strada Inaltă
Coti în partea cealaltă,
Spre riul larg ce vîjiia
Și-nspre micuții lor venea.
Dar luînd-o-apoi către Apus,
Spre Munte pașii lui s-au dus.
Copiii-n urma lui se-adună,
In piepturi bucuria sună.
Nu, muntele nu-l va sui
Și fluieru-i va amuși,
Copiii voștri s-or opri!
Dar, vai, la munte-au stat și iată,
S-a fost deschis vrăjita poartă,
O peșteră s-a fost deschis.
Cînta el, dulce, într-adins,
Copiii îl urmau ca-n vis.
Cînd toți în peșteră-au intrat,
Și poarta-n veci s-a ferecat.
Oare-am spus tot? Nu, unul șchiop,
Nu a ținut atît la joc.
Și după ani, cînd îl muștrai
Pentru că-i trist — îl auzeai:
„Urît e tîrgul nostru, de cînd ei sînt departe,
Și nu pot să uit că doar eu nu am parte
De-acele privești, mîndre ca-n vise,
De Cîntăreț și mie promise.
El spunea că ne duce-ntr-o țară senină,
Și tare aproape, cu tîrgul vecină.
Ape-acolo fișnesc, și arborii cresc,
Și florile altfel se-mpodobesc,
Și toate-s stranii, și se-noiesc,
Și vrăbii mai mîndre-s decît păunii,
Mai iute ca ciuta aleargă cîinii,
N-au viespile ace-otrăvitoare
Caii-au aripi vulturești din născare.
Și tocmai cînd eram mai fericit
Că betesugu-mi fi-va lecuit,
Fluierul se opri și-nmărmurit
Mă pomenii la Muntele Vrăjit,
Fără de voia mea rămas așară.
Și-acum, șontic, eu trec prin uliți iară,
Nimic nu mai aud despre-acea țară.

XIV

Vai, vai, sărmana cetate!
 Multe capete-atunci au aflat
 De ce intră mai lesne cămila prin ac,
 Decît în rai sgîrcitul bogat.
 De la Miazănoapte la Miazăzi
 Primarul pămîntu-mpînzi
 Cu soli cari să dea Cîntăreţului veste
 Că oricîţi arginţi şi galbeni rîvneşte
 Va căpăta cu vîrf şi-ndesat,
 Doar să se-ntoarcă de unde-a plecat,
 Şi-n urmă-i s-aducă pierduţii copii.
 Dar văzînd că-i deşartă orice solie,
 Că jucăuşii-s pierduţi pe vecie,
 Ei făcură o lege, ca niciodată
 Zapis să n-aibă tărie nici dată,
 De nu poartă alături de zi, an şi lună,
 Aceste cuvinte-nsemnate la urmă:
 „Atîta şi-atîta de cînd s-a-ntîmplat,
 „La o mietreisuteşaptezecilea leat,
 „In douăzecişidouă-ale lunii Cuptor.“
 Şi ca să rămînă-ntipărit tuturor,
 Ultimul drum al copiilor lor,
 I-au spus acelui loc întristător:
 Strada „Cîntăreţul Vrăjitor“.
 Cine cîntă pe-aici din flaut ori lăută
 Poate fi sigur că slujba-i pierdută.
 Tîrgoveţii nu rabdă nici iarmaroc,
 Nimic ce e vesel, în jalnicul loc.
 Dar unde peştera fusese odată
 Au scris pe-o coloană povestea ciudată
 Şi-n catedrală, pe geam zugrăviră,
 Aceeaşi poveste ce încă ne miră.
 Cum fură copiii răpiţi din cetate,
 Pe geamuri şi astăzi sînt toate pictate.
 Dar tocmai era să uit de urmare:
 Intr-un ținut, departe, spre Soare Răsare,
 Trăieşte alături de băştinaşi
 Un neam străin, cu port de oraş,
 De care vecinii grăiesc cam așa:
 Părinţii lor ieşit-au cîndva,
 Dintr-o închisoare subpămînteană,
 Unde-i mînase-o putere vicleană,
 Dar cum şi de ce, nu-şi pot lămuri.

XV

Aşa dar, cuvîntul să-l ținem, copii.
 Şi-acelui ce la greu ne-a sprijinit,
 De i-am promis ceva, să-i dăm cînstit.

In romîneşte de Maria Banuş

ÎNSEMĂRI

„MIC MANUAL PENTRU INDEPĂRTAREA DE VIAȚĂ“

Literatura noastră și-a cucerit dragostea cititorilor, a căpătat însemnătate socială, tocmai în măsura în care a izbutit să înfățișeze cu forță artistică adevărul bogat al vieții, temele arzătoare ale actualității.

Se știe că realismul socialist nu numai că implică combaterea viguroasă a prezentării formale, plicticoase și false a realității, combaterea oricăror șabloane sau „rețete“ literare, dar și dezvăluie scriitorilor singura cale pe care pot lichida șablonizarea și schematismul: cunoașterea multilaterală a vieții, însușirea măestriei.

Cîte odată însă chestiunea aceasta simplă și clară e întoarsă cu capul în jos.

În numărul 3 al revistei „Viața Românească“ a apărut un așa-zis „Mic manual pentru uzul făcătorilor de literatură“. Într-o formă care se dorește glumeată și satirică, autorii „manualului“ caută să demonstreze că ei s-ar război cu șabloanele literare. Desigur, satirizarea șablonismului ar fi fost un lucru bun și necesar, menit să lovească în cauzele șabloanelor, în ceea ce frînează dezvoltarea literaturii.

Îndeplinește „manualul“ pomenit aceste condiții? Ii îndeamnă oare pe acei scriitori care n-au izbutit încă să scape de șabloane să înfățișeze artistic, mai competent și adîncit temele actualității, să-și ridice creația la înălțimea vieții de azi? Sau, poate combate șabloanele din lucrările cîtorva scriitori mai tineri, lipsiți de experiență și prost orientați, șabloane culese de prin vechi scrieri decadente, de mult aruncate de cititori la lada de gunoi a literaturii?

Nimic din toate acestea! Dimpotrivă, „manualul“, ironizînd un șablon sau altul, lasă să se înțeleagă de fapt că dacă un scriitor „îndrăznește“ să descrie nu un răsărit de soare oarecare, ci unul văzut din preajma, să zicem, a unei gospodării colective, atunci — oricît de tare ar străluci soarele în scrierea respectivă — autorul e „pierdut“, a căzut într-un „șablon“, a intrat în raza batjocoritoare a „micului manual“. Și așa mai departe: dacă îndrăgostiții sînt fruntași în producție sau studenți la o școală de inginerie, dacă eroii sînt îmbrăcați în salopete, dacă în jurul unei hidrocentrale se aprind luminile, dacă scriitorul n-a uitat problemele alianței dintre clasa muncitoare și țărînimea muncitoare...

Intrucît însă oricine vrea să scrie despre viața de astăzi va trebui să constate că în realitate răsăritul soarelui se vede și din preajma gospodăriei

colective, că muncitorii continuă să lucreze îmbrăcați în salopete, că fruntașii în producție se îndrăgostesc mai departe și că alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare este o temă centrală a zilelor noastre, s-ar putea crede că, peste tot, cum te atingi de o temă actuală, de viața contemporanilor noștri, ești amenințat de „șabloane“, te pîndesc prevederile tipărite sau subînțelese ale „micului manual“.

O astfel de „combateră“ a șablonului încearcă de fapt să-i intimideze pe cei mai buni și cei mai mulți dintre scriitorii noștri — acei care tratează cu îndrăzneală și succes temele complexe ale actualității — căutînd să-i sperie că oricum ar scrie despre viața de azi, vor fi acuzați de șablonism.

E regretabil că un scriitor talentat și serios ca Remus Luca și-a pus și el semnătura de autor sub o asemenea „producție“. Dacă frumoasei sale nuvele „Ana Nucului“ i s-ar aplica prin absurd criteriile „micului manual“, ea ar fi osîndită ca „șablon“ iar autorul ei ca „făcător de literatură“.

Cum e posibil ca o revistă de însemnătate „Vieții Romînești“ să dea dovadă de o atare lipsă de răspundere? În loc să publice „manuale“ de acest fel, revista ar face mai bine să combată șabloanele literare reale, să-i îndrume pe scriitori mai activ pe calea cunoașterii vieții și să promoveze în paginile ei, cu toată hotărîrea, opere literare consacrate muncii creatoare a constructorilor socialismului.

O VIZITĂ LA GRĂDINA BOTANICĂ LITERARĂ

Cine răsfoiește revista „Tînărul scriitor“ — revistă care are și unele merite — sau cine răsfoiește alte cîteva publicații literare, capătă uneori impresia că a nimerit într-o adevărată grădină botanică. Mai fiecare tînăr poet care se respectă ține să precizeze în versuri că el aparține unei anumite specii de pom sau copac și nu alteia: stejar, brad, mestecăn, gorun, frasin, molid, etc., iar fetele, la rîndul lor, își declară apartenența la diferite specii de flori.

La prima vedere această abundență vegetală pare îmbucurătoare: care dintre iubitorii literaturii nu s-a desfătat citind versuri minunate, în care poeți inspirați, folosind imagini din natură, izbuteau să insufle idei și sentimente de mare adîncime și intensitate?

Din păcate însă, acum e vorba de un șablon, de o simplă modă literară, un soi de pălărie vegetală pe care și-o pune poetul care n-are nimic important de comunicat. El declară că e cutare specie de copac, că rădăcinile lui sînt adînc înfipite în pămîntul țării (aceasta e partea „actuală“, „politică“ a poeziei), că frunzișul i se pierde în nori, că el ține să se știe că e... nemuritor — și cu asta poezia s-a terminat.

Oamenii muncii din țara noastră luptă cu succes pentru ridicarea nivelului de trai al întregului popor, înving greutăți, construiesc o nouă orînduire: ei au o viață spirituală tot mai bogată, învață, își însușesc o înaltă concepție morală.

Cum îi însuflețesc oare în aceste eforturi unii poeți?

„*Uriș precum gorunul/ Din pămînt crescut-am falnic*“, scrie în „Tînărul scriitor“ poetul Aurel Covaci, identificîndu-se discret cu poporul; — „*M-aș vrea o floare mică, ne-nsemnată*“ — îi răspunde timid Valeria Boiculesi în „Gazeta Literară“. Între timp tînărul Aurel Covaci s-a răzgîndit; în poezia „Gînd despre nemurire“ el își exprimă între altele speranța că, atunci cînd va pieri, „*Din trupu-mi un stejar va fi să-nvie*“ și admite chiar și eventualitatea unei flori: „*Stejar — sau floare plină de polen, / Poeții-n versul lor au să mă cheme*“.

Alt autor, Ion Acsan, care înainte scrisese versuri legate de preocupările poporului, s-a transformat acum în brad: „*Privind în jur mă simt ca prin minune / Un brad cu fruntea-n bolta albăstrie*“. Minunea e că și tânărul Teodor Balș se compară tot cu un brad, adăugînd modest că operele lui se vor înălța peste ani și peste lume.

Poet cu unele poezii reușite la activul său, Mihai Gavril (îngrijorat poate de declarațiile despre nemurire ale „copacilor“ ceva mai tineri) se simte amenințat de niște misterioși „lotri“ și răspunde demn din revista „Flacăra“: „*Am crescut ca un molid / Mai înalt între molizi*“.

Și așa, poporul își vede mai departe de treaba lui, iar diferiți copăcei — din care n-am dat decît cîteva exemple — se ceartă care dintre ei e „și mai și“.

Nici critica literară nu rămîne însă mai prejos... În „Tînărul scriitor“, Paul Diaconescu se ocupă de Andi Andrieș, tînăr autor al versurilor „*Își înalță bătrînul stejar / străvechea și deasa lui barbă*“. Criticul ajunge la următoarea constatare îmbucurătoare: „In vegetația literaturii noastre cresc, alături de stejari, tinerele mlădițe... care... vor aduce contribuția lor la cînteclul general al pădurii“. Ce sfaturi îi dă autorul tînărului „lăstar“ pentru a deveni „copac falnic“? Firește: „Să se bucure de paza și pilda stejarilor“ mai mari și „Să-și lase frunzișul la bătaia vieții“... (Textual!).

Partea umoristică mai rezidă în faptul că asemenea autori își închipuie că sînt originali, că „au scăpat de șabloane“! Trebuie să recunoaștem că în ce privește copacii, într-adevăr gorunul nu seamănă cu mesteacănul; însă poeziile în genul celor de mai sus seamănă toate ca două picături de apă cu șabloanele poeziei burgheze evazioniste, sfrijite, înstrăinate de viața poporului. Asemenea autori — dintre care unii nu sînt chiar atît de tineri — dau dovadă de lipsă de îndrăzneală în sesizarea și înfățișarea poeziei vieții și luptei poporului. Ei fug de realitatea multilaterală, infinită, socotind-o „apoetică“, și îngînă pînă la sațietate același cîntec despre o natură sărăcită, abstractizată; pînă și natura — atît de minunat înfățișată de poeții legați de popor — pălește și se vestejește sub pana neinspirată a ruperii de viață, a sărăciei de idei.

Unde este însă spiritul de răspundere al redacțiilor? De ce unele publicații, chemate să-i îndrume pe scriitori, în loc de a combate ticurile literare și șabloanele, apolitismul și sărăcia de idei — dimpotrivă, le încurajează activ? Nu foșnește un pom pe lîngă redacție, fără să fie pus imediat în coloanele revistei.

Cititorii protestează cu tărie împotriva acestor manii literare și cer ca revistele să publice și să scoată în evidență opere cu adevărat reușite, demne de a fi citite — și există destule — să-i ajute efectiv pe acei tineri autori „rătăciți în pădure“ să se reîntoarcă la înfățișarea vieții poporului, singura cale pe care se poate verifica și dezvolta talentul oricărui scriitor.

(Din „Scînteia“, nr. 2972 / 14 mai 1954)

RADU POPESCU

ALEXANDRU SAHIA, - AMINTIRI DESPRE UN CONTEMPORAN (II)*)

V

Amintește-ți că pe la începutul acestor amintiri epistolare, ți-am vorbit de vacarmul epocii de atunci, silnică armonie din care se desprindeau câteva note fundamentale. În cea dintâi se exprima geamătul de durere și scrișnetul de mînie izvorîte din adîncul suferințelor maselor populare apăsate de toată greutatea crizei. Cea de a doua era un amarnic tropăit de cizme. Ei bine, am ajuns și la acest capitol, am ajuns la organizata, hidoasa ofensivă fascistă, deslănțuită în această perioadă de vîrfurile capitalului monopolist. Fascismul purta cizme. Incălțat cu ele, porni de la Berlin și de la Roma, revărsîndu-se spre toate colțurile Europei. O lavină. Dar o lavină dirijată, — și o lavină așteptată, dorită, invitată de către clasele stăpînitoare din numeroase țări în care orînduirea capitalistă se clătina din temelii. O asemenea țară a fost, evident, și România.

Ca din pămînt, cu banii bancherilor și industriașilor, haita cîinilor de pază ai capitalismului fu pusă pe picior de război. Adoptînd în totul tehnica hitleristă, fasciștii noștri declanșau teroarea, începînd și sfîrșind controversa socială cu pumnul, cu ciomagul și cu revolverul.

În scurtă vreme, atmosfera devenise însuportabilă. Orașul se transformase într-un fel de țară a nimănu, cu zone care nu puteau fi traversate decît cu cel mai mare risc, zone cunoscute de toată lumea,

ca Vlăsiile bîntuite de bandiți, și unde, dacă te angajai, trebuia să te aștepti că vei ieși jumulit. Astfel de regiuni erau: toată porțiunea cuprinsă între podul Mihai Vodă și Podul Izvor, bulevardul Schitu Măgureanu pînă la liceul Lazăr și bulevardul Elisabeta pînă în dreptul Monitorului Oficial. Acest patruleter constituia o adevărată tabără întărită a armatei verzi. În colțul bulevardului Schitu Măgureanu cu cheiul Dîmboviței, se găsea faimosul cămin al mediciniștilor, leagăn al huliganismului, din care răzbătea pînă departe, odată cu mirosul de tocană, urletul răgușit al imnurilor legionare, alternate duminica și sîmbăta cu prelungită scîrțîială de tango. Pe partea cealaltă a Dîmboviței se afla o așa zisă Casă Albastră, în care adversarii urmăriți și prinși erau introduși pentru aplicarea unor torturi ceva mai savante, care nu rare ori s-au sfîrșit cu moartea (dar niciodată cu o intervenție sinceră și hotărîtă a autorităților). Însfîrșit, între căminul mediciniștilor și tipografia Gutenberg, pe chei, se instalase „Casa Verde”, sediul central al Legiunii, unde tot după modelul hitlerist, se găseau în permanență formațiuni paramilitare gata de acțiune, înarmate pînă-n dinți. Între toate acestea se înălța pe un monticul, biserica Sf. Ilie Gorgani, un fel de Saint Denis al Legiunii, unde se făceau slujbele, te-deumurile și prohodurile hagiologiei

*) Vezi „Viața Romînească” nr. 5/954

fasciste și unde militanții, îngenunchiați, primeau absoluțiunea maximă pentru crimele trecute și viitoare, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Această citadelă edificată în plin oraș avea totuși un punct slab, o poartă neapărată: tipografia Monitorului Oficial. Muncitorii tipografi nu suportau vecinătatea legionară și, de mai multe ori, când au fost provocați, le-au aplicat „băieților” corecțiuni aspre și neuitate. De aceea legionarii evitau acel unghi al citadelei, iar omul hăituit de ei putea respira ușurat odată ce ajungea destul de aproape de ferestrele luminate ale tipografiei pentru a lansa un strigăt de ajutor. Asemenea se petreceau lucrurile în jurul facultății de Medicină, în jurul Universității (adică în chiar inima orașului), al Politehnicei sau al Academiei Comerciale. La fel pe strada Brezoianu, unde trona redacția hidoasă a hidosului „Universul”, al cărui director de sinistră memorie luase la un moment dat nobila inițiativă de a-i face pe „romîni” să ardă în plină stradă ziarele și cărțile democratice. La lumina flăcărilor acelor autodafeuri, și mînjiți cu funingine, mirosind a gaz, multe capete au spart „băieții” pentru a afirma drepturile romînilor de a-și pune călușul în gură și de a-și vinde la mezat teritoriul național.

Pe măsură ce complicitatea cu autoritățile se consolida, metodele se perfecționau, îndrăzneala creștea, astfel încît, în scurt timp, oamenii n-au mai fost pîndiți numai pe o stradă ceva mai întunecoasă, ci atacați direct în case, în redacții, în instituții, și mai totdeauna cu intenția suprimării. Un director de gazetă a fost împușcat în biroul său de la redacție. Rectorul Universității din Iași s-a trezit atacat în stradă, ziua în amiaza mare și terciuit sub ochii trecătorilor, iar un prim ministru liberal asasinat între vagonul ministerial și audiența regală, din eroare, căci „bietul” om se pregătea să netezească, cu forme, drumul dictaturii fasciste.

Că toate aceste fapte nu infirmau cu nimic consanguinitatea dintre burghezie și fascism, o dovedește în primul rînd atitudinea generală și continuă a partidelor burgheze față de legiune, și

în al doilea rînd, cu prisosință, atitudinea lor comună, nedesmințită față de poporul muncitor, față de proletariat și față de partidul comunist.

Cu toate că numai într-un an, doi, partidele fasciste acumulasera munți de crime de drept comun, de atentate la siguranța statului și de trădări naționale, ele nu au fost niciodată dizolvate și scoase din lege, sau cînd au fost, de formă, n-au avut decît să-și schimbe numele pentru a dăinui mai departe în arenă, intacte, neturburate. Legionarii au candidat la absolut toate alegerile care au avut loc în țară în acea vreme, făcîndu-și propaganda în deplină libertate, ba, mai mult, exercitîndu-și teroarea nestînjinit. Partidul național-țărănist le-a oferit un pact electoral de totală egalitate, iar partidul liberal a colaborat la guvern cu șefi legionari, în momentele premergătoare luării puterii. Dar mai semnificativă decît toate aceste acte politice a fost atitudinea morală a burgheziei față de acest flagel: niciodată, în public sau în conversații particulare, tinerii fasciști, încărcăți de crime și infamie, nu erau numiți altfel decît „copiii noștri”. Legionarii făceau un pogrom: „copilării!” — spunea surîzînd burghezia, „le mai taie nasul jidanilor!”. Legionarii făceau o crimă, două, trei și amenințau cu moartea pe toți „democrații” în bloc: „cu copiii ăștia nu-i de joacă, sînt grozavi!” — exclama o leacă înfricoșat și mult admirativ burghezul romîn. Un guvern oarecare aresta cîțiva legionari și închidea căminele studentești: „ce-au cu ei, domnule!” — se indigna acelaș, „că n-o să-i omorîm pentru atîta lucru; doar sînt copiii noștri!”

În schimb, față de idealul democratic, de muncitorime, de partidul comunist, frontul comun al fascismului cu partidele burgheze a fost o realitate trainică, permanentă, indiferent la fricțiunile de suprafață, oricît ar fi fost ele de dramatice și spectaculoase. Acord deplin pentru desființarea ultimelor resturi de libertate, acord desăvîrșit pentru instalarea teroarei împotriva elementelor democratice, acord total pentru tragerea cortinei asupra culturii progresiste, populare. Acord fanatic, mai ales, pentru combaterea prin orice

mijloace a partidului comunist și a oricărei încercări de cunoaștere reciprocă între poporul român și popoarele sovietice, între cultura română și cea sovietică, între țara noastră și U.R.S.S.

Teroarea legală nu era mai puțin amară decât teroarea extralegală. Arestul preventiv se prelungea topindu-se în închisoare definitivă, pragul dintre ele, — mandatul de arestare și confirmarea, — dispărând cu totul pentru muncitori și democrați. Închisorile gemeau, arestații așteptând claie peste grămadă, cu lunile și cu anii, o judecată fără cauză și fără șansă. Pentru o întrunire în care se cerea respectarea zilei de opt ore și salarizare umană, cel puțin zece „instigatori” se alegeau cu temniță de la cinci ani în sus. Fiecare număr din presa ilegală a partidului era considerat „atentat la siguranța statului”, pedeapsa fiind munca silnică. Presa legală era interzisă, iar când vreo gazetă publica un articol antihitlerist, când făcea o aluzie anticanibalică sau afirma existența Uniunii Sovietice, represaliile curgeau potop. Întîi, cele de fapt, directe: năvala legionarilor înarmați în redacție, masacrarea cîtorva redactori, distrugerea mobilierului și a colecțiilor, arderea ziarului în stradă, în mijlocul unui cerc de hotențoși urlători. Apoi cele legale: cenzura, confiscarea gazetei cenzurate, în sfîrșit suprimarea, de cele mai multe ori însoțită de arestarea redactorilor și a colaboratorilor.

Iată cum se face că atmosfera devenise irespirabilă. Tropăitul cizmelor acoperea glasul și călca slova. Libertatea, generozitatea, progresul izgonite, terfelite, ucise în rate, căutau un liman, un adăpost, brațe puternice care să le ocrotească, minți agere și suflete îndrăznețe care să le restituie drepturile. Tot ce mai era nealterat, viu, bun în această lume s-a îndreptat spre clasa muncitoare. În fruntea muncitorilor, partidul comunist aduna toate forțele pentru a pune o stavilă în calea lavinei.

S-au făcut minuni. Comuniștii izbuteau să închege — și repede — frontul tuturor forțelor democratice și progresiste, opuse frontului comun al forțelor burgheze, reacționare și fasciste. Voință de fier, energie inepuizabilă, idei cuprinzătoare,

scopuri clare, iată secretele acelor realizări, care au făcut că poporul român nu a fost niciodată rob resemnat al fascismului, că libertatea n-a murit pe acest pămînt, că arta și cultura noastră au dăinuit și au ieșit la lumină. Acum, cînd lupta aceasta atît de grea a devenit a trecutului, cînd victoria e a prezentului, acum se poate exclama într-adevăr: „Ce nume, ce oameni, ce fapte!”

Rînd pe rînd, repede, apărură organizațiile necesare, unitățile de luptă: „Comitetul Național Antifascist”, cu ramificații în întreaga țară, „Amicii U.R.S.S.”, „Asociația Studenților Democrați” cu celule în universități și facultăți, comitetele de luptă pentru pace, și altele, multe altele, după necesitățile zilei și chiar ale clipei, căci acest război, în același timp de mișcare, de poziție și de guerilla, lua formele cele mai neașteptate. La sediile modeste ale acestor organizații, care de multe ori erau chiar domiciliul unuia din membri, mereu supravegiate și filate de poliție, mereu atacate de huligani, mereu amenințate cu siglarea și de atîtea ori evacuate cu ultima brutalitate — oricine nu iubea cizma, biciul și războiul, afla sentimentul solidarității colective și găsea cuvîntul clar cu care se putea înfrunta furtuna: dictatura fascistă înseamnă mizerie!, fascismul înseamnă război!, rasismul e o minciună, o diversiune grosolană pentru spargerea unității celor care luptă! Nu cădeți în ea!

Dar era nevoie de presă. Cuvîntul tipărit, „proiectul tipografic”, cum l-a numit mulțumit, Pușkin, bate departe. Prin presă trebuiau treziți din teamă și amorțeală cît mai mulți oameni cinstiți, trebuiau mobilizați la luptă comună împotriva fascismului și a războiului.

Trebuia presă.

Propaganda fascistă se revărsa în valuri prin zeci de cotidiane și periodice, îndopînd craniile, năucind mințile, și mai ales încercînd să înăbușe în fașă orice velleitate de rezistență. Tipografiile mari aduceau noi rotative pentru a putea face față comenzilor de cotidiane, hebdomadare, bilunare, lunare și trimestriale care, în limbajul polemicei zilnice sau al îndoctinării solemne, proclamau același imperativ al asasinatului: fizic și intelectual. Banii

curgeau gîrlă, pe trei albi: din Berlin (Reichsmark de la Propaganda Ministerium); din cassa de bani a marilor industrii autohtone; și din fondurile, secrete sau nu, ale statului.

Asemenea mijloace dădeau „băieților“, care pînă atunci vorbiseră de „gratuitatea“ culturii, o stare de „revelație“, o sete de „har“, se simțeau „împărtașiți“, cuprinși de un entuziasm „mistic“, de o chemare „sfîntă“, conștienți de o datorie „jertfelnică“, încălziți de un sînge „dac“, gata de „nuntă“ (moarte), „mucenici“, „arhangheli“, „carpatini“.

Trebuiau scoase la suprafață sforile care mișcau această gigantică păpușerie, trebuia împunsă bășica de săpun, trebuia spus adevărul.

Trebuia presă.

Greutățile erau nenumărate, enorme, aproape de neînvins. O presă direct comunistă era imposibilă, partidul fiind scos din lege și presa sa ilegală, care apărea și circula în ciuda tuturor greutăților, neavînd libertatea unei largi campanii de lămurire, care să vizeze un public de nuanțe cu totul diferite. S-a impus atunci ideea unei prese independente, fără nici o apartenență fațișă de partid, o presă a cărei linie politică și culturală, bazată pe principiile apărării drepturilor și libertăților democratice să poată fi îmbrățișată și susținută de masele cele mai largi.

Partidul se adresa, cu o chemare simplă și umană, tuturor celor care erau gata să-și pună forțele și capacitatea lor în slujba luptei împotriva fascismului. Mulți oameni, foarte mulți, au răspuns cinstit, și-au făcut datoria cu sinceritate. Dar, cum ți-am mai spus, datoria aceasta implica tărie de caracter, curaj, hotărîre. Au fost unii care după ce au pornit, au rămas în drum, au rupt-o la fugă, au dezertat.

Așa s-a întîmplat și cu o serie de intelectuali, poate într-o măsură ceva mai mare. Cîți, după ce prin răspunsul lor au întemeiat nădejdea unui luptător în plus, a unui post bine apărut, a unei misiuni îndeplinite, cîți au tremurat, cîți au fugit, cîți au trecut cu arme și bagaje exact în tabăra dușmană! Mulți intelectuali au răspuns însă cu cinste apelului hotărît al mișcării antifasciste, înțelegînd gravi-

tatea primejdiei și răspunderea ceasului, nevoia imperioasă de primenire a atmosferei sociale, de înviorare a culturii, de restituire a demnității umane, pe care o cuprindea acest apel. Oameni ca prof. C. I. Parhon, ca Mihail Sadoveanu, A. Toma, Constantinescu-Iași, iar printre cei mai tineri Geo Bogza, M. Beniuc, oameni ca Sahia, ș.a. dovedeau că intelectualitatea romînească era capabilă să se alăture luptei împotriva barbariei fasciste.

Lui Sahia i-a revenit sarcina să creeze o publicație care să strîngă în jurul ei forțele scriitoricești, să le educe în spiritul ideilor Partidului, în spiritul luptei democratice consecvente. Redacția trebuia să fie o redută, dar trebuia în acelaș timp să fie o școală. Învățînd pe alții, scriitorii trebuiau să învețe ei înșiși, să se formeze ca luptători (principialitate, curaj, disciplină, încredere, perseverență), ca scriitori (concepție științifică asupra vieții și istoriei, realism, simplitate, limpezime, originalitate), în sfîrșit ca oameni (onestitate, intransigență, puritate sufletească, etc).

VI

Din momentul intrării la „Dimineața“ pentru reportajul „cîinilor striviți“ și pînă în primăvara anului 1932, Sahia publicase și prin alte ziare și reviste, învățase bine meșteșugul gazetăresc.

La „Facla“, ca redactor al paginii a II-a, Sahia a putut scrie ceva mai mult, căci aci munca nu-i era urmărită pas cu pas. Directorul ziarului se arăta încîntat de hărnicia redactorului literar, care cu încă trei tineri se obliga să-l scape de grijile unei pagini întregi.

Hotărît să dea glas învățăturii și chemării Partidului pe orice petec de ziar sau de revistă care i s-ar fi pus la dispoziție, Sahia înțelegea și el să folosească această situație.

Își alătură cîțiva studenți abia intrați în facultate, preocupați de problemele artei dar și de problemele sociale, băieți cu minți agere, talent „cît le trebuia“, ca noblețea lui Cyrano de Bergerac, entuziaști, cinstiți și curajoși. Cu modestia lui caracteristică, îi declară „redactori“ egali cu el ai paginii a doua, și se puse la lucru.

Bună treabă a făcut Sahia la „Facla“, și aş vrea să-ţi vorbesc mai mult de această latură a activităţii sale publicistice, din păcate complet uitată. În răstimp de aproape trei luni, cât a durat colaborarea lui la pagina a II-a a „Faclei“, Sahia a izbutit să fixeze formula unei prese literare cu totul deosebită, vestitoare a „Bluzelor Albastre“ de mai târziu, vestitoare a publicisticii noastre literare de azi. Era o mică revoluţie în publicistica epocii: idei noi, material nou, tratare nouă. Pentru că pagina a II-a apărea sub semnul „literatură-artă“ — bine delimitată, mai ales prin supravegherea administraţiei, de restul politic al gazetei — Sahia a dovedit că acest domeniu este destul de vast pentru a dezbate în el toate problemele momentului, şi el a ştiut să le enunţe cel puţin pe toate, păstrându-se, cum i se cerea, în domeniul „strict literar“.

Neputînd fi vorba de angajarea unor largi dezbateri teoretice, de expuneri critice şi istorice, şi cu atît mai puţin de o susţinută şi amplă polemică de idei, Sahia a considerat că argumentul cel mai convingător în promovarea unei literaturi a actualităţii, a realităţii, a aspiraţiilor şi luptei maselor muncitoare, era însăşi prezentarea acestei literaturi, în multiple realizări ale scriitorilor sovietici sau ale scriitorilor progresişti din întreaga lume. Prezentările din „Facla“ ale unor autori pînă atunci complet necunoscuţi, au stîrnit o mare curiozitate în rîndurile intelectualităţii, şi în spiritul multora au însemnat începutul unor orientări decisive. Astfel se face că în pagina a II-a din „Facla“ au apărut pentru prima oară poate la noi, numele lui Leonid Leonov, al lui Ilya Ehrenburg, al lui Aragon şi al altora. Prezentarea unui scriitor sovietic sau progresist comporta un articol portretistic, cuprinzînd datele informative principale privitoare la operă şi, fără excepţie, sublinierea valorii exemplare a unei astfel de literaturi, pe care Sahia ar fi vrut s-o vadă urmată în deplină originalitate naţională şi de scriitorii romîni. După un amplu articol privitor la Leonid Leonov, urma traducerea unui destul de lung capitol din „Bursucii“. Articolului referitor la Ehrenburg, îi urma un fragment dintr-un

roman al său apărut în acea vreme, şi acesta a fost singurul semnal românesc despre marele scriitor sovietic. A mai apărut şi un articol închinat lui Maxim Gorki, al cărui jubileu de 40 de ani de muncă literară era sărbătorit atunci de scriitorii sovietici şi de scriitorii liberi din toate ţările lumii. Graţie lui Sahia, publicistica romînă nu s-a făcut vinovată de mitocănia unei absenţe totale de la o astfel de sărbătoare a culturii progresiste. Literatura progresistă din celelalte ţări şi-a făcut şi ea apariţia în coloanele paginii a II-a a „Faclei“, prin articole despre Th. Dreiser, Johannes Becher şi, în sfîrşit, prin traducerea fragmentară a poemului „Frontul Roşu“ de Louis Aragon. Poemul constituia o denunţare clară a manevrelor războinice şi fasciste ale burgheziei şi, în versuri lungi şi arzătoare ca nişte rafale de mitralieră, desemna vindictei aprige a maselor trădările social-democraţiei, cerîndu-le să realizeze frontul comun al tuturor oamenilor cinstiţi şi, în acelaş timp, frontul comun al tuturor popoarelor înrobite capitalului în jurul ţării de libertate şi dreptate socială, în jurul Uniunii Sovietice. Această din urmă invitaţie era implicată în ultimul vers al poemului care se încheia cu scandarea iniţialelor: „U.R.S.S.!\", „U.R.S.S.!\". Publicînd poemul lui Aragon, Sahia arăta care este drumul intelectualilor şi, înainte chiar de aceasta, care le este datoria: a participa la bătălia socială, a lua atitudine făţişă în acest conflict — căci în România cei mai mulţi intelectuali se aflau încă în acel moment pe poziţia indiferentismului şi a apolitismului absolut. În acelaş timp, punînd în mişcare ideile curente privitoare la libertatea artistică şi la libertatea scriului, Sahia încerca şi o acţiune de solidarizare a intelectualilor romîni cu poetul francez: Aragon fusese, pentru acest poem, pus sub urmărire penală, ca atentator la siguranţa burgheziei franceze.

Dar culmea acestei înoini a ideilor care circulau pînă atunci în literatura romînă o reprezenta un articolăş semnat de Sahia la 21 Martie 1932 şi intitulat „Lenin şi literatura proletariană“. Sensul articolului este cuprins integral într-un masiv citat din Lenin privitor la literatura pe care o

aștepta muncitorimea, și la aspirația ei de a cunoaște marea literatură a tuturor timpurilor. Comentînd pe scurt acest citat, Sahia subliniază datoria scriitorilor de a nu subprețui gustul și puterea de înțelegere a clasei muncitoare, dorința de a cunoaște adevărata artă sub aspectele ei majore.

Nu ca pe un exemplu pe care l-ar fi oferit contemporanilor săi odată cu exemplul lui Leonov, Ehrenburg, Dreiser, Aragon, ci ca un act de credință față de principiile pentru care milita, Sahia a publicat în „Facla” nuvela sa „Revoltă în Port”, într-o versiune care diferă prea puțin de cea definitivă, din edițiile actuale ale operelor sale. Faptul povestit era „proaspăt”, cum se spunea în limbaj gazetăresc. În mormîntarea unui muncitor, interzisă cu brutalitate de autorități, se terminase cu o ciocnire violentă între muncitori și armată. Sahia aflase întîmplarea la cealaltă gazetă, acolo unde nu se ocupa de „pagina a II-a”, și unde îndîrjirea muncitorilor de a-și apăra măcar libertatea de îngropăciune, comunicată telegrafic prin corespondenții locali luase, după aplicarea măsurătorilor ziaristice în vigoare, forma și proporțiile „faptului divers”. Dar Sahia, care o aflase ca reporter, o reconstitui ca scriitor și, pe drumul dintre două redacții, faptul divers se transformă în fapt tipic, luînd forma patetică a unui episod cu semnificație istorică și cu substanță de viață: Sahia începuse munca pentru oglindirea realității în artă.

Încă ceva mai e de semnalat în legătură cu activitatea lui Sahia la „Facla”. În numărul din 15 februarie 1932, se anunță ca o intenție a întregii redacții publicarea unei colecții „Bluze albastre”. Iată unde apare pentru prima dată numele atît de frumos, care rămîne pe veci legat de numele lui Sahia și de începuturile unei noi literaturi în țara noastră. Fără îndoială că titlul îi aparține lui Sahia, numai lui. Un vis. În dorința lui de acțiune, în setea de a vedea realizîndu-se o literatură nouă prin fuziunea idealurilor poetice cu țelurile luptei proletare, Sahia făcea neîncetate planuri de publicații, care dacă nu încălzeau nopțile lui înghețate, cel puțin le scurtau. Ziare sau reviste literare, el le imagina, le plănuise și le cîntărise în

gînd, căutînd și alegînd formula cea mai potrivită unui scop publicistic cu totul inedit, astfel că în mintea lui se aflau gata constituite colecții întregi, începînd cu materialul literar și ideologic și sfîrșind cu formatul, paginația și litera (Cred că de la Ibrăileanu n-a existat un om mai pasionat pentru această manifestare de cultură care se numește o revistă). Printre atîtea modele și idei pe care le crease și le șlefuiseră îndelung, ca un artizan, exista și un titlu care-i era cu deosebire scump: *Bluze Albastre*. Avea mai multe, toate bune: *Veac Nou* îi aparținea de asemenea. Dar „Bluze Albastre” i se părea cel mai reușit: clar, plastic, cuprinzător! Atît de cuprinzător și atît de sugestiv, încît nu știa cum să-l utilizeze mai bine: pe o revistă, pe o colecție de editură, pe un ziar, pe o bibliotecă? Ar fi putut tot atît de bine să-l țină numai pentru el, să-l fructifice în opera sa literară, ca titlu al unei culegeri de reportaje, al unui volum de nuvele, sau chiar al unui roman. (Să nu rîzi: mulți tineri scriitori se apucau pe atunci să scrie un volum numai pentru că „aveau” un titlu, ceea ce nu era nici pe departe cazul lui Sahia, plin de idei, de talent și elaborînd cu mare ușurință). Dar asta nici nu i-a trecut prin cap, căci tot ceea ce avea mai bun, el se simțea dator și fericit să dea luptei comune, acțiunilor și operelor colective.

Sahia s-a grăbit, cu o bucurie care se simte în fiecare rînd, și care nu se simte de obicei în scrisul lui, să anunțe apariția „colecției Bluze Albastre”, consacrată muncitorilor și editată într-un format „pe măsura buzunarului de la piept” al salopetei proletare. Nici n-a trecut o lună de zile, și „Bluzele Albastre” suferă prima lor transformare, încă înainte de apariție: la 7 martie, sub titlul „Despre Bluzele Albastre”, se anunță apariția unei reviste bilunare. Nu e greu de înțeles ce se va fi întîmplat: în practică, dificultățile unei biblioteci periodice trebuie să se fi dovedit greu de trecut, în timp ce, pe de altă parte, caracterul combativ al publicației periodice se impunea ca mai util. În sfîrșit, peste două săptămîni se anunță din nou apariția „Bluzelor”, *revistă săptămînală*.

Chibzuită pregătire, îndelungată gestație, în timpul căreia Sahia își stăpînea nerăbdările continuîndu-și munca la „faptul divers“, stimulînd în rîndul adolescenților de la „Facla“ pasiunea pentru problemele sociale, intransigența ideologică, atașamentul pentru lupta clasei muncitoare, extinzînd această școală la cît mai mulți tineri, în cadrul unui adevărat cenacлу ambulatoriu, cu sedințe improvizate cînd în biroul lui de la „Dimineața“ (pe care ți l-am descris), cînd în cămăruța din strada Regală (cît mai rar, din cauza pereților de lemn care admiteau în cenacлу și pe locatarii apartamentului cu toți musafirii lor), cînd la cafenea, cînd la unul, cînd la altul, cînd în Cișmigiu sau la Șosea, ori unde, în timp ce venea cea mai frumoasă primăvară pe care am trăit-o vreodată în acest oraș pe atunci atît de urît și de deprimant iarna. Lui Sahia i se părea că primăvara se apropie îmbrăcată în bluză albastră, că parfumurile, culorile și luminile ei constituiau cadrul festiv al unei lumi noi. O, neuitată primăvară a anului 1932, cînd o mîna de adolescenți au înțeles că libertatea e luptă, creația e luptă, demnitatea e luptă, că viața toată e luptă — și au intrat în luptă, călăuziți de un tovarăș abia mai vîrstnic decît ei, care se apăra de admirația lor, de încrederea lor, de dragostea lor, spunîndu-le: *„Inspirația mea nu e a mea, e a Partidului! Secretul lumii noi e al Partidului! Cuvintele mele nu sînt ale mele, ci ale Partidului! Există în țara asta a noastră un partid înțelept și puternic, care luptă pentru a ne scoate pe toți din asfixia vieții burgheze, și pe muncitori, și pe țărani, și pe intelectuali, care vă așteaptă și pe voi, tineri pelerini ai idealului, și nu vă cere decît ca entuziasmul vostru de o clipă să devină convingere de viață, credință nezdruncinată, ca avîntul care v-a cuprins să devină îndrăzneală și voință!“* Da, neuitată primăvară a anului 1932, cînd cîțiva adolescenți au auzit în cea mai bună clipă a vieții lor, prin vorbele unui prieten scump, cuvîntul Partidului!

Te miri de tonul meu care a devenit dintr-o dată liric? Tocmai dorința de a-ți transmite amintirile mele cu cea mai riguroasă exactitate, mă obligă să-l adopt,

mi-l impune, peste voința mea. Căci a fost într-adevăr un moment de lirism maxim în viața lui Sahia, cînd l-am văzut fericit și vesel fără nici o reticență, de o veselie exuberantă potrivită vîrstei lui, de o fericire care-i cuprindea cu voluptate pielea, mușchii, oasele scăpate de gerul întunecat al iernii, cu obrazul roșu, cu nara palpitîndă, care adulmeca primăvara ca pe un prilej de mari realizări, de bătălii hotărîtoare: era ca un marinar care simte că a început să bată vîntul în pînzele navei lui, care ridică ancora cîntînd, și cîntecul acesta e singurul itinerar al celor mai fastuoase mări și oceane.

VII

Și „Bluze albastre“ n-a apărut. Lupta politică impunea cu stringență necesitatea mult mai urgentă a unui ziar precumpănitor politic, într-un moment în care fascismul dădea asaltul puterii. Trebuia un ziar care să răspundă, să demaște, să mobilizeze. Sahia a înțeles prea bine toate aceste argumente și, fără să piardă o fărîmă din entuziasmul de care era stăpînit, începu munca. Dar păstră pentru un moment mai favorabil, un moment în care va putea pune accentul pe activitatea literară, titlul scump inimii lui. Astfel, primăvara veni cu „Veac Nou“.

Pe la mijlocul lui martie, Sahia își adună tinerii colaboratori și le declară:

— Băieți, scoatem o gazetă, o gazetă numai a noastră. Ce ziceți?

— Ce să zicem? — răspunseră băieții. Grozav!

Venea tocmai la timp. Cu toată indiferența directorului, colaborarea la „Facla“ devenea dificilă. Dacă el nu se ocupa, se găseau alții care să-i atragă atenția că una din paginile gazetei lui se înroșește simțitor și... nu-i bine.

— Cum o să-i zicem?

— Vreau să vă întreb și pe voi. Ce-ați zice de „Veac Nou“?

— „Veac Nou“. Nu-i rău!

— E original.

— Spune destul.

— Spune tot.

— Și în manșetă — adăogă Sahia — mai punem trei cuvinte, în scară: „Politic-Muncitoresc-Social“.

— Perfect! Când îi dăm drumul?

În alte împrejurări, prima întrebare a băieților ar fi fost: „De unde bani?“ Dar acum îl cunoșteau prea bine pe Sahia, aveau atîta încredere în el și începuseră să înțeleagă cu totul altfel rostul muncii lor, așa că o asemenea problemă trecea cu totul pe planul al doilea.

Și „Veac Nou“ apărură într-adevăr, la 2 aprilie 1932. Ba mai mult, a avut un local de redacție propriu, a cărui adresă figura pe frontispiciul gazetei, la locul cuvenit. Era pe strada Sărindar, una din cele mai scurte străzi din București, dar care părea să aibă, cînd era vorba de adăpostit redacții de ziare, o elasticitate ciudată, o capacitate misterioasă, nici odată depășită de numărul, uneori de necrezut, al publicațiilor ce se învecinau, se înfruntau și se vrăjmașeau, cot la cot, în bătrînele și prăfuitele ei imobile. Nici o stradă din oraș nu-și afirma cu mai multă siguranță o viață proprie. Mirosurile împreunate ale bucătăriilor restaurantului „Modern“ (monument al Bucureștiului de atunci), ale balurilor și cizmelor Cercului Militar, ale somnului dospit, de voiajori comerciali și ale nopților active ale hotelului „Royal Palace“, ale demagogiei provinciale a unui club politic dizident al partidului liberal — cele patru mari clădiri care o străjuiau în cele două capete și nu aparțineau presei — nu alterau cîtuși de puțin mirosul de cerneală de tipar, hîrtie impregnată cu gaz și plumb topit, care se revărsa în valuri calde din subsolurile tipografiilor, împînzind stăpînitor întreaga stradă și infiltrîndu-se chiar, prin cele două extreme, pe calea Victoriei și pe Brezoianu, pînă la mari distanțe, ca un fluviu al cărui șuvoi puternic împinge apele mării spre larg, îndulcindu-le pînă departe de țărături. În memoria mea, a noastră a tuturor celor de atunci, strada Sărindar așa rămîne. Și dacă printr-o minune, pe caldarîmul Sărindarului ar începe să înflorească trandafirii Șirazului sau ai Vardarului învăluind-o în esențele lor îmbătătoare, noi vom simți mereu, numai apropiindu-ne de ea, mirosul cald al cernelii tipografice și al plumbului topit.

Redacția „Veacului nou“ se afla în imo-

bilul imens, la colțul cu străduța numită pe atunci Oteteleşanu, care ducea din Sărindar la poarta depozitelor Teatrului Național. Avea mai multe intrări, pe ambele străzi, dar cea pe care trebuia să pătrunzi pentru a ajunge la „Veac Nou“ se afla pe Sărindar, chiar în fața „palatului“ hibrid, amorf, asimetric, al celor doi gemeni ai presei de mare tiraj, „Dimineța“ și „Adevărul“. Sahia nu avea decît să treacă drumul pentru a continua, la el acasă, pe un plan superior și larg, activitatea lui de la „cîinii striviți“. Totuși, numai atît nu era suficient, căci odată ajuns la intrarea casei din față, începea urcușul, enorm, nesfîrșit, amețitor, al unei scări care cu cît se ridica mai sus, cu atît părea să scoboare mai adînc în măruntaiele pămîntului, din cauza întunecimii care o cuprindea de la un etaj la altul ziua și noaptea. Ce nu aflai astfel, — în lumina chioară a unui ochi de geam, sau a vreunui bec de cel mai redus voltaj, îmbrăcat în sîrmă, — că se adăpostește între pereții acestui labirint vertical? O școală rapidă de dactilografie, stenografie și limbi străine, căreia toată lumea i-a citit timp de vreo douăzeci de ani reclama prin ziare, dar nimeni, nicio dată, nu i-a cunoscut vreun elev sau nu i-a utilizat vreun absolvent; o întreprindere de „agentură și comision“ se găsea ușă în ușă cu „D-ra Mary Andry“, tristă dar ospitalieră domnișoară, pentru ca un etaj mai sus să dai peste altă firmă de „agentură și comision“, alături de una de „import-export“ și de un „institut“ de cosmetică și înfrumusețare, de redacția unui ziar sportiv, apoi, cățărîndu-te, orbecăind, alunecînd pe substanțe indescifrabile și aspirînd variate mirosuri de reziduri, să afli că ai trecut pe lîngă un locotenent-colonel „din infanterie“, pe lîngă o agenție de pariuri hipice, pe lîngă lăcașul de adunare al uneia din cele o mie cincisute de secte ale „ziditorilor de ziua a șaptea“, iar mai sus, la un cot al scării, o săgeată de catran desenată pe perete, te trimitea poruncitor la „Dinulescu, artist-plastician dentar“, lîngă a cărui ușă locuia o altă domnișoară tristă și ospitalieră, precum și solemnă „Marna — cerneluri și produse chimice“, în timp ce deasupra, în și mai mare întuneric, „Judith — flori

artificiale" făcea concurență naturii în fața literelor de o șchioapă, scrise cu creta pe lemnul ușii, care anunțau pe „Discret — detectivi particulari“, vecini cu prea simplul „Ionescu-umbrelor - corsete“, și iarăși un „organ“ economic și comercial, și altă agen-tură, și altă domnișoară tristă și etc... și un „căpitan de cursă lungă“, și „Revista Spiritului“ (!?) și un „Depozit“ (de ce? al cui? în ce scop?) și un „Urgent — mu-tări - transporturi“, și toți aceștia și toate acestea, în întunericul permanent și în mirosul de mucegai străvechi, păreau numele unor umbre, resturi de șterse in-scripții, o enormă necropolă cu cadavre suprapuse generații după generații, și când picioarele începeau să se împleticească, ochii să se încetoșeze, când simțai că ai ajuns la cele mai de jos straturi de morminte, atunci știai că ai ajuns la etajul VII, în vârful clădirii unde scara înceta direct în fața unei uși, a unei singure uși, pe care era lipit „capul“ primului număr al „Veacului Nou“. Numărasem pe atunci treptele interminabilei ascensiuni, cu o curiozitate copilărească și sportivă. Am uitat cifra, dar ceea ce știu, ceea ce simt mai bine ca atunci, e că pentru a ajunge la „Veac Nou“ trebuia să urci mult.

Redacția se compunea dintr-o singură cameră, care, neașteptată minune, era luminoasă ca o poiană pe vîrf de munte: fiind situată atît de sus, depășea cu mult defileul zidurilor, al calcanelor, hruba curților interioare, și sorbea prin două ferestre nu prea mari, cantități uriașe de lumină, cu o sete pe care o trăgea parcă din tînjirea tuturor etajelor de dedesubt. Lumina creștea și prin albeața virginală, strălucitoare, a pereților, a căror vîrui-re Sahia o urmărise cu îndîrjire, pentru a alunga, strat după strat, jengoasele depo-zite cenușii ale anilor. Lăcașul nu era mai mare decît o cameră de spital, și poseda ca mobilier trei mese înguste de scîndură de brad, puse pe căpriori, dar îmbrăcate frumos în hîrtie albastră, ca niște cărți de școală. La ferestre, de ase-menea, erau perdele albastre, ieftine dar proaspete, totdeauna trase înlături pentru a lăsa lumina să pătrundă și privirea să sboare departe, peste răscoala acoperi-șurilor care se încălzeau în soarele primă-

verii. Pe un perete era lipit un afiș mare, de propagandă antirăzboinică, al cărui autor era, mi se pare, Käthe Kolwitz. În sfîrșit, pe un altul, Sahia scrisese, cu cretă albastră, jumătate în glumă, jumă-tate în serios: „Cine intră aici trebuie să-și facă revoluție în creier“. După cum vezi, în lipsa roșului, interzis, culoarea cea mai răspîndită era albastrul: albastrul „Bluzelor“ pe care îl așteptam, îl doream, îl simțeam venind.

Tare i-a fost dragă lui Sahia această redacție, singura pe care a avut-o, singura în care s-a simțit acasă, el, omul care avea locuință, deseori, dar n-a avut niciodată cămin. Căuta să sosească dimineața cît mai de vreme, și de cele mai multe ori era primul care deschidea ușa redacției, gîfîind la capătul urcușului, îmbujorat, zîmbind. Se așeza la una din cele trei mese, sau se rezema de fereastră, și scoțînd ochelarii începea să-i frece apăsător cu batista: prima mișcare. Multă vreme m-a enervat durata absurdă a acestui gest ritual; pe urmă am înțeles că era pauza lui de reflecție și de plănuire, cînd se aduna în el însuși. Scotea ochelarii ca și cum ar fi închis o ușă în urma lui, și, despărțit de lume, se gîndea liniștit, neturburat, la ceea ce avea de făcut, de scris, de întreprins. Că frecatul îndelungat al ochelarilor, departe de a fi un tic și o stare de absență, ascundea un intens travaliu interior, o dovedea încheș-tarea fălcilor, care în acele clipe se repeta de nenumărate ori. Ți-am spus că asta era la el semnul hotărîrii, al voinții; observînd gestul dulce, liniștit, monoton, cu care mîngîia sticla ochelarilor, îl comparam cu pulsația năvalnică a maxilarelor, și înțelegeam că Sahia se întreba, își răspun-dea, hotăra. Hotărîrea, mai ales, o simțeam imediat, căci o vedeam sancționată de ritmul dur, parcă sonor, al strîngerii fălcilor. Ștersul ochelarilor se termina absolut întotdeauna prin punerea acestei pecetei pe un gînd pe care de multe ori mi-l împărtășea, pe o hotărîre pe care aveam s-o vedem, fără nici o îndoială, transformată în fapt. Restabilind apoi contactul vizual cu cei care-l înconjurau și se obișnuiseră să respecte ceea ce noi numeam „meditația în întuneric“, Sahia li se adresa zîmbind:

— Ei, măi băieți, hai să facem planul numărului. V-ați gândit ce scriți?

Erau acolo colaboratorii lui cei mai fideli, prietenii cei mai credincioși, discipolii cei mai entuziaști, precum și alții mai noi. Nici unul nu ezita:

— Eu aș scrie ceva despre criza capitalismului american.

— Eu aș „face“ un foileton despre căile culturii revoluționare.

— M-am gândit că n-ar strica un articol dens, amplu, despre sociologia curentelor avantgardiste.

— Eu aș vrea să scriu un pamflet despre evoluția partidelor politice burgheze sub presiunea noului ideal revoluționar...

Sahia asculta cu mare atenție, nota câte ceva pe o hîrtie, dar mai ales consulta o altă pe care o scosese din buzunar și pe care se vedeau diferite însemnări numerotate. Apoi răspundea fiecăruia pe rînd:

— E interesantă ideea cu criza capitalismului american, dar cred că ar fi mai bine să scrii un articol despre scumpirea pîinii. Știi că s-a scumpit pîinea cu un leu?

Cei mai mulți nu știau.

— Tu, cred că ar fi mult mai nimerit să scrii un articol despre congresul I.O.V.R. Problema acestor zeci de mii de oameni cărora guvernul nu le plătește pensiile, lăsîndu-i absolut muritori de foame, e mai actuală decît analiza curentelor avantgardiste.

Fără nici o pauză, parcă fără să remarcă dezumflarea succesivă a colaboratorilor, Sahia trecea la al treilea:

— Scrie un pamflet, e o idee bună, dar scrie-l despre declarațiile ministrului Instrucțiunii, că avem prea mulți titrați. Accentuează aberația politicii anticulturale a guvernului, care se plînge de prea mulți învățători în țara cu cel mai mare analfabetism din Europa, de prea mulți medici în țara cu cea mai accentuată mortalitate infantilă, cu cele mai multe cazuri de boli sociale... înțelegi? Cu fapte, fapte precise...

Și mai departe:

— Tu, ocupă-te de asigurările sociale. Arată că această enormă organizație birocratică nu își îndeplinește rolul, că e numai praf aruncat în ochii muncitorimii, și în plus, prin bugetul ei enorm, o ventuză,

o lipitoare nesățioasă care sugă banul muncitoresc. Am să-ți dau eu unele fapte întîmplate zilnic și cîteva cifre...

Urma un moment de tăcere dezamăgită.

Sahia presimțea parcă o replică, aștepta...

Intr-un tîrziu, unul protesta, bozumflat:

— Bine, mă Alecule, dar revoluția...

— Asta-i revoluția!...

Răspunsul, afirmat cu blîndețea și cu liniștea care nu-l părăseau niciodată în relațiile cu prietenii, cu colaboratorii, cu oricine nu era inamic politic, avea totuși o greutate inimaginabilă, lovea parcă direct în moalele capului. Toți simțeau că el poate comporta explicații, — oricîte, — lămuriri, — nenumărate, — dar discuție în nici un caz.

Sahia nu întîrzia de altfel să dea toate acele lămuriri și explicații, care au constituit pentru o bună parte din generația noastră lecția cea mai rodnică, îndreptarul cel mai hotărît, și în care găsesc astăzi cel mai elocvent document pentru înțelegerea întregii lui personalități. Și nu rareori la lecțiile astea au asistat pînă la douăzeci de oameni, înghesuiți la maximum în cămăruța aceea căreia valurile de tutun îi topeau pereții dîndu-i o atmosferă cețoasă de port. Nu era nici pe departe un orator, și nu găsea în potrivirea și rostirea savant cadențată a vobelor nimic din minora voluptate a genului. Cred că dacă ar fi trebuit să profeseze avocatura, cum făceau cei mai mulți din cei care-i erau colegi la Facultatea de Drept, ar fi fost un profesionist mediocru și plictisit, căci n-avea nici cea mai mărunță atracție pentru scolastica juridică seacă, mărginită la cîteva texte de lege. Nu avea de asemenea nici tonul doctoral, destul de curent în acea generație, care se desvoltase în bună parte în atmosfera universitară, sub influența cîtorva profesori iluștri. În sfîrșit, nu era nici un *causeur*, formulă intelectualomondenă a epocii în care intelectualitatea a început să pătrundă, tunzîndu-și pletele și îmbrăcîndu-se decent, în saloanele burgheziei, și a cărei primă caracteristică era lipsa totală de pasiune, alături de estetism și disprețul pentru substanțele tari ale vieții. Nu avea nimic din toate acestea, și totuși, într-o formulă a lui personală (sau care mi se părea mie atunci

cu totul personală), a fost unul din cei mai convingători, mai fermecători vorbitori pe care i-am cunoscut. Calmul cu care rostea cuvintele, tonul scăzut, aproape monoton, fără intonații solemne, fără izbucniri de harțag, formularea limpede, simplă, aproape elementară, nu excludeau cătuși de puțin pasiunea cea mai arzătoare, și, de multe ori, lirismul cel mai pur. Dar în timp ce calmul acesta avea de efect să demonstreze, parcă pe deasupra vorbelor, adevărul celor pe care le spunea, și să transmită convingerea că îndoială nu poate exista, că aceasta este soluția problemelor dezbătute, aceasta și nu alta, — pasiunea credinței sale o lua înaintea cuvintelor, și ridica, invincibilă, sufletul ascultătorilor la temperatura propriului său suflet. Capacitatea, atât de rară, de a stârni, prin sinceritate, cele mai bune forțe sufletești ale ascultătorilor, Sahia o avea, în vorbă ca și în scris. Iar noi, cei ce-l ascultam, simțind că, deși încărcate de elementele celor mai reci constatări teoretice, cuvintele lui pornesc direct din inimă, le primeam la rîndul nostru, direct în inimă.

— Mă băieți, poate că am greșit eu, că nu v-am mai atras odată atenția asupra rosturilor cu totul noi ale gazetei pe care o scoatem noi acum. Iată ce m-am gândit să scriem, în câteva rînduri, în articolul nostru program.

Și scoțînd o altă hîrtie din buzunar citea cu acelaș glas, dar ceva mai rar:

„Înțelegem să ne adresăm, în gazeta noastră, largilor mase populare și nu minorității omnipotente. Vom încerca, în scrisul nostru, să apărăm interesele acestor majorități sociale, să le exprimăm năzuințele, să le fim cinstiți și fără părtinire adevărat purtător de cuvînt...”

— Și cred că trebuie să mai adăogăm următoarele. Continua să citească, încă și mai rar, și chiar cu un ușor, imperceptibil tremur în glas:

„Nu ne vom da înapoi întru îndeplinirea hotărîrii noastre, nici de la munca fără preget, nici de la sacrificiu...”

Ținînd încă ochii ațintiți pe hîrtie, ca și cînd ar mai fi citit acolo descrierea tuturor consecințelor unui asemenea angajament, Sahia strîngea puternic din

fălci. Țîșnirea vie a maxilarelor, părea o lampă aprinsă pe neașteptate, pentru a arăta tensiunea enormă atinsă de curentul vieții interioare.

Apoi, întorcîndu-se spre colaboratorii lui, întreba:

— Sînteți de acord?

Răspunsul era de data aceasta grav, emoționat, aproape șoptit. Cum n-am fi fost de acord?

— Atunci, a continuat el, înțelegeți că de la programul acesta nu ne putem abate. Numai programul acesta justifică apariția noastră...

S-a întrerupt o clipă, a făcut un gest care sugera deopotrivă durere, bucurie, mîndrie, un gest neînsemnat, indescriptibil și enorm, pe care l-am înțeles toți cu o înfiorare:

— ... sacrificiile care se fac pentru ca gazeta să apară...

Apoi cu tonul obișnuit, convingător:

— ... și de altfel, numai el garantează succesul nostru, care va fi mare, vă asigur!

— Gîndiți-vă atunci, care sînt interesele maselor populare, ale largilor mase populare, cum spuserăm mai adineori. Teoriile noastre savante, articolele noastre literare, pamfletele noastre violente sau ironice, nu fac doi bani dacă nu le transformăm în instrumente bune de luptă. Și lupta noastră nu poate fi decît un capitol din lupta generală, care a început fără noi și care va continua cu sau fără noi. Trebuie s-o cunoaștem, să ne încadrăm, să fim utili. Deci, trebuie să cunoaștem viața de fiecare clipă a maselor, viața aceasta care e lupta însăși. „Veac Nou” e pentru noi un prilej extraordinar de a cunoaște viața. Am fi niște nebuni, și poate și mai rău: niște escroci, dacă am vedea în el un prilej de a ne depărta de viață, așa cum fac toate celelalte reviste și gazete pe care le scot de dimineață și pînă seara băieții din generația noastră.

S-a oprit un moment, stingherit parcă de un atît de lung discurs, și a privit aproape speriat fețele celor care-l ascultau, vrînd să citească, plin de aviditate, în ochii lor o înțelegere care l-ar fi scutit să mai ia, fără voia lui, această atitudine de învățător, să iasă din rînduri,

unde modestia și timiditatea lui îl îndemneau să rămână egal și amestecat cu toți.

Pauza se prelungi. Trăgîndu-și răsuflarea lung, pentru a anunța apăsător, solemn și îndîrjit în același timp, adăogă:

— Lupta poporului, a clasei muncitoare, iată calea culturii revoluționare! Nu există idei, dacă ele nu au de scop orientarea practică, justă, în realitatea înconjurătoare, a cărei configurație e în neîncetată transformare. Ce fel de idei sînt, dacă ele nu ne ajută acum, imediat, la rezolvarea unei probleme care frămîntă mari mase de oameni? Să nu vă închipuiți că dacă aveți convingeri marxiste, nu puteți fi intelectualiști tot atît de orbi, de surzi, de muți chiar, ca și toți intelectualiștii care profesează fel de fel de parascovenii, pe care voi aveți pretenția să le combatceți. Ruperea de viață se numește oricînd teamă de realitate, fugă de răspundere, lașitate în fața misiunii de om și de intelectual.

Tăcu brusc, apoi se repezi spre masa lui și, scormonind cu mîna printre hîrtii, cărți, clișee și reviste, luă creta albastră și se îndreptă cu ea spre perete. Noi, răscoliți pînă în adîncul sufletului, îl priveam aproape cu teamă, ca și cînd ne-am fi așteptat să citim acolo, scrisă cu mîna lui, o sentință aspră care ne-ar fi despărțit de el, de „Veac Nou“, de toată această lume de idei și de luptă spre care ne simțeam atrași, împinși irezistibil de exemplul și cuvîntul lui. Darel, scriind încet pe suprafața aspră a zidului, începuse să rîdă, să rîdă cald, înneecat, cum îi era obiceiul, ca de o glumă căreia noi nu trebuia să-i atribuim nici o răutate, nici un subînțeles personal, nici o amenințare, o glumă prietenească, plină de dragoste. Rîsul lui risipi teama de o clipă care ne cuprinsese, dar cuvintele scrise de el acolo, cu slova mare, apăsătoare: „*Intelectualismul e socialismul fricoșilor!*“, mulți le-au înregistrat cu o emoție de neuitat, ca pe o lege de existență.

VIII

„Veac Nou“ se naștea astfel din viață, și viața inunda din toate părțile „Veac Nou“. Coloanele ziarului păreau niște

canale prin care realitatea curgea gîlgîind, al căror rost era unificarea într-o singură imagine organizată, limpede, substanțială, a vieții sociale romînești. Rămîi uimit azi, cînd răsfoiești colecția ale cărei file au îngălbenit de mult, de căldura umană care se degaja din acele linii, de precizia cu care faptele sînt orientate spre un înțeles unic, de adevărul care se înfățișează pregnant, surprinzător, decisiv. Că în numai patru pagini „Veac Nou“ putea să ofere o hartă completă a evoluției forțelor sociale și politice, a situației economice a maselor, a luptei dusă de aceste mase sub conducerea Partidului, aceasta se datorește siguranței ideologice a lui Sahia, faptului că Sahia era ajutat, călăuzit fără încetare de Partid. Aici amintește-ți de hîrtiuțele cu notații pe care le tot scotea de prin buzunare, cînd, în redacție, proceda la întocmirea planului și sumarului fiecărui număr.

Sfatul Partidului era, de altfel, exprimat într-un singur cuvînt, același pe care Sahia nu pregeta să-l dea colaboratorilor săi: viața. Pentru colaboratorii lui și pentru el însuși, Sahia lăsa de altfel viața să se rostească direct: nu numai prin conținutul faptelor, dar și prin graiul oamenilor. Din prima clipă, ușa redacției a fost deschisă pentru a primi pe mesagerii anonimi ai inspirației și ai vieții. Zeci, sute de oameni au luat în piept după o zi de muncă istovitoare nenumăratele trepte ale hardughiei sărindărene pentru a ajunge în redacția „Veacului Nou“, în care vîntul de seară al orașului strecura, odată cu umbra, un vag, destrămat, muribund parfum de liliac.

O mult mai puternică mireasmă aduceau acolo vizitatorii nocturni ai redacției, îmbrăcați încă în haine de lucru, încruntați după nenumăratele sîcîieli din care era alcătuită fiecare zi de conviețuire cu patronii, cu directorii, cu contramaistrii, apăsati de greutatea care se adăogau fără încetare vieții muncitorești, de loviturile primite, de cele pe care le așteptau: mireazma vieții și a luptei.

Am remarcat atunci un fapt care mi-a dat de gîndit: deși în redacție se găseau mai totdeauna la ora aceea cel

puțin cinci inși, muncitorii se îndreptau cu o mare siguranță de cunoștințe vechi spre Sahia, ceea ce dădea un înțeles aproape glumeț întrebării care răsuna, fără ca nimeni să-și dea seama o bună clipită după ce îi strânseseră mîna:

— Cine este domnul Sahia?

Mulți îl cunoșteau, desigur, de la „Adevărul“, din peregrinările lui prin fabrici, din alte zone de activitate în care pătrundea singur, dar cei mai mulți îl vedeau pentru prima oară, și totuși mergeau drept spre el, și cred că ar fi fost cu totul mirați, neîncredători, dacă la întrebarea lor formală:

— Dumneavoastră sînteți domnul Sahia?

— el ar fi răspuns: — Nu, dumnealui e, sau: dumnealui de colo.

Vedeam în asta dovada că Sahia devenise, prin activitatea lui, foarte cunoscut în cercurile muncitorești, că muncitorii vorbeau despre el, îl comentau, îl descriau. Cînd soseau acolo, ei erau siguri de înfățișarea lui Sahia, pe baza unui portret vorbit cu elemente foarte sigure, și desigur foarte complete.

Veneau și studenți, veneau și funcționari, au venit chiar — ferindu-se grozav, privind cu teamă în toate părțile — și cîțiva militari, și fiecare, individual, în grup, deschideau o fereastră asupra unei lumi întinse, complicate, adînci, în neîncetată frămîntare, în care unele semne sigure începeau să dovedească un singur elan.

Și toți povesteau. Mă miram uneori, cum zidurile nu sar în aer sub presiunea acelei spovedanii din care își arăta figura cumplită exploatarea și suferința multiformă, aceeași pe tot întinsul țării. Și nu mă mir că azi încă, „Veac Nou“ pare o scoică în care mai vîiește glasul acelei lumi. Glasurile vizitatorilor se însoțeau, căci deseori vorbeau mai mulți în același timp, grupați în colțurile camerii, în jurul unei mese, și corul acesta vorbit era înfricoșător. Mizerie, înșelăciune, moarte... boală, șomaj, luptă... abuzuri, silnicie, luptă...

Ascultam cu toții, muți. Creioanele alunecau vertiginos pe albele pîrtii de hîrtie, ridicîndu-se în aer ca niște păsări, numai pentru a descrie cînd și cînd

dezordonate looping-uri de stupoare. Nu pot să-ți spun că și Sahia asculta. E prea puțin. El, care cînd făcea o anchetă, cînd pregătea un articol, sau chiar cînd circula fără scop precis cu ochiul ațintit asupra lumii nota mereu, nota nesățios culegînd ca o albină, rămînea în serile acelea, de foarte multe ori, nemișcat. Nici condei, nici hîrtie — și brațele, de multe ori încrucișate într-un gest care-i era familiar. Asculta? Nu: sorbea, absorbea, recepta. Incremenirea lui nu era decît rezultatul unui imens efort, poate inconștient, de a se lăsa pătruns de cuvintele acelea, cu tot ceea ce ele cuprindeau ca realitate vie, ca viață: locuri, fapte, oameni. Fiecare cuvînt pătrundea adînc și începea să participe instantaneu la chimia lui interioară. Ceilalți, oricît de impresionați, de sensibili, ascultau știri, înregistrau informații. El, printr-o alcătuire sufletească deosebit de favorabilă, imagina în mod spontan viața însăși și se lăsa pătruns de ea.

Nu mă îndoiesc că atunci, în serile de la „Veac Nou“ s-au născut în mintea lui Sahia și Filip, și Bozan, și Rogoz, Leib Goldenberg și Haralambie Oanță, căci cel puțin o parte din ei și-au dovedit existența literară fără întîrziere, apărînd în „Bluze Albastre“, după numai două luni.

Tîrziu, oamenii plecau, lăsînd o hîrtiuță, un protest, un memoriu, sau nelăsînd nimic în afară de tot ce lăsaseră, și mulțumind înviorați pentru ascultarea prietenească și atentă. Aceasta îi dădea lui Sahia, după ce privea lung în urma lor, descifrînd încă și din sgomotul pașilor care se înneca încet, încet pe scări, nu știu ce cuvînt nespus, prilejul unei observații pline de tâlc:

— Ce ciudate sînt raporturile noastre cu acești oameni! Ei vin aici, osteniți, nemîncăți, hîrtiuți, ne aduc toată bogăția asta de fapte și idei din care noi scoatem *cel puțin* gazeta, și tot ei ne mulțumesc nouă. Ce lecție pentru intelectualitate!

Iar altădată, după o tăcere încremenită de două-trei ore, își îndemna colaboratorii, cuprins de o sete de mișcare, de acțiune, care nu mai putea aștepta parcă nici măcar pînă a doua zi:

— Hai, măi băieți, dacă nu le-am mulțumit, cel puțin să le fim recunoscători!

Și zîmbind grav, căci îndemnul lui nu aveau nici odată tonul autoritar al unui „șef“, se punea pe scris. L-am găsit într-o dimineață, tocmai spre amiază, după ce-l părăsisem pe la unu din noapte, aplecat încă asupra măsuței înguste, așa cum îl părăsisem. În jurul lui își încovoiau ușor colțurile, risipite, foi albe de hîrtie de ziar, acoperite de scrisul mărunț, cu linia subțire, cu desenul foarte fin, scris ce-l caracteriza atît de bine, ca niște mici valuri de spumă pe întinsul colilor albastre în care era îmbrăcată masa. Seria încă. Fața nu i se vedea de loc, căci datorită miopiei, apleca ochii foarte aproape de hîrtie. Din această cauză, umerii se ridicau mult în sus, îngropînd și mai mult capul într-o atitudine stranie, împietrită. Singurul lucru viu, mișcător, era mîna, mîna dreaptă care ținea condeiul. Am privit deci mîna fără să vreau, căutînd în ea viața prietenului meu, a cărui nemișcare fără chip îmi dăduse, nu știu de ce, un fel de șoc de spaimă. Mîna mi l-a dat pe al doilea, de altă natură. Era crispată pe creion, cu toată puterea degetelor, care tremurau parcă în încordarea maximă a articulațiilor. Era în ea o hotărîre, o forță nebănuită și poate chiar o spaimă involuntară.

O mîna în atac direct, care lovește, strivește, strînge arma cu furie. Creionul ușurel, părea de dimensiuni enorme, de o greutate nebănuită: o lance, o pușcă apucată de țevă pentru a lovi la cap. Fără a mă fi gîndit vreodată în mod special la acest fapt, mi se părea că instrumentul de scris se ține în mîna abia atins, că degetele nu-l apucă ci mai mult îi țin echilibrul în mersul pe hîrtie, mîngîindu-l, cum se cuprind toate bunurile delicate: gîtul viorii, tulpina florilor, mîna iubitei. Mîna lui Sahia îmi dovedea contrariul, într-un chip sguduitor: condeiul ca armă, mînuit cu toată puterea miniei, în lupta literară. Cînd a ridicat ochii spre mine și m-a privit cu mirare, ca pe o limbă de ceasornic care-l readucea în timp, zîmbetul lui bun și cald a șters cu greu impresia războinicului dezlănțuit pe care mi-l dezvăluisese mîna lui la lucru.

Aproape înfricoșat, l-am întrebat încetișor:

— Ce-ai scris, Aleculo, toată noaptea?

Îmi scutura mîna prietenește, surîdea vesel și plin de dragoste, dar răspunsul era evaziv:

— Am scris și eu... ceva...

Am insistat, cuprins de o curiozitate nestăpînită, provocată desigur de bănuiala acelei lupte îngrozitoare cuprinsă în paginile risipite în fața mea, și din care nu întrezărisem, o secundă, decît mîna lui înarmată cu creionul, dînd lovituri hotărîtoare:

— E ceva în legătură cu ce ne-au spus aseară muncitorii ăia de la „Vulcan“?

Și-a scos ochelarii și, cu privirea aproape oarbă ațintită asupra hîrtiei, a rostit după o lungă pauză, ca un răspuns bine cîntărit:

— Știu și eu?... Ceva în legătură cu viața...

Apoi a început să strîngă foile, repede. Zadarnic am tras cu coada ochiului: nici un titlu.

În aceste condiții, și date fiind și cauzele care hotărîseră renunțarea momentană la „Bluze Albastre“, vei înțelege ușor de ce producția literară propriu zisă ocupă un loc atît de mic în „Veac Nou“. (Două mari poeme de Johannes Becher, aspre, întunecate, despre șomaj). Frămîntările din viața socială, explicația lor politică, demascarea fascismului, constituiau prin ele înșile teme și fapte cu înfățișări nenumărate și cu o valoare mobilizatoare excepțională. În nr. 1, articole despre: scăderea neîncetată și insuportabilă a salariilor, noua lege a chirilor, despre frontul unic al tuturor partidelor burgeze pentru a rezolva criza pe spinarea maselor muncitoare, despre mișcările studențești, demascînd propaganda huliganică în rîndurile tineretului și despre rolul infam jucat de social-democrația romînă pentru a paraliza orice velleitate de apărare și acțiune populară. Apoi fapte, fapte, fapte: greva de la Atelierele Municipale din București, conflictele muncitorești de la fabrica Albert Geisler (una din cele mai mari industrii ale pîinii de pe vremea aceea), șomajul în sectorul IV Verde (cu dezvăluirea unor realități

cumplite: șomerii primeau 400 grame de pâine de trei ori pe săptămână, iar din luna ianuarie — eram în aprilie — nu mai primiseră absolut nimic), execuțiile fiscale sălbatice dezlănțuite fără frâu în lumea țărănească.

Pagina a troia a ziarului s-a numit de la primul la ultimul număr: „Fabrici — Uzine — Ogoare“, titlatură necunoscută pînă atunci în presa română, și în ea se înghe-suiau, prin mijlocul celor mai ingenioase soluții de paginație și a caracterului de tipar cel mai mic posibil, corespondențele, comunicările, informațiile culese din toate unghiurile țării, revărsîndu-se și în pagina a doua și a patra, cu forța realității care se cerea cunoscută.

Sahia a scris, în nr. 1, în afară de acel mic cuvînt programatic pe care ni l-a citit în prima seară de redacție, articolul de fond intitulat „Salariile“, dezvăluind în chip teoretic și pamfletar adevăratele cauze ale curbelor de sacrificiu impuse maselor producătoare de bancherul străin și de capitalistul autohton, cei doi patroni ai statului burghez.

În nr. 2, Sahia ataca, tot în articolul de fond, și în miezul ei, problema șomajului. După ce arăta cauzele adevărate ale șomajului, perspectivele păturilor muncitoare în condițiile crizei, încheia astfel: *„Muncitorimea proletară deși căzută în șomaj, trebuie să-și dea seama, odată pentru totdeauna, că salvarea nu stă decît în spiritul ei de organizare și acțiune demnă“*. Acest pasaj poate servi ca deviză întregului ziar: e leit-motivul lui, refrenul lui, legea lui. Sub titlul „Împrumuturile Romîniei și plata lor“, un articol demască din nou rolul nefast al capitalului internațional care, în plinul crizei, găsea prilejul unor exploatări viitoare aruncînd încă un os burgheziei romîne și introducîndu-și direct vătăfii în economia națională. Un articol despre I.O.V.R. (invalidii, văduvele și orfanii primului război mondial), care fuseseră călcați în picioare în cursul unei tragice manifestații pentru revendicarea pensiilor legale. O analiză exactă a situației țărănimii în urma aplicării conversiunii, din care rezultă că țărani muncitori au fost obligați să scoată din focul crizei castanele fierbinți ale moșierilor și

chiaburilor. Și apoi faptele, faptele din care am să-ți menționez pentru numărul acesta numai relatarea unui proces înscenat unor muncitori comuniști, soldat cu 179 de ani de temniță distribuiți la 32 de inculpați! Dar în acest întuneric, ai să auzi răsunînd din nou sunetul de flaut al „Bluzelor Albastre“. Se anunță apariția lor, ca revistă de literatură, pentru data de 23 Aprilie, și chiar cu sumarul primului număr. Nici de data asta n-au apărut...

Hai să privim puțin și numărul 3. Vei vedea și tu, care nu cunoști totuși, direct, moravurile statului burghez de atunci, dacă în momentul în care burghezia îmbrăca, în obscure vestiare, uniforma neagră a fascismului, se mai putea tolera o asemenea gazetă. Articolul de fond este evident tot al lui Sahia, și se intitulează: „Inundațiile“. Era molima cea mai gravă care lovea cu regularitate, aproape în fiecare primăvară, diferite regiuni ale țării. Sute, mii de oameni rămîneau pe drumuri, goi pușcă, săraci lipiți pămîntului, muritori de foame din cauza incuriei partidelor politice, care nu făceau cele cîteva nu prea complicate lucrări publice care ar fi prevenit repetarea fatală a catastrofei. Această năvală cumplită a apelor în viața sărăcimii, arăta nivelul ridicat al corupției și descompunerii administrației burgheze, care scotea șapte piei de pe contribuabilul sărac pentru a învesti bani în cheltuieli somptuare, de poliție și de armament. Sahia arăta în articolul lui, ce bine se oglindește în apa turbure a rîurilor umflate chipul cinic al burgheziei și chema pe oamenii sărmani, pe oamenii nenorociți, să se recunoască între ei și să-și caute o nouă cale de ajutorare. Mai departe: articol despre scumpirea pîinii, articol intitulat: „Acordul Iorga-Cuza-Hitler“, arătînd că burghezia romînă făcuse actul său de supunere în fața fascismului german încă înainte de venirea acestuia la putere; articol intitulat: „Pilsudski în Romînia“, denunțînd adevărata cauză a prezenței în țară a dictatorului militar-fascist al Poloniei, — pregătirea războiului antisovietic și asigurarea bazelor de atac în țările de la frontiera Uniunii Sovietice; articol intitulat „Social-democrația“, cu atacarea bonzilor demagogiei

muncitorești, agenți harnici ai execuției burgheze. Iar ca fapte, reportaj, corespondențe, un mănunchi de un patetic nemaiîntlnit: un vast reportaj asupra situației muncitorimii ceferiste, cuprinzând în esență următoarele caractere: salarii scăzute în cursul anilor de criză cu 65—75%, potop de amenzi și concedieri fără drept de apel, și, în sfârșit, concedii *fortate*, neplătite; un alt reportaj înfățișând viața de mizerie absolut sub-umană a muncitorimii de la fabrica de mătăsuri „Galia“, una din cele mai prospere, din punct de vedere capitalist, industriei din acea vreme; o corespondență privitoare la o grevă ce avea loc atunci la „Reșița“, citadela capitalismului industrial român; în sfârșit un protest limpede, vehement și documentat împotriva arestării cadrelor de conducere ale tineretului de la Sindicatele Profesionale.

Era prea mult!

Într-o noapte, în clipa în care patru inși întorceam colțul străzii Sărindar cu strada Oteteleșanu pentru a lua drumul locuinței lui Sahia, pe care-l conduceam regulat pînă acasă pentru schimbul ultimelor impresii —, ne-am trezit parcă învăluți în suflul unei explozii. Zvîrliți încolo și încoaice, încovoiați, loviți cu capul de perete. Un fel de mîrșit uman, unit cu precizia și duritatea loviturilor, ne-a făcut să înțelegem repede despre ce e vorba: inevitabilul atac al huliganilor fasciști. Strada era pustie, cu ceva artificial în semiobscuritatea ei, ca un decor special amenajat pentru o piesă cu gangsteri. Cred că erau cel puțin o duzină. Niște umbre imense, din care nu se distingeau decît enorme clăi de păr: animale, fiare. Era de mirare aproape că le auzai articulînd gîfuit: „Bolșevici! Sahia, Sahia!... Jidani... Comuniști... Țsta e Sahia... Jidanu' ăsta cu ochelari...“ Deși viața gîndurilor dispăruse odată cu simetria lumii înconjurătoare (felinarele mi se păreau pe acoperișuri, caldarîmul îmi simțeam în cap, ferestrele caselor sclipeau sub picioare), m-a străfulgerat totuși un gînd: „Au să-l omoare!“ Atunci, cu o precizie nemai-pomenită, așa cum se aud căzînd cioburi de geam în tăcerea cosmică dintre două rafale de uragan, am auzit spărgîndu-se

pe asfalt, cu un sunet aproape cristalin, ochelarii lui Sahia. Mi-am zis: „Acum e orb, e pierdut“. Ce încăpătoare sînt clipele în timpul unei lupte, și ce imense distanțele dintre ele cînd timpul stă pe loc, cînd durerea unei lovituri devine singura dimensiune a lumii! Vedeam, auzeam, simțeam cu o acuitate care atingea perfecțiunea, o mulțime de episoade ale acestei bătălii întunecate, în care sînt sigur că un spectator calm de la o fereastră n-ar fi distins decît un ansamblu haotic de membre agitate și de sunete confuze. Vedeam chiar mai mult, lucruri care se petreceau în afară de teatrul imediat al luptei: astfel am observat cum la mai puțin de douăzeci de metri de noi, doi gardiști de noapte urcau agale strada Matei Millo spre Teatrul Național, privind indiferenți spre această binecunoscută lor dramă politică; am auzit, notă cu notă, ridicîndu-se lin din subsolul clădirii în care era instalat pe atunci un bar foarte căutat după miezul nopții de lumea „șic“, finalul unei melodii de dans grozav de gustată, numită „Ein spanischer Tango“, și chiar aplauzele dansatorilor opriți pe discul parchetat, cerînd repetarea. La vreo doi, trei pași mai departe, l-am zărit stupefiat pe Sahia, proptit în zid, înconjurat de vreo trei-patru gălgani care se căzneau să-l doboare. *Se bătea*. Se bătea nebunește, cu o energie inumană. Își pierduse nu numai ochelarii, dar și pălăria. Chipul alb, peste care se înălța șuvoiul părului, era înspăimîntător. Buzele care la el existau numai prin surîs, dispăruseră, se topiseră, gura devenind doar o cută prin care se simțea evadînd respirația șuierătoare. Această față fără nici o linie, pe care nici ochii lui opaci nu făceau un contrast de culoare, era masca însăși a urii și a îndîrjirii. Am înțeles că nu-și vedea adversarii. De aceea violența cu care-și rotea sau repezea pumnii avea ceva măreț, căci părea pornită împotriva nu a doi, trei bătăuși, ci a unei lumi. Din întunericul în care-l cufundase pierderea ochelarilor, Sahia își identifica dușmanii cu mult mai bine, și se arăta în fața lor hotărît să nu fie înfrînt, hotărît să lupte pînă la capăt. Ce putea fi, atunci, acel *capăt*, cum și-ar fi dat seama? Dăr simțea desigur

că lupta în sine era o dezlegare a unei clipe atroce, pe care el o înfrunta cu toată lumea de idei, de credințe, de imagini purtată în adîncul conștiinței, mereu prezentă în el, în permanență trează și mobilizată. De aceea, puterea dezlănțuită a acelui corp plătînd era cutremurătoare, și sînt sigur că i-a uluit și pe derbedeii care credeau că au să-l doboare dintr-o lovitură. Mi-a trecut prin minte mîna lui de luptător încheștată pe creion, și am simțit încă odată ce neînteruptă comunicație, cîtă perfectă unitate era între lumea interioară a acestui om și lumea exterioară, că visul și lupta erau termeni comuni amîndurora.

Nu știu, orbit de propria mea durere, dacă pînă la urmă a căzut sau nu. La un moment dat s-a produs o derută în rîndul agresorilor. Desigur că indiferent de reacțiunile individuale ale combatanților, orice luptă are un vuiet al ei. El a atras de sigur în stradă pe cîțiva din muncitorii echipei de noapte din tipografia „Dimineții”. Cînd s-au arătat în capul străzii, huliganii noștri au trecut, printr-un reflex extraordinar, direct de la atac la fugă. Am zărit dintr-odată grupul întreg tropăind în susul străzii, și am mai auzit un glas oribil care a strigat sperit: „Hai, bă Eftimie, dă-i drumu, că-i groasă!” Cum muncitorii le luaseră urma, au coborît atunci din spre Calea Victoriei, în pas alergător, vreo cinci-șase polițiști, care le-au protejat retragerea punîndu-se în calea urmăritorilor, după toate regulile păstrării ordinei burghoze.

Ne-am adunat și noi de pe jos cum am putut, privindu-ne năucii, temîndu-ne parcă de fiecare mișcare pe care trebuia s-o facem, așteptîndu-ne să ne prăbușim din nou într-un morman de oase sdrobite și mușchi terciuiți. Eram livizi, și cînd respiram, simțeam cămășile lipindu-se de răni jilave și fierbînți.

Sahia, cel mai rău lovit, căci el fusese în mod special vizat, a început de îndată să ne pipăe, pe noi întîi, pentru a-și da seama de importanța daunelor. Zîmbetul reapăruse imediat, duios, de frate mai mare care-și protejează țîncii loviți în accidente la care el parcă nici n-ar fi participat. Ne-a îndemnat să mergem la

el acasă, să ne odihnim, să ne venim în fire, să bem cîte un ceai. Voia să ne îngrijească, să ne mîngîie, să ne alinte. Și în timp ce noi toți căutam să-l susținem pe el, cel mai rănit și pe deasupra lipsit, din cauza pierderii ochelarilor, de siguranța pasului, el vroia să ne ajute, să ne sprijine pe toți. Am rămas la el pînă în zori, și deși avea printre altele o rană destul de rea la ceafă—o lovitură de box—care-l făcea să clipească oridecîteori întorcea capul, nu s-a ocupat decît de noi, ca un medic, ca un prieten, ca un tovarăș. În timp ce fierbea apă pentru ca să ne oblojim puțin rănila, ne-a explicat glumind că el e obișnuit cu bătăile din cea mai fragedă copilărie. Apoi s-a extaziat de comportarea noastră, a fiecăruia, în timpul atacului. Rîdea, glumea, mințea, observîndu-ne cu ochiul plin de grijă, încercînd orice ca să stîrnească și pe buzele noastre un zîmbet. A făcut chiar mai mult: a cîntat!

Spre dimineață, cînd moralul tuturor părea să se ridice sensibil deasupra întîmplării, cînd s-a convins că într-adevăr o considerăm ca pe un incident fără nici o importanță și fără nici o consecință, s-a rezemat de peretele de scîndură al camerei și ne-a cîntat cu vocea lui micuță, falsă, atonă, un vechi cîntec muncitoresc, care începea liniștit, astfel:

Lăsați întristarea și grija de o parte...

pentru a se termina afirmativ, profetic, așa:

*Veni-vor și zorii zilei de lumină
Cînd jugul cel negru îl vom sfărîma.*

Ultimele două versuri formau un refren, cu melodia amplă, cu fiecare silabă bine marcată, pe care Sahia îl repeta aproape șoptit. Ai auzit vreodată acest cîntec? Eu nu l-am auzit decît atunci, o singură dată, din gura lui, și nu l-am mai uitat, n-am mai putut uita virilul îndemn la sacrificiu din prima strofă, și nici afirmarea plină de greutate a victoriei în cea din urmă. Și nici un altul nu mise părea mai frumos.

Zorile veneau într-adevăr, dar nu chiar ale „zilei de lumină”, ci ale unei noi zile de suferință și de luptă. Noi ne despărțeam

în sfârșit de Sahia, la ușa apartamentului adormit, mulțumindu-i și spunându-i la revedere. Atunci unul l-a întrebat, jumătate în glumă, jumătate în serios, arătând circular spre fețele noastre pline de vînață, de cucuie și de urme de sînge:

— Ce zici, mă Alecule, și asta tot „viață“ e?

Il văd și azi, în pragul acelei uși umbrite, cu gîtul gol, cu cămașa ruptă, slab, palid, arzător însă de pasiune nestinsă. Și-l aud încă răspunzînd, rar, grav, din adîncul luminilor lui suflatești:

— Tot viață e... dar care trebuie să moară!

Întîmplarea aceasta petrecută în noaptea de 18 aprilie—ce primăvară era! umblam cu toții de mult în haină și cu capul gol—nu putea totuși rămîne fără urmări, în privința ziarului însuși. Huliganii nu prea se mișcau de capul lor, și orice acțiune a „tineretului naționalist“ era, mai subtil sau mai brutal sugerată de Siguranța Generală și de ministerul de Interne. Aceste atacuri erau ca buzduganul zmeului din poveste, care precede și anunță apariția căpcăunului. O acțiune cu caracter oficial, dacă nu legal, era de prevăzut. Era de prevăzut, de asemeni, și de temut, ca odată cu ziarul să nu dispară vreun an, doi, și Sahia. Succesul „Veacului Nou“, activitatea neîntreruptă în cercurile muncitorești, talentul, notorietatea și autoritatea morală pe care numele lui le reprezenta în toate acțiunile democratice, îl puseseră în primul plan al atenției guvernamentale, îl desemnau cu siguranță unei vindicte polițiste.

Se găsi pentru Sahia un nou adăpost, necunoscut, și aceasta fu ocazia despărțirii lui definitive de cămăruța din str. Regală. Trebuia să dispară pentru cîțva timp de la adresele știute, de oriunde putea fi găsit cu ușurință și luat „ca din oală“.

Il părăsisem pe Sahia în zori. După amiază, cînd pătrundeam din nou în redacția ziarului, nu l-am mai găsit la locul lui obișnuit. Un nor de apărare îl învăluisese. Avusese totuși răgazul să mai urce odată treptele memorabile, să dea ultimele dispoziții pentru desăvîrșirea apariției numărului 3, să-și strîngă arhiva personală și să adreseze un salut și un îndemn cola-

boratorilor pentru această neașteptată perioadă de separație. După obiceiul lui, îl scrisese cu cretă albastră pe zid:

„Lăsați intristarea și grija de-o parte...“

Cei mai mulți, care nu cunoșteau evenimentele nopții, îl citeau și reciteau nedumeriți, cuprinși de sentimente contrarii. Cei care le cunoșteam, abia dacă pricepeam ceva mai mult. Dar cuvintele cîntecului pe care le auzisem șoptite cu atîta forță de prietenul nostru, „zorii de lumină“ întrevăzuți în zori de sînge și dezgust, ne ajutau să așteptăm evenimentele cu tărie și să privim cu încredere spre locul necunoscut unde îl simțeam mereu cu aripile deschise.

Am aflat mai tîrziu că în aceeași zi, omul de afaceri al societății proprietare a imobilului ceruse, cu motive futele, achitarea chiriei redacției pe trei luni înainte. O serie de vizitatori obișnuți, dar tăcuți, ai redacției, își încetară apariția... Tipografia începu de asemeni să pretindă achitarea ziarului cu anticipație. Aerul părea să se rarefiece în jurul „Veacului Nou“, în timp ce amenințări necunoscute băteau din aripi negre în lumina radioasă a primăverii. I mai se apropia, cu două profiluri, ca medaliile antice: unul de lumină, altul de întuneric. Cădea, în anul acela, într-o duminică, zi de apariție a „Veacului Nou“.

Mai activ decît oricînd, Sahia comunica cu redacția prin mijloace proprii, trimitea articolul său de pagina I-a, idei, informații, tot planul gazetei. Cîțiva l-au putut vizita chiar, în adăpostul momentan în care-l ascunsese Partidul, undeva pe lîngă actuala piață Stalin, și l-au găsit incapabil să se obișnuiască, să accepte acest lucru atît de nou: a fi păzit, a fi protejat. Ruperea contactului cu lumea exterioară, cu mediul obișnuit al activității sale, îi dădea o mirare nervoasă, care se exprima într-o nevoie neînvinsă de acțiune. Scria, scria toată ziua, toată noaptea: lectura i se părea o lîncezeală. În cele vreo două săptămîni cît a durat reclusiunea lui de atunci, a întocmit în linii generale întreg planul romanului „Huliganii lui Dumnezeu“ (pierdut, trebuie să ne convingem azi, pentru vecie), scriind vreo două-trei capitole. În momentele în care primea vizitele celor de la „Veac Nou“, devenea absolut febril. Numai cine l-a văzut atunci poate înțelege

imensitatea torturii aceluia aproape un an de zile de ținuire la pat, din pat în pat, din spital în spital, fără hîrtie, fără condei, fără acțiune și luptă, numai cu odihnă, hrană, medicamente, mijloace precare, arme slabe, cu care a dat cea mai grea bătălie a vieții lui, singura pierdută.

Materialul s-a trimis la tipografie, și patronul n-a început culegerea ziarului pînă n-a primit suma datorată, care de obicei se achita în momentul în care gazeta era gata. Apoi a mers strună: culegerea era grăbită, corecturile se făceau la iuțeală, paginația se executa la perfecție! Muncitorii micii tipografii, mirați de atîta solitudine patronală față de un ziar democrat, clătinau din cap. Miercuri dimineată înainte de 1 mai, ziarul a intrat în mașini.

Era o tipografie veche, pe lîngă fosta casă a anticarilor, cu o imensă curte bolovănoasă: atelierele se aflau instalate într-o clădire lungă, joasă, fostă desigur magazie sau grajd. Neavînd decît mașini plane, tragerea dura cîte două sau trei zile, căci patronul nu vroia să utilizeze pentru o comandă atît de neînsemnată decît o singură mașină, în care se puneau întîi pagina a doua și a treia, apoi pagina întîia și a patra. De data aceasta, cuprins de o serviabilitate fără margini, puse la dispoziție două mașini, care lucrau concomitent, trecîndu-și foile de la una la alta. Pe la ora șase întreaga ediție era gata, ziarul se afla împăturit în două teancuri mari, foarte ușor de încărcat și transportat. Exact în clipa în care cu un fîșit ușor de frunză tomnatecă, ultimul exemplar aluneca pe stîngiile de lemn aproape încremenite de întreruperea curentului, un comisar de poliție și patru agenți își făcură intrarea în atelier. Un muncitor care se îndrepta spre ușă purtînd pe o tavă de plumb o serie de texte culese legate cu sfoară, se opri brusc, apoi înainte de a porni din nou, scui pă sonor și scîrbit într-o parte. Ceilalți dădură din cap, mormăind cu înțelese: „Aha!“ Apoi încrucișară brațele, și, neclintîți pe locurile pe care se aflau, încît poliștii erau obligați să le dea ocol ca unor coloane ce s-ar fi ridicat dintr-odată în calea lor, priviră, priviră lung, fix, cu setea unor oameni care presimt că vor da cîndva o mărturie. Intregul tiraj fu confis-

cat pe loc, iar doi redactori care se aflau de față pentru a organiza operațiile de distribuție, arestați prin simpla declarație a comisarului.

Redacția cu mese albastre, cu ferestre larg deschise, a fost sigilată a doua zi. Gazeta era suprimată. Am mai privit odată de sus, frămîntarea roșatică și plumburie a acoperișurilor, am mai ascultat murmurul orașului și am mai citit, pentru ultima oară, spre a ni le săpa adînc în suflet, sentințele scrise pe zid cu creta albastră:

„Lăsați întristarea și grija de-o parte...”

Și ne spuneam în gînd: „Nebunii! Imbecilii! De o mie de ori nebuni și imbecili, care cred că un lacăt pe o ușă va pune capăt luptei pentru libertate. Că un lacăt pe o ușă e și un căluș pe glasul din Fabrici-Uzine-Ogoare. Că un lacăt pe o ușă poate opri pe Sahia din drumul lui!”

Niciodată, ca în acea ultimă clipă nu am simțit mai profund că „Veac Nou“, ziarul lui Sahia, nu poate muri.

Așa a dispărut „Veac Nou“.

Simt, dragul meu prieten, că sfîrșitul acestui capitol din viața lui Sahia trebuie să însemne și sfîrșitul acestor amintiri. Cum, o să-mi spui, dar „Bluze Albastre“, dar Grivița și procesul de la Craiova, dar călătoria în Uniunea Sovietică, și atîtea altele? Știu, dar îți răspund: tocmai de aceea, da, tocmai de aceea, tocmai acum.

„Bluzele“, Grivița, Uniunea Sovietică, lupta lui politică și literară dusă pînă în pragul morții, însumează cinci ani din viața lui Sahia, — vai, numai cinci, ultimii cinci — care reprezintă ceea ce Geo Bogza a numit în viața Oltului, „treapta marei istorii“. Cu „Veac Nou“ am și pus de altfel un pas în această fază în care el reprezintă capitolul preliminar, ultimul în care eu îți mai puteam vorbi despre Sahia, cel cunoscut de aproape, tînărul începător, gazetarul și scriitorul primilor pași, luptătorul încă adolescent ieșit cu viziera ridicată în întîmpinarea vieții. Trebuie să mă opresc. Măcar un moment. De aci înainte viața lui duce chiar spre miezul de foc al luptelor, se amestecă și se topește în bronzul istoriei.

De altfel, numai acest Sahia ți-era

mai puțin cunoscut. Chipul acestuia, tră-săturile lui profunde, portretul acelor zile care au fost treptele închegării și desăvîsirii personalității lui, iată ceea ce îți putea ajuta, într-o măsură mai mare sau mai mică să-l înțelegi pe celălalt, luptătorul cu nume slăvit, a cărui activitate, ale cărui titluri la admirația și recunoștința unanimă nu m-ai așteptat pe mine pentru a le afla.

În fond, eu m-am lăsat în voia unor evocări ale propriei mele vieți, în care Sahia apare ca un tînăr între alți tineri, făcînd împreună primii pași în viață; diferențele sînt încă neînsemnate, și numai după o bucată de drum observi că pasul unuia e mai elastic, mai sigur, mai rapid. Oricît te-ai căzni, nu-l mai poți ajunge: la capătul drumului strălucește ceva, spre care el se duce purtat de o forță pe care tu nu o ai. Din tovarăș de plecare, a devenit deschizător de drum și călăuză. Ce fericire că-ți arată calea, că punînd piciorul în urmele lăsate de el ești sigur de a nu te rătăci!

Distanțarea aceasta a lui Sahia de restul generației sale se petrecea pe nesimțite, pe măsură ce el pătrundea mai adînc în sufletul epocii, cu voința, cu inteligența și cu talentul pe care le avea. Pe atunci, nu ne apăreau atît de evidente, și la această orbire nu puțin contribuia el însuși, prin prietenia lui generoasă și devotată, totdeauna aceeași, prin modestia lui nedesmințită. Am presimțit-o un moment, atunci cînd am văzut pe ușa redacției primul ziar condus de el lacătul aplicat de Siguranța fascistă. M-am convins abia de-a lungul anilor care au urmat. O măsură deplin mai ales azi, cînd a trebuit să scormonesc și să ordonez acest noian de amintiri pentru tine. Pentru a merge mai departe, pentru a vedea cum Alecu al primei noastre adolescențe se transformă în Sahia de mai tîrziu și se confundă cu Alexandru Sahia cel de azi, scriitorul consacrat, amintirile devin insuficiente. Poate că altă dată, ajutat chiar de curiozitatea ta pasionată, de dragostea pe care am încercat să ți-o transmit, voi reuși să-ți completez și această imagine.

Obişnuiește-te deocamdată însă cu acest Sahia al începuturilor pe care am în-

cercat să ți-l evoc cît se poate de fidel, împrietenește-te cu el, iubeste-l ca și mine. Și să continuăm totuși să vorbim despre el, adăogînd cîteva cuvinte despre opera lui literară, care intră în preocupările imediate ale tînărului vostru cîenacu.

IX

După ce s-a întors în țară, din U.R.S.S., Sahia revenea într-una asupra clipelor petrecute la Congresul scriitorilor revoluționari:

— Ascultîndu-i pe Jdanov, pe Gorki, pe Aragon, pe toți ceilalți, am înțeles bine ce însemnează realismul socialist, care sînt condițiile de elaborare ale unei arte cu totul noi, arta erei socialiste, ce imense sînt perspectivele ei... Și m-am gîndit la ceea ce scriem noi aici, la cum scriem noi...

Ce examen neașteptat, ce patetică și necruțătoare confruntare a operei lui cu principiile pe care le auzea formulate de cei mai mari creatori ai literaturii sovietice și ai literaturii revoluționare din lumea întreagă! Înclinat cum era spre cele mai aspre judecăți ale acțiunilor lui proprii, obișnuit să se scruteze nemilos pentru a descoperi fie și germenul unei slăbiciuni, al unei erori sau măcar al unei oboseli, modest cum n-a fost altul — desigur că acea autocritică tăcută și solitară pe care și-a făcut-o în timp ce sorbea nesățios cuvintele, figurile, atmosfera Congresului, a fost arzătoare. Și totuși, cred, — și sînt fericit să cred așa, și sînt convins că nu mă înșel — că rezultatul acelei confruntări nu a fost pentru el nemulțumitor. Căci, oricît de modest, oricît de exigent și de sever cu sine însuși, nu avea de loc, ți-am mai spus-o, înclinația maladivă, mania periculoasă de a se chinui, de a se desconsidera în mod absurd și gratuit. Era lucid. Se cunoștea bine, se măsura exact. Și deși învățăturile Congresului l-au îmbogățit enorm, deși conștiința lui artistică a căpătat acolo noi aripi și orizonturi noi, n-a ajuns totuși la concluzia că trebuie să șteargă și să ardă ceea ce scrisese pînă atunci. Rezultatul examenului a fost mulțumitor. N-a descoperit în opera lui nici o eroare gravă, nici un compromis.

Începutul era bun. Putea sta *acolo*, cu fruntea sus. Și-ți spun că sînt fericit de această credință a mea, pentru că în scurta lui viață, și în atît de scurta carieră scriitoricească, acela a fost de sigur unul din puținele momente de mulțumire personală absolută.

Primul Congres al scriitorilor revoluționari, moment atît de solemn în dezvoltarea literaturii sovietice, în orientarea literaturii progresiste din întreaga lume, ne dă și un fir de plecare în cercetarea operei literare a lui Sahia. De la tribuna de pe care a lansat, privind parcă drept în ochi pe toți artiștii, gînditorii și savanții lumii, cutremurătorul strigăt: „Cu cine sînteți voi, maeștrii ai culturii?“, Maxim Gorki a adresat tot atunci tuturor scriitorilor contemporani următoarea invitație: să descriem toți o anumită zi, oricare, din viața popoarelor care zac sub orînduirea capitalistă, s-o descriem cu toate suferințele, grevele, luptele, crimele care se învîlmășesc într-un caleidoscop uriaș în cursul a 24 de ore! Și vom vedea atunci din ce e făcută viața omului epocii noastre în cel mai tragic moment al existenței sale!

Ei bine, cea mai mare parte a operei lui Sahia era scrisă — ți-am spus — în acel moment. Și totuși, privită în ansamblu și în adîncime, ea pare să răspundă invitației lui Gorki.

O zi din viața poporului nostru, în acele vremuri crîncene, iată ce este opera literară a lui Sahia.

Și totuși, sînt numai cîteva nuvele, de dimensiuni nu prea mari, de dimensiuni, ca să zic așa publicistice — care, adunate la un loc, abia fac un volumaș. Și totuși ceea ce am spus e adevărat: o zi, o întreagă epocă din viața poporului nostru se găsesc întregi în această vreo sută de pagini.

Să reținem deci, de la început, ca pe o calitate majoră a talentului lui Sahia, *enorma lui capacitate de cuprindere*.

O asemenea calitate se manifestă atunci cînd artistul capătă o poziție clară față de viață și față de artă. Poziția aceasta, Sahia a dobîndit-o însușindu-și concepția marxistă asupra vieții, învățătura de luptă a Partidului. Datorită convingerilor lui intelectuale și morale, talentul n-a

rătăcit și n-a ocolit. Sărind cu ușurință peste detaliul nesemnificativ, Sahia a știut să descopere și să vadă în realitatea complicată, esența fenomenului social-istoric.

Concepția științifică marxist-leninistă îl dispensează de așteptarea timpului, și filtrînd realitatea prin această concepție, el este capabil nu numai să desprindă din ea adevărul istoric al prezentului, dar chiar să imagineze fără șovăială viitorul. Iată în ce constă marea putere de cuprindere a talentului său, cuprindere a unei epoci întregi, după cum am spus. Această afirmație trebuie înțeleasă în sensul că opera lui Sahia cuprinde temele fundamentale ale existenței acelei epoci. Viața de mizerie și exploatare a țărănimii, viața de exploatare și luptă a muncitorimii, diversiunea rasială, șomajul, militarismul, lupta împotriva războiului, sacrificarea artei în regimul capitalist, iată pe scurt temele literaturii sale epice. Sahia este scriitorul epocii cînd inamicul Nr. 1 al maselor populare era fascismul, expresie a reacțiunii maxime a vîrfurilor burgheziei și moșierimii. *Caracterul comunist, caracterul partinic* al literaturii sale constă în fidelitatea strădaniilor scriitorului față de obiectivele politice ale Partidului, în încrederea că acest punct de vedere exprimînd esențialul realității joacă un rol genetic în realizarea operei de artă.

În fața atacului masiv al fascismului cu scop precis: declanșarea războiului antisovietic, asasinarea ultimelor drepturi democratice, cultivarea diversiunii rasiale și a teroarei militaro-buliganice, — Partidul chema masele populare la realizarea unui obiectiv istoric fundamental: lupta împotriva fascismului, pe baza unui front larg, înnăbușirea acțiunilor sale războinice, demascarea caracterului anti-social al diversiunii rasiale. Partidul comunist este prezent în nuvelele lui Sahia; el vorbește prin conștiința luptătoare a muncitorimii din „Uzina vie“ și „Revoltă în Port“, căci precizia, forța și adevărul unor personaje ca Bozan, Filip, Mihail, Simion, Rogoz, izvorează din faptul că ei sînt oameni educați în spiritul lumii comuniste de către Partid, și numai acest fapt dă explicația definitivă a comportării lor

eroice în viața de fiecare zi. În celelalte nuvele, în care materialul nu mai este luat din viața muncitorimii, ideologia clasei muncitoare se rostește prin conștiința autorului, al cărui punct de vedere este cu pasiune acela al Partidului. Spiritul de Partid și viziunea realistă a artei dau punctul de plecare și scopul operei lui Sahia.

Cercetînd de pe pozițiile analizei științifice a marxism-leninismului, în lumina învățăturii Partidului, realitatea socială din țara noastră, Sahia a izbutit — îi spuneam — o prezentare esențială a problemelor fundamentale ale vieții sociale românești din deceniul 4 al sec. XX și, în același timp, o bogată înfățișare a claselor și păturilor sociale. Muncitorimea, țărănimea, mica bughezie și intelectualiitatea, sînt reprezentate în fiecare din nuvelele sale prin ceea ce destinul lor are mai esențial. Literatura lui Sahia este o antologie socială vie a acelei epoci, metodică și exactă, cum puțini au încercat și au reușit s-o facă atunci. Astfel încît, fără analiză minuțioasă și îndelungată, fără descripție monotonă și conflict complicat, fără „frescă”, fiecare din nuvelele lui Sahia reprezintă un document minunat al diferențelor înfățișări ale societății din acei ani.

Pentru că greul luptei antifasciste îl ducea clasa muncitoare, pentru că în jurul și sub conducerea acesteia urmau să se grupeze toate celelalte pături asuprite și exploataate ale societății, Sahia a închinat două din nuvelele sale, primele sale nuvele, proletariatului conștient, barieră a asaltului fascist, promotor al unei lumi noi. „Uzina vie” și „Revoltă în Port” sînt înfățișări ale proletariatului în caracteristica sa cea mai categorică: lupta. În ambele nuvele Sahia evidențiază emoționanta solidaritate a muncitorilor. În prima povestire, toți muncitorii luptă cu patronatul și înfruntă gloanțele armatei pentru un picior de lemn: Bozan, căzut victimă a unui accident de muncă soldat cu o amputare, nu a putut obține de la lăcomia patronală o proteză. Toți muncitorii intră în grevă, apoi luptă cu armata pentru a impune patronatului cumpărarea acestei proteze. Victimele sînt, desigur, numeroase, și prima este Bozan

însuși. Dar muncitorii nu cedează, și nuvela se încheie simbolic înainte de sfîrșitul luptei, care continuă astfel în afară de cadrele povestirii, în viață, pînă la victoria finală. În „Revoltă în Port”, dokerii fac grevă, apoi luptă din nou cu armata pentru a impune o revendicare elementară: înmormîntarea, după regula muncitorească, a unui tovarăș căzut tot în condițiunile vitrege ale muncii salariate capitaliste. S-ar părea că în această nuvelă muncitorii au fost înfrînți, deoarece cortegiul lor este risipit de armată, iar năsălia purtată de doi tovarăși este pornită înapoi spre port. E numai o aparență; de fapt, nuvela se sfîrșește cu tabloul deosebit de tragic al celor doi muncitori care duc, nici ei nu știu unde, trupul tovarășului lor. Gălăciuc rămîne astfel neînmormîntat, continuînd să rătăcească pe umeri muncitorști ca un îndemn de invincibilă îndrjire proletară.

Aceste două nuvele bogate în învățăminte, tindeau să demonstreze într-o epocă în care individualismul mic-burghez făcea ravagii și netezea calea fascismului, că singura posibilitate de apărare în fața din ce în ce mai crîncenei exploatări capitaliste era încadrarea într-o colectivitate de luptă și aspirații comune împotriva ofensivei oligarhiei fascizante. Oamenii care ajunseseră pe atunci la cea mai înaltă conștiință a acestui adevăr erau muncitorii, și forța lor organizată dădea un exemplu elocvent tuturor oamenilor cinstiți și exploatați din țară. Cu toate că Bozan moare, cu toate că Gălăciuc nu este înmormîntat, cu toate că asupra celor două nuvele plutește atmosfera sumbră a mizeriei, a exploatării și a morții, ele sînt totuși cele mai puțin triste din întreg ciclul lui Sahia. Cauza este, fără îndoială, că oamenii de aci nu prezintă nici o urmă de mizerie morală. Cugetul lor este limpede și bogat, sufletul le e cald și generos, hotărîrea dîră și definitivă. Lupta înnobilează, dă curaj și încredere și dezvăluie forța invincibilă a clasei celei mai revoluționare a societății. De aceea, atmosfera nuvelor, deși dramatică, și uneori chiar sîngeroasă, nu este apăsătoare, ci aspră, pură, cu orizonturi vaste, în care se ghicesc liniile unei lumi noi.

Această atmosferă nu o vom mai întîlni

în nici una din celelalte nuvele ale lui Sahia, căci în ele vom afla, cu încertitudinile, resemnările sau izbucnirile ei, lumea diversă a țărănimii, a micii burghezii, a intelectualității, pe care Partidul comunist se străduia să o trezească la lupta împotriva fascismului.

Iată „Ploaia din iunie”: pe câmpul Bărăganului ars de un soare torid, de un soare care secătuiește și mineralizează, Petre Măgăun, țăran sărac invalid de război, tată a șapte copii, seceră alături de soția sa rodul aproape compromis de secetă al amărîtului său pogon. Atmosfera e crîncenă. Soarele e asasin, câmpul pare un cadavru. Oamenii așteaptă ploaia absolut ca pe o salvare. În clipa în care încep să se adune nori ce par promițători, nevasta lui Petre Măgăun se prăbușește epuizată pe țărină și dă naștere la doi copii. Reacțiunile lui Petre Măgăun sînt ale unui disperat: splendidul fenomen al fecundității îi apare ca o calamitate; el repetă ca un maniac: „Unsprezece guri de hrănit... Unsprezece guri”. Imaginea îngrozitoare a receptorului cu sîngeroasele execuții ale fiscalismului burghez îl face să geamă. Prin ploaia care începe, Măgăun transportă acasă lăuza cu cei doi prunci și plînge, și nu știe de ce plînge, și lumea îi apare absurdă, haotică, răsturnată, cu nechezatul cailor flămînzi agățat în pomi. În timp ce noii născuți pătrund în casa părintească, întîmpinați de plînsul fraților mai mari ca de un tragic imn simbolic, Petre Măgăun constată că însăși ploaia atît așteptată a fost o iluzie, o înșelătorie care a durat cîteva clipe, fără consecințe. Și pleacă năuc, „să afle la cîți le-a mai ridicat astăzi pentru bir boarfele”.

„Ploaia din iunie” este un instantaneu dramatic al situației nenorocite a țărănimii sărace, sub dubla apăsare, a statului burghez și a exploatarii moșierilor și a chiaburilor. Ea pare lipsită de perspectivă istorică și de analiză socială, dar iarăși totul nu este decît o aparență: căci scopul nuvelei și ideea ei fundamentală este să arate că țărănimea muncitoare a atins treapta ultimă a mizeriei economice și a singurătății sociale. Alianța cu muncitorimea este singura scăpare din ghiarele unei existențe în care pînă și ploaia este o

iluzie. De aceea, valoarea realistă a bucății, ca și scopul ei exemplificator, atîrnă de realizarea în adîncime și în intensitate a vieții țăranului sărac. Observîndu-l în clipa în care înseși simbolurile vieții devin catastrofe groaznice, Sahia a pătruns pînă în fund drama socială și a evidențiat-o în trăsături largi, halucinante.

O altă porțiune a realității sociale dinaintea celui de al doilea război mondial este cuprinsă în nuvela „Șomaj fără rasă”: este vorba de diversiunea rasială sub forma sa antisemită, organizată de burghezie în scopul de a încerca să spargă unitatea oamenilor muncii loviți din ce în ce mai groaznic de plăgile capitalismului. Eroii sînt Leib Goldenberg, fost negustoraș de cartier, falit, muritor de foame, și Haralambie Oanță, fost umil funcționar de origină rurală; într-un cuvînt, personaje amorfе, de pe treapta cea mai de jos a micii burghezii. Căutînd cu disperare mijloace de existență, li se propune funcția degradantă de măscărici pentru reclama unor magazine comerciale. Ambii acceptă propunerea, dar simțindu-se decăzuți din demnitatea lor mic-burgheză, ei încep să se ascundă unul de altul, prietenia lor altădată trainică se destramă, și această ruptură ia, în spiritul lui Leib Goldenberg explicația antisemitismului. Întîmplarea-i face să se întîlnească față în față ca angajați ai aceluiaș magazin. Înstrăinarea lor își găsește astfel explicația și prietenia se reînnoiește în lumina experienței care dovedește aberația antisemitismului și necesitatea solidarității tuturor celor exploatați. Elementul de originalitate al acestei nuvele constă în alegerea eroilor din lumea mic-burgheză, acea lume a meseriașilor, micilor negustori, umililor funcționari particulari care a fost cumplit lovită de criză, așa cum ți-am spus mai de mult. Tribulațiile celor doi dezrădăcinați sociali sînt de o mare rezonanță umană, întreaga desfășurare a nuvelei, bogată în fapte de viață, este de o simplitate și de un firesc desăvîrșit, iar caracterele eroilor, despre care vom mai vorbi atunci cînd vom cerceta realizarea personajelor, de o autenticitate fără stridențe.

Tot problemei antisemitismului, de astă dată îmbrăcat în haina șovinismului militar

și războinic, îi este consacrată nuvela „Execuția din primăvară”. Subiectul nuvelei este simplu, iar tema amintește pe „Îțic Strul dezertor” al lui Liviu Rebreanu, ceea ce nu dovedește decât vârsta aprecia-bilă a practicilor criminale ale burgheziei militariste. Soldatul Isidor Abramovici este condamnat la moarte și executat în timp de război, pe baza unei înscenări oribile, al cărei instrument, pînă la un punct, par să fie naivele și duioasele testi-monii ale soldatului țaran Rață Ion. În clipa execuției, cei doi au o ultimă con-vorbire în care țîșnește sentimentul reci-proc și profund, dar obscur, al unei frății indestructibile. Eu îmi îngădui să cred că prin rapida desfășurare a stărilor sufletești, prin individualizarea puternică a eroilor, prin scoaterea în evidență a groză-viei faptelor, nuvela lui Sahia este su-perioară nuvelei lui Rebreanu. În orice caz, eu cred că ea constituie culmea creației literare a lui Sahia. Dar pînă vom dovedi aceasta să reținem ideea că Sahia a cerce-tat problema antisemitismului sub formele ei cele mai grave, și că în „Execuția din primăvară” antisemitismul e demascat ca instrument de război, așa cum în „Șomaj fără rasă” fusese demascat ca instrument de diversiune socială. Astfel, Sahia combătea dintr-odată două din caracterele fundamen-tale ale fascismului, căutînd în același timp să deschidă ochii, printr-un exemplu de sguduitoare valoare umană, tuturor celorla care se mai înșelau asupra scopurilor fas-cismului și care, vai, erau primele victime.

Războiul fiind însoțitorul inevitabil al fascismului, armata devenise în epoca aceea instituția cea mai importantă a statului. Iar armata de atunci era după chipul și asemănarea fascismului. Spiritul ei era agresiv, șovin și antipopular. Servind și apărînd burghezia, ofițerimea cultiva un dispreț medieval pentru om și cetățean, și o ură feroce față de orice afirmare de demnitate umană sau dreptate socială. De aceea, trecerea obligatorie prin stagiul militar, prin care începea viața cetățenească a individului, constituia cea mai penibilă încercare; sentimentul ge-neral era acela că viața începe cu doi ani de pușcărie; și existența, mai ales a țăranilor și muncitorilor, era apăsată, tur-

burată, modificată într-un chip chinuitor și nedefinit, întîi de așteptarea celor doi ani, apoi de amintirea lor. Armata își afirma de altfel existența în mod din ce în ce mai insolent, în toate domeniile vieții: în politică, în cultură, în școală. Umbra militarismului, a unui militarism de cel mai vulgar tip prusac înăbușea, enormă și brutală, orice veleitate de exis-tență „civilă”. Militarismul era o reali-tate sălbatecă a acelor zile, și lupta îm-potriva lui făcea parte integrantă din lupta împotriva fascismului. De aceea Sahia, care a cunoscut foarte bine armata, — întîi ca elev de liceu, apoi ca ostaș încorporat și plimbat prin diferite unități disciplinare (asemenea lui Taras Sevcenco) ca „element periculos ordinii publice”, — a atacat în miezul ei această oribilă realitate care se investea în cele mai sacre zorzoane, confiscînd pentru sine, în exclusivitate, noțiunea de „patrie”. „Moartea tînarului cu termen redus” înfățișează adevărul vieții militare, și acest adevăr e: mizerie și teroare; rezultatul: moarte. Nelămurit dar puternic, sentimentul acesta începe să pătrundă conștiința mulțimii. Pe patul de suferință, soldatul primește de la mama sa o scrisoare, cu aceste rînduri teribile în simplitatea lor „... Am auzit că la armată se bate, că vă mîncă păduchii și mîncăți numai mămăligă mucedă.”

Mama lui Iliuță a primit o depeșă de la regiment c-ar fi murit prin spitaluri...“

Eroul nuvelei, Antonie Serdici, nu este un soldat din marea masă a cetățenilor țărani și muncitori care făceau stagiul militar timp de doi ani sau trei ani, ci este ceea ce se numea atunci, cu o vocabulă comică, un „teterist”, adică unul din in-telectualii privilegiați, care, pe baza di-plomei de bacalaureat, petrecea în ca-zărmile burgheziei numai un an. Acești intelectuali se recrutau în cea mai mare parte din fiii micii burghezii și ai țăranimii cu stare, căci un țăran sîrac sau un munci-tor, cu greu putea spera, în școala burgheză, să ajungă pe culmea ameteitoare a baca-laureatului. Sahia și-a ales un astfel de erou pentru a deschide ochii micii burge-zii: în clipa în care armata devine sprijinul direct al fascismului războinic, instrument orb al intențiilor agresive ale marii burge-

zii imperialiste,—spune el—soarta tuturor celorlalți este egală și aceeași, intelectualii trebuind să se vindece de iluziile patriotarde, de speranța rîncedă a integrării în sînul burgheziei posedante, și mai ales de individualismul lor inert și funest. Iată de ce, la mormîntul lui Serdici, mort de frig într-o cazarmă burgheză, memorialistul său strigă în numele unui tineret care se trezește la o nouă conștiință, adevărul: „*Ce interesează hainele lui Serdici (tînărul fusese înmormîntat numai în cămașe și izmene, din lipsă de haine), sau coșciugul de așchii? Ați auzit voi despre patrie? Despre steagurile patriei, despre pîinea patriei, despre ororile și crimele patriei?*” Atacarea problemei militarismului în chiar esența sa, conferă nuvelei lui Sahia, în afară de toate celelalte calități ale sale, un loc durabil și o fizionomie proprie în literatura noastră de denunțare a armatei burgheze.

„Întoarcerea tatei din război” și „Pe cîmpia de sînge a Mărășeștilor” constituie un tot, și denunță războiul imperialist, ca o înspăimîntătoare apăsare asupra întregii lumi nevoiașe, simple, muncitoare. Războiul imperialist, ca amenințare nențetată, ca lugubră amintire și sîngeroasă perspectivă a lumii capitaliste, pîndea în acei ani ca Sfînxul la porțile Thebei, svîrlind asupra vieții o lumină lividă. Dacă victimele primului război imperialist sînt personificate în prima bucată de un umil profesor de liceu, cauza este că Sahia a vrut să atragă încă odată atenția intelectualilor asupra răspunderii lor, și chiar asupra riscurilor pe care le implică pentru ei prea îndelungata lor pasivitate. Dar trecînd în cîmpia de sînge a Mărășeștilor, victimele nu mai au nume, nu mai au identitate și stare socială. Un singur element distinctiv, rezultînd din opoziția miilor de invalizi tăcuți ca demagogul burghez care face, de pe tribună, propaganda noului război; recunoscînd în el pe reprezentantul marii burghezii imperialiste, al fascismului în mers spre un nou război, înțelegem că toți ceilalți, *lumea victimelor*, sînt laolaltă muncitori, țărani, intelectuali și mici burghezi, unificați într-o singură calitate: carne de tun, — reduși la o singură trăsătură: „material uman brut”.

Figura tatălui întors de pe front cu un picior de lemn, este de o gravă semnificație simbolică: el nu crede că e pace, el nu se poate obișnui cu viața obișnuită din timp de pace. De aceea se comportă, din cînd în cînd, în sînul familiei, la școală, pe stradă, întocmai cum se comporta pe front: strigă, ordonă și, cuprins de o spaimă animalică, o rupe la fugă și se asvîrle pe burtă pentru a se apăra de imaginare obuze. E dus la ospiciu, apoi eliberat, nevindecabil. O acomodare între cele două comportări pare să se stabilească, acompaniată de repetarea maniacală a întrebării: „*Credeți voi lucrul acesta?... Ați văzut voi pacea? Voi, cu ochii voștri?*” E un personaj deosebit de interesant, și noi, comentatorii de azi, ne întrebăm în primul rînd: E într-adevăr nebun? Cînd i se înmînează decorațiile, spune: „—*Prostii, Lisabeto!... Ipocrizie. Toate statele, auzi, toate statele și-au decorat morții, și dacă milioanele de schelete ar reapărea acum, li s-ar agăța de coaste cîte-o decorație și-ar trebui să moară a doua oară... de foame. Uite, eu nu-mi mai recapăt catedra. Ce ușor este să dai în schimbul unei vieți o jucărie...*” E nebun acest om? Sau numai *pare* nebun, pentru că e un om care a pătruns prin experiență personală infamia războiului imperialist, care *simte*, care *știe* că pacea imperialistă este precară, că repetarea catastrofei, în care omul simplu își dă viața în schimbul unei jucării, va fi inevitabilă atîta vreme cît lumea își păstrează aceleași condiții de existență. Dacă mintea încă turbură a micii burghezii înconjurătoare nu pricepe avertismentul acestui om, adevărul lui este totuși atît de puternic încît e înregistrat de natură: „*Eram singurii oameni în tot cîmpul. Dar mi se părea că fiecare pom, fiecare bulgăre, fiecare colț de iarbă au văzut și au închis în ei goana nebună a tatei din cîmp*”. Dar încă cineva păstrează amintirea acestei lecții a „nebulului”: copilul său, generația următoare, care va veni în persoana autorului să confrunte amintirile copilăriei pe cîmpia Mărășeștilor. Generația aceasta, care ascultînd cuvîntul Partidului avea să ducă lupta antifascistă și antirăzboinică are, pe locul masacrului, revelația în justiției și grozăviei războiului. Toate i le strigă, toate

i le dovedesc. De la invalidul care declară: „Sub noi putrezesc, de 18 ani, să vă intre în cap, de 18 ani, resturile celor care au luptat la Mărășești. In satele lor i-așteaptă de 18 ani în șir nevestele, cîrdu de copii, casa, vitele, pămîntul. Și ei nu s-au mai întors“, pînă la natura sărăcită, care păstrează urma războiului ca pe un groaznic memento: „Fire de rugi și rochia rîndunicii își tirăsc cu trudă vrejurile printre bulgării uscați. Ochii boului nu pot să reziste acestui cîmp în care colțul cel mai mărunt de viață se înalță doar pentru scurtă vreme.

„Toate florile și toată verdețea lui n-au mirosul și frăgezimea adevăratelor ierburi. Undeva, în dosul petalelor sau în inima polenului, floarea din această cîmpie trebuie să aibă pata negrului de doliu“. Sau hohotul cutremurător al pămîntului însuși: „Se aude iarăși un plîns, dar un plîns înfundat, care vine parcă din inima pămîntului.“

Cu o ciudată natură rănită, cu vocile grave ale mormintelor, cu oamenii ciopîrțiți care foiesc într-o agitație halucinantă, această viziune infernală a războiului *după război*, este de un irezistibil efect literar și de o eficacitate maximă. Ideea că lupta împotriva războiului trebuie să fie opera comună și indispensabilă a tuturor oamenilor simpli, idee care ne-a devenit azi atît de familiară, a căpătat atunci o strălucită afirmare prin aceste două nuvele.

Gherlaș, eroul nuvelei „Moartea înghițitorului de săbii“, a fost o mare vedetă internațională a circuitului și music-hallului. El a cunoscut o glorie ce s-a dovedit efemeră, deoarece setea de senzational, expresie a mercantilismului artistic burghez, l-a eliminat din rîndul „stelelor“ cu renume.

Acum este un artist ambulant, în permanent turneu cu căruța, prin sate, unde mai găsește încă grație în fața naivului public rural. Numărul său de senzație este înghițirea săbiilor. Intr-unul din aceste popasuri, Gherlaș este acuzat de șarlatanie de către plutonierul de jandarmi, și publicul, pînă atunci binevoitor, îi devine, sub îndemnul acestuia, ostil. Somat, pentru dovadă de onestitate artistică „să înghiță baioneta plutonierului“. Gherlaș execută

și acest ultim tur de forță, după care se prăbușește mort. „Moartea înghițitorului de săbii“ este requiemul artei și al artistului într-o societate mînată de interes meschin și lipsită de ideal, dominată de bruta militară, simbol ea însăși al teroarei sociale și spirituale, personaj prevestitor al obscurantismului burghezo-fascist.

Cu aceasta am epuizat tematica nuvelistice a lui Sahia. Cred că în zadar ai căuta în istoria acelei vremi o altă temă fundamentală a existenței sociale, absentă din volumul lui. Cele nouă nuvele reprezintă nouă momente esențiale ale vieții societății românești dintre 1930 și 1940, ca nouă bătăi de clopot semnalizînd trecerea acestei societăți prin porțile principale ale drumului său istoric. E o operă de chintesență.

După cuprindere, trebuie să notăm o a doua calitate profundă, determinantă, excepțională: concentrarea. Dacă în nouă nuvele el a izbutit să îmbrățișeze toate marile probleme ale vieții sociale dintre cele două războaie, a izbutit în același timp să concentreze în ele subiectul unor dezvoltări literare care depășesc cu mult proporțiile genului adoptat de el, realizat de altfel în formele cele mai puțin întinse.

Concentrarea maximă a subiectului, simplificarea descripției pînă la limita indispensabilă, are o cauză care nu e greu de bănuț: Sahia a scris toate aceste nuvele în focul luptei zilnice, scopul lor era să trezească și să mobilizeze la lupta antifascistă și la campania de apărare a păcii; era deci necesar ca ele să apară, și anume să apară în presa și revistele periodice care duceau această campanie. De aceea ele au, cum ți-am spus, proporțiile publicistice. Dar măestria scriitoricească dezvoltată atît de timpuriu l-a făcut să reducă bogatul lui material de fapte și idei, fără ca prin aceasta adevărul imaginii, autenticitatea faptului și valoarea emoției să piardă cîtuși de puțin din intensitatea lor creatoare. Sahia n-a fost singurul artist care a supus creația lui acestor concentrări, acestor simplificări dictate de iureșul și viteza bătăliei. El este, artisticește mai ales, contemporan cu Käthe Kolwitz, animatoare a luptei ma-

selor prin câteva linii magistrale, și cu Henri Barbusse, cu care are, ca om și ca scriitor, atâtea trăsături comune.

Așa dar, cuprindere vastă, concentrare maximă, surprinzătoare. Iată calități majore ale literaturii lui Sahia.

S-a spus, s-a spus mai ales pe vremuri, că nuvela exclude analizele sufletești minuțioase, explorările adânci, stările interioare complicate, ea cuprinzând din om numai atât cât este necesar pentru dezvoltarea și dezlegarea unui episod epic limitat. Multe din câte s-au spus s-au uitat, s-au dovedit caduce, infirmate de experiența creației. În ce privește literatura realistă, Sahia a dat una din cele mai serioase desmintiri unor asemenea legi și catalogări. În afară de faptul pe care l-am afirmat mai sus că în nuvelele lui sînt concentrate tot atâtea romane, omul însuși se înfățișează complex, viu, neciopîrît. Căci omul este posesorul unei unități psiho-morale de nezdruincinat, care se exprimă integral în fiecare act al vieții, punînd pecetea ei pe fiecare gest, pe fiecare reacțiune, în fiecare detaliu al existenței. Dacă scriitorul cunoaște elementele constitutive ale acestui complex interior, care sînt totdeauna ale unei clase, ale unui mediu, al unui anumit stadiu de evoluție socială, — el va putea oricînd să înfățișeze un om esențial, adevărat, chiar în cadrul unor portretizări rapide, chiar în condițiile unei acțiuni limitate.

Sahia a înfățișat viața sufletească a unor oameni în neîncetată mișcare, și anume antrenati în acțiuni care reprezintă înfruntarea maximă a forțelor sociale. E în joc destinul lor, o hotărîre decisivă e iminentă. Sînt clipele încordării maxime ale vieții, ba chiar, de multe ori, clipele unei încordări și mai teribile încă, aceea a despărțirii de viață.

După cum acțiunea neîncetată solicită încordarea supremă a mușchilor, — omul muncește, atacă, se apără, într-un cuvînt luptă — scopul ei preține mobilizarea tuturor resorturilor interioare. Conștiința cunoaște și ea momente de încordare, întocmai ca și mușchii, și această încordare scoate în evidență trăsăturile de caracter specifice ale omului ca într-o planșă anatomică. Tot ce e constitutiv, esențial, profund, se manifestă deplin, la lumină,

și se lasă observat cu precizie de cel care a știut să declanșeze acest proces.

Eroii lui Sahia sînt observați nu numai în momentul acțiunii, dar și în colectivitatea celor cu care acționează împreună sau cu care se găsesc în conflict.

Alegînd încadrarea în acțiune și în masă drept criterii determinante în descoperirea psihologică a personajelor, Sahia nu s-a înșelat de loc, căci aceste criterii se dovedesc extrem de fecunde, singurele fecunde. În lumina lor, personajele capătă nu numai variația individualității proprii, dar și un caracter de adevăr, de autenticitate, de umanitate pe care nu mulți scriitori au izbutit să-l realizeze. Liricul visător Bozan, sobrul Filip și pateticul Rogoz, — Mihail, tăcut și lucid precum și frămîntatul, nerăbdătorul Simion, constituie începutul unei galerii de tipuri muncitorești, a căror complexitate, precizie și forță de adevăr — trebuie s-o declar, plin de regret — nu o văd încă egalată în epica noastră actuală.

Desigur că principala cauză a reușitei nuvelor lui Sahia trebuie căutată în faptul că el a cunoscut perfect, direct, muncitorimea, viața ei de toate zilele, acțiunile ei profesionale și politice. Aici și-au dat ultimele roade, cele mai bune, neîncetatele anchete reportericești, nenumăratele seri de sfat cu muncitorii, faimoasele carnete de notițe și arhiva de scrisori despre care ți-am vorbit, și mai ales propria lui activitate de luptător politic, care era condiționată în spiritul lui de identificarea cît mai deplină cu ideologia și conștiința clasei muncitoare. Contactul cu realitatea, observarea vieții, numai ele fac posibilă realizarea literară a unor oameni vii, diferențiați, individualizați. Darasupra acestui atît de variat material omenesc, Sahia a lucrat cu un talent și cu o intuiție artistică remarcabilă din toate punctele de vedere.

Cu cît conștiința de clasă este mai puțin dezvoltată, cu atît eroii lui Sahia sînt reduși la o mai mare singurătate umană și sufletească, implicit la o mai redusă înțelegere a faptei la care participă, la o mai mică putere de apărare. Astfel, pe trepte deosebite, descendente față de stadiul conștiinței muncitorești, ne

apar țăranul sărac Petre Măgăun, cei doi șomeri, foști mici burghezi pe cale de proletarizare, Leib Goldenberg și Oanță, soldatul Izidor Abramovici și soldatul Rață, și așa mai departe. Treapta cea mai preferită a singurătății sufletești, a abandonării totale a omului, o reprezintă Gherlaș, înghițitorul de săbii.

În nuvelele lui Sahia, Gherlaș reprezintă, cum am spus, singurătatea morală absolută în fața societății decăzute, și un al doilea caz atât de tragic în această direcție năgăsim. Dar Sahia a scris și publicat în anul 1932 o nuvelă care se numește „Vrabia”. Eroii sînt un student și o studentă care, în lipsa unor potrivite și onorabile mijloace de studiu, s-au obișnuit să studieze anatomia pe propriile lor trupuri, pe care în clipa lecției înseamnă organele, mușchii, țesăturile, cu cretă albastră. În scurt timp, fiecare din ei e tatuat din cap pînă în picioare, nemai înfățișînd decît un trup parcat cu cretă, ciudată și zadarnică hartă anatomică. O firească svîcnire tinerească îi îndeamnă într-o zi spre dragoste. De ambele părți, încercarea se dovedește o spaimă și un eșec dezgustător, în urma căruia fiecare din ei rămîne singur în amurgul deprimant, sfîșietor, al unei zile de toamnă. Aceasta e acțiunea nuvelei, care-și trage titlul de la soarta unei vrăbii decapitate și jumulte de tînăra studentă, în golul clipei de așteptare care precede lecția decisivă, din mașinală înclinație spre disecție. Sensul nuvelei nu e greu de ghicit. În lumea și în morala burgheză, omul este redus la un complex de organe utile, forme anatomice și reacțiuni fiziologice, dar cu desăvîrșire „golit de substanța sa umană” (după expresia lui Marx într-una din „Scrisorile către Kugelman”); el nu mai e capabil de a se înălța și de a trăi cu puritate și plenitudine nici măcar sentimentul atât de firesc, atât de uman, al dragostei. „Vrabia” este moartea iubirii în societatea burgheză. Cred că e interesant să-ți precizez că „Vrabia” a apărut în revista lunară „Azi”, numărul pe aprilie 1932. Aprilie 1932! Data apariției „Veacului Nou”. Interesantă și de loc întîmplătoare coincidență! În clipa în care se avînta spre apriga bătălie socială, Sahia adresa un lucid *adio* marelui sentiment decapitat,

a cărui imitație grosolană și trivială începea să umple paginile literaturii erotice burgheze.

Dacă, deci, am considera conștiința de clasă ca pe un centru solar al psihologiei individuale, putem afirma că diminuarea treptată a acestei conștiințe atrage o sărăcire a vieții sufletești. Elisabeta Gălăciuc — un exemplar din miile de femei din popor purtînd în firea ei pecetea a ani de exploatare — nu pricepe nimic din condițiunile în care se pregătește și se desfășoară înmormîntarea soțului său, și deci nu participă nici cu mintea, nici cu sufletul, la acțiunea măreață a tovarășilor lui de muncă. Toată activitatea ei sufletească se reduce la solicitarea monotonă a ceremoniei religioase: „*Auziți, tovarășilor, strigă din cînd în cînd vocea aproape stinsă, ne trebuie preot, nu vreau fără preot*”. Prezența masei muncitorești nu-i trezește sentimentul impresionant, bogat, al solidarității proletare: ea „privește prostită gloata de oameni din jurul ei”. În general, ea nu înțelege nimic, și reacțiunea ei este de o dureroasă monotonie: „*Plînge în neștire, prosteste, „țipă, țipă în neștire”, „privește prostită”, „Elisabeta plînge”, „nu spune nimic”, „se ridică de jos absentă”, „nu-și mai dă seama de nimic*”. Prin toată această închircire sufletească răzbate din cînd în cînd, violent dar tot atît de monoton, instinctul matern: „*— Copiii, aveți grije de copii. sînt copiii lui Gălăciuc*”—și mai departe: „*Vă e foame, spune ea, știu, așteptați, nu mai e mult. Și judecă cu mintea ei cum are să le astîmpere foamea*.” E prima și ultima oară în tot cursul nuvelei cînd Elisabeta Gălăciuc dă dovada unei activități spirituale. Sărăcia sufletească a Elisabetei Gălăciuc apare și mai categorică prin contrastul cu conștiința de clasă a muncitorilor care o înconjoară și cu care se află într-un neîncetat și patetic dialog. La cererile ei de a se chema un popă: „*— Sigur, răspunde, cineva (subl. n) ca s-o liniștească, ne va întîmpina în drum, fii liniștită. Dar nimeni nu s-a gîndit la un asemenea lucru*.”

Un popă, și desigur un popă gras... Ce rost și-ar fi avut o burtă îmbuibată peste măsură, între hamalii aștia deșălați de

muncă.... De doi ani, portul își înmormîntează morții fără popă.

Așa, convoiul numai din muncitori, văduvă și copii, arată demn. Numai femeile subjugate superstițiilor mai doresc preotul, dar ele nu sînt ascultate". Iată cum răspunde conștiința înaintată a muncitorimii în timp ce convoiul face primii pași pe drumul ce duce spre luptă, glasului rătăcit, șovăelnic, pierdut, al celui care n-a pășit încă pragul solidarității spirituale a proletariatului.

Incertitudinea vieții interioare, lipsită de sprijinul solid și fecund al conștiinței luminate, se manifestă în mod similar și la Izidor Abramovici, soldat român executat, în urma unei înscenări oribile, într-o primăvară de război. Acesta nu arată prin nimic că înțelege mecanismul social a cărui victimă cade, și care este odioasa și banala diversiune rasială. De aceea, dominat în general de o stupoare brută în fața nedreptății care i se face, și uneori de o frică aproape animală, singurele lui reacții sufletești sînt contradictorii și incoherente, incapabile să ducă pînă la fapt, adică pînă la o apărare oarecare sau la o valorificare de ordin ideal a sacrificiului. Astfel, el caută cu desperare o afirmare a sentimentelor lui obscure, din ochii străini ai furierului. La acuzația cinică a colonelului: „— Ești trădător, soldat Abramovici, ești trădător!". „Soldatul sări un pas înapoi — îngrozit". Apoi, continuînd să stea drept, cu mîna pe vipuscă, e ispitit de gânduri îndrăznețe dar absurde: „Dacă aș sări acum pe masă și i-ași plesni cu vîrfurile bocancilor muchiile capului?"... sau: „Dacă aș intra sub birou și înălțîndu-mă cu el în spate m-aș prăbuși, răsturnîndu-l sub mine?"..., rezultatul acestor gânduri fiind: „lipi nervos palmele de vipușca pantalonilor..." pentru ca numai după cîteva secunde să se arunce în genunchi spre a strînge de pe jos hîrțile răvășite de gestul enervat al ofițerului. Cînd acesta dă ordin să fie dus la închisoare, și în clipa aceea el a înțeles soarta care îl așteaptă, „Abramovici țipa într-una, fără nici o măsură, înnebunit: „Pentru ce, pentru ce"... Manifestările lui ulterioare cele mai energice exprimă aceeași enormă dezorientare sufletească, aceeași nedumerire omorîtoare

în fața dezlănțuirii mecanismului social: „ordin, ce e acela ordin?"... sau: „Cîte ordine vor fi existînd pe lumea aceasta?"... Și mai departe: „De ce mă execuțați? Ce-am făcut? Dumneata știi?" cu adaosul enorm: „Știe cineva?" Și, în sfîrșit, aproape în ultima clipă, adresîndu-se tovarășului de o noapte, acum unul din ce douăzeci și unu ai plutonului de execuție: „Tu știi ceva, camarade Rață?" Izidor Abramovici este, „funcționar, contabil la o fabrică de spirt", un om pentru care „secretele" mecanismului căruia îi cade victimă, sînt încă necunoscute. Ca și Elisabeta Gălăciuc, el reprezintă o conștiință înapoiată, nedezvoltată pe plan social și colectiv, una din acele conștiințe destul de numeroase încă în epoca în care a scris Sahia.

Desigur că nu astfel, ca niște inși care acceptă resemnați loviturile soartei, vor reacționa muncitorii cu conștiința înaintată, muncitorimea întregă care reprezintă cea mai dezvoltată, cea mai cuprinzătoare conștiință a epocii. Pentru a sprijini revendicarea unui singur tovarăș de muncă, accidentat, toți muncitorii sînt gata să lupte pînă la sacrificiul suprem. Cînd cineva anunță în „Uzina vie" că direcția uzinei va chema poliția: „Nu face nimic, răspunse Rogoz, un muncitor cu fața subțire, cu părul răvășit". Iar cînd apar soldații, purtători ai ordinului de execuție, ca și în cazul lui Izidor Abramovici: „Vine armata, strigă Rogoz, dar lucrul acesta nu spune nimic. Nu vom părăsi curtea și nici în uzină n-are să intre nimeni." Iar Mihail, din „Revoltă în port", exprimă în numele tuturor, hotărîrea calmă de a înfrunta orice forțe ostile, întrebunînd aproape aceleași cuvinte: „Prietenă Elisabeta, îți înțelegem disperarea. Trebuie însă să te stăpînești. Nenorocirea care a căzut peste capul tău poate să cadă peste soția oricărui muncitor. Acum îți aducem o veste și mai tristă. Cei patru tovarăși care au mers să trateze cu stăpînul n-au putut să obțină încuviințarea de a însoși pe Gălăciuc pînă la mormînt. Dar asta nu înseamnă nimic. Noi nu te vom lăsa singură. Te rugăm însă să ai toată încrederea". Apoi ei se îndreaptă în mod deliberat spre ciocnirea cu armata, și

hotărîrea aceasta capătă proporții nemai-pomenite de curaj, de voință, de generozitate, căci dacă în „Uzina vie“ prilejul imediat al luptei era o proteză pentru un invalid al muncii, de data aceasta e vorba numai de ultimul drum al unui cadavru. Dar muncitorimea pătrunsă de spirit de clasă, conștientă de menirea ei istorică, vede dincolo de aceste obiective neînsemnate un țel suprem, un țel unanim, spre care lupta este singurul drum: „*Muncitorii sînt înconjurați din toate părțile. Mihail însă continuă să strige —: Nu părăsiți șoseaua, așa, înaintați...*“

Unirea într-un sentiment fundamental sau lipsa conștiinței solidare a destinului istoric, determină deci caracterul relațiilor între oameni și subliniază alcătuirea lor individuală, drama umană a fiecăruia. Leib Goldenberg și Oanță, prieteni vechi, încep să se înstrăineze unul de altul tocmai în momentul în care greutățile vieții, șomajul necrutător, ar fi trebuit să-i alăture într-o comuniune sufletească activă, în încercarea de a înțelege împreună situația lor socială. Mizeriile lor comune devin secrete personale impenetrabile, păzite cu arțag, aproape cu dușmănie: cei doi fug unul de altul, scufundîndu-se într-o singurătate tragică, fără ieșire. „*Dar nu mi-ai spus ce ocupație ți-ai găsit?*“ îl întreabă Leib pe Haralambie. „*Ce te interesează pe tine?* izbucnește Haralambie Oanță. *Mă privește pe mine și n-am să-ți dau cont...*“ iar mai departe: „*N-am să te întreb niciodată. Și să nu-mi spui, că nu mă interesează!*...“ Concluzia lui Leib este în ordinea realului: „*Și Haralambie a devenit un antisemit!*“ Sămînța hidoasă a diversiei se arată în haotica viață interioară a micului-burghez. Cînd Leib găsește o ocupație de măscărici la ușa comerțului capitalist, lucrurile se repetă aproape identic: „*Mă ocup cu un fel de reclamă*“ declară Leib.

— „*Reclamă?* întreabă Oanță surprins.

— *Da, așa ceva.*

Goldenberg se sperie la gîndul că vecinul lui ar putea să-i afle noua ocupație...

— *Faci reclamă mergînd sau de pe loc?*

— *Ce vrei să spui?*

— *Pe mine reclama m-a interesat întot-*

deauna, încercă Oanță să-i explice, vădit incurcat... etc.

Acest joc de-a v-ați ascunselea a doi șomeri care se vor întîlni în ușa aceluiași magazin făcînd pe piațele capitalismului, are un aspect de un tragic profund, căci el nu este decît o formă a unei fugi de sine însuși a omului lipsit de conștiința solidarității în lupta de clasă. Ei sînt oameni cu puternice resturi individualiste, cu mentalitate și pudoare mic burgheză, pe care numai forța implacabilă a faptelor îi va sili să deschidă ochii, să se recunoască frați și solidari, și să exprime acest lucru în convorbirea finală:

„*Merșeră unul lîngă altul, cu inimile trezite și luminate.*

— *Acuma știu, vorbi Goldenberg tîrziu. Știu de ce te supărai pe mine. Credeam că mă urăști fiindcă sînt evreu. Ai venit la înmormîntarea lui Simon și pe urmă n-am mai știut ce să cred...*

Haralambie răspunse tîrziu:

— *Iți înțelegeam teama, Leib. M-am gîndit și eu la asta. Am lăsat însă să mă crezi așa decît să fiu descoperit. Acum ai aflat totul, și de lămurire nu mai ai nevoie... Dar cum aș putea eu să te urăsc pentru că ești evreu? N-aș mai avea nici timpul pentru răutatea asta... Nu suferi și tu cît mine? Nu ne bălăcim în aceeași apă murdară a mizeriei? Ura asta, Leib, este tot o născocire a bogaților!*...“

Realitatea socială a apropiat în sfîrșit pe cei doi oameni, prin bîjbîieli îndelungate, după refuzuri încăpățîinate, la capătul unor suferințe cu atît mai mari cu cît au fost trăite în singurătate: diversiunea rasială e lichidată. Ultimele rînduri ale nuvelei: „*Noaptea era caldă. Crăpau mugurii liliiecilor și mirosea în aerul mahalalei a rod. Se trecea de fapt pragul iernii, către tinerețea unei primăveri adevărate*“, anunță zarea, depărtată încă, a unei lumi noi, al cărei prag îl constituie hotărîrea și puterea oamenilor de a vedea limpede în procesul social.

Cît de simplă, de măreată și de emoționantă apare comuniunea sufletească a muncitorilor, oameni cu sufletul deschis, oameni strîns uniți pe toate planurile existenței, totdeauna tovarăși. Iată-l pe Filip din „Uzina vie“, aplecîndu-se asupra vieții

familiale a lui Bozan, și în același timp dezvăluindu-i-o pe a lui, într-o patetică împărtășire a tuturor greutăților pe care le duc pe umerii lor puternici:

„ — *Tovarășe Bozan, te-am auzit adevseori povestind prin fabrică, despre cei trei-patru copii ai dumitale cu poftă de șerpi după lapte. I-ai săturat vreodată ?...*

— *Nu te înțeleg, tovarășe Filip.*

— *Ei, nu mă înțelegi. Acum câteva zile vorbeai lingă cuptoare despre șerpișorii dumitale, care te-au înnebunit cu atîta lapte...*”

Și mai departe, tot Filip:

„ — *Ascultă, tovarășe Bozan. Vei vedea, am să-ți spun. M-am gîndit la mine, la mine cînd eram mic. De cîte ori tata se întorcea de la oraș, aducea în traistă o pîine mare albă, o jîmblă. Mama o frîngea cu mîinile ei tremurătoare în nouă părți, după numărul fraților și surorilor mele. Lucrul acesta se petrecea de cîteva ori pe an. Imi reamintesc cum mîncam bucățica aceea de pîine. Lingeam fiecare fărîmătură și niciodată nu mă săturam. Imi spuneam: „să am eu o jîmblă întreagă” și toată copilăria n-am avut-o. Acum te-am auzit pomenind ceva despre mama ta, despre sat și nu știu cum mi-au venit în cap copiii tăi nesățioși după lapte, poate ca mine atunci, după jîmblă. Și te-am întrebat: i-ai săturat vreodată?”*

Bozan lăasă capul în jos asemenea unui vinovat care-și mărturisește fapta.

„ — *Nu, nu i-am săturat! Le-am făcut în schimb niște castroane mari de tablă și ei se bucură pentru că sînt mari. Nu le-am văzut pline niciodată.*

— *Eu credeam că-i sature!*

— *Nu, este așa, la fel cu jîmbla dumitale.*

Și Filip, însoțit de Bozan, a intrat în fabrică.”

Mă aflu din nou copleșit de bogăția de idei, imagini și atmosferă a acestui pasaj, neștiind ce să pun în evidență mai întîi. Pornisem să subliniez contrastul dintre viața sufletească îmbucătățită, șovăielnică, aproape oarbă, a unora dintre eroii lui Sahia, și viața sufletească de neîncetată comuniune, de bogată eflorescență, de înțelegere și asistență reciprocă în suferință a muncitorilor cu conștiința înaintată. Parti-

pînd cu atîta intensitate la suferințele paterne ale lui Bozan, care, neputîndu-și sătura „șerpișorii” a recurs la soluția, de o sfișietoare ingeniozitate, a castroanelor mari pentru a crea iluzia de lapte mult, e natural ca Filip să-și riște viața pentru a-l salva pe acesta din valurile de plumb topit, apoi să și-o riște iarăși, poate chiar să moară (căci nuvela nu spune care e soarta lui Filip în ciocnirea cu armata), pentru a obține despăgubirile pe care tovarășul său accidentat are dreptul să le pretindă de la patron. Sînt manifestări pe planuri deosebite, ale aceluiaș sentiment uriaș care exprimă vastul suflet proletar.

Dar din citatul nostru ies în evidență multe alte trăsături ale talentului lui Sahia de a crea oameni și viață. Prin două, trei fraze, uneori doar prin câteva cuvinte, el e capabil să cheme la existență realități întinse și complicate. De pildă, viața de crîncenă mizerie a poporului sub exploatarea capitalistă se relevă în toată grozăvia ei prin ceea ce am putea numi, în acest pasaj, momentul jîmblei și momentul laptelui.

Dar aci mai găsim ceva: o trăsătură proprie lui Sahia, de a crea anumite ființe care nu participă de loc la acțiunea epică, de o prezență cu totul efemeră, de cele mai multe ori numai evocată, uneori chiar lipsită de nume omeneste. Sînt, aceste ființe, aproape niște abstracțiuni, și care totuși se înrădăcinesc în atmosfera nuvelei, determină în bună măsură configurația celorlalți eroi, a eroilor activi, și care, lipsite aproape cu desăvîrșire de existență materială, se afirmă în povestire și durează în memorie ca niște proiecții ale unei lumi din afara cadrului limitat al operei. Geneza acestor ciudate personaje constă în identificarea lor cu o trăsătură precisă, caracteristică și pregnantă, care acoperă restul și absoarbe toate detaliile necesare portretului obișnuit. Astfel sînt acești copii ai lui Bozan, de care se vorbește în dialogul citat mai sus, și care, pornind de la setea lor de lapte niciodată satisfăcută, comparată cu a șerpilor devin „șerpișorii”. Nimic nu este mai turburător din punct de vedere literar, decît faptul că întreaga atmosferă a nuvelei începe să fie impregnată de prezența acestor ciudate ființe

despre care nu știm nimic altceva: nici ce nume poartă, nici ce vîrstă au, nici cum arată. Și totuși, după ce în cursul unui scurt dialog, copiii au fost numiți de cîteva ori, întreaga existență a lui Bozan este încadrată de ei, accidentul lui capătă o rezonanță imensă prin acțiunea lor neîncetată în spiritul cititorului, în sfîrșit, moartea lui devine încă și mai cumplită, mai inadmisibilă, mai monstruoasă, prin realitatea ei impalpabilă dar tenace. Ei plancază fără încetare pe deasupra „Uzinei vii“, și, în clipa deslegării maxime, a morții, apar ținînd în mîna castroanele lor de tablă niciodată pline.

Același lucru se întîmplă cu cei doi copii ai Elisabetei Gălăciuc, despre care povestitorul declară concis că se numesc Avram și Marcu, și că sînt „blonzi și supți“. Numai decît cei doi copii își pierd rudimentul de identitate pe care li-l conferise numele, pentru a deveni în tot cursul acțiunii, „blonzii“. Dar abia atunci, ca prin înlăturarea unui obstacol, ei încep să capete o existență majoră, care are doar un punct de plecare, culoarea părului infantil, și nici o limită. De-a lungul drumului tragic parcurs de tatăl lor mort, înainte spre mormîntul care-i e refuzat, înapoi spre portul unde și-a găsit moartea, „blonzii“ dau poate cea mai tragică notă a acestui convoi funebru rătăcitor.

„Serpișorii“ și „blonzii“ au o stranie putere. Chipul lor este nedefinit, dar prezența lor este în același timp imponderabilă și apăsătoare. De tumultul luptelor de atunci, „serpișorii“ și „blonzii“ rămîn nedespărțiți, invizibili și fluizi, purtîndu-și castroanele de tablă sau agățîndu-se înspăimîntați de fustele mamei lor.

În opera lui Sahia trebuie urmărit omul, căci scriitorul însuși n-a urmărit altceva. Sahia nu contemplă natura, care e aproape absentă din bucățile lui, nu fixează și nu descrie decorul acțiunii dincolo de indicațiile absolut necesare înțelegerii faptelor, nu face nici măcar un portret fizic mai amănunțit al personajelor, căci acesta ar presupune o staționare, un moment de repaus. Nu „în fugă“, ci pentru că atît este absolut necesar, el ne relevă din înfățișarea fizică a fiecărui erou cîteva trăsături menite să-l distingă precis în

ansamblul uman și apte să ajute la dezvoltarea bogată a portretului moral. Astfel, despre Bozan aflăm numai că e „slăbănog“, cu obraji „supți“, în timp ce Filipe „masiv, cu mușchii reliefați puternic“ și „ras în cap“, iar Rogoz ne este arătat „cu fața subțire, cu părul răvășit“. Uneori nici nu le vedem figura, personajul fiind văzut din spate, ca în cazul lui Mihail care e „înalt, cu spatele lat și brațe vîinoase“. Alteori personajul este cuprins într-un portret colectiv, fără caractere somatice, cum e cazul soldatului Rață, pe care totuși îl vedem mult mai bine amestecat între „soldați, asemenea miilor de pe front: slabi, deșirați, rupți, cu ochii înnebuniți de moarte, cu mantăile ca de lut“, pentru ca mai tîrziu să ni se arate două trăsături strict individuale: „mărunt, cu ochii sticloși“, dintre care cel puțin una — statura — nu e în mod obișnuit din cele mai elocvente. Despre făptura fizică a lui Izidor Abramovici, una din cele mai vii și mai autentice existențe umane din literatura scriitorului, nu aflăm decît prin amintirea lui Rață, că avea „chipul lung și osos“. În sfîrșit, despre aspectul fizic al lui Leib Goldenberg și Haralambie Oanță, nu știm absolut nimic. Și așa mai departe, absolut cu toți eroii lui Sahia. Și totuși, eroii lui Sahia sînt oameni vii, concreți, individualizați în chip definitiv, care dau operei un covîrșitor suflu de viață și rămîn în memorie, ca fizionomii și destine proprii, inalterabile.

Cui se datorește acest fapt? Desigur ordinei și purității concepției literare a lui Sahia. Principiul creator al fiecărei nuvele este ideea, cadrul general al acțiunii și al oamenilor îl constituie necesitatea și direcția luptei. În opera lui Sahia, viața interioară primează asupra efemerului înveliș exterior, ea constituind adevăratul chip al omului — și atunci detaliul fizic poate fi sacrificat necesității de a nu întrerupe nici măcar o clipă cursul năvalnic al acțiunii. Eroii lui sînt făpturi reprezentative, tipice pentru largi grupuri sociale. Leib Goldenberg și Haralambie Oanță reprezintă și sînt întreaga categorie a micii burghezii lovită de criză, înnebunită de șomaj, amenințată de di-

versiunea rasială. Invalizii de pe cîmpia Mărășeștilor, intelectualul înebunit de amintirea războiului, Serdici din „Moartea tînarului cu termen redus“, reprezintă și sînt reprezentanți tipici ai poporului muncitor, oameni simpli, intelectuali, țărani și mic-burghezi, victime ale războiului imperialist, victime ale teroarei militariste și șovine. În sfîrșit Bozan, Filip, Mihail, Simion, Rogoz reprezintă și sînt detașamentul de avantgardă al proletariatului conștient, pornit la „lupta cea mare“. Desprinzînd caracterul reprezentativ, universal, din fiecare caz particular, Sahia a făcut încă de mult o aplicare admirabilă a procedului tipizării. Și procedeul acesta l-a ajutat să realizeze, în forme individuale, concrete, diferențiate, în figuri umane, destinul unor numeroase categorii sociale.

În eroii lui Sahia nu poate fi vorba de nici un fel de „simbol“, concepție sterilă care se realizează de cele mai multe ori printr-o schemă rigidă, printr-un șablon, prin pierderea tocmai a coeficientului viu, uman, al personajului. De aceea, eroii lui pot ține uneori scurte cuvîntări înflăcărâte, fără să pară artificiali, și fac unele profesii de credință, fără să devină sarbezi și spălăciți; vigoarea ideilor exprimate de ei este vigoarea unui act de viață care nu poate fi înlocuit în *acel moment* cu nimic altceva, care caracterizează în *acel moment*, maxima tensiune sufletească a omului.

Sahia se dovedește capabil să urmărească reacțiile sufletești, de la atitudinile fundamentale și permanente, pînă la cele mai secrete fulgere de o clipă ale conștiinței. O pildă: Izidor Abramovici se găsește pe locul execuției.

— „Cîți soldați sînt în plutonul acela? întrebă deodată Abramovici, ca speriat de o arătare neașteptată.

— Douăzeci și unu... Ar trebui să fie treizeci...

— Și vor trage toți douăzeci și unu de gloanțe?

— Da...“

Apoi, în clipa din urmă:

„I se legară ochii cu o fișie de pînză albă. Puseră apoi pămîntul peste el, îngropîndu-l pînă la mijloc.

Gîndi: douăzeci de gloanțe au să fie — pentru că Rață nu trage“ (s. n.)

Această ultimă cîntărire a morții, care pare să diminueze *cantitativ*, să devină mai acceptabilă, mai ușoară prin prezența între executori a unui suflet fratern, este de o autenticitate umană excepțională.

Gestul, mișcarea, manifestarea exterioară, considerate ca limbaj și concluzie a unui substrat sufletec, sînt cu ușurință depășite de Sahia, care coboară în adîncurile vieții psihologice, pînă în zonele cele mai secrete, pînă acolo unde ea nu mai dă glas în afară. Astfel, în nuvelele lui vom întîlni deseori acea ultimă formă de viațuire a conștiinței, a cărei investigare Cernîșevski o sublinia ca pe o caracteristică a talentului lui Tolstoi, numind-o „monologul interior“, sau „monologul psihic“. Sahia nu dă acestui monolog aceeași întindere, căci pe el nu-l preocupă privescerea acelor asociații de idei și imagini care-l preocupase pe Tolstoi. El urmărește punerea în evidență a caracterelor sufletești ale omului.

Iată, spre exemplu, conținutul ultimei clipe de viață a lui Bozan: „Se gîndi la Filip: „ce face Filip? Sigur, se luptă, se luptă pentru piciorul meu de lemn. Toată muncitorimea luptă pentru un picior, dar care ascunde în el nenorocul altor sute de picioare. Filip, Filip... jîmbla“... Apoi răsăriră cei patru copii ai lui ținînd în mîinile întinse castroanele largi de tablă. Moleșeala crescă, inundîndu-i ochii, inima“.

Monologul interior al lui Izidor Abramovici este și mai scurt, trecînd ca un fulger prin senzațiile organismului năpădit de moarte, dar cuprinde revelația frăției simple, calde, cu țaranul român: „Simți că-l acoperă sînge mult, cald, și se frînse ușor de deasupra mijlocului, luncînd cu obrazul stîng peste fața pămîntului umed. Apoi o altă năvală de sînge, un izvor de sînge fierbinte.

Însă, printre toate acestea, i se păru că aude un plîns, plîns puternic de țaran. Gîndi: „Desigur, plînsul lui Rață“.

Dealtfel, ca tehnică literară, Sahia utilizează în mod frecvent monologul. Cele două bucăți intitulate „În cîmpia de sînge a Mărășeștilor“ și „Întoarcerea

tatii din război“ constituie de fapt un singur monolog, în cursul căruia scriitorul trece în revistă urmările dezastruoase ale războiului imperialist, dar mai ales perspectivele încă și mai dezastruoase deschise omenirii muncitoare de pregătirile în vederea celui de al doilea război îndreptat împotriva Uniunii Sovietice de către coaliția statelor imperialiste. Din când în când, șuvoiul interior al gândurilor ia contact cu cadrul exterior prin întrebările care ritmează întreaga desfășurare a monologului, ca niște solemne afirmări ale realității: „De ce a alergat tata?“ „Pentru ce au murit oamenii aceștia?“ „Cine plînge?“. Alegerea acestei formule e cu deosebire potrivită aci, unde Sahia, pentru a sublinia mai mult grozăvia războiului viitor decît pe aceea a războiului trecut, imaginează găsirea printre oseminte a unui picior intact, oferirea acestui picior tatălui invalid, tatălui care nu are puterea de a mai crede în realitatea păcii, și întreabă pe fiecare: „Credeți voi lucrul acesta?... Ați văzut voi pacea? Voi, cu ochii voștri?“

Tot monolog e și bucata „Primăvara“, scrisă cu intenția și pe dimensiunile unui simplu articol de revistă. (Pe bună dreptate este pusă însă la un loc cu opera literară). Autorul vrea să dea o imagine de ansamblu a situației economice și politice a Europei și a țării noastre în primăvara anului 1935. Dar o expunere completă a faptelor ar fi cerut un spațiu lung, cu riscul aridității sau al alunecării în pamflet. În același timp, el nu vrea să renunțe la impresia izvorîită din varietatea faptelor, nici la orbita vastă, continentală. Adoptînd tonul monologului interior, faptele se pot prezenta aparent învălmășite, dînd impresia haosului lumii capitaliste, sunînd alarma asupra fascizării și pregătirii războiului și scoțînd în relief situația mizerabilă a maselor. Ele se pot înșirui fără legătură aparentă, prin alăturări și succesiuni brusce, așa cum curg de obicei în mintea omului frămîntat de gânduri: de la invalizii brutalizați de guvern, la șomaj, apoi la evenimentele din Grecia (intrată și ea pe făgașul aventurilor fascisto-militare), apoi la repudierea tratatului de la Versailles de către Ger-

mania hitleristă și, de acolo, în cadrul aceluiaș aliniat, la teorarea anti-populară din Bulgaria; apoi trecem prin denunțarea profiturilor scandaloase ale marelui capital autohton și a exploatării sîngeroase a muncitorimii, ajungem în ghetto-ul Varșoviei și la persecuțiile antisemite din România, pentru a aluneca la soarta amarnică a țăranilor. Pe neașteptate, transcriind exact marea putere de surpriză a gândurilor, autorul se transportă în Uniunea Sovietică, din care aduce în planul articolului o fărîmă de mare forță evocatoare: „Nu rareori mă gîndesc și la Rusia. Peste pămîntul ei nesfîrșit, am colindat vreme de trei luni.

„Nijninogorodul o fi acum inundat de corăbii. Pe malurile Volgăi cu spinarea gălbuie, or fi tresărit florile roz. Că în steпа Ucrainei, că pe la Zaporoje au răsărit de mult grînele, sînt mai mult decît sigur“.

În sfîrșit, după această imagine de lumină, belșug și forță introdusă în fondul întunecat al articolului ca o anluminură, gîndul poposește brusc, cu accent grav, pe sentimentul dominant, pe ideea fundamentală: „Primăvara asta mi se pare ca o floare neagră — în forma unei trîmbițe de alarmă“.

Cu acea putere de concentrare pe care o remarcam la începutul acestui capitol, ca o caracteristică a epicei sale, Sahia a strîns într-o coloană de ziar o cantitate enormă de fapte, a pus față în față haosul negru al lumii capitaliste cu orînduirea luminoasă a societății sovietice, denunțînd pregătirea războiului, sub forma unui monolog interior de o rară eficacitate din punct de vedere mobilizator și de o tot atît de rară măiestrie literară.

Spre aceste fugare considerente de tehnică literară m-a dus, aproape fără să-mi dau seama, urmărirea modului în care Sahia crează oameni.

Mă întorc deci înapoi pentru a-ți spune că oamenii creați de el corespund din toate punctele de vedere adevărului vieții și artei adevărate.

Prin ei vei înțelege sufletul unei epoci întregi, cu rupturile, cu limitele și perspectivele lui, suflet și epocă dureroase și patetice, pe care puțini scriitori le-au înțeles

și le-au trăit cu sinceritatea umană și artistică a lui Sahia.

De aceea cuvîntul, fraza, imaginea, descripția, își pierde în opera lui Sahia din importanța lor obișnuită. Bogăția caracteristică a acestei opere stă în concepția autorului despre viață și artă, în împletirea atît de fericită a unui bogat fond de idei cu trăirea palpitantă a realității. Asupra multora din aceste idei eu nu ți-am putut atrage în mod suficient atențiunea: e datoria ta să le descoperi și

să le adîncești, la lectură. Căci fără să se manifeste didactic și predicator, ideile constituie fondul dătător de siguranță și de echilibru al prozei lui Sahia, întocmai cum enormul lest de plumb închis în scheletul corabiei, nevăzut, îngăduie navei să plutească majestuos și catargelor să se încline și să se ridice pline de grație deasupra valurilor. Opera lui trebuie citită cu mare atenție, recită, meditată, căci nu poate fi pătrunsă dintr-odată, și farmecul ei incontestabil se arată cu încetul.

Ov. S. CROHMĂLNICEANU

CRONICA LITERARĂ

TINERI NUVELIȘTI: SILVIU PODINĂ („MLAȘTINA“);
FRANCISC MUNTEANU („LENȚA“); REMUS LUCA
(„ANA NUCULUI“)

„Viața Românească“ reînființează o „cronică literară“ permanentă, și-mi cere să mă însărcinez cu redactarea ei. Mulțumesc pentru cinste, însă dați-mi voie, măcar înainte de a porni la lucru, să țin o cît de scurtă pledoarie în favoarea acestei îndeletniciri despre care se aud mai des cuvinte de ocară, decît vorbe de laudă.

Cititorii nu trebuie să se alarmeze; n-am de gînd să expun aici o listă a necazurilor breslei; intenția n-ar corespunde nici cu cadrul festiv, nici cu spațiul disponibil. Este însă foarte necesar să nu confundăm o îndreptățită nemulțumire față de slăbiciunile criticii noastre, față de îngustimile sau miopiile reprezentanților ei, cu subestimarea funcțiunii critice în genere. Greșala ar fi gravă, cu atît mai mult cu cît sub steagul izgonirii criticilor din Parnas, nu rareori se ascund tendințe extrem de suspecte, începînd de la sustragerea muncii literare de sub controlul obștesc și mergînd pînă la așezarea ei într-un regim călăduț de tămîiere reciprocă. Conform unui asemenea spirit, criticul începe să fie tratat, în mediul scriitoricesc, cînd cu un dispreț prevenitor, cînd cu o ironie miloasă. Fiecare autor care se respectă, are mica lui istorioară despre „bîzîitul“ insidios al acestor „muște la arat“, și cele mai sum-

bre temperamente artistice își descoperă brusc humor în vecinătatea „domniilor lor, tovarășii critici“. Acoperită de oprobriu, meseria acestora riscă să devie inavuabilă între oameni cinstiți, fapt pe care îl relevă cu îngrijorare și revista „Teatr“ (Nr. 4-1954), citînd întîmplarea, povestită nu de mult la redacție, de un critic teatral. Omul călătorea într-un compartiment de tren cu mai mulți pasageri. La un moment dat, s-a iscat o discuție despre profesii și cei de față s-au grăbit să se recomande, pledînd fiecare pentru ocupația sa. A vorbit un inginer, un profesor, un aviator... Numai criticului îi venea peste mîna să recunoască public că practică o meserie care recoltează atîtea injurii, și după cîteva momente penibile, plin de rușine s-a prezentat drept ziarist.

★

Există o tristă prejudecată în lumea literelor. După ea, criticul e un personaj născut sub semnul scorpiei și caracterizat prin exces biliar. Ca Totem al tribului său canibalic se convine foarte ușor să fie aleasă bufnița, veghind deasupra tomurilor brăcuite și îmbrățișîndu-le cu o privire fixă, pînditoare, funebră. De altfel, ca tip literar, — se argumentează — criticul nu s-a întrupat din zelatorii marelui Ho-

mer, ci din Zoil, denigratorul lui. Pe acesta din urmă, antichitatea l-a și descris ca un moșneag acru, ras în cap și purtând o barbă lungă în vădit contrast cu scurtimea mantalei, care-i ajungea abia pînă la genunchi. Bucurîndu-se nu mai cînd putea vorbi oamenii de rău, Zoil — adaogă cu tîlc legenda — căuta mereu alte mijloace spre a se face urît, lucru care pînă la urmă i-a reușit atît de bine, încît concetățenii săi l-au omorît cu pietre.

Nu se poate spune că imaginea ne flatează — și apoi ea se dovedește, pe lîngă toate, nedreaptă — cîă atît mai mult cu cît critic n-a fost numai Zoil ci și Aristarc, judecătorul sever, dar fără greș al fiecărui vers din „Iliada“.

Nedreaptă e pînă la urmă și ascultarea numai a acelor mărturii scriitoricești, care se pîlîng de fărădelegile criticii de-a lungul secolelor.

Se pot cita, — mai greu — dar se pot cita și depoziții favorabile. Iată, de pildă, cum își amintea după 30 de ani Dostoevski, prima întîlnire cu Belinski: „M-am oprit în colțul casei lui. Era o zi senină, priveam cerul, oamenii care treceau, și cu toată ființa simțeam că în viața mea se produsese un moment solemn, o schimbare radicală, definitivă, că s-a început ceva cu totul nou, însă așa cum nu puteam bănuî în visele mele cele mai pasionate! O, trebuie să fiu demn de aceste laude“. Și iată ce elogiu cald adus criticii adevărate, cuprind rîndurile scrise de M. Sadoveanu la moartea lui Garabet Ibrăileanu, „prietenul unic“:

„Totdeauna aveam o simțire ciudată și delicioasă în același timp, cînd în convorbirile noastre îndelungi mă simțeam pătruns și explicat pînă în adînc cu o simpatie în care și omul, nu numai artistul își căuta partea. In epoca aceasta Ibrăileanu exercita — îmi dau seama — o impresie delicată și fină asupra mea, orientîndu-mă. Astfel mi-a fost învățător pînă ce legătura mea cu viața și cu lucrurile, la vîrsta de care vorbește Dante, s-a desăvîrșit (Viața Romînească — Aprilie - Mai — 1936: „Prieten unic“).

Desigur că păcatele noastre reale, ale criticilor — tributul plătit diferitelor con-

cepții streine de rosturile artei, spiritul de clan, impostura și nepriceperea sub forme mai vechi sau mai recente — nu sînt streine de sentimentele sensibil deosebite cu care unii dintre frații noștri scriitori obișnuiesc să ne onoreze.

Desigur că, — și noi am putea povesti diverse istorioare despre felul cum unele „talente“ cer o mai entuziastă subliniere a artei autentice, și o mai necruțătoare denunțare a contrafacerilor literare, subînțelegînd prin această perifrază, în prima categorie producțiile proprii și în cea de a doua... restul. Desigur că am putea vorbi despre lectura articolelor critice într-un mod special scriitoricesc, numărîndu-se dintr-o ochire de cîte ori a fost pomenit recenzatul și în ce ordine ierarhică, despre susceptibilitate și despre altele.

Dar toate acestea, nefiind la rîndul lor decît aspecte diferite ale unor unice năravuri, proprii lumii pe care luptăm să o îngropăm pentru vecie, nu scuză nimic și nu îndreptățesc sub nici o formă perpetuarea în societatea noastră a jălniceii prejudecăți amintite.

Partidul clasei muncitoare a respins și respinge cu hotărîre orice încercare de subestimare a rolului criticii în viața curentă ca și în viața literară.

Dimpotrivă, prin menirea pe care o capătă și răspunderea care-i revine în procesul formării unei noi literaturi, critica e ridicată de concepția proletariatului revoluționar asupra culturii la o însemnătate socială, necunoscută în trecut, și exigența sporită a celor mai buni scriitori, ca și a noului public cititor față de activitatea noastră pleacă, în primul rînd, de la o astfel de atitudine fundamental deosebită. Ținînd seama de ea, e evident că nimic nu poate spulbera mai degrabă atmosfera dezașteabilă care poate fi încă întreținută de unii în jurul criticului, decît ridicarea activității acestuia la nivelul cerințelor vremii. Numai o critică principială, slujitoare sinceră a cauzei poporului pe tărîmul producției bunurilor spirituale și apărătoare curajoasă a drepturilor lui la o literatură mare, adînc umană și demnă de epoca socialismului, poate asigura îndeletnicirii noastre un prestigiu incontestabil.

I se reproșează criticului că-și face funcționărește meseria, că urmărește conținutul cărților ca un contabil balanța de profit și pierderi sau inventarul general. Foarte trist, dar ce oare dacă nu conștiința unui cu totul alt rol social, îi poate trezi acea pasiune nobilă, care să-i toarne în scris ardoarea luptătorului?

„Sînt un literat, — viața și sîngele meu aparțin literaturii ruse” — spunea Belinski întărind aceste cuvinte cu fiecare rînd scris.

În critica noastră, imaginile din cîmpul armelor sînt foarte frecvente; în materie de bătălie efectivă, criticii însă preferă mai de grabă partea sedentară. E timpul ca foarte combative declarații de luptă să fie înlocuite cu combaterea concretă a diferitelor forme prin care ideologia burgheză încearcă să se infiltreze în creația literară, îmbrăcînd pentru circumstanță vechile clișee formaliste sau naturaliste chiar și cu haine mai puțin bătătoare la ochi.

Se observă, pe bună dreptate, că multe cronici și articole nu ridică probleme, nu stîrnesc discuții și trec prin viața literară nebagate în seamă, ca umbrele morților dinaintea lui Odysseu.

Dar cum se poate scăpa din plictiscale constatările: „mie-mi place”, „pe mine mă lasă rece”, decît apelînd la generalizările și principiile de bază ale artei realiste?

Numai o critică principală, pătrunsă de spirit de partid, poate suscita într-adevăr discuții rodnice, pasionante. Numai ea poate găsi tonul cel mai just, entuziasmîndu-se fără a deveni pătinoare sau oarbă și indignîndu-se fără a nedreptăți sau a confunda arena literară cu piața ghilotinei.

„Zoil-ilor” criticii noastre, „capetelor pătrate”, de care se plînge poetul Cicerone Theodorescu, nu strică să li se aducă aminte din cînd în cînd, că ideea de principialitate, conform concepției marxiste, n-are nimic de-a face cu dogmatismul. Dimpotrivă, pornind de la considerarea artei ca o oglindire a fenomenelor tipice din viață, în infinita lor multitudine și varietate, nimic nu-i e mai străin realei principialități decît conformitatea diferitelor materiale literare cu cîteva cala-

poade confecționate ad-hoc și folosite drept standarduri universale.

În fața unei asemenea critici obișnuite să opereze cu formule prestabilite, Dobroliubov spunea că autorii se simt întocmai ca țărani aduși înaintea comisiilor de recrutare țariste. Criticul îi așează în rînd și urcîndu-i pe cîntar le strigă: „Bun!” sau „La stînga-mprejur!”, după cum corespond sau nu greutateii cerute. „Aici socoteala ți se face repede și categoric — notează marele democrat revoluționar, — iar dacă mai crezi în așa zisele legi eterne ale artei imprimate prin manuale, n-ai să scapi de o asemenea critică nicio dată. Ea îți va demonstra prin $A + B$ că ceea ce admiri nu face doi bani și că dimpotrivă lucrurile care te adorm, te fac să caști sau îți provoacă dureri de cap, constituie fără posibilitate de tăgadă adevărul teaur al artei” (Dobroliubov: „O rază de lumină”).

Ajungem, cu alte cuvinte, la una din cele mai grave probleme ale prestigiului criticului, exactitatea cu care experiența confirmă aprecierile lui. Ca în ori ce domeniu, teoria se verifică prin practică și pînă la urmă cele mai sublime demonstrații estetice ne lămuresc definitiv, dacă ajung să descopere un Eminescu în Vasile Militaru, sau un Caragiale în Nicu Metz.

A înțelege cu adevărat legile artei înseamnă a reuși să le studiezi și să le aplici în toată complexitatea manifestărilor lor concrete, făcînd cît mai sensibile și altora rezultatele obținute.

Nu știu dacă aceasta se numește gust sau talent critic, dar pentru profesiunea noastră, am convingerea că e un lucru foarte important, și asupra lui timpul își pune o sentință fără de apel, care mă înfioară.

Simt nevoia să adaug o pledoarie specială pentru „cronica literară”, ca formă deosebită de exercitare a funcțiunii critice, cu atît mai mult cu cît în legătură cu ea, pe lîngă prejudecățile generale pomenite, există altele speciale, chiar în rîndul oamenilor de meserie.

Urmărind, în primul rînd, actualitatea vieții literare, discutînd atîtea cărți noi apărute, dintre care numai cîteva vor învinge vremea, cronicarul poate avea impre-

sia că stă prea departe de umbra eternității, în pacea căreia cercetătorii gloriilor consacrate alcătuiesc studii grave pe teme clasice și universale. Cronica literară — de ce să o ascundem — e pîndită într-adevăr de primejdia raportării la unele lucruri efemere. Dar unde mai mult decît în cronică literară, nemijlocit legată de actualitate, are criticul prilejul să-și dovedească într-adevăr priceperea? Unde poate găsi o mai directă satisfacție creatoare, decît în participarea nemijlocită la promovarea unei noi literaturi, la sprijinirea tendințelor înaintate încălzite de flacăra reală a talentului și la respingerea diferitelor pseudocreații sau expresii artistice ale unor concepții reacționare?

În sfîrșit, nu mai insist asupra faptului că extinderea exercițiului cronicii literare periodice ar mai face să dispară din catastrifal păcatelor criticii noastre, o serie întrecagă de paragrafe, dintre care cel al ruperii de actualitate nu cîntărește puțin.

Cronica literară — spun unii — e prin natura ei limitată și oarecum circumscrisă prea strîns la obiect. În cîteva pagini n-ai cum să analizezi o lucrare sub toate fețele ei, nu te poți ridica la probleme generale și te pocnești de marginile foiletonului ca un bondar prins sub borcan.

Și aci e — bine înțeles — cova adevărat. Dar continuitatea cronicii îl obligă cît de cît pe critic să lege, să confrunte diferitele aspecte ale fenomenului literar. La noi, tocmai datorită absenței cronicii periodice, funcționează foarte adesea un fel de loterie a cărților. Cutare trage numărul cîștigător, adică are norocul sau nefericirea să suscite interesul unuia dintre critici și atunci volumul respectiv devine obiect de studiu, fiind disecat și supus la mai multe experimente decît broaștele lui Galvani. Alte zeci de cărți apărute n-au în schimb parte nici măcar de un rînd. Așa se face că în presa noastră literară nu s-a scris nimic despre versurile necunoscute ale lui Eminescu, apărute pentru întâia oară în ediția critică a Postumelor, că o nuvelă ca „Bijuterii de familie” de Petru Dumitriu a rămas fără cronică literară, că romane ca „Nada Florilor” de Mihail Sadoveanu, „La cea mai înaltă tensiune” de Nagy Istvan,

ș.a.m.d., au trecut aproape neobservate.

Cronicarului nu-i sînt îngăduite asemenea omisiuni. El e dator să consemne fiecare apariție demnă de interes și să-i acorde atenția cuvenită.

O grupare, o organizare și implicit o generalizare a fenomenelor celor mai semnificative din viața literară i se impune cronicarului, dacă vrea să-și exercite în adevăratul înțeles al cuvîntului meseria. Deasemeni și o ierarhizare, o cîntărire a epitetelor menite să situeze la justa lor valoare diferite cărți sînt absolut necesare într-o muncă unde, dacă despre toate lucrările cercetate se stabilește că sînt „deosebit de valoroase”, „remarcabile” sau „interesante, dar cu unele lipsuri”, însuși efortul cheltuit pentru asemenea rezultate se arată van.

O dreaptă și deloc ușurată apreciere a însemnătății fiecărei cărți ne-ar scuti și de alte efecte ale aceleiași loterii literare, prin mecanismul căreia opere foarte bune, nimerind pe mîna unor critici ursuji, capătă pe lîngă tradiționala săpu-neală două trei laude, mîrîite cu jumătate de gură, în timp ce lucrări mediocresau pur și simplu proaste sînt prezentate publicului, de recenzenti cu inima largă și entuziasmul facil, drept realizări fără cusur.

În sfîrșit, îngăduind prin caracterul ei continuu, urmărirea unor idei și înclinații individuale, cronică literară e o formă foarte nimerită de afirmare a personalității critice.

Cum se vede, cu toate neajunsurile ei, promptă, vioaie, combativă, permanent ancorată în actualitate, cronică literară rămîne o formă a criticii foarte populară. Sainte-Beuve o compara cu activitatea medicului prezent în fiecare dimineață la căpătîiul bolnavului și adăuga cu humor, că tot ce se poate spune pentru sau contra utilității medicinei, poate fi spus cu și mai mult temei pentru sau contra utilității acestei critici practice, de care, în literatură, nici cei cu o sănătate înfloritoare nu se pot dispensa.

Dezbaterile în jurul problemelor tipicului au avut cu certitudine efecte rodnice

pentru proza noastră, și dovada cea mai bună o oferă însuși nivelul artistic al producției nuvelistice din ultima vreme. Lucrările unor tineri ca Remus Luca („Ana Nucului“), Fr. Munteanu („Lența“) și ceva mai puțin S. Podină („Mlaștina“), se ridică simțitor de-asupra operelor obișnuite de debut, înscrind-se ca realizări efective ale creației noastre literare actuale.

Pe drumul deschis de Petru Dumitriu cu „Vînătoarea de lupi“, de Marin Preda cu „Desfășurarea“, sau de Sūtō András cu diferite schițe din seria „Pornesc oamenii“, Fr. Munteanu, S. Podină și Remus Luca înaintază în inima satului răscolit de prefaceri adânci.

Cu mai multă sau mai puțină îndrăzneală, cei trei autori citați au părăsit diferite șabloane devenite clasice pentru schematismul nostru „cel de toate zilele“ și, înzestrați, firește, cu darul de a ști să întruchipeze în chipuri și situații vii ceea ce văd, au trecut la studierea realității, a raporturilor complexe și variate dintre oameni, cu un ochiu atent, neadormit.

Rezultatele n-au întârziat să se arate. În realitatea satului, în formidabila ruptură de o lume veche, de inerția așezărilor ei seculare, tinării noștri nuveliști izbutesc să descopere ciocniri dramatice, tipice pentru marele proces al pornirii țărânimii muncitoare pe drumul socialismului.

Nouă, în aceste nuvele, nu e numai capacitatea de a individualiza figurile eroilor, ci într-o mare măsură și situațiile, prin care viața îi silește să treacă. Narațiunea nu mai rămâne doar o suită de întâmplări ilustrative urmărind metodic, corect, și oarecum independent de existența individuală a oamenilor, diferite aspecte ale transformărilor revoluționare din sat; destinul diferitelor categorii sociale se împletește aci cu destinul particular al principalelor personaje într-o unică istorisire interesantă și pe cât e nevoie neprevizibilă. Pentru cine nu cunoaște celălalt fel de exemple, observația riscă să pară bizară, dar ea nu face decât să constate cu satisfacție că nuvelele au căpătat, însfîrșit, un subiect, ceea ce din punctul de vedere al epicii și al cititorului înseamnă foarte mult.

În „Mlaștina“ și în „Lența“, conflicte puternice, scoțînd la iveală cum în relațiile familiale se resfrîng cu violență aspecte ale luptei de clasă, susțin dramatismul desfășurării episoadelor.

Nuvela lui Silviu Podină se caracterizează chiar prin căutarea laturii tragice a unor asemenea conflicte.

Singurul fecior al lui Simeon Podaru, unul din țăranii necăjiți, care s-au zbătut o viață-ntreagă să iasă din sărăcie, a intrat tocmai acum, cînd pentru cei sărmani se arată și alte vremuri, în cîrdășie cu lipitorile satului.

Vasile s-a încurcat cu Iulia, fata chibului Găldău, a luat-o de nevastă, i-a făcut un copil și, din ce în ce mai strîns legat de socru-său, îi înlesnește să învîrtească diverse afaceri necinstite, îl înscrie în întovărășire iar cînd oamenii, treziți, încep să murmure, se ridică în apărarea bogătanului cu toată autoritatea de președinte al Sfatului Popular din sat.

Se face sensibilă astfel ideea cuprinsă și în titlu: există o logică implacabilă a luptei de clasă; ea nu admite poziții împăciuitoare și cel care pășește pe terenul lunecos al compromisurilor se afundă pe nesimțite, mai devreme sau mai tîrziu, în mlaștina necinstei și trădării.

Narațiunea păstrează o reală tensiune dramatică, pentru că autorul nu simplifică brutal situațiile în vederea reușitei demonstrației. Dimpotrivă, el o face mai convingătoare, neignorînd țesătura foarte complicată a raporturilor dintre oameni, particularitățile lor psihice și rolul fiecăruia din acești factori în desfășurarea acțiunii. De pildă, însuși cazul lui Vasile Podaru, nu se prezintă chiar atît de simplu. Găldău nu e oficial chiabur. Lipsa de vigilență a organizației de partid din sat și a organelor puterii populare locale, i-a permis să se dea drept mijlocaș. Numai bătrînul Podaru, dintr-un instinct sigur de clasă și amintindu-și cum s-a purtat cu el Găldău, nu vrea să creadă că lupul și-a schimbat părul. De aceea, Simeon Podaru și-a izgonit de acasă feciorul, cînd a auzit cu cine vrea să-l încuscrească. Acum nu-i calcă în casă, a rămas în afara întovărășirii și strigă pe toate drumurile că el nu face frăție cu chiaburii. Dar sînt destui

oameni care, ca Vasile, spun că bătrînul n-are dreptate, că e pornit din cine știe ce vechi artag împotriva unui om harnic și așezat. Unii, otrăviți de șoapte veninoase, cred că dacă însuși părintele președintelui rămîne în afara întovărășirii, la mijloc trebuie să existe o înțelegere ascunsă între tată și fiu. În consecință, se țin la rîndul lor de-oparte, făcînd tot felul de ipoteze. Mai mult, o vreme ne pare că însuși Găldău caută cu dibăcie să-i întrețină lui Vasile iluzia că procedează just, că se poartă doar înțelegător cu un om cumsecade, ceea ce n-are de ce să-i strice.

Cursul precipitat al evenimentelor, formele tot mai ascuțite sub care se desfășoară lupta de clasă, acțiunea Partidului pentru sdrobirea denaturărilor liniei sale, sfîșie aparențele acestea înșelătoare, delimitînd categoric forțele sociale care se înfruntă și dezvăluind într-un mod viu esența majorității personajelor.

Spuneam că o tendință interesantă, originală, a nuvelei lui Silviu Podină, constă în reliefarea laturii tragice a conflictului prezentat. Intenția e bine servită parțial de drama bătrînului Podaru și a nevestei lui. Autorul dovedește că se pricepe să releve zbuciumul unor firi simple, dar puternic stăpînite de sentimentul demnității umane.

Ca și la Ilie Barbu, eroul lui Marin Preda, ura de clasă, dușmănia împotriva celor care o viață întreagă și-au bătut joc nestîngerit de satul întreg ia la Simeon Podaru o formă tipică pentru foarte mulți țărani încă nedeplin ridicați la o clară conștiință politică. Oamenii îi știu bine pe chiaburi, deși nu prea vorbesc de ei, deși s-ar părea că soarta lor îi lasă indiferenți. E de ajuns însă ca în cadrul noilor așezări, viclenia și cutezanța dușmanului să-și caute iarăși loc, ca o mînie surdă să le răscolească în suflet cu o intensitate sporită vechile mizerii și umilințe. De aceea, îndîrjirea disperată cu care — în ciuda unor întîmplări nefericite — oameni ca Simeon Podaru refuză să accepte ideea că lumea e tot a celor de o seamă cu Găldău, capătă o încordare tragică; tragice sînt și împrejurările în care pînă la urmă dreptatea se îndepli-

nește dar bătrînul își pierde unicul fecior.

Autorul se dovedește în această direcție un bun observator al firii omenești, indicînd printr-un gest, prin cîteva vorbe spuse cu amărăciune sau obidă măcinarea launtrică a lui Simeon Podaru, stoica bărbăție cu care suportă întîi singurătatea împovăraătoare a bătrîneții și neînțelegerii din jur, apoi consecințele prăbușirii lui Vasile și eșecul ultimei dureroase încercări părintești de a-l reciștiga.

Acestă atmosferă tragică e întărită inteligent de reacțiunile mamei. Femeia îi asistă ca o umbră înspăimîntată și mută pe Podaru, aprobîndu-l, deși în sufletul ei se ghicește slăbiciunea dragostei materne. Pe furiș, Marta, cu toate interdicțiile bătrînului nu se îndură să nu-și viziteze fiul și să-și ia măcar pentru cîteva clipe în brațe nepoata.

Cînd după prăbușirea lui Vasile, Simeon vorbește de aducerea în casă a Floritei și se interesează dacă fetița îi seamănă, femeia se grăbește bucuroasă să-i dea toate asigurările în această privință, dar se oprește brusc, speriată, dîndu-și seama că s-a trădat.

În ciuda asprimilor, afecțiunea tristă, dar foarte profundă care, în scena muncii la cîmp, sau a discuției despre viitorul lui Vasile, părăsit de nevastă-sa, îi apropie, în durere, pe cei doi bătrîni, contribuie de asemeni la reliefarea laturii tragice a conflictului.

Autorul caută elemente tragice și în procesul alunecării lui Vasile sub influența dușmanului de clasă. Dar tragicul, ca și comicul, nu sînt categorii în sine, care se pot urmări independent de semnificația obiectivă a faptelor și întîmplărilor descrise.

Dacă, de pildă, eroul lui Silviu Podină ar crede efectiv, cu toată sinceritatea, că Găldău nu e chiabur, că e datoria lui să-l apere de niște exagerări stîngiste, dacă de socru-său l-ar lega numai dragostea pentru Iulia și nu mărunte ambiții sau visuri de căpătuire, ațîțate ușor prin cîteva „împrumuturi“ discrete, dacă într-un cuvînt Vasile ar fi un om cu reale calități morale individuale, și, orbit, s-ar situa dintr-un impuls mai presus de voința și înțelegerea lui pe pozițiile claselor condam-

nate de istorie, fiind zdrobit prin acțiunea inexorabilă a legilor acesteia, atunci, poate într-adevăr peste drama lui, ca peste drama lui Grigorie Melehov, s-ar profila o umbră tragică.

Dar Vasile Podaru e un caracter inconsistent, în a cărui prăbușire nu se pot descoperi elemente tragice decât întunecând ideea nuvelei, colorând ambiguu situațiile și alterându-le valoarea tipică. De aceea, nici nu văd în eroul principal — spre deosebire de tovarășul S. Damian — „un personaj literar izbutit“ („Gazeta Literară“, Nr. 2)

Este Vasile Podaru un ambițios, un om dominat de orgoliu, avid de putere, cum încearcă să-l definească notița critică amintită? Dacă ar fi așa, pare stranie credința pe care eroul nuvelei i-o păstrează lui Găldău, grija de a-l apăra cu orice preț. În fond, un socru care învârtește afaceri necurate și despre care mai și umblă vorbe că ar fi chiabur, constituie pentru un arivist o ghiulea serioasă legată de picior. Ideea de a-l abandona la momentul oportun pe Găldău, de a-și face din demascarea lui o platformă politică, i s-ar fi impus unui asemenea om mult mai repede și ar fi fost pusă în practică imediat cu cinism, nu atât de târziu și cu atîta neîndemînare copilărească.

S-ar putea obiecta că la mijloc erau „ochii umezi ai Iuliei“ — cum spune tovarășul Damian — micile ajutoare bănești ale chiaburului, în sfîrșit, atîtea și atîtea avantaje la care Podaru nu putea renunța prea ușor.

Dar tocmai toate acestea nu definesc un orgolios, un om pătruns de sine și îmbătat de visul dominației celor din jur, ci mai degrabă un individ lipsit de personalitate, stăpînit de cîteva biete slăbiciuni și gata să se comporte din pricina lor ca o cîrpă. În sfîrșit, chiar dacă am admite, de dragul discuției, că într-un caracter, ambiția, orgoliul, setea de putere, nu sînt incompatibile cu diferite slăbiciuni, de dragul cărora omul respectiv ar fi gata să facă orice, încă nu e greu de văzut că Vasile Podaru nu acționează într-un fel sau într-altul după impulsurile contradictorii ale aceluiaș caracter, ci în conformitate cu necesitățile subiectului (orgolios,

îndărătnic cînd trebuie să rupă cu taică-său, să respingă criticile tovarășești ale lui Mihai Rotaru sau să nu admită chiar după dezastru ipoteza că nu va mai fi președinte al Sfatului Popular; moale, abulic, cînd trebuie să intre în voia Iuliei sau să satisfacă interesele chiaburului). În realitate, pe de o parte situațiile închipuite, întreaga intrigă ca și comportarea celorlalte personaje, presupun un caz tipic de descompunere morală, provocat nu numai de concursul cîtorva împrejurări potrivnice, dar și de efectul unor vicii lăuntrice ascunse. Pe de altă parte, tendința de a scoate elemente tragice și din prăbușirea lui Vasile Podaru, cheamă într-un fel sau într-altul ideea unei fatalități, care-l duce pe erou la pierzanie, oarecum împotriva voinței sale și în virtutea unor sărmane slăbiciuni omenești.

Autorul a încercat să împace în construcția personajului aceste două idei artistice care se cam bat aci cap în cap, provocînd numeroasele inconsecvențe amintite. Situațiile devin, de la un moment dat ambigue: Vasile e, de fapt, părtaș cu chiaburul, ajutîndu-se din banii lui și iscălimdu-i în schimb diferite autorizații. Dar se lasă deschisă și ipoteza că omul îl crede pe Găldău nevinovat și socotește măsurile cerute împotriva lui greșeli politice, care-i vor îndepărta pe mijlocași de întovărire. Cu toate acestea, cînd întîmplările iau o anume întorsătură, Vasile se arată dispus să-l denunțe pe Găldău, stabilind însă cu el o prealabilă înțelegere. Nota tragică urmărită cu orice preț în prăbușirea unui asemenea individ îl dezvinovățește vrînd, nevrînd, alterează esența procesului vulgar de corupție prin care personajul trece și-l îndepărtează pe autor de sfera tipicului.

Cu mult mai mare siguranță e condusă desfășurarea conflictului în „Lența“, nuvela lui Francisc Munteanu. Caracterele sînt aci mai expresiv conturate, individualizarea e mai vie. Ca urmare, logica după care se produc reacțiunile eroilor are o strîngentă imperioasă, iar autorul dovedește că știe să-i facă față.

Nuvela definește mai concludent o

dramă personală interesînd soarta personajelor principale, și comportînd totodată prin implicațiile ei un adînc și multiplu sens social, antrenînd în discuție probleme ale vieții colective.

Și din îndemnul părinților, și dintr-o preferință ușurată pentru ceea ce i s-a părut cîndva lucrul cel mai de preț, Lența a făcut o căsătorie proastă. Deși ținea la Gheorghe, un flăcău din sat, l-a luat de bărbat pe Goldiș, președintele gospodăriei colective. Acesta era, ce-i drept, cam trecut, dar se purta chipeș, juca bine ceardașul, și după socoteala ei de atunci, nu era puțin lucru să devii nevasta unuia din oamenii cei mai bine văzuți din sat.

Dar nici bunăstarea din casă, nici darurile și atențiile cu care o copleșește Goldiș, nu-i țin tinerei femei de cald. Ei i se face repede dor de fetele și băieții care muncesc în brigadă, de glumele și jocurile lor, de serile vesele de la Căminul Cultural. Lenței îi e urît să stea mereu între cei patru pereți ai casei, cu un om mult mai bătrîn ca ea și pe care nu-l iubește. Femeia tînjește; ceea ce fusese în sufletul ei o simplă înclinație juvenilă, devine acum dragoste adevărată. Lența îl caută pe Gheorghe și se asvîrle cu un fel de frenezie în brațele lui.

În diferite discuții, întrebările ridicate de unii cu privire la corectitudinea morală a acestei femei exprimă, pe lîngă o tristă opacitate, un foarte enervant ton puritan, amintind modul de a se irita al lui H. Sanielevici, care scria indignat: „Naturalism este cînd în *Năluca* o pui pe Zamfira să-și înșele bărbatul, așa, ca o trecere de vreme, „fără să fie pentru asta femeie rea!“ Naturalism este cînd în „Hanul Boului“ îmi cîmți adulterul ocazional al hangioaiei cu povestitorul, ca cea mai înaltă poezie a vieții! (Te-ai luat după Caragiale; dar la dînsul hangioaica e văduvă. Și acolo mai este și altceva decît dragoste curat trupească“. (Morala d-lui Sadoveanu — Poporanismul Reacționar).

Cum se face că și în cazul nostru există asemenea spirite care se întrebă ce semnificație are dragostea eroinei? Este doar evident că Lența e un om simplu, fără o prea bogată înțelegere a transformărilor

din viața socială. Tipic, semnificativ în toată comportarea ei, e însă sentimentul frust, nelămurit, dar foarte puternic, că noile vremuri îi dau dreptul la o viață întregă, frumoasă, fericită. Cu o ardoare naivă, Lența se smulge de sub seculara supunere față de soț și de părinți, nu se sinchisește de gura satului, și călcînd în picioare prejudecățile, ascultă glasul inimii. Ieșirea aceasta a fluturului din crisalidă e urmărită cu finețe. Inceputul e ezitant, greu. Tînăra nevestă se oprește descum-pănită în ușa Căminului Cultural, izbită de muzica viorilor și de zgomotul vesel al jocului, ca de un vînt ațîțător și primejdios. Are gesturi nervoase, înclinate, de sălbătăciune înspăimîntată. Cînd îl regăsește pe Gheorghe, se simte cuprinsă de o sficiune copilărească, pierdută. Nu îndrăznește să-i vorbească lui Goldiș, amîna ziua lămuririlor, se frămîntă, dar dragostea-i dă îndrăzneală și inițiativă: „Prostule... doamne cît ești de prost...“, îi spune cu un fel de tandreță șireată flăcăului, cînd acesta o întîlnește pe uliță și rămîne încurcat, neîndrăznind să i se uite în ochi: „ca un copil care așteaptă să fie prins cu o faptă rea“.

Lența e foarte departe de alegerea ușurată făcută nu de mult. Acum ea își creiază din dragostea ei o întregă rațiune de existență, care prin intensitate, pasiune și sinceritate se ridică treptat la un real sens moral. Lența capătă sentimentul obscur că la temelia legăturii ei cu Goldiș stă ceva strîmt, nedrept, urît. Nu o mai sperie atît de mult muntele prejudecăților, ci ideea duplicității. Lovitura cea mai grea o primește cînd, fugită de la Goldiș, Gheorghe o întîmpină cu temeri și calcule, n-are ca ea îndrăzneala unor gesturi necugetate, dar făcute cu o mare spontaneitate, din adîncul inimii. Odată pornită, tînăra nevestă nu mai vrea să dea îndărăt și cînd Gheorghe, ca și părinții o trimit acasă, zdrobită, se gîndește mai de grabă să fugă în lume decît să reia viața de altă dată.

Lența nu-și înăbușă pornirile sufletești, pentru că presimte vag cum, în ciuda miilor de piedici care-i stau în cale, lumea nouă din jurul ei nu îngăduie silnicia și nedreptatea. De aceea, instinctiv, ea

ghicește un prieten în Gherdan, secretarul organizației de partid, omul care de la început n-a văzut cu ochi buni căsătoria lui Goldiș. E interesant că o asemenea dramă cotidiană, tratată de nenumărate nuvele și romane, are loc de astă dată în cadrul noilor realități sociale, oglindite foarte viu de natura inedită a intrigii, ca și a desfășurării întregului conflict: Președintele, dornic să-și ție nevasta ca o cucoană, a folosit banii gospodăriei ca să-și clădească o casă arătoasă, să-i cumpere Lenței tot felul de nimicuri, și acum se zbate încurcat între amenințarea de a fi dat de gol și necesitatea de a-și vinde, pentru acoperirea lipsurilor, sacii cu grâu din pod, prea devreme și nu la prețul cel mai bun. Antoniu, fratele închiaburit al lui Gheorghe, încearcă să profite, cu ajutorul socotitorului Vărzaru, de impasul lui Goldiș, spre a-și aranja intrarea în gospodărie. În sfârșit, dragostea ilicită între Gheorghe și Lența ia în sat un aspect politic, dând loc la tot felul de scorniri pe seama raporturilor colectivităților și aducând apă la moara dușmanului. Ceea ce se petrece în casa președintelui, ca și în casa lui Podaru din „Mlaștina“, raporturile familiale ca și cele amicale, se îmbină strâns cu problemele mari ale vieții satului, devenind elemente însemnate în rezolvarea acestora. Slăbiciunile lui Goldiș, ambiția, orgoliul, tranzacțiunile dubioase pe care e gata să le facă spre a-și vrăji nevasta arătându-se om cu dare de mână, dorința secretă de a-și păstra totodată și sacii cu grâu, toate scot la iveală, cu forță, expresii diferite ale instinctului de proprietate încă puternic în multe conștiințe. Sbătîndu-se să iasă din lanțul unei căsnicii nefirești, Lența se ciocnește tocmai de sistemul relațiilor bazate pe acest instinct, pe morala egoismului brutal. Oricît de cuviincioase aparente ar fi îmbrăcat lucrurile, Goldiș, de fapt, a cumpărat-o de la părinți și acum încearcă s-o păstreze prin aceleași mijloace. Imaginea complexă a raporturilor sociale și morale vechi o completează figurile tatălui și mamei Lenței: bătrîna mijlocește cu diplomatie o căsătorie avantajoasă, iar bătrînul împotrivindu-se mai mult de formă, își dă asentimentul plictisit, întrezărind cu

oarecare interes ideea de a fi trecut în postul de grăjdar prin protecția viitorului ginere.

Corect, deși mai palid, întruchipează o nouă mentalitate Gherdan, cu neastîmpărul lui de a se amesteca nu numai în problemele de producție ale oamenilor, ci și în problemele lor sufletești, sau Gheorghe, a cărui neîndemînare copilărească și veșnică preocupare de a nu stîrni vorbe, nu exclude totuși o anume consecvență și scrupulozitate morală, vizibile în scena discuției cu secretarul, și apoi în cea cu fratele său Anton.

Francisc Munteanu vedește ascuțime în individualizarea caracterului. Astfel, voluntar, impulsiv, cu un fel de strășnicie a hotărîrilor în care se citește bunul gospodar, omul activ și capabil să se impună, Goldiș dă o imagine foarte exactă a ceea ce a făcut-o pe Lența să se înșele. Sentimentul apăsător că se lasă tîrît împotriva voinței sale în acțiuni primejdioase, președintele și-l ascunde prin excese de autoritate, tipă la Vărzaru, îl repede; Antoniu, viclean, umblat prin lume, priceput cum să ia oamenii, schimbă cu dibăcie registrul sentimental în discuția cu Gheorghe. La început e smerit, pocăit, un moment amenință, face apel la amintirea mamei din mormînt, apoi, cînd se lovește de aceeași îndărătnicie, încearcă să treacă problemele principale pe un plan de bagatelizare și întreabă, rîzînd silit:

„Măi, Gheorghe, ce lume mai e și asta: trebuie să se ascundă frate de frate, părinte de părinte...”

Preocupat de urmărirea tensiunii mereu mai ridicate a conflictului, Francisc Munteanu se oprește puțin asupra descrierilor, nu însă într-atît încît să nu fixeze cîteva detalii picturale de efect pentru coloritul viu și divers al scenelor: Lența are obrazul alb „ca o năframă spălată“, „ochii mari, negri și umezi“, buzele mai roșii decît cizmulițele noi din picioare. Goldiș își cîntărește în palme grîul din pod, noaptea, la lumina unui lămpaș; boabele-i par arămii ca aurul vechi și umbra i se cațără fantastic pe acoperiș pînă la horn, creînd sentimentul unei prezențe inoportune în încăpere; Gheorghe se trezește buimac din somn, cînd Lența, fugită de acasă, îi

bate în fereastră și o întâmpină caraghios, încurcat, în cămașa lungă de noapte.

Discutînd despre compoziție, admitem în general că opera de artă formează un tot unitar, în care elementele componente se determină reciproc. Dar metoda contabilității părților pozitive și negative în critică infirmă foarte adesea cu o mare seninătate acest postulat. Zeci de recenzii vorbesc despre personaje foarte vii, bine conturate, care iubesc, stau de vorbă sau se luptă cu fantome. Cum e posibil aceasta, rămîne să-și explice cetitorul singur.

Pare paradoxal, dar în orice lucrare literară, un artist își caracterizează eroii nu numai cînd se ocupă de ei direct, ci și atunci cînd descrie alte personaje, cu care cei dinții vin într-un fel sau altul în contact.

Portretele lui Bezonov și Teleghin, poetul crepuscular și inginerul întreprid, plin de o cuceritoare simplitate, sînt în același timp portretul Dașei din „Calvarul” lui Alexei Tolstoi. Cum fata ezită multă vreme între cei doi bărbați, fiecare din trăsăturile lor morale îi definesc implicit caracterul, înclinațiile și aversiunile.

Dacă doamna de Renal ar fi o femeiușcă ușuratică, toată problematica morală a lui Julien Sorel s-ar prăbuși în trivialitate, și eroul lui Stendhal ar deveni cu totul altceva. Multe lucrări publicate neglijează însă flagrant efectul unor asemenea interdependențe existente între caracterele personajelor. Fără a cădea într-un fel de absolutizare pedantă, e totuși evident că ideea unei opere adevărate, concepția, tendințele ei, străbat atît de viu fiecare element component, încît unitatea creației se impune chiar și împotriva unor accidente istorice. Nimănui nu i-ar trece prin gînd să-i facă un cap Victoriei de la Samotrace sau să completeze brațele Venerei din Millo. Semnificația întreagă a acestor capodopere ni se comunică foarte bine în ciuda durerioaselor amputări pe care le-au suferit. Tot așa o eroare artistică serioasă nu rămîne localizată într-un punct, ci se transmite mai mult sau mai puțin ca un fel de cangrenă ascunsă în întreg romanul, nuvela sau piesa respectivă.

În „Mlaștina”, de pildă, liniile șovăi-

toare în construcția caracterului lui Vasile Podaru, nu rămîn fără efect asupra contururilor celorlalte personaje. În măsura în care autorul lasă echivocă răspunderea eroului în desfășurarea evenimentelor întîmplate, și ne cheamă într-un fel să-l compătimim, strășnicia bătrînului ca și fermitatea secretarului de partid se golesc de caracterul omenesc și capătă o notă rigidă, inumană, în directă contradicție cu linia caracterelor respective. Nici nuvela lui Francisc Munteanu nu e scutită de asemenea eșori, din fericire fără repercusiuni atît de grave. Astfel, socotitorul Vărzaru e un personaj interesant și bine caracterizat în ceea ce-l privește. În raporturile cu Goldiș, el se înscrie totuși ca o apariție curioasă. Pizmuitor și servil, păstrînd legături cu chiaburii, dar dîrdîind de spaimă să nu-și piardă postul, Vărzaru e tipul slugoiului care-și ascunde o ură neputincioasă și așteaptă momentul cînd poate lovi nestîngerit pe la spate. Asprimea aproape brutală, umilitoare, cu care-l tratează Goldiș, e explicabilă și exprimă sentimentul culpabilității președintelui, repulsia sa pentru faptul că a trebuit să intre în cîrdășie cu un asemenea individ, să se dea pe mîna lui. E bizară însă reacțiunea lui Vărzaru. Acesta se poartă tot timpul ca un complice mărunț, terorizat de voința unui criminal versat, împins să scoată pentru acesta castanele din foc și lăsat apoi cu cinism să se descurce singur. Cînd pîrnesc la oraș și Goldiș emite ideea ca socotitorul să se ducă la Antoniu și să-i ceară cu împrumut niște bani, Vărzaru încearcă să se împotrivescă, se zbate și pînă la urmă cedînd, se gîndește mort de frică: „*Iar vrea să mă înfunde președintele! Doamne, ajută-mă doamne, nu mă lăsa...*”

La întoarcere, cînd Goldiș își manifestă satisfacția că lucrurile au ieșit pînă la urmă așa cum a vrut el și-i strigă plin de sine lui Vărzaru: — „*No, vezi că te-ai temut ca o fleanță?... Prostule!*” — acesta tresare „*ca și cum l-ar fi pîlit cu o palmă*” și se gîndește ulcerat: „*Dumnezeul mamei lui, eu mă zbat să-l scot din încurcătură și pe urmă tot el își bate joc de mine.. N-are inimă. Dacă l-ai despica, în locul inimii i-ai găsi un bolovan. În viața lui*

n-a zis Goldiș o vorbă bună. Și toate îi merg ca pe roate. Nici griul n-a trebuit să și-l vîndă, și de datorie a scăpat, nici obrazul nu și l-a pus la bătaie. Toate cele le face cu miinile altora. Și-i cîstit ca nimeni altul în sat. Doamne, dacă nu mi-ar fi teamă de el, doamne ce i-aș putea face!..."

Episodul aruncă un reflex ciudat asupra firii președintelui care, disimulat, capabil să-și svîrle fără ezitare peste bord complicele, spre a se menține la suprafață, ar părea, un moment, personajul cel mai odios al nuvelei. Ideea aceasta se împacă însă mai greu cu tonul sincer și patetic al autocriticii din final, cînd Goldiș îl demască pe Antoniu și-și mărturisește greșelile înaintea oamenilor. Spre deosebire de ceea ce se întîmplă în „Mlaștina“, inconsecvențele amintite, referindu-se strict la raporturile cu Vărzaru, nu pulverizează unitatea de caracter a personajului, deși strecoară ceva tulbure, neprecis în portretul lui.

Față de „Mlaștina“ și „Lența“, nuvela „Ana Nucului“ de Remus Luca, se situează într-o anumită privință pe o poziție mai înaintată. Artistul nu se mulțumește să scoată în evidență noul doar ca o prezență surprinzătoare în viața zilnică a satului, ci caută să prindă în centrul povestirii figura unui tip uman inedit, reprezentativ pentru creșterea uriașă a nivelului cultural și a conștiinței maselor țărănimii muncitoare.

Ana Nucului este într-adevăr un astfel de personaj. Între clipa cînd rămîne singură, înspăimîntată, în mijlocul odăii pustii, fără geamuri, cu pereții coșcoviți — sediul căminului cultural din Nima, a cărui directoare a devenit — și clipa cînd în ovațiile sălii din Tîrgul Mureș primește emoționată pe scenă buchetele de flori și felicitările juriului la concursul echipelor de dans, se înscrie o adevărată epopee a muncii acestei femei inimoase, a stăruinței, tactului, hărniciei și energiei cu care a urnit un sat întreg dinîntuneric.

Ana Nucului e o figură tipică pentru mii și mii de femei din țara noastră, eliberate abia în regimul puterii populare

de sub o dublă sclavie, socială și familială, chemate abia acum la o existență întreagă, omenească.

În firea eroinei lui Remus Luca se fac vizibile o serie de energii latente ale poporului, trezit la viață tocmai de acest proces revoluționar. Impresionant e modul în care atribute proprii feminității se valorifică în viața obștească. Ana Nucului e o femeie tăcută, nu cine știe ce frumoasă, dar cu niște ochi „albaștri ca floarea de in“, privind „cu patimă lumea“. Spiritul organizatoric, știința cu care se pricepe să orînduiască totul în gospodăria ei săracă, Ana le aduce și în munca la Cămin. Ea răscolește satul, îi pune pe utemiști pe jar, organizează echipă de dans, cerc de alfabetizare, conferințe, teatru, cu o perseverență și pricepere uimitoare.

În toate acestea aduce însă și ceva din farmecul ei, din arta cu care încălzește prin cîteva scoarte, printr-o cusătură, pereții și mobilierul casei, printr-un gest, printr-o privire, întreaga viață a lui Petrea Nucului. Deși o privesc curioși, puțin intrigati că o femeie de-a lor din sat e acum „directoare“, oamenii sînt molipsiți de seriozitatea și gravitatea modestă a Anei. Ea vorbește potolit, lungind vorbele ca un cîntec, dar punînd o puternică pasiune în tot cespune. Pe nesimțite, voința Anei se insinuiază în conștiința celor din jur. Mai bombănind, mai scărpinîndu-se în ceafă, cei din Nima se rup din amorțeală și se lasă atrași de intensitatea acestei pasiuni în care arde cu o mare puritate însăși nădejdea lor într-o viață mai bogată și mai frumoasă.

Interesant e că pînă și Petrea, bărbatul Anei, cu toată firea lui închisă, refractară înoririlor, e mișcat, undeva, în fundul sufletului, de aceeași nădejde. Pe el însă, experiența unei vieți dure, întunecate, l-a învățat să-și apere cu zgîrcenie, să-și ascundă cel mai mărunt bun personal.

Petrea e și el însetat de fericire, de o altfel de viață, dar o prea mare bucurie îl sperie, i se pare peste măsura norocului lui. Ca țărani chineji, care se fereau să-și laude copiii spre a nu stîrni invidia zeilor, Petrea se teme, nu cumva farmecul Anei să fie descoperit și de alții și să-i fie răpită astfel mica lui fericire casnică. Însingurarea lui mohorîtă e o încercare desperată de

a-și păstra nevasta, succesele ei îl înveninează treptat împotriva Căminului Cultural și a noilor forme de viață, împingându-l pînă la fuga de acasă și întoarcerea în argăție la Nadlag Chioru, vechiul lui stăpîn.

Istoria biruinței Anei Nucului și a ridicării Căminului de la Nima, e totodată filmul emoționant al diferitelor aspecte prin care satul ia contact cu binefacerile culturii. Remus Luca fixează cu humor o suită de episoade, semnificative pentru acest proces, și cu totul noi pentru proza noastră. Macavei Savu își descoperă talente propagandistice. El explică pătruns de importanță sensul revoluției culturale:

„— *Ce? Voi credeți că așa lesne se face socialismul? Apoi credeți rău. Socialismul nu te primește fără cultură. Acolo te întreabă: „Stai un pic. Da' cultură ai?” N-am! — „Apoi fă bine și învață...”*

În fața ascultătorilor scandalizați se avîntă în considerații teoretice cu privire la forma pămîntului. „— *Uite, bunăoară, am crezut și eu pînă nu de mult că pămîntu-i ca o plăcintă. Așa credeau toți. Și voi, așa ați crezut. Unii mai cred și acum.*

— *Da' cum să fie? murmură Măria cuprinsă de spaimă.*

— *Acum de bună seamă, că trîntește una! — Apoi nu-i așa! Nu-i ca o plăcintă. Ii ca un bostan.”*

Flăcării condiționează intrarea în echipa de dans în funcție de perechea cu care vor juca; o lectură din „Mitrea Cocor” e întâmpinată de intervenții care constată spontan tipicitatea caracterelor: „*Asta s-a întîmplat la noi, la Nima!*”; iar înființarea cercului de alfabetizare aprinde satul, oamenii începînd: „*a visa noaptea cîrlige și liniuțe și a biigui prin somn „O-u”, „Oul”*

Față de Silviu Podină și Francisc Munteanu, Remus Luca dovedește hotărît o mai pronunțată personalitate artistică. Imaginea lui e mai particulară, poartă mai vizibil marca unei individualități poetice. În prefața volumului, indicînd humorul, sensibilitatea, stîngăcia prefăcută, șireată, drept note caracteristice ale unor tablouri țărănești care amintesc prin stil pe Breughel Bătrînul, Petru

Dumitriu a fixat cu ascuțime elementele acestei individualități.

Intr-adevăr, cu minuția naivă a primitivilor e pictată scena din casa lui Pașca Romulus: Raveca și cu șase copii ai lui Pașca cinează tăbăriți în jurul unui ceaun cu lapte aburind; fiecare are în mîna sîngă un boț măricel de mămăligă, iar în dreapta o lingură și execută o mișcare plină de expresivitate, înfulecînd grăbit și lacom din mămăligă și purtînd cu o mare băgare de seamă de la ceaun spre gură lingura de lapte. Pe un scaun cu trei picioare, capul familiei, mîngîindu-și nasul mare de forma unui cartof, domină grupul, deasupra căruia curge lumina moale a unui foc de coceni de cucuruz, pîlpăind pe vatră, în timp ce cadrul tabloului rămîne în întuneric pentru că odaia e plină de un fum înecăcios.

Șezătoarea din casa Istinei Vîșa, hora din curtea Crețului, repetițiile echipei de dans oferă alte exemple similare. Aș adăuga că, asemenea meșterilor primitivi, Remus Luca știe să integreze firesc în această atmosferă scene suave, cum ar fi de pildă cea a împăcării sfioase dintre soți, sau viguroase, aprinse de o pătimașă violență, ca povestea țiganului Pecia și a nevastei dintîi a lui Nădlag.

Dar în nuvela lui Remus Luca, mult mai mult decît în „Lența” și chiar decît în „Mlaștina”, există o deslînare epică, lungimi, paranteze literare, pe parcursul cărora cititorul călătorește moțîind.

E vizibil, spre deosebire de celelalte două nuvele, că aci conflictul individual din viața personajelor principale (ciocnirea Ana-Petrea) e legat într-un mod artificial de conflictul respectiv social (ciocnirea dintre forțele pornite să lumineze satul și cele interesante să-l țină mai departe în întuneric).

De aceea amîndouă conflictele nu se condiționează reciproc, momentele cînd Crețu încearcă să-i pună bețe-n roate Anei, cînd chiaburul își arată colții, nu introduc elemente noi în raporturile dintre cei doi soți, nu ascut sau atenuează contradicțiile lor, care de desfășoară pe cu totul alt plan.

Dealtfel, ambele conflicte rămîn exterioare povestirii, ne jucînd un rol determinant în desfășurarea acțiunii. Aceasta

se dezvoltă adeseori independent de necesitățile caracterizării eroilor principali și merge mai mult pe linia ilustrării diferitelor forme sub care munca de la Cămin trezește din inerție satul.

Ori arta compoziției unei cărți, a cîntării lungimii și importanței fiecăruia din episoadele ei, ține de preocuparea dezvăluirii caracterelor centrale, prin care ideea operei respective se face sensibilă.

Ideea caracterului previzibil al tipurilor literare, e confirmată de numeroase mărturii ilustre scriitoricești, arătînd cum în procesul elaborării operei destinul anumitor personaje tinde să se împlinească parcă de la sine, parcă în virtutea unor cerințe interioare, cîte odată opuse chiar voinței romancierului. Pușkin povestea că nu s-ar fi așteptat ca Tatiana să-l părăsească pe Oneghin, și Tolstoi a fost nevoit să s himbe sfîrșitul „Invierii” pentru că Nekliudov și Maslova nu aveau de gînd să se căsătorească, așa cum prevedea planul romanului.

Cînd există cu adevărat, previzibilitatea comportării personajelor arată că artistul a izbutit efectiv să exprime tipicul, esența fenomenelor social-istorice date.

Cititorul, căpătînd prin intermediul artei o cunoaștere mai profundă a vieții, e învățat să înțeleagă legile ei obiective. De aci puterea lui de a bănuși, de a deduce comportarea eroilor cărții.

Observația necesită totuși o completare, tocmai în legătură cu ceea ce face ca o carte să fie interesantă și alta plictisitoare. Adevărata previzibilitate a tipurilor literare trebuie înțeleasă ca o formă a verosimilului artistic. În cursul desfășurării acțiunii, comportarea personajelor principale poate fi numai în parte anticipată. Mai de grabă noi putem spune ceea ce e imposibil să facă un erou, decît ceea ce el va face cu adevărat.

Dacă la mijlocul romanului „In căutarea absolutului”, cineva ne-ar spune că Balthazar Claës își va ține jurămîntul de a nu mai intra în laborator și, devenit un soț și tată model, va păstra doar în suflet pentru tot restul vieții nostalgia cercetărilor sale abandonate, dacă dimpotrivă altcineva ne-ar asigura că, ros de remușcări, eroul va porni în secret altă

serie de experiențe, de astă dată cu utilitate practică și ducînd la refacerea zestrei Margaretei, n-am prea fi înclinați să dăm crezare nici primei, nici celei de a doua afirmații, ambele contrazicînd datele previzibile din comportarea personajului lui Balzac.

Noi simțim că Balthazar Claës nu poate să-și întrerupă cercetările, nici să le dea alt curs, că va face totul spre a căuta mai departe absolutul, aceasta fiind însăși rațiunea existenței sale. Dar pînă unde vor merge sacrificiile, ce forme vor îmbrăca și cum se va păstra pură pasiunea lui pentru adevăr în vîltoarea unor încercări inumane, iată ce nu știm și vrem să aflăm citind cartea, căutînd în fiecare nou episod o cunoaștere mai profundă a eroului, o semnificație mai adîncă a ideii artistice pe care o întruchipează.

E evident că aceasta se comunică prin ansamblul unei opere și nu doar prin cîteva din elementele ei.

Pe Tartuffe, pe Hamlet, pe Rascolnicoff îi înțelegem cu adevărat abia la sfîrșitul tuturor situațiilor prin care au fost obligați să treacă, deși trăsături ale firii lor ni s-au făcut cunoscute și mai înainte. E și firesc să fie așa, altfel tot interesul cititorului, toată curiozitatea lui literară s-ar risipi brusc și nimeni n-ar parcurge sute de pagini pentru a afla ceea ce știa de la început. Cele mai previzibile personaje sînt cele schematice, dar evoluția lor ne lasă indiferenți. În înțelesul unei complexe figuri literare e înglobată și experiența de viață a cititorului, și cu cît aceasta e mai bogată, cu atît generalizările la care s-a ridicat artistul au mai multiple și mai adînci rezonanțe. De aceea, la intervale de timp, recitim cărțile mari și găsim în ele mereu lucruri noi, deși întriga și desnodămîntul ne sînt de mult cunoscute. Cînd succesiunea episoadelor nu dezvăluie treptat caracterul eroilor și curiozitatea cititorului e solicitată exclusiv de complicațiile acțiunii, soarta unei cărți se sfîrșește odată cu ultimile ei pagini. Romanele polițiste, de pildă, nu se recitesc niciodată, și atunci cînd „misterul” e cunoscut, ele nu rezistă nici la prima lectură.

Reprezentându-ne mai exact „compoziția” sau „construcția”, ca artă a desvăluirii caracterelor prin care se exprimă ideea unei cărți, ne e și mai ușor să înțelegem de ce baterea pe loc, istorisirea unor episoade amuzante în sine, dar nesemnificative pentru îmbogățirea trăsăturilor morale ale personajelor principale, introduc cîlți într-o lucrare epică, risipesc atenția cititorului.

E tocmai ceea ce se întîmplă cu o serie de scene din „Ana Nucului”. Ele constituie — luate aparte — schițe reușite, dar nu aduc în ansamblu nimic nou în definirea caracterului eroinei și în adîncirea ideii nuvelei. După momentul cînd cercul de lectură de la Cămin rezistă cu succes atracției exercitate de hora organizată în curtea Crețului, peripețiile diferite legate de acelaș episod se dovedesc inutile și fastidioase.

Pasagii întregi din istoria organizării cercului de lectură, a corului sau a echipei teatrale, deși au hazul lor, rămîn absolut egale în ceea ce privește dezvăluirea firii personajelor principale și pot juca unul rolul celuilalt fără o prea mare pagu-bă.

În schimb episoadele menite să reliefeze sbuciumul Anei și al lui Petrea, procesul moral în virtutea căruia eroii își biruie slăbiciunile, sînt foarte rare și aceasta e consecința directă a ocolirii contradicțiilor vieții, a ciocnirilor din realitatea socială. De aci decurge și tonul de pastel idilic pe care-l capătă cîte odată tablourile, trecînd de la Breughel la Kimon Loghi (v. de pildă, cum sînt zugrăvite acțiunile premeditate ale dușmanului sau unele scene de entuziasm colectiv).

De la arta cu care Remus Luca învie o autentică atmosferă țărănească și spiritul adevărat al snoavei populare, dispensîndu-se de cuvinte rare, cu colorit strident, și istorisind faptele într-un limbaj sobru, stăpînit, ar avea de învățat mulți dintre tinerii noștri prozatori.

Iar pentru că în ultima vreme se vorbește despre „îmbogățirea” limbii, l-am sfătuit pe Francisc Munteanu, a cărui proză e colorată de precizia și sugestivitatea notațiilor, să lase altora „achiziții” pitorești ca „îmboți” (îmboțindu-și poalele), „oluri” (gata să scape olurile din mînă), „frămîntul” ce pune stăpînire pe sat, grinzile „crustate”, „șogore”, „vigan”, ș.a.m.d.

CUI PRODEST? *)

Dacă ne-am lua după studiul închinat evoluției poeziei lui Cicerone Theodorescu („Viața Românească“ Nr. 1/1954), s-ar crede că tov. Mihai Gafița, autorul acestei lucrări, are o concepție estetică superioară asupra criticii și istoriei literare, considerându-le și practicându-le ca niște specii înalte ale artei epice, în care realul și ficțiunea se împletesc armonios și fantezia criticului are rol hotărâtor. Aci criticul adaptează cu o artă de invidiat materialul istoriei literare la necesitățile și exigențele impuse de către specificul genului epic: introduce situații și personaje de ficțiune, intervertește cu multă îndemânare datele istorice, contopește fapte desfășurate în realitatea istorică la intervale de un deceniu, organizează „piesele“ reale astfel ca „scenariul“ său să capete „finaluri de act“ rotunde și patetice, înlătură cu premeditare mari cantități de fapte care nu intră în concepția ingenioasă a „scenariului“ imaginat, etc. etc.

Și „principiile“ de la care pleacă tov. Mihai Gafița în studiul amintit nu sînt mai puțin surprinzătoare, și în contrast vizibil cu opiniile judicioase, valabile, apărute și aplicate de el în numeroase articole prețuite de cititori. Aci, urmărind evoluția pe drumul realismului socialist a unui poet, care azi e printre luptătorii de frunte pentru o poezie nouă, în slujba poporului (dovadă remarcabilul volum de versuri „Un cîntec din ulița noastră“), dar care a fost în tinerețe

prizonierul formalismului sub una din formele sale cele mai virulente, ermetismul, criticul nostru reabilitează ideea dezvoltării evolutive, line, unitare, prin acumulări și eliminări succesive, manifestînd o nepăsare evidentă pentru concepția dezvoltării complexe, contradictorii, întreruptă de salturi și rupturi violente; se arată obsedat de ideea continuității și filiației neîntrerupte în dezvoltare și, ca un veritabil partizan al evoluționismului și al schemelor filozofice *a priori*, se străduiește să încadreze și să rotunjească materialul faptelor vii ale realității în aceste tipare. Numai astfel se poate explica de ce tov. Gafița consideră că dezvoltarea poeziei lui Cicerone Theodorescu de la formalismul net, ostentativ și evident al ermetismului din „Cleștar“ (1936), la versurile de un puternic caracter realist, popular, din „Un cîntec din ulița noastră“ (1953), ar fi un miracol, un „salt“ de neînțeles, un „fenomen meteoric“, dacă nu am găsi încă în ermetismul barbar al unor versuri din trecut prefigurat acest drum, dacă nu am descoperi acolo o tradiție realistă — fie și cu prețul unor eforturi de necrezut ale minții și voinței. Este neîndoios că autorul articolului din „Viața Românească“ nu s-a simțit deloc stingherit de faptul că nu are nimic comun cu metodologia marxist-leninistă pe tărîmul cercetării literare tendința de a nivela drumul sinuos, contradictoriu al dezvoltării unui poet, că nu are nimic comun cu metodologia marxist-leninistă idealizarea rătă-

*) „Cui îi folosește?“. — Pe marginea articolului „Opera poetică a lui Cicerone Theodorescu“ de Mihai Gafița („Viața Românească“ nr. 1/1954)

cirilor unui scriitor, tendința de a descrie drumul său ca pe acela al unei dezvoltări evolutive, unitare, ca un șir de acumulări succesive. Criticul nu a înțeles mai ales că nu are nimic comun cu știința marxist-leninistă tendința de a căuta o apropiere, o filiație între ermetism și realismul poeziei noastre, tendința stranie de a descifra în cele mai obscure și rebarbative exerciții formaliste dintr-o perioadă de tinerețe a unui poet talentat gânduri înaintate, elemente realiste, profesii de credință progresiste, minimalizînd astfel lupta grea, dramatică, pe care artistul a dus-o împotriva rătăcirilor sale din trecut, ca și succesul realizărilor de azi. În scopul de a acredita ideea că sub ermetismul înghețat al multor versuri din „Cleștar” se ascunde un puternic filon realist, că numeroase poezii reflectă o nemulțumire a poetului care ar căpăta „o anumită orientare, vădînd tocmai receptivitatea poetului față de tematica legată de viață, de realitatea în mijlocul căreia trăia”, plin de acea fantezie și acel spirit de invenție despre care vorbeam la început, criticul se dedă la niște exerciții ciudate. Într-o poezie de o obscuritate voită, el descoperă niște scilipiri care printr-o intuiție secretă i se par indicii prețioase ale acelei „receptivități a poetului față de tematica legată de viață”. Iată o poezie intitulată atît în ediția din 1936 cît și în cea din 1943, cu prețiozitate, „Rezignare în vital”. Printr-o ușoară omisiune, criticul îi dă titlul mai „realist” din ediția revăzută în 1949: „Întoarcere la viață”. Poezia începe cu următoarele versuri:

*Stîrv, inima-necată, n-o cauți și n-o cruți.
Din trupul care setea îți satură și trece
Bătaia i se-aude, tîrziu ajuns — din puț—
Strigăt, în ghizd de piatră rotund,
la tîmpla rece*

Iar cînd, sunînd părerea de rău ca o

strigoaică

Incalecă schelete de silă și urît

*Cu sîrme — reci — de aur, vertebra luînd-o
gaică*

*Le tragi pe-un cui în umbră s-atîrne
și-atît.*

și continuă la un moment dat cu strofa:

*Tu, pofticios la viață, jos, îmbulzit de trai,
Sfințește-ți amorțirea de-o febră și de-o teamă
Să ai răspuns lucarnei de sus prin care
grai
Se-aude-n intervale, turburător și cheamă.*

Folosind metoda „extracției” abile, criticul alege versurile și expresiile care s-ar putea adapta „scenariului” construit în prealabil cu ingeniozitate. Cu o adevărată artă a „prestidigitației” literare — obține următoarea „interpretare” ilustrînd dorința poetului de a se apropia de viață: „*Pofticios la viață*”, poetul intuiește un grai care „se aude la intervale turburătoare și cheamă” („Întoarcere la viață”). Cu această metodă, în versurile cele mai obscure, criticul descoperă „chemări” către viață, căutări realiste pe care nimeni nu le bănuia. Latura comică a chestiunii începe acolo unde tov. Mihai Gafița, nefiind prea expert în a găsi „cheile” poeziei ermetice, ignoră adevărata intenție a poetului ascunsă în asemenea „enigme”, pe care exegeții versați ai poeziei ermetice le descifrau astfel: „Autorul voiește a spune următoarele: În trupul meu, căruia îi satisfac toate plăcerile lumești, inima, sediu al idealului, a rămas un stîrv. Eu nu mai am vreme să-i ascult chemările și ea bate, neînțeleasă, departe ca într-un puț. Sau, mai simplu: Carne a învins în mine spiritul. În stil dodonic transcripția e aceasta:

Stîrv inima-necată, n-o cauți și n-o cruți, etc.”

Iată, așadar, cum o poezie construită pe unul din clișeele banale ale poeziei decadente: conflictul între „carne” și „spirit”, între „apollinic” și „dionisiac”, a devenit sub pana criticului Mihai Gafița o piesă ilustrativă a tezei că poetul căuta să se apropie de viață, ascultînd chemările ei.

Într-o meditație cufundată în cel mai pur solipsism și încheindu-se astfel:

*Neslobodă în moarte, tu rîul în îngheț,
Foșnirile din funduri ce pînă sus pătrund
Zadarnice auzul le simte, fără preț
E cursul mai departe, al rîului, la fund.*

*In alb, pereții patru, ies — stafii — din
pământ
Stînd umăr lîngă umăr cu spatele la noi.
A ta, singurătatea, închis, aș vrea s-o cînt—
Și să mă duci în cîntec, ca mărilor un sloi.
(„Veghe“)*

tov. M. Gafița descifrează prin operații de alhımic, sensibilitatea poetului la chemările vieții. Criticul comentează astfel versurile citate mai sus: „*auzul lui* (al poetului), *prinde — chiar dacă le crede „zadarnice“ — foșnirile din funduri ce pînă sus pătrund*“; el știe că „*fără preț e cursul mai departe al riului la fund*...“ Astfel, printr-o operație simplă și categorică simbolurile au fost rezolvate și criticul vrea să ne convingă cu seninătate că „foșnirile“ sînt chemări ale vieții (epitetul „zădărnice“, care nu intră în schema criticului, a fost repede bagatelizat) și că riul care curge la fund ar fi însuși drumul formalist, considerat autocritic de poet ca „fără preț“.

Intr-un pastel („*Schiță de pe natură*“), ce pare să figureze o meditație nocturnă învăluită într-o ușoară tristețe:

*Prin gîrla ploii, peste pietrișul rar, vei
lua-o
Al stelelor spălate, trecîndu-l ca un
prund.
Nu-i luna dealtădată să mai apară, ca o
Pisică albă, strînsă în jurul ei, rotund.*

*Filozofezi: și noaptea ca mîine o să treacă...
Dar încălzit prea tare și hidratat de cer
Ca laptele dă-n brînză și zîmbetul și-
oleacă
De-amărăciune-n zîmbet plutește ca în zer.*

*In noaptea care ține și-și adîncește ceața
Te pierzi pe totdeauna, te-ntuneci, ai
murit.
Nu! soarele trezește din scorburi dimineața
Urcându-i iezii roșii, să pască-n răsărit,*

criticul, nu numai că nu observă viziunea estetizantă, preocupată nu de expresia vreunei emoții vii, reale, ci de interpretarea decorativă a răsăritului soarelui comparat cu „iezii roșii care pasc în răsărit“—

—dar descoperă în acest pastel o luptă gravă cu semnificație ideologică: „*gîndurilor negre, funebre, iscate de „noaptea care ține și-și adîncește ceața*“, poetul începe să le opună îndîrjirea sa pentru viață:

*Nu! soarele trezește din scorburi dimineața
urcîndu-i iezii roșii, să pască-n răsărit*“.

Sociologismul cel mai plat (risipirea ușoarei melancolii odată cu răsăritul soarelui, transformată în „îndîrjirea pentru viață“) se aliază aici cu indulgența de neîngăduit față de cel mai evident și mai declarat formalism.

Pînă și într-o poezie care proclama fățiș, deși în aceleași versuri chinuite, voința poetului de a-și purifica arta de orice emoție vie, de orice pasiune directă, omenească („vreau inimii văpăi de sînge în nămol, / Adînc către nisipuri să-i calc, să rabde, pînă / Cînd voiu ucide focul ce-o îmbrățișează gol/ Și aripile roșii scrum alb ori să-i rămînă/ etc“), poezie în care se manifestă în modul cel mai acut subiectivismul și cultul tipic decadent al claustrării și ferecării creatorului în, „eul“ său izolat de viață, de „focul“ sentimentelor reale („Tot ce în suprafață îmi ghemui ne-nterupt/ In creșteri pătimașe arunc în adîncime-mi/ Ca, neștiută viața sfîrșită dedesubt/ Să-ncep de-acolo glasul meu neatins de nimeni“ (s. n.) tov. Mihai Gafița descoperă „efortul conștient al poetului de a se depăși, de a da o nouă poezie — nouă prin conținut“. Faptul ar putea să apară uluitor, de neconceput, dacă nu i-am găsi explicația în aceea că pentru a-și susține interpretarea, criticul s-a folosit nu de textul real al poeziei, așa cum a apărut în volumul din 1936 analizat, ci de un text modificat de către Cicerone Theodorescu în 1949 și publicat în ediția revăzută a versurilor sale. Aci, după primele două strofe net formaliste, finalul poeziei suna astfel:

*Tot ce în suprafață îmi ghemui ne-nterupt
In creșteri pătimașe și neștiut de nimeni
Arunc la fund — spre viața rămasă
dedesubt
Și-un alt glas, vreau de-acolo să-ncep din
adîncime-mi.*

ideologic capital, o biată și banală criză lirică însoțită de câteva scipiri ale nemulțumirilor și „îndoielilor“ poetului față de versurile sale mai vechi, într-o renegare a formalismului și un mesaj pentru realism, o poezie impregnată ea însăși în toată structura ei de formalismul cel mai evident. Cu asemenea metode, tov. Mihai Gafița, care în repetate rânduri a atacat cu îndrăzneală manifestări ale influențelor ideologice antirealiste în poezia noastră, trebuie să-și dea seama că se deschide calea integrării „pașnice“ în poezia realistă, progresistă, a celor mai virulente poezii decedente în care și-au exprimat „nemulțumirile“ vagi, „cugetările“ și „îndoielile“ Mallarmé aiurea, sau la noi Ion Barbu, Lucian Blaga, ș. a.

În interpretarea pe care o dă acestei poezii reprezentative pentru abjurarea conștiință de către Cicerone Theodorescu a formalismului versurilor sale anterioare din întreg volumul „Cleștar“, criticul se bizuie tot timpul pe faptul că versurile amintite sînt așezate la sfîrșitul volumului, ceea ce ar căpăta un înțeles simbolic, „îndoielile“ referindu-se în mod logic la toate versurile din plachetă. Acesta este pentru criticul nostru un argument hotărîtor în susținerea tezei sale, căci este limpede că dacă poezia ar fi fost una oarecare de la începutul sau mijlocul volumului și ar fi fost urmată de alte versuri net ermetice și formaliste, întreaga interpretare s-ar prăbuși ca un edificiu de carton. Tocmai de aceea se și exprimă criticul în concluzia „analizei“ sale: *„Sintem deci îndreptățiți să afirmăm că, odată cu apariția volumului „Cleștar“, prin întrebările mocnite pe care le simțim circulînd de-a lungul multora dintre poezii, dar mai ales prin această postfață care e poemul „Indoieli“, poetul se declara desfăcut de trecutul său, de trecuta sa activitate de creație și că-și nega însuși arsenalul poeziei, uneltele (formaliste, ermetice) pe care le folosisă“*. Dar vai, trebuie să constatăm cu tristeță că tov. M. Gafița nu e numai victima unor grave confuzii ideologice ci și a unei grave și superficialități rare în munca sa de informație și documentare. Căci este într-adevăr uluitor să constatăm, după sgomotul pe care l-a făcut în legătură cu faptul că poezia

„Indoieli“ este postfața volumului, după concluziile cu caracter ideologic pe care le-a tras din această observație, că poezia respectivă nu este nici în ediția din 1936 a „Cleștarului“, nici în ediția a II-a din 1943, *ultima din volum*, ci este situată ca o poezie oarecare printre multe altele, în mijlocul volumului. Poezia este urmată de numeroase versuri cu un caracter formalist evident (vezi, între altele „Punct transcendențial“), ceea ce arată limpede că poetul însuși a fost departe de a da versurilor în discuție înțelesul unei concluzii cu caracter de renegare a formalismului, așa cum a vrut să ne încredințeze cu un zel demn de o cauză mai bună colegul nostru. Ne întrebăm dacă este oare compatibilă cu seriozitatea profesională a unei opere de exegeză critică menită să contureze drumul unui poet care a izbutit să ajungă pe poziții înaintate și a cărui luptă dureroasă cu ceea ce îl trăgea îndărăt oferă atîtea învățăminte, — propagarea cu mare sgomot a unor teze bazate pe informații cu complet false, dacă este compatibilă cu seriozitatea profesională analiza pe pagini ne-numărate a unui volum de versuri necercetate (căci este evident că tov. Gafița nu a citit volumul analizat pe spațiul a o treime din articol, mulțumindu-se cu lectura cîtorva poezii republicate în ediția „Cîntecelor de galeră“ din 1949, unde poemul „Indoieli“ e într-adevăr ultimul din ciclul „Cleștar“, trăgînd însă concluzii nete cu privire la poziția ideologică a poetului în 1936—1937)?

În străduința sa bizară de a „reabilita“ versurile din „Cleștar“, de a descoperi elemente realiste și profesii de credință anti-formaliste într-un volum care de fapt oglindea în alura lui dominantă efectele jalnice ale ermetismului asupra creației poetului, criticul mai produce și alte metode ingenioase de demonstrație. El susține teza într-adevăr uimitoare că de fapt critica estetizantă a vremii ar fi întîmpinat cu ostilitate volumul și, în special... poezia „Indoieli“, în care Eugen Lovinescu ar fi constatat cu nemulțumire voința de a păși pe drumul realismului. Iată ce scrie autorul articolului din „Viața Romînească“: *„Este astfel plin de semnificație faptul*

că, la capătul unui capitol al operii sale, poetul are tăria să recunoască plin de curaj că a greșit drumul. Tocmai de aceea Eugen Lovinescu îl aprecia pe poet, în 1937, a fi „difícil cu el însuși și cu noi”. E neîndoios că era un moment difícil — nu numai pentru un critic estetizant, dar pentru întreaga artă ermetică și formalistă — momentul în care un poet, socotit tânăr și temeinică nădejde a lor, părăsește drumul acestei poezii, blestemînd-o, pentru a-și mărturisi hotărîrea de a apuca pe drumul fundamental opus, drumul realismului”. În fața acestei afirmații surprinzătoare — căci ni s-ar fi părut într-adevăr curios ca nu numai Mihai Gafița ci și Eugen Lovinescu să fi descoperit în „Cleștar” o orientare opusă formalismului — ne-am adresat izvoarelor de informație ale criticului. Dar, vai, și aci constatările sînt întristătoare. Iată textul pasajului din Lovinescu, din care extrăgînd cuvintele „difícil cu el însuși și cu noi”, tov. Gafița încearcă să ne convingă că avem de a face cu mărturia unei... intrări în dificultate a criticului formalist față de așa zisa orientare realistă a tînrului poet: „...E supărător să-i caracterizăm talentul prin chiar titlul cărții „Cleștar”. Luciditatea lui Cicerone Theodorescu nu trebuie însă să ne rușineze de a-l constata ca exact: poezia lui trezește, în adevăr, impresia unei arborescențe aquatice, izolate prin geamul rece al globului de sticlă. Artă de maturitate și nu de elan. Aproape nu e poezie, cu inspirație de altfel certă, în care să nu simți intenția de a împiedeca materia lirică venită în fuziune, fie chiar și prin obstacolul unei topice verbale neobișnuite, ce stînjenește — o clipă — adeziunea totală pe care o merită acest artist difícil cu el însuși și cu noi”. Este evident că ne aflăm în fața unei aprecieri elogioase, făcută bineînțeles de pe pozițiile criticii impresioniste, după cum este limpede că rezerva diplomatică cuprinsă în cuvintele: „difícil cu el însuși și cu noi”, se referă explicit la complicațiile verbale, excesive ale poetului ermetic („obstacolul unei topice verbale neobișnuite”), care-l stînghereau pînă și pe un adept al ermetismului ca Eugen Lovinescu. Ne este pur și simplu imposibil să înțelegem prin ce magie sau artă a devinației se poate interpreta acest citat ca o mărturisire a impasului criticii estetizante în fa-

ța unei orientări realiste. Credem însă cu fermitate că asemenea metode de „aranjare” a citatelor pentru a susține artificial o teză subredă nu au nimic comun cu seriozitatea științifică a muncii criticului literar. Cît privește reacția criticilor formalisti la apariția volumului „Cleștar”, este instructiv, de pildă, să cităm începutul unei cronici publicată în „Vremea” (noiembrie, 1936) de către Pompiliu Constantinescu. Textul arată o vizibilă satisfacție a partizanilor „artei pentru artă” la apariția „Cleștarului”, considerat ca o victorie a orientării către formalism și a ruperii poeziei de realitatea socială. „Astăzi, cînd poezia se grăbește a se confunda cu politica — scria alarmat Pompiliu Constantinescu — începe să fie ciudat un ciclu de poeme care nu se anexează nici dreptei, nici stîngei. Și oricît ar aparține un poet unei estetice altădată vădit revoluționară (estetica ermetismului, n.n.), izolarea lui într-o substanță strict personală e considerată o atitudine perimată. Politica subminează literatura, fie sub pretextul moralismului rău înțeles, fie sub masca înșelătoare a sentimentelor colective... Și concretizîndu-și afirmațiile, criticul se referă elogios la volumul lui Cicerone Theodorescu: „Poezia sa are într-adevăr ceva din transparența și răceala cristalului, este un fel de strădanie de a da simțirii o formă geometrică... filiația ei din ceea ce s-a numit ermetism nu poate fi negată”. Iată, așadar, cu cîtă satisfacție felicita critica burgheză orientarea apolitică, formalistă a volumului unui tînr poet rătăcit în mrejele decadentismului. În această lumină este limpede că sarcina criticii literare marxist-leniniste de astăzi nu este cîtuși de puțin aceea de a „tămîia” asemenea rătăcirii, de a le trata cu apă de trandafiri, de a le absolve prin integrarea lor pașnică în „realism”, ci aceea de a le supune unei critici aspre, intransigente, spre a ajuta poetului Cicerone Theodorescu să se elibereze definitiv de recidivele lor, să înțeleagă și mai profund prăpastia, antagonismul de neîmpăcat care desparte poezia sa de astăzi, iubită de popor, de versurile ermetice care țaceau deliciile criticii estetizante acum două decenii, spre a reliefa în sfîrșit cît mai puternic re-

alizările efective ale poetului, noutatea și originalitatea lor.

Pentru oricine este limpede că în analiza fenomenului literar, nu are nimic comun cu metoda marxist-leninistă preocuparea sterilă, dăunătoare, tipic obiectivistă, de a „folosi” caracterul obscur, echivoc, sibilin al unor simboluri din poezia formalistă pentru a le atribui — prin contrabandă ideologică — un înțeles progresist, un conținut viu, realist. La baza acestei preocupări stă o gravă confuzie teoretică.

Ea e exprimată cu o limpezime extremă de ideea cuprinsă în frazele următoare ale articolului de care ne ocupăm: „*În „Cîntece de galeră” ermetismul imaginii se află în conflict puternic cu conținutul, care este cel mai adesea unul înaintat*”, sau „*fondului realist al poeziilor din „Cîntece de galeră” îi corespunde de cele mai multe ori o formă artistică greoaie, cețoasă, de aceeași factură ca și în „Cleștar”*”. Așa dar, după opinia criticului, versurile din volumul „Cîntece de galeră” ar exprima un conținut viu, realist, în imagini ermetice, impenetrabile gândirii normale. Simbolurile acestor poezii ar fi obscure, dar gândurile pe care le exprimă ar avea un conținut obiectiv, realist, gândirea poetului ar fi justă, clară, pe deplin valabilă, dar expresia ei poetică este alambicată, cețoasă, ermetizantă — acestea sînt raționamentele care stau la baza tezelor tov. M. Gafița. Prin analiza critică, simbolurile și alegoriile s-ar rezolva însă, și poeziile ne-ar apărea în valoarea lor deplină, cu un conținut puternic progresist. În concepția criticului, dacă gândurile sale poetul le-ar fi exprimat neted, fără complicații, poezia ar fi fost pe deplin realistă. E tipică în acest sens afirmația tov. Gafița că între „*Melița*” lui M. Beniuc și o poezie obscură de Cicerone Theodorescu, scrisă în perioada războiului (de pildă „*Culcuș siluit*”), deosebirea ar sta nu în conținut — care ar fi același — ci în modul de expresie, primul folosind „*simbolul realist*” (!) cel de-al doilea imaginea ermetică. Este evident că în concepția tov. M. Gafița ermetismul și formalismul acut ce caracterizează multe din poeziile vechi ale lui Cicerone Theodo-

rescu din „*Cîntece de galeră*” (1946) își află izvoarele nu în rătăcirile gândirii poetului, nu într-un *mod de gândire* subiectivist, anti-realist, ci într-o tehnică dificilă a expresiei, în complicațiile filologice. Este tot atât de evident că străvechea maximă a clasicului Boileau „*ce qui se conçoit bien, s'exprime clairement*”¹⁾ este considerată de criticul nostru ca perimată în simplismul ei grosolan. Ori, este evident aci că din cîmpul vizual al criticului au dispărut cu totul asemenea teze de bază ale științei marxist-leniniste, ca teza unității indisolubile între limbă și gândire sau ca teza estetică după care forma și conținutul nu sînt două entități separate unite în opera de artă, că ideea, „fondul” nu există undeva în spațiu, în afara imaginii în care e încorporată ci că forma artistică este realitatea nemijlocită a conținutului, învelișul ei material, cu care se află într-o unitate de nedesfăcut. Limba nu are o funcțiune autonomă, nu este o realitate „în sine”, care prin jocul funcțiunilor ei imanente, fără intervenția gândirii, ar putea complica, ermetiza un gând neted, clar, just; nu există o limbă goală și nu există o imagine poetică goală, lipsite de substratul gândirii, după cum nu există gânduri nude, eliberate de „materia naturală” a limbii, de percepțiile și reprezentările corespunzătoare. Limba este un mijloc de comunicare, învelișul material al gândirii și este limpede că un limbaj poetic obscur, ermetic, sibilin, nu este decît învelișul material, transparent, al unor asociații disparate, lipsite de logică obiectivă, expresia unei viziuni singulare, a unei gândiri obscure, arbitrară, pur subiective. Nu poate exista o contradicție între semnificația unei fraze și expresia ei, după cum nu poate exista în general o contradicție între gândire și limbă; inadecvarea expresiei — despre care vorbim uneori — se datorește totdeauna unei gândiri inadecvate, unei confuzii intelectuale; inadecvarea se referă întotdeauna la contradicția între *fenomenul real* al vieții și oglindirea lui necorespunzătoare — în *gîndirea și limbajul nostru*.

Cînd într-o poezie de Ion Barbu întîlnim versul bizar: „*Atîtea clăile de fire stîngi*”,

¹⁾ Ceea ce este bine gîndit, este clar exprimat.

perplexitatea e firească, căci nimeni nu va înțelege că e vorba de „razele soarelui“. Dar dificultatea nu stă în cuvintele rare, neobișnuite, ci în gândirea poetului formalist. Cuvîntul „stîngi“ este în geometrie atributul care desemnează curbele spațiale, spre deosebire de cele plane. „Clăile de fire stîngi“ ar trebui să desemneze așadar în intenția poetului ermetic o realitate comună, obișnuită: *razele soarelui* (aplicînd metoda „interpretării“ acestor oracole sibiline și entuziasmîndu-ne brusc în respectiva poezie de o realitate luminoasă, tonică, dătătoare de viață, cum este soarele, nu sîntem departe de a-l reconsidera și pe Ion Barbu, exprimîndu-ne eventual un regret fugar că conținutul „sănătos“, „luminos“, a fost exprimat într-o imagine cam cețoasă!) Dar este evident că ar fi să ne înșelăm cumplit, dacă am considera că versul are un conținut limpede și că doar exprimarea e dificilă: obscuritatea nu vine dintr-o dificultate filologică, ci din faptul că versul exprimă nu realitatea razelor solare, ci bizara și strania asociație pur subiectivă—și de aceea inaccesibilă oricărei minți normale — care s-a petrecut în gândirea poetului între razele solare și curbele spațiale numite în geometrie „stîngi“. Modul de gândire al poetului ermetic se bazează așa dar nu pe oglindirea fenomenelor obiective ale realității, ci pe asociații stranii, obscure, cu totul subiective, al căror înveliș material nu face decît să transmită această obscuritate. Viciul e în gândire, nu într-o tehnică dificilă a limbajului. Tovarășul M. Gafița nu a înțeles că în poeziile ermetice ale lui Cicerone Theodorescu simbolurile sînt obscure, sibiline, nu prin tehnica gramaticală dificilă, ci prin faptul că ele simbolizează nu o realitate obiectivă (dacă ar fi așa n-am mai putea vorbi de obscuritate și semnificația ar fi limpede), ci reprezentări singulare ale poetului, asociații arbitrare, strict subiective, „eliberate de realitate“. Chiar dacă am admite că la origină ele au un punct de plecare în viață, prin singularizarea reprezentărilor orice punți între imaginea poetică și realitate sînt rupte.

Ermetismul — detașament de frunte al poeziei formaliste — nu este nici la Paul

Valéry, nici la Ion Barbu, o simplă tehnică gramaticală, ci este expresia estetică a unui mod de gândire idealist, subiectivist, a unei ideologii profund reacționare. Tocmai acest lucru nu l-a înțeles criticul Mihai Gafița și definițiile pe care le dă el ermetismului izbesc puternic prin obiectivismul lor, prin totala lor lipsă de spirit critic combativ, față de unul din cele mai reacționare curente ale poeziei decadente: *„Ermetismul pretinde a realiza expresia poetică în așa fel încît într-un număr de cuvinte extrem de redus, să redea un număr extraordinar de mare de senzații, atmosferă, etc. Cuvîntului i se atribuie o valoare funcțională atît de zdrobitor de mare, încît sensul inițial, propriu, este declarat inadecvat, inexistent; în orice caz sensul propriu al noțiunii pe care o definește cuvîntul — și ca atare imaginea care se crează din împerecheri de cuvinte — devine pentru ermetici un balast, de care ei se dispensează numaidecît.“* (Cerem iertare pentru greutățile în înțelegerea acestei fraze și a altora, dar tov. M. Gafița ține parcă să exemplifice și prin stilul său critic, cu ajutorul unor construcții gramaticale cam ciudate, posibilitatea ermetismului gramatical.) *„Cuvîntul rămîne să fie întrebuiințat la libera voie a poetului hermetic, asemeni sie-și (!), adică despuiat de contingențele lui reale, de legătura cu viața care a determinat vorbirea (!?). Cuvîntul rămîne deci un scop în sine și se poate atribui cu orice sens vrea poetul ermetic. De aici urmarea firească e că limbajul unui poet ermetic nu seamănă cu al altui poet ermetic, prin simplul fapt că fiecare atribuie cuvintelor sensuri și rosturi convenabile sie-și. Fiecare poet ermetic, pentru a putea fi înțeles de cititor, pretinde a avea nevoie de o „cheie“, adică de descoperirea „cifrlui“ pe care și-l creiază el în vederea realizării a ceea ce el denumște imagini artistice (!). Odată cifrul descoperit, totul ar merge, mai mult sau mai puțin lesne. În realitate însă, nu e chiar așa, deoarece „cifrul“ poate diferi în cadrul creației aceluiași poet ermetic și aceasta pentru simplul fapt că prin trecerea anilor, el suferă o serie de influențe — fie de ordin formalist, fie realist (!?!). etc.etc. etc.“* („Viața Romînescă“ nr. 1/1954, pag. 165). Există în această definire a ermetismului o asemenea îngără-

mădire de confuzii, începînd de la reducerea ermetismului la o simplă exhibiție de cuvinte, pînă la studierea influenței pe care o are... realismul asupra modificării „cheilor” poetului ermetic — încît este imposibil a mai descurca ceva. Apare evident însă că departe de a defini ermetismul în spirit critic, combativ, ca o manifestare dintre cele mai virulente în poezie a ideologiei reacționare, a filozofiei idealiste, tov. M. Gafița îl „explică” pe îndelete, studiindu-l cu impasibilitatea anatomistului, reducîndu-i sensul la acela al unei exhibiții de cuvinte rare, fără să pomenească măcar un singur cuvînt despre semnificația ideologică, de clasă, a acestui curent literar reacționar. Cuprinsul ideologic obscurantist al versurilor poetilor ermetici de vază este însă evident.

Poezia „Timbru” de Ion Barbu începe cu următoarea strofă:

*Cimpoiul veșted luncii, sau fluierul în drum
Durerea divizată o sună-ncet mai tare...
Dar piatra,—în rugăciune, a humei despuiare
Și unda logodită sub cer, vor spune — cum?*

Dificultatea în înțelegerea versurilor nu stă atît în limbaj, cît în descifrarea unghiului de vedere al poetului, care la analiză se arată a fi unul mistic. Iată comentariul pe care îl făcea Tudor Vianu acestei strofe: „*Poetul atribuie un cîntec nu numai cimpoiului și fluierului, dar și pietrei mute și reculese, pămîntului gol în fața lui dumnezeu, undei călătorind sub privegherea augustă a cerului. Elementele naturii sînt puse în legătură cu o transcendență care le domină, și acestui elan spiritual al creaturii celei mai obscure și mai umile, îi caută poetul expresia lui muzicală. Dar reprezentările pe care le pune în mișcare această ipoteză poetică cu privire la viața mistică a naturii au un caracter intelectual...*” Poezia aceasta nu este așa dar o exhibiție de cuvinte rare, ci expresia unei ideologii mistice, spiritualiste, traducînd în poezie cunoscutele teze ale filozofiei idealiste despre animismul naturii, despre „spiritualitatea” materiei — idei aparținînd arsenalului idealismului celui mai reacționar.

Nu ne este îngăduit să considerăm ca

simple combinații bizare de cuvinte nici aceste versuri, de pildă:

*E temnița în ars, nedemn pămînt
De ziua finul razelor înșală;
Dar capetele noastre dacă sînt,
Ovaluri stau, de var, ca o greșeală.*

*Alîtea clăile de fire stingi!
Găsi-vor gest închis să le rezume,
Să nege dreaptă linia ce frîngi:
Ochiu în virgin triunghiu tăiat spre lume?*

Din punctul de vedere al ogîndirii realității, — singurul punct de vedere just — versurile acestea sînt de o absurditate totală, ele își capătă un înțeles numai în lumina idealismului mistic, obscurantist, a căruia expresie poetică sînt: „*Razele care pătrund în temnița de „nedemn pămînt” sînt ale mării lumini spirituale. Ele pornesc din ochiul triunghiular al divinității, care își asumă această formă limitată pentru a stabili legătura cu lumea, cu acea lume în care capetele noastre stau „ca o greșeală”. Dar poetul dorește dincolo de lumina văzută marea strălucire a spiritului pur și aspirația lui cheamă gestul capabil să prelungească în înfinit raza care a trebuit să se frîngă pentru a privi către creatură...*” (T. Vianu: „Ion Barbu”, Cultura Națională, 1935). În poezia lui Ion Barbu caracterul ininteligibil, obscur al simbolurilor poetice se leagă așa dar de modul de gîndire mistic, de concepția idealistă, platoniciană, care conferă fiecărei imagini un înțeles accesibil numai „inițiaților” și o delectare prizonierilor misticismului și idealismului reacționar.

De asemenea reprezentări subiectiviste, iraționale ale realității, — e interesat de observat — că însuși poetul se desface în activitatea sa de om de știință, de cercetător prețuit al disciplinei matematice.

Greșeala capitală, de natură obiectivistă a tov. M. Gafița este de a fi redus ermetismul la o problemă a combinațiilor de cuvinte stranii, de a fi nesocotit caracterul subiectivist, antirealist al conținutului poeziilor ermetice, de a fi încercat să sfărîme unitatea dintre limbă și gîndire, dintre formă și conținut în analiza poeziilor formaliste. De aceea aplicațiile

acestui punct de vedere fundamental fals, încercînd să „extragă“ din poezia veche, perimată a lui Cicerone Theodorescu („Cleștar“ și „Cîntece de galeră“), un conținut realist, legat de viață — au un caracter jalnic, lamentabil. Criticul își alege ca obiect de demonstrație poezia „Golful“ din volumul „Cîntece de galeră“:

*Ecouri se-aud în pustiul decor
Al golfului nostru: de-adînc, de departe...
Dar golful alege, cu tragic spor
Algele putrede, scoicile moarte,*

*Cochilii de leșuri-molușce, cît vezi!
Duratei, pe-ncetul, sili să le-ndrume...
Sînt mari naufragii în fund. El grămezi
De stîrvuri mărunte adună din spume.*

*Din săruri și scoici, în chimii de-nceput,
Migala-i meschină în rocă rezistă:
Milenii de mîluri pe-aici au trecut...
Și crește, bătută, cetatea lui tristă!*

*Cutremurul apelor: asediu de-azur
Mai scutură resturi, de-adîncuri de-nalturi
Mai biciuie resturi: se-ntoarce mai pur
In groape cu tigrii albastrelor salturi.*

*Golful se-ngroașă de leșuri stingher
Marea-i acolo tot neliniștită...
Respins către larguri, fugar lîngă cer,
Sufletul golfului e-acolo, palpită...*

Este evident că obscuritatea acestei poezii nu stă în dificultățile limbajului, ci în sensul ascuns al simbolului. Iată acum descifrarea acestui sens ca fiind un mesaj al unei gândiri înaintate într-o interpretare prin care se poate demonstra orice: „Ce se spune despre acest golf, în care se afla poetul („al golfului nostru“)? Spre golf vin „de-adînc, de departe“ tot soiul de ființe și obiecte, și vii și moarte, din care însă golful alege — „cu tragic spor“ — numai ceea ce este mort. Golful vrea să fie imaginea generalizată a artei poetului (deducție magică, N. T.), iar marea a vieții celei largi. În strofele a doua și a treia urmează notarea aluviunilor pe care le aruncă viața și care formează substanța artei poetului, aluviuni rezultate din marile „nau-

fragii de la fund“; precizarea că asemenea „mîluri“ de cadavre s-au depozitat de milenii, deci că procesul s-a tot repetat în decursul vremii, vorbește despre permanența cu care viața a alimentat arta cu resturile, cu ceea ce i-a prisosit, nu cu marile furtuni. Strofa a patra spune că acest proces are și va avea loc mereu, marea depunîndu-și nestingherită — pentru a deveni „mai pură“ — recolta de stîrvuri ale naufragiilor din fund, cît și ale răvășirilor de deasupra apelor („mai scutură resturi, de-adîncuri, de-nalturi“). Considerarea artei ca un ecou atît de depărtat al vieții încît nu veritabilele „furtuni“ (citește: frămîntări umane) pătrund în ea, ci numai niște reziduri purtate de ecourile pasiunilor și rațiunilor umane, este evident falsă. Dar poetul merge mai departe. În ultima strofă — unde primele două versuri ficsează din nou procesul: golful înghite mereu leșurile pe care marea în continuă frămîntare i le aruncă — versurile finale afirmă un alt crez: deși respins de la marea înfruntare care se petrece în larg, totuși, refugiindu-se „lîngă cer“, „sufletul golfului“ palpită tot alături de marile furtuni din largul mării — din viață — lîngă care se află cu toată pasiunea:
Sufletul golfului, e-acolo, palpită...”

Despre aceeași poezie, după ce face cîteva rezerve fanteziste, criticul scrie în concluzie că: „aduce un mesaj care vorbește despre aderența poetului la viață, prefigurează drumul său realist în viitor“. Citind această „interpretare realistă“ a unei poezii formaliste, urmărind arta cu care criticul navighează prin ceața mărilor și golfurilor poeziei ermetice, oricît de greu ne-ar veni să supunem unei analize logice amestecul frazelor și ideilor destul de puțin coerente și aruncate de-avalma, nu putem să nu ridicăm cîteva întrebări elementare: pe ce temei logic — nu fantezist — interpretează tov. Mihai Gafița golful ca simbolul artei poetului? Ce sens are în acest caz definirea artei ca un organism care se hrănește cu materiile cele mai abjecte (stîrvuri, cochilii moarte, alge putrede, etc)? Cum poate fi criticul atît de halucinat de propriile sale plămuiți încît, pentru a-și justifica interpretarea, atribuie poeziei imaginii inexistente, de pildă „furtunile“, pe care sîntem invitați

să le interpretăm ca „frământări umane“, deși versurile nu vorbesc de nici o furtună? Prin ce logică miraculoasă își îngăduie criticul să interpreteze versul final în care poetul afirmă că „sufletul“ golfului e „fugar lângă cer“, ca o semnificație a alăturării poetului la marile frământări ale vieții? Este în tot acest text un atît de mare dispreț pentru gîndirea logică, pentru cerințele ei elementare, încît nu poți să nu fi indignat și să nu te întrebi cum de a putut apare în „Viața Romînească“, în anul 1954, o asemenea babilonie!

Apare evident că întreaga metodă de analiză a poeziei se bazează pe stabilirea unor echivalențe arbitrare (golful ar fi arta, marea ar fi viața, deși în această lumină nu e deloc clar de ce poetul consideră arta ca depozitara cadavrelor vieții; sufletul golfului fugind „lângă cer“, palpitînd acolo, aceasta ar însemna „aderența poetului la viață“, etc., etc.). Criticul ignorează adevărul elementar că conținutul unei poezii nu există undeva în afara imaginii, ci se desprinde din însăși logica dezvoltării imaginilor, din transparența simbolului folosit de poet. Dacă poezia „Golful“ ar fi avut un conținut viu, real, simbolul „golfului“ ar fi fost transparent și cititorul ar descoperi în transparența lui *realitatea* simbolizată, reliefată în poezie printr-o analogie fericită (aceasta e, de pildă, cazul poeziei „Melița“ a lui Beniuc sau a unor rondeluri actuale de Ciccione Theodorescu). M. Gafița nu a înțeles că simbolul „golfului“ este aici obscur, cețos, echivoc, tocmai pentru că el simbolizează nu un fenomen al vieții, ci o asociație de gîndire arbitrară, strict subiectivă. o viziune singulară a poetului. Neînțelegînd acest lucru, neînțelegînd că la baza formalismului acestei poezii se află nu limbajul dificil, „criptic“, ci un conținut subiectivist, M. Gafița a comis greșeala capitală de a căuta în realitate, în viață, sensul unor poezii ermetice care-și aflau inspirație și orientare într-un arbitrar pur subiectiv, străin de frământările adevărate, tipice ale conștiinței omenirii în acea vreme.

O asemenea gravă confuzie ideologică, nu numai că reduce lupta împotriva formalismului la lupta împotriva unui mod de expresie și nu împotriva unui mod de gîn-

dire, a unei concepții estetice subiectiviste, dar dă naștere și acelei metode primejdioase de a adula și îmbrățișa cele mai fățișe versuri formaliste, profitînd de simbolurile lor obscure, echivoce, pentru a le atribui un conținut progresist, înaintat. Metoda aceasta grosolană, antiștiințifică este deosebit de primejdioasă întrucît ea substituie demascării intransigente a formalismului, „integrarea pașnică“ în poezia realistă, progresistă, a versurilor aparținînd celor mai reacționare curente ale poeziei decadente dintre cele două războaie. Dacă critica noastră literară ar continua să utilizeze metoda folosită de M. Gafița pentru a absolvi de formalism și a integra în realism versurile ermetice, nu este deloc exclus ca „interpretînd“ după asemenea procedee o poezie de Lucian Blaga și extrăgînd din ea în mod arbitrar versurile:

*Cu linguri de lemn zăbovim lângă blide
lungi zile, pierduți și străini.
Oaspeți suntem, în tinda nouii lumini
la curțile dorului. Cu cerul vecini.*

*Așteptăm să vedem prin columne de aur
Evul de foc cu steaguri pășind
și fiicele noastre ieșind
să pună pe frunțile porților laur.
(„La curțile dorului“)*

să se ajungă a le descoperi sensuri revoluționare (după schema: Cei „cu linguri de lemn“ devenind masele populare care ar aștepta „evul de foc cu steaguri pășind“, ceea ce ar putea echivala cu... revoluția), fără a se vedea că de fapt poezia este expresia unor căutări mistice a năzuințelor tipice poeziei reacționare către un „tărîm transcendent“, către „tinda noii lumini“ eliberată de lumea reală apăsătoare.

Marxism-leninismul ne cere ca analizînd drumul complex de dezvoltare al unui scriitor să facem aceasta multilateral și în mod obiectiv, fără a ne eschiva de la o apreciere directă și limpede a fenomenelor complexe, fără a înfrumuseța sau a înegri istoria, scoțînd la iveală pentru fiecare etapă a dezvoltării scrisului său tendința

principală și determinantă a creației sale în acea etapă. Eroarea ideologică fundamentală a studiului publicat de revista „Viața Românească” stă în faptul că autorul lui a încercat, folosind o metodă falsă, antiștiințifică, tipic obiectivistă, să atenueze prin artificii dubioase tendința net formalistă a unor volume de versuri publicate în primele etape de dezvoltare a poetului Cicerone Theodorescu („Cleștar” și „Cîntec de galeră”), să le „convertească” la realism, denaturînd astfel în mod grosolan adevărul istoric. Superficialitatea rar întîlnită cu care s-a informat criticul pentru alcătuirea articolului său l-a împiedecat însă să dezvăluie adevăratele versuri cu efective elemente realiste create în anumite momente încă în această primă etapă de poet, acele versuri remarcabile — e drept puține — care într-adevăr prefigurau pe poetul „Cîntecului din ulița noastră”, al „Certificatului de alegător” și al „Căii Griviței”.

Imaginea distrugerii fizice și a alienării muncitorului sub capitalism, a transformării lui în robot, în unealtă brută, mecanică, organismul însuși pierzîndu-și parcă funcțiunile omenestii și redus la funcțiunile mecanice ale mașinii, condamnat ca în locul hranei să mestece „lignit și huiilă/cocs și fontă și moarte” — este descrisă în această poezie cu accente tragice, aspre, răscolitoare, intitulată „Foame”:

*Lihnite-n burți, cu mugete de vite
Huruie vii fevării scorofite,
Ftizice jghiaburi
Arse-de-acizi
Mîncate de aburi,
Coclite de-oxizi.*

*Mașina poticnește,
Oloagă.*

*Injectoarele nu mai vor
Să tragă.*

*O țin ca în clește,
Nu mai e nici un spor,*

*Turnători, cazangii, fierari
Montatori, modelori, strungari!
Menghina fălcilor scrișnească silă,*

*Mestecați lignit și huiilă,
Cocs și fontă și moarte.*

Mașina trebuie să meargă mai departe.

(„Viața Românească”, ianuarie 1938)

Aceste versuri, rămase în mod inexplicabil nepublicate în volum pînă astăzi, — cu atît mai prețioase cu cît au fost scrise în anii creșterii valului negru al reacțiunii fasciste și marcînd o încercare semnificativă a poetului de a se elibera — fie și temporar — de subiectivismul acut al majorității poeziilor sale din anii anteriori (1926—1936), — nu sînt nici măcar menționate de criticul M. Gafița în studiul său.

O altă poezie intitulată „Cocorii” („Triunghiul de argint pentru ochiul magic”), desfășoară în versuri aspre, scrișnite, un tablou întunecat al suferințelor muncitorimii ceferiste exploatate, tablou remarcabil prin vigoarea sa, însă alterat din păcate în ansamblul poeziei de efluviile unui misticism religios, de care poetul nu se eliberase încă:

*Strung, menghină, zid, fontă. În fiecare om e
Un suflet greu ca fumul furnalelor spre cer.
Pe cînd ciclopilor-i iureș, astmatice fantome,
Lung lunecă pe șine smucit și prizonier.*

*Măselele-n zăbală de oțel; încheietura
Pătrunsă de cătușe; strivit fiece os;
In fiere (și ea caldă) se mai clătește gura
Și doar sudoarea trece cuțitu-i răcoros.*

*În clocot, desnădejdea, ca fonta în cuptoare,
Sbătută-n fum și flăcări, topită prea-ndelung,
De nimeni pricepută, netrasă în tipare —
Tîrziu, cine va ști-o meșteșugi în strung?*

(„Viața Românească”, aprilie, 1938)

Nici această poezie nu este măcar amintită de criticul nostru, preocupat însă asiduu să potrivească diferite „chei” fanteziste la versurile cifrate din volumul „Cleștar”. Asemenea versuri mult mai apropiate de suferința și minia clasei muncitoare exploatate, vădesc cu adevărat acea „receptivitate a poetului față de viața, de realitatea în mijlocul căreia trăia” și nu viziunile solipsiste, singulare, din „Cleștar”, pe care criticul s-a străduit

cu sfortări lamentabile să le „restaureze“ din exilarea lor dreaptă în lagărul formalismului și să le „convertească“ la „realism“. Științei marxist-leniniste îi este însă străină idealizarea realității, escamotarea laturilor negative, disimularea contradicțiilor și prezentarea trandafirie, parada clădită pe fals și minciună. Cu atât mai puțin este compatibilă cu marxism-leninismul cocoloșirea manifestărilor ideologiei burgheze, eclectismul, edulcorarea formalismului, dizolvarea veninului influențelor decadentismului din creația de început a lui Cicerone Theodorescu, în apa de trandafiri a laudelor deșarte de care poetul nu are nevoie, cu atât mai mult cu cât el merită astăzi laudele cele mai întemeiate. A. A. Jdanov îi avertizează pe istoricii filozofiei asupra tendinței primejdioase, străină spiritului științei marxist-leniniste, străină spiritului de partid, de a căuta și „descoperi“ în mlaștina filozofiei burgheze reacționare fel de fel de lucruri „pozitive“ și Idei „prețioase“, tocind astfel antagonismul de neîmpăcat între cele două linii în filozofie, idealismul și materialismul. Nu vegetarianismul fără colți, nu spiritul de conciliere, nu „aureolarea“ manifestărilor culturii burgheze reacționare prin căutarea sterilă în grămezile de gunoi a unor mărgăritare ascunse, caracterizează atitudinea filozofiei și criticii literare pătrunse de spirit de partid, ci combativitatea și intransigența față de influențele ideologiei burgheze, atitudinea tăioasă în care fiecare cuvânt trebuie să fie „*asemenea unei săbii care lovește în adversar*“, după memorabila caracterizare dată de Jdanov spiritului în care a scris Lenin cartea sa îndreptată împotriva filozofiei idealiste. Articolul redacțional publicat în „Pravda“ cu privire la moștenirea lui Maiaovski, înfiecează tendințele unor cercetători de a căuta în poezia futuristă anumite laturi pozitive, în loc de a demasca direct și cu hotărîre caracterul profund reacționar și esența antipopulară a unuia din detașamentele artei burgheze.

Cum pot fi înțelese la adevărata lor valoare versurile de tribun înflăcărat al poporului din „Certificatul de alegător“,

versuri însuflețite de mînie, ură și sarcasm la adresa dușmanului ipocrit și venal și respirînd puternic mîndria maselor care și-au cucerit libertatea, decît opunîndu-le poeziei cufundate în subiectivism din „Cleștar“, rătăcite în căutarea nu știu cărui „punct transcendențial“? Cum poate fi mai bine măsurată valoarea celui vibrant imn închinat creației intelectualei nou, care simte urcînd din adînc seva glasurilor poporului său și ajutîndu-l să-și biruie descurajările, amărăciunile, oboseala, chinurile „muncii de noapte“, decît opunîndu-le obscurilor și minorelor „crize lirice“ din „Indoieli“? Cum poate fi mai bine măsurată valoarea poeziei de astăzi a lui Cicerone Theodorescu decît confruntînd gingășia de un farmec rar a multor versuri dedicate copiilor și căminului, cu versurile izvorîte altă dată din contemplarea realității „cu ochi de ghiată“? Nu, nu o înrudire și o continuitate organică leagă versurile din „Cleștar“ și „Cîntece de galeră“ de cele din „Un cîntec din ulița noastră“—cum vrea să ne încredințeze articolul din „Viața Romînească“—ci un antagonism de neîmpăcat desparte acea poezie veche, perimată, descinzînd din estetica „actului pur de narcisism“, de poezia însuflețită de nobilul umanism socialist, de ideile patriotismului și internaționalismului proletar (vezi emoționantele poezii despre copiii coreeni). Nu prin „automișcare“, prin „autodeterminare“, prin dezvoltare evolutivă, continuă, unitară, a ajuns Cicerone Theodorescu la poeziile sale de astăzi, întîmpinate cu dragoste de oamenii muncii, ci printr-o luptă grea, chinuitoare, complexă, a cărei biruință este în primul rînd rezultatul îndrumării pline de grijă a Partidului, atenției deosebite cu care Partidul a sprijinit cu căldură tot ceea ce era nou în creația sa și a criticat cu severitate recidivele vechii sale poezii. Și poate că nu vom găsi la niciunul dintre poeții noștri o mărturie mai vorbitoare a influenței regeneratoare, transformatoare pe care a avut-o ideologia socialistă, ideile Partidului, succesele construcției socialiste asupra dezvoltării unui poet rătăcit mult timp în ghețurile formalis-

mului — decît comparînd versurile din „Cleștar“ și „Cîntece de galără“ cu cele din „Un cîntec din ulița noastră“.

Cui îi poate folosi inventarea unor elemente realiste în opere caracterizate prin formalismul cel mai net? Cui îi poate folosi „aureolarea“ formalismului cu bla-

zonul „realismului“? Cui îi poate folosi disimularea conținutului reacționar al unor detașamente ale poeziei decadente ca ermetismul, și integrarea pașnică a unor versuri evident formaliste, tradiției realiste a poeziei noastre? Cui prodest, tovarășe Mihai Gafița?

TATIANA NICOLESCU

ARTA PORTRETULUI LA CEHOV

Cehov a intrat în literatură într-o epocă din cele mai triste pentru istoria Rusiei. După cum eșecul răscoalei decembriste a atras după sine întronarea „veacului crîncen“, tot astfel avîntul revoluționar din 1860 a fost urmat de o epocă de triumf a reacțiunii celei mai deșănțate, legate de numele ministrului Pobedonostev și al țarului Alexandru al III-lea. Narodnicismul degenerase definitiv în cea de a doua perioadă a sa într-o mișcare liberală, gata oricînd la compromisuri cu țarismul. Marxismul și mișcarea revoluționară a proletariatului se găseau în faza de început; chiar dacă în adîncuri clocotul nemulțumirilor maselor era puternic, răbufnirile sale la suprafață aveau un caracter sporadic. La suprafață domneau apatia și somnolența. Pobedonostev își întinsese „aripile-i de cucuvae“ peste întreaga Rusie și nu mai era „nici zi, nici noapte“, era doar „umbra acestor aripi uriașe“, cum spune poetul A. Blok. Teroarea reacțiunii învăluise țara într-o negură adîncă. Oamenii „se temeau să vorbească tare, să scrie scrisori, să citească cărți, să facă cunoștință unii cu alții, să ajute pe cei săraci, să învețe carte“ — aceste cuvinte din nuvela lui Cehov „Omul din cutie“ caracterizează, cum nu se poate mai bine situația din Rusia de pe la 1880.

În această atmosferă de suspiciune, denunțuri, urmărire și prigonire a oricărei manifestări de independență în gîndire sau acțiune, prospera platitudinea, trivialitatea, lașitatea. Îndeosebi, în păturile mic-burgeze, aspirațiile nobile, năzuin-

țele superioare tindeau să fie înlocuite prin „idealul“ unei vieți tihnite, sătule, la adăpost de orice frămîntări și neplăceri, pe care le-ar fi putut pricinui preocupările obștești. Spiritul mic-burgez, meschinăria, banalitatea înfloreau din plin.

Opera lui Cehov este un protest vehement împotriva filistinismului, a lașității, a minciunii cultivate de teroarea și arbitrarul polițienesc, de politica de sugrumare a libertății și de oprimare a personalității umane.

Inteligența sa ageră, pătrunzătoare, ca și minunatul său talent, i-au permis lui Cehov să sesizeze de îndată esența lumii în care trăia și care se definea perfect prin domnia absolută a platitudinii. Credincios glorioaselor tradiții realiste ale literaturii ruse clasice, Cehov a socotit că menirea sa ca scriitor este de a zugrăvi „adevărul necondiționat“, „adevărul cel mai curat“, de a da în miniaturile sale — schițe și nuvele — un tablou viguros al anilor de marasm în care a trăit. „Cehov — a spus Gorki — avea talentul de a găsi pretutindeni și de a scoate în evidență platitudinea. Acest talent este semnul unei exigențe foarte mari față de viață și el nu se naște decît din dorința fierbinte de a vedea omenirea trăind simplu, frumos, în armonie. Cehov a fost totdeauna un judecător aspru și necruțător al platitudinii.“

Scriitorul a declarat război platitudinii în domeniul în care ea se simțea cu adevărat la ea acasă, stăpînă deplină, în domeniul vieții cotidiene, a relațiilor de fiecare zi. Dar Cehov nu a înțeles să fie un fotograf

al acestei vieți. Descriind diferiții reprezentanți ai micii burghezii, ai funcționării, ai aristocrației sau țărănimii, el a zugrăvit, de fapt, o vastă frescă—tristă, sumbră—a Rusiei cufundate în întuneric și marasm. Belicov și Ociumelov, Prișibeev sau Ionici nu sînt numai niște indivizi, fiecare cu fizionomia și biografia sa proprie. Ei sînt niște simboluri ce definesc o lume și o epocă. Sub pana iscusită a lui Cehov, elementele banale, aparent întâmplătoare, s-au transformat în generalizări artistice, întruchipîndu-se în personaje tipice. Astfel, întâmplarea hazlie din „Cameleonul” atrage atenția cititorului asupra unui fenomen social din cele mai respingătoare și mai primejdioase prin consecințele sale, — a oportunismului. Anecdota morții funcționarului speriat că a fost nepoliticos cu un superior a devenit o schiță de ascuțită critică socială, condamnînd slugărnicia, ploconirea în fața celor puternici, dar mai ales condamnînd societatea în care omul e prețuit numai după funcția pe care o deține. Povestea tristă a lui Panica Jucov este grăitoare pentru viața mizeră a milioane de copii în societatea capitalistă.

Personajele atît de numeroase, care trăiesc în schițele și nuvelele lui Cehov, întruchipează esența lumii și realității în care ei își duc existența. Fie că sînt reprezentanți ai „ordinei”, ca Ociumelov sau Prișibeev, sau victime ale arbitrarului și asupririi ca doctorul Raghin, ori pur și simplu niște filistini care decad treptat, dar sigur, în mocirla unei vieți meschine, ca doctorul Starțev și Nicolai Ivanici, sau niște apariții de-a dreptul patologice, ca Belicov, fie că sînt firi cinstite, dornice și demne de altă viață, dar care se înăbușe și-și ratează existența ca Dîmov, Catia sau Anna Sergheevna, fie că sînt simpatici sau antipatici scriitorului și cititorului — ei sînt cu toții purtătorii trăsăturilor caracteristice ale societății rusești din ultimele decenii ale veacului al XIX-lea.

În același timp eroii schițelor și nuvelor lui Cehov au o vastă semnificație ideologică. Prin personajele sale, prin portretele lor fizice și morale și-a exprimat scriitorul poziția, atitudinea sa critică față de oame-

nii și societatea timpului său. Schițele lui Cehov sînt în general foarte scurte, foarte concise. În marea majoritate a cazurilor acțiunea, intriga sînt reduse la maximum. De fapt, cele mai multe din schițele lui Cehov sînt portrete. Dimensiunile restrînse elimină intervențiile și digresiunile autorului. Cehov a fost chiar acuzat de obiectivitate exagerată, care a fost interpretată în mod cu totul fals drept indiferență față de bine și de rău, ca absență a unor idealuri sau chiar a unor idei pozitive. Răspunzînd acestor atacuri, scriitorul a ținut să sublinieze că în spațiul restrîns al genului schiței, introducerea elementelor subiective ar fi în dauna clarității portretului și a conciziunii narațiunii în ansamblul ei.

Cehov nu-și trădează prin nici un cuvînt disprețul față de Belicov și ura față de orînduirea care a generat în masă „belicovi”. Dar „omul din cutie” vorbește de la sine, și fizionomia lui morală este unul din cele mai viguroase acte de acuzare pe care literatura rusă clasică — atît debogată în opere realist-critice — le-a pronunțat asupra regimului țarist. Acelaș lucru se poate spune despre Ionici sau Prișibeev. Personajele zugrăvite de scriitor sînt cea mai nimicitoare satiră, cea mai necruțătoare demascare a moravurilor și rînduieilor din Rusia țaristă și demonstrează atitudinea evident negativă a autorului, deși acesta nu apare nici o clipă și nu-și trădează prin nici o intervenție discursivă, declarativă, punctul său de vedere.

Atenția scriitorului trebuia să se îndrepte, deci, spre zugrăvirea cît mai plastică a personajelor, spre crearea unor tipuri cît mai reliefate. De altfel, Cehov spune într-o scrisoare: *„Toată energia artistului trebuie să se concentreze asupra a două forțe: omul și natura”*.

Dar tipicul în artă nu se poate dezvălui pe de-a-ntregul decît în trăsături individuale. De aci rolul important ce revine descrierii trăsăturilor individuale ale personajului, deci rolul important ce revine portretului ca parte integrantă din zugrăvirea personajului.

După cum se știe, ceea ce caracterizează în genere creația lui Cehov este conciziunea.

El știe să dea unei schițe de dimensiuni mici un bogat conținut ideologic, ridicând-o la înălțimea și valoarea unei creații epice de amploare. „Conciziunea este soră cu talentul“, „a scrie cu talent înseamnă a scrie pe scurt“, „știu să vorbesc pe scurt despre teme lungi“, spunea scriitorul, insistând asupra conciziunii, ca una din condițiile esențiale ale unei opere de artă.

Conciziunea caracterizează și portretele lui Cehov. El știe să zugrăvească omul din câteva trăsături. Câteva cuvinte, o frază-două, și portretul apare plin de relief.

De pildă, despre negustorul Spicikin nu ni se spune decât o singură frază: „*ce ticălos... grozav îi plac decorațiile și socotește drept otreapă pe cel de gîtul sau la butoniera căruia nu atîrnă vre-o decorație.*“ („Decorația“). Imaginea unui om uricios, ursuz, mărginit, apare foarte limpede din portretul pe care scriitorul îl face eroului său Gradusov („Din lac în puț“): „... un bătrîn înalt, cu o frunte îngustă ce nu prevestea nimic bun, cu sprincenele stufoase și o mică medalie de bronz la butonieră.“ Sau iată portretul unui bătrîn funcționar, Efim Zaharici Fendricov, „un om cărunt, cu barbă, cu chelie respectabilă și o burtă serioasă“. Figura micului elev Petia, cam greu de cap, este prinsă foarte bine în aceste câteva trăsături: „un băiețuș de 12 ani... rotofei, roșu în obraji, cu o frunte mică și un păr țepos, ca de ariciu...“ („Meditatorul“) Portretul lui Andrei Efimici Raghin, care „*prețuiește peste măsură inteligența și cinstea, dar căruia îi lipsește voința și încrederea în dreptul său de a crea în juru-i o viață inteligentă și cinstită*“, caracterizează din plin firea slabă, incapabilă de acțiune a eroului din „Sala nr. 6“. Despre Belicov, „omul din cutie“, ni se spune că umblă întotdeauna, chiar și pe căldură, îmbrăcat în șoșoni, cu umbrelă, cu palton vătuit, cu gulerul ridicat, și pentru a fi și mai ferit de orice contact cu lumea exterioară își pune ochelari negri și vată în urechi, iar cînd se așează în trăsură cere să se tragă coșul.

În zugrăvirea personajelor, Cehov subliniază de obicei una sau două din trăsăturile esențiale, cele mai marcante, și care de obicei corespund esenței fenomenului social criticat prin eroul respectiv. Cuprin,

subliniind acest procedeu, spunea că Cehov „*întocmai ca un chimist cu experiență, determină iute și cu precizie greutatea specifică a omului, calitățile lui... și știe să schițeze în două-trei trăsături de penel esența firii acestuia*“. Cele mai adeseori e vorba de o trăsătură fizică care-ți sare în ochi. În schița „La frizerie“, în figura lui Macar Cuzmici Blestkin, Cehov a căutat să scoată în evidență dorința acestuia de a fi un tînăr „cu șic“: „*un om de vreo 23 de ani, murdar, nespălat, dar îmbrăcat cu pretenții de eleganță*“. Mireasa Dașenca din schița „Căsătorie din calcul“ este caracterizată pe deplin, dintr-o singură trăsătură: „*pe chipul ei sînt zugrăvite toate virtuțile afară de una singură: capacitatea de a gîndi*“.

Plutonierul Prișîbeev are o față care „*parcă te înțeapă*“, Andrei Andreici, negustorul cuvios, dar hain la suflet, are fața „*grasă și brăzdată ca de niște vilcele*“, Evgraf Ivanovici Șiriaev, un cîrpănos și un tiran al familiei sale are „*un gît scurt și indelat*“. Chipul anormal de păros, „*cu sprincene dese ce cad peste ochi*“, „*cu o claie de păr încîlcit, nepieptănat de ani de zile*“ („Delicventul“), subliniază mărghinirea, înapoierea, firea sălbatică a țărânului Denis, dar în același timp caracterizează și situația țărănimii în genere în societatea capitalistă.

Scoțînd în evidență o anumită trăsătură în figura personajului, Cehov revine asupra ei, o reia, astfel încît ea capătă un relief deosebit și devine atotdominantă. Acest procedeu al sublinierii unei anumite trăsături fizice, pentru a zugrăvi cît mai pregnant portretul personajului, apropie pe Cehov de Lev Tolstoi. Să ne gîndim, de pildă, la portretul Mariei Bolconscaia, în descrierea căruia ni se atrage mereu atenția asupra ochilor ei lucitori. La fel și Cehov, vorbind despre Lida, una din eroinele nuvelei „Casa cu mezanin“, o caracterizează meru prin cuvintele „*frumoasă, dar severă*“. În nuvela „Stepa“, zugrăvind chipul straniu al lui Solomon, acest răzvrătit împotriva domniei banului și a slugărniceii, autorul insistă în repetate rînduri asupra zîmbetului lui ironic și a privirii lui disprețuitoare. În descrierea înfățișării preotului Iacob din nuvela

„Coșmar“ ni se spune de câteva ori că are „chip de babă“.

Procedeu acesta al scoaterii în relief a unei anumite trăsături dominante din figura eroului, ține de concepția lui Cehov asupra locului personajelor în economia generală a nuvelei sau schiței. De obicei, scriitorul dă caracterizarea dezvoltată doar a eroului principal, celelalte personaje sînt numai schițate și formează un fel de fond, care prin culorile lui antagone sau complementare scoate în relief și mai puternic anumite aspecte ale figurii personajului principal. De altfel, Cehov a vorbit el însuși despre acest procedeu al său într-o scrisoare, spunînd: „... din masa de eroi și semieroi alegei numai un personaj... îl situezi pe fondul narațiunii și-l zugrăvești numai pe el, numai trăsăturile lui le conturezi; celelalte personaje le împrăștii pe fond,...— și obții ceva ce-ți aduce aminte de bolta cerească: luna,— mare, singură — înconjurată de puzderie de stele foarte mici“.

În nuvela „Ionici“, familia Turkin alcătuiește fondul pe care apare și mai reliefată figura lui Ionici. Acoastă familie, „cea mai cultă din oraș“, ne dă posibilitatea să ne facem o idee despre mediul în care trăiește doctorul Starțev și să înțelegem și mai bine abrutizarea sa.

Superficialitatea și banalitatea societății în care se complăce Olga Ivanovna („Din floare în floare“) scoate și mai puternic în evidență—prin contrast—noblețea sufletească și superioritatea intelectuală a lui Dîmov. Tot așa, în antiteză cu vulgaritatea soțului său și a soției lui Gurov, Anna Sergheevna ne apare și mai gingașă și mai luminoasă în schița „Doamna ou cățelul“.

Bineînțeles că această concentrare a tuturor elementelor nuvelei sau schiței în jurul eroului principal duce la crearea unor figuri de o rară vigoare și de o adîncă valoare tipică.

Tocmai de aceea atîtea personaje ale lui Cehov au devenit—ca și cele ale lui Gogol—figuri cu adevărat simbolice, iar numele lor adevărate definiții ale unor anumite fenomene sociale. Belicov și Prișibeev pot sta foarte bine alături de Manilov sau Hlestacov. Și așa cum vorbim despre

manilovism ca fenomen social, putem acorda o valoare socială și figurii „Cameleonului“ sau „omului din cutie“.

„In artă nu trebuie să disprețuiești nici un mărunțiș—spunea Tolstoi,—căci se poate întîmpla ca vreun nasture pe jumătate descusut să arunce lumină asupra unui aspect din viața personajului dat. Nasturele respectiv trebuie neapărat înfățișat. Dar e necesar ca toate sforțările, inclusiv nasturele pe jumătate descusut, să fie îndreptate exclusiv spre înfățișarea esenței interioare a fenomenului și să nu distragă atenția de la ceea ce este principal și important spre particular, spre fleacuri...“ Cehov a urmat întotdeauna acest sfat al marelui său contemporan și dascăl întru literatură. Portretul n-a constituit niciodată pentru el un scop în sine, ci doar unul dintre mijloacele de dezvăluire a esenței personajului, de definire a tipului.

Prin zugrăvirea trăsăturilor fizice ale eroului, ca și prin descrierea îmbrăcămînții lui, a mediului în care trăiește, a condițiilor materiale în care se desfășoară existența lui, Cehov a urmărit totdeauna înfățișarea psihicului, a caracterului, a poziției față de viață, a orientării ideologice a respectivului personaj, cu alte cuvinte făurirea unui tip.

Fizicul comun, vulgar, este de cele mai adese ori un indiciu al mediocrității intelectuale și al vulgarității sufletești. Cehov este un maestru al caracterizărilor, ucigătoare prin ironia lor. E limpede pentru orice cititor cît de mărginit trebuie să fie orizontul intelectual al domnișoarei Podzatlkina („Înainte de nuntă“), pe care scriitorul o descrie cu următoarele cuvinte: „Domnișoara Podzatlkina este remarcabilă prin aceea că nu se face remarcată prin nimic. Inteligența ei n-a văzut-o nimeni și n-o cunoaște nimeni — de aceea nici nu vom vorbi despre ea. Fizicul ei este din cele mai obișnuite: nasul ca al lui tăticu, bărbia ca a mămişii, ochi de pisicuță, pieptul potrivit...“ Figura aceasta ștearsă fizicește este cu toul banală și din punct de vedere intelectual. Preocuparea ei principală în lume o constituie bărbății înalți și purtînd de preferință numele Rolland.

O pereche foarte potrivită pentru domnișoara Podzafilkina este logodnicul ei domnul Nazarev, înzestrat de asemenea cu un fizic și un intelect din cele mai banale, mai plate: *„de statură mijlocie, cu o față albă, care nu exprimă absolut nimic...”*

În schița „Grasul și slabul”, slugărnicia, ploconirea micului funcționar în fața persoanelor sus puse, cu funcțiuni superioare în ierarhia administrativă, este redată foarte sugestiv — între altele — și prin metamorfoza fizică a personajelor, oglindind în mod direct stările lor sufletești. Când slabul află că fostul său coleg de școală și prieten din copilărie, pe care-l interpelase cu familiaritate, este consilier secret, el *„păli, încremeni; apoi chipul său deveni numai zîmbet, un zîmbet uriaș ce părea că varsă scînteii... Trupul i se ghemui, i se gîrbovi și parcă i se îngustă...”*. Iar bărbia lungă a nevestei sale *„deveni și mai lungă”*. În nuvela „Ionici”, viața spirituală și intelectuală a lui Starțev este redată destul de laconic. Transformarea acestui medic entuziast, muncitor, romantic, capabil de sentimente puternice, într-un burghez preocupat numai de bani și de mîncare, ne este sugerată prin trăsăturile fizice. Ionici *„s-a îngrășat, a făcut burtă, respiră greu și umblă cu capul dat pe spată”*. Iar scena în care Ionici își numără cu lăcomie banii pentru a-i depune la o societate de credit, completează imaginea. Cu un procedeu similar este zugrăvită și figura Mariei Șelestova („Profesorul de literatură”). Când poetica și grațioasa Maria Godefroy devine o banală matroană dintr-un orașel de provincie, preocupată numai de bucătărie, de oale cu lapte sau smîntînă, înconjurată de pisici și cîini, dispare și gingășia ei fizică. În locul siluetei grațioase, apare o femeie corpolentă, cu gîtul și umerii plini.

Foarte adesea la Cehov, în zugrăvirea tipurilor, un rol important îl joacă nu numai portretul fizic, dar și descrierea unor elemente exterioare, precum îmbrăcămîntea.

Interesant de analizat sub acest aspect este, de pildă, portretul lui Egor Vlasici din schița „Vînătorul”. Egor nu este îmbrăcat ca un țaran. El poartă straie de orășean. Zugrăvind-i vestimintele, Cehov subli-

niază mereu înclinarea lui Egor de „a fi elegant”. El poartă pantaloni ca ai boierilor, șapca albă cu cozoroc de piele este de asemenea ca la boieri. Aceste amănunte vestimentare sînt grăitoare pentru felul de a fi al lui Egor. El se consideră superior țăranilor, refuză să ducă o viață ca a acestora, vrea să „audă vorbe delicate”, să „bea ceai bun”, să „doarmă pe un pat moale”. Egor s-a rupt de sat și trăind pe la curțile boierești ca vînător, a devenit un egoist și un înfumurat.

Îmbrăcămîntea caracterizează și deosebirea de psihologie între Vanda și Nastasia Canavkina („Un bărbat cunoscut”).

Îmbrăcămîntea groasă, ochelarii negri sînt ca un fel de strat izolator care împiedică contactul lui Belicov cu lumea exterioară, de care se teme atît, înspăimîntai mereu ca „nu care cumva să se întîmple ceva”.

Foarte interesant este zugrăvită figura polițaiului Ociumelov—cameleonul. Desigur că Cehov ar fi putut să-l descrie pe Ociumelov în chipul cel mai amănunțit, insistînd asupra diferitelor detalii vestimentare, începînd cu chipiul și terminînd cu cizmele. Fidel principiului conciziunii și accentuării elementului celui mai caracteristic, scriitorul s-a oprit asupra unui singur amănunt: mantaua cea nouă pe care în cursul narațiunii polițaiul o scoate și o îmbracă de cîteva ori, după cum cățelul se dovedește a fi sau nu al generalului.

Superficialitatea, prostul gust și trivialitatea caracteristice Olgăi Ivanovna apar foarte limpede din descrierea interiorului pe care și-l aranjează această admiratoare a oamenilor excepționali, veșnic în căutare de noi celebrități.

„În salon, Olga Ivanovna acoperise toți pereții de sus pînă jos cu schițe desenate de ea sau de alții, în rame sau fără rame, iar lîngă pian... aranjase un colțisor frumos, deși cam înghesuit cu umbrelele chinezești, șevaleuri, tot felul de petițute multicolore, pumnale, busturi, fotografii... În sufragerie a tapisat pereții cu tablouri ieftine, a agățat opinci și seceri, în colț a pus o coasă și o greblă și a făcut o sufragerie în stil rusec. Pentru ca dormitorul să semene cu o peșteră, a acoperit tavanul și pereții cu draperii din postav închis, deasupra paturi-

lor a agățat un felinar de Veneția, iar lîngă ușa a pus un manechin cu halebardă”.

În caracterizarea personajelor joacă un rol important și natura, peisagiul, dar mai ales atitudinea omului față de natură. Iarna grea, zăpada mare, seara, fac parcă parte integrantă din durerea ce sfișie inima lui Iona („Melancolie”). În gencre, meschinăria, trivialitatea, spiritul mic-burghez sînt incompatibile cu iubirea și înțelegerea naturii, și Cehov a subliniat în repetate rînduri acest lucru. Să comparăm, de pildă, bucuria care năvălește și încintă sufletul lui Egorușca în timpul călătoriei prin stepă și indiferența unchiului său, preocupat numai de gîndul de a-și aranja afacerile în modul cel mai avantajos.

Desigur că nu se poate vorbi despre procedeele de zugrăvire a tipurilor în opera lui Cehov, fără a spune, măcar cîteva cuvinte, despre limbajul folosit, deși acest subiect este foarte vast și merită o atenție specială.

Conciziunea, considerată condiție de bază a operei de artă, cere o severă selecționare a mijloacelor stilistice și folosirea lor, ca să spunem așa, cu o deosebită economie. Cehov alege din limbă elementele cele mai potrivite fenomenului pe care ele urmează să-l exprime, dar în același timp cele mai simple și mai accesibile. Scriitorul a fost totdeauna un dușman al înfloriturilor și cuvintelor de prisos.

Limba rusă, bogată și mlădioasă, a fost în mîna iscusită a lui Cehov un minunat instrument de modelare a tipurilor. Scriitorul a folosit totdeauna limbajul cel mai caracteristic, mai propriu respectivului personaj. De pildă, plutonierul Prișibeev vorbește o limbă în jargon, în care termenii cazoni se împletesc cu ecouri din circulare și adrese oficiale, ceea ce caracterizează din plin pe acest slujbaş plin de rîvnă al țarismului.

Foarte interesantă și semnificativă pentru figura lui Ociumelov este metamorfoza limbajului său, care împrumută aceleași culori de cameleon. Polițaiul este deprins să brutalizeze și să amenințe oamenii, dar în același timp să se ploconească și să lingusească pe superiori. Schimbările în felul de a vorbi al lui Ociumelov au un rol important în desăvîrșirea portretului came-

leonului: „N-am să las chestiunea asta... Am să le arăt eu lor cum să lase așa cîinii... Este cazul să ne ocupăm de domnii aceștia care refuză să se supună regulamentului... Am să-i trag o amendă de are să mă țină minte și să știe ce înseamnă să lași cîinii sau alte vite haimana... Eldirin, află al cui e cîinele și fă un proces verbal. Iar cîinele trebuie ucis imediat” — se răzoieste polițaiul atîta timp cît nu știe al cui e animalul. Atunci cînd află însă că stăpînul cîinelui este fratele generalului Jigalov, își schimbă cu desăvîrșire felul de a vorbi: „Cîinele e o vietate gingașă... ce cățel drăgălaș!... ce vioiu!... te-ai supărat, ștregarule... pușorilor drag...”

Cuvîntul preferat al lui Belicov, „antropos”, subliniază trăsătura tipică a „omului din cutie”, pentru care limba greacă și antichitatea sînt un refugiu, încă o cutie în care se închide pentru a fi cît mai izolat de lumea și de realitățile contemporane.

Epoca în care a trăit Cehov, aceeași cu a lui Lev Tolstoi, a fost genial definită de Lenin în următoarele cuvinte: „*Perioada dintre anii 1862-1904 a fost în Rusia o astfel de epocă „de răsturnare”, o epocă în care ce ce era vechiu se năruia irevocabil, în vîzul tuturor, și ceea ce era nou abia se așeza, iar forțele sociale care creau această așezare, s-au arătat pentru prima oară în fapte, pe o scară largă națională, abia în 1905, într-o acțiune de masă, deschisă pe cele mai diferite cîmpuri de activitate.*”

Cehov a murit cu un an înainte de revoluția din 1905, repetiția generală a lui Octombrie.

Scriitor sensibil, care a sesizat în chip atît de viguros trăsăturile specifice vremii sale, Cehov nu putea rămîne impasibil în fața frămîntărilor care însoțeau ridicarea proletariatului revoluționar. În operele din ultimii ani, orientarea scriitorului se schimbă simțitor. Pesimismul, tristețea, consecințe firești ale contemplării lumii belicovilor, ionfîcilor, a Olgăi Ivanovna Dîmova fac loc încrederii în viitor: „*A sosit timpul... Se apropie o furtună puternică. Vine! E aproape. Ea va smulge din societatea noastră lenea, indiferența, pre-*

judecata față de muncă, plicitiseala, putreziciunea... " — spune Tuzenbach în „Trei surori“. Scriitorul Elpatievschi, un contemporan al lui Cehov, își amintește că în ultimii ani de viață Anton Pavlovici devenise de nerecunoscut: „*Deși grav bolnav, se interesa de evenimentele politice, de demonstrațiile muncitorilor... devenise un „credincios“. Cehov credea că viața va fi mai bună, dar nu peste 200 de ani cum o spun eroii operelor sale, ci că Rusia se găsește în pragul acestei vieți, că toată Rusia este pe punctul de a se reconstrui și că va fi o viață nouă, luminoasă, veselă...*“

În ultima sa piesă „Livada cu vișini“, scriitorul a salutat cu căldură apropiata apariție a vieții noi: „*Adio, viață veche! Te salut, viață nouă*“ — spune Ania—și în glasul ei tânăr răsună glasul Rusiei noi, glasul Rusiei tinere, ce se ridică pe arena istoriei.

Deși Cehov n-a participat direct la mișcarea de eliberare a poporului rus, toată opera sa—pătrunsă de iubire de om, de ură față de tot ceea ce-l asuprește și-l face sclav, — a slujit acestei eliberări. Tocmai de aceea creația lui Cehov a fost atât de apreciată de Lenin. Iar M. I. Calinin își amintea că în ilegalitate Cehov era unul dintre scriitorii cei mai citați: „*El ne îmbărbăta, sădea în noi o ură de neîmpăcat față de despotism, față de arbitrarul polițienesc.*“ Și astăzi, ca și atunci, Cehov lovește fără cruțare în toți cameleonii și belicovii, demascînd pe toți cei care se tem de nou, se opun noului, pe toți cei care încearcă să împiedice mersul înainte al omenirii. Opera sa este un aliat prețios și credincios în lupta pentru făurirea unei vieți noi, și libere, pașnice și fericite.

PATOSUL ADEVĂRULUI IN OEDIP ȘI HAMLET

Tragedia greacă ridică în fața cititorului modern întrebări cărora cercetarea nu oste-nește să le caute soluția. Ce anume explică faptul că, încă de la începutul secolului al V-lea al erei vechi, adică într-un moment atât de îndepărtat al evoluției sociale și morale a omenirii și într-un mediu de popoare atât de deosebite de Greci, nu departe de teribilul jug al despotismului persan și în apropierea Egiptului, cu numeroasele lui urme ale fetișismului străvechiu, gemînd sub apăsarea faraonilor, se înalță în fața noastră construcția uimitoare, atât de luminoasă în ordonanța ei, susținută de spiritul unei mari mîndrii umane, a tragediei grecești? Nici unul din popoarele care i-au înconjurat pe greci și i-au însoțit în timpul desfășurării istorice a vieții lor, n-au dat nimic asemănător cu tragedia grecească. Ceea ce s-a numit atîta vreme „miracolul grecesc” este, mai întîi, miracolul tragediei. Cine a întrebuițat pentru prima oară această expresie a vrut, desigur, să se refugieze într-un agnosticism menit să îndeparteze factorul istoric din explicația operelor literare. Noi însă ne putem reprezenta acel moment următor primelor războaie medice, cînd Atena, mîndră de libertățile cîștigate împotriva invadatorului, le consolida pentru toți cetățenii ei. A urmat vremea democrației lui Efialtes și Pericles. Dar și pînă atunci, tragedia fixează momentul acestei înălțări a omului, a

gestului său de revoltă împotriva tuturor tiraniilor care-l apăsaseră mai înainte. Eschil va vesteji trufia sacrilege a Perșilor, va celebra, în „Hiketidele” monumentul înfrîngerii vechilor violențe în raporturile dintre sexe, va proslăvi, în „Orestia,” originile justiției instituite, apărută odată cu înlăturarea vechii justiții răzbunătoare a sîngelui. Dar, mai cu seamă, în „Prometeu înlănțuit”, va da glas revoltei împotriva tiraniei lui Zeus și va prooroci prăbușirea acestuia. Încă din primul ei moment de seamă, tragedia va aduce deci mărturia ei de laudă pentru toate înălțările omului, a tuturor victoriilor lui împotriva violenței și subjugării. Demnitatea omenească a obținut în tragedia grecească primul ei monument. Pe altarul tragic arde mereu focul venerației pentru menirea speței noastre.

Mîndria eroului tragic luptă împotriva destinului, adică împotriva acelui element inuman pe care Grecii îl recunoșteau mereu prezent în orînduirea lumii și cîntăra cîntăruia eroul se ridică fie prin protestul, fie cel puțin prin resemnarea lui îndurerată. Multă vreme, generalizările criticii literare au văzut în destin singurul factor propulsiv al evenimentelor tragice. Cu toate acestea, este evident că destinul nu este singur răspunzător de ceea ce se petrece în tragedie. La desfășurarea acțiunii tragice colaborează și caracterele eroilor, reduse de obicei la o singură pasiune dominantă. Răzbunarea

înspiră pe Oreste și pe Medeea, pietatea pe Electra și pe Antigona, iubirea de oameni pe Prometeu. Întimplările tuturor acestor eroi sînt determinate nu numai de Moira lucrînd din afară, dar și de alcătuirea lor lăuntrică, de caracterul lor. Ba chiar în dezvoltarea tragediei, de la Eschil la Euripid, influența caracterelor a devenit precumpănitoare. Teofrast va consolida doctrina caracterelor. Menandru le va introduce în comedie.

Printre caracterele omenești și pasiunile care le constituie, Sofocle a înfățișat în Oedip caracterul unui cercetător, dominat de pasiunea adevărului. Este adevărat că figura lui Oedip a fost astfel primită din tradiția legendară, și este de asemeni un fapt cu totul izbitor, pentru cine studiază pe vechii greci, că pe cînd toate popoarele Antichității au venerat în eroii lor fie pe oamenii de acțiune, fie marile personalități morale sau religioase, numai Grecii au proslăvit, în Oedip, puterea unei inteligențe geniale, pe deslegătorul enigmelor Sfinxului, adică ale încîlcitelor întrebări pe care natura obscură și crudă le pune oamenilor. Interpretarea modernă a mitului lui Oedip a încercat să explice soarta acestui erou prin faptul că, despărțindu-se de natură ca inteligență cercetătoare, și siluindu-i secretele, Oedip a devenit o ființă anti-naturală, expusă abaterilor celor mai grave împotriva naturii. Este evident că Grecii nu s-au gîndit la așa ceva și că grozăviile pe care eroul le săvîrșește, fără să știe, erau, pentru ei, numai efectul lucrării destinului. S-ar fi putut întîmpla însă ca aceste grozăvii să rămîină acoperite, dacă pasiunea eroului pentru adevăr nu le-ar fi scos la lumină și nu l-ar fi dus la acea desnădejde care-l face în cele din urmă pe bătrînul rege înțelept, părintele și binefăcătorul patriei sale, să se orbească și să pornească pe calea aspră a surghiunului. Marele dramatism al tragediei lui Sofocles provine din cucerirea treptată a adevărului teribil, din dorința trează de a-l afla, din acel patos al adevărului care strînge probele, înaintea din etapă în etapă a formării certitudinii, pînă cînd tot adevărul iese la iveală.

Voința de claritate a lui Oedip este tot timpul prezentă. El n-are să ascundă nimic.

Cînd Creon îi aduce răspunsul oracolului din Delfi, potrivit căruia ciurma nu va înceta la Teba decît atunci cînd asasinul regelui Laios va fi pedepsit, Creon îi spune, arătînd gloata Tebanilor adunați în preajma palatului:

*Dacă dorești s-ascuți în fața lor
Ce voi să-ți spun, pot să vorbesc îndată
Sau vrei mai bine în palat să mergem.*

Oedip nu vrea să aibă nici o taină. Ii răspunde deci lui Creon:

*Vorbește-n fața tuturor. M-apasă
Doar soarta lor nenorocită, nu a mea.*

Creon îi înfățișează răspunsul oracolului. Hotărîrea lui Oedip de a cerceta împrejurările morții lui Laios este limpede și puternică din primul moment:

Mi-e dat acum să fac din nou lumină.

Adică așa cum a făcut atunci cînd a dezlegat enigmele Sfinxului. Soarta lui este oarecum a omului teoretic, veșnic în căutarea adevărului. El cere deci Tebanilor să-i destăinuiască tot ce știu despre moartea lui Laios:

*Aceluia ce știe din ce mină
Primit-a moartea Laios Labdacidul,
Aceluia îi cer să mi-o vestească.*

Este chemat profetul Tiresias. Acesta refuză, la început, să releve taina morții lui Laios. Tiresias se lamentează:

*Vai, groaznic e să știi tot adevărul
Cînd nu e de folos celui ce știe.*

Refuzul lui Tiresias i se pare abominabil lui Oedip:

*Ce zici? Știi tot și nu vrei să vorbești?
Vrei tu să pierzi poporul și cetatea?*

Și față de declarația lui Tiresias că adevărul va ieși la iveală, chiar dacă îl va învălui în tăcere, Oedip insistă pentru dezvăluirea lui:

Imi spune deci ce-i gata să se-arate.

Tiresias destăinuiește, în fine, adevărul înspăimântător: Oedip și-a ucis tatăl și trăiește într-o legătură incestuoasă cu mama lui, cu Iocasta. La început, întreaga lui ființă se ridică împotriva acestei revelații. Tiresias este un profet mincinos. Desigur, Creon, fratele Iocastei, a urzit o intrigă neagră împotriva-i. O îndoială îl asaltează totuși. Și cum Tiresias se pregătește să plece, Oedip îi strigă:

Stai! Stai! Cine mi-au fost părinții?

Tiresias răspunde în termeni obscuri:

Ziua de azi te naște și distruge.

Oedip dorește însă un răspuns limpede:

Vorbești nedeslușit și în enigme.

Urmează interogarea lui Creon și acuzarea acestuia. Când însă Creon începe să-l întrebe la rîndu-i, pentru a-l apropia de grozăvia adevărului, Oedip nu pregetă să răspundă cu toată claritatea:

Nu voi tăgădui ce mă întrebi.

Iocasta vrea să-l abată de la presimțirea funestă: Profetiile sînt dese ori mincinoase. Oracolele se pot înșela. Dar cînd alte indicii se adună, cînd află că Laios a murit într-un loc și în împrejurări asemănătoare aceluia în care a ucis altă dată pe călătorul întîlnit pe drumul dintre Corint și Teba, îndoiala crește amenințătoare în sufletul lui Oedip:

O Zeus, ce-ai hotărît să faci cu mine?

.....

Mi-e teamă că bătrînul orb văzut-a bine.

A rămas un martor al trecutului cețos din care venea Oedip. E un păstor bătrîn, trăind în pustietate, departe de Teba. Oedip dorește să-i fie înfățișat îndată. Iocasta este mirată de aceste insistențe, dar Oedip o lămurește:

*Doresc să-l văd, Regină, căci mi-e teamă
Că tot ce mi s-a spus a fost prea mult.*

Sosește crainicul din Corint care-i aduce vestea morții regelui, a lui Polib. Oedip

este chemat să ocupe tronul. Meropa, presu-pusa lui mamă, îl așteaptă. Oedip respinge însă chemarea. Oracolul lui Apollo i-a prezis că-și va uide tatăl și că se va căsători cu mama lui. De aceea a fugit altădată din Corint. De aceea refuză să se înapoieze acum. Crainicul este în măsură să aducă o alinare temerii lui chinuitoare, prin dezvăluirea unei taine vechi: Oedip nu este fiul lui Polib și-al Meropei; un păstor l-a găsit pe cînd era prunc, în văile Citeronului, și crainicul l-a adus perechei regale, lipsite de copii. Dar această destăinuire, menită să aline turburarea lui Oedip, îl asvîrle într-o neliniște încă mai grozavă. Tragicul situației atinge aici punctul cel mai înalt. Zadarnic încearcă din nou Iocasta să-l facă să renunțe la cercetarea lui, Oedip se opune:

Nu te voi asculta atîta timp

Cît limpede n-oi ști aceste toate.

Oedip trebuie să vadă și să întrebe pe păstor. Bătrînul i se înfățișează. Dar cînd acesta, ezitînd să spună tot adevărul, declară că ar fi preferat să-și găsească moartea mai de mult, Oedip îi replică cu asprime:

O vei afla de nu spui adevărul.

Cine era copilul găsit? Un copil născut în casa lui Laios. Un copil de-al lui Laios sau al unui sclav?

Vai, iată ce-i mai groaznic să rostesc!

se tînguie bătrînul. Dar Oedip îi răspunde:

Și eu s-ascult! Dar trebuie s-ascult“.

Cînd, în fine, întreaga împrejurare s-a lămurit, Oedip exclamă:

*Vai, totul iese-acuma la iveală!
Lumină, strălucește-mi încă-odată*

*Și pentru cea din urmă oară, mie
Ce m-am născut din tată și din mamă
Din care n-ar fi trebuit să nasc.*

Astfel, setea de adevăr a lui Oedip nu se astîmpără decît atunci cînd ajunge să

posede toate elementele convingerii sale formate împotriva și spre distrugerea lui. Nu încapе îndoielă că dorința de claritate a lui Oedip determină înaintarea acțiunii în tragedia lui Sofocle. Destinul îndrjit împotriva eroului a creiat o situație de fapt, dar nevoia acestuia de adevăr o desleagă. Printre eroii tragediei grecești, Oedip este singurul stăpînit de o astfel de pasiune, care a fost desigur a multora dintre contemporanii poetului. Ne găsim într-o vreme care l-a văzut pe Heraclit bătrîn și cînd au trăit Empedocle, Anaxagora, Protagora și Democrit. Gîndirea teoretică și pasiunea adevărului au serbat mari triumfuri în epoca democrației ateniene. Legendarul Oedip a putut deci deveni un erou reprezentativ al acestei epoci.

Nu este, în adevăr, izbitor faptul că atunci cînd, după milenii, gîndirea teoretică și patosul adevărului se refac încă odată în vremea Renașterii, apare din nou un erou, a cărui soartă se încheagă din împrejurări externe, dar și din pornirea lui de a zmulge măștile, din scrupulul cunoașterii exacte, din voința trează de a stabili adevărul? Acest erou, a cărui relativă asemănare cu anticul Oedip se impune spiritului, este Hamlet al lui Shakespeare. Ca și tragedia lui Sofocle, „Hamlet” este drama depistării unei crime, susținută în desfășurarea ei de patosul pentru adevăr al eroului. Cînd fantoma i se arată lui Hamlet, el o urmează pentru a primi revelațiile ei. Prietenii vor să-l împedice, dar el li se opune:

*De ce să-mi fie teamă?
Nu mi-e mai scumpă viața ca un ac.
Iar sufletului, ce-ar putea să-i facă
Nemuritor cînd e, la fel cu el?
Imi face semn din nou; îl voi urma.*

Hamlet află că tatăl lui a fost ucis de Claudius, actualul rege, care s-a căsătorit cu mama lui. Hotărîrea de a-și răzbuna tatăl s-a format din primul moment în spiritul lui Hamlet. Dar fapta răzbunării este amînată. Numeroși comentatori au crezut a recunoaște în Hamlet un caracter ezitant, un abulic. Hamlet el însuși se acuză în marele monolog de la sfîrșitul actului al II-lea. Apăruseră, la curtea regelui Danemarcei, actori rătăcitori ai

vremii. Sînt vechi cunoștințe ale tînărului Hamlet. Piesa repetată în fața prințului, îi prilejuiește acestuia reflecții amare cu privire la sine. Dacă actorii însuflețesc în asemenea măsură ficțiunea, dacă ei trăiesc cu atîta putere sentimente străine, care ar fi purtarea lor dacă ar fi stăpîniți de dureri reale? Comparația cu ceea ce i se pare a fi insensibilitatea lui, îl face să se acuze cu asprime. Totuși, ezitarea lui Hamlet nu provine atît din slăbiciunea voinței cît din faptul că convingerea lui cu privire la crima regelui Claudius n-a dobîndit întreaga ei consistență. Umbra tatălui său ar fi putut să fie o arătare înșelătoare:

*Fantoma ce-am văzut, ar fi putut
Să fie-un demon. Dracul cîte-odată
Putere are să se investească
Cu chip seducător. E cu puțință,
Văzîndu-mă slăbit și melancolic
(Căci e puternic față de aceia
Ce sunt ca mine), să mă amăgească,
Pierzîndu-mă. Vreau deci dovezi mai limpezi.*

Hamlet nu este un simplu veleitar, dar nici un impulsiv. Fapta nu poate urma la el decît convingerii formate. Ea încheie un proces intelectual mai îndelung și foarte scrupulos. Astfel ajunge Hamlet să pună la cale un adevărat experiment psihologic. Am auzit, spune Hamlet,

*Am auzit că oameni vinovați,
Privind la teatru, sînt în sinea lor
Cea mai profundă — atîta de atînși
De arta scenei, că își dau pe față
Nelegiuirea. Crima, cum se știe,
Deși nu are limbă, tot grăiește
Cu voce uimitoare. M-am gîndit
Să pun pe-actori asasinarea tatei.
Să joace-n fața unchiului. Privirea-i
Voi cerceta, îl voi pătrunde-adînc.
De voi vedea că-i turburat, atunci
Știu ce-mi rămîne de făcut.*

Ca și Oedip, Hamlet vrea deci să ajungă la cunoașterea adevărului, eliminînd orice urmă a îndoielii și nesiguranței. Chipul de a ajunge la adevăr diferă pentru cei doi eroi. Dacă ne gîndim că știința procedurii criminale distinge între instrucția

acuzatorie și cea *inchizitorie*, adică între aceea care își propune să adune toate probele menite să circumscrie exact faptele criminal și aceea care urmărește mărturia directă a vinovatului, atunci putem spune că Oedip pune în mișcare procedura unei instrucții acuzatorii, pe când Hamlet instituie o instrucție *inchizitorie*. El vrea să-l aducă pe Claudius la mărturisirea, într-un fel oarecare, a crimei sale. Destăinuiește deci lui Horațio planul făurit:

*În fața regelui se va juca o piesă
În care-am introdus un episod
Ce seamănă cu moartea tatei, astfel
Precum ți-am povestit-o. Când va-ncepe,
Ia seama bine, cu întreaga forță
A sufletului tău, ce face unchiul.
Dacă ascunsa vină nu se-arată,
Atunci să știi că ce-am văzut n-a fost
Decît un duh din iad și-nchipuirea
Ce mi-am făcut e neagră deopotrivă
Cu nicovalea lui Vulcan.*

Reprezentăția are loc și dă rezultatele așteptate. Zgduid de înfățișarea faptelor care aminteau de-aproape pe acele ale crimei sale, regele se ridică în prada unei adevărate terori și părăsește sala de spectacol. Mărturisirea s-a produs. Convingerea lui Hamlet s-a format și drumul către fapta răzbunării s-a netezit pentru el. Hamlet va acționa.

Dacă tragedia lui Sofocle poate fi pusă în legătură cu marele avînt teoretic al democrației ateniene, cînd omul recunoaște în cercetarea adevărului, în claritatea neturburată a minții, una din țintele cele mai înalte ale vieții sale, drama lui Shakespeare poate fi pusă și ea în relație cu marile progrese ale inteligenței în epoca lui. Figura lui Hamlet, culeasă din cronica medievală a lui Saxo Grammaticus, este interpretată de Shakespeare în spiritul Renașterii. Hamlet este un om al Renașterii prin patosul adevărului care-l animă. Un caracter ca al lui n-a existat și nici n-ar fi putut exista în vreun monument literar al feudalității. Este adevărat că cercetarea adevărului i se impune lui Hamlet, ca și lui Oedip, nu numai din pasiunea omului teoretic pentru adevăr ci și dintr-o necesitate etică, din nevoia de a sancționa abjecția, crima și minciuna.

Totuși scrupulul intelectual al lui Hamlet nu este contestabil. A trebuit ca mercantilismul englez să învingă contra-reforma spaniolă, odată cu dezastrul *Invincibilei Armade* a lui Filip II, a trebuit ca negustorii englezi să cucerească mările și continentele îndepărtate și să simtă nevoia unei științe puse în serviciul întreprinderilor lor, pentru a se forma acel spirit liber și acele metode exacte ale cercetării adevărului, ale căror documente filozofice se vor arăta curînd. Francis Bacon se găsea atunci în epoca de construire a operelor pe care le-a consacrat stabilirii metodologiei moderne a științelor. *De dignitate et augmentis scientiarum* apare într-o primă formă în 1605. Hamlet apăruse în ediția in-quarto cu un an mai înainte. În 1620, după moartea lui Shakespeare, Bacon va publica *Novum organum scientiarum*. Ideile lui Bacon erau acele ale vremii sale. Bacon va preveni pe oamenii de știință de pricina diferitelor erori în care poate cădea inteligența omenească, de toți acei *idoli* care opresc progresul adevărului, distingînd printre aceștia pe *idolii peșterii*, *idola specus*, reprezentările produse de alcătuirea intimă a spiritului omenească. În acelaș chip, Hamlet devine atent față de înșelările posibile ale fanteziei lui. Destăinuirile fantomei ar fi putut să fie niște *idola specus*. Bacon a propus experimentul, adică observația în condiții create de observator, ca metoda cea mai bună a stabilirii raporturilor cauzale dintre fenomene. Un experiment instituie și Hamlet. Observarea lui Claudius el vrea s-o facă în condițiile create de el. După cum am spus, scena spectacolului reprezentat în fața regelui este un experiment psihologic; Oedip și Hamlet caută deopotrivă adevărul. Dar Hamlet vrea să-l stabilească prin mijloace care aparțin în chip evident timpului său.

Desigur, adevărul pe care-l caută Oedip și Hamlet nu este un adevăr teoretic și general, ci unul în legătură cu împrejurările lor cele mai particulare. Dar chiar în condițiile cele mai speciale ale vieții, omul se poate comporta, fie mînat de scrupul intelectual, de dorința de claritate și precizie, fie stăpînit de duhul neadevărului și al minciunii. Și cînd, într-o societate, inteligența teoretică face mari progrese,

apar și caracterele stăpânite de patosul adevărului. Așa s-a întâmplat în vremea democrației ateniene și a Renașterii, când Oedip și Hamlet reprezintă niște tipuri omenеști limpezite în munca de cultură a vremii. Dimpotrivă, când patosul adevărului scade într-o epocă, atunci când lumea veche se apără față de adevărurile care înaintază, apar și caracterele timorate în fața adevărului sau acele care întrețin minciuna sau se înfășoară în vălurile fanteziei înșelătoare. Astfel de caractere a descris, de pildă, Ibsen în dramele sale. Problema adevărului în relațiile practice ale vieții a fost una din cele care l-au preocupat mai puternic pe marele dramaturg norvegian. În „Un dușman al poporului“, Dr. Stokmann declară: *„Nu are nici o importanță dacă o societate mincinoasă se prăbușește“*. Iar în „Stilpii societății“ ni se spune: *„Libertate și adevăr, iată stilpii societății!“* Epoca lui Ibsen a păcătuit adeseori împotriva adevărului și, de aceea, printre personajele lui există mai multe care, departe de a fi stăpânite de patosul adevărului, par mai degrabă dominate de fantezia înșe-

lătoare și lașe. Voi aminti două dintre aceste personaje. Unul este Peer Gynt, a cărui pornire fabulatorie înaintază peste victime, peste bătrîna lui mamă, peste iubita credincioasă Solweigh. Celălalt este, în „Rața sălbatică“, fantastul laș Hjalmar Ekdal, care, după o revoltă sterilă, se înapoiază în minciuna caldută a casei lui, dar aduce sacrificiul fiicei sale, a Hedwigei. Rezumînd situația, un personaj, dr. Relling, raționatorul piesei, rostește maxima: *„Minciuna vitală este principiul stimulant: luați unui om mijlociu minciuna vieții și îi luați în acelaș timp fericirea“*. Această laudă a minciunii stă într-un contrast izbitor cu patosul adevărului, cu îndîrjirea de a-l afla care însuflețește pe Oedip și Hamlet, chiar cu riscul prăbușirii lor. Ibsen ne aduce astfel, o dată cu caracterele amintite, un ecou al adîncei crize morale cu care sfîrșea secolul al XIX-lea, o dată cu epoca decadentismului burghez. Din adîncimile mileniilor și veacurilor se ridică însă figura eroilor inspirați de patosul adevărului, exemplari pentru toate societățile sănătoase.

„DESPRE PĂMÎNT“ ȘI DESPRE POEZIE

După o regretabilă absență — întreruptă în răstimpuri prin manifestări palide — absență prelungită de fapt pe o durată de aproape trei ani, Maria Banuș revine, vrem să credem definitiv, în frontul literaturii, prin publicarea într-unul din primele numere ale „Gazetei literare“ a poemului de mai largă cuprindere „Despre pământ“. Impasul temporar în care s-a găsit la un moment dat creația unuia dintre cei mai remarcabili poeți contemporani a fost explicat, la timpul nimerit, de critica literară, ca o expresie a depărțării de viață, a neaderenței scriitorului la actualitate, la marile probleme arzătoare, concrete pe care le ridică lupta maselor muncitorești și țărănești pentru înfrângerea împotrivrării forțelor dușmănoase și pentru construirea socialismului; cum era de așteptat, acest impas a fost rezolvat prin acel unic mod capabil să vindece de sterilitate creația unui autentic artist: apropierea de realitatea prezentă prin redarea spiritului vremii noastre în opera literară. Impasul pare a fi depășit prin scrierea acestui poem inspirat de faptul că Maria Banuș, participând la o consfătuire ținută la Consiliul de miniștri cu țărani muncitori frunțași, a descoperit în acest eveniment mari semnificații, adică a găsit prilej de poezie într-o împrejurare pe care cercetînd-o sub aspectul valorii sugestiilor poetice, esteții burghezi ar proclama-o iremediabil „prozaică“.

Răspunzînd unor sarcini politice de cea mai arzătoare actualitate — lupta pentru lichidarea rămînerii în urmă a agriculturii, pentru sporirea productivității muncii agricole, pentru introducerea metodelor agrotehnice înaintate, pentru dezvoltarea neîntreruptă a sectorului socialist la sate în condițiile împotrivrării crescînde a elementelor capitaliste — poemul „Despre pământ“ cuprinde în sine o valoare exemplară de neprețuit pentru toți scriitorii noștri. Poemul este o admirabilă lecție dată acelor promotori ai apolitismului în literatură, care promovează sub steagul originalității tendințe burgheze străine poporului. Apariția poemului demonstrează concret că operele literare valoroase, durabile, aparțin acelor scriitori care militează cu pasiune în slujba unor sarcini politice actuale, de mare însemnătate, că sprijinirea obiectivelor de luptă ale Partidului este nu numai o sarcină de onoare pentru scriitori, ci și o condiție absolut vitală pentru crearea unor opere literare într-adevăr remarcabile.

Poemul „Despre pământ“ cuprinde și consolidează cele mai valoroase elemente ale creației Mariei Banuș, inaugurată cu două decenii în urmă; el face mai ușor sesizabile trăsăturile distinctive ale poeziei Mariei Banuș — aduce unele accente noi în creația sa, o îmbunătățește simțitor, dezvoltă în bună măsură realizările de pînă acum.

Notele de specific feminin ale creației Mariei Banuș, legate de ceea ce era în ea femeia-poet, note pe care critica în trecut se grăbea să le înregistreze pe primul plan, cu satisfacție și aproape exclusiv, nu maisînt acum izbitoare; poate și din pricina caracterului temei tratate.

Ceea ce a fost pînă în anii din urmă în poezii de o reală frumusețe, reprezentînd un pas pozitiv în dezvoltarea creației Mariei Banuș, glasul „Femeii“ care își apără cu un gest aprig „puii“ de urgia dezastrelor, ceea ce a fost pur și simplu strigătul pătimaș „al femeii“ „ce crește copii, „vorbele mamei ce se scoală în zori/ și aprinde focul/ și pune apa fierbinte“, „glasul mamei“ „ce-și vorbește noaptea/ cînd ceilalți dorm“ a devenit acum, printr-o manifestă lărgire a orizontului, glasul poetului exprimînd sentimente tipice înaintate ale întregului popor. Manifestările de feminitate, sentimentul maternității pătimașe, existente în registrul liric specific al Mariei Banuș, s-au întregit în chip fericit cu expresia — vădită în poezii de larg răsunset cum ar fi „Patronul“ și „La masa verde“ și deplin consolidată în poemul „Despre pămînt“ — a unei limpezi concepții științifice asupra vieții și militînd nu numai în sensul idealurilor general-umane, dar și pentru realizarea istoricește-concretă a sarcinilor legate de lupta actuală pentru socialism a poporului muncitor. Însăși realitatea ce i se înfățișează poetei e calitativ alta; spectacolul deprimant al unei țări „bolnave“ care i se oferea cu mai bine de zece ani în urmă:

*Am străbătut o țară
Adîncă de groază,
Am coborît pe o scară
Fără văzduh, fără păsări,
Priveliști erau acolo
Și chipuri ca-n cealaltă lume,
Dar stîinse, desfigurate
De-o groază fără de nume,*

genera natural în poeta cu linii de orizont indecise, nebuloase, sentimentul „groazei nebune“, sentimentul apăsător al îngrijorării pentru destinul omului. Se ridicau atunci întrebări coplesitoare,

cețoase, ca un murmur obsedant („De ce?/ De ce?/ Pentru cine pătimeste norodul?“) Spaimei fără nume, sentimentului imposibilității depășirii unui destin tragic, groazei pentru soarta copilului, apăsării nedefinite fără soluție („Vin să ne ia/ Vin să ne ducă...“) îi corespundea atmosfera de incertitudine, de vag ălar-mant care dădea nota sumbră, caracteristică poeziei Mariei Banuș în acea vreme. Vrem să spunem că aici nu era vorba numai de o realitate deprimantă, impunîndu-se reflectării artistice, ci de o atmosferă interioară specifică, legată de tot ce aparținea atunci fondului de sensibilitate al poetei. Urmărind creația Mariei Banuș pe tot parcursul dezvoltării sale, se poate ușor constata nu numai o clarificare a concepției, a viziunii asupra vieții, ci și o modificare pe linii esențiale a temperamentului artistic, a particularităților distinctive de tonalitate, a modului personal de a fi. Poeta a cîștigat în tonalitate, în modul de expresie, o neclintită siguranță, o gravitate solemnă conferită fiecărui cuvînt, fiecărui vers rostit, un timbru răspicat; în poezia Mariei Banuș fiecare cuvînt răsună acum în auzul vrăjmașului ca o amenințare, răsună primejdios ca o bătaie de pumn în masă; este ceea ce în poemul „Despre pămînt“ delegatul abstract, prototipul claselor exploatatoare recunoaște în ținuta fermă, gravă, sigură de sine, a făuritorilor de azi ai destinului țării:

*Și ceea ce-i mai înspăimîntător,
Este ceva, un „ce“, în mersul lor,
În vorba lor, în felul cum privesc,
Ceva ce spune: „Da, este firesc
Și drept să fim stăpîni cei ce muncim,
Iar nu păpuși jucate-în vicieim.
...
Da, e un „ce“ cu totul fioros,
În lumea asta ce s-a-ntors pe dos!...*

E ceva din acest „ce“ amenințător, foarte primejdios pentru vrăjmaș, și în poemul Mariei Banuș, în felul apăsător cum rostește poeta fiecare cuvînt, în felul în care se succede un vers după altul cu o certitudine implacabilă, ca o sentință:

*Da, mergi și spune. Fă-i, de poți, să vadă,
Această nouă, stranie plămadă*

*De care-i bine să te ții de-o parte
Să n-o ațîți, să n-o încerci, că-i moarte.*

Inovația realizată de Maria Banuș în acest poem, febrila căutare de imagini și forme capabile să exprime dramatismul și conflictele vieții, ne oferă un nou prilej de a reflecta asupra conținutului noțiunii de originalitate. Banalitatea, repetarea monotonă stereotipă sînt incompatibile cu arta: ele ne plictisesc pînă la oboseală și uneori pînă la exasperare, bineînțeles. Cînd ne este dat să citim într-un număr nesfîrșit de poezii cum fluviul, după o descriere fără duh, este în cel din urmă comparat, în final, în virtutea unui „gînd năstrușnic” cu „poporul”, cînd se afirmă, în altă poezie, că bradul nu e pur și simplu brad ci simbolul legăturii cu poporul, deoarece are rădăcinile „adînc înfipte” în pămînt și e de neclintit la bătaia „cumplitului vînt”, ne nemulțumește monotonia acestor lucrări, banalitatea imaginilor literare folosite pentru a exprima idei scumpe. Dar dezaprobind stereotipia, banalitatea, nu ne arătăm încîntați nici de ostentativele, artificialele manifestări de pretinsă originalitate, în realitate o formă sau alta a snobismului steril, cu care unii poeți vor să ne alunge plictiseala. Iată, de pildă, că apreciatul poet A.E. Baconsky, socotind epuizate mijloacele exprimării entuziasmului față de noua realitate, se vrea lună — nici mai mult nici mai puțin, — ca să sclipească palid pe cer: „Ci mai ales ca luna mi-ar plăcea”, și apoi, bănuind că prietenii nu l-au înțeles bine, avînd în vedere ineditul curios al năzuinții, confirmă:

*„Ca luna, prieteni,
„Ca luna mare și plină
„Să răsar într-o noapte foarte senină
„Privind cu ochi de palidă lumină.*

după care, prevenitor față de eventualele obiecții, nedumeriri, etc., se explică:

*„Dar asta e de neînchipuit;
„Cine a mai văzut om
„Să răsară pe boltă ca luna?
„Și totuși, chiar de n-am să urc în spații,
„Voi apărea mereu, voi apărea mereu
„In lumea fiecărei generații,
„Voi răsări mereu,
„Voi răsări mereu!”*

Original în înțelesul propriu al cuvîntului — poemul lui A. E. Baconsky nu este; cel mult este bizar, trădînd aspirații ciudate, dar asta nu e de ajuns pentru a stîrni aclamații, deși, evident, poetul a urmărit ostentativ cucerirea aclamațiilor, a unor mirări admiratoare din partea cititorului; gestul ostentativ nu poate însă acoperi uscăciunea conținutului, reala lui lipsă de originalitate, fadoarea ideii, deficiențele de autentică sensibilitate. Tocmai în asta constă falsa originalitate: poetul nu are de spus un lucru într-adevăr deosebit, interesant, și atunci simulează preocupări ieșite din comun, neobișnuite, sperînd să impresioneze pe naivi.

Maria Banuș nu a urmărit cu orice preț originalitatea; ea și-a propus pur și simplu să scrie versuri despre semnificația unei consfătuiri la care au participat trei sute de oameni de la țară; și totuși poemul „Despre pămînt” nu numai că nu este un poem banal, dar izbește prin nouitate, printr-o autentică originalitate, prin faptul că nu seamănă cu nici o altă producțiune artistică din trecut sau din prezent. Originalitatea poemului stă în conținut, ea decurge din nouitatea realităților descrise, din perspectivele noi, pline de sens, pe care le desprinde poeta, din faptul că acei oameni pe care Maria Banuș i-a observat la Consfătuire reprezintă într-adevăr un fenomen cu totul original, nou, necunoscut pînă acum, nedescoperit; poezii cu veleități bizare pot să-și stoarcă în fel și chip fantezia, nu vor zări acolo lucruri mai noi, mai originale decît cele oferite de viața noastră, decît, de pildă — faptul că țaranul, cunoscut în vechea literatură ca o ființă stăpînită de ignoranță și înapoiere, încrîncenat în prejudecățile sale, discută ca un om luminat, aproape ca un intelectual, se sfătuiește cu conducătorii Statului despre

problemele muncii pămîntului. Dialogul cu prototipul claselor exploatare, luat în sine, are, desigur, ceva bizar; în cazul de față însă, originalitatea procedului stă în aceea că permite poetului să reliefeze cu și mai multă pregnanță lucruri esențiale pentru viața noastră de astăzi: reacțiunea înverșunată a fostelor clase exploatare, panica și spaima reprezentanților acestor clase, îmbinate cu ura lor veninoasă împotriva construcției socialiste; formele specifice ale luptei de clasă în momentul actual ș. a. m. d.

Colocviul, dialogul cu acest abstract „domn fost“, nălucă a trecutului, nu trebuie judecat ca un act fizic, de înfruntare a unor caractere cu existență fizică. Tipicitatea conflictului se realizează aci ca o înfruntare de simboluri, concentrînd elementele cele mai caracteristice ale forțelor sociale reprezentate.

Invocarea prototipului negativ e un mijloc artistic, dar nu e un artificiu, ci se întemeiază pe un proces psihologic natural, cum ne vom sili să explicăm. Invocarea fictivă a acestui prototip e un act psihologic petrecut în imaginația autorului, după cum probabil automat s-ar fi petrecut în mintea și sufletul oricărui om al muncii care a participat la Consfătuirea de la Consiliul de miniștri, a urmărit în presă dezbaterile, sau, pur și simplu, a auzit de convocarea acestei consfătuiri. Oricine, în acest caz, emoționat de noutatea evenimentului posibil doar în zilele noastre (țărani discutînd la Consiliul de miniștri, ca în propria lor casă, despre problemele muncii cotidiene „cum ară, cum plivesc“!) și cu atît mai mult poetul — a cărui imaginație și sensibilitate vibrează mai puternic, a avut revelația unei mari semnificații. Și e firească atunci întrebarea: cam ce-or zice potențaii de ieri aflînd cum oprimații de altă dată s-au adunat să discute treburile lor, în palatul impunător în care și ei discutau despre pămînt, dar în înțelesul: „cu cît pămînt“ să astupe gura flămîndă a țăranilor, cît pămînt să cotopească în războaie de jaf. Emoția evenimentului recheamă în minte amintiri, se produc asociații care, topite laolaltă,

crează o stare de spirit favorabilă înaltei poezii; acum, bineînțeles, realul se îmbrățișează cu ficțiunea.

Poemul începe sobru, printr-o descripție în linii apăsată: „*Preșidenția: marmuri, scări, coloane/ Decorul cere fracuri și galoane*“. Amintirea aduce în mintea poetului vremea aceluiași decor populat de exponenții cei mai caracteristici ai stăpînilor de altădată:

„*Ecouri surde în covoare zac/ De pinteni și botine moi de lac/ Prin apele oglinzilor mai trec/ Năluci venind din marele înec/ Chelii, monocluri, umeri albi pudrași/ Surisuri de excroci și diplomații...*“

Ni se dă prilejul acum să înțelegem felul specific în care Maria Banuș vede eroii negativi prin reliefaarea pe primul plan a fățarniciei lor caracteristice, prin sublinierea nepotrivirii între amabilitatea aparentă și intențiile ascunse, substratul moral dușmănos: „*Pași moi, pufoși. Ochi ascuțiți, la pîndă/ Amenințări sclipesc sub vorba blîndă*“. Atmosfera în care poeta preferă să-și fixeze tipurile odioase este, cum se vede și la lectura altor poezii, aceea de moliciune perfidă, amintind fiarele care-și ascund colții și poftele prădalnice sub mișcări feline, leneșe, înșelătoare. De la ironie, poeta urcă la vehemență; domnii aceștia, „diplomații“ cu maniere elegante și rafinate, „între două glume“ „tîrgue“ războiul, pun la cale asasinarea copiilor, a oamenilor nevinovați. Vocea poetului păcii și liniștii casnice, a poetului ridicat în apărarea copiilor e înecată, sugrumată de mînie și versul irupe retoric. Acolo, la Consiliul de miniștri, diplomații burghezi tîrguiau războiul;

*In care nu vor merge la atac,
Nici domnii, cu botinele de lac,*

*Nici fanții cu pompon și eghilete.
Sumane rupte, rupte salopete*

*Vor dezbrăca bărbații în cazărmi,
Va fluiera un tren spre negri țărmi...*

*Și mame, în catrințe și basmale,
Vor sta cu ochii goi, pe prispe goale.*

Și întrebarea de care vorbeam — ce-ar zice domnii dacă ar vedea cum în acelaș palat al Consiliului de miniștrii, stau acum la sfat foștii lor robi și sclavi salariați — se iscă logic în momentul în care tensiunea interioară a poemului a urcat pînă la vehemența declanșată. Tensiunea retorică a versului e la fel de ridicată în momentul fictivei convocări a unui „delegat“, a unui „oaspe“:

*Și ce mai oaspe! De-ar avea puteri,
Cum ar mai face el din astăzi, ieri,*

*Cum ar mai trage-n noi, nișel, cu tunul,
Să nu rămînă, de sămînță, unul.*

Cum am arătat, ar fi absurd să considerăm acest „delegat“ ca pe un erou real, un dușman de clasă concret. Bineînțele că aceste cuvinte: — „*Ce caută pe-aiici această bandă?* — / *Probabil tot ceva de propagandă?*“... , dacă ar fi rostite de un erou negativ, obișnuit în viață și în operele literare, i s-ar aduce obiecția că se autodemască, că e schematic! Ceea ce însă nu atenuează tipicitatea prototipului! Dimpotrivă, reacțiile sale, atitudinea generală exprimă cu mare forță de generalizare atitudinea claselor dușmane construcției socialismului, spaima, apăsarea, groaza fără soluție pe care reprezentanții acestor clase nu se poate să nu le resimtă din partea noii orînduiri care se ridică și-i covîrșește:

*Acel ceva gigantic, monolit,
Ce crește-n jurul meu ca de granit,*

Și crește și mă-năbușe, m-apasă“.

E o spaimă care nu-l dezarmează ci îl determină să se arunce în luptă cu forțe înzecite: „*Și totuși, totuși, spun: care pe care / Și totuși spun: nu, nu mă sinucid, / „Căci paradisul-i mai puțin splendid / „Decît acel pe care l-am pierdut / Mai lupt. Mai sper. Și fac ce-i de făcut.“*

Particularitățile personalității artistice a autoarei poemului „Despre pămînt“, am încercat să dovedim că sînt evidente într-o mare măsură, în primul rînd în

modul specific de înfățișare a dușmanului de clasă; trebuie să spunem că în această privință poemul „Despre pămînt“ nu reprezintă un lucru cu desăvîrșire nou, fără precedent în creația Mariei Banuș, ci o încununare, prin consolidarea și dezvoltarea unor elemente anterioare. Ne amintim — cazul e cel mai pregnant — de imaginea acelui prototip al claselor expropriate din cunoscuta poezie „Patronul“. Portretele realizate sînt în liniile lor mari similare. Facem, totuși, observația că în „Patronul“, reacția care concentrează măsurile de împotrivire ale claselor exploatoare: „*Nu-s mort s-o știi / Par mort dar nu-s! / Nici singur nu-s / Mulți domni în frac / mai au cîte ceva de spus / deși se-afundă-n jilț și tac*“, întrece în sugestivitate și plasticitate reacția corespunzătoare a prototipului din poemul „Despre pămînt“, insuficient de expresivă, deși în linii generale justă, după părerea noastră.

Tendința specifică Mariei Banuș, de a contura figuri negative într-un anume fel despre care am vorbit — „monștrii alene“ („Dărimăm“) — se manifestă de altfel nu numai în „Patronul“, ci într-un număr necrezut de mare de alte poezii. De pildă, în poemul despre Doftana, replicile călăului consemnate la persoana întîia sînt fixate pe aceeași falsă amabilitate și ipocrită „omenie“: „*Pu-tem fi prieteni / Fii om de-nțeleș / Dă-i naibii pe ăia, că vii nu mai ies / Ne-aduci cîte-o știre, ținem noi seama. Păcat să te cureți. / Păcat. Ai o mamă*“. Tradiția e însă mai veche decît am crede. Dacă ne referim, de pildă, la o poezie cum este „Somnul rentierului“, scrisă cu zece ani în urmă, linia ascendentă a acestei continuități se face repede vizibilă: Versurile care descriu spasmele somnului rentierului:

*Totul îmi sug!
Sîngele, duhul,
Casa, pereții, "
Grădina, văzduhul,
Nimic nu-i al meu,
al meu.*

.....
*Să stea
Să nu mă ducă.*

Cine?

Să nu înceapă cu mine.

Cine?

Nu știu.

Se-ntîmplă ceva,

Să stea.

.....

N-am nicio vină.

Vreau somn.

Vreau liniște.

O rădăcină,

Un mal,

O scăpare,

De ce nu mă iartă?

redau coșmarul reprezentanților claselor parazitare în fața inexorabilei apropieri și înfăptuiri a unor mari transformări revoluționare, dar aici atitudinea poetului nu este limpede marcată din punct de vedere ideologic; panica nu definește decît o singură latură a stării de spirit a păturilor dominante. De la „Somnul rentierului” la poemul „Despre pămînt” — trecînd prin acea excepțională realizare care este „Patronul” — Maria Banuș a străbătut un proces ascendent. Cităm din acest ultim poem, magistrala înfățișare, unică în poezia noastră, a imaginii forțelor dușmănoase la pîndă; tabloul e realizat cu mijloacele cunoscute: intenții odioase, dușmănoase, strategic ascunse sub o icoană inofensivă:

Pe cînd la noi, cu artă camuflați

Tovărășei la toartă numai frați,

Și fii de luptători, din moși-strămoși

Curați, spălați, ca din etuvă scoși,

Stau la birouri, sfinții motănași,

Ce nici n-au dat cu botul pe la caș...

și mai departe:

El nu va merge-n blană și melon,

Va sta smcrit, cu șapcă-ntr-un cotlon,

La slujbă își va pune „mînecuțe”

Și masca lui cu zîmbete drăguțe.

Acest izbutit portret moral merită cu atît mai mult toată prețuirea, cu cît, în numeroase cazuri, poeți talentați, intenționînd să dea un tablou tipic al dușmanului de clasă și deplasînd centrul

de greutate de la dezvăluirea esenței morale, a stării de spirit, a fizionomiei sufletești, la o violență exterioară realizată prin epitete neconvingătoare — au eșuat. Nu mai departe decît în numărul acesta al revistei „Steaua”, citim poezia lui Aurel Gurghianu intitulată „Vrăjmașul”, în care tipul negativ promis prin titlu este indicat și „făcut praf” printr-o avalanșă de epitete. Cu privire la *Vrăjmaș* ni se oferă următoarele indicații: „mîna ucigașă”, „pungile sub ochi”, „văicărîtul otrăvit” etc. De asemeni, „Vrăjmașul” mai este: „stîrv”, „lup”, „lacom”, „nesătul”, „ca o căpușă”, etc. Lucrul devine cu atît mai surprinzător cu cît chiar Aurel Gurghianu, într-o notă publicată în același număr al revistei este foarte violent față de acei poeți care definesc pe eroii lor negativi prin elemente exterioare, stereotipe, de ex. „osînză”: „ca și cînd — serie poetul cu dreaptă ironie — osînză ar fi singurul element prin care am putea caracteriza pe exploatare”.
★

După ce a participat la Consfătuirea de la Consiliul de miniștri alături de Maria Banuș și de alți scriitori fruntași, Zaharia Stancu a scris un articol în în care a împărtășit cititorilor impresiile sale. El a scris: „Nici unul din acești țărani sau dintre aceste țărânci care participau la Consfătuire nu semănau cu țărâni și țărâncile pe care-i știam pînă acum cîtiva ani trăind prin satele și cătunele noastre”. Maria Banuș a sesizat acest aspect original, cu totul nou al drumului pe care au pornit țărâni muncitori din satul românesc. Impresia dominantă cu care cititorul rămîne după lectura poemului „Despre pămînt” este a emoției pricinuite de noutatea acestui fapt; poemul izbutește în mare măsură să schițeze tabloul schimbărilor intervenite în viața țărănimii noastre, schimbări structurale, legate de procesul revoluționar care se petrece în prezent în satul românesc. Iată imaginea splendidă a mîinilor aspre, mînuind cu gravitate condeiul:

...Rădăcini

*Vînoase, negre, din pămînt iscate
Par mîinile țărănilor, culcate*

*Pe mesele acestei săli somptuoase.
Și rădăcini se mișcă. Noduroase,*

*Condeii strîng. Notează în carnele.
Și nădușesc. Și scriu. Atent. Încete.*

E într-adevăr încă rar întîlnită în poezia actuală această imagine a vieții țărănilor. Ea consemnează existența unui tip de țaran cu totul nou, esențial deosebit de tipul de țaran reflectat în operele literare realiste din trecut. E spațiul uriaș de la Mitrea din „Baltagul“, cu mintea încetoșată, ale cărui replici cad cu înțîrziere și monosilabic, parcă din altă lume, la țaranul muncitor înaintat al zilelor noastre, luptător lucid, luminat, pentru socialism, tipul de om al pămîntului în care se mpletează marile virtuți păstrate prin datină, cu o largă înțelegere a actualității. Nimic nu s-a alterat din bogăția fondului sufletesc al țaranului, din înțelepciunea și ironia lui pătrunzătoare, din frumusețea morală a sentimentelor lui; toate acestea sînt urcate acum la o mare înălțime prin noua înțelegere a lumii, printr-o asimilare a noului spirit al epocii noastre: „*E vorba lor din aur, ca din cronici. / Dar critica modern, severi, ironici / — Pe agronomii nevăzuți, pe birocrați / Și pe năravuri proprii-s supărați*“. E o înțelegere a conținutului tradiției, din care se elimină tot ce ține de un trecut înapoiat, mizer și fără întoarcere. E sentimentul căruia îi dă energică expresie și poetul Mihai Beniuc în „Trăinicie“.

*Nu-mi pare rău să piară multe cele,
Sumanul rupt și garduri de nuiel,
Bordeiele de stuf, mălaiul muced
Și tot ce mai dospește rău în cuget.*

În a fi arătat sensul însemnatelor transformări intervenite în conștiința maselor de țărani, stă unul din principalele merite ale poemului Mariei Banuș. Cert este că poeta a reușit să reliefeze semnificația revoluționară a schimbărilor survenite, și asta nu e puțin lucru; revoluția aceasta este de o atît de mare însemnatate încît

devine comparabilă, spune mai departe poetul, colosalelor mișcări cosmice. A cerceta cum omul devine prima oară conștient de destinul său, posedînd capacitatea de a-l influența, este de fapt a întrevedea o știință a cercetării modului de naștere a noi pămînturi nedescoperite încă.

Vedem deci, în poemul recent al Mariei Banuș, patosul marilor aspirații, punerea unor importante probleme sociale; poemul are idei multe și îndrăznețe, într-o măsură mult mai mare ca alte creații ale Mariei Banuș. Nu este însă mai puțin adevărat că în efortul demn de laudă de a exprima o viziune totală a vieții de azi, sub toate aspectele, poeta nu a înregistrat peste tot biruințe la fel de mari. A vrut să pună prea multe probleme, să nu lase nimic în afara tratării poetice, și a căzut uneori în superficialitate, în prozaism; pasagii întregi sînt ratate sau în orice caz sub înălțimea ansamblului. Poeta a încercat astfel, deși compoziția nu o cerea, să dea o expresie figurată și totuși concretă, unei probleme cum este aceea a alianței clasei muncitoare cu țărănimia muncitoare, nesezînd că întregul poem e, într-un fel, o ilustrare a acestei teme și crezînd că se cer pasagii speciale consacrate acesteia. Alianța este, așadar, figurată artificial în convorbirea fiului muncitor cu tatăl său, țaran muncitor venit la Consfătuire. Fiul ține o lecție tatălui lui, indicîndu-i sarcinile, în timp ce tatăl ascultă smerit. Pasagiul are un supărător ton didactic:

„De-ți stau în drum, să dai ca în năpîrcoi,

Auzi tu, tată!“ spune orășanul,

„Destul ți-ai tot întors pe dos sumanul.

Simbolul exploatării devine „smeoica“, cu privire la care povața sună astfel:

Tu dă-i la cap, că-i crunta sărăcie, / Și-i glasul cutrei ce-ți plătea simbrie, etc.

Originalitatea creației Mariei Banuș se traduce și într-o viziune lipsită de mărginire și prejudecăți asupra limbajului po-

etic. Maria Banuș arată că se poate scrie despre țărani și altfel decât într-un limbaj așa-zis „rural“ (denaturarea grosolană a adevăratului limbaj al țăranilor), în realitate rudimentar, primitiv, indicînd sărăcia vieții lăuntrice. Poemul demonstrează că într-o operă literară care își propune să scrie despre țărani, se poate folosi nu numai o problematică importantă ci și un limbaj corespunzător, cu resurse de expresie moderne (este de fapt ceea ce a arătat și Camil Petrescu în romanul „Un om între oameni“, într-un mod strălucit.) Nu e vorba numai de faptul că în poem se pune teoretic problema reflectării ilustrată cu termeni de critică literară pur și simplu: „a reda“, „a evoca“, „a întruchi-pa“. Dar cum redau:

*Și cum isc eu cuvîntul ce evocă
Strălucitoarea, unică epocă*

Intruchipată în acele gesturi?

Poeta a folosit un limbaj bogat în neologisme capabile să surprindă un evoluat fond intelectual. Ea a fost determinată la aceasta și de faptul că în limbajuloamenilor de la țară au pătruns termeni noi; cuvinte ca: „experiență“, „experimentări“, „iarovizare“ nu sună strident în poem ci, dimpotrivă, slujesc autoarei în a sugera în chip expresiv noul spirit ce pătrunde în satele noastre. Termenii neologistici slujesc adeseori la individualizarea eroului negativ, la sublinierea veleităților sale exotice, a preferinței pentru expresiile „manierate“, de origină neromânească. Pentru eroul negativ, visul e „fetid“, spectacolul ce i se prezintă: „O, trist spectacol depri-mant“; în sfîrșit, termenii neologistici capătă și funcția de a lărgi și a nuanța expresia comentatorului, a eroului liric în aprecierile date feluritelor situații sau peisagii. Astfel, „domnul fost“ e un „prototip“ (termen de analiză), scenele trecutului sînt „tragice imagini“, faptul petrecut sub ochii noștri e „cosmică minune“. Fiind o operă literară despre pămînt, despre țărani, poemul Mariei Ba-

nuș face astfel, în această privință, o convingătoare demonstrație a cuvintelor lui Kalinin: „Nu există o creație specifică țărănească. Unii spun că pentru țărani e nevoie de o anumită limbă, dulceagă, artificială. Acest lucru nu este adevărat“. Acolo unde poeta nu a înțeles pînă la capăt acest lucru, săvîrșind inconsecvențe prin introducerea — rară, e drept — a termenilor și expresiilor „neaoșe“, „rurale“, neavînd nimic reprobabil în sine, dar nepotrivîți în raport cu stilul și limbajul poetic caracteristic Mariei Banuș, ca „zeghi“, „apănură“, „amiroasă“ etc, efectul e supărător, strident. De asemeni, nejustificată ne apare preferința autoarei pentru termeni vulgari, necorespunzători particularităților stilului specific poetei. Cităm astfel: „cutră“, „codoșlic“, etc.

Mai trebuie, în sfîrșit, semnalate unele regretabile erori de limbă, ca în cazul versului: „Glasu-i plin de ură și de spleen“, în care cuvîntul *spleen* capătă un sens cu desăvîrșire impropriu; alteori, vrabia inofensivă, înzestrată cu un sufix augmentativ, devine simbolul dușmanului de clasă: „Fă-ți ochii ageri, tineri, vulturești“, / *De vrei pe-acest vrăbioi să-l dibuești*“ ș. a. m. d. Limba pare uneori insuficient de îngrijită, există destule versuri prozaice, scrise în grabă, și eclipsa produsă apare cu atît mai regretabilă cu cît poemul „Despre pămînt“, cu calitățile mari pe care le-am subliniat, reprezintă o încununare a creației de pînă acum a Mariei Banuș.

Impotriva prejudecății potrivit căreia există scriitori fixați temperamental doar în tratarea anumitor teme, după o activitate literară întinsă pe o durată de aproape două decenii, după ce critica literară s-a pronunțat sentențios asupra profilului personal, asupra „universului“ specific creației sale, Maria Banuș a scris după piesa „Ziua cea mare“, o nouă lucrare inspirată din viața țărănimii muncitoare și a scris în așa fel încît a adus poeziei noastre actuale un succes considerabil.

O MARE CONȘTIINȚĂ

Nu-mi pot imagina ^{un} singur cititor cinstit care să deschidă culegerea de reportaje și pamflete ale scriitorului Geo Bogza fără să încerce un sentiment de adîncă emoție și mîndrie. Emoție, fiindcă reportajele și pamfletele sale sînt, de fapt, mărturia unei conștiințe care a vibrat puternic la toate nenorocirile ce s-au abătut asupra poporului nostru, asupra umanității, în anii grei de fascizare a țării, 1934-1939. Mîndrie, fiindcă într-o vreme cînd mulți dintre profesioniștii scrisului au servit conștient sau nu clasele exploataatoare — alături de Al. Sahia, Geo Bogza se număra printre aceia, puțini la număr, care s-au aflat pe baricada ideilor celor mai înaintate și cu pana lor au slujit poporului, au luptat pentru dărîmarea orînduirii burghezo-moșierești și a fascismului. În acele „timpuri întunecate”, Geo Bogza — alături de Al. Sahia — a fost unul dintre puținii care nu numai că n-^{au} terfelit, dar a cîstit înaltul titlul de scriitor și ziarist. Cele peste 600 de pagini ale volumului „Anii împotrîvirii” sînt străbătute de un umanism care dau cărții o forță lirică, un patos cum în puține poeme ți-e dat să întîlnești. Datorită acestui umanism înalt, răscolitor, pamfletele și raportajele sale, scrise sub imperativul unei necesități politice de moment, avînd deci un caracter oarecum ocazional, și-au păstrat nealterată valoarea lor, forța de a mișca sufletele, de a sguđu conștiințele. Datorită acestei venerații a scriitorului pentru Om, a admirației cu care el privește pe stăpînul universului, a încrederii sale

de nezdruccinat în capacitatea lui creatoare, în forța rațiunii sale, datorită pasiunii cu care poetul se dăruie luptei pentru înobilarea omului, el a reușit să ridice genuri ziaristice, ca reportajul și pamfletul, la înălțimea artei celei mai valoroase. Alături de reporter, de pamfletar, se află totdeauna nu numai un gînditor, dar și poetul care vibrează din toată ființa sa atunci cînd i se dezvăluie spectacolul măreției sufletului omenesc. Iată-l de pildă, contemplînd o țărancă simplă din Munții Apuseni, care mușcă dintr-un măr. Această scenă „banală”, pe care un ochi obișnuit nici n-ar fi reținut-o, lui Bogza îi dezvăluie întreaga măreție a oamenilor ale căror suferinți le zugrăvește în reportajele sale intitulate „Țara de piatră”.

Situînd-o pe această țărancă alături de femeile simple și nobile în același timp, din poemul biblic, Geo Bogza nu uită să prezinte toate titlurile ei de adevărată noblete: „*Și între gesturile vechi de două mii de ani (s.n.) ale acestei femei din Munții Apuseni, urmașă a Dacilor și Agatyrșilor și gesturile femeilor din biblie nu era nici o deosebire. Aceeași eleganță neînvățată, necopiată după modele de dinafară, ci pornind dinlăuntru, din fundul oaselor. Aceeași nesilită divinizare a elementelor naturii, marea bucurie de a intra în contact cu ea. Marea bucurie de a vedea lumina soarelui, de a face gesturi, de a mesteca între măsele esența pămîntului concentrată în sfera primordială a unui măr.*”

În acest înălțător imn, Geo Bogza,

definind adesea prin negație calitățile unei țărânci dintr-o văgăună a Apusenilor, „elegantă neînvățată, necopiată”, etc., reușește nu numai să ne comunice măreția muntencii, dar să sublinieze totodată micimea celor din „societatea înaltă”, a oamenilor ale căror gesturi studiate, artificiale, înlocuiesc de cele mai multe ori simțirea. Ce alta decît un imn închinat omului puternic care se află într-o luptă continuă cu natura mașteră ce-l înconjoară, e descrierea pasionantei epoei care ne înfățișează diferite etape ale mării, neobișnuitei bătălii pe care o dau Moții pentru a smulge stîncii o baniță de porumb?

E în reportajele lui Geo Bogza o puternică doză de poezie, o poezie aspră, gravă, care zguduie adînc conștiințele, care țîșnește din însăși viața înfățișată și pe care autorul refuză s-o dilueze prin ornamente artificiale. Acestei poezii nu-i dăunează nici unul din procedeele socotite prozaice, de care e nevoit să uzeze reporterul. Astfel, Geo Bogza utilizează uneori cifre statistice. El știe însă să folosească în așa fel aceste date seci încît să mărească și mai mult forța de a zgudui conștiințele, fiindcă înseși cifrele acestea sînt astfel încorporate în materialul de viață încît reliefează grandoearea oamenilor simpli pe care îi înfățișează.

Forța omului atotputernic e slăvită și atunci cînd sînt înfățișate primejdiile de moarte pe care le înfruntă cu atîta calm și minerii, și căutătorii de aur, și muncitorii petroliști, și tăbăcarii nevoiți să muncească în condițiile capitalismului.

Geo Bogza reușește să dezvăluie eroismul acestor oameni care, cu mîinile lor produc bunurile materiale cele mai prețioase, nu numai înfățișîndu-i direct în acțiune, înfruntînd primejdiile, ci și indirect, arătînd îngrijorarea cu care soțiile lor le așteaptă în fiecare seară întoarcerea. Iată, de pildă, neliniștea cu care femeile Moților căutători de aur așteaptă pe cei dragi:

„Ca și în satele de pescari, femeile au același fel de a fi în fața vieții, același fel de a-și aștepta bărbaii plecați undeva unde îi pîndesc primejdiile mortale. În lipsa lor, satul pustiu, tăceri, tristeți; o femeie sau un copil trec strada și din fiecare amănunt se vede că oamenii sînt aici parcă

pe malul unui ocean, în preajma unui lucru de pe urma căruia în fiecare clipă se pot aștepta la mari nenorociri.”

Nu există o singură pagină în reportajele lui Geo Bogza care să nu slăvească frumusețea spirituală a oamenilor simpli. Vorbind despre atașamentul Moților față de stîncile colțuroase și brazii înalți din regiunile lor natale, contemplîndu-i pe Moții întorși din cîmpie, extaziați în fața acestor giganti de gresie, Geo Bogza sugerează cititorului frumusețea spirituală a acestor oameni care trăiesc atît de intens sentimentul frumosului, care parcă își oglindesc sufletele lor proprii în strălucirea acestei frumuseți aspre, colțuroase:

„Așezați pe băncile de lemn ale vagonului, Moții priveau munții. Erau colțuroși, prăpăstioși, acoperiți cu zăpadă într-o parte și alți a drumului, tari, de gresie, formați din stînci aspre și învălmășite. Moții îi priveau. Tăcuți, pe gînduri, cu fruntea încruntată, pleoapele lor se închideau și se deschideau, lăsînd să se strecoare munții înlăuntru, în fișii subțiri, ca și cum ar fi fost o băutură rară pe care ar fi vrut s-o guste cît mai îndelung. Erau Moți care se întorceau din cîmpie. Nu priveau munții. Ii sorbeau încet printre pleoape.”

Frumusețea sufletească a omului simplu din popor e slăvită însă mai ales în poemul înălțător în care poetul îl cîntă pe Horia, întruchipare a virtuților, a geniului poporului nostru. Forța sguduitorului poem închinat lui Horia e sugerată și prin aceea că Geo Bogza îl lasă pe cititor să înțeleagă greutatea pe care le implică schițarea profilului moral al acestui erou. Pentru caracterizarea lui Horia, poetul e nevoit să pornească de la o seamă de trăsături care, prin ele înșile vorbesc despre grandoare, dar care lui i se par insuficient de grăitoare, nepotrivite. Tăria lui Horia s-ar putea astfel compara cu aceea a munților în mijlocul cărora eroul a trăit și a luptat. Imaginea care s-ar dobîndi astfel despre acest conducător al țăranilor răsculați ar fi însă — socoate poetul, — denaturată. De aceea, pentru a încheia icoana acestui martir, poetul îl prezintă în paralelă cu un alt mare răzvrătit, cu Avram Iancu, el însuși întruchipînd tăria munților.

Geo Bogza reușește să transmită cititorului ideea superiorității lui Horia, fără să diminueze cu nimic personalitatea întru totul remarcabilă a lui Avram Iancu. Dacă Avram Iancu are măreția și tăria munților în care s-a născut, Vasile Nicula Ursu este el însuși „*un munte interior*” (s.n.) de o mare îndîrjire, concentrînd în lăuntru lui, esența cîtorva veacuri amare de iobăgie și bestialități feudale.

Comparația, avînd la început doar menirea de a dezvălui bogăția vieții sufletești a lui Horia — e apoi reluată și împinsă pînă la limitele ei extreme. Muntele acesta interior, care i-ar corespunde lui Horia — continuă poetul — „*ar trebui să fie ceva de neînchipuit, esență de granit, cremene, stîncă fulgerată, un lucru unic în lume*”. Poetul se arată însă nemulțumit și de această comparație și, pentru a transmite direct cititorului ideea măreției lui Horia, citează o serie de fapte în legătură cu sfîrșitul tragic al eroului său. Aceste fapte sînt însoțite de scurte comentarii care se împlîntează cu forța unei sentințe în conștiința cititorului, ca aceasta, de pildă:

„*Încălărit cu toporul, și hălci din trupul lui spînzurate în patru sate diferite, el trece totuși în istorie ca un om de gresie tare, pe care nimic nu l-a putut sfărîma*”.

Apoi paralela cu Avram Iancu e reluată iar. Pentru a sublinia superioritatea lui Horia, autorul face observația subtilă că: „*figura lui Avram Iancu, mult mai apropiată de noi în timp, este mult mai vagă, mai nebuloasă conturată*”, pe cînd aceea a lui Horia se desprinde din negura veacurilor „*masivă și compactă*”. Geo Bogza folosește apoi o seamă de amănunte biografice (cum ar fi, de pildă, vîrsta la care cei doi revoluționari s-au angajat în luptă), de detalii referitoare la înfățișarea fizică a celor doi eroi, în așa fel încît fiecare din ele să pledeze în favoarea tezei sale, justă din punct de vedere istoric. Aceste detalii și amănunte vin să ilustreze o idee și să pregătească o nouă generalizare. Ele sînt organizate, de aceea, într-o gradație care îi permite autorului dezvăluirea unor noi aspecte ale măreției lui Horia. Gradația culminează cu elementul cel mai convingător. Avram Iancu a fost un intelectual romantic, la înălțimea

căruia se aflau mulți intelectuali avansați ai epocii, pe cînd Horia este un țaran aspru, chiar și dur, dar *unic* în felul său, inegalabil.

Horia este întruchiparea nobleței supreme a oamenilor simpli din Munții Apuseni. Dar stima poetului se îndreaptă nu numai spre Horia ci și spre milioanele de oameni simpli, care au iubit, ca și Horia, cu o sete de nepotolit libertatea, care s-au luptat pentru libertate cu un eroism inegalabil, cărora ideea supunerii le este cu totul străină. În acest sens, deosebit de convingător este capitoul „*Munții Apuseni*” cu care se deschide amplul reportaj „*Țara de piatră*”. Două lucruri sînt prețioase în Munții Apuseni și le-au făcut fama: oamenii și aurul. Insuși faptul că poetul situează pe același plan acești oameni săraci, pe de o parte și aurul pe de alta, denotă cu cît respect se apropie el de eroii reportajelor sale. Asociația nu e întîmplătoare, aruncată din neglijență, ci pe ea se află structurat întreg poemul cu care se deschide această admirabilă carte a „*Țării de piatră*”. La baza poemului se află o analogie, o analogie grandioasă de care numai un poet dotat cu o imaginație atît de bogată și cu o sensibilitate atît de ascuțită ca aceea a lui Geo Bogza e capabil să creeze. Poetul asociază destinului aurului, care se află în șuvițe subțiri, abia perceptibile între stîncile acestor munți, destinul oamenilor viețuind în acest ținut dușmănos:

„*...Se vede înăuntru minelor cum aurul n-a lăsat liberă o crăpătură în care ar fi putut să se ascundă. Se vede afară, între crestele înalte ale munților, cum oamenii, la rîndul lor, au folosit, pentru a se adăposti, cele mai înguste văi, cele mai strîmte și mai încurcate văgăuni. După cum s-au furișat ei cît mai adînc, cît mai între stînci, se poate bănuî ce mare era pîrjolul care îi împingea din urmă. Se poate imagina cum au năvălit cu toții, masă compactă de oameni, lichefiată de spaimă, și întocmai ca aurul, s-au scurs printre crăpăturile stîncilor, s-au adunat cîte doi, trei, într-un gol mai mare și au rămas acolo, nemișcați, lipiți de stîncă, veacuri întregi.*” Comparația e apoi reluată pentru a înfățișa întreaga viață de sbucium

a Moșilor, care, asemeni filoanelor de aur au fost exploatați cu sălbăticie de către barbarii feroși care i-au supus celor mai grele cazne, au smuls din ei ultima picătură de vlagă, cum din munții stîncoși au stors ultimul dram de aur. Poetul nu găsește alte imagini pentru a sugera cumplita tragedie a acestor îndrăgostiți de libertate, care, fugind de barbari, au intrat într-o robie și mai cruntă încă decît imaginile luate din universul minerului, fiindcă numai exploatarea în accepția tehnică a cuvîntului, numai tragedia munților sfredeliți și bombardați e asemănătoare cu cea a oamenilor care-i sfredelesc și bombardează.

„S-a întrebuințat împotriva acestor oameni focul, li s-a pus dinamită în măruntaie, au fost săpați cu dalta și cu ciocanul, li s-au rupt oasele, li s-a scos măduva din șira spinării, au fost găuriți, sfredeliți întocmai ca și minele de aur, au fost urmăriți pînă în fundul lor cel mai adînc, pentru a vedea ce mai ascund acolo, pentru a stoarce din ei ultima picătură care o mai puteau da. Au fost exploatați în sensul infamant și în sensul tehnic al acestui cuvînt. Au fost exploatați ca niște mine de aur, cu sete, cu înverșunare, cu patimă nebună. Dalta și sfredelul stăpînitorilor i-au găurit, i-au ciuruit, le-au ajuns pînă-n măduva oaselor pe care au supt-o flămînzii, afară.”

Poetul arată cum aceste suferințe au alimentat focul răscoalei lui Horia, Cloșca și Crișan, la care au participat cu atîta entuziasm minerii iobagi. Răscoala a izbucnit purificator, cu flăcări uriașe; și el se închină plin de cucernicie în fața urmașilor direcți ai acestor mari însetați de libertate și dreptate, în fața acestor oameni simpli care sînt totuși, „os din osul lor (al lui Horia, Cloșca și Crișan. n.n.) rupt sub roată, sînge din sîngele lor curs sub loviturile biciului.”

Această dragoste, respectul acesta profund pentru omul care luptă cu înverșunare pentru libertate, ne explică de ce în fața unei femei spaniole îmbrăcată în negru, cu obrazul întunecat și aspru, în fața unei simple femei care, la poalele Pirineilor, cu pumnul ridicat înspre cer, îi blestema pe dictatorii fasciști și pe generali ai asasinii, poetul trăiește sentimentul de a asista la un spectacol unic prin măreția lui, la un spectacol a

cărui semnificație e de o tulburătoare intensitate: e spectacolul suferinței umane ajunse la limita ei maximă și în același timp a siguranței că această suferință nesfîrșită va fi curmată, datorită tocmai tăriei care își află izvorul în durere, că autorii acestei suferințe își vor primi dreapta, cuvenita răsplată:

„Generali spanioli și dictatori ai Europei, luați seama! O femeie din Spania v-a blestemat! O femeie din Spania v-a blestemat. Dacă aș fi văzut o sută de tunuri îndreptate asupra voastră, încă m-aș fi gîdit că ați putea scăpa. Dar am văzut o femeie blestemîndu-vă. Felul cum pumnul ei strîns se ridica spre cer, felul cum rostea cuvintele, m-a făcut să înțeleg că n-o să scăpați. Oricît de tîrziu, oriunde veți fi ascunși, blestemul ei are să vă ajungă. Generali rebeli și dictatori ai Europei, nimeni n-o să poată risipi norii încălțați de trăznete pe care blestemul poporului spaniol i-a îngrămădit asupra capetelor voastre.

Luați seama! Nimeni n-o să vă poată scăpa!”

E în această ultimă pagină din „Tragedia poporului basc” cea mai înaltă expresie a încrederii poetului în forța pe care o reprezintă conștiința oamenilor simpli, a popoarelor, cea mai înaltă expresie a umanismului său larg, atotcuprinzător.

Umanismul acesta atotcuprinzător explică forța revoltei sale, pasiunea dogoritoare cu care Geo Bogza îi înfierăază pe dușmanii Omului, pe toți acei care-l batjocoresc pe Om și îl exploatează, îl degradează, degradîndu-se totodată ei înșiși. Pe poet îl revoltă în primul rînd faptul că societatea burghezo-moșierească, fascismul, încearcă să distrugă în om sentimentul demnității sale, încearcă să-l transforme într-o brută capabilă doar de extraordinare eforturi fizice sau într-un mecanism executînd automat o serie de mișcări stabilite și cronometrate cu exactitudine matematică.

Dezumanizați, executînd mecanic anumite operații ce presupun un mare volum de muncă — așa-i apar primii muncitori tăbăcari cu care ia contact în una din tăbăcăriile bucureștene:

„Doi cîte doi, încovoiați sub un drug de lemn pe care duceau un hîrdău plin cu murdărie. Ei înșiși, din cap pînă-n picioare learcă de murdărie, avînd drept îmbrăcăminte un sac fără nici o formă, pe care zoile se depuseseră în straturi.

...Seara se duc acasă; dar oricît s-ar șpăla acești oameni, cînd duc pîinea la gură nu le miroase a pîine, ci a piele udă, de animal mort“.

Poetul, care a călătorit de-a lungul și de-a latul țării, nu numai cu carnetul de reporter și creionul în mînă, dar și cu sufletul pregătit să încerce toate suferințele pe care milioane de oameni le îndurau atunci în țara noastră, întîlnește domnind pretutindeni murdăria. Murdăria îngrozitoare, care-l degradează și-l înjosește pe om, căreia omul nu i se poate sustrage, care apasă asupra-i ca o fatalitate. Iată, în fundul „minelor particulare“ din Roșia Montană, *„poți să privești ore întregi fața, mîinile sau hainele acestor oameni; de fiecare dată ai să descoperi un nou amănunt, o nouă urmă a muncii lor îngrozitoare. Hainele sînt numai petice și la peticele acestea s-au adăugat alte petice. Noroiul a venit peste ele, le-a îmbibat, le-a îngroșat, le-a făcut scorfoase, altoite cu piatră. Mîinile la fel. Obrajii la fel“.*

Oamenii erau uneori nevoiți (ca țiganii din „Valea Plîngerii“) să trăiască într-o murdărie respingătoare. Cu șobolanii se aflau într-un continuu război:

„Trăim cu ei, maică, de-avalma, că n-avem ce le face. Ne cam mîncă mă-măliga, îi mai gonim noi cu ciomagul, dar atunci se fac răi și mușcă. Dacă îi lași, cotrobăie peste tot, dar nu se dau la om. Dar copiii tot trebuie să-i păzim. Spurcăciunilor le place carnea crudă. Li s-o-și urît și lor cu hoituri. Acum doi ani, pe iarnă, au ros o babă de vie. Cum o fi dormit, că n-a simțit de loc. Dimineața s-a trezit plină de sînge și cu ceafa mîncată“.

Meritul lui Geo Bogza constă și în aceea că el subliniază tot timpul, fără să alunece pe panta retorismului gol, ci pe baza unor argumente solide care se traduc în imagini literare de o sguuitoare forță, că această murdărie care-l degradează și-l abrutizează pe om, care distruge în om senti-

mentul propriei sale demnități, este efectul exploatării capitaliste.

Poetul citește în ziar o informație care relatează despre moartea a doi curățitori de latrine, în timp ce curățau o hazna. Sînt doi flăcăi, unul de 20 de ani, altul de 28 de ani, alungați de foame din satetele lor.

Poetul trăiește întreaga tragedie care e închisă în această lapidară informație. Într-o seară îmbălsămată de primăvară au murit în fundul unei latrine doi tineri, care fie numai și prin tinerețea lor, încă meritau o altă viață decît aceea pe care o trăiseră.

Protestul poetului izbucnește violent. El e adresat celor ce i-au condamnat la o astfel de moarte degradantă pe tinerii aceștia care aveau dreptul la viață, la o viață frumoasă, luminoasă. Protestul poetului e adresat politicienilor demagogi, care, în timp ce vorbesc despre progresul țării și fericirea poporului, conduc în așa fel treburile obștești încît îi silesc pe feciorii de plugari nevoiași să devină curățitori de latrine.

„Ce moarte degradantă.

Ce moarte ticăloasă, pe care, la drept vorbind, n-ar fi meritat-o decît unii oameni politici din ale căror fapte și vorbe se degajă atîta pestilență. Nu bieții Gheorghe Bărbuță și Alexandru Doboș, ci ei, infamii politicieni, ar fi trebuit să-și dea sfîrșitul în hasnaua din strada Salvator, dacă ar fi adevărat că păsările pier pe limba lor.“

Dar capitalismul a sluțit, a batjocorit pînă și natura, ca și cum ar fi vrut să distrugă orice frumusețe, tot ce ar putea stîrni în sufletul omului sentimente înalte, nobile. Semnificative în acest sens sînt pastelurile petrolifere ale lui Geo Bogza. Peisajul petrolifer — oglindind însuși sufletul celor ce exploatau pînă mai ieri în Valea Prahovei aurul negru din adîncul pămîntului și sîngele oamenilor — e prezentat ca o Mesalină dezlănțuită. E un peisaj perversit, cu ierburile arse ca de acid sulfuric, un peisaj plin de „fistule adînci prin care răsufală inflamabile“, murdărit de păcura, care „se scurge ca o sudoare stoarsă în spasme“.

Această murdărie, această slujenie domi-

natoare constituie însă numai un aspect — și poate cel mai puțin violent—de atentat la demnitatea omului muncitor, de abrutizare sub capitalism.

Reportajele lui Geo Bogza dezvăluie alte forme mult mai ascuțite încă de a lovi în demnitatea omenească, de a schilodi sufletul omului. În capitalism, omul muncii trăiește ca un sclav, în care se încearcă a se inocula, încetul cu încetul, sentimentul inferiorității, ca un sclav care trebuie astfel dresat, încît să primească și să execute fără murmur ordinele, să se închine în fața stăpînilor săi, să se umilească, să accepte orice insultă, orice batjocură.

De aceea întreaga țară îi apare poetului revoltat ca o vastă cazarmă în care domnește cea mai brutală disciplină cazonă, ca o vastă închisoare în care gem milioane și milioane de oameni ai muncii, ca o cușcă imensă cu care se joacă politicienii venali și corupți.

Nu oameni liberi—ci roboți îndobitociți, cerșetori sau pușcăriași — așa-i vor patronii pe lucrătorii lor. Și prin toate mijloacele posibile ei se străduiesc să-și atingă ținta, să distrugă tot ce e omenesc în om.

„Lucrătorul trebuie să fie respectuos din cap pînă în picioare, respectuos pînă în măduva oaselor, atunci cînd vreo nulitate birocratică trece pe lângă el. Iar atunci cînd trece directorul, trebuie să îngeheze de respect. Respect cînd i se taie din salariu, respect cînd e amendat, respect cînd e dat afară. Respect, cînd moare de foame“.

La schele, demnitatea omului e călcată mai brutal încă în picioare.

„In schele, — notează Geo Bogza — începe să curgă cu adevărat și țifei, și sînge.“

Exploatatorii simt însă îndîrjirea celor pe care-i exploatează. Și pentru că se tem de dînșii, *„în epoci de concedieri, inginerii trec călări, cu revolurele încărcate“.*

Injosiți sînt și Moții care caută în afunduri aurul din care se fac decorațiile miniștrilor și bijuteriile cucoanelor. După ce scoboară în mină, un lacăt greu închide capacul intrării. Lacătul nu e scos decît atunci cînd minierii ies.

Muncitorii tăbăcari ies din uzină ca dintr-o închisoare, cu mîinile ridicate în sus, ca nu cumva unul din aceia care-și

lasă în fabrică bucăți de plămîni să ia o bucată de talpă.

Ingrozitor e însă faptul că acei criminali, care comit cea mai odioasă crimă cu putință — înstrăinarea omului de propria lui esență — dobîndesc ei înșiși un sentiment de superioritate, un dispreț total pentru cei din truda cărora huzuresc. Ei consideră orice atingere cu acești oameni, jignire la adresa lor, o nelegiuire abominabilă. Ei nu numai că-i disprețuiesc pe muncitori, dar, ceea ce e mai grav, reușesc să transmită acest dispreț unei categorii întregi de oameni avînd o relativă bună stare și dorința de a se sălta în ierarhia socială. De aceea, chiar atunci cînd societatea de tramvaie din București a înlocuit vechile remorci cu remorci noi, comode, o seamă întreagă de domni și conite preferă să aștepte o jumătate sau chiar o oră un tramvai decît să călătorească într-un vagon de clasa II-a, alături de muncitori și nevoiași. Poetul care asistă la acest spectacol trăiește sentimentul dureros că se comite o crimă îngrozitoare față de niște ființe cărora li se cuvine toată cinstea și izbucnește vehement: *„Rîioșii!“*

Rîioși, nedemni de a sta alături de oamenii simpli și curați sufletește sînt tocmai fandosiții și fandositele cărora le repugnă această apropiere. Iată concluzia pe care o trage Geo Bogza din acest fapt „banal“ —dar atît de grăitor pentru situația jalnică a omului muncii în cadrul orînduirii capitaliste. Acestei înjosiri continue i se adaugă imposibilitatea satisfacerii celor mai elementare necesități materiale, fapt care sădește în om sentimentul neputinții sale.

Eroii acestor înspăimîntătoare tragedii pe care o trăiește sub capitalism omul, sînt și sonatorii care forează țiteiul în Valea Prahovei, și Moții care scormonesc aurul în fundul minelor, sînt tăbăcarii care își cheltuiesc picătură cu picătură sîngele în fabrici, și spălătoresele care de la cinci dimineața și pînă seara tîrziu robotesc neconținut; sînt croitorii din atelierile întunecoase și rău mirositoare, și sclavii prințului Știrbey care, 17 ore în șir, *„scăldați în sudoare minuesc tot timpul tablă, foarfeci foc și cositor“*; sînt truditorii ogoarelor care, într-o țară „eminamente agricolă“, sesting de foame și pelagră, își trimit feciorii să

vîndă pe străzile Bucureștiului ciocolată și covrigi, sau pleacă ei înșiși să salahorească pentru cîțiva gologani în oraș; sînt țărani dormind laolaltă cu vitele; sînt vînzătorii ambulanți, care îi apar scriitorului ca niște adevărați supraviețuitori a unui mare cataclism. „*Țara crapă de foame!*” se intitulează unul din zguduitoarele pamflete ale scriitorului. „*Infamia salariilor petrolifere*”, se intitulează un capitol din vastul său reportaj „*Lumea petrolului*”. „*Sărăcia din Țara Moșilor*” — unul din cele mai impresionante capitole ale „*Țării de piatră*” — „*Gură de om, gură de cîine*” — un altul. Dar nu numai aceste fragmente, ci volumul în ansamblul său dezvăluie marea tragedie a foamei, a frigului, a lipsurilor insuportabile, a bolilor distrugătoare în ghiarele cărora se sbăteau, fără nici o speranță, toți oamenii muncii în România burghezo-moșierească.

Poetul, uneori, ca în „*Țara de piatră*”, descrie în culori tulburătoare tabloul acestei suferinți unanime:

„*În Țara Moșilor nu sînt decît brazi, oameni, topoare și stinci. Mizeria n-are cum să le folosească pentru a creia un spectacol halucinant, așa cum se petrece în țările de pămînt, în mahalalele marilor orașe. Țara Moșilor e o țară de piatră unde și sărăcia e aspră și tare ca piatră.*”

De multe ori, el comunică drama pe care o trăiesc oamenii muncii prin simple informații, care însă sînt astfel plasate în context încît dobîndesc o forță uriașă de a pune în mișcare imaginația cititorului. El ne informează astfel că minerii n-au la prînz decît un boț de mămăligă și castraveți acri, că lucrătorii din fabrici se mulțumesc cu un sfert de pîine și castraveți amari; copiii Olteniei, care vînd ciocolată pe străzile Bucureștiului, se mulțumesc să consume zilnic doar pîine, fără nici un alt aliment. „*Jumătate de litră de untură, de doi lei boia, de cinci lei zahăr, o sută de grame degriș, în astfel de cantități își fac tirguiele nevetele lucrătorilor celei mai mari rafinării din Europa.*”

„*Șase dimineața e ora pîinii negre pe care femeii și copii o duc spre casă pe străzile periferiilor, ținînd-o strîns la piept, în dreptul inimii*”, terorizați de gîndul că s-ar

putea întîmpla să li se răpească această bucurie, cu sentimentul că au comis un delict.

Iată de ce poetul, care se vrea și reușește să fie expresia conștiinței umane însăși, nu poate suporta în tăcere acest spectacol dezolant al mizeriei. Iată de ce poetul trimite în cele patru colțuri chemările sale zguduitoare la revoltă. Dar pentru ca revolta să poată da roadele scontate, poetul nu se mulțumește numai să înfățișeze mizeria, ci caută întotdeauna să dezvăluie cauzele mizeriei, arătînd piesă cu piesă în ce constă mecanismul capitaliștilor de jefuire a muncii lucrătorilor, făcîndu-ne să asistăm operație cu operație, la modul cum funcționează acest mecanism. La sondele petrolifere, amenințîndu-i cu închiderea întreprinderilor și prin concedieri — patronii reușesc să scadă lefurile. În birourile tăbăcăriilor există un vast registru în care „*un funcționar cenușiu scrie în el cifre lîngă cifre. Fiecare cifră, fiecare nouă operație aritmetică, urmărește să mai rupă o bucată din pîinea lucrătorilor. Să scădem salariile cu 5 la sută, să-i punem să lucreze într-un tempo accelerat, în 8 la sută. Să stoarcem din ei sînge mai mult cu 3 la sută. Păianjenii negri ai cifrelor apar în registre, iar în casele lucrătorilor pîinea se împuținează, în interiorul fabricii motoarele merg mai repede, mai istovitoare, și seara lucrătorii ies cu capetele năuce, cu plămîinii în agonie.*”

Rar un scriitor a ilustrat mai convingător prin mijloacele artei literare, modul în care capitalismul jefuiește prin plusvaloare munca lucrătorului, decît Geo Bogza în cele două pagini în care vorbește despre registrele din birourile fabricilor de piele.

Tehnica poetului e deobicei aceasta: începe prin a crea o imagine a mizeriei oamenilor muncii; apoi arată cauzele sociale cărora li se datorește ea; în încheiere, crează o nouă imagine impresionantă a mizeriei. Tabloul dobîndește astfel un caracter unitar, armonios, capabil să sguđuie mai puternic conștiințele, să le pună în mișcare. O astfel de imagine de final este, de pildă, poemul „*În nopțile de lună, femeile torc cînepă*”, a cărui acțiune se petrece într-un decor fantastic,

de legendă. În miez de noapte, după ce viscolul s-a potolit, cînd luna apare deasupra creștelor înzăpezite, „în dosul ferestrelor de la casele pierdute pe coaste, încep să apară niște mogîldețe, un fel de momii omenești. Sute, mii, zeci de mii. Sînt femeile Moșilor, care au simțit că afară trece luna și s-au apropiat de geamuri să-și toarcă furca de cîneapă. Ele înșele în cămeși aspre de cîneapă”.

Geo Bogza reușește însă să pună în mișcare resorturile cele mai intime ale cititorului, nu numai prin aceste zguduitoare imagini ale mizeriei fiziologice și morale în care sînt aruncați oamenii muncii sub capitalism, ci mai ales prin aceea că el subliniază neconținut că în contrast cu această degradare, care-și are cauza în mizeria oamenilor muncii — există lenea, huzurul și desfrîul celor bogați.

Reportajul „Orele zilei”, de pildă, este în întregime lui construit pe contrastul dintre felul cum își duc viața oamenii din periferii, care se scoală la 5 și la 6 dimineața, și cei din centru care se scoală la 11—12.

Autorul se oprește la ora 12, la miezul zilei, ora cînd „din cel mai înalt punct de pe cer, soarele luminează totul foarte bine”. E ora cînd contrastele acestea îmbracă formele cele mai violente, ora cînd lucrătorii, plătiți prost, întrerup munca și „scot din buzunare sferturi de piine și desfac din bucăți de ziar castravete murat”, dar și ora cînd „monștrii iscălesc hîrțile pe care le scot din buzunar amicii lor politici”, ora cînd se fac marile afaceri, marile hoții.

Reliefînd contrastele izbitoare din România burghezo-moșierească, Geo Bogza nu rămîne nici o clipă indiferent. El găsește întotdeauna acea formă de a-i chema pe oamenii muncii la lupta pentru dobîndirea libertății și a unei vieți omenești, pentru recîștigarea propriei lor demnități umane, el găsește acea formă care poate avea cel mai puternic ecou în sufletul lor. În acest sens, deosebit de semnificativ ni se pare reportajul „Gură de om, gură de cîine”, în care, după ce arată cum, în ciuda tuturor persecuțiilor la care sînt supuși, vînzătorii ambulanzî reușesc să reziste, să se mențină, să trăiască așa cum

trăiesc, dar să trăiască totuși, poetul, în concluzie, strigă entuziasmat: „*Toți oamenii care luptă pentru piine, pentru viață, ajung în cele din urmă învingători*”.

O astfel de chemare la luptă nu putea să nu aibă un profund ecou în rîndurile oamenilor cărora le era adresată, în rîndurile oamenilor pe care poetul îi stimează adînc, în rîndurile muncitorilor și țăranilor.

Murdăria, oricît ar fi ea de îngrozitoare, distrugerea sentimentului demnității omenești, oricît de dureroasă ar fi ea, condamnarea la foamete și ger, oricît de revoltătoare, nu constituie însă în capitalism limita degradării ființei omenești. Capitalismul urmărește distrugerea oricărei vieți sufletești, nimicirea psihică a omului — iată unadin concluziile la care ajunge Geo Bogza.

Și nu numai atît.

Capitalismul duce și la exterminarea fizică a omului. Capitalismul este o mare uzină a morții. Zilnic, în Valea Prahovei, în adîncul minelor, își pierd oamenii viața sau rămîn schilozi pe viață. În tăbăcării, la fel; în fabrici sînt prinși de curelele mașinilor și transformați într-o masă amorfă de carne însîngerată; spălătoresele cad pe ciment, ameteite de aburi și slăbite de foamete; mor de tuberculoză lucrătorii croitori; pier înghețați, se sinucid neștiuți de nimeni, șomerii. Există în reportajul „Lumea Petrolului” un capitol intitulat „Accidente”.

Capitolul e redactat în stil de proces-verbal, fără nici o pretenție literară; și totuși rar veți întîlni un tablou mai zguduitoare al suferinței omenești sub capitalism, un rechizitoriu mai violent al acestei orînduiri în care omul e socotit doar un obiect, un obiect care poate fi cu ușurință înlocuit și care de aceea nu trebuie conservat. Rar veți întîlni tragedii mai sîfșietoare comunicate în cîteva rînduri doar, tragedii din care să țîșnească focul unei revolte mai sincere, a unei indignări mai omenești. Fiindcă faptele prin ele înșele sînt vorbitoare și fiindcă toată truda poetului constă doar în aceea de a le alege pe cele mai tulburătoare și de a le înfățișa într-o gradație ascendentă, astfel ca la sfîrșitul capitolului cititorul să aibă sentimentul că a parcurs toate abisurile infernului, că se întoarce din hăurile iadului în care a

lepădat, ca o boală, toate iluziile sale în îndreptarea capitalismului, în posibilitatea existenței vieții omenești sub capitalism.

Infiorător este acest sistem de exterminare fizică, dar eleste cu atât mai barbar, cu atât mai sălbatec când se exercită și asupra a ceea ce e mai plăpând și gingaș, asupra copiilor. Geo Bogza dezvăluie plin de revoltă, cum acestui sistem de exterminare fizică îi cad victime și copii, copiii care scoboară în abatajele înguste ale minelor aurifere, unde nu pot intra maturii, și copiii care robotesc zilnic 17 ore în șir și nu se bucură nici de repaus duminical de la fabrica de conserve de pe domeniile feudalului Știrbey, copiii negustori ambulanți, cărora polițiștii și agenții sanitari le aruncă vitriol în obraz, fără ca procurorul, acelaș procuror care condamnă la zeci și sute de ani de pușcărie oameni nevinovați să se sesizeze barem.

În numele Omului care e mîndru de trecutul său, care are încredere nelimitată în forțele rațiunii sale, a afectivității și voinței sale, în numele Omului care știe că are dreptul să fie stăpîn al Universului și care vrea ca smulgîndu-se din robia naturii să-și făurească o viață frumoasă și îmbelșugată, poetul Geo Bogza condamnă în reportajele sale cu o forță artistică într-adevăr uimitoare, sistemul capitalist, în întregul său. E o sentință fără apel. Iar pentru anii în care a fost dată — un act de curaj de care numai o mare conștiință ca aceea a lui Geo Bogza sau Al. Sahia, o conștiință luminată de învățătura Partidului îl putea îndeplini.

E sentința dată în numele clasei muncitoare, care și-a asumat rolul de a-l elibera pe Om din această sclavie. Și Geo Bogza credea cu fermitate, încă din vremurile acelea întunecate, în eliberarea Omului, în forța clasei muncitoare. Cît de grăitor e, în acest sens, tabloul desprins parcă din paginile Apocalipsului, în care e înfățișată coloana sondorilor mărșăluind noaptea 15—20 km. cu torțe în mîini, către satele lor. E în acest marș nu numai imaginea vieții chinuite pe care au trăit-o sondorii sub capitalism. Oamenii cu torțe dobîndesc în poemul lui Bogza și simbolul de eliberatori și de luminatori ai maselor, care se dăruie cu toată ființa lor acestei lupte: „*Toți*

oamenii dorm, pămîntul pare pustiu, dar sondorii merg întreaga noapte, ducîndu-se peste dealuri spre satele lor, negri la față, în mîini cu torțe fumegînde.

Celor ce-i văd trecînd prin întuneric, ei par eroii unei nescrise legende“.

Între Geo Bogza pamfletarul și Geo Bogza reporterul nu se poate face o distincție precisă, tot așa după cum nu se poate face o distincție între reporterul Bogza și poetul Bogza. Pentru că Geo Bogza este totdeauna, și atunci când scrie reportaj, și atunci când face pamflet, un mare poet, pentru că adesea pamfletul e încorporat în reportaj sau pamfletul transformat într-un fel de reportaj. Amplul reportaj „Lumea petrolului“ conține pagini întregi de acidulată satiră la adresa capitaliștilor, pamflete de o virulență extraordinară. Iar unele pamflete ca „Nopti de ger“, de pildă, sînt adevărate reportaje, care vădesc o adîncă cunoaștere a vieții și a oamenilor, o bogată experiență de viață și o intensă trăire a sentimentelor pe care poetul își propune să le sugereze cititorului, o comuniune cu oamenii ale căror suferinți le descrie. De aceea, atunci când am vorbit despre reportaj, ne-am văzut nevoiți să ne referim adesea la unele pamflete ale sale. Acum, cînd ne propunem să vorbim despre pamfletele sale, ne vom vedea uneori siliți să ne referim la unele dintre reportajele discutate mai sus.

Esențial este însă faptul că prin reportaj și pamflet autorul a urmărit același obiectiv și a folosit cu aceeași măiestrie cuvîntul. Esențial este că în pamfletele sale — în numele Omului — Geo Bogza condamnă sistemul capitalist, fascismul, condamnînd reprezentanții săi și cele mai reprezentative instituții politice și de stat, prin care o mîină de oameni terorizează masele muncitoare. Esențial este că în pamfletele sale Geo Bogza pune foarte ascuțit și cu mare curaj cele mai grave probleme ale vremii: problema foametei și a șomajului, a pregătirii războiului antisovietic, a fascizării țării, a rezistenței maselor, că el demască pas cu pas toate manevrele politicienilor venali care înșeală sau încearcă să înșele poporul și că o face totdeauna astfel

încît niciodată să nu se repete, să fie mereu nou, interesant nu numai prin ceea ce spune dar și prin felul cum spune.

Astfel, pe magnații petrolului îi înfățișează mai întâi într-un tablou colectiv („Industria neagră a petrolului“ și „Harta geografică și morală a industriei petrolifere“), pentru ca mai apoi să înfățișeze portretul unui singur rechin al țiteiului („Cariera unui om politic“).

Pentru a încheia portretul colectiv al marilor petroliști, Geo Bogza pornește de la constatarea că tradiția industriei petrolifere în țara noastră e tradiția fraudei, a hoției, jafului și asasinatului. În paginile care urmează el nu face decît să arate cum s-au desfășurat aceste crime, ca să reliefeze mai întâi trăsăturile esențiale ale acestei tagme. La început, petroliștii i-au jefuit pe țăranii cărora le-au răpit pămînturile; apoi s-au jefuit, excrocat și înșelat între ei, cu brutalitate. După ce tradiția a fost stabilită, trebuia să se arate că ea e continuată. Pentru aceasta pamfletarul introduce eventuala obiecție a unui naiv care s-ar îndoi că petroliștii sînt credincioși acestei tradiții, tocmai pentru a putea face astfel trecerea încît să-i lovească dintru început și puternic pe acești tîlhari.

„*Veți spune: Astea s-au petrecut de mult, la începuturile petrolului. Acum petroliștii sînt oameni subțiri, oameni cu mînuși. Cîtă dreptate aveți! În adevăr, bandiții și-au pus mînuși.*“ Și în continuare, fără să uite a enumera titlurile cu care ei se împodobesc, meritele pe care le revendică, averile fantastice pe care le posedă, Geo Bogza dezvăluie modul cum ei contravin cu bună știință codului penal, cum ei calcă în picioare legile de ei alcătuite, la „ora marilor tîlhării“, la „ora cînd fură domnii directori generali“.

Odată această trăsătură esențială dezvăluită, autorul se oprește în pamfletul următor asupra altor aspecte caracteristice ale acestei tagme de jefuitori. Cu scîrbă vorbește poetul despre imoralitatea acestor regi ai petrolului, despre lipsa lor de cultură, despre ignoranța lor crasă. „*Mulți muncitori* — notează pamfletarul — *citesc romane polițiste, dar și „Mama“ lui Gorki. Semii-zeei industriei petrolifere nu citesc nici odată nimic. În mintea și sufletul*

lor e întunericul umed al pivnițelor în care se tirăsc reptile“. Plin de revoltă, scriitorul se întreabă apoi cum asemenea personaje din Caragiale pot trece drept personalități. El aduce noi, mereu noi și incontestabile dovezi ale prostiei, ignoranței și imoralității lor, pentru ca după ce le-a dezvăluit ridicolul să reia, la un ton și mai înalt, întrebarea, să amintească apoi succint hoțiile revoltătoare la care se dedau și să încheie cu constatarea că acești inși ridicoli, analfabeți și imorali, domnesc nestingheriți și despotici asupra a zeci de mii de oameni.

„*Sînt directori generali. Se aleg deputați. Sînt oamenii lui: zic, zice; zice, zice. Aceste personaje imorale și ridicole, acești „neicuşori“ ai industriei petrolifere, „zic“ soarta a zeci de mii de muncitori*“.

Pentru a creiona portretul unuia din rechinii petrolului, autorul arată că un ins lipsit de orice merite, poate, datorită unui șantaj amoros și prostiei conducătorilor societăților petrolifere și vieții politice locale, să facă și carieră politică și carieră „profesională“, carieră politică, fiindcă cei de la club îl credeau tare în societatea petroliferă, carieră „profesională“, fiindcă cei din societate îl credeau tare la club.

În unele pamflete — și dintre cele mai ascuțite — Geo Bogza folosește cu măiestrie ironia. El afectează nepăsarea față de faptele istorisite, o detașare de ele, indiferență chiar. Forța unor astfel de pamflete se datorește tocmai contrastului dintre modul în care sînt redactate, un mod prin care lasă impresia acceptării faptelor, și conținutul grav al acestor fapte de neacceptat. Acest procedeu e folosit de Geo Bogza cu precădere în acele pamflete în care-și imaginează o convorbire cu un foarte original prieten pianist. Pianistul vorbind despre visul tuturor oamenilor politici burghezi de a ajunge miniștri, simulează naivitatea că aceasta s-ar datoră numai influenței nefaste pe care o exercită asupra lor cuvîntul desemnînd funcția. După ce înșiruie succint „calitățile“ unui candidat la funcția de ministru“ și sugerează în ce constă activitatea sa („se întinde pe canapea rostind cu ochii închiși: ministru, sînt ministru...), pianistul propune ca pentru purificarea

moravurilor politice funcția să fie denuțită cu alt nume, cu aceea de făcăleț.

Cuvîntul însă sugerează de minune și prostie și nepricepere și inactivitatea acelora care se laudau că au în mîinile lor destinul poporului, cîrma națiunii, etc. Or, acesta era obiectivul scriitorului.

Alteori, Geo Bogza nu numai că simulează acceptarea stării de lucruri pe care o condamnă, dar mimează chiar un fals respect pentru cei pe care-i biciuiește. În „Porcul“, de pildă, adresîndu-se într-o formă foarte reverențioasă unui porc fenomenal sosit în Capitală pentru a fi arătat într-o baracă la Moși, îl asigură că în București va face, ca toți porcii, o carieră strălucită, că țara îi va da limuzină și decorații, dacă, asemeni tuturor celebrităților și potenților zilei, se va hotărî să fie nu numai un porc, dar și un porc de cîine.

Geo Bogza pornește adesea în pamfletele sale de la un fapt în aparență neînsemnat, dar care dezvăluie ridicolul unor personaje politice care au în mîna lor pîinea și cuțitul. Astfel, pe Mussolini îl caracterizează în numai jumătate de pagină. Il caracterizează reliefind trăsătura sa esențială: ridicolul, provenind din fanfaronada acestui personaj, care ține monumentul lui gata pregătit în spatele frontului, și îl inaugurează de îndată ce a pătruns în oraș.

Alteori pornește de la un fapt mărunț în aparență pentru ca, prin asociație de idei, să se ridice la largi generalizări. Poetul se duce la poștă și vede că tocurele cu care cetățenii scriu adresele pe plic sînt legate cu lanțuri, pentru a nu fi furate. Această constatare îl face să se gîndească la faptul că multe condeie erau în acea vreme în lanțuri și să protesteze astfel vehement împotriva cenzurei. Apoi, poetul, prin asociație, se gîndește la ziariștii și scriitorii viețuind în țările capitaliste, unde nu fusese încă întronată cenzura, unde, chipurile, exista deplina libertate a presei. Și stilourile acestor scriitori și ziariști sînt în lanțuri, concludă poetul: în lanțurile marelui capital. Iată cum, pornind de la un fapt mărunț, prin asociații de idei, Geo Bogza a protestat împotriva unei stări de lucruri intolerabile din țară noastră, și a demascat cu toată

tăria în același timp minciuna libertății scriitorului în societatea burgheză.

Geo Bogza nu face în unele pamflete decît să transcrie un scurt dialog sau o informație, pe care nu le însoțește de nici un comentariu, dar care, prin ele înșele constituie o condamnare a societății, ca în pamfletul în care arată cu ce se hrănește zilnic un copil de țăran ajuns negustor ambulant pe străzile Capitalei, sau în pamfletul „A dispărut o fată desculță“. Sînt deasemeni pamflete în care Geo Bogza, concentrînd în cîteva pagini tragedia unui singur individ, dă imaginea zguduitoare a tragediei pe care o trăiește întreg poporul, ca în „Eu cu cine votez?“. Infățișînd tragedia unui țăran care vara salăhorește pentru 30 de lei pe zi în oraș și care nu știe cu cine să voteze pentru că toate partidele apărau interesele boerilor și nu ale muncitorilor, poetul arată că întrebarea aceasta nu și-o mai pune atunci un „proprietar“ beat, printre sughițuri, ci un muncitor care nu bea decît apă cu care se stinge varul și nu sughite decît de foame — și concludă:

„Sînt în țară la noi sute de mii de oameni care nu au cu cine vota. Oricît ar da ocol orizontului politic, nu vor putea găsi un singur partid pe care, votîndu-l, să aibă sentimentul că-și pun soarta în mîinile lui, fără teama de a fi înșelați!“

Minciuna democrației burgheze e astfel dezvăluită pînă la capăt. Nu rareori, Geo Bogza împrumută în pamfletele sale formele folosite în trecut de Caragiale. Astfel, pentru satirizarea mișcărilor fasciste, a „ideologiei“ și programelor lor, a demagogiei și procedeelor lor de a-și asigura „popularitatea“ și victoria în alegeri, Geo Bogza a scris o seamă de pamflete, intitulate: „Cioara noastră“ — după modelul „Romîinii Verzi“ de Caragiale. Iar sarcasmul pe care-l atinge în aceste pamflete Bogza, nu este mai prejos decît acela al înaintașului său.

Procedeele pe care le folosește Geo Bogza în pamfletele sale sînt foarte variate. O formă cu totul originală de a protesta împotriva cenzurii este aceea de a simula că vrei să scrii despre nimic, că trebuie să scrii despre nimic, că despre orice lucru este interzis să scrii. Alteori Geo Bogza

îi pune pe cei satirizați să se autodemaste, ca în „Vocabular electoral“, de pildă, unde humorul amar se împletește cu satira violentă. În fiecare pamflet, Geo Bogza folosește alte procedee și fiecare frază, fiecare cuvânt este astfel plasat încît poetul să poată dezvălui și condamna în cadrul unui pamflet în care dezbate o problemă, mereu alte și alte aspecte, mereu alte și alte moravuri ale societății burghezo-moșierești. Poetul este însă de cele mai multe ori indignat, de o indignare care-ți răscolește sufletul, care te îndeamnă să ieși și tu poziție. E indignat cînd scrie despre specula deșantată și șarlataniile fabricanților de medicamente; indignat cînd scrie despre falsurile și potlogăriile justiției, care mușamalizează fraude de milioane comise de oameni politici, generali, care află totdeauna mijloace să-i absolve pe cei mari de crime îngrozitoare, dar care, în schimb, condamnă la sute de ani de închisoare oameni nevinovați; e indignat de mocirla morală în care se sbate burghezia, de relațiile bazate pe interese meschine dușmănoase în familia burgheză, unde, asemeni vieții sociale, cel tare îl exploatează pe cel slab, unde unul îl degradează pe altul, degradîndu-se; indignat de minciunile presei fasciste care numesc eliberatoare trupele sălbatice ale lui Franco, indignat că jandarmii ucid mii de țărani, că în închisori comuniștii sînt supuși unui regim de exterminare în timp ce hoții ce se socot „buni romîni“ și patrioți organizează adevărate orgii; indignat de mizeria în care se sbate întreaga țară, indignat de lăcomia preoților, de jaful comis cu manualele școlare, cu abecedarele, într-o țară de analfabeți, indignat de diversiunile organizate pentru a abate atenția opiniei publice de la problemele lor vitale.

Nu rareori poetul cere celorlalți creatori să trăiască ei înșiși această indignare, să cunoască ei înșiși viața, s-o oglindească în operele lor și să protesteze vehement împotriva tuturor relelor ei.

În reportajul „Tăbăcarii“ aflăm această invitație patetică la o artă realistă, care

să oglindească suferințele oamenilor muncitori:

„La șase seara, cînd sirena fluieră, cîteva sute de brațe cad moarte jos. Talentați dansatori și dansatoare ale țării mele, voi care ați redat în dans cum cade pasărea lovită de plumb, cum trebuie să se mîlădie trupul la o poezie de Arghezi, duceți-vă și munciți o săptămînă, zi de zi, într-o tăbăcărie, și pe urmă veniți și redați cum cad moarte brațele lucrătorilor la ora șase seara. Ar fi un dans al timpului nostru, care ar exprima viața și chinul a mii de oameni“.

Au fost artiști care n-au ascultat atunci această înflăcărată chemare. Nu puțini au fost cei pe care pînă atunci poetul îi socotise oameni întregi, cu conștiință, și care în împrejurările grele au abdicat de la conștiință. Scriitorul Bogza a încetat o clipă să înfierize fascismul, să creadă cu toată ființa sa în viitorul luminos al Omului, în eliberarea lui, și să sădească în sufletul cititorilor săi neliniștiți, speranța:

„Dincolo de spaime și oroare, rămîne viața voastră și a întregii omeniri, împotriva căreia nimic nu se poate face. Oameni, prieteni, fiți calmi! Nimeni n-o să vă poată scoate din drumul vostru care rămîne mare“, — așa se adresa Geo Bogza cititorilor săi, poporului, în momentele de grea cumpănă prin care a trecut, în momentele cînd se cerea să vorbești ocolit, prin pilde, despre „Marea lecție a zăpezii“.

În acele momente, el își exprima credința că „nimeni n-are să poată opri primăvara să se întoarcă și să fie stăpînă pe tot pămîntul, deasupra tuturor celorlalți vremelnici stăpînitoare“ și trăia bucuria intensă de a ști că nu e singur, că alături de el se află milioane de oameni care n-au murit, care nu vor să moară, că el este „carne și sînge din carnea și sîngele umanității“.

Primăvara visată cu aprindere de oamenii muncii din patria noastră a venit. Și nu mic este meritul lui Geo Bogza că a vestit-o în plină iarnă a fascismului.

„MESTEACĂNUL ALB“

Sînt clipe în viață cînd oamenii trec prin încercări mai grele uneori decît și le-ar fi putut închipui vreodată, cînd urgia care se abate ca din senin asupra lor îi silește să se manifeste în toată plenitudinea lor. Asemenea clipe cumplite aduce după sine de obicei războiul, care răstoarnă și zguduie din temelie viața pașnică și activitatea normală de fiecare zi a oamenilor. În astfel de situații excepționale, care obligă la participare — și o asemenea situație a fost pentru oamenii sovietici Marele Război de Apărare a Patriei, — se dezvăluie esența caracterului oamenilor, ies la iveală cele mai adînci și mai neobservate trăsături sufletești ale lor. Viețile se întrepătrund parcă mai puternic ca de obicei, destinele se împletesc mai strîns în lupta unită a colectivității împotriva pericolului care-o amenință. În romanul său despre Marele Război de Apărare a Patriei, scriitorul sovietic Bubennov zugrăvește în chip artistic cum într-o astfel de situație grea, cei mai înaintați dintre oamenii sovietici — comuniștii — au înțeles din prima clipă să lupte cu înverșunare, să urască cu toată puterea pe dușman și să-l învingă. O asemenea structură deosebită au unii dintre eroii romanului, ca Ozerov, Matvei Iurghin, Anfisa Marcovna Macharica. Alții, și aceștia nu erau puțini, datorită „atitudinii lor blajine“, datorită „stării de spirit corespunzătoare perioadei de construcție pașnică“ — cum o numește I. V. Stalin¹⁾ — erau la

început mai mult nedumeriți de noua și neobișnuita situație. Iată cum caracterizează comunistul Iurghin această stare de fapt, undeva la începutul romanului:

„E ca și cu stupul de albine... Cînd își bagă ursul laba în stup, ies albinele roi. La început, pînă să se dumirească ce s-a întîmplat, zumzăie și bîzîie și-i dau tircoale. Dar cînd înțeleg ele că ursul vrea să le prade stupul, atunci să le vezi. Il împresoară, se năpustesc asupra lui... și dă-i, doamne, ursului picioare să poată fugi!“ Și asemeni albinelor, acești oameni blajini și pașnici au învățat să lupte și au devenit neînduplecați și dîrji în încăierarea cu dușmanul. Acest drum îl parcurge eroul principal al romanului lui Bubennov, Andrei Lopuhov și tatăl său, Erofei Kuzmici.

Alături de fresca grandioasă a unui asemenea proces de călire a omenilor înaintați, scriitorul urmărește cu deosebită atenție și demască fără cruțare pe acei oameni cu mentalitate învechită, individualiști fricoși și lași, ca locotenentul Loznevoi. Dacă în timp de pace ei reușiseră să-și ascundă adevărata lor față și să se strecoare prin viață sub masca de oameni cumsecade, acum, în perioada de grea încercare pentru întregul popor, pe care a impus-o războiul, n-au putut să se mai ascundă, n-au putut să mai treacă neobservați, ci au fost constrînși să se „dezvăluie“ în încercarea cumplită, luîndu-și în cele din urmă pedeapsa binemeritată.

¹⁾ I. V. Stalin — Despre Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei. Ed. p. Lit. pol. 1953, pag. 12.

Războiul a năvălit cu brutalitate asupra tuturor oamenilor sovietici. Pe mulți i-a zmulș de lângă familiile lor și i-a împiedecă să-și continue sau să-și desăvîrșească activitatea din timp de pace. Asupra tuturor a aruncat un vâl de îngrijorare. Asupra lui Andrei, un tînăr colhoznic din satul Olhovca, devenit acum soldat în armata sovietică, urgia războiului hitlerist s-a abatut cu aceeași furie ca și asupra întregului popor. Dar tînărul pașnic și blînd, cărui-a-i plăcea să muncească în liniște alături de familia sa, nu e pregătit pentru această înfruntare cu moartea, așa cum sînt căpitanul Ozerov, sau sergentul Matvei Iurghin, cu care Andrei devine mai tîrziu foarte bun prieten. Prima ciocnire cu războiul, de-altfel, nici nu-i provoacă lui Andrei decît o melancolie adîncă, mai precis o durere grea că s-a despărțit de ai săi și de natura frumoasă pe care a îndrăgit-o din copilărie. În primele zile de front, Andrei Lopuhov e la fel ca în zilele pașnice petrecute în satul său; bunătaea și blîndețea se răsfrîng ca niște raze luminoase pe trăsăturile frumoase ale chipului acestui flăcău „cu ochi limpezi ca izvorul“. Revederea peisajului patriei, bîntuit de toamnă și război, îl umple de tristețe și de neliniște. Retragerea neîncetată din fața inamicului, părăsirea locurilor dragi, a cîmpiei de lângă Olhovca, a mestečenilor albi care i-au legănat copilăria, îl umplu de o durere adîncă. „*Pînă cînd? Pînă unde?*“... se întreabă el deznădăjduit, ca un om care nu înțelege ce se petrece în jur. Pe aviatorul german pe care-l ia prizonier regimentul său, în apropiere de Olhovca, Andrei îl privește cu milă, îl hrănește cu supă de tăiței, și nu înțelege de ce căpitanul Ozerov se supără și nu-i aprobă fapta bună pe care el o făcuse. Dar în drum spre front, priveliștea înspăimîntătoare a pămîntului său drag, sfîrtecat de bombe și proiectilele dușmane, imaginea pomilor zdrențuiți și ruși, a cadavrelor de oameni și de animale care umpleau laolaltă cîmpurile răscolite de război, îl zguduie adînc și-l trezesc parcă. Fețele plînse și triste sau împietrite de durere ale femeilor, care și-au pierdut copiii în timpul bombardamentelor germane și care se

tîrăsc în urma căruțelor încărcate la în-
tîmplare cu cîteva boarfe, mulțimea de bătrîni și de copii fugind speriați din fața cotropitorilor, înseamnă pentru Andrei primele momente ale războiului. Și prive-
liștea dureroasă și pustiită care i se des-
fășoară înainte, e parcă prima lovitură grea primită din partea dușmanului. Blîndețea și bunătaea flăcăului milos dispar undeva în adîncul sufletului și nu se mai arată la vederea dușmanului. În sufletul sensibil al eroului are loc o puternică trans-
formare, iar în conștiința sa începe să ia
contur din ce în ce mai precis imaginea
reală, justă, a dușmanului pe care înțelege
că trebuie să-l înfrunte și să-l învingă.
Și odată cu ea, apar în conștiința și în
sufletul lui Andrei primele licăriri ale
acelei „uri sfinte“ de care vorbeau Ozerov
și Iurghin, și care a constituit una din
armele cele mai sigure și mai eficace ale
luptei poporului sovietic împotriva duș-
manului fascist. Autorul urmărește cu
atenție și cu pătrundere evoluția psiho-
logică a eroului său, determinată de
împrejurările îngrozitoare ale războiului.
Astfel, el notează cu precizie primele reacții
ale lui Andrei în toiul celei dintîi încăe-
rări cu dușmanul. În prima ciocnire cu
tancurile germane, Andrei, care participa
pentru prima dată la o asemenea bătălie,
are momente de zăpăceală și de uimire.
Ca unul care nu-și dă seama de pericolul
ce-l amenință, el nu se poate abține să
nu exclame cînd aiurit, cînd înciudat:
„*Bre, ce fum! Ca de iad!*“ sau: „*Ptiu,
ticăloșii!*“

Dar de la uimire și ciudă, Andrei trece
la clipe de groază adevărată, cînd moartea
apare de jur împrejur prezentă și pîndește
lacomă de-asupra oamenilor.

În asemenea momente înspăimîntătoare,
caracterul tare al lui Andrei rezistă urgiei
și se călește, pregătindu-se pentru noi
atacuri, noi înfruntări.

La el, și la cei ~~asemenea~~ lui, datorită
față de popor, față de partid, înving
spaima de moarte.

Nu la fel reacționează însă în prima
clipă a luptei locotenentul Loznevoi, a
cărui figură autorul o opune eroului
principal.

Fricos din cale-afară, temîndu-se să nu

fie omorât de vreo bombă, Loznevoi e surprins pe câmp împreună cu alți doi camarazi în timpul unui bombardament hitlerist. Cuprins de panică, își lasă ostașii în voia soartei și aleargă disperat să-și caute un adăpost. Teamă de moarte e la el atât de puternică încât are un acces de invidie, pe care nu și-o poate reține, la vederea unui șoarece ce se plimba în voie prin fața lui, nepăsător la cele ce se întâmplau în jurul său: „*Și fără să-și creadă ochilor, Loznevoi zări de odată în fața lui, pentru a doua oară, același șoarece de câmp. Ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ieșise din vizuină și aduna grăbit firișoare de pai, își vedea de treabă, vesel și grijuliu, și lui Loznevoi îi trecu prin minte că șoarecele acela o să supraviețuiască, fără îndoială, că o să-și adune în adăpostul lui grămăjoare de grâu, că o să ierneze la căldură și o să întâmpine o nouă primăvară...*”

Încă de pe acum, cititorul bănuiește evoluția viitoare a lui Loznevoi și începe să-l privească cu dezgust și cu neîncredere. Dar autorul întregește imaginea și cu alte amănunte. După ce se termină bombardamentul, privind în jurul său, Loznevoi descoperă foarte aproape de el o cizmă care, la început, i se pare că seamănă cu a sa. Gîndul că ar fi putut rămîne fără picior (căci la o cercetare mai atentă, Loznevoi observă că cizma era aruncată lîngă el cu piciorul sfîrtecat în ea) îl umple de groază. Se pipăie însă și constată că el are amîndouă picioarele, că cizma era a unui alt tovarăș. Constatarea îl umple de o bucurie animalică, la fel de puternică ca și spaima prin care trecuse, bucuria că el a scăpat teafăr și că altul e cel care a suferit.

Scriitorul sovietic urmărește în mod alternativ dezvoltarea eroilor, opunînd adesea un caracter altuia, reușind să le definească astfel și mai bine, pe unul cu ajutorul celuilalt. Aceasta continuă conștient a caracterelor, această permanentă și dialectică ciocnire a ideilor, a concepțiilor diferite ale personajelor în fața acelorași împrejurări, oferă mereu impresia de realitate și dă romanului multă claritate și unitate.

Astfel, în opoziție cu meschinăria și josnicia lui Loznevoi, îl înfățișează Bu-

benov pe căpitanul Ozerov, care, în momente tot altfel de grele ca și acelea prin care trecuse Loznevoi, are reacții diametral opuse. Atunci cînd ostașii neobișnuiți cu războiul fug din fața tunurilor germane, Ozerov nuse ascunde într-un adăpost, fără să mai știe de ceea ce se petrece în jurul lui ca Loznevoi, ci reușește să-i oprească pe ostași și să se impună în fața lor ca un om curajos și cu multă stăpînire de sine. Prin exemplul său, Ozerov reușește să le insufle ostașilor curaj și încredere, să și-i apropie. Rănit grav, abia mai putînd să se țină pe picioare după o bătălie în care regimentul îi fusese decimat, Ozerov își înfrînge durerea și merge onopate întregă pe jos, în fruntea coloanei de soldați, ca să ajungă din urmă linia frontului. Cînd începe bombardamentul german, pe Loznevoi nu-l mai interesează soarta oamenilor care sînt cu el. Răspunderea pe care o simte însă Ozerov față de popor și față de oamenii care-i fuseseră încredințați, ura puternică față de dușman și dorința fierbinte de a-l învinge îi dau tăria să-și biruie durerea și să meargă mai departe.

Încă înainte de a începe lupta, de a da ochi cu dușmanul, Loznevoi consideră că războiul e ca și pierdut, că el e condamnat la o moarte sigură. Ozerov — și asemeni lui gîndește și simte în primele clipe ale războiului Matvei Iurghin — este încredințat că victoria nu e prea depărtată, că o va cîștiga fără îndoială poporul său. Ca Ozerov și Iurghin învață tot mai mult să gîndească Andrei. Plămădit dintr-un material tare, ca și marea majoritate a camarazilor săi, Andrei va pași alături de Ozerov, de Iurghin, înainte spre victorie. El va învăța să lupte și să urască, să înfrîngă pe dușman. El va străbate un drum anevoios, dar un drum mereu ascendent. Autorul notează, cu un fel de amărăciune cum, după prima încăierare cu moartea, privirile limpezi ale lui Andrei Lopuhov se înăsprișeră iar felul său de a fi arăta din ce în ce mai vădit pe omul care a îndurat multe. Din flăcăul visător și naiv Andrei devine pe front un om cu hotărîri sigure și nestrămutate, iar sufletul i se umple de o ură din ce în ce mai mare

față de dușmanul hain. Acum flăcăul nu se mai miră copilărește de fumul pe care-l stîrnesc bombele și mașinile de război. Andrei înțelege cum să urască și cum să lupte. De data asta, în luptă, el se adresează hitleriștilor ca omul plin de ură și le strigă: „*Hei, suflete de năpîrci, hei suflete haine!*“ E strigătul omului care-și cunoaște dușmanul și-l judecă așa cum se cuvine.

De la primul popas la Olhovka pînă la lupta din preajma Moscovei, Andrei se schimbă enorm. Flăcăul milos și naiv care-l ospătase cu supă de tăieței pe prizonierul hitlerist în apropiere de Olhovka, nu pregetă acum să-l omoare cu sete pe același fascist care-i cotropise țara, care chinuise femei și copii nevinovați. Conștiința limpede că lupta sa este o luptă dreaptă și sfîntă, convingerea nestrămutată că dușmanul trebuie răpus cu orice preț, sînt de data asta sentimentele care-l însuflețesc. De aceea, nu mila, ci scîrba, nu compătimirea, ci ura. Îl îndeamnă pe Andrei să fie printre primii care să pedepsească cu mîna lor pe trădătorul de patrie Kuzma Iarțev, frate bun cu Loznevoi, omul care se schilodise singur ca să nu mai lupte. E în acest gest al lui Lopuhov, dovada cea mai evidentă a patriotismului, a bogăției și frumuseții sale sufletești, a dezvoltării caracterului său în urma învățămintelor pe care le primește neîncetat, de la viață, de la război. Autorul arată că Andrei a rămas în esență el însuși, dar împrăjările vieții, marea și dureroasa școală a războiului i-au dezvoltat trăsături noi, l-au îmbogățit mult. La vederea unor peisaje, asemănătoare celor contemplate înainte de a intra în această școală grea unde a învățat să lupte, Andrei simte el însuși depărtarea dintre el, cel de atunci, și el, cel de acum, are din plin sentimentul maturizării sale:

— „*Toate și le amintea limpede dar, lucru ciudat, i se părea că toate cite fuseseră nu se petrecuseră acum o lună, ci demult, poate în tinerețe, poate chiar în copilărie...*“

La examenul greu al războiului, nu va rezista însă Loznevoi.

Urmărind drama interioară a unor oameni ca Erofei Kuzmici, tatăl lui An-

drei, — paralel cu decăderea vertiginoasă a lui Loznevoi — Mihail Bubennov arată, de fapt, cum apropierea oamenilor de popor și înțelegerea sufletului poporului, identificarea cu acesta, aduce înălțarea sufletească, salvarea din prăpastie, iar celor care se depărtează de popor, pieirea.

Dintru început, Erofei Kuzmici nu-și dă seama care este drumul său în aceste vremuri de grea încercare. Ca și Loznevoi, el privește cu teamă retragerea armatei sovietice. E cuprins de aceeași neîncredere în forțele poporului sovietic ca și Loznevoi, și nu poate pricepe de unde atîta încredere în victorie la Anfisa Marcovna, cuscra sa:

— „*Da, repede mai fug ai noștri! Și Erofei Kuzmici slobozi fumul pe nări.*

— *Iacă, au părăsit satul fără luptă...*

— *Da' ce, cuscre, asta înseamnă că fug? se înfipse Macharica, uitîndu-se undeva pe lîngă capul lui. — Așteaptă numai s-o ia nemții din loc și atunci să vezi goană! Mai ceva ca la ai noștri! N-ai să-ți crezi ochilor, cuscre. Știi, vorba ceea: Cine vine nepoftit, se întoarce prăpădit.*

— *Se-nțelege, dacă or avea ai noștri putere...*

— *Ehei, or să aibă! Și Macharica izbi atît de tare cu coada biciului în streășina gardului, încît Erofei Kuzmici tresări.*“

Ca și Loznevoi, Kuzmici se teme de fasciști; se gîndește că aceștia îi vor jefui avutul, și-și pune problema cum să se izoleze mai bine ca să reziste furtunii. Răbufnirile individualiste ale acestui țărăan muncitor, — care în timp de pace, sub regimul sovietic, mai încercase odată să-și afle singur norocul dar se întorsese în sat rușinat și trențăros, cerînd să fie primit și el în colhoz, — se văd și la începutul războiului. În aceste momente, cînd el nu prea are sentimentul colectivității, — atît de puternic la oameni ca Anfisa Marcovna și Osip Mihailovici, — Erofei Kuzmici își mai dă în petec din cînd în cînd, dezvoltîndu-și pornirile sale de mic proprietar, rămase ascunse undeva în fundul sufletului în scurtul răstimp cît fusese în colhoz. Crezînd că se schimbă vremurile, ca și Loznevoi, și auzind că fasciștii distrug avutul colhozurilor, Erofei Kuzmici propune obștei să împartă grînele și uti-

lajul din magazin. Bineînțeles că propunerea sa nu este primită de capii obștei rămași în sat, Anfisa Markovna și Osip Mihailovici, iar înfruntarea lui Kuzmici cu aceștia îl cam dăscumpănește. În urma înfruntării, Erofei însuși își dă seama că între el și comuniștii din sat există deosebiri mari, iar oamenii de asemeni îl simt depărtat de ei, străin de interesele lor. Această depărtare îi face pe oamenii din Olhovka să-l considere agent al ocupanților nemți, în timpul cît el este, fără voia sa, staroste în Olhovka ocupată de fasciști. Dar pe cînd oamenii încep să-l socoată tot mai depărtat de ei, tot mai străin, Erofei Kuzmici își dă seama că el nu poate să fie sluga hitleriștilor, că locul său nu e decît alături de poporul său. De aceea, nici nu îndeplinește ordinul de strîngere a grînelor, ba îi anunță din timp pe oameni ca să le ascundă și să nu dea fasciștilor nici un bob. Apoi se prefăce bolnav, ca să nu fie nevoit să îndeplinească poruncile fasciștilor. În tot acest răstimp, Erofei Kuzmici se aștepta ca oamenii din sat să vină la el și să mai schimbe o vorbă, pentru că vestea despre boala sa se răspîndise în toată Olhovka. Dar nu-l vizitează nimeni. Atunci constată înspăimîntat că oamenilor din sat nu le pasă de el, că nu-l mai socot de-al lor:

— *Erofei Kuzmici se gîndi cu amărăciune că oamenii i-au întors spatele, că toți din sat se uită acum la el cu neîncredere și poate chiar cu dușmănie*“. Gîndul că oamenii din Olhovka l-ar urî, că s-ar putea chiar să moară fără să se reabiliteze în fața consătenilor săi pe care-i iubea, îi provoacă bătrînului groaza: „*Dar dacă o să moară într-adevăr, din cine știe ce pricină, așa, pe neașteptate (asta li se întîmplă doar și oamenilor care arată minunat!) — dar dacă o să moară înconjurat de ura nedreaptă a poporului? La gîndul acesta, Erofei Kuzmici se înspăimîntă: nu, asta nu! Nu se cuvine să moară așa!*“

Bătrînul vioi și aspru, care la începutul războiului se ținea zdravăn și mîndru, se încovoiaie sub povara gîndului îngrozitor că s-a depărtat de ai săi; expresia feții lui se schimbă uimitor, și pe ea se întipărește, în cute adînci, suferința. Sentimentul apăsător al înstrăinării de popor

îl macină atît de mult, dorința de a-i regăsi din nou pe ai săi îl stăpînește atît de puternic, încît, atunci cînd hitleriștii vin în ograda sa și-l jefuiesc, ca și pe ceilalți oameni din sat, fără deosebire, are o mare bucurie: „*Foarte bine! Foarte bine că mi-ați luat tot! Acum sînt și eu la fel ca toți ceilalți — înțelegeți voi asta? Nu, voi nu înțelegeți... Eu însă știu ce înseamnă asta și mie nu-mi pare rău de nimic!*“ — se adresează el, în gînd, hitleriștilor.

În timp ce bătrînul se apropie din nou de oameni, de popor, scriitorul sovietic arată cum Loznevoi, care nu se simțea prin nimic legat de poporul său, merge spre prăbușire.

Din unealtă a fasciștilor, Loznevoi ajunge treptat un dușman înrăit al tuturor acelor oameni sovietici, în rîndul cărora se părea c-ar fi stat și el cîndva. Lui Loznevoi nu-i plăcuse niciodată să muncească, pentru că nu fusese educat în spiritul acesta. Pentru el nu existase nimic mai important pe lume decît propria sa persoană — și unicul sentiment care-l domina era dorința de a se apăra de tot ce l-ar fi putut lovi pe el. Armata nu l-a interesat decît pentru a face „carieră“, și nu a reușit să-i inspire nici un moment dragostea pentru tovarășii săi. Pe Loznevoi nu-l interesează dacă se înjosește sau nu, dacă-și calcă în picioare demnitatea de om; el urmărește un singur lucru: să scape de la moarte. De la Erofei Kuzmici, unde stătuse argat un timp, Loznevoi trece în slujba nemților, fără să aibă nici un moment impresia că ceea ce face este împotriva poporului său, pentru că nu-l interesează acest lucru. El nu cunoste și nu înțelege ura poporului față de hitleriști. Se miră că femeile din Olhovka, scoase la muncă pentru ca să deschidă drum prin zăpadă mașinilor nemțești se împotrivesc să iasă la muncă. În această împotrivire el nu vede o atitudine patriotică, pentru că nu știe și nu vrea să știe ce înseamnă patriotismul. Lui Loznevoi îi era indiferent ce fel de uniformă purta, ce fel de prieteni avea, ce anume făcea, numai și numai ca să se mențină la suprafață.

Dacă la început înaintarea armatelor

hitleriste îl speriasse, după ce îmbracă uniforma de polițai în slujba ocupanților, înaintarea armatei fasciste adînc în inima țării sale, îl umple de admirație. În urechile lui sună acum straniu și caraghios vorbele bătrînului Erofei Kuzmici despre apropiata victorie a poporului sovietic, despre puterea nemăsurată a acestuia, și-l fac să se enerveze:

„ — *Dar ce poate să facă poporul tău? — strigă Loznevoi supărîndu-se dintr-odată. — Ce o să facă, mă rog, cu mîinile goale? Uite ce armată, și vezi n-a făcut nimic. Germania a pus mîna pe toată Europa, pe toate fabricile și uzinele ei...* ”

Cu lipsa de scrupule a celui care n-are patrie, el umblă să-i predea invadatorilor pe partizani, jefuiește pe oamenii sovietici, pîrăște fasciștilor pe cei care l-au ajutat cîndva să se ascundă, într-un cuvînt, devine un dușman periculos. Curînd însă, el își primește răsplata fărădelegilor sale și moare ucis chiar de mîna uncia dintre lepădăturile de o seamă cu el. Depărtarea de popor, lupta împotriva poporului, l-au nimicit.

Ajuns la capătul primelor două cărți ale acestei epopei, cititorul nu are nici un moment impresia că a uitat ceva, că nu a reținut vre-un personaj sau că nu i-a pătruns semnificația. Compoziția romanului permite cititorului să urmărească fără greutate desfășurarea acțiunii pe cele două mari planuri pe care le are în vedere autorul: lupta ostașilor în prima linie a frontului, și cea a populației, rămasă sub ocupația fascistă, în frunte cu partizanii.

Dezvoltarea paralelă și interdependentă a destinului eroilor, prin contrapunerea lor continuă, permit cititorului să urmărească cu un interes mereu crescînd succesiunea momentelor și să extragă cu ușurință semnificația numeroaselor și emoționantelor episoade din care este compusă acțiunea.

Prezența neîncetată a autorului, care se face simțită atît în tonul cu care sînt relatate întîmplările, cît și în caracterizarea eroilor, în descrierea peisajului rusesc, participarea sa intensă la cele povestite (atitudinea de simpatie față de Andrei Lopuhov, de înțelegere față de Erofei Kuzmici, batjocoritoare și intransigentă față de Loznevoi), împlinesc imaginea măreață și emoționantă a uriașei bătălii pentru apărarea patriei sovietice.

MULT E DULCE ȘI FRUMOASĂ...

(Note dintr-o călătorie prin meleagurile publicisticii noastre literare)

CE-I CRITICA LITERARĂ?

Critica literară este sau nu este literatură? Iată o frumoasă și complexă problemă, poate arhidezbătută, prilej posibil pentru articole docte sau chiar științifice. Nu intenționăm a scrie un astfel de articol. Semnatarului acestor rînduri modeste, problema i se pare a fi rezolvată. Adică: critica literară este și nu este literatură în acelaș timp. Nu facem sofisme, ci emitem o judecată dialectică. Căutînd să reflecte tendințele obiective ale dezvoltării literaturii și să contribuie la îndrumarea ei, și concretizînd această reflectare în noțiuni, raționamente, critica literară se apropie de disciplinele științifice. Utilizînd din belșug imaginea artistică, fiind mult tributară personalității artistice a celui ce o creează, opera de critică literară se apropie de artă. De aci nu scoatem concluzia: critica literară este un gen hibrid, ci: critica literară este un gen complex. Ea face parte tocmai din acele forme ale cunoașterii, în care gîndirea silogistică, discursivă și cea în imagini se împletesc, se întrepătrund, în proporții desigur variate, de la caz la caz. Opera de critică literară convinge deci atît prin argumente și demonstrații cu caracter științific, cît și prin imagini artistice.

Cuvintele de mai sus n-au alt scop decît pe acela de a dovedi necesitatea pentru orice încercare de critică literară de a avea nu numai un nivel teoretic ridicat, dar și un nivel artistic ridicat (chiar dacă uneori această din urmă exigență ar ajunge să se rezume la stil sau limbă).

În cele ce urmează vom da unele exemple din activitatea semnată sau nu a unora dintre criticii noștri, care dovedesc că nu totdeauna

sînt conștienți de caracterul complex al genului literar în care se exercită, neglijînd cînd unui cînd altul din cei doi factori, logicul și artisticul, și uneori chiar pe amîndoi.

„SÎNT DE SERVICIU!”

În publicistica noastră există o plagă destul de întinsă și care trebuie combătută cu energie: articolele numite „de serviciu”. Acestea se caracterizează prin trei trăsături fundamentale: sînt lungi, sărace în idei, și lipsite de valoare artistică. În general, ele au darul nefericit de a compromite tema tratată. Există și încercări de critică literară „de serviciu.”

Așa de pildă, în „Viața Romînească” Nr. 11/1953, a apărut o recenzie despre una din capodoperele literaturii sovietice: „Bursucii” de Leonid Leonov. Ce se constată? Tot timpul cît recenzentul „redă” conținutul cărții, el are o exprimare îngrijită, variată, artistică. Indată ce trece la considerații critice, limbajul recenzentului se îngustează brusc, zbătîndu-se între cîteva expresii cu virtuți de bumerang. Un astfel de bumerang este formula (pe care încercăm s-o expunem matematic) „A” comunică ideea că „B”... Iată diversele faze ale acestei formule de-a lungul celor 10 pagini ale recenziei: „Cum reușește Leonov să comunice totuși semnificația...” (p.347); „Schimbarea care s-a petrecut în viața eroului comunică însăși schimbarea care...” (p. 347). „Autorul readuce totuși în scenă unele personaje pentru a comunica ideea că...” (p. 347), „... autorul comunică nu numai ideea că...” (p. 349). „Romanul „Bursucii” are meritul de a comunica ideea deosebit de prețioasă că...” (p. 350). Lipsa

aceasta... comunică ideea inexplicabilei înfringeri..." (p. 353), „ideia că e... comunicată prin" (p. 354), „Sentimentele complexe... sînt sugestiv comunicate prin" (p. 355), „Superioritatea lui Pavel... e astfel comunicată... de la început." (p. 355). „Autorul reușește să comunice... ideea că..." (p. 356)... „...conținutul ideologic pe care l-ar putea comunica» (p. 357).

Aastă patimă pentru verbul „a comunica", te face să te întrebî dacă ai în față un critic literar, sau un referent tehnic de la Ministerul Comunicațiilor, cu dibăcia stilistică pe care o mărturisește totuși varietatea „comunicărilor". De altfel, în recenzia respectivă se mai pot întîlni și alte abuzuri lingvistice, ca, de pildă, substantivele: eveniment, sentiment, transformare, semnificație; adjectivele: deosebit, semnificativ, puternic, justificat, sau verbele: a reliefa, a sublinia, a înfățișa, a sugera. Recordul îl dețin totuși verbele.

De sigur, repetarea cuvintelor, care sînt legate nemișcît de gîndire, duce la repetarea ideilor, adică la puținătatea lor mascată prin repetiție, ca la teatrul de operetă, unde regimentul în marș e jucat de aceiași zece actori care ies pe o ușă și intră pe alta.

Poate n-am fi făcut atîta caz, dacă în „Contemporanul" din 9 aprilie 1954, nu am fi citit o recenzie a aceluiași cronicar despre o altă mare creație a literaturii sovietice, „Al noulea val" de Ilya Ehrenburg. Trebuie să recunoaștem că aci autorul a renunțat la procedeul „A" comunică ideea că „B"... Ceea ce ne-a bucurat la început. Apoi însă, am constatat că „lupul păru-și schimbă, dar năravul ba". „A comunica" a cedat scena lui „a reliefa". Astfel, în cele două coloane (alte vremuri erau la „Viața Romînească": 10 pagini) aflăm că: „Ehrenburg reliefează faptul că...", „scriitorul sovietic reliefează cu o mare forță artistică ideea că...", „autorul reliefează prin numeroase episoade și personaje faptul că"... „Ehrenburg a reliefat cu o mare forță artistică faptul că...", „El reliefează aceasta prin două note de...", „Ehrenburg reliefează convingător superioritatea vicții sovietice..."

Pentru un tînăr critic literar ce se dorește conștiincios ca tov. Eugen Luca, asemenea crase neglijențe stilistice sînt de neiertat. Am finut să le reliefăm și să i le comunicăm,

convinși fiind că va reuși să le elimine rapid și radical.

O paranteză: faptul că preferința trece atît de brusc de la un verb la altul, odată cu schimbarea publicației, dă de gîndit și asupra preferințelor verbale ale redactorilor respectivi, care nu sînt de loc mai puțin vinovați de cît Eugen Luca.

Asta nu-i însă, din păcate, totul. Cerem iertare cititorului că trebuie să cităm pentru a treia oară, dar nu se poate altfel. De data aceasta isprava se petrece în „Flacăra" Nr. 7 (32) din 1 aprilie 1954. Avem prilejul să citim o nouă recenzie despre „Bursucii" lui Leonid Leonov, însă (sic) tot de Eugen Luca. De data aceasta sînt doar 3500 de semne tipografice. Formula „A" comunică ideea că „B", nu este întrebuițată decît de trei ori, iar „reliefarea" o singură dată, în fraza finală. Poate vă întrebați de ce nu reproducem și aceste trei ipostaze ale formulei „A" comunică ideea că „B"...? Foarte simplu. Pentru că sînt la fel cu cele din „Viața Romînească". Dar nu numai „ele" sînt la fel. Surpriza cea mai dezagreabilă este că recenzia din „Flacăra" s-a confecționat cu ajutorul foarfecei, care a fost folosită (și vai! cu ce îndemnare) împotriva (sic) cronicii din „Viața Romînească". Jumătate din cronică „Flacării" este „copiată" din „Viața Romînească". Singura diferență este că prin neglijența redacției, Senia Rahleev a fost botezat acum Senia Rahler.

De data asta lucrul este mai grav. Nu putem accepta această „industrializare" a unei cronici literare din partea autorului ei. Nu putem accepta nici ignoranța vădită, nici metoda de „digest" a redactorului paginei de critică literară de la „Flacăra". Astfel de practici sînt, după părerea, — credem — unanimă, inadmisibile în presa noastră.

RĂTĂCIND PRIN 12 JUMĂTĂȚI DE COLOANĂ

Cu totul altfel se prezintă neglijența stilistică la un critic mai versat, cum este tov. Vera Călin. În cronică literară din „Romînia Liberă" din 28 martie 1954, despre marele roman al lui Camil Petrescu „Un om între oameni", nu întîlnim repetiția obsedantă aliată cu sărăcia ideilor. Dimpotrivă, ideile, printre care multe juste

sau interesante, abundă. Din păcate, neglijența sintactică, topică, mai rar de vocabular, a criticului, le întunecă uneori.

Iată, de pildă, prima frază: „Există în trecutul popoarelor, momente și figuri care-și păstrează mereu neștirbită forța mobilizatoare și pe care, evocându-le în operele lor, artiștii slujesc lupta prezentului“. Cuvintele „și pe care“ au darul de a introduce o propozițiune relativă, al cărei înțeles rămîne cu totul obscur. Mai corect, deși poate nu elegant, ar fi fost: „... și pe care, evocându-le în operele lor, artiștii le utilizează pentru a sluji lupta prezentului“.

O altă confuzie sintactică se află cîteva rînduri mai jos: „...scriitorul realist-socialist alege... ciocnirile cele mai dramatice, pe luptătorii vorbind în modul cel mai convingător în numele maselor asuprite“. Corect era: „luptătorii care au vorbit...“, altfel se înțelege că sînt aleși „luptătorii în momentul cînd vorbesc“, sau, mai grav, că „scriitorul alege vorbind“.

Desigur, cu efort, cititorul înțelege despre ce-i vorba, dar expresia trebuie să fie artistică, nu scîlciată.

Tot în această cronică întîlnim inadvertențe regretabile ca: o „uvertură care deschide“, cineva care „zvîcnește impulsiv“, o „curătenie (sic) sufletească“, „creșterea acestui om deosebit“ (Bălcescu), „dăscălește fetele... cu privire (sic) la demnitatea femeiască“, etc. Un critic prețuit cum e Vera Călin, trebuie să fie mai atent cu uneltele sale lingvistice.

6 ALINIATE PENTRU 60 DE SCRIITORI

„Editura Tineretului“ ne-a dăruit o frumoasă și emoționantă publicație. E vorba de „Almanahul Tinerilor Scriitori“. Aproape 60 de tinere condeie au colaborat pentru a dura acest volum. Stihurile și povestirile lor dovedesc forța literaturii noastre, drumurile multiple pe care i le deschide tot mai larg lupta neobosită a clasei noastre muncitoare. Despre această carte, despre semnificația ei pozitivă, ar fi trebuit să se scrie mult mai mult decît ceea ce a apărut în presă pînă acum.

Rîndurile ce urmează se referă doar la „prezentarea“ acestei cărți, la un așa zis „cuvînt înainte“, care duce de fapt „înapoi“. Cuvîntul înainte al acestei cărți seamănă cu nodul

dizgrațios pe care un om neîndemînat ec îl face la sforicica pe care a înșirat mîrgăritare.

„Cuvîntul“ e foarte scurt. O pagină. Evidentă, încă de la început, apare desconsiderarea conținutului cărții. Dar: „non multa, sed multum“, gîndești. Adică, în limbajul nostru: nu cantitate, ci mai ales calitate. Lectura, din păcate, duce la concluzia că aici nu le descoperi nici pe una nici pe alta. S-o luăm pe alineate (nefiind decît 6).

În primul aliniat, afli că vei întîlni „zeci de semnături noi, cele mai multe necunoscute“ (decî unele semnături noi sînt de fapt ceva mai vechi). În a doua frază a celui alineat afli că unele lucrări „au apărut în reviste și ziare... iar altele vād pentru prima oară lumina tiparului“. Foarte logic, zici, unele noi, altele necunoscute. În a patra frază a celui așî alineat afli că „unii dintre ei (scriitorii n.r.) au început să publice, alții n-au întîlnit opinia publică“, și începi să te enervezi pentru că bați pasul pe loc.

În sfîrșit apare o idee nouă (în același alineat!): „acești începători de talent... anunță prin scrisul lor sosirea unui nou șir de combatanți cu arma pe de preț a literaturii“.

Desigur, nu înțelegi suficient de ce „noul șir de combatanți“ nu este format chiar din autorii prezențați în culegere, cum era firesc.

Alineatul al doilea arată că „Bineînțeleș tinerii scriitori cuprinși în acest volum mai au de învățat multe din tainele măestriei ogîndirii vieții noastre, atît de pline, în paginile lucrărilor literare“. După ce reușești să admiți expresia „tainele măestriei ogîndirii vieții“, nu mai poți fără o justă indignare, să accepți că viața „e plină“ „în paginile lucrărilor literare“, așa cum ți-ar indica pîrdalnica de gramatică.

În alineatul al treilea afli că principalele trăsături care se desprind „limpede și stăruitor“, „din parcurgerea paginilor“, sînt: „aerul proaspăt“, „conținutul zvîcnind de viață“, „elanul tinereții“ și „hotărîrea de luptă“...

Treci cu greu peste aceste aprecieri critice în cea mai mare parte de ordin biologic, și abordezi, senin încă, alineatul al patrulea.

Aci afli că „cine parcurge săptămînal

presa noastră întâlnește zi de zi nume proaspete..." și ești tentat să-ți închipui că citești un material humoristic. Imediat urmează o frază care începe cu „Dintre aceștia... (se acordă cu numele proaspete de mai sus). Tot aici „se reia” o idee din primul paragraf. De unde prima dată începătorii de talent „s-au hotărât să păsească cu îndrăzneală pe drumul creației literare”, acum ei „semnează încercări literare îndrăznețe”.

În sfârșit, în alineatul al cincilea, afli că „Almanahul Tinerilor Scriitori” își propune să strângă în paginile sale speranțele scriitoricești ale fiecărui an” și te întrebi dacă ceea ce ai citit încă în al doilea alineat: „Almanahul Tinerilor Scriitori își propune să prezinte anual pe acești începători de talent”, a fost greșit.

Cu totul istovit, ajungi la al șaselea (și ultimul) alineat. Afli acum că te-ai înșelat, că deși în primul alineat încercările literare „au apărut în cursul anului 1952”, aici, la al șaselea etaj al bâlbâielii prefătorului, ele fac parte din „recolta anului 1953” care „e bogată”.

Anonimul „cuvîntător” mai aruncă o ultimă frază la a cărei citare renunțăm și... dispăre.

Doă lucruri sînt de reținut:

1. Că dacă ar exista un cod penal literar, „cuvîntătorul” ar fi pasibil de sancțiuni în baza a cel puțin „șase alineate”, ca de pildă: lipsa de idei, bâlbâiala prolixă, agramatismul, acțiuni împotriva logicei elementare, atentat împotriva limbii literare, disprețuirea cititorului, etc.

2. Că s-ar fi găsit cu siguranță multe pene iscusite ale marilor noștri scriitori, care ar fi știut să prezinte cititorului cu strălucire și cu adîncă dragoste, dăruirea de început a celor 60 de tineri scriitori.

Tovarăși cititori, săriți peste „cuvîntul înainte” al Almanahului Tinerilor Scriitori și veți nimeri într-o grădină minunată cu multe mere de aur.

UNELE GREȘELI DE FORMĂ INTR-UN ARTICOL DE FOND

În primul număr al „Gazetei Literare” a apărut un articol-program intitulat „Gazeta noastră literară”. Fără a ne îndoi de orien-

tarea generală justă a acestui articol, trebuie totuși să semnalăm unele inadvertențe.

Astfel se afirmă că „arta realist-socialistă are o funcțiune educativă a poporului” (corect gramatical: o funcțiune „de educare a poporului”).

Mai departe, citim: „Uriasele succese ale literaturii sovietice... stă (sic) în fața tuturor scriitorilor”, dezacord de care nu ne îndoi că e vinovată corectura.

Nu se înțelege în fraza: „Înșiși scriitorii din Republica Populară Română împlinesc 10 ani de activitate literară liberă”, rostul cuvîntului „înșiși”.

În altă frază, vorbindu-se despre „succesele hotărîtoare” ale scriitorilor noștri, se arată că „ele se cer curățate de orice „arici” al dușmanului încă nestîrpit în întregime sau de putregaiul ce mai stăruie în conștiința oamenilor”. Ni se pare greșită afirmația — ieșită astfel din cauza exprimării defectuoase — că în „succesele hotărîtoare” ale literaturii noastre s-ar afla diverși „arici” ai dușmanului.

Cele de mai sus, și alte impurități ale articolului neconsemnate aici, trebuie să dea de gîndit redactorilor „Gazetei Literare”. Deși înțelegem ce însemnătate are problema „tracului”, credem totuși că acolo unde din primul număr am citit proza de înalt nivel a maestrului Sadoveanu, a lui Geo Bogza, Zaharia Stancu, Petru Dumitriu, Paul Georgescu, unde au răsunit stihurile îndelung dăltuite ale poezilor Mihai Beniuc, Cicerone Theodorescu, Marcel Breslașu, nu pot fi admise neglijențe de genul celor semnalate.

EXISTĂ ȘI EXEMPLE BUNE?

Există. Și nu vrem să pomenim de marii clasici, de arta lucidă a lui Caragiale, de verbul înflăcărat al lui Belinski, de tumultul lui Gorki. Sînt modele greu de atins, deși nu cu neputință. Celordiscuțați mai sus le-am recomandat să ia model de la tovarășii modești și serioși, care lucrează împreună cu ei pe acelaș ogor: de la Paul Georgescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Silvian Iosifescu. Iată, de pildă, un pasaj din articolul „Roadele bucuriei” de Paul Georgescu, apărut în acelaș număr al „Gazetei Literare”, în care a apărut și „fondul” de care am vorbit. Parafrazînd într-o măsură pe poetul despre care scrie, Paul Georgescu se exprimă astfel:

„Peisajul are totdeauna la Beniuc o semnificație emotivă, expresia plastică a unor sentimente. Cel mai adesea e un peisaj stîncos, aspru. Pădurea romînească freamătă de furtuna răscoalei. În noapte se aude un șuier de piatră pe tăiș de coasă, muntele durerilor umane se înalță majestuos, iar de fiecare creangă a copacilor codrului său spînzură cîte un om ucis de boieri. De pe cocoșa munților coboară, trepte cu trepte, în haine albe, cu coase drepte, strănepoții lui Horia, în vreme ce în orașe mulțimea se leagănă în valuri largi, ca marea strigînd cu vocile furtunii, fluturînd din steaguri și placarde. Oceanul

geme, genunele fierb, bolizii fulgeră incandescent în spații. În urmă, veacurile de asuprire ard, transformîndu-se în mormane de ruine.

Iar poporul în uriașa sa mînie, peste ne-
trebnicii exploataitori, răstoarnă Carpații“.

★

Adevăr grăit-a poetul: Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim...

„De-așa falnică unealtă, vrednici noi să fim“, — își permite să adauge, cu voia dumneavoastră,

Al. I. Ștefănescu

CÎND ARTA E APRECIATĂ CU GUSTURI GASTRONOMICE..

Cineva semnează în Nr. 1 al revistei „Steaua“ de la Cluj, cu inițiale minuscule (d.c.) o notă despre schița „Mămăliguță cu brînză“ a lui Sütő András — notă care comite, după părerea noastră — o majusculă greșală în înțelegerea și aprecierea respectivei lucrări. Pricina sentințelor estetice eronate e lesne de înțeles, cînd observăm că „d.c.“ apreciază „Mămăliguță cu brînză“ gastronomic, după legile artei culinare, ca și cînd ar discuta un capitol din „Cartea cu bucate“ a lui M. Sevastos, să zicem, și nu o bucată literară. De aceea, nu mică i-a fost dezamăgirea autorului notei, cînd a trebuit să constate că „schița conținea, din păcate, prea multă ...mămăliguță și prea puțină brînză...“ Dar pînă aici, fiind vorba de gusturi proprii, nu avem nici o obiecție și respectînd înțelepciunea celor vechi ne conformăm dictonului „de gustibus...“ Ce să faci, îi place omului mămăliguță cu mai multă brînză! Treaba lui... n-are decît... Lucrurile se schimbă însă cînd „d.c.“ afirmă că „totul e ticluit în această schiță. Ticluit cu meșteșug — e adevărat — dar ticluit: aranjat, făcut, imaginat după un sistem ce-și are dinainte stabilite măsurile și cantitățile — gramele și lingurițele“. Vai, dar se pare că ne-am pripit cu delimitările, deoarece iată că autorul continuă să aprecieze arta literară tot în felul artei culinare: uneori mai modern, folosind cîntarul cu

„gramele“, alteori mai rudimentar, folosind modesta „linguriță“ a gospodinei.

Acolo însă unde „d.c.“ încearcă totuși o analiză literară, el neglijează materialul artistic al schiței, iese din datele ei principale, simplificîndu-le grosolan și ajungînd pînă la urmă să desființeze complet o creație izbită.

Cu asemenea procedee, nu e greu de anulat valoarea celor mai de seamă opere ale literaturii universale. Ce înseamnă, de pildă, în limbajul lui „d.c.“ „ticluit, aranjat, făcut, imaginat după un sistem ce-și are dinainte stabilite măsurile și cantitățile.“ Din text nu reiese limpede: personajele pozitive? Muncitorul, Iános, Jozsi, sau situațiile și felul în care ele apar în schiță? Sau, în sfîrșit, poate chiar tema, care nu prea pare să-l încînte pe autorul notei?

Dar să vedem mai precis ce conține schița „Mămăliguță cu brînză“ și cum o discută „Steaua“. E vorba de o poveste simplă:

Un țaran cu gospodărie individuală, Kelemen Antal, merge la oraș și vinde brînză urcînd prețul din ce în ce mai mult, pînă cînd ajunge să ceară 20 de lei pe o grămăjoară. Neavînd încotro, o femeie îi cumpără brînză chiar cu acest preț exagerat. La oraș, Kelemen are un frate muncitor care se însurase de curînd. Kelemen, după ce vinde toată brînză, merge să-l viziteze, și cu această ocazie să-i cunoască nevasta.

Spre stupefacția lui, femeia care-l primește — cumnată-sa — era tocmai cumpărătoarea ultimei grămăjoare de brânză. Până aici, după părerea lui „d.c.”, totul e bine. Dar Sütő András — constată „d.c.” — face imprudența și „introduce pe neașteptate în scenă o seamă de personaje abstracte, simple purtătoare de semnificații social-politice pozitive. Apare întâi de toate și cu totul din senin Iános colectivistul, fratele mijlociu al lui Antal”, etc. etc. Afirmația că Iános apare din senin, în genul unui „deus ex machina”, e cu totul gratuită. Fiind zi de târg, nimeni și nimic nu-l putea opri pe Iános să vină și el după diferite treburi la oraș și cu această ocazie să-și viziteze fratele. Nimic nu e aici tăcut, făcut numai din necesități tehnice. Ceea ce însă îl supără pe „d.c.” și mai mult, este faptul că Iános „vine să contrabalanseze în ochii cititorilor efectul penibil produs de fapta fratelui său mai mare, țăranul cu gospodăria individuală, și că, pe de altă parte „un cumul de virtuți este și fratele mai mic al lui Antal, muncitorul”. Așa dar, muncitorul nu mai apare din senin — și din acest punct de vedere scapă de dojana criticului —, dar are un alt defect, fiind „un cumul de virtuți”, nu are slăbiciuni, lipsuri. Se pare că și aici intervin gusturile gastronomice ale autorului notei — omul preferă acriturile, chiar când bea lapte!

De aceea personajele amintite i se par nefirești și le consideră „personaje-megafon” introduse în scenă de autor numai pentru „a-și susține tezele”.

Fără îndoială că prin felul lor de-a fi, prin structura lor psihică și prin poziția socială, aceste personaje susțin și ilustrează anumite fenomene obiective ale vieții noastre, ale raporturilor dintre sat și oraș, dar nu întruchiează de loc niște teze subiective, impuse de autor realității. De aceea, credem că prezența lui Iános și Joszi nu constituie nicidecum un defect ci, dimpotrivă, o calitate a schiței lui Sütő András. Și apoi să nu uităm că într-o schiță scurtă, autorul, oricât de talentat ar fi, nu poate face analize sufletești adânci și îndelungate, deoarece ar înnece însuși faptul de viață semnificativ pe care îl prezintă printr-o prea stăruitoare analiză a reacțiilor tuturor personajelor. Pe Sütő András îl interesează în primul

rînd cazul lui Antal, și acestuia îi face o analiză realistă. Celelalte personaje sînt schițate într-atît încît să poată crea conflictului un mediu veridic, ceea ce e de ajuns pentru o schiță. Poate oare fi neglijat rolul important pe care îl joacă Joszi, soția acestuia, și Iános, în lecția serioasă de cînte ce i se oferă lui Antal? Discuțiile lor frățești, dar de o fină și educatoare ironie, îl sguduie pe Antal pînă-n adîncul sufletului.

Nici o dojană nu i se adresează direct, dar Antal, om cu un fond sufletească cîstit, are destul bun simț pentru a fi profund tulburat. Cumnată-sa îi spune lui Joszi: „— Brînză asta mi-a adus-o nenea Antal. A fost tare draguț. Zice: „am adus-o înșurăteilor”. Această gingășie și delicată voită a cumnatei sale îl ustură cu atît mai teribil pe Antal. Zgîndărînd mămăliga cu furculița, Iános împinge dojana mai departe: „— Păi uite ce-i, mă Antal, îi fi adus tu în cînte la neamuri, da' tot nu te-a răbăat inima să nu bagi și un pic de brînză de vacă!”. Discuția referindu-se la unul care a vîndut brînză scump pe piață, Iános se înfierbîntă la vorbă, Antal se frînîntă încercînd să se scuze, cînd, de odată, Joszi îi spune cu îngrijorare:

„— Antal, tu ai ceva cu plămîinii?

„— Eu, cu plămîinii? Cu ai mei?

„— Da, că aici nu-i prea cald și tu totuși ești asudat. Ești numai apă pe frunte!”

Tortura mereu agravată a lui Antal Kelemen, rușinea care-l copleșește tot mai mult — aceasta este ideea pe care o dezvoltă schița, și suferințele cumplite ale bietului Antal sînt zugrăvite cu acel humor fin, specific lui Sütő András. Ciudat cu cîtă seninătate a trecut autorul notei din „Steaua” peste acest motiv esențial al schiței!

Am dat numai rezumatul comportării personajelor pozitive — fără nici o analiză. Nu intenționăm asta — socotind că e îndeajuns pentru a arăta că avem de a face cu oameni care trăiesc cu autenticitate în situația dată, că au un rol artistic hotărîtor în schiță. „d.c.” însuși, de altfel, pare a fi nedumerit de obiecțiile sale, întrebîndu-se: „poate autorul crede într-adevăr că prin metoda „prelucrării” ori a situațiilor jenante cei suferinzi de boala speciei pot fi brusc vindecați și redați tagmei (era mai nimerit

un alt cuvînt fără echivoc, n. n.) pozitivilor)?”.

Facem aici modesta observație că țărani mijlocași nu sînt cronic suferinzi de boala speculei. Nu aceasta este esența firii lor. Fără a avea intenția de a dovedi exces de zel teoretic, am aminti teza leninistă despre dublul caracter al țaranului mijlocaș: pe de o parte spiritul său de proprietar, și pe de altă parte de om al muncii; din aceste două trăsături, cea dominantă este aceea de om al muncii, care trebuie educată chiar prin prelucrări, nepuse, însă, între ghilimele. De aceea schița „Mămăliguță cu brînză”, prin tema ei deosebit de actuală și de importantă, înfățișată în imagini artistice convingătoare, ni se pare reușită, merită să contribuie la dezvoltarea trăsăturilor pozitive și la înlăturarea celor negative din firea unor țărani mijlocași de felul lui Kelemen Antal, personajul principal al schiței. Aceasta a fost intenția autorului și credem că a realizat-o.

Faptul că Sūtō András n-a ținut aci

seamă de proverbul invocat de „d.c.”: „frate, frate, dar brînză-i pe bani”, ni se pare un merit al schiței. Uneori, se întîmplă ca și proverbele să nu se potrivească. Alegerea unui fapt de viață în care tirgul se face între neamuri e destul de ingenios. El are o forță educativă mult mai mare asupra lui Antal și-l doare mult mai mult, făcîndu-l să transpire ca un bolnav de plămîni. Pînă la acest incident, Antal avea sincera convingere că tot ce face el e firesc și onest. Dar Sūtō András demonstrează că atitudinea eroului este reprobabilă. De aceea, autorul poate fi satisfăcut că a izbutit prin schița sa să facă — chiar prin intermediul „pieții” — educație civică. Iar convingerea lui „d.c.” că Kelemen Antal „a învățat — credem noi — să se ferească pe viitor, ca de foc, de a mai amesteca negustoria cu treburile familiare” — se sprijină pe iluzii și nu pe pretinsele defecte reale ale schiței.

I. D. Bălan

CREMENA AUTOCRITICĂ

Publicarea în ultima vreme a unui considerabil număr de fabule, marcînd binevenita reînviere a unei specii satirice dintre cele mai iubite și mai populare, ne îndeamnă să facem cîteva observații privitoare la problema caracterului realist al simbolului și în general al alegoriei în fabulă.

Simbolul, se înțelege, nu poate fi stabilit în chip arbitrar, și ar fi ridicol ca într-o fabulă, boul să reprezinte pe omul inteligent iar mielul pe despotul nemilos. Scriitorul sovietic Serghei Mihalcov a fost criticat pe bună dreptate pentru o fabulă a sa în care elefantul joacă rolul unui ticălos, cînd se știe că în tradiția populară elefantul e văzut ca o ființă plină de duhul blîndeții.

Credem că în mod cu totul arbitrar a înzestrat Ștefan Iureș în fabula „Protestul cremenei”, cu modestie și elan autocritic cremenea, punînd-o să recunoască nedreptatea ce se face sufletului omenesc atunci cînd e comparat cu ea: „Tovarăși scriitori./ Voi nu găsiți ceva mai acătării/ Pentru-un

om nou? Ceva mai plin de miez?”, — și mai departe — „oamenii/ doar „suflete de cremene” să aibă?” O idee estetică cum e aceea a complexității sufletului uman e în mod nepotrivit debitată de cremene.

În cadrul unei fabule de acest fel, cremenea ar fi putut protesta cel mai mult împotriva nedreptății ce i se face cînd e comparată cu obiecte de valoare inferioară ei... Cît privește judecățile de critică literară, pe acestea le putea emite scriitorul însuși, fără a mai recurge la o alegorie atît de ciudată.

În legătură cu acest fapt ne întrebăm de ce mare Florin Mugur a simțit tentația irezistibilă de a compune neapărat o fabulă, atunci cînd el voia pur și simplu să critice pe oamenii capabili, care nu-și pun meritele în serviciul colectivității? Dezbaterea acestei însemnate probleme asupra căreia se oprește Florin Mugur e plasată fără nici o justificare în lumea licuricilor, din care autorul desprinde două tipuri (am fi atrași, fără voie, să adăugăm — de oameni). Mai întîi:

Unul de-o frumusețe fără seamăn
 E ca o flăcăruie-ntre scînteii
 — Cu-a soarelui lumină frate geamăn.
 Se plimbă și singuratecul drumet
 Prin locuri depărtate, fără zor
 Sclipirile-și socoate prea de preț
 Să bucure un simplu muncitor.

Alături de licuriciul astral de tipul luceafărului, apare un licurici modest, cu lumină „tulbure și slabă”. Apariția acestuia din urmă provoacă rîsul licuriciului astral: „hi-hi” și „Ha-ha-ha”. Atunci licuriciul modest, cu lumină slabă răspunde:

— Rîzi de cinci minute, frate
 N-ai isprăvit?
 E drept puține inimi luminez
 Cu razele-mi puține,
 În timp ce tu lucești și mult și bine...
 Dar vreau să știu atîta: Pentru cine?

Pot exista cîini mai obraznici și cîini mai modești ca în fabula lui Gr. Alexandrescu, dar a stabili diferențieri de viziune a lumii între licurici e iarăși o ciudățenie foarte puțin poetică.

Din fabula lui V. Nicorovici și Ilie Purcaru: „Despre șobolanul cel viclean și motanul gură-cască”, — care nu e fabulă decît prin titlu și prin aceea că personajele în loc să poarte nume proprii omeneste, se numesc șoarecele și pisica — cităm cîteva versuri. Șobolanul a zis motanului: „Vin să vă slujesc cu zelul credinței mele cele mai vii/ și drept dovadă iată aceste acte și aceste hîrtii”. Pisica răspunde: „Bine, sînt de acord/ Mîine să-ți iei ser-

viciul în primire,” ș.a.m.d. Ce legătură are această discuție cu raportul natural existent între șoarece și pisică? Unde este aici simbolul realist și cum servește el la reliefarea ideii poetice?

Un admirabil exemplu de alegorie realită ni-l oferă fabula Ninei Cassian „Critica de jos”. Fabula e deajuns de cunoscută ca s-o mai analizăm aci. Lăsăm deoparte personajele centrale și atragem doar atenția asupra unui fapt de detaliu. Veverițele, ființe deobicei cuminți, fricoase, inofensive, de o modestie care stîrnește simpatia, constituie în fabulă o bună parte din auditoriul ședinței convocate de leu în vederea exercitării criticii de jos; veverițele sînt participanți modești, umili, care ascultă cu docilitate discursurile și cărora nimeni nu le cere părerea. Ele nu scot nici un cuvînt, dar reacțiile lor tipice sînt notate de autoare în vederea reconstituirii realiste a atmosferei. Veverițele se așează cuminți una lîngă alta, cînd leulscoate un răcnet grozav, „veverițele scapă conurile jos”, cînd leul devine ameninșător, veverițele „își pipăie gîtul cu lăbuțele”. Cînd leul declară ședința închisă, „veverițele în grabă, se-mpiedică și cad unele peste altele, apoi o zbughesc care încotro”. Analogia a aici verosimilă prin suprapunerea perfectă e însușirilor animalului ales drept simbol, cu particularitățile tipice ale personajului uman subînțeles.

Simbolul, în fabulă, nu e o gratuitate, ci întîrsește reliefarea ideii. Și dacă el nu e clar, bine ales, fabula devine un fel de glumă, al cărei haz trebuie abia explicat.

L. R.

SCRISOARE DIN ANGLIA

În Anglia de astăzi, valorile și ideile burgheziei, pînă și însăși capacitatea burgheziei de a produce idei, decad și își pierd viabilitatea. Societatea burgheză se destramă în timp ce clasa muncitoare, — deși contaminată încă — în parte — de o oarecare apatie — își adună forțele, învață să-și cunoască puterea în bătălia neînteruptă cu vechea clasă dominantă, se îndreaptă inevitabil spre îndeplinirea rolului ei istoric.

Acest conflict între vechi și nou se oglindește sub aspectele cele mai diferite, se manifestă pe toate planurile, inclusiv în literatură.

Decăderea literaturii burgheze corespunde crizei actuale a capitalismului; decăderea ei e un produs specific al acestei crize. Capitalismul reduce produsele culturii la rolul de „acadele pentru maimuțe”; literatura și arta burgheză îndepărtîndu-se

mereu de viață, devin jucării de prisos, bune pentru bogătașii cu timp liber, un simplu capriciu pentru gusturile „rafinat”, în fond pervertite ale elitei burgheze. Artistul, îndată ce talentul său nu mai este solicitat de către clasele suprapuse, este un ostracizat. Interesul pentru cultură scade treptat nu numai în rîndurile burgheziei ci și în păturile largi ale miciei burghezii. Activitatea culturală se mărginește la vizionarea unor filme, picturi proaste și, în-țimplător, la lectura cîte unei cărți de la biblioteca locală, toate privite printr-o mentalitate îngustă și mărginită...

Trecerea în revistă a romanului englez din secolul al douăzecilea implică redarea imaginii unei societăți ale cărei valori se descompun treptat, asemenea unei corăbii vechi care se desface. Romanul fiind un studiu de caractere dezvoltat printr-un șir de experiențe, nu poate să evadeze cu totul din realitate, să omită cu desăvîrșire tipurile reale și situațiile de viață. În general vorbind, pînă acum în Anglia romancierul de merit (și eu discut acum numai despre literatura valoroasă) este de origină burgheză și scrie despre clasa pe care o cunoaște, adesea în mod critic, dar niciodată cu deplina înțelegere a structurii de clasă a societății luate în întregul ei.

În timpul ultimilor 50 de ani, tehnica romanului a continuat să se dezvolte din punctul de vedere al stilului, al caracterului și al atitudinii.

Totuși, această literatură se deosebește de realismul secolului al nouăsprezecelea. Atunci cînd citim pe Jane Austin, Dickens, Thackeray, sau ori care alt nume mare am pomeni, sîntem conștienți că e vorba de o societate statornică, în care oamenii știu în ce relații se află unii față de alții. Caracterele se dezvoltă în întregime în limitele povestirii, în cadrul acțiunilor pe care le îndeplinesc.

Dar încă din primii ani ai secolului, figurile proeminente ale literaturii, continuînd să folosească forma clasică a „narării vieții”, introduc atmosfera de nesiguranță, atmosfera de idei și valori care se află sub foc și se sting încetul cu încetul.

Galsworthy arată în „Forsyte Saga” dispa-riția treptată a unei familii tipic burgheze. Wells, prin ideile sale utopice, atacă

lumea industrială. Benett scrie despre olari, despre o lume aspră și cenușie de lucrători. Walpole, Compton Mackenzie, Somerset Maugham, E. M. Forster, mai tîrziu Priestley și D. H. Lawrence, deși fiecare e deosebit de celălalt, totuși toți oglindesc această lume nouă, înspăimîntătoare, nestatornică, în care nimeni nu știe încotro mergem. Și pe linia aceasta, există un fel nou și semnificativ de a înfățișa caracterele. Realitatea a devenit supărătoare, scriitorul se apleacă asupra lui însuși și este din ce în ce mai interesat de gîndurile sale intime, de dorințele și ideile, de ciudățeniile și visările sale. Domină personalitatea și conversația, și nu experiența de viață, realitatea. În acest sens pot fi citate cărțile lui James Joyce: „Ulyse” și „Finnigans' Wake”. Deasemeni, Virginia Woolf zugrăvește cele mai subtile reacțiuni ale perso-najelor ei mai degrabă mărginite, și ro-manele ei sînt pătrunse de tristețe, ca o frunză îngălbenită. În acelaș timp, spi-ritul unei stăride lucruri proaste este indicat de către scriitorii satirici Evelyn Waugh, Rose Macaulay, Margharita Laski, Hyams, care se mulțumesc să arate deficiențe și-i lasă pe cititori să simtă că „asta este na-tura omenească” și că prin urmare „nu e nimic de făcut”.

De la război încoace, cronicarii și scrii-torii au deplîns în ziarele mari lipsa unor noi romane bune; s-a dezbătut problema unor lucrări maestrit scrise, care rămîn totuși nedesăvîrșite pentru că nu sînt opere de artă definitive, aceasta datorită faptului că romancierii nu pot să hotărască asupra eroilor lor.

Acelaș iz de decadență și rupere de viață domnește și în mersul de rac al poeziei. Ajunsă pînă la ultima limită a expresiei conținutului searbăd și disperării apatice, această poezie nu e accesibilă decît unui public foarte redus de intelectuali, o poezie stăpînită de ideile predestinării morții și blestemului. Fiecare poet cercetează lumea interioară cu orizontul ei mărginit. Con-ținutul poemelor arată puține contingențe cu viața cotidiană a oamenilor; într-adevăr, cu excepția unor poeți progresiști, versurile sînt o repetare perimată a „veșnicilor adevăruri” asupra dragostei și transceden-ței frumosului. N-au mai existat figuri

profetice ca Milton și Blake, cu degetele pe pulsul vremii. Chiar și „rozul pal“ al anilor 1930 a perorat un timp despre fraternitatea oamenilor, și apoi s-a întors către apa stătută într-o atmosferă de apatie obosită, retrăgându-se către soluții personale. Acești poeți adepți ai „rozului pal“ n-au înțeles nici odată rolul clasei muncitoare ca hegemon al societății, nu s-au ridicat niciodată peste limitele lor intelectualiste, casădevină o forță exprimând voința maselor. În ultima vreme, împingerea poeziei în afara vieții sociale, incapacitatea poetului de a spune ceva semnificativ, de a stăpâni cuvintele cu energie și vioiciune — toate aceste simptome de degenerare au devenit și mai evidente.

Nu există un sistem stabil de valori după care poetul să se poată conduce, ci numai o vagă rătăcire. Lucrurile se petrec astfel mai ales printre tinerii poeți, — generația care se ridică. Aceștia scriu cu oarecare meșteșug, dar versul lor este sec și steril, temele — înguste și personale, lipsite de vigoare. Nu se dau soluții pentru problemele recunoscute ca importante.

Care este în Marea Britanie literatura care să indice posibilitatea ieșirii din acest impas? Trebuie menționată activitatea creatoare a unor romancieri cu o concepție marxistă ca Lewis Grassu, Gibbons, Dora Lessing, Jack Lindsay. Fără îndoială nu sînt încă suficiente elementele progresiste existente în romanele realist-critice, în pacifismul unui Alex. Comfort, în poezia socială cu teme din viața minerilor din Walles a lui Idries Davies.

Un factor important îl constituie propagarea ideilor înaintate în mediul literar, ceea ce permite scriitorilor să aibă o înțelegere mai clară a forțelor sociale. În felul acesta cultura poate deveni o parte integrantă a luptei pentru socialism, căci ea militează pentru pace și o viață mai bună, împotriva imperialismului și culturii descompuse a Statelor - Unite, sprijină lupta împotriva colonialismului. Puterea mereu crescîndă a activității politice a clasei muncitoare se vedește acum în lozincă sprijinirii tratativelor conferinței celor cinci mari puteri, în protestele împotriva războaielor colonialiste, în cererile pentru ridicarea salariilor. Această creștere a nivelului politic

duce implicit la dragostea pentru cultură și dorința de a crea mereu valori culturale. Partidul comunist stimulează și conduce această mișcare uriașă prin pamflete, lecturi publice și întâlniri, prin „Daylight“, un ziar care publică poeme și scurte povestiri cu circulație în fabrici și în organizațiile progresiste, prin ziarele sindicale și de partid, o ganizînd discuții despre importanța moștenirii noastre culturale și felul în care concepția marxistă înțelege problema aprecierii moștenirii culturale și a valorificării ei; toate aceste metode sînt de-acum folosite. Scriitorul progresist este încurajat să folosească critica și autocritica, să vină în contact cu masele și să învețe de la ele. În Scoția, partidul conduce lupta pentru păstrarea și difuzarea frumoaselor balade populare și a tradițiilor populare și de încurajare a literaturii printre muncitorii industriali.

În acest proces de dezvoltare, crește convingerea că viața zilnică și lupta oamenilor simpli de astăzi trebuie folosite ca material de inspirație. E nevoie de o înțelegere deplină a conflictelor sociale, a tendințelor care se înfruntă și a faptelor care caracterizează oamenii din societatea noastră, înțelegere care poate proveni numai din cunoașterea socialismului științific. Mai presus de toate, umanismul socialist, credința în demnitatea omului, incapacitatea de a transforma condițiile lui de viață și de a reuși realizarea aspirațiilor sale, toate acestea trebuie să contracareze apatia și reformismul atît de răspîndite acum. Din acest punct de vedere umanismul marilor scriitori din trecut oferă multe învățăminte. N-are nici un rost, în literatură, să adaugi unei scene un limbaj politic livresc și să-ți închipui că ai făcut-o să devină progresistă. În felul acesta obții numai o lucrare lozincardă, nu zugrăvești în nici un caz vreun aspect realist al vieții. Scriitorul trebuie să înțeleagă situațiile și caracterele în mod politic, din propria lui experiență. Scriitorul englez se apropie tot mai mult de cunoașterea literaturii din Uniunea Sovietică și din țările de democrație populară.

Literatura înseamnă mai mult decît o simplă reflectare a vieții, e o parte integrantă din viață, ea adîncește și lărgeste experiența oamenilor, ajutîndu-i să trans-

forme viața. Aspirația către o viață mai bună, lupta pentru realizarea acestei vieți este acel spirit animator de vigoare care influențează istoria contemporană a omenirii, constituind singura atitudine valabilă

în Anglia anului 1954. Și pe măsură ce acest spirit va birui în societate, vom asista la o nouă înflorire a literaturii în Anglia.

G. Richman

GAZETA LITERARĂ

(Nr. 7-9, 29.IV—13.V.1954)

Din materialele beletristice apărute în acest răstimp în „Gazeta Literară”, fragmentul din povestirea maestrului Sadoveanu „Școală în lunca Dunării” se cuvine semnalat, evident, în primul rând. Cu savoarea inegalabilă a humorului său învâluit cu o duiosie specifică, marele artist alcuvintului ne istorisește întâmplări dintr-o gospodărie colectivă. Il cunoaștem astfel pe moș Bira, un cioban vechi și destoinic, care muncește aici cu vrednicie și pricepere; el nu și-a pierdut cituși de puțin acea sfătoșenie înțeleaptă atât de proprie eroilor lui Sadoveanu; bătrînul povestește jermecător o întâmplare a sa din alte vremuri „cînd năpăstuiții își căutau strîmb dreptatea”.

Binevenită este și publicarea unui fragment din vol. IV al vastului roman „Lanțuri” de Ion Pas.

Poezia e bogat reprezentată în gazetă. Maestrul A. Toma consacră versuri avîntate tabloului 1907 al lui Octav Băncilă, evocînd lupta țărănilor flămînzi, în acel an furtunos, ridicuți pentru dreptate.

În „Cristofor Columb”, Mihai Beniuc slăvește amintirea îndrăznețului navigator, în care vede un simbol al omului neînfrînt, învingător al tuturor obstacolelor:

Zic rechinii: Țsta e Columb,
Vrea ceva ca aurul mai scump.
Zic balene: Țsta-i Cristofor,
Vrea un țarm bogat, cuprinzător.
Și s-amuză spuma jucăușe:
Are să ajungă în cătușe!
Dar Columb, cu pînzele-i în vînt
Vede-n somn, pămînt, pămînt, pămînt!

O poezie inspirată, cinstind memoria Olgăi Bancic, semnează Letiția Papu. Mihai Dragomir satirizează cu inteligență, în „Ultima întâmplare a bătrînului bard Horațiu”, pe cei care tulbură odihna autorului vestitei „ars poetica”, prin nenumăratele lor profesii de credință poetice.

Unele din versurile tipărite în aceste numere se mențin însă, în general, în cadrul unor generalități vagi ce le imprimă o tonalitate minoră și o fadoare pe care nu le putem decît regreta. Astfel, N. Tăutu înfățișează — pur decorativ — un „1 Mai” la Moscova:

Eu am văzut pădurea de flamuri, rubinie;
Urcînd spre Piața Roșie, imensă,
foșaitoare,
Uriașă primăvară, o gravă simfonie
—Nălța nestăvilită de-aici, de lîngă
soare.

Valeria Boiculesi se dorește „o floare mică, ne-nsemnată”:

Cînd vîntul primăverii dă să bată,
cînd din pămîntul reavăn aburi ies,
m-aș vrea o floare mică, ne-nsemnată,
un fir de iarbă, undeva, pe-un șes...

Poezia lui N. Labiș „Bădiță Ioane”, scrisă cu un vers de o vigoare reală, dar uneori împinsă pînă la ostentație, aduce un fapt de viață interesant, plin de dramatism.

Materialul epic al poeziei e abundent, încît se poate scrie cu el un adevărat roman. Poate că de aceea poemul e uneori prea stufoș și greu de urmărit — mai ales că unele

versuri nu sînt suficient lucrate; asperitatea limbajului e uneori supărătoare.

Dintre articolele de critică literară, ne atrage atenția cronică lui Paul Georgescu la poemul „Războiul” de Mihail Dragomir, intitulată „Pădurea amară”. Autorul studiază cu seriozitate opera dezbătută, dezvoltîndu-i fondul de idei, arătînd că poemul, prin caracterul zguduitor al experienței străbătute de eroul liric în anii celui de al doilea război mondial, rămîne o mărturie prețioasă a unei întregi generații, un act de condamnare a fascismului și a oricăror încercări de a provoca un nou război. Criticul reușește în același timp să dea o evocare artistică a atmosferei, a sistemului de imagini din „Războiul”; de cîte ori apreciază un episod realizat, criticul vibrează și transmite cititorului emoția sa prin evocări colorate, pline de poezie, prin parafrazări și sintetizări inteligente ale imaginilor, prin cîte un citat semnificativ plasat cu meșteșug în ansamblul articolului. Iată, de pildă, cum este reconstituită — din înseși imaginile existente în poem — atmosfera războiului, influențînd starea psihologică a eroului liric: „Țara s-a ngălbenit în vesteoane, soldații se scufundă în somn ca în scăpare și cad în somn ca pomii rețezați. Abătuți, buimaci, mărșăluiesc prin stepă: casca frige, obrazul e rigid, gura de iască, pășesc încruntați, iar păsările zboară țîpînd peste ei”. Pătrunzătoare și convingătoare devine astfel analiza calităților și slăbiciunilor poemului.

Cele spuse despre „Pădurea amară” sînt valabile în parte și pentru cele două articole ale lui M. Petroveanu cu privire la volumul de versuri: „Un cîntec din ulița noastră” de Cicerone Theodorescu (nr. 7—8). Este evidentă și aici preocuparea de analiză amănunțită a poeziilor și de sugere a timbrului lor specific. Criticul reușește să dea aprecieri întemeiate despre poeziile lui Cicerone Theodorescu, dovedind că e greșită părerea celor ce văd în acest poet un meșteșugar al versului abstract, intelectualizat, golit de emoție. M. Petroveanu se ține însă peste măsură de strîns legat de materialele analizate, fiindu-i parcă teamă să nu depășească oarecum hotarele volumului, ridicînd probleme mai generale, sintetizîndu-și observațiile, trăgînd concluzii mai

largi, valabile și pentru alți poeți. Această limitare la judecări particulare despre diferite poezii studiate izolat lipsesc articolele de puterea de generalizare și de o valoare independentă, ele putînd fi citite cu folos numai avînd în față volumul „Un cîntec din ulița noastră” și alternînd lectura pasajelor critice cu aceea a poeziilor analizate în respectivele pasaje.

Este pozitivă tendința autorului cronicii de a-și forma un stil: fraza e lapidară, simetrică, cu intenții aforistice, fixînd precis ideile; trebuie semnalată primejdia unei oarecari prețiozități, formulările sunînd uneori mai solemn decît o cere conținutul.

La rubrica „Cronica literară” sînt publicate o cronică la romanul lui Dragoș Vicol „Valea fierului”, semnată M. Gafița, și alta la romanul „Mesteacănul alb” al lui M. Bubennov, apărut într-o nouă ediție; aceasta din urmă aparține lui S. Damian. Scrisă cu entuziasm, cronică lui M. Gafița are însușirea de a încuraja pe tînrul autor al romanului și de a îndemna pe cititori să ia în mînă cartea. Păcat însă că autorul cronicii se străduiește într-o măsură insuficientă să-și argumenteze admirația pentru roman, să demonstreze în ce constau calitățile cărții elogiata. În cronică sa, S. Damian prezintă romanul „Mesteacănul alb” de M. Bubennov, despre care spune că „este o amplă frescă a vieții poporului sovietic în perioada Marelui Război de Apărare a Patriei”. Din păcate, cuprinsul articolului nu reflectă bogăția vieții înfățișate în roman, afirmația de mai sus a criticului negăsindu-și astfel în cronică un suport. S. Damian, recurge la un procedeu nerecomandabil — acela de a izola din ansamblul romanului cîteva personaje și de a le caracteriza pe fiecare în particular. În acest fel, cronică se transformă într-o succesiune de portrete izolate, ce nu pot da o imagine fidelă a conținutului cărții din care au fost extrase.

În nr. 8 al „Gazetei literare” găsim un articol, „Specificul gîndirii artistice în creația literară” semnat Henri Wald, articol care nu prezintă un interes deosebit, cum promite solemn titlul. Autorul expune pe un ton profesoral teoria leninistă a reflectării, cu aerul de a ține o lecție unor studenți începători, după care încearcă să determine

„forma specifică a relației, a legăturii dintre idei și reprezentări, dintre logic și sensorial” — proprie gândirii artistice. Autorul articolului nu reușește însă decât să emită considerații generale și îndeobște cunoscute, precum aceea că „Balzac nu a oglindit atacurile tot mai hotărâte ale burgheziei franceze împotriva nobilimii printr-o serie de legi și de cifre, ca un economist sau ca un statistician, ci ca un mare artist, prin intermediul nemuritorilor lui eroi”... etc.

Intr-un chip neplăcut surprinde afir-

mația aruncată, în fuga condeiului, ca un lucru de la sine înțeles, că scriitorul Camil Petrescu s-ar face vinovat de stabilirea unei opoziții între „deducția logică” și „deducția concretă”. Pe un ton cam pompos H. Wald se referă la o simplă mărturisire a scriitorului Camil Petrescu, despre unul din procedeele muncii sale artistice, mărturisire care în nici un caz nu se voia teză filozofică și care era în orice caz mai aproape de specificul gândirii artistice decât multe considerații din articolul amintit.

CONTEMPORANUL

(Nr. 394-396, 23.IV—7.V.1954)

Lucrări beletristice originale au apărut puține în numerele respective din „Contemporanul”. Dintre ele merită să fie subliniată poezia lui Cicerone Theodorescu „Frumusețea e a noastră” (nr. 395) — cîntec al bucuriei de a trăi o primăvară luminoasă în țara noastră, unde oamenii, construindu-și o nouă viață, fac să răsară și o nouă frumusețe în faptele lor:

...Căpetenii, glorii, arte,
Oameni simpli și eroi,
Ce izvoare fără moarte
Frumusețea — scoate-n noi!

Frumusețea ți-iese-n cale
— Mai prejos nu-i cunimic —
Și-n surîsul mamei tale,
Și-n profilul de bunic.

Ori sub chipul de nevastă,
Ori în joaca de copil...
...Multă-i frumusețea noastră.
Vezi-i chipul, află-i-l.

Ioanichie Olteanu, care se afirmase cu vreo cîțiva ani în urmă ca un poet înzestrat și de o reală originalitate, revine în frontul poeziei după o absență cam îndelungată. Versurile lui în „Amintirea Olgăi Bancic”, evocă figura neuitatei luptătoare comuniste.

Ion Brad semnează în nr. 394 două poezii:

„Plecăm la țară!” și „Paznicul de cîmp”. Prima cuprinde strofe frumoase, mai cu seamă în partea în care satirizează cuconășii, conifele, stăpînii de ieri ai pămîntului românesc, obișnuïți să se extazieze romantic în fața peisajului rural, văzut vilegiaturistic. Poezia cade însă în idilism și capătă un supărător ton convențional, cînd trece la înfățișarea satului de astăzi, spre care, pentru a da un nou avînt agriculturii, se îndreaptă echipe de muncitori înaintați:

Căci eu aud foșnirea de mătasă
A spicului mai plin^a ca orișicînd
Și rîsetul copiilor la masă
Și suflul cald al bunului pămînt.

Scrisă într-un limbaj plin de haz, cea de a doua poezie schițează portretul unui hitru, paznic de cîmp.

În aceste numere au apărut cîteva articole valoroase. Articolul scris de N. Tertulian cu prilejul sărbătoririi celor 60 de ani de viață ai academicianului Camil Petrescu, cu tot spațiul relativ restrîns oferit de pagina de ziar, îmbrățișează întreaga operă literară a scriitorului. Articolul nu se rezumă la o simplă prezentare, ci pune în lumină concepțiile ce străbat creația lui Camil Petrescu, poziția lui ideologică, formele în care se exprimă — în diverse lucrări — revolta împotriva orînduirii capitaliste, nonconformismul autorului „Jocului ielelor”. Criticul

urmărește evoluția concepției despre lume a scriitorului, arătând saltul realizat de el după eliberarea patriei noastre, prin lucrări de mare valoare ca piesa „Bălcescu” și romanul „Un om între oameni”.

„Contemporanul” are un mare merit de a fi organizat o foarte utilă și substanțială discuție în legătură cu problema limbii operelor artistice. În nr. 396 al ziarului, își spune cuvântul în problema limbii literare Tudor Vianu. Definind ce trebuie înțeles prin „bogăție” și „transparentă”, Tudor Vianu demonstrează cu exemple bogate luate din opera scriitorilor noștri că e greșit a pleda exclusiv pentru una sau celelalte din aceste calități ale limbii. Limba oricărui scriitor autentic e transparentă, limpede. Scriitorii formalști cultivă o limbă fals „bogată”, menită să impresioneze prin bizariile ei. Dar, oare — transparentă fiind — limba marilor scriitori e săracă? Nicidecum. Ea poate cuprinde un număr mai mare sau mai mic de cuvinte și expresii (potrivit necesităților de conținut), dar nu e niciodată inexpressivă, săracă. Cizelarea limbii, munca asupra cuvântului este absolut necesară pentru scriitorul realist, care — spre deosebire de scriitorii formalști — folosește cuvântul nu pentru a face senzație, ci pentru a-și exprima cât mai plastic gândurile, ideile. „Bogăție și transparentă a limbii? Foarte bine. Avem nevoie și de una și de alta. Dar câtă ca bogăția să nu fie minciună și preocuparea de transparentă să nu ate abată de la armonia cuvântului rostit”, — aceasta e concluzia articolului.

Reluând „Eterna problemă a limbii literare”, și întemeindu-se pe concepțiile despre limbă ale marilor scriitori sovietici Gorki, Alexei Tolstoi, Fedin, — Cezar Petrescu conchide în nr. 397 că limba trebuie să fie „integrată operei de creație, făcând parte din ea, modificându-se mobil de la operă la operă pentru a preciza prin ea însăși o intenție și o atitudine a autorului”. Limba poporului nostru — arată Cezar Petrescu — e și bogată, și muzicală, și precisă și transparentă. Citind exemplele marilor artiști ai cuvântului Caragiale și Sadoveanu, Cezar Petrescu arată că problema limbii nu trebuie pusă unilateral, că bogăția sau sobrietatea limbii e determinată de întreaga structură a operei respective.

Interesanta discuție e în curs de desfășurare.

În contrast cu materialele substanțiale citate mai înainte, o uimire adâncă produce lectura reportajului lui Dumitru Popescu „Vocea e ca planta,” reportaj închinat concursului echipelor artistice ale căminelor culturale. Începând chiar de la bizarul titlu, reportajul este un model de scriere neglijentă, în care autorul, încercând să facă „literatură”, scrie ca și cum discuția despre limbă din paginile ziarului s-ar desfășura pe altă planetă. Cu alte cuvinte, autorul reportajului izbuteste să illustreze cum se poate scrie nici bogat, nici „transparent”, ci mai degrabă „prăpăstios”. Iată câteva formulări citate la întâmplare:

„Și deodată, sala erupse ca un vulcan. Ca dintr-o singură gură izbucni melodia umplînd spațiul pînă la refuz, apoi intensitatea începu să descrească, clocotul să scadă, să se întoarcă parcă sub formă de suvoaie înapoi spre crater, din toate colțurile sălii” (Ce imagine, dumnezeule!).

Mai departe:

„A găsit-o întîmplător directorul căminului cultural păsînd o vacă pe vîlcea, și i-a auzit vocea caldă, catifelată”.

„Cu timpul și-a învins sfiala, vocea a crescut odată cu ea”. („creșterea vacii și a „vocii” nu e o apropiere lipsită de humor!”). Alta:

„...„Vocea e ca o plantă” — mi-a spus la sfîrșitul repetiției dirijorului, și parcă am văzut în mîinile lui o tulpină firavă cu frunzulițele subțiri pe care o întindea cu ardoare soarelui s-o încălzească, să-i dea viață, s-o înalțe cît mai sus”. (Este cert: tot. Dumitru Popescu e un poet care se ignoră!).

„La căminul cultural există un caiet de prezențe. Îl răsfoiești. Filele sînt toate la fel, cu coloane lungi, tăiate în pătrățele, cu un semn care se repetă în fiecare pătrățel: litera p. Miclea Eliza: p. Hudiță Georgeta: p. Tudor Virgil: p. Roșca Petre: p. Și zilele se scurg una după alta prin sita acestor p-uri”. (imaginea finală are o grație, pe care cititorii noștri o vor aprecia).

În sfîrșit:

„Corul din Posești se primenește în fiecare an, așa cum se primenesc în fiecare primăvară fluviile, cu apele pîraielor de munte, umflate. Primăvara aceasta a adus în albia

(Poezia se oprește aici, de oarece Parcele au tăiat firul vieții poetului înainte ca el să fi putut scrie versul următor).

Deosebit de mișcătoare este și poezia „Minerului,” rămasă din nefericire deasemeni ne-terminată.

Minerule care trăiești și muncești
în pământ
Și duci în ciocanul tău viață,
Cu cel mai frumos cântec al meu
te cînt
Și cum aș vrea să te sărut pe
față...

Mihai Beniuc semnează două poezii, „Fulgere și stele” și „Viitor”. In ele regăsim vigoarea de totdeauna a acestui neobosit cîntăreț al vremurilor noastre. Iată prima poezie, demnă să stea alături de neuitatul său „N-am putut să cînt în cîntec”:

Că fulgeri, pana mea, ori scaperi
stele,
Nu-mi pasă mie, n-are ce să-mi
pese.
Pot fi și stele cîntecele mele
Și fulgere ce urme n-o să lese.

Dar de e stea, să fie stea polară
Ce-arată drum spre căutatul port;
De-i fulger, să topească-n foc și
pară
Tot ce e pătred și uscat și mort.

Unele din versurile poezilor clujeni tineri vădese o îmbucurătoare dezvoltare a experienței artistice. Aurel Gurgianu cîntă prefacerile săvîrșite în conștiința tinerilor țărani muncitori care altădată își găseau bucuria doar petrecînd „la joc de cărți în crîșma blestemată”, iar astăzi organizează din propriu imbold șezători la căminul cultural:

Artiștii mei — doar astăzi de-i
cunosc
Aici în sat — cînd serile-i adună,
Cînd sar în dans strigînd și se-nvîrtesc
Și zurgălăii la picior le sună...

Poetul cîntă de asemenea bucuria de a-și ști părinții intrați în gospodăria agricolă colectivă, hotărîrea înflăcărată de a apăra

pacea livezilor, a grădinilor și a oamenilor acestei țări. In „Aviatorul” înfățișează un copil care face planuri de a construi un avion („...în curînd, bădiță, / Te duc cu avionul pe mătă!”).

Leonida Neamțu, un poet foarte tînăr, dar reprezentînd o frumoasă promisiune, cîntă, în „Doi prieteni”, frăția de arme romîno-sovietică în timpul luptelor pentru nimicirea fasciștilor, iar în „Sînt fericit că munții...” dezvăluie semnificațiile gestului unor pioneri care plantează pueți în văile munților despădurîți:

...Mlădițele vor crește, mari vor fi,
Luînd pădurii celeilalte locul,
Ca și copiii care într-o zi,

Cînd peste ani le va veni sorocul,
Mai bine decît noi vor stăpîni
Stihiile: și aerul și focul.

Multe versuri, din păcate, datorită unor poeți mai cu experiență, nu aduc nimic nou, ba dimpotrivă se caracterizează printr-o îngrijorătoare tendință de a fugi din realitate, de a căuta o artificială originalitate prin atitudini singulare, bizare, străine de gîndurile și sentimentele poporului.

A. E. Baconsky semnează trei poezii, „Martie” „Salcîmi” și „Cîndva ca luna”. Parcurgîndu-le, rămîi însă decepționat că poetul a cheltuit apreciabil talent și muncă pentru a compune niște lucrări ce rămîn fără răsunset în sufletul cititorului din zilele noastre. Amîndouă scrierile exprimă sentimente individualiste, prin care poetul ridică o barieră între lumea sa și viața oamenilor din jur. In „Salcîmi” sînt cîntați copacii cu care poetul s-a înfrățit în copilărie și care astăzi, poate rețezați, trăiesc doar în amintirea acestuia. In afară de problematica înduioșare pentru soarta bieților salcîmi, poezia nu exprimă absolut nimic altceva. Efectul celeilalte poezii asupra cititorului e pur și simplu ilariant. Aici nu numai că sînt ocolite ideile și năzuințele caracteristice epocii noastre, dar poetul dă glas unor aspirații specifice mai de grabă somnambulilor. Eroul liric s-ar vrea vultur sau, preferabil, un astru nocturn:

...Ci mai ales ca luna mi-ar plăcea —
Ca luna, prieteni,
Ca luna mare și plină
Să răsăr într-o noapte foarte senină,
Privind cu ochi de palidă lumină...

Izvorul unor asemenea bizare viziuni onirice, e bine cunoscut. Nu încapă nici o îndoială că redacția revistei clujene e îndatorată să lupte pe viitor cu toată intransigența împotriva oricăror recidive ale curentelor decadente de tristă amintire.

O poezie, „Copilul fierarului“, e semnată — nici nu-ți vine a crede — Aurel Rău. Tânărul poet care a cules numeroase aprecieri favorabile cu prilejul apariției volumului „Mesteacănul“, reliefează artificioase și întristătoare exerciții minulesciene, încercând să turtească cititorii prin scrierea versurilor regulate în scară și căutarea unor imagini năstrușnice.

„De sus, /din geam,/ se revarsă /acum/ veselia — șuvoi pătimaș/ Uzine, /două,/ cu săbii de fum/ duelează/ festiv/ pe oraș“... etc. Asemenea „teribilisme“ nu impresionează pe nimeni, dar compromit un poet talentat.

Sectorul de poezie al acestui număr se întregeste prin două sonete de Michelangelo Buonarroti, în traducerea lui Lucian Blaga, și prin poemul „Contele Nulin“ de Pușkin, transpus în românește de Ioanichie Olteanu.

În acelaș număr, „Steaua“ publică un fragment din noua versiune a romanului „Pasărea furtunii“ de Petru Dumitriu, roman pe care „Editura Tineretului“ îl va pune în curînd la îndemîna cititorilor.

Cronica literară e deținută, în acest număr, de D. Florea-Rariște, care scrie despre poezia lui Mihai Beniuc din ultimii doi ani. Considerînd că în evoluția lui Beniuc s-ar putea stabili trei etape, prima cuprînzînd creația din anii negri ai regimului burghezo-moșieresc; a doua, versurile din primii ani de după eliberare, în care poetul luptă pentru înnoirea mijloacelor sale poetice; iar a treia, etapa actuală, marcată prin apariția, în 1951—52, a poeziilor „Letopiseți“, „Cronică din mina de cărbuni“, „Stema țării“, etc, cronicarul analizează detaliat versurile apărute în ultimii 2-3 ani. Cam didactică și menținîndu-se mai mult la constatarea problematicei poeziilor, analiza creației actuale a autorului „Mărului de lîngă drum“ nu e lipsită însă de utilitate. Avem, în această cronică, o privire sintetică asupra versurilor lui Beniuc nedunate încă în volum, o descripție conștiințioasă a lor și o sumedenie de considerații ce lămuresc mai deplin conținutul și semnificația diverselor poezii.

În restul numărului: cronică dramatică, în care Silviu Gal analizează spectacolul cu piesa „Un flăcău din orașul nostru“ de C. Simonov; recenzii: la „Bursucii“ de L. Leonov, semnată de Leon Baconsky, la „Insula misterioasă“ de Jules Verne, semnată de Leonida Neamțu, la „Micul dicționar ortografic“, semnată de Liviu Onu; carnet sovietic (articolul „Poezie și gîndire“ de A. Adalis, tradus din „Literaturnaia Gazeta“). Numărul este completat de note scrise uneori cu nerv dar mai multe ori cu... nervi.

TÎNĂRUL SCRITOR

(Nr. 3, martie 1954)

Acest număr aduce o abundență de versuri semnate, unele, de tineri poeți pe care cititorii i-au mai întîlnit în paginile publicațiilor (Vasile Iosif, Vasile Moldoveanu), altele de începători, de existența cărora acum luăm cunoștință (Nicolae Dumbra-vă, R. Vulpescu, Ion Teodorescu, etc.) În multe din versurile acestora găsim elemente valoroase. În „April“, Vasile Moldoveanu cîntă cu vioiciune tinerească această lună a primăverii, în „Utecista“,

același poet slăvește bărbăția unei tinere luptătoare care, prin tăcerea ei dirză în fața schingiuirilor, a grăbit venirea primăverilor noi în patria noastră.

Mihaela Monoranu jeleşte, în „Cărarea“, un ostaș căzut în luptă cu fiarele fasciste, iar în „Cîntecele noastre“ își exprimă solidaritatea cu lupta eroicului popor coreean, în strofe străbătute de dragoste și duioșie.

Ceea ce te izbește de la prima vedere în majoritatea versurilor publicate de „Tînărul

scriitor" în nr. 3, este predilecția aproape exclusivă a colaboratorilor fie pentru teme istorice, fie pentru teme descriptiv-contemplative. Unele din aceste poezii izbutesc din loc în loc să trezească interesul cititorului. Cele mai multe se mențin însă la nivelul unor platitudini obositoare. În plus, și unele și celelalte vădesc o îngrijorătoare ocolire a temelor majore, a problemelor acute ale vieții, tinerii poeți mulțumindu-se a urma căi bătătorite și a versifica fraze banale despre primăvară, ca acestea:

Cîmpurile-mbracă nou veșmînt
Tresărind sub ploi înfiorate.
Legănate, undele de vînt
Zvonuri de tractoare duc prin sate.
(V. Moldoveanu: „Primăvara“)

De-a-dreptul dureroasă e senzația pe care o încearcă cititorul, dînd peste versurile unor poeți care se complac să șlefuiască în manieră formalistă cuvinte de o sonoritate înșelătoare:

Stea lucioasă, galben fir
prins de boltă, Altair.

Printre mii de constelații
îți resfiri lumina-n spații

ani și secole în șir,
bumb de soare, galben fir,
stea lucioasă, Altair.

(N. Dumbravă: „Altair“)

sau:

...simfonic, în acorduri vegetale
concentric leapădă cornoase zale...

...Împlîntă-n cer albastru de legendă
vibrantă strună de smicea atentă...

(R. Vulpescu: „Stejarul“)

Străduința de „a stiliza“ limba în scopuri pur formale duce la siluirea ei, la denaturarea spiritului limbii române. Există astfel în versurile lui R. Vulpescu o împletire nefirească de cuvinte, care se vor a fi „neoașe“, cu neologisme stridente, nechemate de o necesitate strictă în poezie, ci numai de dorința tînărului poet de a semăna cu cine știe ce nefaste modele decadente sau de a părea „ultra original“:

Sămînța asta-mplătoșată-n solzi
sonor învie pădurene bolți;

Pentru unele noțiuni simple, pentru sentimente sincere, tînărul Vulpescu „nu găsește“ expresii în limba noastră de azi și simte nevoia să le smulgă parcă din ucazuri domnești: „Dau închinare, vouă, mîini de maică“.

Poezia în vers popular „Cîntec de flintă“, nu este străină nici ea de un iz mucegăit, de o viziune romanțioasă a haiducului. Înclinațiile spre arhaizare în expresie și imagini decurg direct din ruperea de realitate, de problemele concrete ale vieții.

În poezia „Meșter de fluier“, pe lângă o serie de inadvertențe cu privire la materialul din care se execută instrumentele populare de suflat:

„Cresta în lemnul moale de mesteacăn
Caval la pruncii aromind în leagăn,
Cioplea lung tulnic din gorun de criță“

(tulnicul și cavatul nu se execută prin „crestare“ și „cioplire“, și niciodată din astfel de arbori) își face loc o prezentare falsă și idilică a unui sat în care nu mai există luptă de clasă, conflicte sociale.

Ci-n sîrbe, în ciulendre și bătute
Horește satul strîns și pe-ntrecute.

Poate din aceeași tendință de a se exprima într-o limbă a actelor domnești: „Zidit-am io“... și din necunoașterea exactă a unor cuvinte: „Răstălmăcim străbunele vorbiri/ Prin colbul auritelor pisanii“, Gheorghe Tomozei „răstălmăcește“ într-adevăr sensul exact al luptei poporului nostru în versuri specifice viziunii poezilor naționaliști din preajma celui de al doilea război mondial, care țipau mereu despre „latinul nostru sînge“ și despre „sîngele valah“:

Cumplete vremi le-am răsturnat în praf,
Am înălțat spre fericire poduri,
Din prea vărsatul-sîngele valah.

Este de neconceput ca asemenea triste răbufniri ale poeziei gîndiriste să-și găsească loc într-o revistă menită să promoveze și să îndrumeze creația tinerilor scriitori pe făgașul realismului socialist.

Tinerii poeți vor trebui să înțeleagă că deprinderea de a potrivi cu virtuozitate cuvintele, nu valorează nimic dacă nu e subordonată unor năzuinți nobile, dorinței de a sluji idealurilor poporului muncitor.

O notă aparte în concertul poeziei din revistă o aduc versurile lui Vasile Iostf, care își propune să cînte diferite aspecte ale muncii constructive a făuritorilor vieții noi: munca dintr-o tâmplărie sau dintr-o fierărie, activitatea dintr-o gospodărie colectivă, zidirea unui grajd obștesc. Poetul reușește pe alocuri să sugereze avîntul lucrătorilor, ritmul însufleșit al muncii („—Bateți bine lutul, frate,/ Ca să fie zidul gros;/ Nici un vifor, cît o bate,/ Să nu mi-l mai deie jos!“). Din nefericire, poetul se mărginește, în cele mai multe cazuri, să redea aspectul fizic al muncii, patosul ei exterior, de suprafață. Versurile sale sînt lipsite de o perspectivă mai largă; ele nu depășesc un anumit entuziasm facil, de paradă, uneori cu efecte comice:

Ich-ich-ich, icnește moșul
Cînd pocnește cu barosul.
Așa negru cum îi el,
Nalt, voinic și sprintenel,
Pare moșul tot flăcău
Cînd lovește în ilău...

Prin menținerea la asemenea superficialități, poetul nu izbuteste să exprime adevărata poezie a muncii, măreția ei, versurile rămînînd prozaice.

În acest număr citim o schiță interesantă, semnată de Liana Moldovan, elevă din Cluj. Tînăra autoare satirizează cu talent

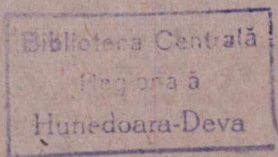
birocrăția unor activiste din biroul organizației U.T.M. al unei clase de fete. Cu o gravitate comică ele pierd timpul în ședințe nesfîrșite pentru a „organiza organizarea muncii“, în timp ce elevele conștiincioase îndeplinesc fără formalități inutile sarcinile ce le revin, chiar înainte ca biroul U.T.M. să fi ajuns la un punct de vedere comun asupra lor.

Schița Anei Lungu „Agronomul“ are unele pasaje ce dovedesc calități literare, dar toată construcția ei este lipsită de suport. Un activist de partid trece prin satul unde muncește nevastă-sa într-o gospodărie colectivă și nu o găsește acasă, deoarece — îl informează colectivității — e pe cîmp cu agronomul. Bărbatul devine gelos, se frămîntă, se poartă ciudat cu soția întoarsă între timp, pentru ca în sfîrșit să afle că agronomul e... o femeie.

Rubrica de critică se deschide cu un medalion al lui Macedonsky semnat de Tudor Vianu. Este păcat că rîndurile însufleșite care evocă figura poetului nu fac nici o rezervă asupra laturilor decadente din creația lui, păstrînd un caracter apologetic. Recomandația făcută tinerilor de a învăța de la Macedonsky își atinge adevăratul scop dacă dezvăluia limpede și elementele negative din moștenirea autorului „Nopților“, cu atît mai mult cu cît printre tinerii poeți colaboratori ai revistei influențe formaliste se fac simțite.

Restul materialelor critice nu depășesc în general nivelul unor rezumate oneste (observații mai adîncite conține recenzia lui Mihail Cosma la volumul de versuri al lui Ștefan Iureș).

D. M.

Gazeta Literară

ÎN FIECARE NUMĂR:

POEZII,
PROZĂ,
ARTICOLE,
CRONICI,
NOTE ȘI COMENTARII

4 pagini — 35 bani

Redacția și Administrația:
București, bd. Ana Ipătescu nr. 15
Raionul Stalin

Citiți și răspândiți

TÎNĂRUL SCRITOR

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

In fiecare număr :

VERSURI, SCHIȚE,
NUVELE, ARTICOLE
CRITICE, NOTE,
COMENTARIIL,
RECENZII,
POȘTA REDACȚIEI

APARE LUNAR, 96 PAGINI
LEI 1,50.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
BUCUREȘTI, BULEVARDUL ANA IPĂTESCU Nr. 15
RAIONUL STALIN

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZA.

REDAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE : lei 60
ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, PRIN
FACTORII POȘTALE ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN
INTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.